

GÁRDONYI GÉZA MUNKÁI

GÁRDONYI GÉZA

EGRI CSILLAGOK

REGÉNY

TIZENHARMADIK KIADÁS

**BUDAPEST
DANTE KIADÁS**

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2013
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5292-36-1 (online)
MEK-11341

TARTALOM

I. KÖTET

ELSŐ RÉSZ

HOL TEREM A MAGYAR VITÉZ?

MÁSODIK RÉSZ

ODA BUDA!

HARMADIK RÉSZ

A RAB OROSZLÁN

II. KÖTET

NEGYEDIK RÉSZ

EGER VESZEDELME

ÖTÖDIK RÉSZ

HOLD-FOGYATKOZÁS

AZ EGRI HŐSÖK.

I. KÖTET

ELSŐ RÉSZ HOL TEREM A MAGYAR VITÉZ?

I.

A patakban két gyermek fürdik: egy fiú, meg egy leány. Nem illik tán, hogy együtt fürödnek, de ők ezt nem tudják: a fiú alig hét esztendő; a leányka két évvel is fiatalabb.

Az erdőben jártak, patakra találtak. A nap tüzesen sütött. A víz egy vápában szekérfordulatnyi tavacskává szélesült. Tetszett nekik.

Először csak a lábukat mártogatták bele, azután beleereszkedtek térdig. Gergelynek megvizesedett a gatyácskája, hát ledobta. Aztán az ingét is ledobta. Egyszer csak ott lubickol meztelenen mind a kettő.

Fürödhetnek: nem látja ott őket senki. A pécsi út odább van, túl a fákon. Az erdőben nem jár senki. Ha valaki meglátná őket, lenne is nemulass! Mert a fiúcska csak hagyján, - az nem úrfi; de a leányka a tekintetes Cecey Péter úrnak a leánykája, - *kisasszony*, - és úgy illant el hazulról, hogy senki se látta.

Még így csupaszon is látszik rajta, hogy úri galambka: fehér, mint a tej. Ahogy ugrándozik a vízben, két kis szösze hajfonata röpköd a nyakán.

- Derdő, - nevet a fiúnak, - uttyunk.

A Gergőnek nevezett vékonyka barna fiú háttal fordul. A leányka belekapaszkodik a nyakába. Gergő megindul a partnak, a leányka meg a víz színén lebeg és rugódozik.

Azonban, hogy a parthoz érnek, Gergő belefogódzik a kákabokor zöld üstökébe, és aggodalmasan néz körül.

- Jaj, a szürke!

Kilép a vízből és körülfutkos, vizsgálódik a fák között. Szemlél a földre is: merre látja a nyomokat?

- Várjon, Vicuska, - kiáltja a leánynak, - várjon, mingyárt jövök!

S azon meztelenen nyargal a nyomokon a pécsi út felé.

Néhány perc mulván egy vén szürke lovon tér vissza. A ló fején hitvány madzagkötőfék. Össze volt az kötve a lábával, de eloldozódott.

A gyerek szótlanul csapkodja a lovat egy somfagalylyal. Az arca ijedt-sápadt. Vissza-vissza tekint. Hogy odaér a fürdőhelyre, a lónak a nyakába kapaszkodik, s lecsúszik, leugrik róla.

- Bujjunk el! - susogja dideregve. - Bujjunk el! Török jön!

A lovat egy-két rántással fához köti. Felkapkodja a földről a ruháját. S fut a két meztelen kis gyermek egy galagonyabokornak. Megbujnak, meglapulnak a bokor mögött az avarban.

Abban az időben nem volt ritkaság a török az úton. S te, kedves olvasóm, ki azt gondold, hogy az a két gyermek most ezen a nyáron fürdött a patakban, bizony csalódsz. Hol van már az a két gyermek, hol? És hol a török és mindazok az emberek, akik ebben a könyvben éléd jönnek, mozognak, cselekszenek, beszélnek, nevetnek vagy jajgatnak? Por az mind.

Hát csak tedd félre az idei kalendáriumot tisztelt olvasóm, és vedd elő gondolatban az 1533-ikat. Annak az évnek a májusában élsz te mostan. S vagy János király az urad, vagy a török, vagy I. Ferdinánd.

Az a kis falu, ahova a két gyermek való, a Mecsek egy völgyében rejlik. Valami harminc vályogház, meg egy nagy kőház mindösszesen. Az ablakcskák olajos vászonból valók minden házon. Az úri házon is. De máskülönben olyan zsúpfedeles házak, mint a mostaniak. A kis falut erdei fák lombozzák körül, s a lakók azt gondolják, hogy a török sohase talál oda. Hogy is találna? Az út meredek, szekérnyom nincs. Torony sincs. Az emberek élnek, halnak a kis rejtek-faluban, mint az erdei bogarak.

Gergő gyerekeknek az apja kovács volt Pécsen, de már meghalt. Az asszony Keresztesfalvára húzódott az apjával, egy ősz öreg paraszttal, aki harcolt még a Dózsa György lázadásában. Azért is talált menedéket a falu uránál, Ceceynél.

Az öreg néha lement az erdőn át Pécsre, hogy kolduljon. Abból éltek télen is, amit az öreg koldult. Az uraság házából is csöppent olykor az asztalukra.

Hát azon a napon is a városból jött meg az öreg:

- Legeltesd meg a szürkét, - mondotta az unokájának, - nem evett szegény reggel óta. Itasd is meg a patakban.

Így indult ki Gergő a lóval az erdőszélre. Útközben, ahogy elment az uraság háza mellett, a kis Éva kibujt a kertajtón:

- Derdő, Derdő, hadd menjek veled!

Gergő nem merte mondani a kisasszonynak, hogy maradjon odahaza. Leszállt lováról, és vezette Évát, merre az kívánt menni. Éva arra kívánt menni, amerre a pillangók. A pillangók befelé röptek az erdőnek, hát ők is arra futottak. Végre, hogy a patakot meglátták, Gergő füre bocsátotta a lovat. Így kerültek ők az erdei patakba és a patakból a galagonyabokor mögé.

Lapulnak. Reszketnek most a töröktől.

És a félelmük nem árnyékból való. Egynéhány perc mulván ropogás hallatszik a harasztban, és mingyárt rá egy struccollas fehér töröksüveg jelenik meg a fák alatt, meg egy barna lófej.

A török szétnézeget, forgatja a fejét. A szeme megáll a szürkén. A maga sötétpej kis lovát kantáron vezeti.

Most már látni, hogy a török csontos-arcú barna ember. A vállán diószínű barna köpönyeg. A fején tornyos fehér süveg. A félszeme be van kötve fehér kendővel. A másik szeme immáron a fa mellé kötött szürkét vizsgálja. Nem tetszik neki, látszik az arca fintorgatásán. De azért eloldja.

Jobban tetszene neki a gyerek, akit a lovon látott. A gyerek kelendőbb a lónál. A konstantinápolyi rabvásáron háromszor annyit is adnak érte. De a gyerek nincs sehol.

A török megnézi egynéhány fának a hátát, és felvizsgálódik a lombokra is.

Azután magyar szóval kiált:

- Hol vagy fiúcska? Gyere elő kis pajtás! Füget adok! Gyere csak elő!

A gyerek nem jelentkezik.

- Gyere elő, te! Ne félj, nem bántalak! Nem jössz? Ha nem jössz, elviszem a lovadat!

És csakugyan összefogja egy-kézbe a két ló vezetékét, és viszi magával el a fák között.

A két gyerek némán és sápadtan hallgatta eddig a törököt. A fügekínálás nem oldotta fel őket a rémület dermedtségéből. Sokkal többször hallották otthon a *Vigyen el a török!* - szidást, meg a hajmeresztő török meséket, hogysem akármiféle édesgetésre előbátorodtak volna. Hanem mikor azt mondta a török, hogy elviszi a szürkét, Gergő gyerek megmozdult. Ránézett Évicára, mintha tőle várna tanácsot, s olyan arccal nézett rá, mint akinek tüske szúrja a talpát.

A szürkét viszik! Mit szólnak otthon, ha ő a szürke nélkül tér haza?

A kis Éva mindezekre a gondolatokra nem felelt. Holtszínnel kucorgott mellette. Nagy macskaszeme megnedvesült a rémülettől.

Azonban a szürke ment. Gergő hallotta a lépéseit. Nagy lomha lépései vannak a szürkének. A száraz haraszt egyenletesen csörög a lába alatt. Hát viszi a török, csakugyan viszi!

- A szürke... - hebegi Gergő síróra torzult szájjal.

És fölemeli a fejét.

Megy a szürke, megy. Csörög az erdei haraszt a lába alatt. Oh, a buta!

De most már megfélelkezik Gergő a félelméről: fölugrik és utána iramodik azon csupaszon a szürkének.

- Bácsi! - kiáltja reszketve, - török bácsi!

A török megáll és elvigyorodik.

Jaj de csunya ember! Úgy vigyorog, mintha harapni készülne.

- Bácsi, a szürke, - rebegi sírva Gergő, - a szürke a miénk...

És megáll vagy húsz lépésnyire.

- Gyere hát, ha a tietek, - feleli a török, - nesze.

S elveti a kezéből a szürke kantárszárát.

A gyerek most már csak a szürkét látja. Ahogy a szürke nagyloindhán megindul, odaszökik és megkapja a kantárt.

Ebben a pillanatban ő is fogva van. A török nagy, erős ujjai átkapcsolják gyöngé, kis meztelen karját, s ő felrepül a másik lóra, a pejre, annak a nyergébe.

Gergő sivalkodik.

- Csitt! - mondja a török, előkapva a dákosát.

Gergő azonban tovább kiabál:

- Vicuska! Vicuska!

A török arra fordítja a fejét, amerre a fiú. Keze a törön.

Persze, amint a másik kis meztelen gyerek fölemelkedik a fűből, visszadugja a dákost és elmosolyodik.

- Gyere, gyere, - mondja, - nem bántalak.

S megindul a két lóval a leányka felé.

Gergő le akar ereszkedni a lóról. Gergő hátán nagyot csattan a török tenyere. Gergő tehát bög és ültön marad, a török meg otthagyja a két lovat, és fut a kislány után.

A szegény kis Vica bezzeg menekülne, de aprók a lábak és magas a fű. Elbukik. Csakhamar ott rúgódzik és sivalkodik a török ölében.

- Csitt! - csap a török a gömbölyűjére, - csitt, mert mingyárt megeszlek, ha el nem hallgatsz!
Ham - ham!

A kislány elhallgat. Csak a szívecskéje ver, mint a marokba fogott verébé.

Azonban, hogy a lovakhoz érnek, kiszakad belőle a sikoltás:

- Apuska! Apa!

Mert a kétségbeesés azt gondolja, hogy elhallatszik a kiáltása minden messzeségre.

Gergő is bőg. Az öklét a szemén forgatva, sírja:

- Haza megyek! Haza akarok menni!

- Hallgass, rongy fattyú! - mordul rá a török, - mingyárt kétfelé hasítlak!

És fenyegetően rázza az öklét Gergőre.

A két gyerek elhallgat. A leányka szinte ájult rémületében. Gergő csendesen picsogva ül a pej hátán.

És mennek.

Kiérnek az erdőből. Gergő látja, hogy a Mecsek útján fölfelé szekerező török nép tarkállik. Lovas akindsik, gyalog aszabok, tarka öltözetű szabad katonák. Virgonc kis lovakon ülve, szállingóznak Pécs felé.

Az a csoport, amelyik előttük megy, valami tíz megrakott kocsit és szekeret kísér. A szekereken fehér ágynemű, szekrények, ágyfék, hordók, székek, vadbőrök, gabonás zsákok rendetlen összevisszaságban. A szekerek mellett megláncolt lábú, hátrakötött kezű bús rabok ballagnak.

A mi janicsárunknak három szekere és hét rabja van. Öten vannak még kékbugyogós, pirosbakancsos, fehérsapkás janicsárok, - csontkanál a dísz elől a sapkájukon, egyiken fakanál, - három pedig prémessapkájú, nagydárdájú aszab. A félszeműnek porral lepett fehér strucctoll leng a süvege elejétől hátra, csaknem a háta közepéig.

Míg bent időzik az erdőben, a három szekér félreállott oldalt az út szélén, és helyet engedett a többi hazavonulónak.

A janicsárok nevetve fogadják a két gyereket, meg a szürkét.

Mit locsognak törökül? Gergő nem érti. Rólunk beszélnek, meg a lóról, látszik rajtok. Mikor őrá néznek, meg Vicuskára, mosolyognak. Mikor a lóra néznek, úgy integetnek, mint mikor valaki legyet űz el.

A török feldobja a két gyereket a kocsira, az ágynemű tetejére. Egy pufók hajadon ül ott, megláncolt lábú rableány, arra bízta őket. Azután egy szennyes zsákot old meg az egyik janicsár és mindenféle ruhát húzkod ki belőle. De az mind gyermekruha. Van közte kis szoknya, kis szűr, pittykés mellény, sapka, kalap, kis csizmák. A török előválaszt két kis inget, meg egy kis szűrt és feldobja a szekérre.

- Öltöztess fel őket, - mondja a félszemű a pufók hajadonnak.

A hajadon körülbelül tizenhét éves. Parasztleány. Ahogy öltözteti a két gyermeket, megöleli és megcsókolja őket. Könnyes a szeme.

- Hogy hívnak, angyalkám?

- Vicuska.

- Hát téged, lelkecském?

- Gergő.
- Ne sírjatok, kedves. Velem lesztek.
- De én haza akarok menni, - sírja Gergely.
- Én is, - sírja a leányka, - haza...

A rableány magához öleli őket mind a két kezével:

- Majd hazavezet a jó Isten, csak ne sírjatok.

II.

A falubeli kutyák mérges csaholással ugrálnak körül egy fehérszakálú és nagyhajú zarándokot. Le is húznák róla a csuhát bizonyára, ha nagy keresztes végű botjával vitézül nem hadonázna maga körül.

Eleinte az út közepén ment, de hogy a nagy bozontos kutyák mindegyre szaporodtak, óvatosan nekihátrált egy *L* alakban megszögellő sövénynek, és a botját forgatva várta, hogy valaki előjön és megszabadítja az ostromtól.

Azonban akik elő is jöttek a nagy ugatásra, azoknak a szeme a faluba vágató öt magyar vitézre fordul. Egy pirosköpenyeges szőke dalia lovagol elől. Darutoll süvegén. Előtte a nyergen keresztbe fektetett puska. Könnyű, meggyszín zekéje alól páncéling csillog. Mögötte négy másik vitéz. Hogy beérkeznek a faluba, jobbra-balra forgatják a fejüket, mintha valami csoda volna annak a falunak minden háza. Mind az ötnek verejtékes az arca a hőségtől.

Cecey kapuja előtt egy dárdás vén paraszt szunyókál a kapukövön. A robogásra fölhorkan az álmából. Sietve tárja ki a kapu másik szárnyát is, és a lovagok beugratnak a hídon át az udvarra.

Cecey ott gubbaszkodott a szérü árnyékán, mint valami vén sas. Néhány jobbágya nyirt ott birkát. A kezökben olló, az oldalukon kard. Ing, gatyá, bocskor, s kard az oldalon: ilyen volt a világ akkoriban nálunk.

Cecey meglátta a vitézeket. Fölkelt és eléjük baktatott. Furcsa járása volt az öreg úrnak: az egyik lába nem hajlott térdben, a másik nem hajlott bokában. De hogy is hajlott volna, mikor fából volt mind a kettő. És a jobb keze is hiányzott: a vászonzeke ujjá csak zötyögött a csuklóján. Arcra afféle szemig-szakál-arc, vállig erő haja már fehér, szakála már szürke.

A darutollas vitéz leugrott a lóról, és a lova kantárát az egyik közvitéznek dobta oda. Cecey-hez sietett.

- Dobó István a nevem.

S összezsapta a bokáját.

Szálas, csontos legény. Szája hosszabb vonalú a rendesnél, - afféle akaratos, keskenyajjú száj, mintha egy láthatatlan zabolát harapna, - és csupa erő minden mozdulata, afféle acéllábú ember. A szeme hegyesen néző erős szürke szem.

Cecey hátradugta a kezét.

- Kinek a hadában szolgálsz?

S szeme úgy égett, mintha belülről parázs volna mögötte.

- Most Török Bálintéban, - feleli Dobó.

- E szerint Ferdinánd híve vagy. Isten hozott, ecsém.

S kezet nyújtott neki. Egy pillantással végigbecsülte a paripáját, másik pillantással a kardját.

- Melyik Dobó családból?...

- A ruszkaiból, bátyám.

- Rokonságban a Pálóczyakkal...

- Azok vagyunk.

- Esszerint felföldi ember vagy. Hogy kerülsz ide? Mi szél hordoz erre benneteket, öcsém?

- Mink bizony, bátyám, Palotáról jövünk.

- Móré várából?

- Nem Móré vára az már.

- Hát?

- Most éppen senkié. Meg várnak se vár az már, hanem kőhalom.

Az öreg falábú elbámult.

- Lerontottátok?

- Földig.

- Hála Istennek. No gyere be a hűvösre, öcsém, ide a tornác alá. Hé, anyjuk! Vendégünk érkezett!

S megint Dobóra bámult:

- Lerontottátok?

A kis kövér úri asszony ott forgott már a tornácon: asztalt igazított az árnyékra egy cseléddel. A másik cseléd meg nyitotta már a pinceajtót.

- Dobó Pista, - mutatta be Cecey az ifjút a feleségének, - a Pálóczyak rokona. Bort és harapnivalót a katonáknak.

Dobó piros zsebkendőt vont elő a zekéjéből, s törölgette az arcát.

- Mielőtt leülnék, bátyám, - mondta rávizsgálódva Ceceynek az arcára, - meg kell kérdeznem, hogy nincs-e itt Móré? Mert én őt keresem.

- Itt? Móré? Ne is lássam, csak az akasztófán!

Dobó tovább törölgette az arcát, nyakát is.

- Akkor rossz nyomon járunk. Egy kis vizet kérek.

- Hát várj, mingyárt hozzák a bort.

- Vízet iszok én bátyám, ha szomszédok.

S fölfogta a nagy csöcsös korsót és a szájához emelte.

- Megengedi, bátyám, hogy estig itt pihenjek, - kérdezte a víz után szakadó lehintéssel.

- De el sem eresztelek egynéhány napig! Hova gondolsz!

- Köszönöm. Nincs most farsang. Az éjjel nem aludtam. Este tovább megyünk. Hanem a vasingemet letenném kissé. Meleg ez ilyen időben, ha csupa lyukból varrták is.

Míg Dobó a szobában vetkőzött, beérkezett a kapun a zarándok is.

- Te a baráttól jössz! - bámult rá Cecey.

S a szeme megint úgy égett, mintha parázs volna mögötte.

- Attól, - mosolygott el a zarándok, - honnan tetszik tudni?

- A szakáladról látom: borz-zsírtól fehér.

- Igaz.

- Ebből látom, hogy messziről jössz hozzám?

- Ez is igaz.

- Nekem pedig messzi földről nem igen izenget más, csak a sajóládi gvérdián, aki atyámfia, csapjon bele a mennydörgös istennyila.

- Dejszen nem gvérdián az már régen, nemzetes uram, hanem a király barátja.

- Azt is tudom, süljenek meg a gazdájával együtt. Hogy hínak?

- Varsányi Imrének.

- Hány esztendő van?

- Harminc.

- Nohát lássuk: mi hírt hoztál?

A zarándok leült a földre és a csuhája bélését bontogatta.

- Istentelen a hévség erre, - dünnyögött jókedvűen, - oszt annyi a török, mint a légy.

- A barátnak köszönhetjük, meg királyodnak. No, hova a pokolba varrtad úgy azt a levelet?

Varsányi elővonta végre a kis vörös-pecsétes levelet, és odanyújtotta.

- Adjatok enni-innivalót ennek az embernek, meg szállást is, - mondta Cecey a feleségének.

És feltörte a pecsétet. Kibontotta a levelet.

- Az, - szólt a levélbe behunyorítva, - a barát írása. Tiszta, mint a nyomtatás, de igen apró. Én ugyan el nem olvasom. Küldjete a papért.

A zarándok beljebb ült a diófának az árnyékába.

- Bizonyosan jól írt pedig, - vélekedett megeledéssel, - mert nem noszított, hogy siessek. Mikor nagypöcsétes levelet küld, mindig sietnem kell. Ez csak olyan kispöcsétes; nem ország dolga.

S a célhoz jutott ember csendes örömeivel húzott egyet az eléje tett boros fazékból.

Az asszony is kezébe vette a levelet. Nézte alól, felül, s nézte a széttöredezett pecsétet. A zarándokhoz fordult:

- Egészséges-e Gyuri bácsi?

A zarándok elé tehénsajtot és kenyeret tett egy cseléd. A zarándok mingyárt a bicskáját kereste.

- Nem beteg az soha, nemzetes asszonyom.

Már akkor a pap is jött, - egy bikafejű, vállas ősz-szakálú ember.

A jövevény felkelt és kezét csókolt volna neki. A pap azonban hátrált.

- Pápista vagy-e? - avagy újhítű?

És mellközépig érő fehér szakálát markolta az állán.

- Pápista vagyok, - felelte a zarándok.

A pap akkor odanyujtotta a kezét.

Bementek a szobába. A pap az ablakhoz állott, és magyarul olvasta a diák levelet:

- *Kedves sógorom...*

Különös tompa hangja volt a papnak, mintha a gyomrából jönne a szó. A mássalhangzókat csak sejteni lehetett a beszédében. De azért, akik megszokták, értették a beszédét.

Folytatta:

- *...és kedves Juliskám. Istentől jó egészséget és zavartalan életet kívánok mindnyájatoknak. Továbbá arról értesültem, hogy ott a ti vidékteken napról-napra dúl hol Móré, hol a török, és hogy már csak a földhöz tapadt jobbágyság marad meg a helyén: aki teheti fut, ki a felvidékre, ki pediglen által a némethez. Hát ti ha még életben vagytok, szerelmeseim és ha még ott vagytok Keresztesen, ti is mentsétek magatokat. Beszéltem öfelségével, hogy térítse meg a károtokat...*

- Ne olvasd tovább! - pattan fel Cecey, - ebnek kell eb kegyelme!

- Csöndesen, kedvesem, - csillapította az asszony. György okos, György tudja, hogy mink Szapolyaitól nem fogadunk el semmit: hallgassa végig kegyelmed a levelet.

A pap összeráncolta bozontos szemöldökét, és tovább olvasott:

- *...A király ugyan nem adhatja vissza Sásodot, de van egy falu Nagyvárad közelében...*

- Hagyd abba, hagyd abba, Bálint! - csapkodott Cecey a haragtól kitüzesedve.

- Már más következik, - felelt a pap.

És olvasott tovább:

- *De ha már úgy beléd csontosodott volna az iránta való gyűlölség...*

- Belém, belém! - kiáltotta Cecey, s az asztalra csapott, - sem ezen, sem a másvilágon! Vagy ha ottan, hát ott is csak fegyverrel!

A pap tovább olvasott:

- *...Itt Budán az én kis házam üresen áll és mi nemsokára Nagyváradra költözzünk. Csak egy ijgyártó lakik benne, az alsóházban. A felházi három szoba üres.*

Cecey fölkel.

- Nem kell! Szapolyai pénzén vetted, barát! Düljön össze, ha belemegyek!

A pap vállat vont.

- Tudod is te, hogy azon vette! Hátha örökség?

De Cecey már nem hallgatott rájuk. Dühösen kiektett-baktatott a szobából, és végigkopogott a tornácon.

A zarándok ott falatozott a tornác végén, a diófa alatt. Megállott előtte haragos peckesen:

- Mondd meg a barátnak, hogy tisztelem: amit írt, annyi, mintha nem írt volna semmit se.

- Hát nem viszek választ.

- Nem.

S tovább-baktatott, ki a szériure. Föl és alá toppogott a napon. Olykor jobbra-balra csapkodott a botjával, mintha láthatatlan kutyákat verne el, és haragosan mormolta:

- A fejem még nem fa!

A parasztok buzgóbban nyírták a birkát. A kutyák is távolabb húzódtak. Még a ház is mintha lejjebb csúszott volna a parton.

Az asszony a pappal a tornácon állott. A pap a vállát vonogatta.

- És ha nem örökség is, - mondotta, - munkájából való szerzeménye a barátnak. Annak adja, akinek akarja. Hát Péternek adja. Akkor aztán Cecey-ház, és nem parancsol benne a király se.

Dobó kilépett a szobából. Az asszony bemutatta őt a papnak s egyben Vicát kiáltozta.

- Vicuska! Merre vagy Vica.

- A kertbe játszik, - felelte egy cselédasszony.

Cecey is visszatért, és ráhörkent a papra:

- Te pap, te megfordultál! Te még utóbb beszegődsz Jánoshoz zászlótartónak!

- Te meg vénségedre leteszed a magyar nevet! - mordult vissza a pap.

- Te beállsz hóhérnak! - rikácsolt Cecey.

- Te meg németnek! - böszült fel a pap.

- Hóhér!

- Német!

- Sintér!

- Hazaáruló!

A két ősz ember szinte kék volt már a dühtől, ahogy egymásra ordított. Dobó csak azt várta már, hogy mikor húzza őket széjjel.

- Ne veszekedjenek, az Isten áldja meg kegyelmeteket, - mondotta nyugtalanul, - vagy inkább vesszenek össze a törökkel.

Cecey legyintett. A székre zötytyent.

- Nem érted te ezt, öcsém. Ennek a papnak a nyelvét vágatta le Szapolyai, nekem meg jobb kezemet. Hát nem bolond ez, hogy a maradék nyelvével Szapolyait védi?

- Ha csak az én ellenségem volna, - felelt a pap is megcsöndesült hangon, - régen megbocsátottam volna neki. De azért még így is azt mondom, hogy inkább ő legyen az ura a magyar-nak, hogysen a német.

- De bizinkább a német, mintsem-hogy a török! - rikácsolt ismét Cecey.

Dobó közbeszólt, hogy a két ember megint össze ne horgoljon.

- Jónak egyik se jó, az igaz. Mink felső vidékiek azt gondoljuk: várnunk kell valameddig: állít-e a német erőt a török ellen? Meg, hogy csakugyan árulja-e János az országot a töröknek?

- El is adta már, öcsém, régen! - legyintett Cecey.

- Nem hiszem, - felelte Dobó, - neki csak a korona kellett, nem a török barátsága.

Közben egy tál rántott csirke került a tornác asztalára. A két öreg arca megenyhült.

Az asztalhoz ültek.

- Hej, mikor én olyan fiatal voltam, mint te, öcsém, - csóválta a fejét Cecey. - Hány esztendő vagy?

- Harmincegy, - felelte Dobó, - bizony maholnap engemet sem mond senki fiatalnak.

- Míg meg nem házasodol, mindig fiatal vagy. De már itt volna az ideje.

- Nem értem rá eddig, - mosolyodott el Dobó. - Én, bátyám, gyerekkorom óta mindig hadban forgok.

- Hát így jó. Így él a magyar világ eleje óta. Azt hiszed tán, hogy én táncolásban sántultam meg mind a két lábamra? Én bizony, öcsém, Kinizsivel kezdtem. Mátyás király engem a nevemről szólított. Aztán végeztem Dózsával, aki, elhidd nekem, hősöknek hőse volt.

Fölvette a színig töltött ön-poharat, és Dobóra emelte.

- Isten szeresse a magyart, és téged, öcsém, kiválóképpen. Adjon győzelmet kardodnak. Szép lány feleséget jó magadnak. Tudsz-e sakkozni?

- Nem tudok, - felelte Dobó, elmosolyodva ezen a gondolat-szökemlésen.

És felhajtotta a poharát. Jó erős veres bor volt. Gondolta magában: most már értem, mitől olyan mérges ez a két öreg úr.

- No, nem is leszél akkor jó hadvezér, - mondotta Cecey.

- Nem, ha keletiesen harcolnánk: sereg sereg ellen. Mink csak magyarosan harcolunk: ember ember ellen. Erre pedig a sakktábla nem tanít.

- Esszerint mégis tudsz.

- Nem, csak épp hogy ismerem a játékot.

- No hát, ha majd tudsz is, másképpen ítélsz róla. Egy órai sakkban, öcsém, benne van egy igazi csatának minden fogása.

- Kegyelmetek talán mindig sakkoznak itthon?

- Mink? Csak mink nem. Veszekedünk mink sakk nélkül is. Mihelyt politikáról van szó, mingyárt veszekedünk. Már pedig, mink együtt tollasodtunk fel, együtt éltünk, együtt harcoltunk...

- Együtt is halunk meg, - fejezte be a pap bólogatva.

S a két öreg barátságosan nézett egymásra és összekoccintotta a poharát.

- De azt már csak megengeded Bálint, hogy aki azt a róka Mórét kiugratta a várából, derék dolgot mivelt. Az pedig ugye, hogy Ferdinánd volt.

S törölt a bajuszán.

- Nemcsak Ferdinánd, - felelte Dobó, - a két király közösen. Kettejük hada volt. Sokalták már a gázságait. Utóbb már a sirokat is felforgatta.

- De mégis csak Ferdinánd küldött jobban ellene.

- Nem: inkább János király. Ferdinánd csak Török Bálintnak izent, hogy segítsen Jánosnak, meg ötven bányászt küldött.

- Faldöntésre?

- Arra. Török had is volt velünk valamelyes.

- Persze, Jánosnak zászlaja alatt.
 - Az alatt, hogy vinné el az ördög az ilyen segítséget! Mindig rabolva térnek haza.
 - Azok a disznó akindsik!
 - Azok.
 - No és hát könnyen elbántatok avval a várral?
 - Nem mondhatnám, Cecey bátyám. Kemény falakból épült az. Faldöntő ágyut nem hozott egyik fél se. A sugárgyú meg mit ér?
 - Jártam ottan, - szólalt meg a pap, - sziklavár az, nem palánk. Nem adták meg a várat?
 - Nem. Neki kellett állítanunk az ötven bányászt a sziklának. Nagy és nehéz munkájuk volt. Mondhatom. A csákányok szikrát hánytak a kövön, és vasrúdak egy-egy lökésre alig ujjnyit vertek a sziklaoldalba. De végre is sok kéznek még a kő is enged.
 - Felrobbantottátok?
 - Először is beizentünk Mórénak, hogy az akna tele van már porral. Akkor azt izente vissza, hogy várjunk reggelig. Vártunk. Mit mívelt addig a gonosz róka? Összehívta a vár népét és bízta őket, hogy csak tartsák a várat keményen, ő kionson és elfut segítségért. - Jó - felelték azok, - de mi a biztosíték, hogy vissza is térsz? - Itt marad mind a két gyermekem, - felelte a lator, - és minden arany, ezüst, marhám. Mit kívántok többet? És leereszkedett kötélén a vár faláról. Elillant. Mink persze a nagy sötétségben nem láttuk. Mikor aztán a nap fölkel, és se fehér zászló, se követ, se kapunyitás, felrobbantottuk az aknákat. Nem hallatszott ide? Hegyeket rázó dördülés volt. A falak ott leomlottak. Mink meg be a várba! A vitézeink olyan dühösek voltak, hogy Mórénak minden emberét leöldösték.
 - A gyerekeit is?
 - Azokat nem. Egy kőpincében találtunk rájuk. Szép két kis barna fiú. Azóta ott vannak János királynál.
 - Hát ti most Mórét keressétek?
 - Csak egyet kanyarodtunk erre Móréért ezzel a négy emberemmel. Mert útközben egy csősszel beszélünk, akinek a pincéjében hált. Azt mondta, hogy erre Pécs felé igyekezett.
- Ceceyné hátrafordult.
- Te, Magda, - szólt az udvaron súroló cselédnek, - merre van Vicuska?
 - Nem láttam, - feleli a leány. - Ebéd után a kertben játszott.
 - Szaladj csak, keresd meg!
 - Az én kis leányom, - mosolyodott el Cecey. - Vénségemre ajándékozott meg az Isten vele. Majd meglátod, milyen kis Tündér Ilona.
 - Fia nincsen, bátyám?
- Cecey elkomolyodva rázta a fejét.
- Ha fiam volna, öcsém, még a kezem is kinőne, mint a ráké.
- Azonban a gyermek nincsen. A nagy beszélgetésben, levélolvasásban mindenki megfeledkezett a kis Vicáról. A leánycselédeknek dehogy is volt rá gondjuk. Mind ott talált dolgot az udvaron. A vitézek a bajuszukat pödörgették. A lányok a szoknyájukat hedergették. Ugy mulattak, mintha valamennyi vitéz mind leánynézőbe jött volna Ceceyhez.

Csakhamar tűvé tesznek mindent a ház körül.

- Vicuska! Vicuska!

Megkutatnak minden bokrot, minden játszóhelyet a faluban. Hol van Kató néne? Ő vigyázott rája. Meglehet, hogy elaludt az öreg. Ki látta Vicuskát? Senki se látta. Egy fiucska a kert mögött beszélt vele délután. Ki ment el a kert mögött délután? Senki, csak a Gergő gyerek. Az öregapja lovát vitte füre. De hát hol az a Gergő? Az sincs sehol. Bizonyosan kiment a lóval az erdőbe. Oh gyermeki meggondolatlanság! Hányszor megmondták neki, hogy a szedresen túl ne menjen a lóval!

Összekutatták a falu körül az erdőt.

- Vicuska! Vicuska!

Már Dobóék is segítenek. Megnéznek minden fát, minden cserjét, árkot-völgyet és bozótot a falu körül. Hátha elszenderült valahol?

- Vicuska! Vica!

Gergelynek az anyja is jajgatva keres. Az öreg Katóra ráakadnak az erdőben. Az is keres már régen. Rekedtté kiabálta már a torkát.

Végre estefelé felujong az egyik cseléd:

- Megvannak!

- No hálistennek!

- A ruhájok itt van!

A ruhájok, bizony csak a ruhájok: a patyolat ingecske, piros karmazsin cipőcske, sárga tafota szoknyácska, meg a Gergő gyerek inge, gatyája, kalapja. Látszik, hogy fürödtek. A patak partján csakugyan ott a nyomuk a puha fövényben. A nagyobbik láb, amelyiknek széjjel vannak nyilva az ujjai, Gergő gyereké. A kisebbik lábnyom Vicuskáé.

Bizonyosan belefelladtak valahol a vízbe.

III.

- Az én nevem Margit. Szólítsatok csak Margit néninek, - mondta a kocsin ülő rableány. - Mesélek nektek. Sok mesét tudok. Hová való vagytok, édeseim?

- A faluba, - felelte keserves arccal Gergő.

- A paluba, - pöntyögte a kisleány is.

- Melyik faluba?

- Abba, arra ott a.

- De mi a neve annak a falunak?

- A neve?

- Mi a neve?

- A neve? A nevét nem tudom.

Kerekképű leány volt a magát Margitnak nevező, és csuciori csókra álló száju. Az arca kissé szeplős az orra körül. A nyakán kék üvegből való gyöngyöt viselt. A törökök egy somogy-megyei pusztáról ragadták magukkal.

A gyerekek feleletére csak rázogatta a fejét. A szekér ágyneműjéből hasogatott titkon s bábút formált egy fakanálra.

- Ez lesz a Vicuska babája. Sárga a kendője, piros a szoknyája. Öltöztetjük, ringatgatjuk, táncoltatjuk, altatgatjuk.

Halad a rab-kocsi csendesen.

A kocsi mellett egy szélesmellű parasztlegény ballag, meg egy ragyás fiatal cigány. Mezitláb mind a kettő. A cigányon sokszorosan foltozott nadrág kéklík. A dolmánya is kék. A dolmánya belső zsebéből egy fasíp piszkos tölcseré áll ki. A kocsi másik oldalán egy feketetógás pap vánszorog, meg egy csapzott hajú, nagyarcú paraszt ember. A paraszt ember lehet már negyven esztendő. A pap fiatalabb. Vékony-arcú magas ember. Se szakála, se bajusza, de még szemöldöke sincsen. És vörös, mint a cékla. Csak a két szemebogara fekete. Őt bizony ezelőtt egynéhány nappal forró vízzel öntözgették a törökök, hogy adja elő a temploma kincseit.

Voltak is az ő templomának kincsei!

Hát ők bizony valamennyien rabok szegények. A lábukon a lánc. A kezük, - kinek elől, kinek hátul, - szintén vasban. A legény a cigánnyal, a pap a paraszttal össze is van láncolva. A legény a bilincset rongyokkal bélelte körül a bokája fölött.

A rongyok már véresek.

- Álljunk meg, - könyörgött hátrafordulva olykor, - hadd igazítsam meg a bilincsemet.

A janicsárok azonban rá se hederítettek. Törökül fecsegték egymással, és legfeljebb csak egy boszus tekintet volt a feleletük.

Gergelynek rátapadt a szeme a legényre. Milyen nagy a keze! És milyen sokpitykés a lajbi rajta! Nem fél. Ha a két keze nem volna hátraláncolva, tán mind elfutna tőle a török.

A legény csakugyan nem félt. Fölemelte a fejét és ráordított a mellette lovagló görbehátú törökre.

- A tűz emésztszen meg benneteket, pogány farkasok!

- Gáspár, Gáspár, - csillapította Margit a kocsi tetejéről, - viselje békén a sorsát, amint csak lehet. A nap, látja már nyugvóra hajlik: megállanak már ilyenkor.

Ahogy erre megtörülgette a szemét, a két gyermek is sírva fakadt.

- Haza akarok menni! - bömbögte Gergely.

- Apához! - sírta a kis Éva.

A törökök csakugyan megállottak. Leszálltak a lóról, és korsót vettek elő. Mosogatták a kezüket, lábukat, arcukat. Aztán letérdeltek egyenes sorban napkelet felé. Megcsókolták a földet és imádkoztak.

A rabok hallgatva nézték őket.

A leány le bocsátkozott a kocsiról, és az inge széléből rongyot hasított. Körültekerte vele a legény lábát, s úgy tolta vissza jószágos vigyázattal a bilincseket.

- Áldjon meg az Isten, Margit, - sóhajtott a legény.

- Az éjjelre, ha lehet, teszünk rá útilaput Gáspár.

És sírásra fancsalodott az arca. Minden órában sírt egynéhány percet, de mingyárt dalolt is utána a gyerekeknek. Mert mikor ő sírt, azok is sírtak.

- Hej, de ihes a gyomrom! - fakadt szóra a cigány, ahogy ott ült mellettök a porban, ilyen nagybőjtöt soha életemben nem értem.

A kocsis - szintén láncolt-lábú rablegény - elmosolyodott a cigány sóhajtására.

- Magam is éhes vagyok, - felelte a törökökre megvetően pillantva, - de főzök is estére olyan paprikás húst, hogy mind nekünk marad.

- Hát te vágy á sákács?

A *te* szóra megrándult a kocsisnak a szemöldöke. De aztán mégis felelt:

- Csak este. Nappal rabolnak ezek maguknak ebédet is.

- Ragadjon be a semük! Farsangon húzzsa össze a gercs a lábukat! Hát mióta solgáls náluk?

- Három napja.

- Nem lehetne elfistelegni váláhogy?

- Nem, ezektől soha. Nézd, milyen csizma van a lábamon.

Felvonta a lábát az ülésből. Nehéz, vastag láncok csördültek föl vele.

- De hátha ma nem főzöl? - tünődött aggódva a cigány.

- Bizonyosan főzök. Tegnap olyat főztem nekik, hogy úgy nyalták utána a szájukat, mint a kutyák.

- Bárcsak én is nyalhatnám már a sájamat. De már nem is tudnám, hogy van sájam, ha néha nem beszélnek.

- Bort is raboltak délben. Itt van a saroglyában.

- Nem isik a terek, te!

- Dejszen nem török az egy se, mikor bort lát.

- Na, akkor nekem innepem ván, - vidámult meg a cigány, - olyan nótát pikulázok nekik, hogy még táncra is kerekednek túle.

A félszemű janicsár az imádság végeztével nem indította meg a kocsikat. A hegytetőről már látszott a völgyben az esti szürkületbe befátyolozott város. Az magyar fészek. Darazsak laknak benne.

A törökök tanakodtak. Aztán a félszemű janicsár odaszólt a kocsisnak:

- Utánam! Be az erdőbe!

És vitték a kocsikat, szekereket jól be, majdnem negyed óráig való menéssel az erdőbe.

A nap ekközben elsülyedt a fák között. Az erdőre homály borult. A tiszta égen előtündökölt az első csillag.

A törökök egy alkalmas tisztáson kipányvázták a lovakat. A pap kezét feloldotta a janicsár, és rákiáltott:

- Tüzet raksz!

- Én azst jobban értem! - készségeskedett a cigány, - nagyságos, méltóságos terek úr, csókoltam a kezsit-lábát, hadd rakjak én tüzet, nekem azs a mesterségem.

- Hallgass! - böffent rája a török.

Három rabasszonyt is leszólítottak, hogy segítsenek a tűz készítésében. Az asszonyok aztán a pappal harasztot és száraz ágat szedtek a közeli fák alatt. Acéllal, taplóval csakhamar tüzet gerjesztettek.

A kocsist is felszabadították az ülésről.

- Olyat, mint tegnap, - parancsolt neki a félszemű török.

A kocsis vizet tett fel egy nagy vaskondérban a tűzre, s hogy a pap a cigánnyal hamarosan megnyúzta az ürüt, értő kézzel aprózta bele a kondérba. Hullott a húsrá vereshagyma is, meg paprika bőven. S bizonyára aprított volna burgonyát is a lébe, dehát a burgonya akkor még ritkább növény volt az ananásznál. Uri asztalokon is csak különösképpen kóstolgatták, s neve se igen volt. Amerikai almának vagy földi almának nevezgették.

A tűz körül valami húsz különféle török heveredett le. A kocsikat, szekereket már megálláskor kerítés-körbe állították. A lovakat kipányválták, kívül a szekereken.

A rabokat összehajtották a karajon belül, egy csoportba. Tizennégyen voltak összesen; kilenc férfi, meg öt nő, meg a két kis gyermek. Csak eldültek szegények a gyepen. Némelyikük mingyárt el is aludt.

A kis Vica is aludt már az ágynemű tetején. Fejecskéjét Margitnak az ölében nyugasztva álmodott, és jobbjával a mellecskéjén tartotta hitvány kis bábuját. Gergő mellettük hasalt. A tenyerébe hajtotta az arcát, és álmosan nézett a törökre. Furcsálta, hogy a janicsárok fehér süvegére kanál van tűzve elől, és hogy a süvegük olyan puha, hogy hátrafityeg. Az aszabok szőkébb és durva arcú lompos emberek. Kettőnek magyar csizma van a lábán, kopott piros csizma.

A félszemű janicsár rájuk pillantott néha. Ott hagyta őket a leánynyal, a koci tetején.

A tűz magas lánggal égett. A törökök ölték a bárányt, a tyúkot, a libát. A rabok buzgón dolgoztak az étel elkészítésén, s kisidő mulván már javában rotyogott az üstökben és kondérokban a hús, és pirultak a combok a nyárson. Egy török tarhonyás zsákocskát oldott meg.

Az erdei levegőbe étvágyindító ételszag vegyült.

IV.

Egy óra nem telt belé, s András kocsisra olyan pofon csattant, hogy két ölet repült a kalapja.

- Hogy a hetedik pokol emésztszen el! - ordított rá a félszemű janicsár, - mennyi paprikát tettél ebbe az ételbe?!

S a szemét szorongatva levegőztette összemart nyelvét.

A paprikás a raboknak került, a cigánynak is örömére.

- Hajajaj, es két pofont is megér.

Maguk a törökök a nyárson sült cobákokat osztották meg maguk között.

A hordókba már előbb csapot vertek. Bögrékben és tülkökben itták a törökök a magyar bort.

A cigány fölkelt. Megtörölte a száját a kezébe, a kezét meg a nadrágjába, aztán így csicsereggett:

- Nagyságos, méltóságos Gyamarzsák úr, csókolom kezsit-lábát, tisztelettel pikuláznék egygyet a tekintetes vendégség emérére.

A Gyomorzsáknak nevezett félszemű, - valójában Jumurdsák, - megfordult és gúnyosan sunyorított:

- Ide kukorikolnád a magyart, ugye?

A cigány nyugodtan kutyorodott vissza az evők közé, és a fakanalat megint a kondérba mártotta.

- Akassanak fel, mikor legjobban megy a sorod!...

A törökök zabáltak és ittak. Közben csereberéltek, és osztzkodtak is. Egy lelógó bajuszú komor akindsi kis vas-szekrényt vett le a kocsiról. Fölfeszítették. Aranypénz, gyűrűk, fülbevalók dőltek ki belőle.

Osztzkodtak a tűz mellett. Gyönyörködtek egyik-másik ékszernek a kövében.

Gergő álmos volt, de nem tudta levenni a szemét az ő törökjéről. Félelmetes, különös arc volt neki az a csupa bőrfej. Mert, ahogy a süvegét letette, egybeolvadt a feje csupaszága az arcának a csupaszágával. És furcsán nevetett. A foga inye is kilátszott, mikor nevetett.

Vastag szarvasbőr-övet vont elő a dolmánya alól, hogy a pénzt megosztották. Az öv már duzzadt volt a pénztől. A török fölkelt, és a szekerek mögé ment, ahol a lovak legeltek.

Gergőnek rajta állt a tekintete. Látta, hogy a török hogyan húz ki hátul egy fapecket és hogyan rakosgatja bele egy kis nyíláson át a pénzét, a nyeregkapába.

A rabok eddegéltek még. Nekik nem volt szokatlan a paprika. András kocsis szinte vidáman falogatta a húst.

- Hát te mért nem eszel? - szólt a pap Gáspárnak.

A legény a csoport szélén ült, és komoran nézett maga elé.

- Nem kell, - felelte félvállról.

Kis idő mulván ránézett a papra.

- Tisztelendő uram, ha elvégezte, egy kis beszédem volna, ha meghallgat.

A pap letette a fakanalat és odacsörömbékelt Gáspár mellé.

- Hát mi kell, fiam?

A legény maga elé pislogott:

- Hát, hogy gyóntasson meg engem, arra kérném.

- Minek?

- Annak, - felelte a legény, - hogy tisztán menjek a másvilágra.

- Messze vagy te még attól, Gáspár.

- Nem olyan messze, mint gondolja.

Sötéten pillantott a törökök felé. S folytatta:

- Mikor elvégzik a vacsorát a rabok, ide jön az a török, aki engemet megfogott. Ide jön, hogy a kezünkre zárja a békót. Hát én azt megölöm.

- Ne tedd azt, fiam.

- Már pedig én megölöm, tisztelendő uram. Mikor ide jön, elkapom az egyik kését, és bele-szúrom! Bele a hasába, a kutyanak! Hát csak gyóntasson meg engem.

A pap csak nézte.

- Fiam, - mondotta aztán nyugodtan, - én nem gyóntatlak meg. Mert én lutheránus vagyok.

- Újhitű?

- A neve új hit, fiam, de valójában ez az igazi régi hit, amit názáreti Jézus ránk hagyott. Mink nem gyóntatunk, csak gyónunk. Mink azt hisszük, hogy Isten látja a lelkünket. De minek veszejtenéd el magadat? Látod, itt még magyar földön vagyunk, és Pécs itt van alattunk. Már sokszor megtörtént, hogy a magyar rabokat kivette az Isten az ellenség kezéből.

- És ha nem veszi ki?

- Isten jósága elkísérhet az útunkon. Van olyan ember nem egy, akit ott a török földön ér el az élet szerencséje. Rabláncon megy oda, és úrrá válik ottan. Aztán csak hazakerül. Gyere, fiam, egyél.

A legény komoran nézett a törökökre.

- De azt a kutya hét csillagát, - mormogta a fogai között.

A pap a fejét rázta:

- Minek hívtál, ha nem hallgatsz reám?

A legény végre is fölkelt. Odavánszorgott a többi közé.

A rabok javarészt fiatal és erős emberek. A nők között van egy villogó szemű cigányasszony is. Annak a keze-lába cigányszokás szerint, bőrszönygyel van bepirosítva, de még a haja is.

Időnkint hátraveti a fejét, mert a haja a szemébe lóg. És gyakorta szól cigánynyelven, Sárközi-vel, a ragyás cigánnyal.

- Talán a feleséged? - kérdezi a kocsis.

- Nem, - feleli a cigány, - eddig még egyszer se volt a.

- Hát mit beszélgettek cigányul?

- Ast mondja ez az asszony, hogy ha a tűzs mellé erestének, megmandaná a jevendőnket.

- A jövődő Isten kezében van, - szól rájuk a pap. - Ne cselekedjete az ő nevében semmi komédiát.

A férfiak között két idős ember is ül. Az egyik egy szótalan, úrforma ember, - öregecske már, szürkeszakálú, lógóbajuszú. Barna bőre szerint lehet úr is, cigány is. Semmi kérdésre nem válaszol. Az arcán végig a balfüle sarkától hosszú sebhely vöröslik. Valami különös szagot áraszt maga körül, mint amilyen az égett puskapor szaga. A másik, a terebélyes arcú paraszt, aki a pappal volt egybeláncolva. Mindig nyílt szemmel néz, mintha csudálkozna, és úgy lógatja a fejét, mintha a feje sokkal nehezebb volna, mint más ember fiáé. Az igaz, hogy nagy is a feje.

A rabok, ahogy ott eddegélték a paprikás ürühúst, halkan beszélgettek. Hogyan lehetne a törököktől megszabadulniok?

- Sehogyan, - szólalt meg egyszer a nagyfejű paraszt.

Letette a kanalát s törölte a száján az inge ujjával.

- Én csak tudom. Én már végigszenvedtem egyszer a rabságot. Tíz esztendőm veszett belé.
 - Hazaeresztették?
 - Dehogy eresztettek.
 - Hát hogyan szabadult meg?
 - Hogyan? Hát ingyen. Jézus palástja alatt. Egyszer felhoztak Belgrádba. Onnan szöktem meg: átúsztam a Dunán.
 - És milyen az a rabság? - érdeklődött egy tizenhatéves savószemű legény.
 - Bizony, öcsém, nem sok tyúk mult ki miattam a világból.
 - Gazdagnál szolgált-e? - kérdezte egy hang a kocsi alól.
 - Magánál a császárnál!
 - A császárnál? Mi volt kend a császárnál?
 - Főtisztogató.
 - Micsoda főtisztogató? Hát mit tisztogattott kend?
 - Az istállóját.
- Nevettek kissé. Aztán megint elszomorodtak.
- Hát az asszonyokkal hogy bánnak? - kérdezte egy feketehajú menyecske.
- Az ember vállat vont:
- Amelyitek fiatal, ott is csak asszony, csakhogy török asszony. De leginkább csak cseléd.
 - Hogy bánnak vele?
 - Kivel hogy.
 - Kegyetlenkednek?
 - Mikor hogy.
 - Verik az asszonyt, ugye, hogy azok igen verik az asszonyt.
- A pap fölkel.
- Esszerint kend ösmeri az utat?
 - Bár ne ösmerném.
- A pap föltette az egyik lábát a kerékagyra, és a tűz odasugárzó világosságánál a szemét hegyezve nézte a lábaszárára lakatolt széles síma vasat. Apró karcolások látszottak azon. Valami rab följegyzései voltak: egy hosszú út szenvedései húsz szóban.
- A pap olvasta a szavakat:
- Nándorfehérvártól *Hizarlik* egy nap. Aztán *Baratina*.
 - Nem, - felelte az ember, - öt állomás is van addig.
 - Esszerint ez az öt kereszt öt állomást jegyez. Tehát öt állomás. Aztán következik *Alopnica*.
- Az ember bólintott.
- Aztán *Nis*.
 - Az már Rácország, - sóhajtott az ember s a térdét átfonta. - Ott kezdik vetni a rézkását.

- Rézkását? - csudálkozott az egyik asszony.

Az ember nem felelt.

A pap tovább olvasta a bilincs karcolásait:

- Aztán következik *Kuri-Kezme*.

- Ott sok a korpió-férög.

- *Sárkövi*.

- Ott három malom öröl. Apadjon el a vize!

- *Czaribród*.

- Ott engem igen megverték. Orromból, számból folyt a vér. Fejemet is beszaggatták.

- Miért? - kérdezték egyszerre hatan is.

- Eltörtem a lábam vasát, azért.

- *Dragomán*, - olvasta a pap tovább.

- Az már Bolgárország, - szólt az ember, - onnan érkezünk Zsófiába. Ott sok a torony. Nagy város. Égjen porrá.

A pap megnyálazta az ujját és dörzsölte a békóján.

- *Iktimán*.

- Egy leány ott meghalt, szegény.

- *Kapiderven*.

- Ott havas vagy. Nyáron is hó födi a hegyeket.

- *Pozarki* vagy micsoda.

- Az az, Pozárki, hogy a föld nyelje el! Ott juhakolban hálunk. Patkányok futkosnak rajtunk.

- *Filippe*.

- Az is város. Düljön össze! Éjjel düljön össze, mikor mindenki fedél alatt van.

- *Kaladán*.

- Ott egy cimborámat eladták. Döghalál eméssze el őket!

- *Uzonkova*.

- Sok gyümölcsös kert. Jó hely. Egy asszony két kosár almát adott nekünk.

- *Harmanli*.

- Ott egy török úr megvette Dávidka Antalt. Rám alkudott pedig előbb.

- *Musztafa-basa-Köpri*.

- Kőhíd van ott jókora. Szakadjon össze!

- *Drinápoly*.

- Nagy, bűdös város. Ott láttam egy élőfánkot.

A rabok rácsodálkoztak.

- Mi az?

- Az, - felelte a paraszt, - akkora nagy eleven barom, mint ez a rakott szekér. De még ennél is nagyobb. Csupasz, mint a bival. Az orra meg akkora, hogy úgy bánik vele, mint más állat a farkával: mikor a legyek kénozzák, végiglődörgeti a derekán.

- *Corli.*

- Onnan kezdve möglátjuk a tengört.

A rabok sóhajtottak. Némelyek a tenyerükbe hajtották az arcukat; mások könnyes szemmel bámultak maguk elé.

A sebhelyes arcú, puskaporszagú ember megszólalt:

- Atyámfiái, - mondta halk, érdes hangon, - ha meg tudnátok engem szabadítani, én aztán valamennyiötöket kivágnálak a török kezéből.

A rabok ránéztek.

Az ember visszatekintett a törökökre, s folytatta még halkabban:

- Én úr vagyok. Van váram, kettő; van katonaságom, pénzem is. És semmi egyéb más nem kellene csak, hogy itt színleg összevesszetek, lármázzatok, veszekedjete, mikor már én amott az ötödik szekéren ülök.

A rabságot élt paraszt vállat vont:

- Minket is megvernének, magát is.

- Mi a neve, bátyám? - kérdezte a pap.

- Rab a nevem, - felelte a sebhelyes arcú kedvetlenül.

S fölkelt. Elsántikált néhány lépést a török felé.

Aztán leült, és sunyorgó szemmel vizsgálta a tűztől megvilágított arcokat.

- Nem is úr ez, - legyintett az egyik rab, - valami cigány, talán éppen hóhér.

Gergő összeborzadt a hóhér szóra. Tekintete arra tapadt. Gyerekésszel úgy értette, hogy valósággal cigányhóhér.

- Hiszen csak vasfű volna, - sóhajtott a feltört lábú Gáspár, a kerék mellett.

A rabok csendes és szomorú elmélázással ültek. Gáspár folytatta:

- A vasfű olyan fű, hogy lehull tőle a bilincs.

A janicsárok egyszerre megélénkültek: nagy örömmordítással csoportosultak az egyik hordó köré. Aszúbert találtak benne. A hordót odagurították a tűz közelébe, és szürcsölgetve, csemcegetve itták, hajtogatták le a torkukon.

- Éljen Magyarország! - rikoltott Jumurdsák.

S a rabok felé emelte a kupáját.

- Éljen Magyarország, hogy ihasson a török, ameddig meg nem hal!

- Honnan tudsz te magyarul? - kérdezte a sebhelyes arcú úr, aki előbb Rabnak nevezte magát.

- Mi közöd benne? - nevetett rá félvállról Jumurdsák.

Már akkor csillagos, holdas volt az ég. Cserebogarak brummogtak a harmatos falombok körül.

A rabok már jobbra-balra elfeküdtek a fűben, és az álmaikban keresték tovább a szabadulást. A pap is aludt. A karja a feje alatt. Bizonyosan vánkoson szokott aludni. A cigány hanyattfekve aludt, a kezét a mellén összekulcsolva s a két lábát Y-ként szétvetve. Valamennyien mélyen aludtak. Csak Gáspár sóhajtott fel még egyszer álmos-panaszosan:

- Nem látom én többé szép Eger városát!

Gergő is szundikált már. Elszundikált azonképp, ahogy naptól égett finom kis orcáját a tenyerében tartotta; csak éppen hogy a feje lejjebb süllyedt, a dunyha kihajló csücskére.

S már el is szenderült volna, ha a Cecey névre meg nem nyílik magától a füle kisajtója.

A cigány hóhér rekedt hangja mondta ezt a nevet, és az ő törökje ismételte.

Ott beszélgettek a kocsi mellett.

- Ceceynél, bizonyosan tudom, hogy Ceceynél, - mondta a cigányhóhér.

- Dózsa kincse?

- Dózsa minden kincse. Már hát, ami akkor vele volt.

- És miféle kincsek azok?

- Aranykelyhek, aranykupák. Egy nagy aranytál is. Akkora, mint a kelő hold. Gyémántos, gyöngyös karperecek, nyakláncok, násfák. Minden no, ami urak kincse szokott lenni. Ha ugyan meg nem olvasztották egyrészt rudakba. De akkor meg a rudakat találjuk nála.

- Itt az erdő alján?

- Itt. Azért is vonult ő félre a világtól is.

- Fegyvere is van?

- Gyönyörű ezüstmívű kardok. Ámbátor azokból csak vagy ötöt láttam. És fegyverderekak. Egyik szép, könnyű, Lajos királyé volt. A padlása tele van. A szobájában tudom, hogy van valami hat vasasláda. Azokban lehet a legértékesebb holmi.

- Cecey... Sohasem hallottam ezt a nevet.

- Mert nem hadakozik már. Ő volt Dózsának a kincstartója.

A török a fejét rázta:

- Kevesen vagyunk, - tűnődött elgondolkodva. Itt kell maradnunk holnap estig. Össze kell várnunk egy jó csapatot.

- Minek oda annyi ember? Ha sokan vagytok, sokfelé kell osztozkodnotok. Öreg ember az már. És fából van keze-lába.

- De vannak fegyveresei is.

- Dehogy vannak. Csak afféle szántó-vető jobbágysai.

- Mikor jártál ott legutoljára?

- Esztendeje lehet.

- Esztendő, sok idő. Jobb, ha többen megyünk. Ha igaz, amit beszélsz, elbocsátalak, sőt meg is jutalmazlak. Ha nem igaz, fölakasztatlak Ceceynek a kapujára.

A török visszatért a tűzhöz, és bizonyosan a rab beszédét mondta el ottan, mert a katonák figyelemmel hallgatták.

Gergőnek elnehezült a feje. Elaludt. De csupa irtózatot álmodott. Azt álmodta végül, hogy a törökök kivont karddal futkosnak a falujokban, megfogják az anyját, és kést szúrnak a mellébe.

Nyögött és megébredt.

Éji homály s fülemile-dal mindenfelé. Száz fülemile! Ezer fülemile! Mintha a világnak minden fülemiléje abba az erdőbe szállott volna, hogy gyönyörűséget daloljon a rabok álmába!

Gergő fölneéz az égre. Szakadozott felhők. Helyenkint átragyog egy-egy csillag. Egy helyen a hold fehér sarlója átlóg a felhőn.

A tüzet a fa alatt már elborította a hamu. Csak közepén vöröslik még egy ökölnyi parázs. A janicsárok ott hevernek szanaszét a fűben, a tűz körül.

Jumurdsák is ott hever. A feje alatt valami tarisznya; mellette valami kupa vagy bögre, vagy hogy a süvege, - nem látható jól a homályban.

Haza kéne menni. Ez volt Gergőnek az első gondolata.

Nem szabad. Ez volt a másik.

Körülnézett. Csupa alvók. Ha ő átszökhetne köztük. De át kell szöknie, másképpen nem kerülhetnek vissza a faluba.

A kis Éva mellette aludt. A fülébe súgott:

- Vicuska!

Megrázta gyöngéden és a fülébe súgta:

- Vicuska! Vicuska!

Évica megnyitotta a szemét.

- Gyerünk haza, - susogta Gergő.

Vicuskának egy pillanatra elgömbült a szája, de mingyárt vissza is igazította, és felült. Bámulva nézett Gergőre, mint a kismacska, mikor idegent lát. Majd az ölében heverő bábúra fordult a tekintete, fölvette; és azt nézte kismacskás nézéssel.

- Gyerünk, - nógatta Gergő, - de csendesen.

Lemászott a kocsí külső oldalán, és leemelte a kislányt is.

Egy aszab ott ült éppen a kocsi mellett. Dárdája az ölében. Feje a kerék-agyon. A csutora mellette.

Aludt az úgy, hogy akár az erdő minden fája is elmehetett volna tőle. Csak épp hogy az az egy szekér nem, amelyiknek a kerekéhez támaszkodott.

Gergő kézen fogta a kis Vicát, és vont maga után.

Azonban ahogy a lovakat megpillantotta, megállott.

- A szürke... - rebegte, - a szürkét is haza kell vinnünk.

Azonban a szürke össze volt kötve a kis török lóval. A békót csak ki tudta nyitni Gergő valahogyan, de már a két kötőfék eloldozása lehetetlen volt az ő tudományának.

- A fene látott ilyet! - morogta a csomóra.

Boszúságában sírva vakarta a fejét.

Megint próbálgatta. A fogával is. De csak nem bírta vele. Végre is megfogta a szürkét és vezette.

Őr a lovak mellett is volt. De az is aludt. Ülve aludt, háttal egy görbe fának ereszkedve. Tátott szájjal hortyogott. Gergő majdnem rávezette a két lovat.

A fűben elveszett a lovak lépésének a hangja. Mentek, mint az árnyék. Sem a szekereken belül, sem a szekereken kívül nem ébredt rájuk senki.

Egy alkalmas fatörzsöknél megállította Gergő a szürkét, és felmászott a hátára.

- Üljön fel maga is, - bízta halkán a kisleányt.

A kis Éva nem tudott: magas volt neki a törzsök. Gergőnek megint le kellett szállania. Föl kellett segítenie a kis Évát először törzsökre, aztán meg a ló hátára.

Ültek egymás mellett a szürkén. Elöl Gergely, mögötte Éva. A kislány még mindig tartogatta a pirosszoknyás bábut. Arra nem is gondoltak, hogy a leányka a másik lovon üljön a nyeregbe. Ülhetett volna: olyan magaskápájú nyereg volt az, hogy bizton ülhetett volna benne. De az a ló nem az övék. Éva belekapaszkodott a fiú vállába. A fiú megrángatta a kantárt, s a szürke megindult, ki az erdőből: vont, vitte magával a török lovat is.

Csakhamar rajta voltak az úton. A szürke ott már ismerte a járást. Ballagott lomhán és álmosan.

Az út sötétes volt. A hold csak homályosan világította meg. A fák fekete óriásokként álltak az út mellett. Gergő nem félt tőlük. Magyar fák azok mind.

V.

Cecey házában azon éjjel nem aludt senki. Sötétedésig keresték a gyermekeket. Másnap virradóra hagyták, hogy végigkutatják a patakot. Csak a vitézek tértek nyugalomra.

Bálint pap ott-maradt Ceceyéknél és vigasztalagatta a vigasztalhatatlan házaspárt.

Az asszony olyan volt, mint az örült. Jajveszékelt, ájuldozott.

- Jaj gyöngyöm, gyönyörűm, egyetlen madárkám!...

A falábú ember csak a fejét rázta a pap vigasztalására s keserűen kiáltotta:

- Nincs Isten!

- Van! - kiáltotta vissza a pap.

- Nincs! - verte az asztalt Cecey.

- Van!

- Nincs!

- Amit az Isten ad, el is veheti; és amit elvesz, vissza is adhatja.

A vén nyomorék ember szeméből bugyogott a könny.

- Ne vegye el, ha adta!

A pap csak hajnal felé hagyta magára.

Ahogy kilép az ajtón, a zárandok fölemelkedik a tornácra vetett gyékény-ágyról.

- Tisztelendő uram, - mondja halkán.

- Mit akarsz, atyámfia?

- Nem vízbe veszteket azok.

- Hát?

- Török vitte el őket.

A pap majdnem a falnak esett.

- Honnan tudod?

- Ahogy én is ott kerestem a keresőkkel a patak partján, hát egy vakondok-turáson láttam a töröknek a lába nyomát.

- Török lába nyomát?

- Sarkatlan nyom volt. A magyarnak nincsen olyan.

- Hátha bocskornyom volt?

- Azon nincs sarkantyú. Török-nyom volt. Meg a töröklónak is ott a lába nyoma. Azt már csak tetszik tudni, hogy a török patkó milyen?

- Hát mért nem szóltál?

- Meggondoltam, hogy nem szólok. Ki tudja, hogy a török merre vitte őket? Szétszaladt volna mind a falu. Aztán mi haszna lett volna? A török sok és fegyveres valamennyi.

A pap meredező szemmel járt föl és alá. Egyszer az ajtónak lépett, de megállapodott, mielőtt a kilincsre tette volna a kezét. S megint visszatért a zárándokhoz.

- Mit tehetnénk?

A zárándok vállat vont.

- Tegye azt, amit én: hallgasson.

- Borzasztó! Borzasztó!

- Az utakat járja a török most mindenfelé. Merre mentek volna? Napkeletnek? Napnyugotnak? Csak verekedés, meg halál lett volna belőle.

- Inkább haltak volna meg ők is! - csóválta a fejét a pap fájdalmasan.

- Isten tudja, hol jártak már akkor azok, mikor mink utánok kereskedtünk.

A pap búsan állott a tornácon. Keleten az ég halvány rózsaszínre vált. Hajnalodott.

A falu végén egyszer csak nagy kiáltás hangzik:

- Emberek! Emberek! Megjöttek!

A pap figyel. Mi az?

A bakter volt a kiáltó, azt mingyárt értette. S hallotta is már a lába dobogását.

- Megjöttek? Kik jöttek meg?

A dobogás közeledik. Dörömbölnek a nagykapun:

- Ereszsenek be! Nyissák ki! Megjöttek a gyermekek!

A pap berohant a házba:

- Van Isten, Péter! Kelj fel, mert van Isten!

A két gyermek ott várt a kapu előtt. Ültek a szürkén, álmosan és halaványan.

VI.

Az udvarra becsődült mind a falu. Némelyik asszony csak éppen, hogy szoknyát vetett magára; a férfiak is süveg nélkül, ahogy a kiáltozásra kifutottak. Kapkodták a Gergő gyereket kézről-kézre, meg Vicuskát, ahol érhatték, csókolták.

- Hát ezt a szép török lovat hun vettétek.

- Elhoztam, - vont a vállán Gergely.

- Gergő mától fogva az én fiam, - mondotta ünnepiesen Cecey.

S a kezét a fiú fejére tette.

A fiú anyja meztláb, egy alsószoknyában oda borult Ceceynek a lábához.

Dobó csodálkozó szemmel nézte a kis parasztfiút, aki lovat hozott a töröktől.

- Bátyám, - mondja Ceceynek, - adja ide nekem ezt a gyereket. Hadd vigyem magammal a felföldre. Vitézt nevelek belőle.

S fölemelte Gergőt.

- Szeretnél-e vitéz lenni, fiam?

- Szeretnék, - mosolygott ragyogó szemmel a gyerek.

- Lovad már van, kardot is szerzünk a töröktől.

- Hát az enyim az a ló?

A kis török lovat ott futtatták, dícsérgették Dobó vitézei az udvar tisztásán.

- Persze, hogy a tiéd. Hadban szerezted.

- A tiéd, - bizonyította Cecey is, - nyergestül, kantárostul.

- Akkor a pénz is a miénk, - büszkélkedett a gyerek.

- Micsoda pénz, te?

- Aki a nyeregbe van.

Leoldják a szép bársonykápas nyerget. Rázzák. Zörög. Megtalálják a csaptatót a kápán, hát csak úgy dől az aranyesső a fájából.

- Tyü, kuttyázom adtát? - bámuldozott Cecey, - most már nem én fogadlak fiamnak, hanem te fogadj apádnak. Szedd össze, asszony! - kiáltott a gyereknek az anyjára.

A fiú anyja káprázó szemmel nézte a földre pergő aranyakat. Vélte, hogy álmodik.

- Az enyim? - dadogta hol Ceceyre, hol Dobóra, hol a papra tekintve, - az enyim?

- A tiéd, - bólintott rá a pap, - Isten adta a fiadnak.

Az asszony a kötényt fogná. Nincs rajta. Egy ember odaadja neki a süvegét. Szedi az asszony az aranyat reszkető kézzel.

A fia nézi. Egyszerre csak megszólal:

- Jól eltegye édesanyám, mert holnap idejönnek.

- Kik jönnek ide?

- A törökök.

- A törökök?

A fiú rábiccent.

- Hallottam, mikor a török mondta a hóhérnak.
- A hóhérnak?
- Cigányhóhérnak.
- Hogy ide jönnek?
- Hogy ide jönnek és a nemzeti úr kincsét elveszik.

S rámutatott Ceceyre.

- Az én kincseimet? - hőkölt el Cecey.

A gyerek pillogott.

- A vasasládákat is mondták, hogy hat van.
- Ez komoly sor, - szólalt meg Dobó, - gyerünk be a szobába.

Kézen fogta a gyermeket és bevezette.

Kivallatják, kiszednek belőle mindent, amit a gyermek elméje megjegyzett.

- Sebhelyes arcú? barna ember? Milyen az a sebhely?
- A szájától a füléig egy vörös barázda.

Dobó felpattan a székeről.

- Móré!
 - Hát ki is volna más! Meg akar szökni a zshivány, azért vezeti rám a törököt.
 - Dehát ismeri az itt a járást?
 - Járt itt valami hat éve. Összeforgattak nálam mindent. Ötvennégy forintomat elvitték, meg a feleségem kis aranykeresztjét, meg hét tehenemet.
- Dobó haragosan toppogott fel és alá a szobában.
- Hány embere van, bátyám, fegyverfogható?
 - Talán negyvenen ha vagyunk, ha mindenkit összeszámítok.
 - Kevés. Mi van ide legközelebb? Pécs, ugye? De ott Szerecsén János az úr, Jánospárti; minékünk ellenségünk.
 - Futnunk kell, futnunk! - rázza a fejét Cecey, - szét az erdőbe, ki merre lát!
 - Mind, a falu csak nem futhat el tán! Hogy hagynák itt a falut? Egy falka töröktől? Ej, a teremburáját! Mikor arról van szó, hogy a török ellen védekezzünk, csak magyar a magyar, akármilyen párti!

S kiment.

- Lóra!

Már csak maga is nyeregben, mondta a többi:

- Megyek, Cecey bátyám, Szerecsenhez. Addig is dolgozzanak. Minden háztetőt locsoljanak meg csurgásig. A falu népe szedje össze, ami marhája van és gyűljenek ide az udvarra. A kapu mellé köveket rakjunk torlasztásra, meg hordókat. Kasza, csákány, vasvilla legyen az asszonyok kezében is. Két óra múlva visszatérek.

A hajnalodó égre tekintett, s elrobogott a vitézeivel.

VII.

Ceceynek a háza kőfallal kerített kétholdas belsőség. De a kőfal alig embernyi magasságú, és bizony már romladozott.

Az udvarra már délelőtt behurcolkodott mind a falu. A bugyrok és bútorhalmok között kecskék és disznók futkostak, ludak gágogtak, kacsák bukdácsoltak és tyúkok szaladgáltak. Egy ember kardokat, késeket és kaszákat köszörült a fészernél. A pap széles rozsdás kardot kötött fel és az udvar közepén kivonta, megforgatta, elégedetten dugta vissza a hüvelyébe.

Egynéhány asszony ételt főzött a konyha előtt üstökben, kondérokban.

Ceceynek valami hat egérrágta nyilszerszáma volt a padláson. Szétosztotta azoknak az öregeknek, akik vele a Dózsa-háborúban harcoltak.

Déltájban visszaérkezett Dobó. Csak vagy harminc zsoldost hozott magával, de a falubeliek ujjongva fogadták.

Dobó körüljárta az udvart. Helyenkint felhágókat, állványokat rakatott, köveket szedetett. A fél kaput berakatta. Aztán magához szólította a falu fegyvereseit, - számszerint ötvenegy embert és csoportokban a kerítésre osztotta őket. Neki magának tíz jó puskással a kapu mellett jelölt helyet a hordóállványokon.

A falu két bejárájára két kürtöst küldött. Azoknak kell jelenteniök az ellenség megérkezését.

Nem kellett estig várakozniok.

Délután három óra tájban megharsant a kürt a falu keleti bejáráján, és néhány perc mulván hallatszott, ahogy vágatást térnek vissza a kürtös vitézek.

Cecey körültekintett.

- Mindenki bent van?

Csak Gergelynek az anyja hiányzott még. A szegény asszony meg volt zavarodva az aranytól. Egyre azt ásta, dugdosta. Ceceynél nem merte hagyni, mert attól tartott, hogy a török elveszi. Lehet, hogy az erdőbe is kiment, hogy az aranyait odarejtse.

- Be a kaput! - rendelkezett Dobó, - zsákok, boronát, követ hozzatok még. Csak annyi rést hagyjatok, amennyin egy lovas beférhet. (Boronának a felvidéki ember a gerendát nevezte akkoriban.)

A katonák odaérkeztek.

- Jönnék! - kiáltott az egyik már messzitől.

- Sokan? - kérdezte Dobó.

- Csak az elejét láttuk.

- Hát eredj vissza, - dobbant rá Dobó, - nézd meg, hogy hányan jönnek? Szaladni akkor is ráérsz, ha kergetnek.

A pécsi zsoldos elvörösödve fordult meg a lovával, és visszavágtatott.

- Hát ilyen katonák vagytok ti? - fordult Dobó a pécsi zsoldosokhoz.

- Dehogyan, - felelte egyik elröstellkedve. - Ez csak a minap állott közibénk. Szabólegény volt. Nem próbált ez még harcot.

Néhány perc múlva megint robogott vissza a szabó, s a pora után valami tizenöt piros-sapkás akindsi.

Most már csakugyan kergették.

- Eresszétek be, - mondotta Dobó.

S intett a puskásainak.

- Lőjjetek!

A tíz puskás célzott. A lövések ropogva dördültek el. A törökök közül egy janicsár lefordult a lováról, és beleesett az árokba. A többi visszahőkölt. Megfordultak és visszaügettek.

A szabó benyargalt a nyitott kapun.

- Hát hányan vannak? - mosolyodott rá Dobó.

- Ezren, - lihegte a szabó, - talán többen is.

Dobó legyintett.

- Ha csak százan vannak, akkor ma még táncolunk is.

- Ezret mondtam, uram.

- Jól értettem, - felelte Dobó, - ha te ezret láttál, akkor csak százan vannak, vagy annyian se.

A falu végén füst gomolygott föl.

Az akindsik már gyújtogattak.

Dobó a fejét rázta.

- Hát nem locsolták meg a tetőket?

- Széna, szalma az, ami ég, - legyintett Cecey.

És hozzá pöngette a kardját a kapu tetejéhez.

Akkor előbukkant az úton a félszemű janicsár. A derekán páncél. Az övében török és pisztolyok. Mellette balról szintén lovon az a magyar, akit Gergő cigányhóhérnak nevezett. Mögöttük egy csapat akindsi, s oldalt a házak mellett egynéhány gyalog futó aszab, - égő csóva a kezükben.

- Móré László! - rikkantott Dobó, a lábával is dobantva, - te ország szégyene! te pokolra való!

A janicsár mehökkenve nézett a mellette lovagló emberre.

- Ne higgy neki, - kiáltott Móré elsápadva, - csak bolondítana téged.

A janicsár megállította a lovát, hogy a hátul jövőekkel csoportosuljon.

- Ismerlek téged is, Jumurdsák! - kiáltotta Dobó. - Hát ez a török becsület? hogy azokat rablod, akikkel tegnap még együtt harcoltál! Rabló vagy! zshivány vagy, mint a cinkosod!

A janicsár föltekintett rá, de nem felelt.¹

- Gyere csak, gyere - kiáltotta Dobó, - te Móré bolondja! Itt az üdvözetem!

¹ A puská és pisztoly akkoriban még olyan bizonytalan szerszám volt, hogy ötven lépésnyire szembe nézhetett vele a harcok embere.

S rácélezott: eldurantotta a puskáját.

Jumurdsák meghanyatlott a lován. Lefordult, lehuppant a porba. Szinte egyszerre dördült a többi puska is. A török pisztolyok viszonozták az üdvözlést.

Móré hozzákapott a lehanyatló janicsárhoz, de csak a tört kapta el az övéből. A másik pillanatban a paripája vékonyába csapott a tör lapjával. A paripa nagyot szökkenve indult futásnak. Móré ahogyan csak birta, csépelte.

- Ott fut az arany! - kiáltotta Dobó a törököknek.

Azok egy percre elhőköltek, de aztán dühös ordítással és robogással rohantak Móré után.

És ahogyan elrobogtak a ház előtt, Dobó olvasta őket:

- Tíz... húsz... negyven... ötven...

Várt még egy percet, aztán leugrott az emelvényről.

- Lóra fiúk! Nincsenek ezek hatvanan se!

Lóra kaptak. Dobó a kapuból visszakiáltott Ceceynek:

- Azt a páncélos törököt, ha még él, zárjuk be! A falubeliek verjék agyon a gyujtogatókat.

És kiszáguldottak a kapun.

A faluban már valami öt helyen kigyódzott a füst az ég felé. Kaszákat és fejszéket forgatva, rohantak ki a kapun valamennyien.

Cecey a pappal, meg két jobbágyával az útra sietett. Jumurdsák már ült. Csak ájult volt. Dobónak a golyója éppen a szíve fölött horpasztotta be a páncélját.

- Kötözzétek meg, - mondotta Cecey, - és vezessétek az udvarra.

A török szótlánul engedte oda a kezét a kötésnek.

- Tudsz-e sakkozni? - harsant rá Cecey.

A janicsár igent intett a fejével, és azt mondta:

- Nem.

Ahogy ott kötözik a kezét, a másik török is fölemeli a fejét az árokból.

- Kötözd csak, - mondja egy legény, - míg amazt agyonütöm.

- Megállj, - mondja Cecey.

Odabaktat a vérbeborult janicsárhoz és a kardját a mellének szegezve kérdezi:

- Tudsz-e sakkozni?

- Kaplaman, - feleli a török bágyadozva.

- Sakk?

- Sakk, sekk, matt? - kérdezi nyögve a török.

- Az, az, Mohamed rúgjon meg. Vigyétek ezt is az udvarra, ez az én rabom!

VIII.

Dobóék csak alkonyattal tértek vissza. Sok köpönyeget, páncélinget és mindenféle fegyvert hoztak magukkal. Meg egy rabot is: Móré Lászlót.

- Ennek a farkasnak valami jó vermet! - mondotta Dobó a lováról leugorva.

Cecey szinte ugrált örömeiben:

- Hogy fogtátok el?

- Az akindsik fogták el minekünk. Volt annyi eszük, hogy fiatal lovat nem adtak alája. Könnyen utólérték. Mikor aztán javában kötözték, mink meg övelük bántunk el.

- Mind levágtátok?!

- Amennyit lehetett.

- Hamar a legszebbik tinómat! - rikkantott vígan Cecey a szolgáinak. - Nyársra! De előbb bort ide! Azt a leghátulsót gurítsátok fel a pincéből.

- Még ne, - mondta Dobó, hogy utána tekintett a kamrába kísért Mórénak. - Hol az a Gergő gyerek?

- Mit akarsz vele? Amott játszik a tornácon a kislánnyal. Most mondják, hogy az anyját megölték.

- Hát megölték?

- Meg ám. Valamelyik gazember ráakadt a gyújtogatás közben, és leszúrta. A gyermek még nem is tudja.

- És az aranyak?

Az asszony a szoba sarkában fekszik, arccal a földön. Bizonyosan oda ásta el az aranyait.

Dobó boszusan hümmmentett. A gyerekekhez fordult:

- Gergő! Bornemissza Gergő! Gyere csak kis vitézem. Ül hamar a jó kis paripádra, lelkem.

- Hova mentek még?

- A rabokért bátyám, akiről ez a fiú beszélt!

- Hát egy kortyot igyatok legalább. Bort hamar! - kiáltott a cselédekre. Él ám a törököd! Bent van a kamarában.

- Jumurdsák?

- A manó tudja, hogy hívják: akit lelőttél.

- Az az. Hát nem halt meg?

- Nem. Csak elájult. A másikat is behoztuk az árokból. Attól tartok, hogy az nem marad életben.

- Attól tart? Fára a cudart!

- Hohó! Az az én rabom.

- Hát tegyen vele, amit akar. Hanem azt a Jumurdsákot vezettesse elő és adjon lovat alája.

A vitézek nagyot húztak a kupákból. Jumurdsákot elővezették.

- No Jumurdsák, - mondotta Dobó, - hát kellett ez neked?

- Ma nekem, holnap neked, - felelte mogorván a török.

S hogy meglátta a lovát, meg a rajta ülő Gergő gyereket, a szája is elnyílt bámulatában.

Dobó maga mellé intette a gyereket, és kivágtatott a kapun. A törököt mögöttük a vitézek fogták közre.

- Tudod-e hova megyünk Gergő? - kérdezte Dobó.

- Nem tudom, - felelte a gyerek.

- Most megyünk kardért.

- A törökökhöz?

- Oda.

- Nekem?

- Neked. Félsz-e?

- Nem.

- Az az első fiam, hogy ne féljen a legény. A többi aztán megjön magától is.

Nem beszéltek többet.

A lovak lába fehér felhőket kavart a Mecsek kocsútján, s a lovasok robogása megkeményült a köves hegyoldalon.

Gergő fülében elhangzott harangszó búgásaként ismétlődött:

- Az a fő, hogy ne féljen a legény!

IX.

A rabokat ott találták az erdőben. Csupán hat aszab őrizte őket.

Amint a magyar vitézek megjelentek a fák között, a rabok felugráltak, és örömrizikolozással tördelték, vonogatták a bilincseiket.

- Hej kutya gazsemberek! - üvöltött a cigány.

A hat aszab persze hatfelé szaladt.

A magyarok nem kergették őket. A rabokon volt az eszük. Azokat szabadították ki a láncokból.

Dobó legelőször is a papnak nyújtott kezet.

- Dobó István vagyok.

- Somogyi Gábor a nevem, - felelte könnyes szemmel a pap. - Áldjon meg az Isten, Dobó István.

A rabok könnyeztek örömükben. A nők csókolták kezét, lábát, köntösét a szabadítójuknak. A cigány kereket hányt nagy örömrizikolozásokkal.

- Ne nekem hálálkodjatok, - szabadkozott Dobó, - ez a kisfiú mentett meg benneteket.

És Gergőre mutatott.

A gyereket persze majd megették: annyi csókot, meg annyi áldást raktak rája. No majd nem csókolják ezután; nem, nem sok ideig.

Tizenöt rakott szekér, meg sok mindenféle fegyver íme a zsákmány.

Dobó mielőtt osztottak volna, megkérdezte a raboktól, hogy ki esett rabul legelőbb?

A fiatal jobbágylegény eléje lépett, s levette a süvegét:

- Én volnék uram az első.

- Mi neved?

- Kocsis Gáspár, szolgálatjára.

- Hová való vagy?

- Egerbe, uram.

- Hol fogtak rabul?

- Fejérvár alatt, uram, fuvarba jöttünk le...

- Tudod-e, hogy ezeken a szekereken kiknek a holmija van?

- Tudnám, ha ott volnánk, ahol szedték. Dehát szedték ezt uram mindenütt ezek a rablók.

Dobó a törökhöz fordult:

- Jumurdsák beszélj.

- Szedtük, ahol Allah engedte szednünk. Ami a hitetlenké, az a miénk. Ahol találjuk, ott kapjuk.

- Akkor csak rakjatok szét mindent. Elosztom közöttetek.

Az egyik kocsiban egy halom mindenféle fegyver volt. Az is szedett-vedett zsákmány, java része Mórénak a várából való. Előötlött közüle egy könnyű kis meggyszín bársony hüvelyű kard is, - valami főúri fiúé lehetett.

Dobó fölvette.

- Bornemissza Gergely, jer ide. Fogd ezt a kardot. A tiéd. Légy hű vitéze a hazának, jámbor szolgája az Istennek. Áldás és szerencse legyen a fegyvereden.

Felkötötte a kardot a gyerek derekára, és homlokon csókolta a kis vitézt.

A kisfiú megilletődve fogadta a megbecsülést. Szinte belehalványult. Talán a jövő időkhöz fuvalma szállt át egy pillanatra a lelkén: megérezte, hogy nemcsak a kardot kötötték őhozzá, hanem őt is a kardhoz.

Dobó azután, ami a katonáknak nem kellett, a raboknak hagyta. Minden rabnak jutott koca is, ló is, fegyver is. Mert a vitézek bizony nem kapkodtak a kocsiba fogott sovány parasztlovakon.

A cigány nagyokat rikkantott. Körülugrálta a neki osztott lovat, szekeret.

De csakhamar visszasietett a fegyverrakáshoz. Ami rozsdás rossz fegyvert otthagytak a katonák, kapdosta magára. Törökösen kendőt kötött a derekára, és úgy körülüzködte magát mindenféle késekkel, törökkel, hogy olyan volt, mint egy sündisznó.

Egy tengeri nádból font ócska török paizs is hevert ottan. A karjára öltötte. Meztelen két lábára két nagy rozsdás sarkantyút kötött, a fejére meg sisakot tett. Volt annyi esze, hogy

alatta hagyta a kalapját is. Azután egy hosszú dárdát kapott fel a földről, és mintha tojáson járna, olyan ünnepi lépésekkel odalejtett a törökhöz:

- Na, Gyamarzsák, - mondta az orra alá piszkálva a dárdával, - hogy vagy te bibas terek?

Hogy erre valamennyien nevetésre fakadtak, Dobó rászólt a cigányra:

- Ne hetvenkedjél te! Hovávaló vagy?

A cigánynak egyszerre alázatossá lettyent a dereka.

- Mindenüvé, csókolom kezsit-lábát, ahol muzsikálnak.

- Puskát javítani tudsz-e?

- Hogyne, naccságos vitézs uram. A legrosszabb puskát is úgy megreperálok én, hogy jobb azs újnál.

- Hát nézz el majd ezekben a napokban Szigetvárra, Török Bálint úrnak az udvarába. Jó sorra találász ott.

A sovány kis cigányasszony könyörgött Dobónak, hogy hadd mondjon jövőndőt.

- A feleségem, - mondta a cigány, - úgy megmondja ezs a jövőndőt, hogy egy sőt se hibázs. Azst is megmondta ma reggel, hogy kisabadulunk.

Az asszonyok bizonyították, hogy csakugyan megmondta.

- Megmondta, - bizonyította Gáspár is, - csakhogy már nem hittünk neki.

- Azs a baj, hogy sohse hisnek neki, - gesztikulált a cigány, - ugye bibas, most má hisel.

A cigányasszony már akkor oda is ült a tűzhöz. Összekotorta a parazsat, és fekete, apró magvakat szórt reá.

- Datura stramonium, - mondta megvetőn a pap.

A parázsról kék füstoszlop szállt fel. A cigányasszony köre ült, és beletartotta a füstbe az orcáját.

A vitézek, meg a volt rabok érdeklődéssel állották körül.

- A kezét... - mondotta néhány perc mulván a cigányasszony Dobónak.

Dobó odanyújtotta.

- No lássuk, hát mit tudsz?

A cigányasszony fölemelte az arcát az égnek. A szemefehérével nézett fölfelé, és rebegő ajkakkal beszélt:

- Vörös és fekete madarakat látok... Szállanak egymásután... Tíz... tizenöt... tizenhét... tizen-nyolc...

- Ezek az éveim, - mosolygott Dobó.

- Csakis, - örvendezett a cigány.

- A tizennyolcadik madárral egy angyal repül. Leszáll hozzád és veled marad. Kendőt rak a homlokodra. A neve Sára.

- Eszerint Sára lesz a feleségem. No, szép vénlegény leszek, mikorra megtalálom Sárát!

- Előbb is lehet, méltóságos, nagyságos, tekintetes vitézs uram, - vigasztalta Dobót a cigány.

Az asszony folytatta:

- A tizenkilencedik madár vörös. Sötét, villámos felhőt hoz magával. A földön három nagy oszlop eldőlt.

- Buda? Temesvár? Fehérvár? - kérdezi Dobó tűnődve.

- Azs, azs, méltóságos, nagyságos...

- A negyedik is lángol már, te fentartod azt, noha kezedre, fejedre záporként hull a tűz.

- Szolnok? Eger?

- Eger, Eger, méltóságos, nagyságos vitézs úr.

- A huszadik madár aranyszínű. A nap sugaraiba van öltözködve. A fején korona. A korona egy gyémántja öledbe hull.

- Ez jót jelent.

- Hej, nagy-nagy jót, méltóságos, nagyságos...

- Aztán megint vörös és fekete madarak szállnak egymás után... De sötétség következik... Nem látok többé semmit... Lánccsörgést hallok... A te sóhajtasodat...

Összerázkódott és elbocsátotta Dobónak a kezét.

- Eszerint börtönben halok meg, - szólt Dobó összeborzongva.

- Micsoda samárságot jevendels te itt, - hörkent rá a cigány, - egy só se igazs, méltóságos, nagyságos vitézs úr.

- Semmi értelme, - legyintett a pap is.

A cigányasszony már akkor a Gergely kezét fogta. Az arcát a füstbe tartotta, hallgatott, ismét az égre nézett.

- Galamb kísér által az életem... Fehér galamb, csak a szárnya rózsás. De tűz és tűz környékez. Kezedből is tüzes kerek indult... A galamb aztán maga marad és búsan keres mind holtáiglan...

Egy percre elhallgatott. Arcát a megirtózás kígyóvonalai vonaglották át. Elbocsátotta a fiú kezét, és tenyereit is az ég felé tartva, rebegte:

- Két csillag száll fel az égre. Egyik a börtönből. Másik a tengerparton... Ragyognak örökké...

S elirtózva takarta tenyerét a szemére.

- Bolondság, - legyintett Dobó. - Öntetek erre az asszonyra vizet!

- Vizset a bolondra! - rikoltott a cigány, - ilyen samárságokat jevendels te a jótevőidnek!

S maga kapta fel a vedret és zuhintotta a vizet az asszony fejére.

A rabok nevettek. Dobó kézenfogta Gergőt s odaköszönt a raboknak.

- Méltóságos, nagyságos vitézs uram! Hát evvel a rablógyilkos haramiával mit végezzünk? - kiáltott Dobó után a cigány.

S a törökre mutatott.

- Akaszd fel! - válaszolta félvállról Dobó.

Föltette Gergőt a nyeregbe, s maga is a lovára fordult.

X.

- No kutya török, - harsant meg a Kocsis Gáspár, - most ám rajtad a sor!

- Kötelet, - kiáltotta András kocsis, - ahun egy pányva.

- Megdegles! - üvöltötte dühben forgó szemmel a cigány is.

- A lábamat töretted a vassal! - acsarított Gáspár.

- Megölted az apámat! - rikoltott rá egy asszony.

- Elhajtottad a tehenünket, feldúltad a házunkat!

S a törököt haragos arcok és öklök viharozták körül.

S bőszt sürgés-forgással lökdösték a törököt egy vén bükkfa alá.

A rabságot szolgált nagyfejű paraszt eléjük állott a maga kardjával:

- Hogysisne! Hogy mingyárt vége legyen! Tüzet előbb a talpa alá!

- Tüzet alája! - kiáltották valamennyien, elevenen égessük meg az átkozottat!

Az asszonyok tördelték is már a rőzsét, és tüzet gerjesztettek a fa alatt.

- Emberek! - szólalt meg akkor a pap, - ha ti most itten akasztással mulatoztok, megint jöhet egy kóbor török csapat, és megint rabul eshetünk valamennyien.

A dühöngők lehülve tekintettek széjjel.

A pap egy csontmarkolatú török lándzsára támaszkodott. Folytatta:

- Tudjátok, hogy ez mit cselekedett velem. Melyiteknek több a joga arra, hogy ezzel a vadállattal elbánjon?

A kérdésre nem felelt senki. Csaknem valamennyien ott voltak, mikor a papot lekötözték egy padra, és forró vízzel vallatták, hogy hova rejtette a temploma kincseit.

- Menjetek csak ti a vitézekkel, - folytatta a pap, - ameddig lehet az ő oltalmuk alatt, aztán meg lehetőleg szanaszéjjel a járatlan úton. Isten áldjon meg, és vezessen haza valamennyiötöket.

És áldásra terjesztette ki kezét.

A tűzrakás abbamaradt. Egyik a másik után ugrott fel a neki osztott lovasszekérre.

- Gyí, uram Isten!

A cigány is felszökött a kocsijára, és hátraszólt az asszonynak:

- Utánam, Beske!

Gáspár összekötötte a maga kocsiját a Margitéval. Egymás mellé ültek.

- Jól meggyötörje! - kiáltotta vissza a papnak.

- Ne sajnálja a tüzet tőle! - rikoltott vissza egy asszony is.

És sorra elhajtottak.

A kocsis maradt utolsónak, az a kocsis, akit szakácsságra fogtak a törökök.

- De azt a vízbefőtt bornyúpofájú Mahometjét, addig nem megyek el, míg vissza nem adom a pofont! - szólott.

És cselekedett.

A pap maga maradt a törökkel.

XI.

Gergely vélte, hogy álmodik. Ahogy ott poroszkált Dobó mellett a fürgé kis török lovon, azon tűnődött, hogy hogyan került ő bele ebbe a nagy dicsőségbe?

Hol a lovat nézte, hol a szép kardot. A lovat megsímogatta, a kardot ki-kihúzta. Ha véletlenül törökre bukkannak és Dobó azt mondja neki: Vágjad, Gergő! hát az is bizonyos, hogy Gergő nekivág most akár egy hadseregnek!

Északnak tartottak a Mecsek országútján.

Immáron alkonyodott. Az eget pikkelyes felhők borították, s ahogy a nap aranyozni kezdte az eget, olyanná vált az, mintha pikkelyes aranyból volna az égboltozat.

Ahogy lefelé ügetnek, Dobónak a lóva egyszer csak megáll, mintha a földbe szúrta volna az első lábát. A fejét fölemeli. A fülét hegyezi. Fúj és nyugtalanul kapálja a földet.

Dobó visszatekint. A fejét rázza.

- A lovam törököt érez. Álljunk meg.

Induláskor két katonát bocsátott előre. Azokat várták. Néhány perc múlva mind a kettő vágatást tért vissza.

- Lenn a völgyben egy török csapat jön az országúton, - jelentette az egyik Dobónak.

- Katonai rendben jönnek, - tette hozzá a másik.

- Messzire vannak? - kérdezte Dobó.

- Jó messze. Mikorra ideérnek, beletelik két óra is.

- Mennyien lehetnek?

- Vannak azok kétszázan is.

- Az országúton jönnek?

- Az országúton.

- Rabokkal azok is?

- Rabokkal és sok szekérrel.

- Hej, kutya zsványai! Bizonyosan Kászonnak az utócsapata. Egykutya: megtámadjuk őket.

Az országút szélesen kígyózik fel a Mecsekre. Dobó kinézett a csapatának egy olyan helyet, ahol az út kanyarulatát kiálló szirt szegi meg. Ott jól elrejtőzködhetnek, meglepik a törököt.

- Elegen vagyunk-e? - kérdezte egy szeplős, szőke fiatal katona, akiről az első szempillantásra lehetett látni, hogy bársonyban nevelkedett.

- Elegen, Gyurka, - mosolyodott rá vállról Dobó, - mikor ilyen hirtelen zúdul rájuk az áldás, nincs idejük olvasni, hogy hányan vagyunk. Be is sötétedik akkorra. Aztán, ha mind le nem vágthatjuk is őket, hát elég lesz az, hogy széjjelfutnak. A falvakban aztán egyenkint majd elbánnak velők.

A volt rabok akkor tűntek elő egy kanyarodásnál hosszú kocsisorban.

Dobó boszankodott:

- Hiába magyaráztam nekik, hogy ne az országúton járjanak.

S eléjük futtatott egy katonát: izente nekik, hogy forduljanak Pécs felé; onnan tartsanak keletnek, nyugatnak, csak északnak meg délnek ne.

Látni lehetett, hogy ér hozzájuk a katona, hogyan áll meg a kocsisor, és hogyan fordulnak meg egyenkint, és hogyan fordul mind a kocsisor visszafelé.

Dobó Gergelyre nézett.

- Az ördögbe is, - mormogta kedvetlenül, - hova tegyem ezt a gyereket?

XII.

A pap magára maradt a törökkel.

A török állt a cserfánál, és a füre bámult. A pap a lándzsára támaszkodva állt előtte tíz lépésnyire. A kocsizörgés darabig még hallatszott, aztán az erdei csendesség vette őket körül.

A török akkor fölemelte az arcát.

- Mielőtt megölnél, - rebegte sápadtan, - hallgasd meg egy szavamat. A derekamon az öv tele van arannyal. Ilyen nagy zsákmányért megteheted, hogy el is temess.

A pap nem felelt. Csak nézte a törököt egykedvűen.

- Ha felakasztottál, - folytatta Jumurdsák, - áss nekem sírt itt a fa alatt, és tégy belé ülőleg. Fordíts arcommal Mekkának. Arra kelet felé. A pénzemért megteheted.

Aztán nem beszélt többet. Várta a papot, meg a kötelet.

- Jumurdsák, - szólalt meg ekkor a pap, - hallottam tegnap, mikor azt mondtad, hogy az anyád magyar nő volt.

- Az, - felelte a török meglevenült nézéssel.

- Eszerint te félig-meddig magyar vagy?

- Az.

- A törökök téged elraboltak gyermekkorodban?

- Eltaláltad, uram.

- Honnan?

A török felvonta a vállát. Maga elé nézett.

- Már elfelejtettem.

- Hány éves voltál?

- Igen kicsi.

- Apádra nem emlékszel?

- Nem.

- Arra se, hogy mi volt a neved?

- Arra se.

- Semmiféle név nem jut eszedbe a gyermekkorodból.

- Nem.

- Különös, hogy a beszédet nem felejtetted el.
- A janicsár-odában sok magyar fiú volt.
- Nem ismertél egy laki gyereket, Imre nevűt, Somogyi Imrét.
- Úgy hirtelenében...
- Kerekfejű, feketeszemű kis testes fiú volt, mikor elrabolták, s alig ötéves. A bal mellén egy lóhere alakú anyajegy, mint nekem.

A pap széjjelvonta a mellén az inget: lóhere alakra csoportosult három lencse látszott ott a válla és a mellbimbója között.

- Ismerem azt a fiút, - mondotta a török, - gyakorta láttam ezt a jegyet, mikor mosdottunk. Csakhogy most más a neve; Achmed vagy Kubát, valami ilyenféle török név.

- Hát nem jártok együtt?

- Néha együtt, néha nem. Ő most Perzsiában hadakozik.

A pap mereven nézett a törökre.

- Hazudsz!

A török a bakancsára bámult, bőrsinórral fűzött piros bakancsára, mintha azon tűnődne, mikor és hogyan szakadhatott ki a bal lábán épp a lábafején?

- Nyomorult! - mondta a pap megvetően, - valóban megérdemlenéd, hogy megöljelek.

A török térdre esett.

- Oh, uram! Irgalmazz, kegyelmezz meg nekem! Vedd el mindenemet, és tégy raboddá! Az eb nem olyan hű, mint én leszek hozzád!

- Csak az a kérdés, hogy ember vagy-e te, vagy fenevad? Ha elszabadítalak, ki kezkesedik arról, hogy megint nem öölöd és fosztogatod az én szegény nemzetemet?

- Allah verjen meg engem minden ostorával, ha valaha fegyvert fogok még a kezembe!

A pap a fejét rázta.

A török folytatta:

- Megesküszöm neked a legrettenetesebb esküvel, amit csak török mondhat.

A pap összefonta a karját és a szemébe nézett a rabjának:

- Jumurdsák, te itt a halál küszöbén térdelve diskurálsz velem, és engemet bolondnak gondolsz. Avagy azt véled, nem tudom én, mit mond a korán a gyaúrnak fogadott esküről?

A török homlokát kiverte a verejték.

- Hát mondj, uram, te valamit. Mondj akármit, az meg van téve.

A pap az állát a kezén nyugasztva gondolkodott.

- Minden töröknél van valami amulet, - mondta végre, - valami amulet, ami védelmezi őt a harcokban, és segíti a jószerencsében.

A töröknek lecsüggedt a feje.

- A pénzed nem kell, - mondotta a pap. - Azt az amuletet kívánom tőled.

- Nyúlj a mellesem alá, - rebegte a török, - a nyakamon lóg.

Fölemelte a fejét. A pap csakugyan ott találta a kis kék selyemzacskóba varrt amulettet. Leszakította az aranyláncról, és zsebre tette.

Azután a török háta mögé lépett és elvágta a lábán, kezén és karján általcsomózott kötelet.

A török lerázta a két kezéről a köteleket és hirtelen megfordult. Szeme a tigris sárgán égő tekintetével villant rá Gábor papra.

Azonban a pap már akkor neki-tartotta hegyel a lándzsát, és mosolygott.

- Nono, Jumurdsák! Vigyázz, bele ne szúrd az orrodát!

Jumurdsák dühében szinte lángot fújva hátrált a pap előtt. Mikor már vagy húsz lépésnyire volt tőle, gúnyosan rikoltott:

- Tudd meg, ki volt a markodban, ostoba gyaúr! Én ama híres Jahja-pasa-Oglu Mohamednek a fia vagyok! Kaphattál volna értem zsákkal az aranyból!

A pap nem felelt. Megvető arccal dobta a lándsáját a kocsijára.

XIII.

A nap éppen elsüllyedt az éghatáron, mikor Gábor pap a kocsijára ült. Ő is az országútra tért.

A rabtársak kocsisorának a végét még látta, amint lefelé mentek Pécsnek, de azt gondolta, hogy az csak az egyik rész; a többi északra ment.

Az utat ismerte hazafelé. Nincs is más országút arra, csak az az egy: Pécstől Kaposváron át Székesfehérvárra, onnan meg Budára. De ő csak Lakig megyen rajta, a Bakics Pál kastélyáig. Ott egy kis keskeny kocsiuton nyugotnak fordul majd a Balatonnak. Ott az ő faluja egy nyírfaliget alatt. Mennyire örülnek és csudálkoznak majd a hívei, ha meglátják, hogy megmenekült.

Leszállt és kereket kötött. Jókedvűen megveregette mind a két lónak a pofáját, aztán ismét felült, s nekiereszkedett a lejtőnek.

Hanem az országutat Dobónak a csapata állta el.

- Minek fordultál vissza? - kérdezte az egyik katona, mikor megismerte, hogy a rabok közül való.

A pap nem értette a kérdést.

- Jön a török, - magyarázta a katona, - arra lesünk itt. Hát csak fordulj meg és siess Pécsnek, mint a többi.

- Megállj, édes papom! - kiáltotta Dobó.

S odaugratott.

- Melyik a te falud?

- Kishida, - felelte a pap.

- A Balaton mellett?

- Ott.

- Arra kérnélek, vidd el magaddal ezt a kis fiút, és mihelyest lehet, küldd át nekem Török Bálinthoz Szigetvárába.

- Szívesen, - felelte a pap.

- Attól tartok, hogy valami baja történik, - magyarázta Dobó. - Mink itt szétriasztunk egy jókora török csapatot, aztán látod, valamelyik megsebezheti.

Gergő habozva nézett Dobóra:

- Anyám keres majd...

- Nem keres, fiam. Ő már tudja, hogy hová megy.

A pap megfordította a kocsiját.

- Felülsz? - kérdezte Gergőtől, vagy a lovadon maradsz?

- A lovamon, - felelte a gyerek, még mindig Dobóra nézve.

Mert ha várta is a véres küzdelmet, Dobó mellett biztonságban érezte magát. Hogy öldökölnék? A török nem ember, csak országpusztító fenevad. Gyermekszívvvel is gyűlölte már őket.

- Isten áldjon meg hát kis vitézem, - búcsúzkodott Dobó, - tudom, hogy szeretnél velünk lenni a harcban, de még csizmád sincsen. Hát csak eredj a tisztelendő úrral, aztán egynéhány nap mulván találkozunk.

A pap eloldotta a kerékkötőt, s közibe vágott a lovaknak.

Gergő búsan poroszkált a kocsi után.

XIV.

Már jól beesteledett, mikor a kocsi elhaladt a pécsi vár mellett.

Nem szállottak meg. A pap azt akarta, hogy másnap délelőtt otthon legyenek.

A nagy Mecseket meg kellett kerülniök.

Éjfél felé elővilágolt a hold. Jól szaladhattak a keskeny agyagos kocsiúton.

Gergő akkor már mindenütt elől lovagolt, és mikor rossz hidat értek, megkiáltotta a papnak.

Éjféltájon egy csárdaféle épület fehérlett előttük.

- Nézz be fiam, - mondotta a pap, - csárda-e vagy másféle ház? A lovakat itt megetetjük.

Gergő belovagolt az udvarra, s néhány perc mulván visszatért.

- Üres ház, - jelentette, - az ajtaja sincs becsukva.

- Hát azért csak megetetünk.

Egy fehér kis lompos kutya csahitolt akkor elő. Más senki sem jelentkezett.

A pap leugrott a kocsiról, és bejárta a házat.

- Adj Isten! Ki van itthon? - kiáltozta be ajtón, ablakon.

A ház sötét volt. Senki se felelt. A küszöbön egy széttört kis-szekrény. Itt bizony török járt.

A pap a fejét rázta.

- Legelsőbbben is a kutat nézzük meg Gergely, mert nekem még ég a bőröm.

Lebocsátotta a vödröt és vizet húzott fel. Azután keresgélésbe fogott a kocsiján.

Volt ott mindenféle: ágynemű, gabona, láda, faragott szék, egy hordó bor, megtelt zsákok. Az egyik zsák puha volt. Azt kibontotta. Az volt benne, amit keresett: fehérnemű.

Egy kendőt meglocsolt a vödörből, és derékig levetkezett. Körülborogatta magát.

Gergő is leszállt. Odavezette lovát a vályuhoz. Megitatta.

A pap egy nyaláb szénát vont elő az ülés alól s a lovak elé vetette.

Egy tarisznya is hevert ott. Kenyeret tapintott benne.

- Éhes vagy-e fiam?

- Bizony... - felelte a gyermek.

És szemérmesen elmosolyodott.

A pap kihúzta a kardját, de mielőtt megszegte volna a kenyeret fölemelte az arcát az égre.

- Áldott a te neved, Uram! - kiáltotta meleg és hálás hangon, - kiszabadítottál a láncokból, és megadtad a mi mai kenyerünket.

Az ég tiszta volt és csillagos. A hold fénynyel telt féltányéra elégségesen világolt az égboltozat közepén a vacsorához.

A kút kávjára ültek s ott falatoztak. A pap olykor a kutyának is vetett. Gergő meg a maga lovának törte és adta a kenyere felét.

A távolból egyszercsak halk dobogás hallatszott. A két evő felfigyelt. Szájuk megállott a mozgásban.

- Lovas jön, - vélekedett a pap.

- Egy, - felelte rá Gergely.

S tovább ettek.

A dobogás lassankint robogássá erősödött a száraz kocsúton. Egynéhány perc mulván odaérkezett maga a lovas is.

Meglassította a lovát a csárda előtt, és belépett az udvarra. Látszott rajta, hogy magyar. Süveg nem volt a fején, de haja volt, hát magyar.

Megállt, nézett.

- Mubarek olsun! - kiáltotta a papnak rekedt hangon.

Töröknek vélte, hogy a fején ott fehérlett a vizes kendő.

- Magyar vagyok, - felelte a pap.

S fölkel.

Megismerte Mórét.

Gergő is megismerte. Összeborzongott.

- Ki van itt? - kérdezte Mórét, miközben lefordult a gőzölgő paripáról. - Hol a gazda?

- Nincs itt más, csak én meg ez a kisleány, - felelte a pap. - A ház gazdátlan.

- Nekem ló kell! pihent ló!

A pap vállat vont:

- Itt bizony alig akad.

- Nekem sietős az utam. Pénzem nincs. Keresztények vagyunk. Ide a lovadat.

Végig-mustrálta a két lovat. A harmadik, a Gergelyé, az árnyékban legelt. Kicsi ló volt: hitványnak látszott. Móré feleletet se várt, csak eloldotta a rudast a kocsitól.

- Hohó, - szólalt meg a pap, - legalább azt mondd meg: miért futsz?

- A törököt Dobó szétverte. Minket is elszabadított.

- Merre jár?

- Ott hagytuk az országúton.

Móré nem beszélt többet. Rávetette magát a parasztlóra, és tovaszárguldott.

- No, - mormogta a pap, - ez ugyan rövidesen intézi a lóvásárt.

Ahogy megmozdult, megérezte, hogy valami kicsuszott a zsebéből. Fölvette és megbámulta. Aztán, hogy rátapintott, eszibe jutott, hogy a török talizmánja az.

A kis zöld selyemzacskóba valami keménykedett. Fölhasította a kardjával, hát egy gyűrű fordult ki belőle.

A gyűrű köve szokatlanul nagy, négyszögletes fekete kő, vagy sötét gránát vagy obszidián, nem lehetett megismerni a holdvilágnál. De azt tisztán lehetett látni, hogy valami halvány sárga kőből hold van rajta, meg körülötte öt apró gyémánt-csillag.

A zacskó belsejében is tündöklött valami: ezüsfonalakból varrt török írás.

A pap értett törökül, de a török írásjegyeket nem ismerte.

Visszatette a zsebébe és Gergőre tekintett, hogy induljanak. A fiucska a fehérruhás zsákon aludt már édesen.

XV.

Milyen vidáman, pompásan sugárzik le a Nap az égről! Pedig a Balaton körül nem láthat egyebet, csak szenes háztetőket, szanaszét heverő holtakat, letiport vetéseket.

Oh, ha a nap az Isten arca volna, sugarak helyett könny hullana a földre!

A pap előre tudta, hogy az ő faluja is el van dúlva. Mégis ahogy fölértek a dombra, s a kerti fák lombjain túl előmeredt a kormos, tetőtlen torony, elvizesedett a szeme.

Nem hajtotta a lovakat, csak ahogy maguktól ballagdáltak. S lépésről lépésre tárult eléjük az elpusztult falu. Sehol egy ép tető, sehol egy ép kapu. Az udvarokon bútortöredékek, hordódongák, liszthulladék, holt emberek és élettelen lovak, disznók, ebek.

És sehol egy élő ember. Csak néhány kutya, amely elinalt a veszedelemben, s visszatért a veszedelem után, és egynéhány baromfi, amely el tudott szárnyalni a rablók keze elől.

A pap leszállt a kocsijáról, és levette a süvegét.

- Vedd le te is a süvegedet, fiam, - mondotta Gergelynek. - Halottak faluja ez, nem eleveneké.

A lovakat vezetve haladtak beljebb.

Egy nagyhajú ősz paraszt égbe néző arccal keresztben hevert az úton. Holt kezében még mindig tartotta a vasvillát.

A pap a fejét csóválta.

- Szegény András bácsi!

Megfogta a halott karját és elvonszolta az útból, hogy a lovak elmehessenek mellette.

Egy másik fiatal paraszt derékban megtörve lógatta holt fejét a kerítésen le az utcára. Mintha nézné a saját vérét, amely a fejéből a földre csurgott, s megfeketedett ottan.

A disznaja ott legelt mögötte az ágytollal ellepett udvaron. A disznót nem bántja a török.

És egy meztelen csecsemő-gyerek is ott hevert a közelében a kapu mellett. A mellecskéjén tátongó seb.

Koromszag, dögszag mindenfelé. És ez a vad gyilkolás csupán azért, mert egy fiatal gazda a felesége védelmében a törökök egy kedvelt siposába dőfte a vasvillát.

- Élő ember itt ne maradjon! - kiáltozták a megvadult törökök.

A pap fogta a lova kantárát és vezette. Nem nézett már se jobbra, se balra, csak az utat nézte, amelynek a pora sárgállott a napfényben.

*

Végre a paplakhoz értek.

Annak sincs teteje. A megszenesedett fekete ollófák nagy A-betűket formálva meredeznek a tető araszos hamuján, s az utcai ablak fölött fekete a fal a láng nyomaitól.

Akkor gyújtották fel azt a házat, mikor őt forró vízzel öntözték, hogy adja elő a temploma kincseit.

A pad még ott áll az udvar közepén. Körülötte a nagy diófaláda töredékei, könyvek, gabona-hulladék, elgázolt szobai virágok, széklábak, edénycserepek. S a lábatörött asztal mellett egy fekete ruhás öregasszony, aki hanyatt fekszik a két karját szét nyujtva. S fekete vértócsa van körülötte.

Az a papnak az édesanyja.

- Itthon vagyunk, - mondotta a pap, Gergelyre fordítva könnyekben ázó orcáját, - itthon vagyunk.

XVI.

Temettek két napon át szinte szünettelen. A pap levette a kocsija oldalát, és három-négy halottat vitt egy-egy fordulóval ki a temetőbe.

Gergő mindig a kocsi előtt járt. Az oldalán a kard, amit Dobótól kapott, kezében a temetői kereszt. A pap hol énekelve, hol imádkozva vezette a lovakat.

Odakünn betakarta a halottakat gyékénynyel, hogy a hollók vagy varjak ne férhessenek hozzájuk, s meg-meg visszatért.

A harmadik nap délelőttjén egy parasztasszony, meg egy gyermek jelent meg végre a faluban. Azok a Balaton nádasában bujdostak. Este meg két férfi tért haza, - lappangva, fülelve, óvatosan.

Azok ásták aztán meg a sírokat, és velük ásott a pap is.

Csak mikor a halottakat eltakarították, akkor kezdett a pap ahhoz, hogy a hajlékát ahogyan lehet, rendezze.

A házban három szoba volt, de mind beszakadt az égésben.

Az utcai szobát tetőzte be először a pap deszkával, hogy az esső ellen védve legyenek. Aztán egy szekrényt igazított össze, és Gergelylyel hordatta bele az udvaron heverő könyveket.

Gergelynek a sok szomorú munka után tetszett a könyvhordás. Egyik-másik könyvet meg is forgatta, hogy képesek-e? Valami öt képes volt köztük. Az egyikben mindenféle bogár volt, a másik meg tele volt virágrajzzal. Mindösszesen tán harminc pergamentkötésű könyv volt a papnak a könyvtára.

Az asszony a konyhát rendezte össze és főzött. Kerti borsót főzött hús nélkül, meg tojásos rántott levest.

Két tál étel egy egész falunak!

Ebéd után a pap a kertjére tekintett:

- A méheimet nem bántották? Gyere Gergő.

Kivezette Gergelyt a kertbe, ahol egy kis kápolnaforma méhes állott. Annak az ajtaját is felszakították a törökök, de mert nem láttak benne egyebet, csak lócát, egy kis tűzhelyet, meg egy bak-asztalt, s holmi hosszukás üvegeket, nem is romboltak benne semmit.

Az üvegek kémiai kísérletekhez valók voltak. A pap szinte csodálkozva nézett, hogy nincs bennök kártétel.

Akkor egy asszony lépett be a kertajtón. A kötényében hozott egy holt gyermeket, - olyan egyéves formát. Az arca vörös volt a sírástól.

- Jánoscám... - mondotta sirásnak eredve.

- Eltemetjük, - felelte a pap.

És fölvette a sővegét.

Gergely is fölvette a keresztet, és megindult előttük.

- Elrejtettem őt, - beszélte sirva az asszony, - elrejtettem ijedtemben a gabonaverembe, az ágynemű közé. Mer akkor ölték Jancsát a szomszédban. Gondoltam: nem rejtőzhetek el, ha sír. Elbujtam a tyúktól mögé. De rámcaptak, kergettek, futottam. Éjjel vissza akartam jönni, de akkor egy másik pogánycsapattal találkoztunk. A nádast mind fölverték. Isten tudja, kiket vittek el, kiket öltek meg. Mikorra visszajöhöttem, az én Jánoscámat így találtam. Oh Isten, Isten! Mért vetted el tőlem?

- Ne kérdezd az Istent, - dorgálta a pap, - az Isten tudja, mit mivel, te pedig nem tudod.

- De hát mért született, ha így kellett meghalnia!

- Nem tudjuk, mért születünk; és nem tudjuk, mért halunk meg. Ne szólj többet az Istenről.

Megásta a sirocskát. Gergő a kapával segített.

Az anya leoldotta a kötényét, és azzal együtt tette a gyermeket a földbe.

- Még ne! - sirt fuldokolva - még ne.

Füvet és virágot szaggatott. Azt szórta a gyermekére. Közben sirt, jajgatott:

- Oh, hogy a földnek kell tégedet adnom! Nem ölelsz meg többet kicsi kezedd! Nem mondod nekem többet ezt a szót: anyákám! Oh, hogy azok a piros rózsák elhervadtak gyöngye kis arcodon! Oh, hogy azt a szép szöszke hajadat meg nem simogathatom többé!

És a paphoz fordult:

- Milyen szép szeme volt! Ugye, milyen szép barna szeme volt! Hogy nézett, milyen kedvesen! Oh, drága lelkem, nem nézel reám többé, sohasem!

A pap ekközben behányta a földet a sirba, és meghalmozta, körülveregette az ásóval. Aztán erős ágat tört a temető szélén egy bodzafáról, keresztalakú ágat. Letüzte fejtől a halmocskára.

- Oh, hogy az Isten elvett téged édes! - sirta az asszony, - minek kellesz te jobban öneki?

És ráborult a halmocskára.

- Mert ő jobban tud vigyázni reá, mint te, - mondta kissé boszusan a pap.

Leütötte a kapáról a ráragadt földet, s a vállára vetette. Enyhébben folytatta:

- Némelyek előre mennek, és várják azokat, akiknek dolguk van még a Földön. Néha a gyermek megy előre, néha a szülő. De a Teremtő úgy rendezi, hogy aki a csillagok fölé kerül, legyen aki várja őt ottan. Gyere.

Az asszony azonban ott maradt még.

XVII.

Másnap lóra ültek, és megindultak le délnek, Szigetvárába.

Felhőtlen meleg nap volt az. A feldúlt falvakban mindenütt temettek és házakat zsuppoltak. Némelyik faluban csak egy-két öregember, öregasszony lézengett, mint az övékben. Az olyan falvak népét elhajtotta a török.

Mikor elérték a szigetvári nádat, a pap fölneézett.

- Itthon van, hálaistennek.

Gergely értette, hogy Török Bálintról van szó. Elcsodálkozott:

- Honnan tudja?

- Nem látod a zászlót?

- Ott a tornyon?

- Ott.

- Vörös és kék.

- Az úr szinei. Azt jelenti, hogy az úr itthon van.

A náderdőbe értek, és egymás mellett lovagoltak tovább. Az Almás-patak nagy tóvá szélesült vize csillant meg előttük. A víz közepén a barnafalu várfok kiugró bástyája büszkén szemlélte magát a víz tükörében. Nagy ludfalkák fehérlettek a vizen mindenfelé.

A pap ismét megszólalt:

- Te, fiú, nem gondolod-e, hogy Dobó csekély erővel vágott neki a harcnak? Ott is maradt.

- A harcban?

- Ott.

Gergely nem gondolta. Dobó őszerinte legyőzhetetlen volt, ha egymaga vág is neki a török hadnak, Gergely nem csodálkozik rajta.

- Ha meghalt volna, - mondta a pap, - én fogadlak fiamnak.

Ráugratott az első fahídra, amely a vizen át magas cölöpökre épült s a külső várba vitt. A vizen, ott a híd alatt is ludak és kacsák falkái. Átkocogtak az újvároson, aztán megint egy rövid fahídhöz értek. A fahíd az óvárosba nyúlt. A kettős tornyú templom előtt három gyümölcsös kofa üldögélt, s mind a három cseresnyét árult. Egyik éppen mért egy meztlábás leánykának a kötényébe. A templom ajtaját vasalták.

Ott megint híd következett gerendákból épült új híd, de már az hosszú s széles híd volt, s a víz mélyen tükrözött alatta.

- Most érünk a belső várba, - mondotta a pap. - De ideje is.

És gondosan körültörülte az arcát a zsebkendőjével.

A várkapu tárva volt, s erős dobogások hallatszottak belülről. A tágas udvaron egy porfelhőben veszettül robogó páncélos embert pillantottak meg, aztán egy másodikat, amint szembe nyargalt. Mintha két érc-szobor ülne a két eleven lovon. Egyik új, ezüstből való. A másik fakó, helyenkint rozsdás is, mintha valami kamarában hevert volna eddig. Egyébképpen csak a két sisak különbözött: az egyik síma volt és gömbölyű; a másik tetején medvefej csillogott, szintén ezüstösen. A lovak szügyét is rákfarkú páncél takarta.

- Az az úr, - mondotta tiszteletesen a pap, - az a medvefejes.

A két lovas kópjával rohant egymásnak, s hogy összeroppantak, a két ló egymásnak ágaszkodott. A két kópja azonban elsiklott a vértéken.

- Buzogányt! - bögte a medvefejes, amint a lovak eltárgultak egymástól.

Az arcát nem lehetett látni sem az egyiknek, sem a másiknak. Mert olyan sisak volt rajtok, amely az arcot is takarta.

Az ajtóból a kiáltásra egy kék-veres ruhás apród futott elő, és két egyforma rézfejű buzogányt és két vaspajzsot nyújtott fel a hadakozóknak.

Azok megint elkanyarodtak egymástól. A síma sisakos lovának a szájából fehér hab hullongott. Az udvar közepén rontottak egymásnak.

A síma-sisakos sujtott először.

A medvefejes a feje fölé kapta a pajzsot. Akkorát zördült az, mint a repedt harang. De a pajzs alól kilendült a keze a buzogánnyal: úgy sujtotta fejbe az ellenfelét, hogy sisakja behorpadt.

A horpadt-sisakú visszarántotta akkor a lovát, és eldobta a fegyvereit.

A medvefejes leemelte a sisakját. Nevetett.

Telt arcú, barna férfi volt. Hosszú, tömött fekete bajusza mind a két arcához hozzá volt lapulva a sisak nyomásától, s a bajusza egyik szárnya felért a szemöldökéig, a másik lelógott a nyakáig.

- Bálint úr, - mondotta a pap a fiúnak tisztelettel. - Ha idenéz, vedd le a süvegedet.

Azonban Török Bálint nem nézett feléjük.

Az ellenfelét nézte, akinek a fejről a szolgák levonszolták a sisakot.

A lovas, amint nagynehezen leráncigálták a fejről a sisakot, legelőször is három fogát pökte ki az udvar kavicsos porondjára, aztán törökül káromkodott.

A kapu alól valami nyolc török rab bujt elő, segítettek neki a páncélból való kibontakozásban. Hát ez is csak olyan török rab volt, mint a többi.

- No, melyiteknek van még kedve a mérkőzésre? - kurjantott a lovát ugratva Török Bálint. Szabadság a jutalma annak, aki agyonüt engem!

Egy veres-lajbis izmos, ritkaszakálú török állott elő.

- Ma talán szerencsésebb leszek.

Magára öltötte a nehéz vasruhát. A társai összeszíjjazták rajta hátul a vasakat. Sisakot nyomtak a fejére, és másik lábvértet a lábára. Mert a lába nagy volt a töröknek.

Azután emelőrudakkal segítették fel a lóra. A kezébe pallost adtak.

- Bolond vagy te, Achmed! - kiáltotta vigan Török Bálint. - A pallos nem páncélhoz való szerszám.

- Már én csak így szoktam, - felelte a rab. - Ha így *nem mersz*, uram, másképpen meg se próbálom.

Törökül beszéltek. A pap magyarázta Gergőnek a szavait.

Bálint úr visszacsatolta a sisakot a fejére. Ő csak a könnyű kópjával malmozott nyargaltában az udvar körül.

- Rajta! - kiáltotta, aztán a középnek rohanva.

Gergő reszketett.

A török előrehajolt a nyeregben. A pallost két kézre fogva, rohant Bálint úrnak.

- Allah!

Mikor összeértek, fölemelkedett és iszonyú sujtásra huzakodott.

Bálint úr a török derekának irányozta a kópjáját. A kópja elsiklott, kiesett Bálint úr kezéből. De azért a pajzsával felfogta a török iszonyú vágását. S abban a pillanatban megkapta a török karját: lerántotta a lováról.

A török féloldalt zuhant a porondra s porfelhő gomolygott körülötte.

- Elég volt, - nevetett Török Bálint, a sisakrostélyt felcsapva. - Holnap, ha itthon leszek, megint mérkőzhetek velem.

S nevetett, hogy szinte rázkódott belé.

- Nem igazság! - ordította a török, amint kimarjult kézzel föltápáskodott.

- Mért ne volna igazság? - kérdezte Bálint úr.

- Nem illő lovagtól, hogy kézzel rántsa le az ellenfelét!

- Hiszen te nem vagy lovag, ebatta pogánya. Majd bizony tőled tanulok én lovagságot! Ordináré rablók!

A török duzzogva hallgatott.

- Csak nem nézitek tán lovagi mérkőzésnek, hogy én veletek kiállok, - folytatta kiabálva Török Bálint, - ördög hányja villára a sok rongyosát!

S kivette a jobb lábát a kengyelből, hogy leszálljon.

- Uram! - kiáltott panaszos, siránkozó hangon egy sovány, szürkeszakálú rab. - Ma megint mérkőznék veled!

Az udvaron állók nevetésre fakadtak.

- Persze, most azt hiszed, elfáradtam. Node legyen meg az örömed!

S visszanyomta a fejére a sisakot, amelyet az imént már az ölébe eresztett.

- Hányadszor verekszel velem, Papagáj?

- Tizenhetedszer, - felelte siralmasan a papagájorru török rab.

Török Bálint levette a sisakját és eldobta.

- No, ennyit a javadra az erőmből. Lássuk!

Szembetünő volt köztük az erőkülönbség: Bálint úr jól megtermett javakorú ember; csupa izom és mozgékonyaság. A török körülbelül ötvenéves, izomtalan, görbehátú ember.

Kópjával csaptak össze. Bálint úr mingyárt az első összecsapásnál úgy kivetette a nyeregből, hogy a török bukfencet vetett a levegőben, s puff le a porba!

A szolgák, apródok és rabok egyaránt kacagtak.

Bálint úr lehajigálta magáról a pajzsot és vaskesztyűt, s leugrott a lováról, hogy az apródok a többi vastól is megszabadítsák.

Papagáj feltápáskodott.

- Uram! - sirta, Török Bálint felé fordítva véres orcáját, - bocsáss engem haza! Özvegyem, árvám két éve vár otthon!

- Mért nem maradtál otthon magad is, pogány! - felelte boszusan Török Bálint.

Mindig megbőszült, ha a rabok kegyelemért könyörögtek.

- Uram, - siránkozott a rab a kezét tördelve, - essék meg rajtam a szived! Szép kis fekete-szemű fiam van! Nem láttam két esztendeje!

És térden csúszott Bálint úr elé. Leborult a lábánál a porba.

- Könyörülj rajtam, uram!

Bálint úr kendővel törülgette az orcáját. Csurgott róla a verejték.

- Bár minden gaz török itt volna láncon, a császártokkal együtt, - lihegte, - rablógyilkos zsványok! Nem is emberek: bestiák!

S odább lépett.

A török port markolt föl a földről és a port Bálint úr felé szórta.

- Hát verjen meg Allah, te rothadt szívű gyaur! Bilincsben öszülj meg! Özvegyed, árvád legyen, minekelőtte meghalnál! Tanítson meg Allah háromszor úgy sirni, mint ahogy én sirok, mielőtt a poklra löknék a lelkedet!

S hogy így átkozódott, a könny ömlött a szeméből és vérré válva csurgott le zuzódott orcáján.

A szolgák elhurcolták a dühtől tajtékozó pogányt, és a kúthoz vitték. Vederből öntötték rá a vizet.

Török Bálint hozzá volt már szokva az ilyen jelenetekhez. Boszantotta. De sem a szép szó, sem az átkozódás nem oldott az ő várában láncot.

Elvégre is minden rab, minden időben és minden helyen szabadságért sir, csakhog az egyik némán, a másik hangosan. Gyerekkora óta élt ilyen rabkönyörgések közt Török Bálint, és hát abban az időben a rabokat a belső gazdasági élet értékei közé számították. Kit pénzen váltottak ki, kit cserében magyar foglyokért. Hát hogyan is lehessen azt gondolni, hogy egy ellenséges rabot csak úgy Isten nevében elérresszenek.

Tartotta a hátát, a karját, hogy az apródok lekeféljék. Aztán a bajszát boszús pirossággal sodorgatva lépegetett a paphoz.

- Isten hozott, kedves papom, Isten hozott! - s a kezét nyújtotta. - Hallottam: megfőztek mint a rákot. Legalább uj bőröd nyöl.

- Nagyságos uram, - felelte a pap, a kezében tartva a süvegét, - az én bőröm az a legkisebb baj. Nagyobb baj az, hogy leöldösték a nyájamat. Szegény anyámat is megölték.

- Hogy a török kutya egye meg! - duhogta Bálint úr visszatekintve, - egyik átkoz, hogy nem ereszttem el, a másik meg oktat, hogy mi a lovagiasság? Kiállok vele pallossal, én karddal, ő pallossal, mint valami hóhér. Ez neki lovagi játék. Hanem mikor én lerántom, akkor még neki áll feljebb. Ebek és hollók egyék meg!

Boszúsan húzott egyet a nadrágja szíjján, s vörös volt, mint az a medve, amely cimerként ágaskodott a kapuján.

Aztán a fiura nézett.

- Hát ez az? - mosolygott csodálkozva.

- Szállj le hamar, - szólt Gergőre a pap. - Vedd le a süvegedet.

A kis mezitlábos kardos gyerek legott hasra feküdt a nyergen és lecsúszott a lóról. Megállott Török Bálint előtt.

- Ezt a lovat szerezted te? - kérdezte Török Bálint.

- Ezt, - felelte büszkén a gyerek.

Török Bálint kézen fogta, és olyan sebesen vitte a feleségéhez, hogy Gábor pap alig követhette őket.

Az asszony patyolatarcú tokás kis szőke teremtés, - a belső vár kertjében ült egy malomkőasztal mellett. Befőtteket kötözött ott szilkékbe, csuprokba. Egy fehérkezű reverendás pap is dolgozott velők, a várnak a plébánosa. Közelükben meg egy öt éves és egy három éves fiúcska játszadozott.

- Kata lelkem, nézzed csak! - kiáltott Török Bálint, - Dobó apródja! Ez az a kis kölyök e.

Gergő kezét csókolt.

A sváb fán termett kis kékszemű és tokás asszonyka mosolygó csodálkozással nézett rá. Aztán lehajolt és megcsókolta az orcáját.

- Ez? - bámult el a plébános is, - hiszen ez még szopik.

- Szopik ám, törökvért, - felelt a vár ura.

- Éhes vagy-e, kis katonám? - kérdezte az asszony.

- Éhes vagyok, - felelte Gergő, - de előbb Dobó úrhoz mennék.

- Tyűh, fiam, az nem lehet, - mondta Bálint úr elkomolyodva. - Az urad fekszik...

S Gábor paphoz fordult:

- Még nem tudod? Neki rontott ötvened magával kétszáz töröknek. Egy török úgy belevágta a dárdáját a combjába, hogy a nyeregfájában állott meg a vasa.

Gergő elnyilt szemmel figyelt a beszélgetésre. Bánta, hogy ő ott nem volt Dobó mellett. Ő odacsapott volna arra a törökre.

- Eredj, - mondotta a plébános, - játsszál az urfiakkal.

A két kis feketehajú gyerek már akkor ott bámulta Gergőt, Kata asszonynak a szoknyája mellől.

- No, mit féltek, - szólt rájuk az anyjuk, - magyar gyerek ez: szeret benneteket.

Aztán Gergelynek szólott:

- Ez a nagyobbik: Jancsi. A kisebbik meg Feri.

- Győjjenek, - mondta barátságosan Gergő, - megmutatom a kardomat.

A három fiú hamarosan összebarátkozott.

- Hát te, papom, - szólt Török Bálint a padra leülve, - mit mivelsz most már eklézsia nélkül?

Gábor pap vállat vont.

- Hát... azért csak megélek ottan, ha egyébképpen nem, ahogy a remeték szoktak.

Török Bálint gondolkodva pödörgette a bajuszát.

- Értesz te törökül?

- Értek.

- Németül is?

- Két évet diákoskodtam német földön.

- Hát mondok valamit, papom: Szedd össze a sátorfádat és gyere át ide Szigetre. Azaz ne Szigetre, hanem Somogyvárra, mert egynéhány nap és oda költözünk. Hát ott légy. A feleségemnek van pápista papja, mért ne legyen nekem ujhitű papom? Aztán hát egy-két év és meg-nőnek a gyerekek, rád bizom, hogy tanítsad őket.

A plébános tárogatta a szemét.

- Nagyságos uram, hát én?

- Hát te is tanítod. Te tanítod őket latinul, ez meg tanítja őket törökül. Elhidd, jó pásztorom, hogy a török nyelv épp olyan szükséges az üdvösségre, mint a latin.

A fiaira nézett, akik Gergelylyel az almafa körül kergetőztek. Pirosak voltak mind a hárman, és nevettek.

- Elveszem ezt a gyereket Dobótól, - mosolygott Török Bálint, - meglehet, hogy beválik harmadik nevelőnek. S talán külön nevelő lesz, mint ti ketten együttesen.

MÁSODIK RÉSZ ODA BUDA!

János király meghalt. A fia csecsemő. A nemzetnek nincsen vezére. Az ország hasonlít most azokhoz a címerekhez, amelyekben egymásra mérgesen ágaskodó griffek nyulnak a köztük lebegő koronáért.

A nemzet gondolkodása meg van zavarodva. Senki se tudja, hogy a pogány török uralmától fázzon-e jobban, vagy pedig a keresztény német uralmától?

A német Ferdinánd ráküldte Budára vén totya generálisát: Roggendorfort. A török császár maga indult el, hogy feltűzze a félholdas zászlót a magyar királyi palotára.

Irtanak pedig akkor esztendő számának 1541-et.

I.

A Mecsek országútján egy augusztusi holdfényes éjjelen két lovas üget fel a hegynek. Az egyik egy beretvált arcú, fekete köpönyeges sovány ember, bizonyosan pap. A másik: alig tizenhat éves hosszuhajú úri fiú.

Egy magasderékú lovas szolga is kocog utánok az úton. Tán azért olyan magas, mert nyereg helyett két tömött zsákon ül. A hátán is egy nagy bőrturba, vagy amint ma mondjuk: tarisznya. A turbából három nyélféle valami áll ki. Az egyik megvillanik olykor: hosszucsövű puska.

Vastag vadvadkörtefa sötétlik az út mellett, - talán olyan vén, mint az országút. Ott ugratnak be az útról a lovukkal.

A pap a fára szemlélődik.

- Hát ez az?

- Ez, - feleli a fiatalember. - Gyerekkoromban bagoly fészkelte benne. Azóta az odu bizonyára tágult: egy ember elfér benne. Tán kettő is.

A nyeregre állt, s felcsimpeszkedett a vadkörtefára. Egy lódulással fenn is termett.

Beleturkált a kardjával a pudvás faderékba. Nem röpi ki belőle semmi.

Beleereszkedett.

- Ketten is beleférünk! - kiáltotta vigan, - akár ülhetünk is benne!

S kimászott, s leugrott a gyepre.

A pap ledobta magáról a köpönyegét.

- Hát akkor dolgozzunk!

Gábor pap volt. A diák meg Bornemissza Gergely.

Azóta, hogy nem láttuk őket, nyolc esztendő folyt el. A pap nem sokat változott. Csak épp hogy a szemöldöke nőtt ki. Szakálát, bajuszát beretválta. És hát megsoványodott kissé.

Annál inkább változott a fiú. A nyolc év csaknem férfivá érlelte. De csak termetben. Az arca az a határozatlan se szép, se csunya valami, amilyen a tizenöt esztendő fiuké szokott lenni. A vállig érő hullámos haj az akkori idők férfidivatja volt.

A szolga két ásót vett elő a tarisznyából, meg egy ortókapát. Az egyik ásót a pap vette a kezébe, a másikat a fiatalember.

Az országút közepén ásásba fogtak.

A szolga letette a két zsákot, s visszatért a lovakhoz. Levette róluk a kantárt. Békót vetett a lábukra. Hadd legeljenek a jó harmatos erdei fűben.

Aztán ő is munkába fogott. Az öblös bőrtarisznyából kirakott mindent: kenyeret, kulacsot, fegyvereket. A tarisznyába azt a köves földet kotorta bele, amit a két ásó kifordított. Széjjel-szórta az útmelléki árokban. Visszatértében meg erős nagy köveket hordott a gödör mellé.

Nem telt belé egy óra, derékig állt már a nagy ember a gödörben.

- Elég, - mondta akkor a pap, - János most már a zsákot ide.

A szolga odacipelte a két zsákot.

- A puskát ne tedd a harmatba! - szólt rá a pap.

Aztán tovább parancsolgatózott:

- Fogd ezt az ortókapát. Vágj árkot a gödörtől addig a vadkörtefaig. Az árok itt az úton egy rőf mély legyen. A gyepen fele-mély is elég. A gyepet úgy szedd fel, hogy visszarakhassuk. Semminek se szabad munkánkból meglátszania.

Míg a szolga az árkot vájta, a két úriember beleeresztette a két zsákot a gödörbe.

A zsákokban puskaapor volt, bőrbe varrt puskaapor.

Megtiporták és nagy köveket hordtak, szinte építettek rájuk. A kövek közét betömködték apró kővel, földdel. Besulykolták.

A szolga akközben ásta az árkot a fáig s megfalazta kővel. A gyújtózsineg abban az árokban húzódott tovább. Olajos vászonnal, lapos kövekkel földték be mindvégig, hogyha eső esik is, meg ne nedvesedjen.

- No, - mondja vígan a szolga, - most már tudom, hogy mi készül itten.

- Hát micsoda, János?

- Valaki itt az égbe röpül.

- És mit gondolsz, kicsoda?

- Kicsoda? Hát kicsoda? Könnyű kitalálni: Holnap jön erre a török császár.

- Ma, - felelte a pap a pirkadó egekre tekintve.

S megtörölgette izzadt arcát a kendőjében.

Mikor a kelő nap megvilágította az országutat, nem volt már semmi nyoma sem a gödörnek, sem az ároknak.

A pap félredobta a kapát.

- Most már János fiam, ülj lóra és eredj föl a Mecsek tetejére. Haladj mindaddig, míg csak oda nem érsz, ahol az utat végigláthatod.

- Értem, uram.

- Mink a diákkal itt lefekszünk a fa mögött húsz-harminc lépésnyire. Te pedig vigyázol, mikor jön a török? Mihelyt az első lovast meglátod, nyargalj vissza és költözz fel bennünket.

Jó füves helyet kerestek bent az erdőben a diákkal. Leterítették a köpönyegüket és legott el is aludtak mind a ketten.

II.

Dél felé sebes vágatással tér vissza a szolga a hegytetőről.

- Jönnek! - kiáltotta már messziről, - rémítő nagy had özönlik! Mint a tenger! Ezernyi ezer tevé és szekerek. Egynehány lovas már jött is előre az országúton.

A pap a diákhoz fordult:

- No, akkor elmehetünk ebédre ahhoz a te másik apádhoz.

- Cecey uramhoz?

- Oda.

A diák kérdően nézett a papra. A szolga is.

A pap mosolygott:

- Egy nappal korábban jöttünk. Hát nem érted? Ezek a táborverők. Ezek előtt járnak és leverik a sátozókát, felvonják a sátrakat, hogy mikorra a sereg Mohácsra érkezik, készen látja a fekvőhelyeket, meg a vacsorát.

- Hát akkor gyerünk Cecey uramhoz, - mondta vígan a diák.

A pataknál leszállottak, és megmosakodtak derekasan. A diák egy csokor vadvirágot szedett.

- Kinek lesz az Gergő?

- A feleségemnek, - mosolygott Gergő.

- Feleségednek?

- Már mink csak úgy mondjuk. A kis Cecey Éva, az lesz az én feleségem. Együtt gyermekedtünk; aztán, hogy az apja fiának fogadott, valahányszor meglátogattam őket, mindig meg kellett csókolnom.

- Remélem, szívesen tetted?

- Meghiszem azt. Olyan az orcája, mint a fehér szegfű.

- De még ebből nem következik, hogy feleségednek tekintsd.

- Az öreg pap megmondta, hogy nekem szánták a lányt. Ceceynek a testamentoma szerint enyim lesz a lánynyal a falu is.

- Eszerint az öreg pap titkot árult el.

- Nem. Csak figyelmeztetett, hogy méltó legyek majd erre a szerencsére.

- Dehát boldog leszel te avval a leánynyal?

A fiú elmosolyodott.

- Nézze meg őt, mester. Ha meglátja, nem kérdezi többet, hogy boldog leszek-e vele?

A ló megszökelett a diák alatt, s néhány lépést előre futott.

- Olyan az a lány, - mondta aztán, hogy megállította a lovát, - mint valami kis fehér macska.

A pap mosolyogva vont vállat.

Sűrűbe értek. Le kellett szállaniok a lóról. Gergely ment elől. Ő tudta, hogy az a sűrűség takarja a falut.

Mikor alárobogtak a völgybe, a házakból kifutottak az asszonyok.

- Gergő! Az a: Gergő! - kiáltották örvendezve.

Gergely a süvegét lengette jobbra-balra:

- Jó napot Juci néni! Jó napot Panni asszony!

- Az urék nincsenek ám itthon! - kiáltotta az egyik asszony.

Gergely elkedvetlenült. Megállította a lovát.

- Mít mond nénémasszony?

- Elmentek. Elköltöztek.

- Hova?

- Budára.

Gergely elámult.

- Valamennyien?

Balga gyermekremény! Vélte, hogy így felelnek vissza:

- Nem, a kisasszony itthon maradt.

Pedig hát előrelátható volt, hogy egyenesen így felelnek:

- Mind bizony. Még a papunk is velük ment.

- Mikor?

- Szent György nap után.

- De valaki csak van a háznál?

- A török.

Gergely kedvetlenül fordult a paphoz:

- Budára mentek. György barát már rég adott nekik ott házat. De nem értem, hogy nekem nem beszéltek erről, hiszen a farsangon itt jártam.

- Hát akkor hol ebédelünk?

- Itt a török.

- Micsoda török?

- Cecey törökje: Tulipán. Az itt a mindenes. Hanem itt vagyunk a temetőnél. Engedje meg, hogy egy percre betérjek.

Orgonabokrokkal kerített temető látszott a ház mögött, nem nagyobb egy házhelynél. Csupa fakereszt, az is mind csak kérges fából. Név egyiken se.

Lovát a szolgájára bízta, s ő maga besietett. Megállott egy immáron besülyedt barna fakereszt-nél. Rátette a sírra a vadvirágot. És letérdelt.

A pap is leszállott. Odatértelt a fiú mellé, és arcát az égnek emelte, hangosan imádkozott:

- Élőknek és holtaknak ura, mennyben lakó Isten, adj csendes álmat az itt porladozó jó édesanyának, adj boldog életet az itt térdelő árva fiúnak. Amen.

S magához ölelte a fiut és megcsókolta.

Az úriház csaknem szemben állt a temetővel. A kapu már akkor fel volt tárva, s egy tömzsi piros asszony barátságos mosolygással nézett a jövevényekre.

- Jónapot Tulipánné, - köszöntötte a diák, - hát hol az ura?

Mert Tulipánnak a dolga, hogy nyissa a kaput.

- Részeg, - röstelkedett boszúsan az asszony.

- Részeg-e?

- Részeg a mindig. Akárhova dugom a pincekulcsot, megtalálja. Ma már a mángorló alá rejtettem. Ott is ráakadt.

- Hát ne dugdossa, Tulipánné. Ha rendesen ihatik, nem iszik annyit.

- Jaj dehogynem. Ugy iszik ez, mint a gödény! Csak iszik, meg danol. Nem akar dolgozni az átkozott!

A szederfa hűvösén csakugyan ott ült egy barna parasztember. Alatta gyékény, előtte zöldmázos kancsó. Még nem volt annyira részeg, hogy a kulcsot el lehetett volna tőle venni. A fiával ivott, egy hatéves kis mezitlábás gyerekkel, a kinek a szeme szintén olyan fekete volt, mint az apjáé, csak épp, hogy az apja szeme mindig olyan, mintha valami eltitkolt pajkoságon mosolyogna.

Az a török volt az, amelyiknek Cecey megkegyelmezett, mert azt mondta, hogy tud sakkozni. Később kiviláglott, hogy sakkozni nem érdemes vele, hanem a ház körül minden munkára használható. Különösen főzni tud jól. Szakács volt az apja valamelyik basánál. Az asszonyok megkedvelték, hogy megmutatta, hogy szokás piláfot, böreket, malebit meg szorbeteket főzni, és sokat bolondoztak vele. Cecey meg azért szerette meg, mert a török fakezet faragott neki, olyan fakezet, hogy ujjai is voltak. Ha kesztyűt huzott rá, senki se mondta volna, hogy fából a keze. Az öreg legelőször is nyilazni próbált. Lehozatott a padlásról egy akkora ijjat, mint ő maga. A fakézzel ki tudta feszíteni. S akkor az öreg megtette a törököt mindenesnek.

Az egyik magyar menyecskének elesett abban az időben az ura, hát a török összelelegedett vele, aztán elvette feleségül. Persze előbb megkeresztelkedett. Olyan jó magyarrá vált, mintha itt született volna.

Mikor megpillantotta a diákot meg a papot, fölkelt, és törökösen keresztbe tette a mellén a kezét. Hajolni is próbált, de érezte, hogy a meghajlás orrabukással végződne, hát csak egy előretántorodással fejezte ki a tiszteletét.

- Ej Tulipán, - csóválta rá a fejét Gergely, - hát mindig iszunk?

- Kell inni, - felelte Tulipán komolyan, de mégis pajkosan csillanó szemmel, - huszonöt évig török lenni, nem inni, ezt helyre kell inni.

- De ha maga részeg, akkor hogy főz minekünk ebédet?

- Főz a feleségem, - s a hüvelyk-ujjával az asszony felé bökött, - főz túrós csuszát is. Az ám a jó!

- De mink piláfot szeretnénk.

- Főz azt is. Tud.

- Hát az úr hol van?

- Budán. Jött levél. Ment uraság. Kapta ház. Szép kisasszony ül a házban, mint rózsza kis-kertben.

A diák a paphoz fordult:

- Mi lesz velök, ha a török el találja foglalni a várat?

- Hohó! - kapta fel a fejét a pap. - Előbb az ország vész el, aztán Buda vára. De Buda várát soha még ellenség nem ülte!

S hogy Gergely még mindig aggodalommal nézett reá, folytatta:

- Az országot a nemzet őrzi, Budavárát maga az Isten.

Tulipán kinyitotta az ajtókat. A szobákból dohos levendula-illat dőlt kifelé. Kitárta az ablakokat is.

A pap belépett. Tekintete a falon függő arcképeken állt meg.

- Tán ez itt Cecey? - mondta a sisakos arcképre mutatva.

- Ez, - felelte Gergely. - Csakhogy most már nem ilyen barna. Fehér.

- Hát ez a kancsal asszony?

- Ez a felesége. Nem tudom kancsal volt-e akkor, mikor festették, most nem kancsal.

- Keserű asszony lehet.

- Nem. Inkább édes. Én már csak úgy hívom őt, hogy: anyám.

A fiú, hogy otthon érezte magát, széket tett a pap elé és boldog arccal mutogatta az ócska butorokat:

- Nézze, mester: itt szokott ülni Vicuska, mikor varr. A lábát erre a zsámolyra teszi. Itt szokta nézni ebben az ablakban a napnyugovást, és olyankor a feje árnyékot vet a falra. Ezt a képet ő rajzolta. Szomorúfűzfá, meg egy sír. A pillangókat én festettem bele. Aztán lássa, ahogy itt ül a széken, így szokott ülni. Így felkőnyököl, a fejét féloldalt fordítja, és olyan pajkosan mosolyog, de olyan pajkosan, hogy olyat ember még nem látott!

- Jó, jó, - felelte a pap fáradtan, - de sürgesd, fiam, az ebédet.

III.

Este későn feküdtek le.

A pap azt mondta, hogy egynéhány levelet kell megírnia, hát nem hált egyszobában a diákkal. A diák is papirost és kalamárist vitt a faggyúgyertyája mellé. Elsőbbet is egy szép nefelejtset rajzolt a papirosra, aztán megírta a kismacskájának, hogy mennyire meglepte az üres ház: kérdezi, hogy hogyan nem értesítették őt az elköltözésről? Ha értesítették, akkor bizony a levél eltévedt.

Mert abban az időben nem volt a magyar földön posta. Csak nagyurak levelezhettek egymással. Aki Budáról levelet akart küldeni öreglakra, hát annak arról is kellett gondoskodnia, aki elvigye.

A diákot aztán elnehezítette az álom. Végigdőlt a farkasbőrös lócán, és elaludt.

És talán aludt volna napos reggelig, ha virradatkor egy tehén el nem bődül az ablaka alatt.

Immárom szokatlan volt neki. Se Somogyvárott, se Szigetvárott, se a Török Bálint egyéb kastélyaiban nem böngött tehén az ablaka alatt. Inasok keltették fel mindig Bálint úrnak a gyermekeivel együtt, s mikorra megreggeliztek, a pap már a kertben várta őket a könyvvel.

A diák felült, és megdörzsölte a szemét. Eszébe jutott, hogy ma különös a lecke: a török császárt kell felröpíteni a paradicsomba.

Fölkelt és kopogtatott a szomszéd szobának az ajtaján.

- Mester! Hajnalodik! Indulhatunk!

Semmi felelet. A szoba sötét.

A diák kinyitja az egyik ablakdeszkát, meg az olajos vászonból készült ablakot.

A pap ágya üres.

Az asztalon egynéhány levél fehérlik.

Gergely elbámul:

- Mi ez? - mormogja, - az ágy érintetlen, ahogy megbontották.

Kisiet a szobából. Az udvaron Tulipánné egy alsószoknyában, mezitláb hajtja kifelé a disznáját.

- Tulipánné! Hol a tiszteletes úr?

- Elment még éjfélkor, holdvilágnál.

- János is vele ment?

- Nem. Az is itt van. A pap gyalog ment el egymagában.

A diák zavarodott fejvel tért vissza a szobába. Sejtette már, hogy a pap mit mível. Egyenesen az asztalhoz sietett.

A levelek közül egy nyitottan hevert ott. Erős vastag betűkkel volt a megszólítása írva:

Kedves fiam, Gergely!

Ez neki szólt. Az ablakhoz lépett vele. A tinta szinte nedves volt még a papíroson.

Gergely olvasta:

A te gondolatod és érdemed, ha az a koronás fenevad ma a pokolba repül. De a te gondolatodnak veszedelme is van. Ezt már engeddd meg nekem, fiam.

Te szeretetben élsz és fiatal vagy. Találékonyságod, tudásod és bátorságod nagy javára válhatik a nemzetnek.

Levelem mellett egy zacskót találsz, s abban egy török gyűrűt. Ez az egyetlen kincsem. Annak szántam, akit legjobban szeretek. A tiéd, fiam.

S legyen tiéd a könyvesházam is. Olvasgasd, ha egykor elvonulnak a felhők a haza egeről. Kard való most a magyar kezébe, nem könyv.

Török Bálintnak add által a fegyvereimet, Jánosnak a kőgyűjteményemet, Ferinek a virággyűjteményt. A könyvekből válasszanak egy-egy kötetet emlékül, s mondd meg nekik, hogy legyenek olyan vitéz hazafiak, mint az apjok, de ne legyenek soha a pogány hívei, hanem veled együtt a nemzeti királyság visszaállításán erősködjének. Különben nekik is írok, s amit írok, mindhármatoknak az én háromfelé osztott lelkem maradjon.

Mikor elmentem, aludtál, fiam. Megcsókoltalak.

Gábor pap.

Gergely kővé meredten bámult a levélre.

A halál? Tizenöt éves fiú nem érti még ezt a szót. Ő csak arra a látványosságra gondol, hogy egy török császár füstben és lángok között darabokra szakadva repül a magasba a szemeláttára.

Zsebre dugta a gyűrűs zacskót, meg a levelet, és kilépett. Átsietett az udvaron Tulipánékhoz.

- Tulipán, - szólt az eresz alatt nyújtózkodó embernek, s folytatta törökül: - megvan-e még a török ruhája?

- Nincs, - felelte Tulipán, - mellest varrt belőle az asszony magának, meg a gyermekeknek.

- A turbánja sincs meg?

- Abból meg kisinget varrt az asszony. Finom patyolat volt.

A diák boszúsan járt föl és alá az eresz alatt.

- Hát mit cselekedjek? Tanácsoljon. A török had ma vonul el itt az országúton. A császár is velük jön. Látni szeretném a császárt.

- A császárt?

- Azt.

- Hát azt megláthatja az úrfi.

Gergely szeme ragyogóra vált.

- Igazán? Hogyan?

- Van az országút mellett egy szikla. Nem is egy, hanem kettő egymással szemben. Annak a tetejére fölmászik. A fejét befödi falommal és végignézheti a hadat.

- Hát akkor öltözzön hamar. Tulipán, és jöjjön velem. Az asszony rakjon meg egy turbát ennivalóval. Kulacsot is hozhat.

A kulacs szóra Tulipán megelevenült. Magára kapkodta a ruháit, és vígan kiáltott a csűr felé:

- Juliskám, tubicám, gyere csak ide hamar, kedves holdvilágom.

Az asszony baromfiakat etetett. Odavetette nekik az ocsut, és sarkon fordult.

- Mi tetszik?

- A kulacsot, gyöngyöm, - nevetett a szemöldökét emelgetve Tulipán, - a kulacsot smaragdom.

- Mennydörgős istennyilát kendnek! Eddig csak délután szopta le magát, most már hajnalban kezdené?

- Nono, kis báránycám, sztambuli cukorkám, nem nekem kell: az úrfinak.

- Az úrfi nem iszik bort.

- Én nem is iszok, - rázta a fejét mosolyogva Gergely, - de el kell mennünk, és odaleszünk talán estig is: nem akarom, hogy Tulipán szomjazzon.

- Elmennek? Hova mennek, úrfi?

- Megnézzük a török hadat. Juli néném. Ma jönnek át a Mecseken.

Az asszony megdöbbent.

- Török hadat? Édes úrfikám, ne menjenek oda.

- De bizony odamegyünk. Nekem azt látnom kell.

- Jaj, édes úrfikám, micsoda veszedelembe készül. Hova gondol?

- Egy szó, mint száz, - türelmetlenkedett Gergely, - nem tanácsot kértünk, hanem bort!

S hogy erre toppantott is egyet, az asszony befutott a házba. Azonban csakhamar visszatért. Az arca durcás volt.

- Én nem bánom, menjen az úrfi, ahova akar. Én az úrfinak nem parancsolok. Hanem Tulipán nem megyen vele. Annak parancsolok.

- Olyan nincs, - felelte Tulipán.

- Itthon marad kend, érti?

- Tulipánnak velem kell jönnie, - mondta Gergely türelmetlenül.

- Az elemózsiát elviszi az úrfi szolgája is. Hát mire való a szolga, ha nem arra, hogy szolgáljon?

János szolga maga is így gondolkodott. Mert immárom fel volt tarisznyázódva és a lovakat itatta.

Tulipán, hogy megeszelte az asszony nyugtalanságát, kihuzakodott.

- Én pedig elmegyek, lelkem! Vakuljak meg, ha el nem megyek! Bort úgylis csak nagy imádkozásra adsz hébe-hóba. Nem vagy jó asszony.

Az asszony színe elfakult.

- Elviszik kendet a törökök, ha meglátják.

- Hát aztán?

- Itt hagyná ezt a két szép gyereket, meg engem is? Jaj, teremő Istenem!

- De ha nem adsz bort. Meg aztán meg is vertél a mult csütörtökön.

- Adok, édes jó uram, amennyi kell, csak ne hagyjon itt engem. Ne hagyjon el édes lelkem!...

Már akkor el is pityeredett.

- Hát jó, el ne felejtsd, hogy az úrfi előtt mit fogadtál. Én csak elkísérem az úrfit és visszatérek. De innom aztán legyen!

- Lesz mindig ezentul.

- Ha békén engedsz innom, be se rugok. Én mindig csak azért rugok be, mert azt gondolom, hogy holnap már nem adsz innom.

Az asszony így valamiképpen megnyugodott. Összekészítette az élelmet. Könnyezve kísérte mégis az urát a kapuig s még onnan is olyan aggódva nézett utánok, hogy Tulipán hízott az örömtől.

*

János kísérte őket a sűrűig. Ott leszálltak a lóról. János visszavezette a három lovat a faluba, ők pedig gyalog igyekeztek tovább.

A szikla az országút mellett ma is áll. Körülbelül öt embern timer magasságú. A tetejéről végiglátni az országutat le a vadkörtefaig, ahol a pap immáron elrejtőzött.

A török egy nyaláb lombos ágat tört le a fákról és a sziklát úgy bástyázta körül a lombokkal, hogy ők ketten mindent láthassanak onnan, de alulról senki se gyanithassa, hogy ott emberek rejtőznek.

- Amoda is rakjunk lombot, - mondotta Gergely, - észak felőltre.

- Minek?

- Hát ha a szultán erre elment, akkor megfordulunk és utána nézünk.

A nap akkor kelt. Az erdőt harmat borította. Rigók tilinkóztak. Gerlék búgtak. A távolban Pécs felől egyszer csak előporzottak az első lovasok.

Egy hosszúra nyúló porfelhőnek látszott az országut mind le a városig. Végre egy paprikaszín vörös zászló jelent meg előttük a porfelhőben, aztán kettő, aztán meg öt és egyre több. A zászló alatt és utána arab paripákon tornyos turbánú katonák. A paripák olyan aprók, hogy némelyik katonának a lába csaknem a földet éri.

- Ezek a *gurebák*, - magyarázza Tulipán, - mindig ezek jönnek elől. Ezek nem igazi törökök.

- Hát?

- Arabok, perzsák, egyiptomiak, mindenféle kevert moslék.

Látszott is rajtok. A ruhájuk se volt egyforma. Az egyiknek óriási rézforgó ragyogott a fején, s hiányzott az orra. Az már járt Magyarországon.

A másik ezred, amely nyomukban roptatott, zöld-csikos fehér zászlóval jelent meg. Naptól barna kék-bugyogós had. Látszott az arcukon, hogy az éjjel jól ettek-ittak.

- Ezek az *ulufedsik*, - mondta Tulipán. - Zsoldos katonák, tábori rendőrök. A hadipénztár mellett is ezek járnak. Látja azt a nagyhasú és szétütött homlokú embert. Nagy rézgombok a mellén...

- Látom.

- Turna a neve. Magyarul daru. De inkább disznónak neveznék.

- Miért?

- Láttam egyszer, mikor sündisznót evett.

S Tulipán félreköpött.

Sárgazászlós ezred robog a nyomukban. Csillogóbb a fegyverük. Egy agának a lova is ezüst-pikkelyes melldiszzszel büszkélkedik.

- Ezek a *szilidárok*, - mondta Tulipán, - szintén zsoldosok. Hej, zsivány akasztófárávalók! Szolgáltam köztetek két esztendő!

S nevetett.

Következtek a piroszászlós, ijas, tegzes *szpáhik*, tisztjeik páncélban; az oldalukon széles, görbe kard. Azután a csúcsos süvegű *tatárok*. Csupa zsíros pofa, bőrdolmány, fanyereg.

- Ezer... kétezer... ötezer... tízezer, - számlálta Gergely.

- Sohse számlálja őket, - legyintett Tulipán, - vannak ezek tán hússzezren is.

- No csunya, csontos pofájú nép.

- A török is utálja őket. Lófejet esznek.

- Lófejet?

- Hátha mindnek nem is jut, de egyet bizonyosan tesznek az asztal közepére.

- Főtten vagy sülten?

- Hiszen, ha sült vagy főtt volna, még hagyján, de nyersen. Aztán ezek a kutyák a ma-született gyerekek se kegyelmeznek. Mert lássa, ezek az ember epéjét kiveszik.

- Ne beszéljen ilyen irtózatosságokat!

- De ha így van. Mert lássa, azt tartják, hogy ha ember-epével dörzsölik meg a lovuk inyét, akármilyen fáradt a ló, új erőre kap.

Gergely eliszonyodva vont a fejét a lombok közül.

- Nem nézem őket, - mondotta, - hiszen ezek nem emberek.

Tulipán azonban csak nézte őket tovább is.

- Már a *nisandsi bég* jön, - szólalt meg negyedóra mulván. Ez rajzolja a padisah nevét a pöcsétes papírosokra.

Gergely alánéz. Hát egy csukafejű, hosszúbajuszú méltóságos törököt lát, amint a kurta paripán begyesen ülve, halad a katonák között.

Aztán a *defterdár* következik, egy ősz meggörnyedt arab, a törökök pénzügyi minisztere. Utána másik katonacsoportban a *kázi aszker* hosszú sárga köntösben, magas, tornyos fehér süvegben. Az a főhadbíró. A *csaznegírek*, vagyis főtálalók és egyéb ételfogók követik s az udvari testőrség csapata. Azokon már csillog a sok arany.

És szólnak már a török zenekarok. Trombiták harsogása és csincsák csattogása között tűnnek elő és haladnak tova a tarka-barka hadtestek: az *udvari vadászok*, akiknek a lova sörénye pirosra van festve s ők maguk a karjukon sólymokat tartanak.

A vadászok után a császári ménés következik. Táncoló, tüzes paripák; némelyiken rajta a nyereg is. Szolokok és janicsárok vezetik a lovakat.

A lovászok után magas lófarkas zászlók lengenek elő az úton: háromszáz *kapudsi*, valamennyi egyforma aranyhímzéses fehér sapkában. Azok otthon a szultán házőrzői.

A porfelhőkön át a *janicsárok* hosszú sora fehérlik fel az úton. Hátra lefegő fehér süvegük csakhamar összetarkállik a piros tisztisüvegekkel s a kék posztóruhával, amelyet viselnek. Kanál előtt a süvegük dísze.

- Messze-e még a szultán? - kérdezte Gergely.

- Bizony még jó messze lehet, - vélekedett Tulipán. - A janicsárok legalább is tízezren vannak. Azok után jönnek a *csauszok*, meg mindenféle udvari méltóságok.

- Hát akkor húzódjunk hátra, és falatozzunk.

A szikla eltakarta őket délfelől a seregtől. Az észak felé lejtő úton láthatták, mint ereszkedik le a völgynek a töméntelen katonaság.

- Akár alhatunk is egyet, - vélte Tulipán.

És kibontotta a tarisznyáját.

A tarisznyából lánc csörrent elő.

- Hát ez mi? - csodálkozott Gergely.

Tulipán a szemöldökét emelgetve nevetett.

- Ez nekem jó pajtásom. Ennélkül én soha nem lépek ki a faluból.

S hogy a diák értetlenül bámult rá, folytatta:

- Ez a bilincsem. Valahányszor kilépek a faluból, rácsatolom a felét a lábamra. Lássa, így nem félek a töröktől. Mert a török ahelyett, hogy elfogna, megszabadít. Éjjel meg én szabadítom meg tőle magamat. De jó lesz most már, ha felcsatolom. Itt a kulcsa. Tegye a zsebébe. Ha valami baj ér bennünket, azt valljuk majd, hogy Török Bálintnak az udvarából valók vagyunk. Én rab, maga diák. Bálint úr török párti, hát nem fognak szigorúan. Éjjel aztán megszabadítom majd magát és hazaszökünk.

- Maga hát igazán eszes ember!

- Meghiszem azt! Még a feleségem eszén is tuljárom, mikor józan vagyok. Pedig hát igen okos asszony. Csak a nyelve volna kisebb.

Frissen sült barna cipó, sonka és szalonna került elő a tarisznya belsejéből, meg egynehány zöld paprika. A diák a sonkába fogott. A szalonnát Tulipán vette markába. Meghintette sóval, paprikával vastagon.

- Ha ezt látná ez a sereg, - mondta a fejével oldalt intve.

- Hát aztán?

- A török megissza a bort, - mosolygott Tulipán, - hanem a szalonnát úgy utálja, mint mink magyarok a patkányhúst.

Gergely nevetett.

- Pedig ha tudnák, - emelgette a szemöldökét Tulipán, - hogy a paprikás szalonna micsoda mennyei eledel! Vélem azonban, hogy Mohamed sohase kóstolt paprikás szalonnát.

- Hát akkor jobb magyarnak lenni, mint töröknek.

- Mindenki bolond, aki nem magyar!

Szétsimította fekete selymes bajuszát és ivott a kulacsból. Nyújtotta a diáknak is.

Gergely a fejét rázta:

- Talán később.

Benyult a zsebébe és kivette a zacskót.

- Ismeri ezt a gyűrűt, Tulipán?

- Nem. De azt látom, hogy márványpalotát ér. Mi ez az apró? Gyémánt?

- Az.

- Akkor ezt jó nézni. Sokszor hallottam, hogy a gyémánt nézése tisztítja a szemet.

- Hát ezt az írást el tudja-e olvasni?

- Hogyne. Jancsár is voltam én, de kidobtak, mert szalonnát ettem egyszer Nisben. A jancsáriskolában tanultunk. De csak a korán olvasását.

És olvasta:

- *Ila massallah la hakk vela kuvvet il a billah el áli el ázim.* Magyarul: Amit Isten akar: nincs igazság és erő a fenséges és magasztos Istenen kívül.

Bólintott rá:

- Így van. Ha az Isten nem akarta volna, nem lehettem volna magyarrá.

Elgondolkodva hallgattak. Azután Tulipán szólalt meg.

- Majd meglátja a szultánt, micsoda derék ember! A népe cifra, de ő maga csak akkor öltözködik pompába, mikor ünnep van, vagy mikor vendéget fogad. A szultán után aranyos nagy zászlóerdő következik, többnyire lófarkak. Az udvari belső méltóságok is mögötte jönnek: a *csohodár* vagyis főkomornyik; a *dülbendár*, a felsőruháinak a hordozója; *rikiabdár*, kengyel-tartó. Aztán a tizenkét belső basa: *csamasir basi*, a fehérenemű-gondozó; *berber basi*, borbély; *ibrikdar basi*, mosdótáltartó; *peskirdsi basi*, törülközőtartó; *serbedsi basi*, főpohárnok, *szafradsi basi*, asztalterítő...

- Hagyja már abba Tulipán!

- Csak még a *tirmukdsi basit* hadd mondjam: az metéli a szultánnak legkegyelmesebb körmeit.

- No az nem jól végzi a dolgát. Miféle sereg jön még aztán?

Száz trombitás. Mindenkinek a trombitája aranylánccal van a vállára akasztva. A trombitások után kétszáz üstdobos, kétszáz csörgős, száz csincsás és sípos.

- Jó füle lehet a szultánnak, ha ezt a zenebonát napestig hallgatja.

- Hát biz az pokoli harsogás. Mikor pihennek, akkor hallgatnak csak el. De kell ez a töröknek, kivált csatában. Ha nincs muzsika, a török nem csatázik.

- És igaz, hogy a janicsárokat keresztény fiúkból nevelik?

- Felét se. Ámbátor nem tudom. Annyi bizonyos, hogy a rablott fiúkból válnak a legjobb janicsárok. Azoknak sem apjuk, sem anyjuk nincsen. Dicsőségüknek tudják, ha a harcban esnek el.

- A banda után mi következik?

- Egy sereg ringy-rongy nép. Aztán a kötél tánccsok, szemfényvesztők, kuruzslók, kereskedők, akik a tábori zsákmányra lesnek és apróságokat árulnak. Vízhordót is sokat lát majd. Legalább is ötszáz teve jön hátul. Tömlő van rajtuk. De a víz többnyire langyos.

- S azzal vége?

- Dehogy. Következik még vagy száz karaván rongyos cigány, meg kutyák. Azok a hulladékból élnek. De azok majd csak holnap vagy holnapután érkeznek ide.

- És aztán?

Tulipán vállat vont.

- Keselyük.

- Saskeselyük?

- Mindenféle: sasok, hollók, varjak. Minden sereg után vonul az égen is egy fekete sereg. Néha több, mint az ember.

A déli nap melegen süttött. A diák levetette a zekéjét. Megint felkönyököltek a sziklapárkányra, a lombok közé és nézték az alatt elvonuló fehérsüvegű janicsárokat.

Tulipán sokat megnevezett közülök.

- Ez a barna itt velem járt iskolába is. A mellén szúrás van: akkora gödör, hogy egy gyermek ökle beleférne. Amaz a verejtékező, aki levette egy percre a turbánját, legalább is száz embert ölt meg a perzsa háborúban. Őrajta nincs egy vágás se, hacsak azóta nem érte. Az a sovány nyápic ember: jeles tördobó. Huszonöt lépésről belesújtja a törét az ellenség mellébe. Tyapken a neve. Ilyen különben van több is. A jancsár-iskolában van egy begyepezett földhányás. Ott tanulják a törésűjtást. Van olyan, aki kétezerszer is elsújtja a törét mindennap.

- Hát ez a szerecsen?

- Nini te is megvagy még, vén Keskin! Ez ám a fene úszó! Szájába veszi a kardját és úgy ússza át a folyót, akármilyen széles is.

- No ezt a magyarok is megcselekszik.

- Lehet. Csakhogy ez nem fárad el. Ez a víz alól is felhossa a pénzt. A szultán is mulatott egyszer vele a Duna partján. Aranyakat dobált a vízbe és sokan ugráltak utánok, de ez hozta fel a legtöbbet. Nini a vén Kalen! Az a túlökorú nagytagú ember! Látja azt a széles barna pallost az oldalán? Huszonöt fontos! A belgrádi csatában olyant vágott avval egy magyarra, hogy nemcsak a magyar fejét szelte le, hanem a lováét is. Pedig vasban volt mind a kettő.

- Persze akkor leszállott a magyar, hogy a fejét fölvegye.

- No én nem láttam, csak hallottam, - mentegetődzött Tulipán.

Egyszercsak visszahökölt.

- Álmodom-e? Jumurdsák...

Valóban a feszült képű, félszemű arab janicsár léptetett velük szemben egy alacsony erősszügyű pej paripán. Az öltözete ékeesebb a többinél. Hosszú fehér süvegén óriás strucc toll lengedez.

- Istenuccse az, - bámult el Gergely is.

- Dehiszen azt mondták, hogy a pap felakasztotta!

- Én is úgy tudom.

- Nem beszélt róla a pap?

- Nem.

- No ez érthetetlen, - hűledezett Tulipán.

S utána bámult a janicsárnak.

Aztán a két csodálkozó a szeme egymásra fordult, mintha egyik a másiktól várna magyarázatot. Hallgattak.

Vagy öt perc múlva megszólalt a diák:

- Mondja meg igazán Tulipán, nem kívánczik vissza közibök?

Tulipán a fejét rázta:

- Jobb ülni, mint járni.

- Mégis hát...

- Az én feleségem jó asszony; a két gyermekemet meg nem adnám Sztambulnak minden kincseért se. A kisebbik igen szép gyerek. A nagyobbik meg olyan okos, hogy a főmuftinak sincs több esze. A minap is azt kérdezte tőlem, hogy aszongya mért nincs a lónak szarva?

- Tudja a tatár, - nevetett Gergely diák.

Aztán nem beszéltek többet. A diák egyre komolyabb arccal szemlélte a janicsároknak a hegyiúton való végtelen özönlését.

A levegő portengerré vált már. A szakadatlan fegyverzörgés, lórobogás morajlása kábító volt már, mikor egy-egy zenekar elmerült a völgyi kanyarulatban.

A diák egyszercsak felkapta a fejét:

- Tulipán. Ez a sok ember nem jön hiába!
- Hát hiába nem jár soha.
- Ezek Budát akarják!
- Lehet, - felelte Tulipán egykedvűen.

A diák színtelen arccal bámult reá.

- És ha a szultán véletlenül útközben meghal?
- Nem hal az meg.
- De ha mégis...

Tulipán vállat vont:

- Mindig magával hordja a fiait.
- Esszerint hétfejű sárkány.
- Mit mond?
- Mit gondol, mennyi időn érkeznek Budára?

Tulipán felvonta a vállát.

Gergely szinte aggodalommal nézett reá.

- Mégis mit gondol?
- Ha esső lesz, pihennek két-három napot, lehet, hogy egy hetet is.
- De hátha nem lesz esső?
- A forróság miatt is pihennek.

A diák nyugtalanul vakart a tarkóján.

- Akkor én megelőzhetem őket.
- Mit tetszik mondani?
- Azt, hogyha ezek Buda alá mennek, akkor nekem vagy vissza kell hoznom Ceceyéket vagy ott kell lennem mellettök.

Uj banda harsogása nyomta el a beszédüket. A janicsárok hosszú menete valahára véget ért és egy sárgazászlós strucc tollas pompás had következett. Egy méltóságos ősz óriás magaslott ki a hadból. Az arca vörös volt a melegtől. Előtte két hosszú piros lófarkat vittek, s a lófarkas zászlók rúdja aranyosan ragyogott.

Gergely összerázkódott, mintha jeget csúszttattak volna a nyakába.

- Ez a szultán!
- Dehogya az, - legyintett Tulipán. - Ez csak a jancsár aga. A sok cifra úr meg körülötte mind *jaja-basi*.
- Mi a pokol csudája az a jaja-basi?
- Janicsártisztek.

Aranyos alabárdok között egy ragyogó csoport következett.

Két nyugodt arcú fiatalember lovagolt közöttük. Mind a kettő szürke lovon.

- A szultán fiai, - magyarázta Tulipán tiszteletesen, - Mohamed és Szelim.

Azonban csakhamar vállat vont:

- Vigyék el őket a dsinek.

Két barna fiatalember volt a két szultánfi. Nem hasonlítottak egymáshoz, de látszott rajtuk, hogy egymás mellé valók.

- Ni ott megy Jaja-oglu Mohamed?

- Az a híres pasa?

- Az.

Egy méltóságos tekintetű, szürke-szakálú pasa lötyögött a szultánfiak után. Előtte hét lófarkas zászlót vittek. A fején rengeteg fehér turbán.

- Ez, - mondta Tulipán, - Jumurdsáknak az apja.

- Lehetetlen!

- De bizony. Az imént ment el a másik fia is. Arszlán bég.

- Dehát micsoda név az a Jumurdsák?

- Czufnév, - mosolygott Tulipán.

S egy fűszálat szakított le. Azt rágogatta unalmában.

Egy csapat ezüst- és aranybuzogányos ijesztően magas turbánú csapat következett. A diákot remegés fogta el. Érezte, hogy a szultán következik.

- Mindenható Istene a magyaroknak! - fohászkodott, - légy velünk!

A sok arany és ezüst fegyver, a csillogó köntösök összehullámzottak a szeme előtt. Rá is tapasztotta a két kezét a szemére, és egy percre befogta, hogy jobban lásson.

Tulipán oldalba lökte.

- Nézzen hát! - s a hangja remegett, - amott jön...

- Melyik?

- Aki előtt a dervis kereng.

Egy magánosan haladó egyszerű szürke köntösű lovas. Előtte egy dervis kereng gépiesen egyforma sebességgel. A dervis fején másfélkönyök magas teveször-süveg. A két keze széjjel. Egyik tenyere az ég felé, a másik a föld felé. A szoknyája harangként terüldözik a forgástól.

- Kerengő dervis, - magyarázta Tulipán.

- Hogy bele nem szédül vagy ő, vagy a ló!

- Megszokta mind a kettő.

A lónak csakugyan mindig szabad a menése. Másik hat fehérszoknyás dervis ott lépked kétoldalt s várja, hogy fölválthassa a kerengőt.

- Ez a hét dervis így kereng a szultán előtt Konstantinápolytól Budáig, - kiáltotta Tulipán a diáknak a fülébe.

Mert a trombiták, sipok, dobok, réztányérok zajától nem lehetett már másképpen érteniök egymást.

A szultán gyönyörű kis arab pejlovon ült. Mögötte két félmeztelen szerecsen öles hosszú pávatoll árnyékvetővel védte a felséges urat a nap szűrő tüztől. A levegő különben is átfűlt volt a völgykanyarulatban, s őfelsége épp úgy szivta a port, mint a legrongyosabb katonája, s épp oly vörös volt a képe is.

Ahogy a szikla alá ért, látszott, hogy piros atlaszdolmány és ugyanolyan bugyogó van rajta. A turbánja zöld. Az arca sovány és horpadt. Hosszú vékony, szinte lecsüngő orra alatt keskeny ősz bajusz. Az állán rövidre nyírt göndör ősz szakál. A szemei kiülő gurgula-szemek.

Ahogy Gergely mégjobban megszemlélné, egyszercsak *bumm!* eget-földet rázó dördülés... A szikla megremeg alattok...

A lovak visszatorpannak... A szultán a visszaugrott ló nyakába zökken... A zene elszakad... Őrült kavargás... Por és kődarabok... testtagok... fegyverek... vércseppek essőként hullnak az égből... Zavarodás és ordítás a völgy felé a seregben...

- Végünk! - kiáltja a kezét összecsapva Gergely diák.

És a völgyre mereszti rémült két szemét.

A völgyben sötét füstoszlop emelkedik a fellegek közé.

A levegőt elnehezíti a puskaporbüdösség.

- Mi történt? - kérdi rémülten Tulipán.

Gergelynek lelohadt a feje.

- Az, hogy nem a janicsár-aga a szultán!

IV.

A robbanást egy percnyi kábult csend követte. Mintha megkövült volna minden ember, minden ló. A zene, a trombitás lármá, minden zajongás, robogás, fegyverzörgés egyszerre elnémult, - mintha megsiketült volna abban a pillanatban a nagy világmindenség.

De a következő pillanatban már ezernyi ezrek kiáltozása, káromkodása zúdult fel nagy hangorkánban. Mint a hangyazsombék, mikor megzavarják, olyan volt a sereg kavargása. De mindenki arra tolongott, ahonnan a lángoszlop fölcsapott.

Az a hely holtakkal és sebesültekkel volt borítva.

A távolabbiak is megzavarodtak. Nem tudták, hogy valami elrejtett hadsereg öregágyúja szólalt-e meg? vagy hogy puskaaporos szekér robbant fel az úton?

A janicsárság azonban tudta már, hogy aknarobbanást intéztek ellene. Szétzúdult az erdőbe, mint a fölvert darázsraj.

Keresték az ellenséget.

De nem találtak mást az erdőben, csak a papot, a diákot, meg Tulipánt.

A papot két janicsár tartotta a karjánál fogva, mintha valami halottat tartanának lábra állítva. A szeme be volt húnyva. Az ajkán véres hab. A ruhája mintha korpával hintették volna be. A farétól volt olyan. A robbanás eldöntötte a fát s kivetette őt az üregből.

A szultán maga elé vezettette a három elfogottat.

Leszállt a lováról. A katonák egy nagy rezes dobot tettek székül a földre. Egy főtiszt ráterítette szőnyegül a maga kék selyemkaftánját.

A szultán azonban nem ült le.

Tulipánra nézett.

- Kik vagytok?

Megismerte az arcáról, meg a láncról, hogy török rab.

- Én rab vagyok, - felelte térden Tulipán, - láthatod, minden igazhívő atyja: itt a lánc a lábamon. Janicsár volnék különben. A nevem Tulipán, és Felséges Lábadnak Pora.

- Hát ez a kölyök?

A diák csak állt, és a helyzetbe belezavarodottan bámult a diószemű, kifestett arcú, birkaorrú emberre, a népmilliók urára, akinek fel kellett volna az imént repülnie a török mennyországba.

- Fogadott fia Török Bálintnak, - felelte alázatosan Tulipán.

- Az enyingi ebnek?

- Annak, felség.

A szultán a papra nézett.

- És ez az ember?

A papot két janicsár a hónaaljánál fogva tartotta. A feje lelógott. A vér végigcsurgott a szájából a mellén. Nem lehetett tudni, hogy ájult-e, vagy hogy meg van halva?

Tulipán ránézett a papra.

Egy főtiszt belemarkolt hátulról a pap hajába, és felvonta a fejét, hogy Tulipán jobban láthassa.

A vér csepegett a félholtnak az álláról. A melle zihált.

- Ismeretlen az átkozott, - felelte Tulipán.

- A diák se ismeri?

Gergely a fejét rázta.

A szultán a fiúra pillantott, aztán ismét Tulipánhoz fordult:

- Micsoda robbanás volt ez?

- Felséges uram, - felelte Tulipán, - mink a diákkal gombát szedtünk erre. Meghallottuk a zenét. Ide siettünk. Én, a te lábad méltatlan pora, csak azt vártam, hogy elhaladj, azután kiáltottam volna, hogy szabadítsanak meg.

- Esszerint nem tudsz semmit.

- Úgy üdvözljek az igazak paradicsomában.

- Oldjátok el, - parancsolt a szultán. - A láncát kössétek a kölyök lábára.

Aztán a papra nézett:

- Ezt az ebet az orvosok fogják gondozásba. Akarom, hogy vallomást halljunk tőle.

A szultán azután ismét lóra ült. A fiai melléje csatlakoztak, s a bosztandsik és basák kíséretében a robbanás helyére lovagolt.

Míg a diák lábára a láncot verték, látta, hogy a papot lefektetik hanyatt a földre és egy bőrtömlőből vizet csurgatnak az arcára és a mellére.

Mosták róla a vért.

Egy hamuszín kaftánba öltözött komoly török időnként felvonta a pap szemeháját és figyelemmel nézte.

A diák lábára ekközben föllakatolták a bilincset, s elkísérték a foglyok közé.

Sápadt volt a fiú és csak bámult maga elé, mint valami viaszbáb.

Negyedóra múltán ott termett Tulipán is. Kékbe volt öltözve, mint a janicsárok. A fején hátra lefegő fehér süveg; a lábán vörös bakancs.

Az öklét rázta a diákra s dühösen ordított a szemébe:

- A markomba kerültél, *ibn el-haram!* (Bűnnek kölyke!)

S Gergely mellől eltolta a janicsárt.

- Ez az én rabom! Eddig én voltam az ő rabja, most ő az enyém. Allah igaz és hatalmas.

A janicsár bólintott rá, s engedte Tulipánt Gergely mellé.

A fiú sápadt arccal bámult Tulipánra. Valóban megfordult-e Tulipánnak a lelke?

V.

Gergely aztán hátra került egy csoport fáradt és poros rab-gyermek közé. Oldalt egy sor janicsár kísérte őket. Mögöttük az ágyús szekerek dübörögtek. Az egyik ágyú rengeteg nagy volt; ötven pár ökör húzta. A rövid-köntösű, vörösruhás topcsik serege kísérte. Mögöttük nagy málhákkal terhelt tevéknek sokasága.

A nap égető meleggel kínozza a hadat és a rabokat egyaránt. Az út fehér pora is forró volt. Egy nyolcéves gyermek minden tizedik lépésnél nyöszörgött:

- Víz! adjanak! Víz!...

Gergely odaszólt búsan Tulipánnak:

- Adjon neki.

- Nincs, - felelte magyarul Tulipán, s olyan hangon, mintha a Cecey udvarán beszélgetnének,

- a kulacs ottmaradt.

- Hallod, fiam, hogy nincs, - szólt hátra Gergely a gyermeknek. - Adnánk szívesen, ha volna, hát csak tűrj estig, ahogy lehet.

A láncát hol az egyik, hol a másik kezével fogta, hogy léphessen, de a láncnak a súlya egyre nőtt. Alkonyatkor már olyan nehéznek érezte, mintha mázsányi terhet cipelne magával.

A gyermekfalka akkor már az ágyúkon és tevéken ült. Fölszedték a topcsik őket, mert elbukdostak a fáradtságtól.

- Messze vagyunk-e még a pihenőtől? - kérdezte Gergely a jobbán haladó rongyos katonát.

Annak csak elnyílt a szeme, hogy Gergelyt törökül hallja szólani.

- Jok. (Nem.)

Kerekarcú, fiatal óriás volt a török. Szakadozott bőrmelles volt rajta s abból meztelenen nyúltak ki a karjai. Micsoda karok! Combokul is szívesen látná más ember az ilyen tagokat. Fegyvere: két hosszú handzsár a dereka körül övül csavart piszkos, vörös kendőjében. Az egyik szarvascsontnyelű, a másik sárga marhalábszárcsont, még a kettős bütyök is azonképp a csont végén, ahogy a természet megformálta. De a főfegyvere, az a hosszú, rozsdásvégű dárda, amelyet a vállán hordoz magával. A szabadkatonák közül való, akik csupán a zsákmányért járnak. Parancsolni parancsol nekik mindenki, de már engedelmeskedni csak addig engedelmeskednek, míg a tarisznyájukat meg nem tömik. No, ennek jó nagy volt a tarisznyája, s ugyancsak lapos. A hátán lötyögött pedig a tarisznya, s az is afféle maga-varrta készség. Rajta volt az ökörnek a szőre és bélyege is. A bélyeg egy négyfelé osztott tenyérszerű kört ábrázolt. És utálatos bőrszag és izzadságszag áradt az emberből.

- Török vagy? - kérdezte azután.

- Nem, - felelte büszkén a diák, - nem tartozom semmiféle olyan nemzethez, amelyik rabolni jár.

Az óriás vagy nem értette a sértő megjegyzést, vagy nem volt érzékeny. Lépkedett egyforma nagy lépésekkel.

A diák, hogy akkor végignézett rajta, tekintete az óriás bocskorán ragadt meg. A bocskor elől meg volt nyílván a kopástól. Ahogy ott az országút fehér pora bement, hátul a lyukon mindig kilövődött.

- Értesz írást? - kérdezte ismét a török, mintegy negyedóra mulván.

- Értek, - felelte Gergely.

- Írni is tudsz?

- Írni is.

- És nem akarsz török lenni?

- Nem.

A török a fejét rázta.

- Kár.

- Miért?

- Szolimán pasa is magyar volt. Tudott írni, olvasni. Most pasa.

- És harcol a hazája ellen.

- Harcol az igaz hitért.

- Ha neki az az igaz hit, amit a próféták hirdetett, hát harcoljon másutt.

- Ott harcol, ahol Allah akarja.

Aztán nem beszéltek többet.

Az óriás elgondolkodva lődözte tovább a port a bocskorából.

VI.

Beesteledett. Az égen feltűnedezték a csillagok. Ahogy az út dombra kanyarodott, mezőség sötétje is mintha egy-darab ég volna: vörös csillagokkal behintett ég, amelyből a keleti szélen öt nagy vörös csillag ragyog ki szinte egymást érintve a többi közül.

- Megérkeztünk, - mondta az óriás.

És elégedetten vakaródzott az oldalán.

De még negyedórát is bukdácsoltak a szántóföldeken, legelőkön, dombokon, tarlókon át.

Minden csapat megtalálta keresés nélkül a maga helyét és minden ember a maga sátorát. A vörös csillagok, tábori tüzek, amelyek mellett hagymaillatú birkahús gőzölög. Az öt nagy vörös csillag a szultán tornyos sátora előtt égő négy óriás viaszfáklya; az ötödik a nagy holdas aranygolyó a sátor tetején, amint a fáklyák fényében tündöklük.

Egy napraforgós föld végén a topcsai basi kétszer belefujt a sípjába. Megállottak.

A sátorok azon a helyen U-alakban karajlottak meg. A rabokat annak az U-nak az ölébe kísérték be. Az óriás a napraforgók felé szagolt, és bement böngészni, a diák a tűre rogyott.

A katonák jártak-keltek, zshivajogtak körülöttük. A tevék kórusban bőgedeztek. Némely török a málháját bontogatta, mások az üst körül tolongtak. Csupa kevergés, nyüzsgés volt a tábor.

Gergely Tulipánt kereste, de csak egy pillanatra láthatta, amint egy janicsár beszélt hozzá. Tulipán a vállát vonogatta, azután elment a janicsárral egy céklaszínű sátor mellett. Bizonyosan helyet jelöltek neki a janicsárok között valamelyik sátorban.

De mi lesz, ha Tulipánnak csupán csak azért kellett elmennie, mert ott akart örködni a rabok mellett! Hiszen akkor mind a ketten rabok maradnak, s halálos bizonytalanságban.

Ólomként nehezült a mellére ez a gondolat.

Valamennyi őrt felváltották. A táborverő katonák váltották fel őket. Csupa ismeretlen ember, akik övele semmit se törődtek.

A táborban már akkor a vízfordó tevék is megjelentek.

- Szúdsi! Szúdsi! - hangzott mindenfelől a vízfordók kiáltása.

És a katonák cserépedényekből, kürtökből, sapkákból, ónpoharakból itták a dunavizet.

Gergely is szomjas volt. Behorpasztotta a süvege tetejét, és odatartotta a tevék-török tömlője alá.

A víz langyos volt, és nem is tiszta, de azért mohón ivott. Aztán a gyerekre gondolt, aki az úton egyre vízért sirt. Körülnézett. Láta az ágyúk egy részét a homályban. A közelökben legelésző ökröket is látta. Az ágyúk mellett topcsik ültek és heverték. A gyereket nem látta.

Megitta hát a maradék vizet is, és a süvegét kisuhintotta. Visszatette a fejére.

- Ennél jobbat iszunk otthon, igaz-e? - szólt az új örhöz, egy hosszúnyakú, csupaszkepű aszabhoz.

Barátsággra akarta talán hangolni maga iránt.

- *Szus ol!* (Hallgass!) - ordított rá feleletül, - *ibsz el kelb!* (Ebkölyök!)

S fenyegetően rántotta rá dzsidáját.

Gergely kezdett rútul érezkedni a bilincsekben.

Szinte megőrült, mikor Jumurdsákot pillantotta meg. A váltakozó öröket rendezte, s kivont kard volt a kezében.

- Jumurdsák! - kiáltott rája, mint ahogy valaki a régi ismerőseit üdvözl.

Mert az elhagyottság kínos érzésétől akart szabadulni.

A török visszatekintett: honnan szólítják? A rabok csoportjából? Csodálkozón pillogott Gergelyre.

- Ki vagy te?

A fiú fölkel.

- Rab vagyok, - felelte immár szűkellődvé, - csak azt kérdeztem volna, hogy izé... hogy van, hogy maga él?

- Mért ne élnék? - felelte vállát vonva a török. - Hát miért ne élnék?

Ahogy a kardját hüvelybe tette, látni lehetett, hogy a balkeze el van nyomorodva. Úgy álltak az ujjai, mintha egy csipet sót vett volna fel valamikor, s az ujjait nem bírta volna többé szétmozdítani. És őbelőle is az az utálatos izzadtság szag terjengett, ami az óriásból.

- Azt hallottam, hogy magát fölakasztották.

- Engem?

- Magát bizony. Ezelőtt kilenc esztendővel, egy pap a Mecsek erdejében.

A török a *pap* szóra még kerekébbre nyitotta a szemét.

- Hol az a pap? Mit tudsz róla? Hol lakik?

És mellen ragadta a diákot.

- Tán rosszat akar vele? - hebegte a diák.

- Dehogyan is, - felelte a török enyhültebb hangon, - inkább meg akarom neki köszönni, hogy nem bántott.

És a diáknak a vállára tette a kezét.

- Hol az a pap?

- Hát akkor nem köszönte meg? - kérdezte Gergely.

- A dolog olyan hirtelen történt, - terjegette a kezét Jumurdsák, - nem is gondoltam rá, hogy megköszönjem. Azt hittem tréfál.

- Hát ő ahelyett, hogy felakasztotta volna magát, elbocsátotta?

- El, keresztényileg. Én ezt akkor nem értettem. Azóta hallottam, hogy a keresztény vallás megbocsátást parancsol.

- Hát jól tenne vele?

- Jót. Nem szeretek tartozni se pénzzel, se jóssággal.

- Hát a pap is itt van, - mondja akkor bizalommal a diák.

- Itt? A táborban?

- Itt a táborban. A szultán foglya. Azzal vádolják, hogy azt a robbanást a Mecseken ő követte el.

Jumurdsák visszatántorodott. A szeme úgy karikázott, mint a kígyóé, amelyik prédára emelkedik.

- Honnan ismered te a papot?

- Ott lakunk egymás közelében, - felelte a diák óvatosan.

- Nem mutatott neked a pap egy gyűrűt?

- Lehet, hogy mutatott.

- Egy török gyűrűt. Hold van rajta, meg csillagok.

A diák a fejét rázta.

- Lehet, hogy másnak mutatott efféléket, nekem nem.

És a zsebébe dugta a kezét.

Jumurdsák megvakarta a vállát. A nagy strucctoll meglegett a süvegén. Megfordult, és ellépett.

Az örök sorjában köszöntek neki. Később már csak az örök dárdájának a mozgásán látszott, hogy merre halad.

Gergely ismét magára maradt. Visszaült a gyöpre. A raboknak egy üstben levest hoztak, és hozzá otromba fakanalakat. A török, aki hozta, ott vakaródzott, míg ettek, s hogyha egy rab susogva hozzászólt egy másikhoz, azt a rabot a török felrúgta.

- *Hajde! ibsz el kelb!* (Félre ebfejzat!)

A levesbe Gergely is belekóstolt. Lisztes leves volt, sótalán, zsírtalan. Reggel és este az a tábori rabok elegele.

Letette a kanalat, és elfordult az evőktől. Lefeküdt a föbe. A rabok is lassankint abbahagyták az evést és elfeküdtek, el is aludtak.

Csak Gergely nem aludt. A szeme olykor könnyel telt meg, a könny lecsordult az orcáján.

A hold másfél kopjányira állt már az ég alján, és megvilágította a sátorok aranyos és lófarkas gombjait, a dzsidák hegyét, és az ágyúkat.

A hosszúnyakú ör valahányszor elsétált mellette, mindig reápillantott.

Gergelyt bántották a pillantásai. Szinte megkönnyebbülten lélegzett, mikor az óriási török nagy vállas alakját pillantotta meg ismét, ahogy hozzájuk közeledett.

Egy tányér napraforgót rágott, úgy mint ahogy a disznó rág. Ő nem volt ör, se rendes katona: lődöröghetett, ahol neki tetszett.

- Mind letördelték a táborverők előlünk, - panaszkodott a hosszúnyakúnak. - Alighogy ezt az egy tányért találtam.

- Vagy a hitetlenek takarították el, - felelte az mogorván. - Mert olyan ez a nép, hogyha megneszeli a törököt, mindent betakarít éretlenül is.

S tovább-sétált a rabok körül. Olykor megállt és vakaródzott a combján vagy oldalán.

Az óriás leette a szemet a napraforgóról, aztán a csutkájába harapott. Kiköpte.

- Teneked nem adtak enned? - kérdezte Gergely.

- Eddig nem, - felelte a török, - előbb a janicsárokat elégítik ki. Én most vagyok hadban először.

- Azelőtt mi voltál?
- Csordás. Elefántcsordás. Teheránban.
- Mi a neved?
- Hasszán.

Egy másik janicsár ült mellettök a fűben. A markában főtt gerincdarabot tartott. Bicskával faragta róla a húst.

Az is megszólalt:

- Mink csak úgy hívjuk, hogy *Hajván*. Mert marha.
- Miért volna marha? - kérdezte a diák.
- Azért, - felelte a janicsár a csontot háta mögé dobva, - mert mindig azt álmodja, hogy ő janicsárpasa.

VII.

A diák is végighevert a gyepen, és a feje alá tette a karját.

Fáradt volt, de csak a szeme aludt. Az elméje a szabadulás gondolatán forgott.

Kedvetlenül látta, hogy Hajván ismét visszatér, és hogy melléje kuporodva csamcsog. Kapott valamelyik üstből egy cobákot.

- Hitetlen, - szólott Hajván a diák térdét meglökve, - ha éhezel, hozok neked is.
- Köszönöm, - felelte a diák. - Nem éhezek.
- Mióta elfogtunk, nem ettél.
- Mondom, nem éhezek.

Az óriásnak bizonyára szokatlan volt hallani, hogy valaki nem éhes. A fejét rázta:

- Én mindig éhes vagyok.

S tovább csamcsogott.

A diák visszahajolt a karjára, hogy ne érezze Hajvánnak a szagát. A holdra bámult. A hold narancsszínű fénnel emelkedett feljebb keleten a sátorok fölött. Egy ór feje valami harminc lépésnyire tőlük félig elfödte a holdat. Olyan volt, mint valami nagysüvegű püspök-árnyék, s mintha a kezében álló dárda a holdnak a nyele volna.

- Ne aludj, - mondta halkán Hajván, - valamit mondanék.
- Ráérünk holnap is.
- Nem. Még ma szeretném.
- Hát csak hamar.
- Várjunk kissé. Majd ha a hold jobban világít.

A téren, ahova be voltak kerítve, egyfelől mozgolódás támadt s az örök fegyveres árnyékából öt másik árnyék vált elő.

Új rabok voltak. Öt férfi, meg egy nő. A férfiak úri formák. A nőnek fekete nagykendő takarta a fejét és derekát. Az arcát nem lehetett látni, mert sírt.

- Istenem, Istenem...

- Eresszenek engem a szultán elé! - kiabált magyarul vastag medvehangon az egyik férfi. - Én nem vagyok német! Német a kutya! Engem nem szabad bántani! A török most nem ellensége a magyarnak. Hogy mertek engem bántani?

Azonban a katonák nem értették a szavát. Ha megállt, tovább taszították.

Gergelyék mellett akkora tisztás volt, amekkora helyen egy szekér megfordulhat. Odatelepítették az érkezetteket.

A magyar látta, hogy senki se hallgat a szavára, hát csak magának káromkodott:

- Istene ne legyen a disznó pogánynak, még azt mondja, hogy barátja a magyarnak. Barátja ám a fészkes fenének! Az is bolond volt, aki először hitt neki. Az is, aki behívta őket! Hogy sülyedjenek el avval a zsvány császárukkal együtt.

A nőt ezalatt elvitték közülök az ágyúvontató ökrök és bivalyok felé. Hiába rikoltzott, elvonszolták. A többi négy férfi szótlanul ült a gyöpön. Német katonák voltak. Az egyiknek bádog páncél fénylett a mellén. A fején nem volt semmi, csak összekuszált nagy haja.

Gergely odafordult a magyarhoz.

- Ugye, - kérdezte, - ezek a németek Buda alól szöktek?

- Bizonyosan, - felelte kelletlenül a magyar. - Én csak itt kerültem velök össze a szőlőben. Adnak itt vizet? Szomjazom.

Akkor látta Gergely, hogy a vastaghangú magyar sovány kis körszakállas ember, s hogy ingujjban ül a többi között.

- Most már alig, - felelte Gergely, - hogy kerültek ide rabságba?

- Én egy pincébe rejtőztem előlük, a nyű egye meg őket. Lehet, hogy kémnek gondolnak a barmok. Kém az ördög! Becsületes varga vagyok én. Örülök, ha nem látok törököt, nem hogy utánok járnék. Ronda dögök!

- Budáról jött talán?

- Onnan hát. De bár otthon maradtam volna.

- Ismeri ott az öreg Ceceyt?

- A falábút? Hogyne ösmerném. A keze is fa az egyik.

- Mit mível az öreg?

- Mit mível? Verekszik.

- Verekszik?

- De az ám. Lóra köttette magát, aztán kirohant Bálint úrral a németekre.

- Félkézzel?

- Félkézzel. Úgy ráment a németre, mint valami efjú legény. Mikor visszatértek, láttam őket. Bálint úr maga mellé vette, úgy vitte el a királynéhez.

- Török Bálint?

- Az. Hej fene sárkánytejen nőtt ember az is. Mindennap vállig véresen tért vissza a csatából. De bár verné már ezeket a pogányokat is.

- Aztán nem esett baja az öregnek?

- Dehogynem, - nevetett a varga, - levágták a fából való kezét a csatában.

- A lányát ismeri-e? - kérdezte félénken a diák.

- Hogyne ösmerném. Én varrtam neki egy pár cipellőt ezelőtt két héttel. Sárga karmazsinból valót, arannyal cafrangolt szép alacsony szárút. Ilyet viselnek most az úri kisasszonyok; már aki teheti.

- Ugye szép leány?

A varga vállat vont.

- Takaros.

Egy percre elhallgatott, és meghúzta a bajuszát.

- Istene ne legyen a pogányának, - mondotta egyszerre hangot változtatva, - csak visszaadják tán a mentémet! Az ingemet nem bánom. Lehúzták rólam, nem bánom. De a mentémet...

- Mikor jött el Budáról? - faggatta tovább a diák.

- Ezelőtt három nappal szöktem. De bár ne szöktem volna. Ennél rosszabb sorom nem lett volna. Ámbátor kutya a török! Nándorfejérvárnál is azt fogadta, hogy nem lesz bántódása senkinek, mégis felkoncolták mind a vár népét, igaz-e?

- Csak nem gondolja tán, hogy Buda török kézbe kerül?

- Bizonyos.

- Már hogy volna bizonyos?

- A templomban minden éjjel miséznek a török lelkek, már több egy heténél.

- Micsoda? Mit beszél?

- Minden éjjélkor kigyullad a világosság a Boldogasszony templomában, aztán kihallatszik a sok *illallah*, ahogy a törökök üvöltik-éneklük az istenüket.

- Nem lehet az bátyám!

- De isten-szentuccse igaz. Hát Nándorfejérvárott nem így volt? Ott is így hallatszott a török-ének a templomból minden éjszaka, aztán egy hét mulván töröké lett a vár.

Gergely összeborzongott.

- Ez csak afféle babona.

- Már akármi, de én magam is láttam, hallottam. Különben nem jöttem volna ki a várból.

- Hát ezért szökött meg!

- Persze, hogy ezért. A családomat még a német viaskodás előtt elküldtem Sopronba, az öreg-anyjukhoz. Én magam nem mehettem velök, mert jó keresetem volt. A nemes urak, tudhatja az úrfi, mikor Budára jönnek, az az első dolguk, hogy új sarut szabatnak maguknak. Török Bálint úrnak is varrtam. Verbőczy nagyságos úrnak is. Hát még Perényi nagyságos úr!

A varga nem végezhetette el, amit mondani akart, mert Hajván megfogta a mellénye gallérjánál és fölemelte, mint a macskát. Eldobta a diáktól valami tíz lépésnyire.

A varga nyekkenve esett a gyöpre. A helyére Hajván telepedett.

- Azt mondtad, hogy tudsz írni, olvasni, hát mutatok neked valamit.

Beletörölte mind a tíz ujját a bugyogójába, és előre vonta a hátáról a fehér ökörbőr-turbát.

Megint megtörölte az ujját az ökörszörbe, és a turbából egy csomó összehajtogatott pergamenpapírost vett elő.

- Nézd, - azt mondja, - ezt én egy holt dervisnek a csuhája alatt találtam. A dervist valami seb ölte meg. A derekán volt a seb. Vagy megszúrták, vagy hogy meglőtték. De ez mellékes. Pénz is volt nála: harminchat arany. Az is itt van a tarsolyomban. Hát ha megmondod nekem, hogy mik ezek az írások, akkor egy arany a tiéd. Ha pedig nem mondod meg, úgy ütlek kupán, hogy megdöglesz.

A hold erősen világított. Körülöttük mindenki aludt. A varga is összekucorodott a gyepen, és talán szintén elaludt.

A diák kibontotta a papíros-csomót. Tenyéryi nagyságú lapok voltak, s mindenféle négy-, öt- és hatszögletes rajzok a lapokon.

- Nem látok jól, - mondta a diák, - az írás igen apró.

A török fölkelt, és karnyi vastag lángoló ágat hozott a tűztől. Tartotta.

A diák nézte az írást, meg a rajzokat figyelmesen és komoran. A tűz meleget langalt az arcára, de ő alig érezte.

Egyszer aztán fölemelte a fejét:

- Mutattad már valakinek ezeket az írásokat?

- Mutatni mutattam, de olvasni nem tudták.

A fa lángja ellobbant. A török letette.

- Nekem a te pénzed nem kell, - folytatta a diák. - Az öklödtől sem félek. Mert én a szultán rabja vagyok: ha megütsz engem, a szultánnak számolsz érte. Hanem ha azt kívánod, hogy megfejtsem ezt az írást, én is kívánhatok tőled valamit.

- Mit?

- Ez az írás neked sokat ér, mert egy szent dervistől való. Ezer szerencséd, hogy nekem mutattad meg, mert minden török elvenné tőled. Hanem egyvalamiért megmagyarázom: ha elmegy ahhoz a paphoz, aki ma délből a robbantást mívelte, vagy ha nem ő mívelte, ott találták.

- Bizonyosan ő.

- Hát egy kutya. Megnézed, hogy él-e vagy meghalt?

A török az állahegyét fogta, s gondolkodva nézett Gergelyre.

- Én addig, míg odajársz, végigvizsgálom a papírosaidat - biztatta tovább a diák. - Most már nem kell a láng se. A hold eléggé világít.

S ismét belemélyedt a rajzok szemlélésébe.

A rajzok magyarországi várak rajzai voltak. Ónnal készültek. Helyenkint törlés. Egy X-alakú és egy O-alakú jegy az egyik rajzon szembetűnő. A lap alján magyarázatul latin nyelven: *X a vár leggyöngébb része, O az aknaásásra alkalmas hely*. Néhol ez az O jegy nyílalakú vonallal volt megtoldva, néhol hiányzott is.

A diák elkeseredetten rázta a fejét. Valami kém rajzai voltak a kezében. Több mint harminc magyarországi várnak a rajza.

Mit cselekedjen?

Ellopja?

Az lehetetlen.

Elégesse?

A török megfojtja érte.

Az izgalomtól sápadtan tartotta a kezében a papírost. Aztán a mellénye zsebébe nyúlt és egy darabka ónt vett elő. Kitérülte minden rajzon az x-et meg az o-t is, és ugyanolyan vonással más helyre jegyezte.

Ez volt minden, amit tehetett.

Hogy a török még odavolt, az utolsó rajzot sokáig szemlélgette. Eger várát ábrázolta az, egy minden lábán csonka béka alakjában. Azért ragadta meg a figyelmét, mert négy földalatti utat látott rajta, s az utak között termeket és egy négyszögletes vízmedencét. Milyen különös építmény! Mintha akik építették, arra is számítottak volna, hogy a föld alatt folytatják a harcot, s ha ott nem sikerül, négy úton négyfelé menekülnek a várból, míg az üldözők belepusztulnak a medencébe.

Felpillantott, hogy jön-e a török?

Jött. Magas, óriás árnyékként közeledett az ágyúk mellett. Balkezeivel a jobb hónaalján vakaródzott.

Gergely gyorsan golyóvá morzsolta azt az egy rajzot, és a mellénye zsebébe dugta. A zseben lyukat szakított az ujjával s oda bocsátotta le. Azután megint a térdére hajolt, a kiterjesztett rajzok fölé.

- A pap él még, - mondta lekuporodva a török, - de azt mondják: nem éri meg a reggelt.

- Láttad?

- Láttam. Minden orvos ott ül a sátor körül. A pap meg felpárnázott ágyon fekszik, és úgy hörög, mint a döglődő ló.

Gergely a szemére takarta a kezét.

A török rábámult, mint ahogy a tigris bámul, mikor prédát pillant meg.

- Cinkosa vagy!

- És ha az vagyok? A szerencséd a markomban van.

A török pislogott. Egyszerre megjámborult.

- Szerencsével jár ez a papíros?

- Nem a papíros, hanem a titka. De csak töröknek.

S visszanyujtotta a papírost.

- Hát beszélj, - susogta sovár szemmel az óriás. - Megtettem, amit kívántál.

- De ki is kell engem szabadítanod.

- Hohó!

- Ez a titok neked többet ér.

- Megtudom mástól.

- Török elveszi tőled. Keresztény? Mikor akadsz megint olyan keresztényre, aki ért latinul, törökül egyaránt, s akinek te olyasmivel szolgálhatsz, hogy neked viszonzásul megnyitja a szerencséd lakatját.

A török nyakon ragadta a diákot.

- Megfojtalak, ha meg nem mondod!

- Kikiáltom, hogy nálad egy szent áldása van.

Többet nem mondhatott. A török ujjai vaskapocsként szorultak a nyakára.

A lélekzete elfulladt.

Azonban a török nem akarta megfojtani. Mi haszna abból, ha megfojtja a diákot? - megfojtja vele talán a maga szerencsáját is. És Hajván nem azért indult a hadba, hogy beveresse a fejét. Űr akart lenni, mint minden közkatona.

Ujjai eltárgultak a diák nyakán.

- Hát jó, - mondta komoran, - agyonüthetlek akkor is, ha bajba keversz. Hogyan gondolod, hogy kiszabadítsalak?

A diák nem birt azonnal felelni. Levegőznie kellett a szorítás után.

- Legelőször is, - nyögte, - lefűrészeled a lábamról a bilincset.

Az óriás megvetőn mosolygott. Körülnézett s nagy vörös kezét lenyújtotta az egyik bilincserre. Kettőt roppantott rajta. A bilincs halk csörrenéssel omlott a fű közé.

- Azután? - kérdezte tovább égő szemmel.

- Szerzel nekem egy szpáhi süveget, szpáhi köpönyeget.

- Az már bajos.

- Valamelyik alvóról leveszed.

A török a nyakát vakarta.

- Ez még nem minden; - folytatta a diák. - Lovat is kell szerezned: meg valami fegyvert. Akármi fegyvert, nem bánom.

- Ha nem találok, odaadom az egyik handsáromat, ezt a kisebbiket.

- Elfogadom.

A török körülnézett. Mindenfelé alvók, csak az örök jártak nesztelen árnyékokként föl és alá.

A hosszúnyakú valami hús lépésnyire állott. A lándsája le volt szúrva a földbe. Arra támaszkodott.

- Várj, - mondta az óriás.

Fölkelt és elcammogott. Tova múlt a sátorok között.

VIII.

Gergely eldőlt a fűbe, mintha ő is aludna. De nem bocsátkozott alvásba, bármilyen fáradt volt is. Félszemmel föl-fölvizsgálódott az égre, hogy összeérkezik-e a hold azzal a hosszú tutaj-forma szürke felhővel, amely lomhalassan terjeng az ég közepén. (Ha összeérkezik, kedvező sötétség takarja a földet.) Másik szemével meg a vékonynyakú goromba janicsárt vizsgálta,

aki olyanformán állott, mint a csupasznyakú sas a fogságban. Bizonyosan állva aludt. Fáradt katonák állva is alszanak.

Az éj enyhe volt, a levegő százezer ember halk horkolásától remegett. Mintha maga a föld mormolt volna mély, egyhangu mormolással, mint a macska mikor fon. Csak olykor hangzott egy-egy őrszó, s a lovak legelésének halk ropogása.

Gergely is elálmosodott lassankint. A fáradtság és aggodalom elbágyasztotta. (Az elítéltek is mindig alszanak a kivégzésük előtt való éjszakán.) De ő nem akart aludni. Szinte örült annak a szúnyognak, amely az orrát környékezte. Az éj kis hegedőse vékony huron zöngicsélt. De végre is ellegyintette s tovább küzdött az álom nehéz levegője ellen, amely a táborra ránehezült. Küzdött. De végre is lecsukódott a szeme.

S íme azt látja, ott van, ahonnan elindult: a somogyvári ókastély tanulószobájában, Török Bálint két gyermeke mellett.

Az asztalnál ülnek, a nagy festetlen tölgyfaasztalnál. Szemben velük Gábor pap egy nagy pergamentkötéses könyvre hajol. Balra az ablak, amelynek ónkarikás kerek üvegein besüt a nap, és ráteríti sugarait az asztal sarkára. A falon két nagy földkép. Az egyik ábrázolja Magyarországot, a másik a három világrészt. (Akkor még nem rajzolják meg a tudósok a Kolumbus földjét, csak éppen hire szállongott, hogy eddig ismeretlen világrészt találtak a portugálok. De hogy mi igaz benne? senki sem tudta. Ausztráliáról meg még Kolumbus sem álmodott.)

A magyarországi mappán ki voltak rajzolva a várak, egy-egy sátoralakú képben, az erdőkben meg ki voltak rajzolva a fák. Jó mappák voltak azok. Könnyen megértette az is, aki olvasni nem tudott. És abban az időben a címeres nagyurak között is sok volt, aki nem tudott sem írni, sem olvasni. Dehát minek is? Arra való az íródiák, hogy írjon, ha írni kell; ha meg levél jön, olvassa el az urának.

A pap fölemeli a fejét, és megszólal:

- Mától kezdve nem tanulunk se szintakszist, se geografiát, se históriát, se botanikát, csak éppen a török nyelvet meg a németet. A kémiából is csak annyit, hogy hogyan gyártódik a puska?

Török Jancsi beletaszítja a ludtollat a kalamárisba.

- Időpocséklás már azt is tanulnunk, mester, hiszen akármelyik török rabbal tudunk már beszélni. A németnek meg már hátat fordított apám-uram.

A kis tíz éves Feri a fejének egy könnyű rántásával hátraveti vállig érő mogyorószínű haját, és közbe szól:

- Minek a kémia is? Van az én apámnak puska? annyi, hogy soha el nem fogy, míg a világ!

- Hohó, úrfi! - mosolyodik el a pap, - te még olvasni se tudsz becsületesen. Tegnap is Kikerónak olvastad Cicerót.

A szoba küszöbén Török Bálint daliás alakja jelenik meg. Az a kék bársonydolmány van rajta, amelyet János király hagyott rá a halálakor; derekán meg az a görbe könnyű kard, amelyet csak ünnepi alkalommal szokott viselni.

- Vendég érkezett, - szól be a papnak. - Öltözzetek ünnepibe fiúk. Gyertek le az udvarra.

Az udvaron egy nagy bécsi vasas szekér. Amellett egy német a szolgájával. Ragyogó páncélok emelnek ki a szekérből, és leadogatják a török raboknak. A rabok az udvaron cölöpökre aggatják a fegyverderekakat.

A kocsi mellett négy előkelő úri ember áll Bálint úrnak a társaságában. Bemutatják nekik a fiúkat. Az egyik rövidorrú, tüzes szemű, alacsony barna ifjú. Fölemeli a kis Török Ferit, és úgy csókolja meg.

- Tudod-e még ki vagyok én?

- Miklós bácsi, - feleli a gyerek.

- És a másik nevem?

Ferkó gondolkozva néz Miklós bácsinak puha fekete szakálára.

Helyette János szól:

- Zirinyi.

- Nem Zirinyi te, - igazítja az apja: - Zrinyi.

Mindez megtörtént egyszer. Néha visszaálmodjuk, ami elmúlt, és az álom nem is változtat rajta.

S ahogy tovább történt annak a napnak a lefolyása, úgy álmodta Gergely is tovább.

Mikor a hat mellvért fel volt állítva a cölöpökre, az urak puskát vettek elő, és rálóttek. Az egyik vérten átment a golyó. Azt visszaadták a bécsi kereskedőnek. A többi, amelyik csak behorpadt a lövéstől, megvették, és megosztották maguk között.

Ekközben beesteledett. Vacsorához ültek. Az asztalfőt Törökné foglalta el, az asztalvéget meg Bálint úr. A vendégek vacsora közben kifaggatták a gyerekeket, hogy miből mit tudnak? Különösen a bibliát meg a katekizmust kérdezték.

Török Bálint darabig csöndes mosolygással hallgatta a jámbor kérdéseket, aztán megrázta a fejét:

- Hát azt gondoljátok, hogy az én fiaim csak katekizmust tanulnak? Mondd el, Jancsi, hogyan öntik az ágyut?

- Hány mázsásat, édes apám?

- Száz mázsásat, aki arkangyalát!

- Száz mázsás ágyunak - kezdte állva a fiú - kell kilencven mázsa réz meg tíz mázsa ólom, de szükség idején harangokból is lehet ágyut önteni, és akkor nem kell bele ólom. Mikor a matéria megvan, olyan mély gödröt ásunk, amekkorára az ágyut szándékoljuk. Legelőször is ragadós és tiszta agyagból rudat gyuratunk. Az agyagba csepüt keverünk, a közepébe meg vaspálcát szúrunk.

- Minek az a vaspálca? - kérdezi Bálint úr.

- Hogy az agyag megálljon, különben eldülne, vagy elgörbülne.

Aztán okos két szemét apjára függesztve folytatja:

- Az agyagot keményre gyúratjuk és alkalmasan keverjük bele a csepüt. Néha két napig is gyúrják szakadatlanul. Mikor ez megvan, leállítják a gödör közepébe, és megméregetik, hogy egyenesen álljon. Aztán az ágyúöntő külső borítékot munkál hasonlóképpen tisztított és meggyúrt agyagból, s fölépíti az agyagból való rúd körül gondosan. Öt ujjnyi hézag kell körös-körül maradnia, de ha bővében vagyunk a réznek, vastagabb is lehet az ágyu. Mikor ez is megvan, körül rakják az agyagot kővel és vastámasztókkal, oldalt még két katlant meg-raknak tíz öl fával, és a fölé rakják a rezet. Azután...

- Valamit kifelejtettél.

- Az ólmot, - szól közbe hegyezett szemmel a kis Feri.
- Hiszen most akarom mondani, - vág vissza a fiú. - Az ólmot beledarabolják. Aztán éjjel-nappal tüzelnek, migcsak a réz olvadásnak nem indul.
- Azt se mondtad, hogy mekkora legyen a kemence, - szól ismét az öcsike.
- Hát nagy meg vastag. Tudhassa, akinek esze van.

A vendégek nevetnek. Jancsi pedig elvörösödve ül ekkor a helyére.

- Megállj csak, - morogja, az öcscsére villantva a szemét, - majd számolunk.
- Hát jó, - szólal meg az apa, - ha te nem tudod, majd elmondja az öcséd. Mondd el Ferike, ami még hiányzik.
- Mi hiányzik? - feleli vállat vonva a kis fiú, - az ágyut, mikor kihűlt, kiveszik a földből.
- Az ám, - szól diadalmasan Jancsi, - hát a reszelés? hát a simítás? hát a három próbálövés?

Feri elvörösödik.

És a két gyerek menten összeverekedik ott az asztalnál, ha a vendégek el nem kapják őket, hogy összecsókolgassák.

- Az a legjobb, - nevet Török Bálint, - hogy a gyújtó-lyukról mind a ketten megfeledkeztek.

Aztán mindenféle hadi ügyekről, törökről, németről beszélgettek az asztalnál. Egyszer Gergelyhez is szóltak.

- Ebből jeles ember lesz, - mondotta Török Bálint Gergelyre mosolyogva, mintha valamelyik paripájával dicsekedne - olyan az esze, mint a tűz. Csak a karja gyöngye még.
- Ej, - legyint Zrínyi, - nem a kar ereje a fő, hanem a szív ereje: a bátorság. Egy agár megkerget száz nyulat is.

A vacsora véget ért. Csak az ezüstkupák maradtak az asztalon.

- No gyerekek, búcsúzzatok el a vendégektől és eredjete az anyátok szárnya alá, - mondta Török Bálint.
- Hát Sebők bácsi nem énekel? - kérdezi a kis Feri.

Egy szelid, kis szőrösképű ember megmozdul erre az asztalnál. Bálint úrra néz.

- Az ám, jó Tinódy, - szól meleg tekintettel Zrínyi, - énekelj nekünk valami szépet.

Tinódy Sebestyén fölkel, és a terem szögletébe ballag. Kobozt akaszt le a szegről.

- Hát jó - mondja az apa, - egy éneket végighallgathattok, de aztán takarodót fujunk.

Tinódy valamivel hátrább tolja a székét, és végigfuttatja az ujjait a koboz öt húrján.

- Miről énekeljek?

- Hát a legujabbat, amit a múlt héten szerzettél.

- A mohácsit?

- Azt, ha ugyan a vendégeim mást nem kívánnak.

- Nem, nem - mondják a vendégek, - halljuk a legujabbat.

A terem elcsöndesül. A szolgák elkoppantják az asztalon álló viasz-gyertyák hamvát, s az ajtózugba ülnek. Tinódy még egyszer végigpöngösti a húrjait. Egy kortyot nyel az előtte álló ezüstkupából, és mély, lágy férfihangon kezdi az énekét.

Siralmát éneklek most Magyarországnak:
Vérrel ázott földjét mohácsi csatának:
Mint hullt el sok ezre nemzet virágának
S lón gyászos elveszte az ifjú királynak,

Valami különös volt az éneklése. Inkább elbeszélés volt az éneke, mint dalolás. Néha végigénekelt egy sort, a másikat csak pusztá szóval mondta el, a kobozra hagyva a dallamot. Néha csak az utolsó sor végét fogta énekhangra.

A szeme az éneklés folyamán maga elé merült, s olybá tűnt fel az előadása, mintha csak magát tudná a teremben, s magának énekelne.

De az ő együgyű versei, mint Gábor pap egyszer megjegyezte, ha olvasva darabosak és minden művészet nélkül valók is, az ajkán szívet indítóan szépen hangzottak. A szavaknak más értelme kelt az ő ajkán. Ha ő azt mondta: *gyász*, akkor elsötétült minden a hallgatók szeme előtt. Ha azt mondta: *harc*, látták az öldöklő dulakodást. Ha azt mondta: *Isten*, a fején érezte mindenki az Isten fényességét.

A vendégek már az első versszaknál a szemökre tették a kezöket, amint az asztalnál könyököltek, s Török Bálint szeme is könnybe borult. A király mellett harcolt ő Mohácson, a király testőrei között. Négyezer vitéz szemtanuja élt még akkor a csatának, és Magyarországot az erőtlenség, elveszettség érzete csüggesztette. Mintha gyászfátyol lebegett volna végig az országon!

Tinódy elénekelte a csata lefolyását, s a jelenlevők bús figyelemmel hallgatták. A hősi jeleneteknél felragyogott a szemök. Az ismerős neveket megkönnyezték.

Végül Tinódy a befejező vershez ért, és az éneke inkább sóhajtás volt, mint éneklés.

Mohács mellett van egy kaszálatlan mező,
Az a világon a legnagyobb temető;
Egy egész nemzetre terül ott szemfedő...
Föl se támasztja tán az örök Teremtő!

Zrínyi a kardjára csapott.

- Föltámasztja!

És felugrott. A jobbját fölemelte:

- Szent esküvést, urak, hogy életünk minden gondolata a haza föltámasztásának gondolata! Hogy addig nem alszunk puha párnán, míg a török egy lábnyomot mondhat magáénak a haza földjéből!

- Hát a német? - dől hátra a széken keserű arccal Török Bálint. - Azért vérezzen-e el megint huszonnégyezer magyar, hogy a német kerekedjen fölénk? Eb ura a fakó! Százszor inkább a becsületes pogány, mint a hazugsággal bélelt német!

- A te apósod is német, - csapja vissza Zrínyi fellobbanva. A német mégis csak keresztény.

Egy öregur csillapítón rezgeti kezét.

- Először is én nem vagyok német. A Duna se német ha már egyszer magyar földre ért. A helyes megoldás az, hogy a magyarnak nem szabad harcolnia legalább ötven esztendeig. Szaporodnunk kell, mielőtt harcolnánk.

- Köszönöm, - csap az asztalra Zrínyi, - nem akarok ágyban heverni ötven esztendeig.

S hogy erre föl is kelt az asztaltól, a kardja megcsördült.

A csörrenésre Gergely megnyitotta a szemét, s bámulva látta, hogy nem Török Bálintnak az asztalánál ül, hanem a csillagos ég alatt fekszik, s előtte nem Zrínyi áll, hanem egy széles vállú török.

Hajván volt. Az érintette meg a lábát, hogy ébredjen.

- Itt a ruha.

Köpönyeget és turbánt vetett a diák elé.

- Lovat majd útközben szerzünk.

A diák magára kapta a szpáhi-köpönyeget, és a fejére húzta a tornyos süveget is. Kissé bő volt mind a kettő, de jobban örült neki a diák, mintha bársonyból és selyemposztóból való magyar ruhát adtak volna neki.

Az óriás lehajolt és egy-két roppantással letörte a diák lábáról a másik békót is. Aztán megindult előtte északnak.

A köpönyeget hosszalta a diák. Fel kellett szorítani a derekához. Szaporán lépkedett az óriás mellett tovább.

A sátorokban és sátor előtt mindenütt aludtak. Egyik-másik rézgombos és lófarkas sátor előtt őr állott, de az is aludt.

A tábor végtelen hosszúnak tetszett. Mintha csupa sátor volna már a világ.

Egy helyen aztán a tevék sokaságába jutottak. Ott már ritkult a sátor. A nép a gyöpon heverve aludt mindenfelé.

Hajván megállt egy kék vászondarabokkal foltozott sátor előtt.

- Öreg! - kiáltott be. - Kelj föl!

Alacsony öreg emberke bujt ki a sátorból. A feje kopasz, a szakála hosszú és fehér. Térdig erő ingben lépett ki, mezitláb.

- No mi az? - kérdezte elkerekült szemmel, - te vagy, Hajván?

- Én vagyok. Ezelőtt egy héttel erre a szürke lóra alkudtam nálad.

És a tevék között legelő otromba nagy lóra mutatott.

- Adod úgy, ahogy kértem?

- Ezért költöttél fel? Húsz gurus, amint mondtam.

A török előkaparta az ezüstpénzt az övéből. Először megolvasta az egyik markában, aztán a másikban, végül pedig beleolvasta a kereskedőnek a tenyerébe.

- Sarkantyú is kell, - mondta törökül a diák, míg a kereskedő a lovat oldozta.

- Ráadásul egy pár sarkantyút adsz, - mondotta Hajván.

- Majd holnap.

- Most, azonnal.

A kereskedő bement a sátorba. Ott csörgött, kotorászott a sötétben. Aztán egynéhány rozsdás sarkantyút hozott elő.

IX.

Ugyanabban az órában Jumurdsák a betegek sátorai között bolyongott.

- Melyik az a rab, aki ma a paradicsomba akarta röpiteni a padisah felséges személyét? - kérdezte az egyik őrtől.

Az őr egy négyszögletű fehér sátorra mutatott.

A sátor előtt egy földbe tűzött szurokfáklya körül öt fehér-turbános, fekete-kaftános vén guggolt. A szultán orvosai voltak. Komoly, szinte bús volt mind az öt.

Jumurdsák a sátor őre előtt állt meg.

- Beszélhetek a fogollyal?

- Kérdezd az orvosokat, - felelte az őr tisztelettel.

Jumurdsák az orvosok előtt meghajolt. Azok is bólintottak.

- Efendik, ha lehet a beteggel szólnom, kedves dolgot cselekedhetnék a padisáhnak.

Az egyik vállat vont. A keze mozdulatát arra is lehetett érteni: *Nem lehet*. Arra is, hogy: *Eredj a sátorba*.

Jumurdsák az utóbbi értelmet választotta.

A sátor kárpitja félig el volt vonva. Benn egy függő mécs égett. A pap félig nyílt szemmel, hanyatt feküdt az ágyon.

- Gyaur, - szólt a török elébe lépve, - ismersz-e engem?

S a hangja remegett.

A pap nem felelt. Feküdt hanyatt, mozdulatlan. A mécs csak az orra hegyét világította meg kissé.

- Én az a Jumurdsák vagyok, akit rád biztak egyszer, hogy akaszsz fel. Te megszabadítottál az amuletem árán.

A pap nem felelt. A szemepillája se rebkent.

- Most te vagy a rab, - folytatta a török, - és semmi sem bizonyosabb, mint az, hogy lefejeznek.

A pap nem szólott erre se.

- Az amuletért jöttem, - folytatta a török alázatosan. - Neked az semmi. Nekem benne van minden erőm. Mióta nincs velem, szerencsétlen vagyok mindenben. Házam volt a Boszporus partján: gyönyörű kis palotám. Azért vettem, hogy vénségemre oda telepedjek. A ház porrá égett. A benne volt kincseket ellopták. A karomat egy csatában átszurták. Nézd a balkezemet: talán örökre nyomorék.

És mutatta a vörös forradást, amely körülbelül három hónapos lehetett.

A pap hallgatott mozdulatlanul. Mint ahogy hallgatott körülötte a homály.

- Gyaur, - folytatta siróra lágyult hangon a török, - te jó ember vagy. Sokat gondolkodtam rólad: mindig az volt a vége, hogy példátlan a te szíved jósága. Add vissza az amuletemet!

A pap nem felelt. Csak a mécs sercegett. Valami légy érhetett a lángjába.

- Megteszek mindent, amit kívánsz, - folytatta kis szünet után a török. - Azt is megkísérlem, hogy megmentselek a hóhér kezétől. Az én apám hatalmas pasa. A bátyám Arszlán bég. Míg él az ember, él a reménysége is. Csak azt mondd meg, hol az amuletem?

A pap hallgatott.

- Az amuletem! - csikoritott a fogán a török.

És megragadta a pap vállát.

- Az amuletem!

S hogy a pap feje lógott, fölrántotta ülőre.

A pap álla akkor leesett. Megüvegesedett szemmel, nyitott szájjal bámult a semmibe.

X.

Mikor a legszélső őrt is elhagyták, Hajván megállt.

- Ime, - mondotta, - megtettem, amit kívántál. Most már beszélj, mi az a titkos szerencse, amit magammal hordozok?

- Kabbala, - felelte rejtelmesen a diák.

- Kabbala? - ismételte morogva a török.

S összevonta a szemöldökét, mint aki bele iparkodik hatolni az olyan szó értelmébe, amely öneki homályos.

- Ha jobban megnézed, - szólt a diák vállal a nyereghez támaszkodva, - meglátod, hogy egy-egy csillagnak a képe. A szent dervis imádsággal irt körül minden jó csillagot. Jatagánt is ígértél.

A török mind a két jatagánját odanyújtotta a diáknak.

- Válassz!

A diák a kisebbiket vette el. Beletűzte az övébe.

- Ezek a képek, - folytatta, - arra valók, hogy a tested körül hordozd. Hétfelé mesd mindeniket s varrd bele a ruhád bélésébe. A turbánod belsejébe is tégy. Ahol ez a szent pergamen takar, ott nem ér a golyó.

A töröknek megcsillant a szeme.

- Bizonyos.

- A szent dervis bizonyosnak mondja. Hallhattál már olyan hőskről, akiket nem fogott a golyó.

- Hogyne.

- Hát se pénzért, se jó szóért ne adj belőle senkinek. Még csak ne is mutasd, mert elveszik tőled, ellopják tőled, elcsalják tőled.

- Hohó! Van nekem eszem!

- De még ez nem minden. Az egyik papiros azt mondja, hogy gyermeket és nőt ne illes addig se kezdeddel, se fegyvereddel, míg nagy úr nem leszel. Minden gondod a vitézségen legyen.

- Azon lesz.

- Mert nagy úri méltóság vár ám rád; belőled Magyarország beglerbégje lesz.

A töröknek a szája is elnyilott bámulatában.

- Beglerbég?

- No, nem reggelre, hanem idővel, mikor megismerszik a vitézséged. Aztán az is meg van írva, hogy a korán szavai szerint élj. Légy buzgó az imádkozásban, és a szent mosdásban. És aki jót cselekszik veled, te azzal rosszat ne cselekedjél.

A nagy buta ember áhitattal nézett a diákra.

- Álmodtam sokszor, - rebegte, - hogy úr leszek. Márványpalotában és selyemkaftánban. És sok feleség környez. Megálmodtam én azt. Hát hétfelé?

- Hétfelé. Nem baj, ha nem is egyformán. A szerint, hogy melyik testrészedet óvod legjobban.

A török boldog elmerengéssel nézett maga elé.

- No, - mondotta a fejét fölemelve, - ha úr leszek, megfogadlak téged íródeákomnak.

Gergely az ajkát harapdálta, hogy ki ne törjön belőle a nevetés.

- Ül fel hát barátom, - mondta melegen Hajván.

S tartotta a lovat, míg a diák felült.

A diák belenyúlt a zsebébe:

- Nézd, Hajván, íhol egy gyűrű. Tudod, a magyarnak az a szokása, hogy nem fogad el ingyen semmit.

Hajván elvette a gyűrűt, és rábámult.

A diák folytatta.

- Te nekem szabadságot és lovat adtál, én ezzel a gyűrűvel fizetek neked. Alláh segitsen kopasz!

S rácsapott a lovára.

Hajván megkapta a kantárt.

- Megállj csak! Török gyűrű ez, ugye?

- Az.

- Hol vetted?

- Mi közöd benne? Ha éppen tudni akarod, egy janicsáré volt.

Hajván egy percig bután nézett maga elé, aztán visszanyújtotta a gyűrűt.

- Nem kell. Te a lóért és a szabadságért eléggé megfizettél nekem.

S visszadugta a gyűrűt a diák zsebébe.

*

Gergely délnek fogta az irányát, hogy ha netalán üldözik, arrafelé üldözzék, s ne a budai úton.

A hold már nyugotnak ereszkedett a felhők között. Keleten derengett a hajnal.

A széles országútat egy helyen keskeny út szelte keresztbe. Gergely egy sebesen ügető lovast pillantott meg az úton.

Ha egyformán haladnak mind a ketten, éppen az út kereszteződésénél kell találkozniok.

Gergely az első pillanatban lassabb ügetésre fogta a lovát, de aztán, hogy amaz is meglassudott, megint nyargalásnak eredt. Hamarább odaér így száz lépéssel.

A szeme egyre az idegen lovason. A növekvő reggeli világosságnál megdöbbenve látja, hogy egy hosszúsüvegű janicsár igyekszik feléje.

Megrántja a lovát, és megáll.

Áll amaz is.

- A Luciferjét! - mormogja, - még megfog ez a török!

S elállt a lélekzete is ijedtében.

Akkor azonban harangkondulásként üt a szívébe Dobó Istvánnak a szava: Az a fő, hogy ne féljünk!

Gyermekkorától nem látta Dobót. Mióta Török Bálint elhagyta Ferdinándot, s a János király pártjára állt, azóta Dobó nem járt se Szigetvárotra, se Somogyvárotra, sem Ozorán. De azért Gergely hálásan emlékezett rá s ez az egy mondanása megmaradt a fülében: Az a fő fiam, hogy ne féljünk!

A török kis alacsony lova megint elindul. Ő is megsarkantyúzza a lovát. Hát legyen: a keresztúton találkoznak. Lehet, hogy nem is őt üldözi a török. Odakiált neki egy jó-reggelt, aztán továbbvágat.

Csak hogy az az út, amelyiken a török jön, éppen alkalmas lenne arra, hogy felkanyarodjon észak felé. Találkoznia kell.

És ha a török fegyvert ránt?

Gergely sohasem küzdött még Török Bálint udvarában Gábor pap is, Török Bálint is tanította vívni s a török rabokkal mindennap verekedett. De az csak játék volt. Talpig vasba voltak öltözködve, és még csákánnyal is alig árthattak volna egymásnak.

Hiszen csak dzsidája vagy kardja volna, mint a janicsárnak! De ez a hitvány jatagán...

Az a fő, hogy ne féljünk! - csendül meg ismét a szívében.

Halad hát vágatva, tovább, amerre megindult.

A török azonban nem vágat. Áll.

Gergely neki-tüzesedve kanyarodik rá az útra, amelyiken a török álldogál, s csaknem rikolt örömeiben mikor látja, hogy a török megfordul, és ugyancsak iszkol ám előtte.

Ez nem lehet más, csak Tulipán!

- Tulipán! - kiáltja a diák.

A török a kiáltásra méginkább veri a lovát: száguld a keskeny kocsúton.

A kis ló jó futó, de az úton tócsák vannak, agyag ott a föld. A török árkot ugrat, hogy letérjen a mezőre. A ló elcsúszik. A török végighömpölyödik a földön.

Mikorra a diák odaér, már talpon a török, és a kezében tartja a lándzsáját.

- Tulipán! - kacag rá a diák, - ne bolondozzon!

- Oh fene teremtetted! - röstelkedik Tulipán, - hát maga az, úrfi?

- No maga ugyan vitéz katona! - nevet Gergely.

És leugrik a lováról.

- Véltém, hogy üldöznek, - röstelkedett Tulipán. - Hát hogyan menekült meg?

- Észszel, Tulipán. Darabig vártam, hogy maga szabadít ki.

- Lehetetlen volt, - mentegetődzött Tulipán. - A rabokat a tábor közepére fogták, és annyi ór állott mindenfelé, hogy magam is alig osonhattam el közülök.

Fölrángatta a lovát, és vakaródzott.

- Hogy a varjak egyék meg ezt a lovat! Hogyan jutok én ezen haza! Aztán ez a ruha is... Agyonvernek útközben.

- Vetközzön ingre. A bugyogó maradhat.

- Azt cselekszem. Az úrfi nem jön velem?

- Nem.

- Hát?

- Én Budára megyek.

- Akkor megint török kézre kerül.

- Hamarabb ott leszek, mint ők. Aztán ha éppen baj lenne, ott az én uram: az hatalmas ember. Király is lehetne, ha akarna.

Tulipán ismét felült a lovára. Gergely kezét nyújtott neki.

- Tisztelem az otthonvalókat.

- Köszönöm, - felelte Tulipán. - Én is tisztelem az uramat. Ne mondja meg, hogy részegen talált. A szolgák borát iszom.

- Jó, jó, Tulipán. Isten áldja meg!

S ő is visszaült a lovára.

Tulipán mégegyszer visszafordult:

- Hát a pap úr?

A diáknak könnybelábadt a szeme.

- Az szegény beteg. Nem beszélhettem vele.

Még valami volt az ajkán, de vagy a könnyektől nem bírta kimondani, vagy hogy meggondolta. Egyet lebbentett a kantáron, és megindult napkeletnek.

*

A nappalt a diák az erdőben töltötte. Aludt. Csak este mert tovább indulni nagy kerülővel Buda irányában csak úgy gondolomformán.

A nap akkor kelt, mikor a Gellérthegy előtt elterülő nagy sikra érkezett. Ott már ledobta magáról a turbánt, a köpönyeget meg hátra akasztotta a nyeregfára.

A mező mindenfelé harmattól gyöngyözött. Gergely leszállt a lóról. Levetkezett derékig, s harmatot szedett a két tenyerébe: úgy mosdott ki a kétnapos porból.

A mosdás után megfrissült. A ló is legelt addig. A nap első sugaraiban melegedve siettek tovább az országúton.

Ott már tele volt az út környéke a budai csata maradványaival. Tört kopják, szétomlott ágyuszekerek, horpadt vállvasak, dőglött lovak, vértek, kardok, feketére festett üstforma hitvány német sisakok heverték mindenfelé.

És temetetlenül maradt holttestek.

Egy kökénybokor körül öt német hevert. Kettő hanyatt, egy összeguborodva, kettő szétroncsolt fejjel. Hármát talán golyó ölte meg. Ketteje tán odavánszorgott halálosan megsebesülten, s ott lehelte ki a lelkét.

Nehéz bűz terjengett a levegőben.

A lovas közeledésére hollók repültek fel a holttestekről, és egyet kanyarodtak néhány ölnyi magasságban, a mező felett. Távolabb ültek le megint, hogy lakmározzanak.

Kürt rivallására emelte fel a bús látványról Gergely a fejét. Budáról egy pirosruhás lovascsapat ereszkedett alá lassu lépésekben. Előttük valami sötétkék ruhás hosszú gyalogsereg.

Egy papféle kámzsás lovas fehérlett az előlhaladók között.

- Az a hires György barát, - gondolta Gergely, nem lehet más.

És a szive megdobbant. György barátról kisgyerek korától kezdve annyit hallott beszélni! Nagyobb volt neki a királynál is.

A barát mellett egy vörös-bársonymentés, kövektől messzire tündöklő lovas léptetett.

Gergely megismerte Török Bálintot.

Elfusson?

Gyanut kelthet a futása. Török Bálint utána küld egy lovast, és akkor bűnösként hurcolják az ő szeretett ura elé.

Megmondja, hogy a pappal mit műveltek?

Akkor egyszeriben elkergeti a színe elől Török Bálint. Hiszen ő hitta be a törököket a német ellen. Azt hallgassa-e most, hogy az ő házanépe meg el akarta pusztítani a törököt?

Főtt a feje Gergelynek. Hazudni nem szeretett. Becstelen valaminek tartotta, hogy éppen annak hazudjon, aki fölnevelte.

Csak állt hát az országút mellett hajadon fővel, elvörösödött orcával. Aztán leszállt a lováról, és tartotta a kantárnál fogva.

Jöjjön, aminek jönnie kell!

A ló éhes volt. Amint azt látta, hogy szünetel a dolga, beleharapott a fűbe.

Hej, az Isten áldja meg ezt a lovat, de főképpen az éhségét! Micsoda jó munka most jobbra-balra rángatni, kanyarogni vele, mintha akaratos volna! Micsoda szerencse, hogy ekközben hátat lehet fordítani a beszélgetésbe hevült uraknak!

Már itt dobognak, már itt beszélnek. A vén lónak hol jobbra, hol balra kell fordulnia, s hol a ló szalad egyet a gazdája körül, hol a gazdája ökörlötte.

Aztán az ördög gondolná, hogy a szél is jó valamire: egy keletről emelkedő kis fuvallat kárpitot emel az út sárga porából, s azon át csak annyit lehet látni, hogy valami fiatal legényke vesződik a gyepen egy otromba szürke lóval. Bizonyosan a németek hagyták gazdátlanul. Legyen boldog vele!

Gergely megkönnyebbülten lélekzett, mikor látta, hogy a főurak már háttal vannak feléje, és senki se kiáltja: *Gergely fiam!*

Fölugrott megint a lovára, először csak hassal, aztán átvette a lábát is, és arccal a menet felé fordult.

Akkor látta, hogy a sötét-kék ruhába öltözött gyalogsereg mind láncra van fűzve. A ruhájuk rongyos, a hajuk sáros, az arcuk sápadt. Öreg ember nincs köztük egy se, de sebesült az van sok. Egy magas rongyos rabnak merő kékvörösre dagadt seb az arca, csak éppen az egyik szeme látszik ki az összeroncsolt arcból.

Vajjon nem éppen Török Bálint vágta-e azt orrba?

XI.

Gergely akkor látta Budát először.

A sok torony, a magas falak, a pesti oldalra hajló fás lombos királyi kert, - csak álmélkodott.

Hát itt lakott Mátyás király? Itt lakott Lajos király? és itt lakik, ezt látja mindig az ő kis Évája?

A kapun alabárdos őr állott, de rá se tekintett Gergelyre.

A diáknak kissé különös volt, hogy nem köszönnek neki, dehát rendjénvalónak érezte. Fölbámult a királyi udvarba, az udvaron kerekülő nagy vörös márvány-vizmedencére. Aztán a Szent György-téren állt meg. Figyelmét nagy kerekes ágyuk csoportja kötötte le. Füstös otromba ágyuk. Sáros kerekükön látszik, hogy a németektől vették el, talán épp tegnap.

- Jónapot, vitéz uram, - szólt az ott álló őrkatonának, - úgy-e ez német zsákmány?

- Az, - felelte büszkén a katona.

Kövérképű, pödrött bajuszú barna ember volt, s az arca, mintha mindig kását fujna.

Gergely ismét a nagy ágyúkra bámult. Volt köztük három is akkora, hogy húsz ökör se bírta volna őket megmozdítani.

És a sok ágyú búzlótt még a puskaportól.

- Vitéz uram, - szólt ismét Gergely, - ismeri-e az öreg Ceceyt, a fakezüt?

- Hogyne ismerném.

- Hol lakik?

- Amarra le, - s fejével északra intett, - a Szent János-utcában.

- Nem ismerem ám én itt az utcákat.

- Hát csak eredj öcskös egyenesen, aztán kérdezősködjél. Egy kis zöld házban lakik. A kapu fölött ijj lóg. Ijjas lakik ottan.

- Szagittárius?

- Az.

Gergely még egyszer végigpillantott az ágyúkon, aztán elkocogott a szürkéjén.

*

Sok kérdezősködés és mutogatás után rátalált végre a Szent János-utcára, és abban egy kis zöldre festett egyemeletes házikóra.

A házikón csak öt ablakocska látszott. Három az emeleten, és kettő a földszinten. Középett egy szobaajtónyi kapu volt a bejárat. Affölött lógott a nagy vörös bádóg íjj.

Ceceyék az emeleten laktak, s Gergely ahogy benyitott, az öreg urat reggeli köntösben, papucsban találta, amint egy hosszúnyelű légycsapóval az almárium oldalán csattogott.

- Ne kutya! - mondotta akkorát csattintva, mint a puskalövés.

Aztán hogy lépéseket hallott, folytatta:

- Nincs ennél bátrabb állat a világon! Itt ütöm, verem őket egymás szemeláttára, aztán ahelyett hogy menekülne, még ráül a szakálamra. Ne kutya!

És a légycsapóval a levegőben suhintott egyet.

- Édes apám-uram, - mosolygott Gergely, - jóreggelt!

Cecey meglepődve fordult meg. Gergely is meglepődött, hogy az öregur szakála hogy a manóba csuszhatott lejjebb egy gyermekarasznyira! Otthon a szeméig ért. De mingyárt látta is, hogy beretválkozik az öreg az arca felsőrészén. Szinte megfiatalodott.

- Nini! Gergely fiam! - ámult rá Cecey, - te vagy az lelkem?

Gergely maga is csodálatosnak érezte, hogy ott van, de mégis várta, hogy megöleljék, megcsókolják, mint otthon szokták, Keresztesen.

A szóra az asszony is kilépett a szomszéd szobából.

Az is éppúgy meghökkent, és éppúgy elbámult.

- Hogyan jöttél? - kérdezte. - Mi hozott ide, fiam?

De máskor mintha melegebben csókolta volna meg. Gergelynek csak éppen árnyékként átröppenő gondolata volt ez; inkább érzés, mint gondolat.

- Nem egyébért jöttem, - felelte Gergely, - csak hogy térnének vissza Keresztesre.

- Ohó! - felelte az öreg.

Mintha azt mondta volna: ez még nagyobb ostobaság!

Az asszony is úgy nézett a fiura, olyan szánakozó arccal, mint ahogy az együgyűekre szokás nézni, akik a maguk kis eszével bolondságot gondolnak.

- Éhes vagy-e lelkem? - kérdezte a fiu vállára téve a kezét. - Talán nem is aludtál?

Gergely igent is, nemet is bólintott. Félszemmel a nyitott ajtóra pillantgatott, s közben az asztalon álló sakktáblára bámult.

- Vicuskát várod úgye? - mosolyodott el az asszony, s az urára tekintett. - Nincs itthon. Nem is jár haza. Bent van a királynénál. Csak néha szökhetik meg. Akkor is hintón jön, udvari fullajtárral. Az ám!

S hogy sustorgás hallatszott, összecsapta a kezét:

- Jézus Mária! Fut a tejem!

Gergely arra várt, hogy Cecey folytatja a Vicáról való beszédet, azonban az öreg csak ült, pislogott és hallgatott.

- Hol a tisztelendő úr? - kérdezte nyomott szívvel Gergely.

- Temet, - felelt unatkozó arccal Cecey. - Összeállt néhány baráttal: temetnek.

- Németet?

- Persze hogy németet. Mióta háboru van, mindennap kijár temetni. Érdekes is a németet temetni!

- És nem lőttek rá?

- Fehér ingben vannak. Az olyant nem lövik.

- Én még sok temetetlenlét láttam.

- Elhiszem *öcsém*. Vágtunk jócskán.

Az *öcsém* szó megint kedvetlenül érintette Gergelyt. De már nem állhatta tovább: Vicára fordította a beszédet:

- Most is a királynénál van?

- Ott, - felelte az öreg.

Fölkelt és végigbaktatott a szobán. Az arca ekközben valami komoly és méltóságos kifejezést öltött. Aztán neki fogott és elmagyarázta, hogy a kis Vicát György barát elvitte a minap a királynéhez, s bemutatta a várkertben. A csecsemő királyfi egyszerre rámosolyodott Vicára, s feléje nyujtogatta a kezét. Vica se volt rest, az ölébe kapta, mint otthon a paraszt gyerekeket szokta, és meghintázta a levegőben minden tisztelet nélkül. Még azt is mondta neki: *Te kis muja!* Attól a naptól kezdve maga mellé szerette a királyné, és most már hálni se ereszti haza.

Gergely eleinte csak érdeklődve, de aztán ragyogó szemmel hallgatta az öreget. Kissé furcsálta, hogy Cecey méltóságos arcot ölt, és hüvösen pillantgat őrá. Végül megint elkomolyodott.

- No mi lelt? - vakkant rá az öreg. - Mér nézel olyan ostobán?

- Álmos vagyok, - felelte Gergely.

S alig bírta visszatartani a könnyeit.

Mert akkor már megértette, hogy a kis Éva nem lesz az ő felesége soha.

XII.

Hát mi is történt Budán?

Az, hogy a német szeretett volna beleülni. A királyné engedte volna is, de a magyar uraknak sehogy se tetszett az a gondolat, hogy Mátyás palotájában német tanyázzon. Magyar legyen végre a magyarok királya!

Segítségül hívták a törököt és addig is védekeztek. Mikorra a török segítség előhada megérkezett, már akkor fogyadozott a német. S mikorra a szultán is megérkezett roppant táborával, Roggendorfnak a hada szét volt verve.

A barát (csak így nevezték a híres Martinuzzi Györgyöt) négyszáz német rabot vitt üdvözlétül a szultán elé.

Vele ment Török Bálint és az ősz Petrovich Péter is.

A szultán Cserepesen állt a hadával, egy tábori állomásnyira Budától. Az urakat tornyos és tornácós selyemsátorban fogadta kegyesen. Mind a hármat ismerte már a nevérl. A barátról

tudta, hogy annak a fejével gondolkodik a magyar nemzet. Török Bálintot meg abból az időből ismerte, mikor Bécs városára akarta kitüzni a félholdas lobogót. Bálint úr akkor lekasza-bolta Kászon basát a seregével együtt, és úgy emlegették a törökök, mint a tüzes ördögöt.

Az öreg Petrovichról már előre megmagyarázta a tolmács, hogy rokona a csecsemő királynak, és hogy ő volt, aki 1514-ben Dózsa Györgyöt letaszította a lováról és rabul ejtette.

A három urat bevezették a sátorba. Mind a hárman meghajoltak. Azután, hogy a szultán eléjük lépett és a kezét nyújtotta, a barát is lépett egyet és megcsókolta a szultán kezét. Az öreg Petrovich is kezet csókolt.

Török Bálint kézcsók helyett ismét meghajolt és elhalványodott arccal, de azért büszkén nézett a szultánra.

No ez gorombaság volt! A barátban hüledezett még a csont is. Ha ezt tudta volna, egy szóval sem erőltette volna Bálint urat, hogy velök tartson.

A szultánnak a szeme pillája se rebbent meg. Kézcsókra nyújtott kezét kissé feljebb emelte s föltette Török Bálintnak a vállára. Megölelte.

Mindez olyan családiasan, magyarosan történt, mintha másképp nem is történhetett volna.

A sátorban ott állt a szultán mögött a két fiatal szultánfi is. Nyájasan szorítottak kezét a magyar urakkal. Bizonyosan előre megoktatták őket, hogyan viselkedjenek. Aztán megint az apjuk mögé állottak, s Török Bálintra függesztették a tekintetüket.

Hát lehetett is őt nézni. Micsoda méltóságos szép magyar ember! Ahogy ott állt a vágottujju vörös selyematlasz öltözetében, minden más méltóság elhítványodik mellette.

A szultán vén birkaszeme is gyakrabban fordult Török Bálintra, mint az előtte hajlongó barátira, aki körmönfont latin orációban jelentette, hogy a német veszedelem el van háritva, és hogy a magyar nemzet boldog, mikor ilyen hatalmas pártfogó szárnyát érzi maga fölött.

A tolmács Szulejmán pasa volt, egy beteges sovány öreg úr, aki surján legény korában került a magyar földről a törökök közé, és mind a két nyelvet hibátlanul beszélte.

Mondatról mondatra fordította a barát szónoklatát.

A szultán bólogatott. Aztán hogy a beszéd egy mély meghajlással véget ért, a szultán elmosolyodott:

- Jól beszéltél. Azért is jöttem, mert János király barátom volt. Az ő népének sorsa nem idegen nép sorsa nekem. Az országba vissza kell térnie a békességnek. A magyar nemzet ezután nyugodtan alhatik: az én kardom őrködik fölötté mindenkoron.

A barát a boldogság kifejezésével hajolt meg. Az öreg Petrovich könnycseppet törült el a szemén. Csupán Török Bálint nézett felhős homlokkal maga elé.

- Hát lássuk: miféle néppel küzdöttetek meg? - mondotta a szultán.

Lóra ült, és a magyar urak kíséretében lassu lépést végiglovagolt a rabok során. Ott álltak és térdeltek azok két hosszú sorban a homokon, közel a Dunához.

A szultán jobbján a barát lovagolt, balfelől Szulejman pasa. Néha azonban a szultán hátra is fordult, és hol Petrovichhoz, hol Török Bálinthoz, hol a fiaihoz szólott.

A rabok hosszú sora leborult a szultán előtt. Egyik-másik esdeklőn emelte feléje megláncolt két kezét.

- Rongy, zsoldos nép! - mondotta törökül a szultán, - de erős népfaj.

- Voltak erősebbek is, - mondta rá magyarul Török Bálint, hogy a szultán hozzája fordult. - Volt egynéhány száz, de azok nincsenek itt.

S hogy erre a szultán kérdő tekintettel nézett rája, Bálint úr nyugodtan válaszolt:

- Azokat én vágtam le.

Visszatértek a sátorhoz. A szultán nem ment be, hát karos széket hoztak elő. De a küldöttségnek nem hoztak széket, sem a szultánfiaknak.

- Mi történjék a rabokkal, felség? - kérdezte Amhát pasa.

- Üssétek le a fejöket, - felelte a szultán olyan egykedvűen, mintha azt mondta volna: keféljétek meg a kaftánomat.

Leült a sátora elé a székre, egy aranyos himzésű párnára. Mögéje állott két pávatollegyezős szolga, s nem is a pompa kedvéért, hanem valóban a legyek miatt. Mert augusztus végén járt az idő, és a táborral a legyek miriádja utazott.

A szultán mellett ott állott a két fia is. Előtte levett süveggel a magyar urak.

A szultán egy percig maga elé mélázott. Azután Török Bálinthoz fordult:

- Valami pap esett rabul az úton. A te vármegyéből való. Talán ismered?

Török Bálint megértette a szultánt, de azért meghallgatta a tolmácsot is.

És magyarul felelte:

- Az én vármegyéimből való papokat mind nem ismerem. Van a birtokaimon egynéhány száz mindenféle hitű. De lehet, hogy azt a rabot ismerem.

- Hozzátok ide, - parancsolá a szultán.

És a szemöldökét felholdazva, unalommal nézett maga elé.

A dunapartról felhallatszott a fejezés zaja. Kiáltások, könyörgések, s mindez összevegyült a tábor zajgásával.

Két ember hozott aztán sietést egy lepedőbe burkolt emberalakot.

Lefektették a földre a szultán előtt, és levonták a fejéről a lepedőt.

- Ismered? - kérdezte a szultán. S féloldalt nézett Török Bálintra.

- Hogyne ismerném, - felelte megrendülve Török Bálint, - hiszen ez az én papom!

És körülnézett a jelenlevőkön, mintha magyarázatot várna.

De a török méltóságok arca hideg volt. Csak fagyosan rámeredő fekete szemekkel találkozott.

- Valami baja történt, - szólt aztán a szultán. - Már akkor is beteg volt, mikor a táboromba hozták. Temessétek el tisztességesen, - szólt a szolgákhoz fordulva, - a keresztény vallás szertartásai szerint.

Azután ezüst tálcán, ezüst poharakban frissítőket hordtak körül. Valami narancsléből és rózsavizből készült ital volt az, jeges és illatos.

A szultán nyájas mosolygással kínálta meg elsőnek Török Bálintot.

XIII.

Gergelynek egy kis udvari szobában ágyat vetett Ceceyné.

A fiúnak nem annyira az ágy esett jól, mint inkább az, hogy magára maradhatott a bánatával.

Hogy a királyné megszerette az ő kis Éváját, azon nem csodálkozott. Az ő véleménye szerint nincs a világon szeretnivalóbb teremtes Évánál. De ez mégiscsak szívbeli fájdalom, hogy Ceceyék annyira büszkéek reá! Vicuska a királyi udvarba emelkedett, ahol csak hercegek, meg az ország nagyjai forognak. Hogyan lépjen fel hozzá most már egy ilyen semmi kis ember, akinek se háza, se cimere, még csak egy kutyája sincsen.

Ledőlt a kopott medvebőr lócára, és a karjára fektette könnybe áradt orcáját.

Jó tulajdonsága az a szomorúságnak, hogy el is altat, meg is vigasztal mindenféle kedvező álommal.

Gergely jó fél napot aludt a medvebőrön, és mosolyogva ébredt fel utána.

Csodálkozva nézett a kis szoba falára, a falon függő ferdelábú Szent Imre képre, aztán elkomolyodott. Arcát a két tenyerébe fektetve, könyökölt a térdén. A fejében sötét örvénylés forgatta egymásba a két nap történetét. A nagy török tábor, az elfogás, a pap halála, a menekülés, a budai vár, az ő kis feleségének elröppenése, a mostoha szülők színeváltozása. - mindez egymásba kavargva örvénylett az elméjében. Aztán a lóra gondolt, a vén szürkére, hogy adtak-e neki ennie-innia? Hogyan ballag majd ő azon megint Somogyvárra? Mit felel, ha kérdezik, hogy hol a mester? Ki tanítja őket ezután? Bizonyosan Tinódy Sebestyén, a béna kezű jó lantos.

Fölkelt és megrázkódott, mint aki rossz álomnak a nyügeiből bontakozik. Átment Ceceyékhez.

- Édes anyám, - mondotta az asszonynak, - én csak azért jöttem, hogy meghireljem a török veszedelmet. Most már visszatérek.

Az asszony az ablaknál ült, és aranycérnával valami gyolcsot szegett. A nők akkoriban aranyozott inggallért viseltek. A leányának varrta.

- Hová sietnél? - csodálkozott reá, - hiszen még nem is beszélgettünk. Az uram nincs itthon. Ő is akar talán szólni veled. Hát Bálint úrnál voltál-e már?

Gergely maga elé pillogott.

- Nem. Nem is megyek hozzá, úgy ugrottam el hazulról, hogy nem is mondtam, hová megyek.

- Hát a papunkkal se beszélsz?

- Hol lakik?

- Itt velünk. Hol lakna másutt? De most ő sincs itthon. Temet.

- Még mindig civakodnak?

- Most még többet, mint azelőtt. Most ő a Ferdinánd-párti, az uram meg János-párti.

- Mondja meg neki *kegyelmed*, hogy tisztelem.

Szándékosan nem szólitotta *anyámnak*.

Az asszony egyet fordított a varráson, és csak egy-két percnyi hallgatás után válaszolt:

- Hát akkor nem tartóztatlak, Gergely fiam. Csak éppen egy kis ebéddel kinállak meg. Félretettem neked. Nem akartalak zavarni a nyugvásodban.

Gergely lehajtotta a fejét. Bizonyosan azon gondolkodott, hogy elfogadja-e az ebédet? Végre is arra gondolt, hogy hátha megbántja őket: elfogadta.

Az asszony sárga bőrabroszt vetett az asztalra, és hidegsültet tett rá, meg bort is tett melléje.

Ekközben Bálint pap is hazaérkezett. Máskor csak az est vetette haza az irgalmasság munkájából, aznap korábban tért haza, mert a hőség és a munka kifárasztotta.

A nyomában baktatott be Cecey.

Gergely kezét csókolt a papnak. Aztán, hogy a pap visszatolta az asztalhoz, evés közben felelgetett kérdéseire.

- Hogy megnőttél! - bámuldozott a pap. - Embernyi ember vagy. Pedig mintha csak tegnap szakadtál volna el tőlünk!

És körülpillantott.

- Vica hol van?

- A palotában, - felelte Cecey.

A pap tekintete magyarázatot kért. Cecey mentegetődzve felelte:

- A királyné igen megszerette. Nem ereszti.

- Mióta?

- Egynehány napja.

- Csak nem a *gyerek* mellett van? - hörkent föl a pap.

- Mellette van, - felelte Cecey. Csak nem gondolod, hogy pesztonka. Van ott pesztonka elég. Vica csak épp hogy ott van, no.

- A te leányod, a Szapolyai fia mellett? - ugrott fel a pap a színéből kikelve.

Cecey nyugtalanul baktatott végig a szobán.

- Hát mi van abban? - dohogott megfordulva. - Nem te mondtad-e, hogy inkább a magyar, ha kutya is, hogysem a német, ha angyal is.

- De hogy a te leányod ringatja a Szapolyay fiát!

S éktelen dühvel ordított Ceceyre:

- Hát így meglágyul az ember esze, ha megvénül! Hát elfelejtetted-e, hogy annak a gyereknek az apja hóhér volt! Elfelejtetted-e, hogy velem együtt ettél a Dózsa György húsából!

S úgy vágta a széket a földhöz, hogy darabokra reccsent.

Gergely szájából kiesett a falat. Lefutott a lépcsőn, és elővezette a lovát. Elrohant annélkül, hogy búcsuzott volna.

XIV.

A királyi palota előtt leszállt a lováról, és a kantárnál fogva tartotta.

A palota falán szekérkeréknyi nagy napórát pillantott meg. A nap akkor épp a fellegek mögött járt, és az aranyozott órarúd csak halvány árnyék-vetéssel mutatta a római IV-et.

Gergely az ablakra vizsgálódott. Sorra nézte valamennyit: a földszintieket, az emeletieket, aztán a toronyablakokat.

A palota kapuján katonák jártak ki és be. Egy ősz szakálú, hajlott hátú agg magyar úr is tötyögött befelé. Két írődeák követte.

- Félre az útból! - mondta két fiucskának az őr, - mit málészkodtok itt!

Az agg úr tötyögött. Nagy úr lehetett, mert mindenki köszönt neki, ő azonban nem köszönt vissza senkinek. A diákjai tekercsbe göngyölt papirosokat vittek. Posztósüvegük szélébe lúdtoll volt tűzve. Az övükön rézkalamáris lógott. A nap ahogy rájuk tűzött, az árnyékuk is méltóságosan mozgott előre, a palota falán.

Azután egy nyúlánk szőke katonát pillantott meg Gergely. Csak a lábát látta, a piros csizmába, piros nadrágba foglalt vékony két lábat, de arról is megismerte, hogy a szigetvári őrsegből való. Nagy Bálint a neve.

Megfordult és a Szentgyörgytér felé sietett a lovával. Nem akarta, hogy Bálint úr emberei közül valaki megpillantsa.

Hanem odább megint csak ismerőssel találkozott. Egy mozgékony, kis kerekszakálú ember volt az: Martonfalvy Imre, Török Bálintnak a deákja, sáfárja, hadnagya, szóval egy mindenképpen hasznos belső embere.

Gergely átosont a lova tulsó oldalára, ott lappangott, hogy az arcát eltakarja az elől az ember elől. Azonban Imre deák meglátta.

- Nini! - kiáltott, - Gergely öcsém!

Gergely fülig elvörösödötten emelte föl a fejét.

- Hogy kerülsz te ide? Az úrhoz jöttél? Hát ezt a lófejű ökröt hol szedted fel? Hiszen ez nem a mi lovainkból való!

Gergely szeretett volna elsülyedni a kövezet alá, az ökörnek nevezett érdemes állattal együtt.

Hanem hamar összeszedelődzködött.

- Az úrhoz jöttem, - pislogott röstelkedve. - Hol van?

- Nem tudom, megjött-e már. A német rabokat kísérte a szultán elé. Haj, vitéz ember a mi urunk! Láttad volna, hogyan aprította a németet! Ma egy hete is úgy jött vissza a csatából, hogy egy-csuron vér volt a jobbkarja. A királyné az ablakban ült. Ahogy ellovagolt előtte, felmutatta neki a jobbját, a karddal együtt. Nincs otthon marhaveszedelem?

- Nincs, - felelte Gergely.

- Hát az öreg-kutat kitisztították-e a rabok?

- Ki.

- A cséplők nem lopnak?

- Nem.

- Az urfiak egészségesek?

- Egészségesek.

- És az asszonyunk?

- Az is.

- Remeteudvaron nem jártál?

- Nem.
- Nem tudod, hogy a sarjut kaszálják-e már?
- Nem.
- No, - azt mondja a deák, a süvegével legyezve magát, - hát hová szállsz? Van már szállásod?
- Nincs.
- Hát gyere énhozzám. Valami nagy hírrel jöttél? Vagy levelet hoztál az úrnak?
- Nem. Csak úgy...
- Hát várakozzál itt. Befordulok a palotába. Vagy gyere te is velem ide a lovas-udvarra. Aztán hazamegyünk, és ünnepibe öltözől. Vagy nincs ruhád? No majd lesz. Aztán beszélhetsz az úrral.

Bevezette a diákot az udvarra, és elhelyezte az árnyékon.

Gergely utána nézett a bőbeszédű eleven embernek. Látta mint szalad fel a széles vörös márványlépcsőn. Aztán azon gondolkozott, hogy ne szökjön-e meg a Bálint úr szidása elől?

Hej, nem lehet az elől megszökni! Hatalmas tekintetével már messziről is magához horgozza. Aztán igazat kell mondani. Meg kell vallani, hogy... jaj azt sehogy se lehet megvallani!

Vakarta a fülét. Gondolkodott, hogy szinte gőzölgött a feje belé, aztán megint bámulta az ablakokat.

Amint így tekintget, látja, hogy az udvar egy nyílásán a kert fái zöldelnek át. Mi lenne, ha oda besurranna? Csak úgy messziről megnézné az ő kis Éváját. Csak úgy messziről, mert a királynéhez nem szabad közel mennie a magaszörű mezei halandónak.

Vajjon hol vannak? Bizonyosan a tulsó árnyékos részen valahol, vagy a kertben, vagy valamelyik ablakban. Megismerné Évát messziről is. Megismerné azt a gyöngye fehér arcát, édesmosolygású macskaszemét. Intene neki egyet a süvegével. Aztán Éva találgathatná akár egy hétig is, hogy Gergely járt-e ott? vagy egy hozzá hasonló fiú? vagy hogy éppen Gergelynek a lelke?

Az udvar szénaszemetes. A fal tele szép sorjában nagy nehéz vasgyűrűkkel. A gyűrűk arra valók, hogy a lovat hozzájok kössék, akik ott járnak.

Gergely is odakötötte a maga lovát, aztán csendes andalgással átment a katonák között. Beosont abba a sikátorba, amelyikből a fák lombja kandikált kifelé.

*

Gergely azt gondolta, hogy ott van a kertnek a bejárata. No bizony éppen olyan keskeny sikátorba szabják a nagy kertek bejáratát! Nyoma sincs ott semmiféle ajtónak. A sikátor egyik oldala magas vasrács, a másik oldala épület. Mátyás királynak tudósai és művészei laktak valamikor azon a részen, azután lengyel papok és szolgák Ulászló idejében, később meg asszonycselédek.

Gergely azonban minderről nem tudott semmit. Ő csak a rácsot nézte. A rács fehér volt, s a vasrudak vége aranyozott. A lombok néhol kihajoltak a rácsra.

Gergely be-benézett. Néhol kavicsos utat látott, meg egy-egy zöldmázás cseréptetővel fedett kis kerti épületet. A rácsokon is néhol egy-egy vasholló ült; de némelyiknek már csak a lába volt meg. Gergely a lombokon át egynehány rózsaszínű foltot látott. Női ruhák! Gergelynek a szíve kalló-malomként duhogott.

Be-bekukucsált, ahogy lejjebb és lejjebb óvakodott a kerítés mellett. Végre egy öreg hársfa alatt női csoportot pillantott meg.

Bölcső körül ültek. Világos rózsaszín ruhába voltak öltözve. Csak egy volt közöttük feketében, egy hosszúkás arcú, hosszúkás orrú, vékonykezű asszony. Annak az arca halavány volt, a szeme fekete és szomorú. Csak akkor mosolyodott el, mikor lehajolt, és a bölcsőbe nézett, de a mosolygása is szomorú volt annak.

Gergely nem látott a bölcsőbe. Egy fehér ruhás kövér asszonynak a háta takarta a bölcsőt. A kövér asszony hársfa-lombocskát lengetett a bölcső fölött.

Gergely fel s alá keresgélte a rácson, hogy jobban beláthasson. Láttam már, hogy négy nő van összesen a bölcső körül, s egy ötödik ott hajladozik egy kehelyalakú nagy márványváza mellett.

A rács mentén ahhoz futott le. Csakugyan az ő kis Évája volt. De hogy megnőtt! Vadgesztenyét szedett a földről a kosárba:

- Vicuska! Cicuska! - szólt be halkán a rácson.

A leányka húsz lépésnyire lehetett. Valami nótát dúdolgatott. Az volt az oka, hogy nem hallotta meg Gergely szavát!

- Vicuska! Cicuska!

A leány fölemelte a fejét. Komoly csodálkozással nézett a rács felé.

- Cicuska! - ismételte Gergely csaknem kacagva, - Cicus! Vicus! Gyere hát ide!

A leány nem láthatta a tamariszkusz-lomboktól Gergelyt, de megösmerte a hangját.

Jött, mint az őzike. Meg-megállva, meg-megiramodva, nagy bámuló szemével még csak nem is pillantva csodálkozásában.

- Én vagyok itt, Vicuska, - ismételte Gergely.

Akkor a leány ott-termett. Összecsapta a kezét.

- Gergő! Hogy kerülsz te ide?

Az öröm ragyogása áradt el rajta, s a rács nyílásához tette az arcát, hogy Gergely megcsókolja. Gergely ekközben valami kellemes illatot érzett rajta, hasonlót az áprilisban virágzó lonc illatához.

Azután mind a ketten fogták a rácst, egymás keze mellett. A rács hideg volt. A kezek meleg. Az arca is mind a kettőnek kipirult.

A fiú elmondta röviden az odakerülése történetét, s közben a leány arcát, kezét és ruháját vizsgálta.

Hogy megnőtt, hogy megszépült! Csak a szeme, az a nyílt, ártatlan szép macska-szeme a régi.

Más talán nem látta volna szépnek a leányt. Hiszen abban a korban volt, amelyben csak a kezek meg a lábak fejlődnek, s az arc valami éretlen, a mell még fiús, és a haj még rövid, de Gergelynek mindez mégis szép volt. A leány nagy keze tetszett neki, fehérnek és bársonyosnak érezte, s hogy a lábára formás cipő simult, oda is gyönyörködött egy hosszú pillantásban.

- Egy gyűrűt hoztam, - mondta Gergely.

S elővonta a zsebéből a nagy török gyűrűt.

- Az én jó mesterem hagyta ezt nekem. Én meg odaadom neked, Vicuska.

Vica a kezébe vette a gyűrűt, és tetszéssel szemlélte rajta a topáz-félholdat, gyémánt-csillagokat. Azután beledugta az ujját és mosolygott.

- Mekkora gyűrű! De szép!

És hogy egy ujján csak lötyögött a gyűrű, két ujját dugta bele.

- Jó lesz, ha megnövök, - mondotta. - Addig csak legyen nálad.

Aztán gyermekes nyíltsággal toldta hozzá:

- Tudod, majd ha a feleséged leszek.

Gergelynek az arca elborult, és szeme elnedvesült.

- Nem leszel te az én feleségem, Vica.

- Nem-e? - ütődött meg a leány.

- Te már csupa királyok meg hercegek között élsz. Nem adnak ilyen kurta embernek mint én vagyok.

- Oh, hogyisne, - vont a nyakán Vica. - Azt hiszed, hogy én valami nagyra nézem őket. A királyné is mondta egyszer, hogy csak szeressem a kis királyt, majd szerezz őt nekem ilyen olyan vőlegényt, ha megnövök. Van már nekem, feleltem vissza. Megmondtam a nevedet is, meg hogy Török Bálint a nevelő atyád.

- Megmondottad? Aztán mit szólt rá?

- Annyira nevetett, hogy majd leesett a székéről.

- Itt van ő is a kertben?

- Itt. Az a feketeruhás.

- Az?

- Az ám. Ugy-e, milyen szép?

- Szép, de én még szebbnek gondoltam.

- Szebbnek-e? Hát nem eléggé szép?

- Nem láttam a fején semmi koronát.

- Ha akarod, beszélhetsz vele. Igen jó asszony. Magyarul nem ért.

- Hát?

- Lengyelül, németül, diákul, olaszul, franciául, szóval mindenféle nyelven, csak magyarul nem. A te nevedet is úgy mondja ki, hogy: *Kerkő*.

- Mit beszélne vele? - húzódott Gergely. - Ámbátor egypár szót én is tudok németül. Hanem azt mondd meg, Vicus, hogy ha máskor is eljövök Budára, hogyan beszélhetek veled?

- Hogyan? Hát majd megmondom a királynénak, hogy eresztessen be.

- És beeresztet?

- Hogyne. Engem úgy szeret, hogy mindent megenged. Az illat-vizéből is ad. Szagold meg csak a ruhám ujját. Ugye, jószagú? A királynék mind ilyen jószagúak! Aztán az imádságos könyvét is megmutatta. Abban vannak csak szép képek! Van benne egy Mária kék selyem-ruhában, rózsák között. Azt látnád!

A hárs alól valami olyanféle nyekergés hallatszott, mint mikor macskának lépnek a farkára.

Éva összerezzen.

- Jaj! A királyka fölébredt. Várj itt Gergő.

- Vicus, nem várhatlak, hanem holnap eljövök.

- Jó, - felelte a leány. - Mindennap itt légy ebben az órában.

És elfutott a királykához.

XV.

Semmi sem úgy történik, ahogy előre elgondolgtuk.

Mikor Török Bálint haza érkezett, órákig nem lehetett hozzáférközni. Bezárkózott a szobájába, és fel-alá járt. Az alsó szobákban hallották nehéz, egyforma járását.

- Az úr haragszik, - aggodalmaskodott Martonfalvay, - talán csak nem énreám?

- Hát ha még engem meglát - borzongott Gergely.

S vakart a fején.

Martonfalvay háromszor is fölment a lépcsőn, míg végre be mert nyitni.

Török Bálint a Dunára néző ablaknál állott. Úgy volt öltözve, ahogy a török császárnál járt. Még a bársonyos diszkardot sem oldta le a derekáról.

- Mi az? - horkant rá visszafordulva. - Mit akarsz Imre? Semmi beszélgetésre nincs most kedvem.

Martonfalvay alázatos meghajlással vonult vissza.

Megállt a tornácon, és zavartan vakarta a fületövét. Mert az is baj lesz, ha szól. Bálint úr olyan, mikor haragszik, mint a zivatar-felleg: könnyen kilobban belőle a mennykő. De hát ha az is baj, hogyha nem szól? Akárki jön hazulról, az úr mindig örömet látja.

Török Bálintnak a háza a fejevári kaput támasztotta. Egyfelől Pestre nyíltak az ablakai, másfelől a Gellérthegyre. Martonfalvayt végre az segítette ki a zavarából, hogy amint lenézett az ablakon, Verbőczyt látta a ház ajtaján belépni.

Visszasietett hát, és megintcsak benyitott az ajtón.

- Nagyságos uram, Verbőczy uram jön.

- Itthon vagyok, - felelte Török Bálint.

- Gergely is itt van, - folytatta nagy lélekzettel a deák, - a kis Bornemissza-fiú.

- Gergely? Egyedül?

- Egyedül.

- Hát hogy kerül az ide? Jöjjön be!

Gergely egyszerre érkezett az ajtóhoz az ősz szakálú, hajlott hátú Verbőczyvel.

Hogy Martonfalvay mélyen meghajolt, Gergely is utánozta.

Azzal az öreg úrral találkozott ő az imént a királyi palotánál. Az előtt vitték a lúdtollas deákok a papirtekercset. (Hej, nagyhirű ember! Legénykorában látta Mátyás királyt!)

- Isten hozott bátyám, - hangzott ki a szobából Török Bálint mély, férfias hangja.

Megpillantotta Gergelyt.

- Engedd meg, bátyám, hogy a fogadott fiammal szóljak előbb. Gyere be Gergely!

Gergely azt se tudta, élő-e vagy holt: állt cövekként a két úr előtt. Bálint összevont szemöldökkel nézett reá:

- Valami baj van otthon?

- Nincs, - felelte a diák.

- Te a pappal jöttél!!!

- Avval.

És elhalványult.

- És hogy estetek rabul? Hiszen a pap meghalt. A fiaim is veletek voltak?

- Nem.

- Hát hogy kerültetek a törökök közé?

Az agg Verbőczy megszólalt:

- No-no, Bálint öcsém, - mondotta jóságos mélyrezgésű hangon, - ne kiabálj úgy arra a szegény gyerekekre, hiszen belereked a szó: ijedtében.

És leült a szoba közepén egy feketebőr karosszékre.

A fiú az *ijedtében* szóra észre tért, mintha vizet loccsantottak volna az arcára.

- Úgy, - felelte egyszerre bátran, - hogy égbe akartuk röpíteni a török császárt.

- Per amorem! - szörnyedt el Verbőczy.

Török Bálint maga is meghökkent.

A fiú, - jöjjön, aminek jönnie kell, - elmondta, hogyan vitték a puskaport az országútra, és a pap hogyan tévesztette össze a császárt a basával.

Verbőczy összecsapta a kezét.

- Micsoda meggondolatlan! Micsoda számárságot eszeltetek ki, édes fiam!

- Nem ott a számárság, - felelte a kardját a padlóhoz ütve Török Bálint, - hanem ott, hogy a pap nem ismerte meg a szultánt.

És a két úr egymásnak fordult.

- A szultán barátunk! - szólt Verbőczy.

- Elvesztőnk! - felelte Török Bálint.

- Nemes gondolkodású úr!

- Koronás gazember!

- Én ismerem, de te nem ismered! Én jártam nála Konstantinápolyban...

- Pogánynak a szava nem szentírás. És ha szentírás volna is, az ő szentírásuk nem a miénk, a miénk nem az övék. Az ő szentírásuk az, hogy a keresztény letiporni való!

- Csalatkozol.

- Adja az Isten bátyám, de én gonosz bűzét érzem ennek a látogatásnak. Haza megyek innen.

S Gergelyhez fordult:

- Fiam, megmenthettétek volna Magyarországot!

S hogy ezt mondta, a hangja fájdalmas volt.

*

Másnap reggel azzal ébresztette fel Gergelyt Martonfalvay, hogy a ruhatárból egy vörös és kék selyem apródöltözetet tett az asztalára.

- Az úr parancsolja, hogy öltözzél fel. Tíz órakor állj készen az udvaron. Bemégy vele a királyi palotába.

S előfogta Gergelyt, mint valami gondos anya. Megmosdatta, felöltöztette. A haját középen kétfelé fésülte. Az aranygombjait megtörölgette szarvasbőrrel. Még a meggyszín-piros dali-cipőket is ő akarta felhúzni a lábára.

- De már ezt nem engedem! - nevetett Gergely. - Nem vagyok én olyan gyámoltalan fráter.

- Hát nem félsz?

- Mitől félnék, deák uram? Hogy a királyné elé megyek? Nagyobb asszony az én nagy-asszonyom annál, ha nincs is korona a fején!

- Abban is igaz a szavad, - bakkantott a deák, s tetszéssel nézett végig a fiún, - de tudod, mégiscsak királyné.

Ahogy Török Bálinttal mentek aztán a királyi palotába, egy udvari szolga sietett eléjük.

- Nagyságos uram, - lihegte, - királyné őfelsége küldött, hogy azonnal jöjjön. Valami basa érkezik. Annyi kincset hoznak, hogy szörnyűség!

Török Bálint a kísérő vitézeihez fordult:

- Nem ingyen hozzák, meglássátok!

A katonák az udvaron maradtak. Bálint úr Gergelylyel felment a széles márvány-lépcsőn.

Az alabárdos ajtónálló tisztelgőre emelte a bárdot, s jobbfelé mutatott:

- Őfelsége a trónterembe rendelte az urakat.

- Akkor velem jöhetsz, - tekintett hátra Gergelyre Bálint úr, - mindig mögöttem állj négy-öt lépésnyire. És katonásan állj! Senkivel ne beszélj! Ne krákgj, ne köpdöss, ne áss, orrodát ne piszkáld.

Magasívvü csarnokok; színes és faragott falak; mindenütt aranynyal tündöklő és koronás cimerek; magas, széles ajtók, egyik mennyezet ezüst csillagokkal ékes; lépések zaját elnyelő vastag vörös szőnyegek. Gergely kábultozott a pompától.

Ugy érezte, mintha minden sarokban egy koronás szellem állana, és suttogná:

- Királyok lábanyomán jártok! Ezt a levegőt királyok lehelték be itten!

A trónteremben már öt fényes öltözetű úr ácsorgott. Mögöttük apródok és tisztek. A trón mellett néhány alabárdos testőr. De a trónon még nem ült senki.

A terem boltozatos volt, mint a többi, s a katángsín kék selyem boltozat csillagai az eget abban az órájában ábrázolták, amelyikben a nemzet Mátyást királyának választotta.

A trónus mögött nagy bíbor szőnyeg az ország aranyfonállal szőtt cimerével. Az országos cimer belsejében megint egy kis cimer: angyaltartotta pajzsos két fehér egyszarvú ló és két

farkas; fölül lengyel sas. A Szapolyay-család cimere az, - már hát a lengyel sast az asszony-nak számítva.

Török Bálint elé egy palotás hadnagy lépett:

- Öfelsége hívja, nagyságos uram.

Gergely magára maradt az apródok és deákok között.

A mellette beszélgető két ifjúhoz fordult:

- Bornemissza Gergely a nevem. Török Bálintnak apródja vagyok.

Az egyik ifjú, - (vidám tekintetű, naptól barnult, szőke), - kezet nyújtott neki.

- Zoltay István vagyok, Batthyány uram hadából.

A másik egy rövidnyakú köpcös legény, csak összefonva tartotta a karjait, és elnézett Gergely válla fölé.

Gergely megütődve bámult rá. (Ez a bikafejű urfi bizony még megveti!)

- Bornemissza Gergely vagyok, - ismételte fejét fölvetve.

A bikafejű ránézett félvállról:

- Mi közöm veled, öcsém? Apródnak *hallgass* a neve.

Gergely elpirult. A szeme rávillant a gőgös ifjúra.

- Nem a te apródod vagyok! Akié pedig vagyok, az nem úgy hí engem, hogy *hallgass*, hanem úgy, hogy *ne tüssz bántást!*

A bikafejű végignézett rajta.

- No majd, ha kint leszünk az udvaron, megmondom neked a nevemet.

S tenyerét érthető mozdulattal emelte meg.

Zoltay közéjük lépett.

- Nono Mekcsey, csak nem ízéled ezt a gyereket!

- Nem vagyok gyerek, ha bántanak, - csikorgott Gergely. - Engem Dobó István már hét éves koromban karddal övezett fel, és vitéznek nevezett.

A Dobó-névre Zoltay megfordult és Gergelynek a vállára tette a kezét.

- Nini, - bámult rá, - talán biz te vagy az a gyerek, aki egy janicsárnak a lovát elvitted.

- Én, - felelte Gergely büszke örömmel.

- Pécs mellett valahol?

- A Mecseken.

- No pajtáskám, akkor add ide még egyszer a kezedet.

Megrázta, megszorította Gergelynek kezét, aztán magához ölelte.

Mecsey háttal volt fordulva hozzájuk.

- Ki ez a goromba fráter? - kérdezte Gergely.

- Jó fiu, - mosolygott Zoltay, - csak néha kissé tüskés.

- De én nem hagyom annyiba! - rándult meg Gergely.

Rácsapott Mekkseynek a vállára.

- Hallja az úr...

Mekksey megfordult.

- Éjfélkor a Szent György-téren megösmarkedhetünk.

És a kardjára csapott.

- Ott leszek, - felelte röviden Mekksey.

Zoltay a fejét csóválta.

Közben egyre többen és többen jöttek az urak. A teremben kellemes bajuszpedró-szag terjengett. Aztán egyszercsak mintha szellő fuvalt volna át a termen, mozgolódás keletkezett. Két alabárdos testőr - vagy mint akkor mondták: *palotás*, - lépett be az ajtón. Követte őket néhány udvari méltóság: udvarmester, kamarás, egy fekete pap, - bizonyosan az udvari káplán; aztán négy kis apród, aztán a királyné; utána a barát, Török Bálint, Verbőczy, Batthyány Orbán, meg az öreg Petrovich.

Gergely elpirosodva nézett az ajtóra. Még valakit várt, hogy jön. Bizonyosan azt gondolta, hogy amint a férfiaknak fiu-apródjai vannak, az ilyen nagyasszonyt is környezik leány-apródok. De nem jött leány-apród egy se.

A királynén fátyolos gyászruha volt. Csak a fején ragyogott egy vékony hold-alaku gyémántos korona. A trónra ült. Két testőr mögéje állott. A főurak melléje.

A királyné körültekintett a teremben. Még valamit kérdezett halkán a baráttól, aztán visszahelyezkedett a székére.

A barát intett az ajtónállóknak.

*

A török szultán küldötte lépett be: egy aranysallangos fehér selyembe öltözött termetes ember. Amint az ajtón belépett, földig meghajolt. Aztán futó sietéssel ment a trón szőnyegéig. Ott előrevetette a két kezét, és hasra feküdt.

Vele együtt tíz apródféle citromszin-ruhás cirkászi barna fiú. Azok is úgy siettek be, mint az agájok. Ketten-ketten egy-egy violaszínű bársonnyal borított ládát cipeltek. Letették a ládákat kétfelől az aga mellé. S ők is a szőnyegre borultak a láda mögött.

- Isten hozott, Ali aga, - szólalt meg akkor a királyné latin nyelven.

Gyöngé rebegetés volt a hangja. Nem lehetett tudni, hogy a melle erőtlen-e? vagy hogy mint afféle asszony nyárfalevél-természetű lélek?

A török fölemelkedett. Csak akkor látszott, micsoda széparcú arab ember. Lehetett negyvenéves.

- Felséges királyasszony, - szólalt meg latinul, s dercés reggeli hangon, - a hatalmas paradísá üdvözlését hoztam trónusod elé. Kér, hogy fogadd olyan szívesen, mint ahogy ő küldi.

Intésére az apródok megnyitották a ládák tetejét, s az aga egyenkint szedte elő a ragyogó aranyláncokat, karpereceket, selyem- és bársonykelméket, egy szép drágaköves kardot, és buzogányt.

Odarakta a szőnyegre a királyné lába elé.

A királyné halvány arcán az öröm gyöngé rózsája pirosodott elő.

Az aga még egy kis csipkézett ezüst-foglalatu kristályszelencét nyitott fel és nyújtott át. Gyűrűk csillogtak abban, a mesés kelet legszebb kincseiből valók. A királyné asszonyos gyönyörködéssel nézett a gyűrűkre.

- A kardot és buzogányt, felség, a kis öfelségének küldi az én uram, - folytatta a szót Ali aga. - Továbbá lent az udvaron áll három telivér arabs ló. Azok kettejét a két szultánfi küldi. Ők is eljöttek, és testvéri csókjukat küldik a kis János Zsigmond öfelségének. Méltóztatna talán megtekinteni felséges asszonyom: úgy állítottam, hogy az ablakból megtekinthető lehessen.

A királyné fölkelt s a főurakkal az udvari ablakhoz vonult. Ahogy Gergely mellett elhaladt, Gergely érezte rajta azt a finom lonc-illatot, amelytől Vica is illatozott. Egy testőr félrevonta az ablak vastag kárpitját. A terembe napfény szállt be. A királyné a tenyerét a szemére árnyékozva nézett le az udvarra.

Ott állt a három gyönyörű kis paripa. Aranynyal kivert drága keleti szerszám rajtok, s körülöttek a bámuló udvari nép.

A királyné néhány szót váltott a baráttal.

A barát a követhez fordult:

- Öfelsége meghatottan és hálával köszöni a kegyelmes szultán ajándékait, valamint a két főherceg ajándékát. Mondd meg uradnak, a kegyelmes szultánnak, hogy jelöljön meg egy órát a király és királyné öfelsége küldöttjeinek elfogadására, akik e köszönetet tolmácsolják majd a kegyelmes padisáhnak.

A királyné bólintott, és a szék karjára tette két kezét, hogy fölkeljen. Azonban az aga még nem végzett.

- Mindezeket az ajándékokat, - folytatta bagolypillantással, - csupán annak jeleképpen küldi a hatalmas padisáh, hogy ő János Zsigmond király öfelségét fiának tekinti, a felséges király-asszonyt pedig leányának. És az volna a legnagyobb öröme, ha elhunyt királyi barátjának fiát, a kis király öfelségét láthatná, és atyai csókjával illethetné.

A királyné elhalaványodott.

- Ez okból, - folytatta a követ ismét bagolypillantással, - kéreti felségedet a hatalmas padisáh, méltóztatssék a kis király öfelségét a dajkával együtt kocsiba ültetni, és méltó kísérettel hozzá bocsátani.

Ezen a *méltó kísérettel* szón hangsúly volt. Senki nem értette akkor. Mindenki megértette másnap.

A királyné fehér volt, mint a fal. Hátradőlt a trónusán, nehogy elájuljon. A teremben elsörnyűködés morajlott halkan.

Gergely fázott.

- Mit mondott? - kérdezte suttogva Mekksey.

- Nem értettem tisztán, - felelte Zoltay.

És Gergelyhez fordult:

- Értetted te? Te bizonyosan jobban értesz latinul, mint mink.

- Én értettem, - büszkélkedett Gergely, - és *neked* megmondom.

Azonban mielőtt szólhatott volna, a török hangja hallatszott megint:

- Nincs ok az aggodalomra. A hatalmas padisáh csak az ellenségeinek félelmes, a jóbarátok irányában ő is csak jóbarát. Egyébiránt ő személyesen jött volna el, hogy tiszteletét és jóindulatát kifejezze, de a mi vallási törvényeink tiltják ezt, felséges királyné.

S megállt a beszédben. Várta, hogy vagy a barát, vagy a királyné felel neki. Azonban senkise felelt.

- Továbbá, - folytatta akkor a török és ismét bagolypillantással, - az én uram és császárom azt óhajtja, hogy János Zsigmond őfelségét mindazok az urak kísérik el, akik Buda védelmében kitüntették magukat. Ismerni óhajtja a magyar hősokeket; valamennyit a maga hőseinek tekinti.

Hogy erre se feleltek, meghajolt:

- Ezzel elvégeztem a hatalmas padisáh megbizását, s várom a kegyelmes választ.

- Délután három órakor megadjuk, - felelte György barát a királyné helyett. - Őfelsége a császár meg lesz a mi válaszukkal elégedve.

A királyné fölkelt. Intett Török Bálintnak, s hogy az erre a trónhoz lépett, belefűzte a karját a karjába. Látszott rajta, hogy alig bír a lábán megállani.

XVI.

Ali aga délben a főurak házát járta sorra. Járt Fráter Györgynél, Török Bálintnál, Petrovich Péternél, aki a kis királynak nemcsak rokona, de gyámja is. Továbbá Verbőczynél járt, Batthyány Orbánnál is, és Podmaniczky Jánosnál is.

Értékes kaftánt vitt ajándékkul az uraknak, mézes szavak kíséretében persze.

A kaftánok között Török Bálintnak jutott a legpompásabb. Bokáig érő nehéz sárgaselyem. A többi kaftán mind egyforma ibolyaszínű, és narancsszínű sárga selyembélésű. Az az egy napraforgó színű selyem, és habos fehér selyem a bélése. Maga az aranyfonalakból szőtt öv olyan szálazott aprólék munka, hogy rajta vénülhetett meg, aki mivelte. A gombok a kaftánon a nyaktól az övig, gyémánttal körözött aranygombok.

Hogy a házbeliek összecsődültek az ajándék csodájára, Török Bálint mosolyogva rázta a fejét:

- Jó lesz paplannak.

Azután elkomolyodott:

- Szedelőzködjete! Délután haza indulunk!

Három órakor megint a palotába ment. Ott a főurak a könyvtár-teremben vártak már reá.

- A királyné nem enged, - aggodalmaskodott György barát, - kérlek szólj vele.

Török Bálint vállat vont.

- Én búcsúzni jöttem.

A főurak elképedtek.

- Mi jut eszedbe?

- Érzem a szelet. Nem akarom, hogy kívül találjon az odumon.

- Az ország sorsával játszol! - dörmögött rá Verbőczy.

- Rajtam fordulna meg?

György barát a homlokát ráncolta.

- A szultánt nem szabad elkedvetlenítenünk.

- A fejemmel kedveskedjek-e neki?

- Meg van ez zavarodva! - boszankodott a vállát vonogatva Verbőczy. Hát nem neked küldte-e a legszebb kaftánt? Nem téged ölelgetett-e legjobban?

Török Bálint rákönyökölt a nagy kéklő földgömbnek a kávjára és maga elé gondolkodva bólogatott:

- Az okos madarász annak a madárnak sipol legszebben, amelyiket legjobban kívánja a kalitkájába.

Az ajtónálló feltárta az ajtót annak jeléül, hogy a királyné várja az urakat.

Hosszas és kinos disputa keletkezett odabenn. A királyné féltette a gyermekét. A főurak az ország és a nemzet sorsát vetették fel a kérés megtagadása ellenében.

- És te nem szólsz-e semmit? - fordult a királyné Török Bálinthoz, aki a falnak támaszkodva némán és komoran állott.

Bálint megrázkódott, mintha álomból ocsudna.

- Én csak búcsúzni jöttem ide, felség.

- Búcsúzni? - ámuldozott reá fájdalmasan a királyné.

- Még ma haza kell mennem. Olyan ügyek fordultak elő otthon, hogy nem maradhatok egy percig se tovább.

A királyné kókadozott. Idegesen tördelte a kezét.

- Várj. Ül le, ha beteg vagy. Mondd meg, mit cselekedjünk?

Török Bálint vállat vont:

- Én nem bizok a törökben. A töröknek eb a keresztény. Nem szabad a kezébe adnunk a királyi gyermeket. Mondjátok, hogy beteg.

Verbőczy megmordult:

- Azt feleli rá: megvárom, míg jobban lesz. S itt hetel majd rajtunk. Etetnünk kell a hadát, lovait...

A barát haragosan toppantott:

- Az országra is gondolj! A szultán itt áll egy nagy haddal. Magunk hívtuk be. Barátja volt a megboldogult királynak: a kívánságát teljesíteni kell! Ha azt látja, hogy bizalmatlanok vagyunk iránta, ki a kezes arról, hogy ellenünk nem bőszi? Akkor aztán nem fiának nevezi őfenségét, hanem rabjának.

A királyné a halántékára szoritotta a kezét, s hátra hanyatlott a székén.

- Oh, jaj nekem nyomorult asszonynak!... Azt mondják, királyné vagyok, de a földön csúszó koldusnak is több az ereje!... A fának nem fáj, ha letörik a virágát, oh, de az anyai szívet fájdalomtól gyúrta a Teremtő!

XVII.

Mig ezek a teremben történtek, Gergely az előszobában ácsorgott.

Ahogy ott áll a magas fehér cserépkályha mellett, úgy érzi, mintha valami pók futna végig az arcán. Odakap. Hát egy pávatoll akad a kezébe.

A kályha két terem közt áll, s mellette át lehet látni a másik terembe.

- Gergely! - hangzik halkan.

Gergely boldog megrezzenéssel kukkant a résbe. Vica arcát látja ott, az ő pajkos szemét, ahogy a szomszéd teremből hozzá átleskel.

- Gyere ki a folyosóra, - suttogja a leány.

Gergely kisurrant. A leány már ott várta az ablakfülkében. Megragadta a kezét.

- Gyerünk le a kertbe!

S vezette.

Négy vagy öt termen siettek át. Valamennyi vastagon be volt terítve szőnyeggel, s valamennyinek le volt eresztve a nap felől való oldalon a kárpitja. A falakon király-képek és szent-képek. Egy helyen lovas csatakép is. A butorokon és falakon aranyozások. Egyik szoba rákszin, a másik lilionszin, a harmadik kék, mint a levendula. Mind más és más színű. Csak a kályhák fehérek, kívülről fűtöttek. Butor valamennyiben kevés.

Le egy széles lépcsőn, - Vica elől futott, - végre a kertbe léptek ki.

Gergely megkönnyebbült.

- Magunk vagyunk, - mondta Vica.

Fehér ruhába volt öltözve, valami nyáriás könnyű szövetbe, amely a nyaka körül ki volt kanyarítva. A haja egy-ágba fontan csüggött a hátán. A lábán sárga szattyáncipők. Állt az árnyékos homok-úton, egy bokor-csoport mellett. Állt mosolyogva, hogy Gergely bámulta.

- Szép vagyok?

- Szép, - felelte Gergely. - Te mindig szép vagy. Fehér galamb vagy.

- A királyné varratta ezt a ruhát nekem.

S Gergely karjába öltekezett.

- Jer, üljünk amoda a hársfák alá. Sok mindent mondok neked, és te is bizonyára nekem. Mingyárt megismertem a hangodat, mikor a vasrácson beszóltál, de sehogy nem hihettem. Sokszor gondoltam rád. Az éjjel is felőled álmodtam. A királynénak is mondtam akkornap, hogy itt vagy. Azt mondta, hogy mihelyt a török elmegy, látni akar.

Leültek a hársfa alá egy márványpadra, amelynek a két karja két ülő oroszlán. Onnan le lehet látni a Dunára, s a Duna tulsó partján Pestre. Kicsi kis fakó város az a Pest. Magas kőfal keríti körül. A kőfalon belől apró földszintes házak, két kis templom, s magas fatorony délfelől, nyilvánvalóan őrtorony. A kőfalon kívül sárga homokos mező. Tél-túl egy-egy vén fa. Gergely azonban nem nézi sem a Dunát, se Pestet, ő csak Vicát nézi. Bámulja a leány arcának fehér mályvához hasonló tisztaságát, gyönyörű fogait, gömbölyű állát, hajlékony nyakát, vidám, ártatlan két szemét.

- No most már beszélj te is, - mosolyodik rá a leány. Hogy élsz Törökéknél? Tanulsz-e még sokat? Tudod-e, hogy én most festeni is tanulok? No mit bámulsz úgy? Még egyet se szóltál!

- Téged bámullak, hogy milyen nagy vagy, és milyen szép vagy!

- Azt a királyné is mondta. Azt mondta, hogy most már nagyleánynya fejlődök. A kezem, lábam most már akkora, hogy nagyobb nem lesz. Mert a kéz és a láb csak tizenhárom éves korig nő a lányoknál. Te is szép vagy Gergely.

Pirosság futott végig az arcán, és eltakarta a szemét a tenyerébe.

- Jaj, milyen bolondokat beszélek! Ne nézz rám. Szégyellem magamat.

De a fiu is zavart volt. Elvörösödött a füle hegyéig.

Egy-két percet hallgattak. A hársfa egy száraz gallyacskáján pihenő fecske csicsergett. Talán azt hallgatták. Dehogyan azt hallgatták. Szébb zenét hallgattak ők. Azt, ami a szivükben zendült meg.

- Add ide a kezedet, - mondotta a fiu.

A leány készséggel odanyújtotta.

A fiu fogta a leány kezét. Vica várta, hogy mit mond Gergely? Gergely csak hallgatott és nézett rá. Egyszer csak fölemelte szép lassan a leány kezét és megcsókolta.

Vica elpirult.

- Szép ez a kert, - mondotta aztán Gergely, hogy valamit mondjon.

Megint hallgattak. Egy hársfalevél leesett az ágról és eléjük hullott. Arra néztek mind a ketten, aztán a fiu szólalt meg ismét:

- Mindennek vége van.

Ezt oly búsán mondotta, hogy a leány szinte ijedten nézett rá.

Gergely fölkel.

- Gyerünk Vica, mert hátha jön atyám-uram.

Vica is fölkel.

Megint karonfogta Gergelyt. Hozzá is simult. Így mentek némán tíz lépést. Akkor a leány megszólalt:

- Mért mondtad, hogy mindennek vége van?

- Mert vége van, - rázta fejét Gergely.

Lépkedtek hallgatva. Gergely sóhajtott:

- Érzem, hogy nem leszel te az én feleségem.

Vica megütközve nézett rá.

- Én meg érzem, hogy az leszek.

A fiu megállt. A szemébe nézett Vicának.

- Igéred nekem?

- Igérem.

- Lelkedre?

- Lelkemre.

- És ha a szülőid mást akarnak? És ha a királyné mást akar?

- Megmondom nekik, hogy mink már megegyeztünk.

Gergely hitetlenül rázta a fejét.

S felhágtak a lépcsőn.

Végigmentek ismét a szobákon. A folyosóra nyíló ajtónál Vica megszorította Gergelynek a karját:

- Mig a török itt jár, nem találkozhatunk, csak ha Bálint urral jössz. Akkor csak állj ide a kályha mellé. Azután kijövök majd érted.

Gergely fogta a leány kezét. A leány érezte, hogy a Gergely keze remeg.

- Megcsókolhatlak? - kérdezte Gergely.

Azelőtt mindig megcsókolták egymást kérdés nélkül is. De Gergely érezte, hogy *ez a leány* nem *az a leány* többé, akit otthon Keresztesen testvérként szeretett. Több. A leány is érzett valami effélét, mert Gergely kérdésére elpirosodott.

- Hát csókolj meg, - mondotta boldog-komolyan.

S nem az arcát nyujtotta, mint szokta, hanem az ajakát.

XVIII.

Délután négy órakor fel volt öltöztetve a kis királyfi. Az udvaron aranyozott hintó várta, hogy leszálljon vele az óbudai völgybe, ahol lesátorozott a török tábor.

A királyné azonban még az utolsó percekben sem akarta elbocsátani a gyermekét. A fejét a két kezébe fogta és sirt.

- Nektek nincsen gyerekeitek! - nyögdécselte. - Neked nincs György barát, Podmaniczknak sincs. Petrovichnak sincsen. Nem tudjátok mi az: tigris barlangjába bocsátani be egy kisedet. Ki tudja: visszatérhet-e onnan? Török Bálint! Nem szabad elhagynod engem! Reád bízom a gyereket! Te magad is apa vagy: tudod, hogy mi az, mikor a szülői szív reszket a gyermekéért. Úgy őrizd őt, mintha a magadé volna!

És mikor ezt mondta: *Nem szabad elhagynod engem.* megfeledkezett minden méltóságáról, és térdre omlott a szőnyegen Török Bálint előtt. A kezét könnyörgőn nyujtotta feléje.

Ez a jelenet mindenkit megrendített.

- Az Isten szerelmére, felség, - kapott hozzá György barát.

S fölemelte a királynét a földről.

- Felséges asszonyom! - mondotta mély megindulással Török Bálint, - elkisérem a kisedet. És esküszöm, hogy ha csak egy hajaszála is meggörbül, akkor a kardom a szultán vérében fürdik meg máma.

*

A szultán Óbuda alatt táborozott. Pompás hármassátor ott volt fölépítve a mai Császárfürdő helyén. Csak a neve sátor, valójában palotaféle fa- és kelme-alkotmány. Belől termekre és fülkékre van osztva; kívülről ragyog az aranytól.

Délután öt óra tájban megindult, - a szokásos kürtszóra, - a magyar hódoló küldöttség a királyi palota udvaráról.

Elöl egy huszárszázad, utána a főurak katonasága, azok után a kincsvivő piros és fehér ruhás apródok. (A németekkel trafikált hazaáruló Bornemissza Tamás kincseit vitték el a szultánnak ajándékolni.) Ismét egy csapat királyi katona, palotások, egyéb udvari szolgák, majd a főurak válogatott daliái. Azután maguk a főurak s köztük egy kövérhátú szürke lovon a fehérkámzsás György barát. Szép és méltóságos volt az a kámzsa, ahogy ott fehérlett Török Bálint virágos kék nyári atlaszruhája mellett. A többi főúr is mind a színek különféle pompájában, de valamennyien lapos kalpagban, sárga dali-saruban és széles karddal. Akkoriban a széles-végű kardok divatoztak. Hajlott kardok voltak, de a végük felé egyre szélesebbek, mintha tévedésből kétszerolyan hosszúra szabta volna a kardmives, s aztán hogy valaki sürgette, kettévágta közepén. Hát olyan szélesvégű kardok divatoztak, a végük, mint a lénia vége. A kalpagukon hátrahajló fehér strucc tollat viseltek, mint a törökök, ki egy szálat, ki hármas szálat, de oly hosszút, hogy hátul csaknem a nyergéig ért. A főurak között a kis királyfi hatlovas, aranyos hintója. Két udvari hölgy ült benne, meg a dajka. A dajka ölében a fehér selyembe öltözött kis piros-pozsgás, térden táncoló királyka.

A lovakat oldalt egy-egy hosszuhajú, selyemkalpagos apród vezette. A hintó mögött az ezüst sisakos belső testőrség. Azok mögött a budai ostromban vitézkedett tisztek hosszú sora lovagolt.

- Még iszunk is, meglássátok! - mondta egy hang vigan.

- Iszunk hát vizet! - felelte rá egy basszus, - hát nem tudod, hogy töröknek víz a nemzeti itala? Nevettek.

Gergely egy rézderes kis lovon Török Bálintot követte. Hogy az ura kedvetlen volt, maga is komolykodva ült a lován. Csak akkor derült föl, mikor hátrapillantott és meglátta az öreg Ceceyt. Milyen furcsán ül az öreg a lovon? Az egyik lábát, amelyik fából van, meredten kinyújtva tartja, a másikat meg, amelyik csak térdig van fából, összehuzza. Aztán a jobb kezével tartja a kantárt s a kardja is jobbfelől van felkötve.

Gergely sohase látta őt se lovon, se fegyverben. Nevetésre fakadt.

No furcsa is volt az öreg, hogy úgy kinyalakodott. A régimódi nagy sastollas posztósüveg félre volt ütve a fején, a bajusza meg, - kicsi fehér bajusz, - olyan hegyesre volt viaszkolva, mint a legényeknek; s hogy immáron foga nem volt elől, meg a szemei is mélyen ültek az öregségtől, a vén Ceceyt inkább valami disz-madárijesztőnek lehetett nevezni, hogysem disz-magyarnak.

Gergely hát megnevette. De mindgyárt meg is restelte, s hogy igazítson a bűnén, megvárta. Köszönt neki:

- Jónapot atyámuram! Hogyan nem láttam előbb kegyelmedet?

- Csak itt csatlakoztam a menethez, - bámult rá az öreg. - Hát te micsoda angyalbőrbe vagy?

Gergely gyönyörű vörös és kék atlaszból való apródruháját, és drága gyöngyház kardját kérdezte ezzel a szavával.

- Az uram apróddá tett, - dicsekedett Gergely. - Mindenüvé járok, ahová ő jár. A királyi palotában is forgok. Most meg a szultán sátorába megyek vele.

Fennelgett. Fitogtatta, hogy ő nem olyan semmi ember, mint amilyennek nézték. Abban a körben forog ő, ahol Vica.

A Szent György-téren nyüzsgött a sokaság. Az utcákon ki voltak tárva ajtók, ablakok. A tetőkön és fákon vidám gyerekek ültek és máléskodtak. De mindenki csak a királykát nézte. Milyen csepp és máris választott király!

- Szakasztott olyan a fejtartása mint az apjáé volt, - mondotta egy asszony, akin fűszinzöld selyemkendő volt, csaknem sarkig érő.

- Jaj egyem a lelkit! - gyönyörködött a gyermekre egy tüzes, feketeszemű úri menyecske, - jaj hogy meg nem csókolhatom!

A kapuban ott piroslott egy-rajban Török Bálintnak háromszáz főnyi legénysége. Csupa somogyi fiú, s van közte egy, akinek a feje kiáll a csapatból, mint búzatáblába tévedt rozsszál.

Hogy azokhoz értek, Török Bálint megfordította a lovát. A kardja az égnek villant: állót intett a menetnek.

- Vitézeim! Fiaim! - szólt mélyrengésű hangon a katonáinak. - Emlékeztek rá, hogy alig egy hónapja itt ennél a kapunál fogadta meg a szavamra minden főúr és minden katona, hogy Buda várát sem a németnek sem a töröknek oda nem adjuk?

- Emlékszünk, - morajlott a csapat.

Bálint úr folytatta:

- A németet elvertük. Most a török táborba megyünk a szultán elé. Isten a tanum és legyetek ti is tanuim rá, hogy én a tanácsba ezt a kimenetelt elleneztem.

Aztán hangja zengéstelenné vált:

- Én, édes fiaim, érzem, hogy nem látlak többé benneteket, Isten a tanum, hogy csak a haza iránt való tekinteteknek engedelmeskedem. Az Ég áldjon meg édes fiaim!

Nem tudott többet mondani: a hangja elcsuklott. Ahogy a kezét kinyújtotta, a katonák egyenkint szoritották meg. A szemek megteltek könnyekkel.

Bálint úr megsarkantyuzta lovát: kiugrott a várkapun.

- Ugyan-ugyan Bálint öcsém, - dörmögte az agg Verbőczy, - mire való az ilyen ellágyulás?

Török Bálint vállat vont. Szinte boszusan felelte:

- Megmutattam én nem egyszer, hogy nem vajból faragtak.

- Hát aki nem fázik, ne reszkessen.

- No-no bátyám, majd meglássuk, ki érzi meg jobban az időjárást.

A barát közbül lovagolt.

- Ha nem mondta volna is a császár, - szólalt meg enyhítőn, - éppen így mentünk volna hozzá tisztelgésre. Csak épp hogy a királyné is jött volna a gyermekkel.

Bálint komoran tekintett rá:

- György fráter, te okos ember vagy, de Isten te sem vagy. Ha az embernek kívül a ruháján dobogna a szive, a császár akkor is betakarná azt mielőttünk.

A barát a fejét rázta:

- Ha a német itt volna még a nyakunkon, te is másképpen beszélnél.

A kaputól a táborig a janicsárság állott sorfalként. Oly viharosan csokjaszták a magyar főurakat, meg a kis királyt, hogy nem beszélgethettek tovább.

A katonák és sátorok tarkaságában haladtak tovább. Lóbúz, emberszag, por. Néhány perc múlva a bégek és pasák pompázó csoportját látták, amint eléjük hullámszerűen a királyfi fogadására.

Ha valaki a magasból nézte volna ezt a két menetet, bizonyára olyannak látja, mintha egy nagy virágos mezőn két sor mindenféle színű tulipán haladna egymással szembe. Mikor összeérnek, megállanak és bókolnak, aztán összevegyülve haladnak tovább a Duna partján észak felé, ahol egy palotaforma hármassátor zöldelik ki a többi közül.

XIX.

A szultán a sátora előtt állt. Az arca ki volt pirosítva, mint mindenkor. Mosolyogva bólintott, mikor György barát kiemelte a kocsiból a kékszemű kövér kis gyermeket.

Beléptek a sátorba.

Az ura mögött Gergely is belépett. Kellemes hűvösség és rózsailat érzett odabent. A tábor-szag, amely a forróságban szinte kábító volt, oda már nem hatolt be. Az ajtónálló a kíséret többi tagját visszatartotta.

A szultán sarkig érő cseresznyeszínű selyemkaftánba volt öltözve. A kaftánt a derekán fehér zsinor tartotta össze, de a kaftán olyan lenge patyolatselyemből volt, hogy a karja idomai áttetszettek rajtuk. És azoktól a sovány karoktól reszketett akkor Európa!

A szultán odabent a kezébe vette a gyermeket, és tetszéssel nézte. A gyermek nevetett és belemarkolt a szakálába. A szultán mosolyogva csókolta meg a gyermeket.

A főurak megkönnyebbülten lélekzettek. Hiszen ez nem a vérengző Szolimán! Ez egy jólelkű családapa! A tekintete tiszta, mosolygása baráti. Ime a gyerek a turbánon ragyogó gyémánt-csillagért nyuláskodik. Odaadja neki.

- Nesze: játszáll vele. Látszik, hogy királynak születél.

Bálint is érti, Gergely is érti a szavait.

A szultán hátratekint a fiaira:

- Csókoljátok meg a kis magyar királyt! - És a két szultánfi megcsókolja. Mosolyog rá mind a kettő. A gyerek is visszanevet.

- Elfogadjátok-e testvéreteknek? - kérdi a Szultán.

- Hogyne, - feleli Szelim, - hiszen ez a gyerek olyan kedves, mintha Stambulban születték volna.

Gergely körülszemlélődik a sátorban. Micsoda kéklő pompája a selyemnek! A földön is vastag virágos kék szőnyegek. A sátor falán kerek üvegetlen ablakok. Az egyikén át a Margit-szigetre láthat a szultán. Lent a sátor fala mellett vastag ülővánkosok hevernek.

A sátorban nem volt más bent, csak a három főúr: György fráter, Verbőczy, meg Török Bálint, no meg a dajka és Gergely, akit diszes ruhájában talán a kis király apródjának vélt az ajtónálló. Aztán ott állt a két szultánfi, két pasa, meg a tolmács.

A szultán visszaadta a királyfit a dajkának és tovább is gyönyörködve nézte, orcáját veregette, kenderszőke haját simogatta.

- Milyen szép, milyen egészséges! - mondogatta.

Mire a tolmács latinul szólott:

- A kegyelmes szultán úgy méltóztatik nyilatkozni, hogy a gyermek bájos, mint az angyalok, és egészséges, mint a ma hajnalban nyilott keleti rózsza.

- Örülök, hogy láttam őt, - szólt megint a szultán, - vigyétek vissza a királynénak, és mondjátok meg, hogy atyja leszek apja helyett, és hogy az én kardom örökös rajta és az országán mindenkoron.

- Ő felsége úgy örül, - magyaráz a tolmács, - mintha a saját gyermekét látná. Fiául fogadja őt, és világot uralgó hatalmának szárnyát kiterjeszti fölötte. Ezt mondjátok meg a királyné öfelségének, adjátok át az ő legkegyelmesebb üdvözlését.

A szultán megyszínvörös selyemerszényt vont elő a zsebéből, és kegyes mozdulattal a dajka kezébe csuszította.

Aztán megegyeszer megcsókolta a gyermeket. Nyájasan integetett neki.

Jel volt ez arra, hogy a szultán teljesítettnek nyilvánítja kívánságát, és hogy mehetnek.

Valamennyien boldogan lélekzettek. A dajka szinte futva vitte kifelé a gyermeket.

Kiléptek a sátorból.

A pasák nagynyájasan karonfogták a főurakat.

- Szultánunk öfelségének vendégei vagytok ma estére: velünk vacsoráztok. A kíséret többi része is, amelyik visszaviszi a királyfit, forduljon meg, és térjen vissza. Az asztal már terítve van.

- Ciprusi boraink várnak, - nyájaskodott egy sűrű fekete szakálú fiatal pasa.

- És ma mi is kocinthatunk, - tette hozzá vigan egy vöröshajú szintén fiatal pasa, akinek az arca oly szeplős volt, mintha a tábor minden legye rajta szokott volna hálni. Turbánjának tengeri kagyló formára munkált szép arany tollfoglalója se szépíthette meg az ábrázatát.

- Kisérd vissza a királyfit, - szólt hátra Gergelynek Török Bálint.

S egy pasa karján eltűnt a sátorban.

A nap már akkor leáldozott a budai hegyek mögött, és az égről a felhők tüze világított alá.

A kis királyfi megint a hintóba került. Jobb kezével pát intett a pasának és a magyar főuraknak, aztán az aranyos hintó megindult vissza a katonák csokjasát viharzó két során, fel a budai várba.

XX.

Gergely a hintó mögött lovagolt.

A fakezü Cecey elől járt az öregekkel, a fiatalok hátul.

- Nohát ezek a törökök mégsem olyan vadak, - beszélgették vigan, - igazán megbecsülik a magyart. A németfajta alábbvaló.

Gergely ott lovagolt Zoltay és Mekksey mögött egy hizásnak indult vörös szőke ifjával, akinek még az induláskor bemutatkozott.

- Fürjes bátyám, - szólt egyszer becsülő tekintettel a szőke ifjúnak, - én csak most kerültem Budára, hát nem ismerek úgyszólván senkit.

- Mi kellene, öcsém? Szívesen adok, ha adhatok.

Vélte, hogy pénz kell a fiúnak.

- Egy kis ügyem lenne éjjélkor a Szent György-téren...

Fürjes elmosolyodott.

- Miféle?

Vélte, hogy a fiúnak szerelmi találkozója lesz a György-téren.

Megrázta nagy vörös szőke haját, és vigan tekintett reá.

- No lám!

- Az ügy nem éppen nevetni való - rázta a fejét Gergely, - de nem is valami komoly.

- Egyszóval szív.

- Nem: kard.

Fürjesnek elnyilt a szeme.

- Csak nem verekszel tán?

- Debizony.

- Kivel?

Gergely az előtte lovagló zöld selyemmatlaszba öltözött Mekkseyre mutatott.

Fürjes nézett. Elkomolyodott.

- Mekkseyvel?

- Vele.

- Hallod, ez fenegyerek ám!

- Én se vagyok tán birka.

- Ez már németet is vágott!

- Hát én majd őt vágom!

- Jól forgatod a kardot?

- Hétéves koromban kezdtem.

- Hm. Az már valami.

Megtapogatta Gergely karján az izmokat. A fejét rázta:

- Jobb, ha megkérleled.

- Én?

Fürjes aggodalmasan rázta a fejét.

- Megver.

- Engem?

S a mellét kifeszítve tekintett az előtte lovagló Mekkseyre. Aztán ismét Fürjesnek fordult:

- Hát lesz tanum, ugye bátyám?

Fürjes a vállát vonogatta:

- Hiszen ha csak tanu kell, hát szivesen. De ha valami baj történik...

- Mi történhetne? Legfeljebb belém metsz. De én is ott leszek.

- Már akármilyen. De én aztán helyetted nem verekszem.

A menetben elől mozgolódás és zúgás keletkezett. Értelmetlen kiáltások hallatszottak, paripák hánykolódtak. A nyakak mintha megmerevedtek volna: mindenki a várra bámult.

Akkor nézett fel Gergely is.

Hát lám ott leng a budai kapun három nagy lófarkas zászló. A templomokon, tornyokon is. A kapuban pedig alabárdos török őrség turbánozik a magyar helyén.

- Elveszett Buda! - üvölti egy kísérteti hang.

S tőle, mint az átszálló szélről az erdő, megborzong a magyar sokaság.

A fakezü Cecey üvöltött.

Senki se felel. Az arcok sápadtak. És a némaságot még inkább átdermeszti egy muezzin éneke, aki a Boldogasszony temploma tornyáról messzeszálló hangon kezdi:

Allahu akbár... Assadu anna la iláha ill Allah...

*

Gergely a sereg egy részével vágatást rohant vissza le a török táborba.

- Hol vannak az urak?! Urak! Magyar urak! Égbekiáltó gazság történt!

A szultán sátora közelében azonban a vörös sapkás bosztandsik utjokat állták.

- Vissza! Ide nem jöhettek.

- Be kell mennünk! - bögte szinte lángot okádva Mekcsey, - vagy küldjétek ki az urakat!

A bosztandsik nem feleltek. Csak tartották a mellöknek szegezve a dárdájokat. A török tábor vidáman rajzott. Sipok és csincsák zenéje hangzott mindenfelé.

Gergely törökül kiáltott rájuk:

- Török Bálint urat küldjétek ki egy szóra!

- Nem lehet! - nevettek a bosztandsik.

A magyarok tanácstalanul állottak.

- Urak! - kurjantott egy vastag-nyakú magyar. - Gyertek elő! Baj van!

Semmi válasz.

Gergely egyet kerülve a lovával. Fölhágtatott a dombra a szpáhik közé, hogy talán onnan lekanyarodva hozzájuthat a vendégeskedő magyar urakhoz.

Egy sátor előtt magyar hang kiáltott rája:

- Te vagy-e Gergely?

Gergely megismerte Martonfalvayt.

Ott ült egy szpáhi-sátor előtt, és két törökkel sárgadinnyézett ottan.

- Mit keresel erre? - kiáltotta Martonfalvay.

- Az uramhoz akarok jutni.

- Nem férhetsz ahhoz mostan! Gyere tarts velünk!

Belekanyarított a dinnyébe, és a szeletet Gergelynek nyújtotta.

Gergely a fejét rázta.

- No csak gyere, - biztatta Martonfalvay, - ez a két török jóbarátom nekem. Aztán majd ha meggyújtják a fáklyákat, lemegyünk mink is, és hozzácsatlakozunk az urunkhoz.

- Dsere madsar testver! - intett jókedvűen az egyik szpáhi, egy testes, vállas barna ember.

- Nem lehet, - felelte mogorván a fiu.

És tovább-léptetett.

Lekerült a sátor-utcán a pattantyusok, vadászok és janicsárok közé. Végre ismét a szultán sátorához jutott.

A bosztandsik ott is kört álltak. Onnanfelől se juthatott Török Bálinthoz.

A magyar ifjak még mindig ott kiabáltak, ahol előbb. A nagy sátorból kihangzott a török zene; pengedezett az érchuru kánun, dörgött a sok koboz, és sivalkodtak a sipok.

- Gazemberek! - kiáltotta Mekcsey a fogát csikorgatva.

Fürjes csaknem sirt dühében.

- Ha az én uram a várban marad, nem esik ez rajtunk.

A barát apródja volt ő. Mindenhatónak vélte a barátot.

S hogy a zene elhallgatott, valamennyien kiáltoztak:

- Urak odabent! Gyertek ki uraink! A török megszállta a várat.

Azonban senkise jött elő. Az ég felhős volt. Egyszer csak megindult az esső, és esett körül-belül félóráig. Akkor elállott. Az égen úgy siettek a fekete felhők kelet felé, mint a menekülő hadak.

Végre az urak éjfél felé előbomlottak. Félrecsapott süveggel vigan tolongtak ki a sátor kapuján. A táborban hosszú fáklyássor állt, hogy világítson nekik. A fáklyasor kettős tűzkigyóként kanyarodott fel Buda kapujáig. Az essőtől megtisztult levegőt a keleti fáklyák füstje meg-illatosította.

Már akkor Martonfalvay is ott állt, s a bosztandsik összebocsátották a külső urakat a belsőkkel.

Martonfalvay névszerint kiáltotta elő a lovászokat. Az urak egyenkint hágtak fel a lovukra.

A fáklyák fényénél látni lehetett, mint komorulnak el a piros arcok s mint válnak egyenkint haloványnyá.

A barát úgy kiválott a fehérségével közülök, mint valami kisértet.

- Ne sirj! - mordult a mellette lovagló Fürjesre. - Még azt is lássák, hogy sirunk!

Egyenkint, páronkint, hármankint robogtak el a fáklyások utcáján az urak fel Budavárának.

Gergely még mindig nem látta Bálint urat.

Martonfalvay ott állt mellette, és szintén aggodalmas arccal lesett a sátor kapujára, amelyből vöröses fény derengett kifelé.

Az utolsó úr, aki előjött, Podmaniczky volt. Tántorogva jött ki két török tiszt karján. Úgy kellett fölemelni a lovára.

Azután még egynéhány tarkabarka szerezsen jött elő: a szolgák.

Azután senki.

A sátor kárpitja lehullt. Eltakarta a sátor világosságát is.

- Hát ti ketten mire vártok? - szólt rájuk nyájasan egy strucctollas nagyhasu török.
- Az urunkat várjuk. Török Bálint urat.
- Hát nem ment még el?
- Nem.
- Akkor ő az, akivel a kegyelmes padisáh beszél.

- Megvárjuk, - szólott Martonfalvay.

A török vállat vont. Elment.

- Én nem várhatom meg, - nyugtalankodott Gergely, - nekem éjjélre fent kell lennem.
- Hát csak eredj öcsém, - mondta jóságosan Martonfalvay, - aztán ha valami törököt találsz az ágyamban, hát csak vedd ki belőle.

Tréfának mondta, de Gergely nem nevetett. Köszönt Martonfalvaynak és vágatást kanyarodott fel a hegynek.

*

A hold már akkor előbontakozott a felhőkből és megvilágította a budai utat.

A kapun álló lándsás törökök rá se néztek Gergelyre. Még akkor jöhetett-mehetett az egyes ember szabadon. Ki tudja holnap hogy lesz? nem rekesztik-e ki a magyart végképpen a várból?

A ló ügetése csattogásra vált a kapun belől. Gergely a házak előtt is lándsás janicsárokat látott. Minden ház előtt janicsár. Minden tornyon félholdas lófark. Csak a Boldogasszony templomán áll még az aranyos kereszt.

Gergely a Szent György-térre ért. Nagy bámulatára nem látott ott senkit.

Körüllovagolta a kútmedencét, az ágyúkat. Senki, senki. Csak egy dárdás török, vélhetőleg őrálló az ágyúk mellett.

Gergely leszállt, és hozzákötötte a lovát az ágyunak a kerekéhez.

- Mit mivelsz itt? - kiáltott rája a török.
- Várok, - felelte Gergely törökül. - Csak nem félsz tán, hogy zsebrevágom az ágyudat?
- Nono, - felelt a topci barátságosan. - Hát török vagy te?
- Nem vagyok olyan szerencsés.
- Hát akkor eredj haza.
- De ma itt nekem becsületbeli ügyem van. Légy kérlek türelmes.

A török akkor a fiúnak szegezte a dárdáját:

- Jekel! (Pusztulj innen!)

Gergely eloldozta a lovát és ráült.

A Fejérvári-kapu felől gyalog és futva jött valaki.

Gergely megismerte Fürjest, akinek a szőkesége szinte világított az éjszakában.

Eléje léptetett.

- Mekksey Bálint urnak a házában vár, - lihegte Fürjes, - jer, mert az utcán nem engednek beszélnünk a janicsárok.

Gergely szállott a lováról.

- Hogyan történt ez a gazság? - kérdezte Gergely.

Fürjes vállat vont:

- Ravaszul. Pogány furfanggal. Míg mink a kiskirálylyal lent jártunk a táborban, a janicsárság beszállingózott a kapun, mintha csupán az épületek érdekelnék őket. Csak lézengtek, bámultak. De egyre többen. Mikor már minden utca megtelt velök, egy kürtszóra előrántották a fegyverüket, és mindenkit bekergettek a házakba.

- Ördögök ezek.

- Így könnyű várat foglalni.

- Megmondta az én uram...

A palota ablakai nyitva voltak, s gyertyavilágosak. Az egyik emeleti ablakból két fej hajolt ki.

A kapu előtt épp akkor váltakoztak az örök. A kapu alját egy nagytermetű janicsár állotta el.

- Mit akartok? - kérdezte félvállról, magyarul.

- Idevalók vagyunk, - felelte Gergely nyersen.

- Most jött a parancsolat - szólt a török, - hogy: ki akárki, be senki!

- Én idevaló vagyok, ebbe a házba, Török Bálintnak a házanépe vagyok!

- Eredj haza fiam, Szigetvárra, - mondta gúnyosan a török.

Gergely szeme elkarikázott.

- Eressz be!

S a kardjára csapott.

A török kihúzta a kardját.

- Eb kölyke! Takarodsz!?

Gergely elbocsátotta a lova kantárát, és szintén kardot rántott. Talán abban bízott, hogy nem egyedül van.

A török kardja fölillant. Gergely fejének csapott.

Gergely fölfogta a vágást, s a kardja szikrát vetett a homályban. Ugyanabban a pillanatban előre szökött, és szúrt.

- Allah! - bődült el az óriás.

A többi szava hörgésbe fult. A falnak tántorodott. A háta alól ropogva hullt a vakolat.

Az emeletről kiáltás hangzott alá:

- Szurd mégegyszer!

Gergely markolatig döfte a kardját a töröknek a mellébe.

Bámulva nézett az óriásra, mikor látta, hogy elejti a kardját, és zsákként dől el a fal mellett.

Gergely körütekintett. Fürjest kereste. Az bizony futott, sebesen futott a királyi palota felé.

Helyette három nagysüvegű janicsár futott elő a tulsó házsorról a janicsár segítségére.

- *Vaj basina ibu elkelb!* (Jaj neked mingyárt ebfajzat!)

A fiu látta, hogy nincs veszteni való ideje. A kapura ugrott és benyitotta. Gyors kézzel reteszelte el belülről.

A harctól izgatottan, remegő lábbal lépett még egynéhányat, azután hogy valaki dübörögve jött belülről a falépcsőn, leült a kapuboltozat alatt a padra, és pihegett.

Zoltay jött. Kard volt a kezében. Nyomában Mekksey. Az is karddal. A kapualjban égő lámpás mind a kettőnek megdöbbszent arcát világította meg, mikor őt meglátták.

- Itt vagy már? - bámult Zoltay. - Nem történt bajod?

Gergely a fejével intett, hogy nem.

- Leszurtad a törököt?

Gergely a fejével intett, hogy le.

- Gyere a szívemre, te kis hős! - kiáltotta Zoltay lelkesen, - remekül fogtad el a vágást.

És összeölelgette.

A kapun dübörögtek kívülről.

- Nyissátok meg, kutyák, vagy porrá égetünk!

- Menekülnünk kell, - mondta Mekksey. - A janicsárok összefutottak. Hanem előbb kezet fiú! Ne haragudj rám, hogy megbántottalak.

Gergely kezét nyújtott. Kábult volt. Azt se tudta, mi történik vele. Szótlanul engedte, hogy tovahurcolják, át az udvaron, fel egy lépcsőn, be egy vak szobába. Csak akkor ocsudott fel, mikor a két ifjú lepedőkből, szijakból kötelet csavart össze. Mekksey szólította, hogy ereszkedjen le elsőnek az ablakon.

Gergely letekintett.

Lent a holdvilágos mélységben a királyi konyhakertet látta maga alatt.

XXI.

Másnap délelőtt ismét megjelent Ali aga a királynénál.

És így szólt:

- A kegyelmes padisáh jónak látja, hogy török katonaság oltalma alá rendelje Buda várát, amíg a fiad föl nem nevedik. A gyermek nem védheti meg Budát a németek ellen. A kegyelmes padisáh meg nem járhat minduntalan ide két-három hónapi távolságból. Addig az ideig vonuljatok meg Erdélyben, felséges asszonyom. Az ottani ezüst- és aranybányák, meg sóbányák jövedelme ugyanis a tiétek.

A királyné már akkor minden rosszra el volt készülve.

Megvető nyugalommal hallgatta a követet.

A követ folytatta:

- A kegyelmes padisáh tehát védő szárnyai alá fogadja Buda várát és Magyarországot; s néhány nap mulván írásban adja át császári ígéretét, hogy téged és fiadat megvédelmez minden ellenség ellen. Mihelyt pedig a gyermek nagykorú lesz, Budát és az országot az ő kezébe adja vissza.

Az urak mind jelen voltak, csak Török Bálint hiányzott meg Podmaniczky. A barát a szokott-nál is színtelenebb volt. A fehér kámzsával szinte egybefolyt az arca.

A követ folytatta:

- Budavár a Duna és Tisza vidékével együtt tehát a felséges padisáh oltalma alá kerül, felségtek pedig Lippára költöznek, és onnan kormányozzák Erdélyt és a tiszántuli országrészt. Budán két kormányzó lesz: egy török és egy magyar. Ez utóbbi méltóságra a felséges úr Verbőczy István önágyaságát nevezi ki. Ő lesz a bíráló és kormányzója a tartomány magyar lakosainak.

Az urak csüggedt arccal, szomorúan állottak ott, mintha nem is a királyi szék mellett állanának, hanem koporsó mellett.

Mikor a követ elment, gyászos csend maradt utána a teremben.

A királyné fölemelte a fejét és az urakra nézett.

Verbőczy könnyekre fakadt.

A királyné arcán is könnycsepp gördült végig. Letörölte.

- Hol van Podmaniczky? - kérdezte bágyadtan.

- Elment, - felelte Petrovich, mintha álmában beszélne.

- Búcsúzás nélkül?

- Megszökött. Paraszt kapásnak öltözött, felség, úgy ment ki ma hajnalban.

- Török Bálint még mindig nem tért haza?

- Nem.

*

A következő napon a törökök kidobálták a Boldogasszony templomából a harangokat. Az oltárképet leszaggatták. Szent István király állószobrát ledöntötték. Az aranyozott és képekkel ékesített oltárokat kiszórták a templom elé, s kiszórták a márványból és fából faragott angyalszobrokat és a misekönyveket is. Az orgona is elpusztult. A cinsípok két szekér vitte le a tábori golyóöntőknek. Az ezüst sípok és remek művű arany és ezüst gyertyatartókat, oltárszőnyeget és oltárterítőket, miseruhákat három másik szekér vitte le a szultán kincstárosának. A templom gyönyörű fali festményeit bemeszelték. A toronyról leütötték a keresztet, s egy nagy aranyozott réz félholdat vontak föl és tűztek a helyére.

Szeptember 2-án fellovagolt a szultán a pasák kíséretében a várba. A két fia is vele volt.

A Szombati-kapuban díszbeöltözötten várták az agák, és trombita-harsogás között kísérték a templomba.

A szultán leborult a templom közepén:

- Hála neked Allah, hogy a hitetlenek országára kiterjesztetted hatalmas kezedet.

XXII.

Szeptember 4-én negyven ökrös szekér kanyarodott le a királyi várból a dunai hajóhidra.

A királyné hurcolkodott.

A palota udvarán ott álltak már a hintók is, s körülötte összesereglettek a főurak. Valamennyien utrakészen. Csak Verbőczy marad Budán, s vele egyik kedves tisztje is, Meczsey.

Gergely az urak mögött megpillantotta Fürjest.

- No Gergely, - mosolygott leereszkedően, - hát te nem jössz-e velünk?

Gergely megvetően nézte végig.

- Semmi *te*. Nyulaknak öcsce nem vagyok.

A szőke legény megrándult. De aztán hogy Meczseynek a szúró tekintetével is találkozott, vállat vont.

Az öreg Cecey is ott gubbaszkodott lóháton az urak mögött.

Gergely rátette a kezét a nyeregkápára:

- Apámuram.

- Jónapot, fiam.

- Kegyelmed is elmegy?

- Csak Hatvanig.

- Éva is?

- Őt is magával viszi a királyné. Eredj föl ma ebédre az asszonyhoz és vigasztald.

- Miért eresztik el Évát?

- Verbőczy biztatott, hogy eresszük el. A jövő évben visszatérünk sokezered-magunkkal...

Nem beszéltek többet. A testőrök megjelenése jelentette, hogy jön a királyné.

Jött. Gyászruhában. A hölgyei között ott volt Éva is.

Könnyű, diószínű csuklyás selyem útiköponyeg borult a vállára, de a csuklyát még nem vonta föl. Körülnézegetett, mintha keresne valakit.

Gergely átfurakodott az urak között, és mellette termett.

- Éva...

- Te nem jössz-e velünk?

- Mennék. Az uram még nem tért vissza.

- Utánunk jöttök?

- Nem tudom.

- Ha nem jöttök utánunk, mikor látlak?

- Nem tudom.

S a fiú szeme elnedvesült.

A királyné már beült a terjedelmes födeles, ablakos bőrhintóba. A gyermek már ott ült, s a dajka is. Csak egy kis négyszögletű kosárra vártak még, hogy egy másik cseléd lány beigazítsa a kocsis-ülés alá.

Vica a kezét nyújtotta Gergelynek:

- Ugy-e, nem felejtess el engem?

Gergely azt akarta mondani: Nem, Vica, nem, még a másvilágon se! De hogy nem tudott szólni, csak a fejét rázta.

XXIII.

Tíz nap mulván a szultán is útrakelt.

Török Bálintot magával vitte. Rabláncon.

HARMADIK RÉSZ A RAB OROSZLÁN

I.

Lovas katona állt a Berettyó egy semlyékén, kék-köpönyeges, vörös-süveges, király-katonája. Intett a partról a süvegével, s átkiáltott a fűzfabokrokra:

- Hahó! itt a víz!

S leléptetett a napfénytől meleg, süppedéses parton a buján sárgálló gólyavirágok közé.

A ló térdig ereszkedett a fűbe, amelynek alján szinte elveszett a víz. S lenyujtotta a nyakát, hogy igyék.

Azonban nem ivott.

Ahogy visszaemelte a fejét, orrából, szájából csurgott a víz. Visszafujta és a fejét rázta.

- Mi lelte ezt a lovat? - dünnyögött a vitéz. - Hát miért nem iszol, ebadta?

A ló megint lenyujtotta a fejét. Megint kirázta a vizet az orrából, szájából.

A mezőn át még vagy tizennyolc különféle öltözetű magyar lovas ügetett oda, s köztük egy szálas, szikár ember, akinek sastoll volt a süvegébe tűzve, s köpönyeg helyett meggyoszniú posztómenté takarta a vállát.

- Hadnagy uram, - szólt hátra a vízben álló lónak a vitéze, - férges vagy mi ez a víz: nem issza a lovam.

A sastollas ember beugratott a vízbe. Nézte.

- Véres a víz, - mondta csodálkozón.

A part fűzes. A bokrok barkától sárgállanak. A föld kéklík az ibolyától. A tavasz méhei zenegnek a virágok fölött.

A hadnagy megcsapta a lovát: egynéhány lépést csobogott fölfelé a vízben. A fűz-bokrok közt a parton egy ingre vetkőzött fiatal emberre bukkant. A fiatal ember térdig a vízben a fejét mosta. Nagy buckós fej, mint a bikáé. A szeme is olyan fekete és erős. A bajuszkája tövisként hegyes. Dolmánya, két sárga csizmája, meggyoszniú bársony süvege, fekete bőrtokos kardja mellette hevert a gyepen.

Hát attól a mosdástól vált véressé a Berettyó vize.

- Ki vagy te öcsém? - csodálkozott rá a hadnagy.

Az ifju csak vállról felelt:

- Mekksey István a nevem.

- Az enyém Dobó István. Hát mi bajod?

- Megvágott egy török, az istenfáját neki!...

S a tenyerét a fejére tapasztotta.

Dobó széttekintett. De csak fűzfát, nyárfát, bokrokat látott a mezőn.

- Török? A pogány mindenit annak a töröknek, nem lehet még messze! Hányan vannak? Hé fiúk!

S kiugratott a vízből.

- Ne fáradjanak, rázta a fejét Mecnsey. Én már agyonvágтам. Itt hever mögöttem.

- Hol?

- Itt valahol nem messze.

Dobó leszólitotta a lóról a szolgáját.

- Tépést, kötést ide.

- Amoda feljebb vannak még, - szólt Mecnsey a tenyerét ismét a fejére tapasztva.

- Törökök?

- Nem! egy öreg nemes, meg a felesége.

A vér lecsordult a fejéről és végigzsinórozott a homlokán és orrán.

Megint lehajolt a vízre.

- Amott a fűzfabokorban, - jelentette az egyik vitéz.

Dobó felszöktette a paripáját, s néhány lépésre egy öregúrra talált.

Az is ingre vetkezetten ült a patak partján.

Kövére asszony mosta sirva a pirost a vén ember fejéről.

- Jaj, jaj, hogy vénségedre is ilyen bajba kerülsz... Ilyen nyomorékan.

- Ne óbégass! - mordult rá az öreg.

- Adjon Isten! - kiáltotta Dobó. - Nagy-e a seb?

Az öreg fölnézett, legyintett:

- Török-vágás...

Akkor látta csak Dobó, hogy az öregnek csak félkeze van.

- Ejnye beh ismerős! - mormolta.

S szállt a lováról.

- Dobó István vagyok.

Az öregúr rákandított.

- Dobó? Nini! Te vagy, Pista öcsém!? Hát hogyne ismernél! Jártál is már nálam, az öreg Ceceynél.

- Cecey?...

- Az, az Cecey, hát nem emlékszel? Mikor Mórét kerested?

- De most már emlékszem. Hát mi történt itt bátyám? Hogy kerülnek maguk ide a Mecsek völgyéből?

- Ej, kutya pogány..., - s az öreg megint odahajította a fejét a feleségének, hogy mossá tovább, - a kutya pogány megtámadta a kocsimat. Még az volt a szerencsém, hogy az az ifju éppen akkor ért utól bennünket, mikor a pogány nekünk esett. No derék legény! Ugy vágta a törököt,

mint a tököket. De magam is közibök csapkodtam ám a kocsiról. A kocsisunk is derekasan viselkedett.

- Hányan voltak?

- Tizen a kutyák, hogy a gyehenna tüze eméssze meg őket! Még szerencse, hogy nem birtak velünk. Van vagy négyszáz arany nálam, ha nem több.

S rácsördített a tarsolyára az oldalán.

Az asszony kifacsarta a véres vizet a kendőből.

- Nem halt meg az ifju? - kérdezte feltekintve.

- Nem, egy cseppet se, - felelte Dobó, - amoda alább mosakodik ő is.

A közelben pirosuló török halottra pillantott.

- Megnézem már, - mondotta - miféle néppel volt dolguk?

És benyargalásztta a patak mellékét, meg az utat.

A füzesben hét holttestet talált: két magyart és öt törököt, az úton meg egy háromlovas kocsit, amely bele volt dőlve az árokba. Egy fiatal kocsislegény a ládák összerakásán dolgozott.

- Ne vesződj öcsém, - mondotta neki, - mingyárt jön segítséged.

S visszatért Mekcseyhez.

- Nem egy török van itt öcsém, hanem öt. Szép vágások! Becsületedre válnak.

- Még egynek kell lennie, - felelte Mekcsey. - Az talán a vízben van. Az én katonáimat megtalálta-e Dobó bátyám?

- Meg szegényeket. Az egyiknek kétfelé esett a feje.

- Csak hárman voltunk.

- Hát a törökök?

- Tizen voltak a kutyák.

- Akkor hát négy elfutott belőlök.

- El. Nem térnek tán vissza?

- Csak térjenek. Most már én is itt vagyok.

Már akkor leszállott a lováról, és szemlélte a sebet.

- A vágás hosszú, de nem mély, - mondta a sebet összenyomva.

Maga rakott rá tépést, és maga kötötte be szorosan gyolcsfoszlánnyal.

- Hová indultál öcsém?

- Debrecenbe.

- Csak nem Törökéhez tán?

- De éppen oda.

- Ejnye öcsém, van ott nekem egy kedves emberem: Bornemissza Gergely. Gyerek lehet még. Ismered?

- Éppen őérte megyek. Levelet írt, hogy hozzám jönne, a hadba.

- Már akkora a fiu?

- Tizennyolc éves.
- Persze Bálint úrnak a népe elszéledt.
- Biz azokat szétfújta a szél, mióta az úr raboskodik.
- Tinódy is elment?
- Az is csavarog. Lehet különben, hogy most ő is Debrecenben tanyáz.
- Hát tisztelem, csókolom őt is, meg a két Török-fiut is.

Mig így beszélgettek, Dobó feltúrta a zekéje ujját, és rongyot fogott. Az arcát mosta meg Mekkseynek. Dobó egy katonája meg a ruháin tisztogatta vizes rongygyal a vérfoltokat.

- Az öreg ott van? - kérdezte Mekksey, Ceceyék felé intve.
- Ott. Nem nagy a baja. Neki is a fején a vágás. Nem vagy éhes, öcsém?
- Nem, csak szomjazom.

Dobó a kulacsért intett. A többi katonát meg elküldte, hogy a kocsisnak segítsenek.

Aztán Ceceyékhez mentek. A kocsi mellett a gyepen ült már az öreg házaspár. Cecey kezében pulykacomb. Evett, mint a farkas.

- Tartsatok velünk! - kiáltotta vigan. - Csakhogy nincs bajod, öcsém!

Mekksey legyintett.

- Semmi.

A katonák összeszedték a zsákmányt: öt török lovat, ugyanannyi köpönyeget és mindenféle török fegyvert.

Mekksey a török lovakra szemlélődött, azután meg a földön heverő fegyverekre.

- Válasszon bátyám, - mondta Ceceynek, - a zsákmány közös.
- Kell is nekem, - legyintett az öreg, - van énnekem elég lovam, elég fegyverem.
- Hát akkor Dobó bátyámat kínálom meg egy fegyverrel.
- Köszönöm, - rázta a fejét mosolyogva Dobó. - Már hogy választanék. Nem harcoltam érte.
- De csak válasszon.

Dobó a fejét rázta.

- A zsákmány a tied az utolsó gombig. Ajándékot meg hogy fogadnék el tőled?
- Nem adom ingyen.
- Az már más beszéd.

S érdeklődéssel nézett egy remek művü török kardra. Hát mi az ára?

- Az, hogy ha várkapitány lesz kegyelmed, hát engem szólítson magához, ha szorul a csizma.

Dobó mosolyogva rázta a fejét.

- Bizonytalanra nem veszünk.
- Hát más árt szabok: jöjjön el velem Debrecenbe.
- Az se lehet most öcsém. Én királyi biztos vagyok most. Bitang birtokokon szedem a tizedet. Hacsak később nem lesz rá érkezésem...

- Hát válasszon úgy, hogy ajándékozzon meg cserébe a barátságával.

- Az már úgyis a tiéd. Hanem hogy barátsággal emlékezzünk egymásra, elfogadok egyet. Ezek úri törökök voltak, ahogy a fegyverökről is látom. Az egyik bég. Vajjon hova valók?

- Gondolom, fejeváriak.

Dobó fölvette a kardokat. Az egyik bársonytokos türkises volt; a markolata aranyozott kigyófej; a kigyófej két szeme két gyémánt.

- No ez a tied öcsém, ezt nem választom: ez vagyont ér.

Két olcsóbb művű, török-vasú kard hevert még ottan. Dobó fölvette az egyiket, s karikába hajtotta.

- Ez aztán acél! - mondotta jókedvvel. - Hát ezt, ha nekem adod, megköszönöm.

- Szivesen, - felelte Mekksey.

- De mármost, ha ezt nekem adod, toldd meg azzal a szivességgel, hogy vidd el magaddal Debrecenbe, és ha ott van Tinódy, mondd meg neki, hogy írjon rá valami ígét. Amit akar. Van ott aranyműves, aki beleégeti a vasba.

- Szivesen, - felelte Mekksey. - Magam is iratok vele erre a kigyós kardra.

Egyet suhintott a görbe karddal, és felkötötte a másik mellé.

- Találtak-e pénzt a török tisztánál? - kérdezte Dobónak a katonáitól.

- Még nem motoztuk meg.

- Hát motozzátok meg.

A legény csakhamar magával vonszolta a holt törököt. Csak úgy a lábánál fogva húzta oda a gyepen.

Ott motozta meg.

A vörös-bársony bugyogón nem volt zseb, hanem az övszíjában találtak egy kis-zacskó aranyat, meg mindenféle ezüstpénzt.

- Éppen jó költségre, - örvendezett Mekksey. - Katonaembernél mindig elkél.

Egy rubintos turbánforgó is volt ott, meg egy aranylánc. Azt a bég az ingén belül viselte s kókuszforgácsra csavart pergamen talizmán csüggött rajta.

Mekksey a tenyerére tette a két aranyszert, és odakinálta Ceceynek:

- Ebből már kell választania bátyám uram.

- Tedd el öcsém azt is, - legyintett az öreg, - vén paripa fején bogáncs a bokréta.

Az asszony szeme azonban megcsillogott.

- De azt a láncot - mondta, - bizony elfogadod a lányomnak... Van egy szép kisasszony-lányunk, a királyné udvarában.

- Gyertek el öcsém a lakodalomba! - rikoltotta vígan Cecey, - még egyszer kitáncolom a kedvemet, mielőtt meghalnék.

Mekksey beleeresztette a láncot az asszony tenyerébe.

- Ki veszi el?

- A királyné hadnagya: Fürjes Ádám. Ismeritek talán?

Mekksey elkomolyodva intett nemet.

- Derék ifjú, - dicsekedett az asszony, - a királyné adja férjhez a leányomat.

- Isten éltesse őket, - bakkantott rá Dobó.

Mekcsey a török ruhákat meg a disztelen fegyvereket Dobó katonáinak ajándékozta. Indulásra kászolódtak.

Mekcsey fölvette a süvegét, s boszankodva forgatta a kezében. Be volt hasítva, csaknem ketté esett.

- Sohse boszankodjál, - vigasztalta Cecey. - Ha nem volna meghasítva, nem férne most a fejedre. Aztán hát megfizették a károdát.

A ruhájok még vizes volt. No de estig majd megszáritja a nap, meg a szellő.

- Válassz kettőt a katonáimból, - mondotta Dobó, - hogy elkísérjenek. Cecey bátyámnak is adok kettőt.

- Nem tudom, együtt megyünk-e, - kérdezte Mekcsey Ceceyékhez fordulva. - Együtt megyünk tán?

- Hova? - szólt az öreg.

- Debrecenbe.

- Együtt.

- No, akkor elég három katona is.

- Amennyit akarsz, - felelte Dobó szívesen.

Mig az öreg házaspár a kocsiba rakodott, ők ketten bejárták a holtakat. A holtak közt egy harminc éves forma nagytestű török kezét-lábát szétvetve hanyatt feküdt. Kék posztóbugyogó volt rajta. A szemén érte a vágás.

- Ezt mintha ismerném, - mondotta Dobó, - rémlik, hogy egyszer verekedtem is vele.

- Üvöltött, mint a sakál, - mosolygott Mekcsey, - bezzeg hallgatsz már sakál!

A két magyar katona csunyán össze volt szabdalva; az egyiknek letakarták a fejét kendővel.

A törököket gyomron szúrták és belevetették a katonák a Berettyóba. A magyaroknak meg sirt kapartak a part puha földjében egy vén fűzfa alatt, és ruhástól belefektették őket. Betakarták a köpönyegükkel, s behantolták. Keresztnek odatűzték a kardjokat.

II.

Konstantinápoly déli sarkán egy régi várkastélyféle erősség áll. Még a görögök építették. A híres Bizánc várfalának ott volt a déli kapuja, a gyönyörű fehérmárvány Aranykapu, Thodosius császár tiszteletére állították a faragó- és festőművészek. A kapu fehér kövei ma is épek. A falak magasak. A falakon belül hét köpcös torony, mint hét nyulánk-óriás szélmalom, ilyenforma rendben:

A vár falát napkelet felől a Márványtenger mossa, a többi részén faházak környezik.

Ez a híres *Jedikula*, magyarul: *Héttorony*.

A hét toronyba van berakva és betömve a szultánnak minden olyan kincse, amely már a palotájában nem fér meg.

A középső kettőben az arany és gyöngyös ékszerek. A tenger felől állókban az ostromszerek, kézi fegyverek és ezüst kincsek. A másik kettőben a régi fegyverek és a régi okiratok, könyvek.

Ott a hét torony között őrzik a fejedelmi rabokat is. Mindeniket másképpen. Némelyiket láncon és sötét kőlyukban, másikat olyan kényben, szabadján, mintha otthon volna: sétálthat a várkertben, a zöldséges kertben, a tornyok erkélyén, a fürdőben: szolgát is tarthat hármát is: leveleket írhat, látogatókat fogadhat, muzsikálhat, ehetik, ihatik, csak éppen ki nem mehet.

*

Két ősz ember üldögél a tavaszi verőfényben a Jedikula kertjében, a padon. Mind a kettőnek könnyű acél bilincs a lábán, - jobban csak emlékeztető, hogy rab voltát meg ne feledje.

Az egyik a térdén könyököl. A másik a pad karján széjjelvetett kézzel hátratámaszkodik, s a felhőket nézi.

Az, aki az eget nézi, őszebb a másiknál. Szakála a melle közepéig ér, a haja fehér sörény.

Mind a kettőn magyar ruha. Haj, a magyar ruha sok rabon kopott a Héttoronyban!

Ültek szótlanul.

A tavaszi nap sugaraiban szinte párás a kert.

A cédrusok, tuják és babérfák között virágzik már a tulipán meg a pünkösdi rózsa. Fejük fölött egy vén pizáng öles levelei isszák a napsugarat.

A felhőket néző ember leemeli izmos karját a padlóról, és keresztbe fonja. Közben a társára tekint.

- Min gondolkodol Majlád barátom?

- A diófámon, - feleli az előrehajló. - Fogarason van egy vén diófám az ablakom alatt.

A két ember megint hallgat. Aztán Majlád szólalt meg:

- A külső ága elfagyott. Kihajtott-e? Azon tünődöm.

- Kihajtott bizonyosan. A fa elfagy, kihajt. A szőlő is kihajt a tövéről. Csak az ember nem hajt ki...

Megint hallgattak egyet. Aztán Majlád szólalt meg ismét:

- Hát te Bálint min gondolkodol?

- Azon, hogy a kapi aga éppen olyan rongy fráter, mint a többi.

- Hát bizony...

- „Ilyen ravasz, olyan ravasz”. Harmincezer aranyat küldött neki a feleségem, hogy ravaszkodja le ezt a láncot a lábamról. Ennek már három hónapja.

Megint hallgatnak. Majlád lenyul egy pitypangért, amely kisárgállik a fű közül. Leszakítja. Morzsolgatja a kezében, aztán lehullatja a földre.

- Az éjjel azon tűnődtem Bálint, hogy én voltaképpen még mindig nem tudom, miért ülsz te itten? Sokszor elmondtad, hogyan hoztak a Dunán, hogyan csaptál egy őrt a hajó falához, hogyan vezettek ide. De a kezdetet, az igazi okot...

- Mondtam már, hogy magam se tudom.

- Te elvégre is megvoltál a magad fészkén: Terád nem gyanakodhattak, hogy királyságra vagy fejedelemségre áhitozol. Barátja is voltál a töröknek. Te hittad be Ferdinánd ellen.

- Nemcsak én.

- Dehát te vagy itt közülök. Hiszen tudom én, hogy nem azért hívtad...

- Magam is sokszor tépelődtem ezen. Magam is szeretném, ha valaki megmondaná.

Az udvaron egy csapat kapudsi lépdelt át dobszóval, azután ismét magukra maradnak.

Bálint von a vállán:

- Azt gondolom mégis az az éjjeli beszélgetés volt az oka. A szultán azt kérdezte tőlem, hogy miért jelentettem meg a németeknek az ő jövőtelét. Boszusan kérdezte.

- A németeknek? - csodálkoztam rá, - nem a németeknek jelentettem én meg, hanem Perényinek.

- Egy-kutya, - felelte a szultán; - Perényi a némettel tartott.

És a szultán dühösre kerekült szemmel nézett reám:

- Ha nem értesítetted volna őket, itt leptük volna a német tábornok. Minden urat elfogtunk volna és összetörtük volna Ferdinándnak minden erejét! Enyém volna Bécs is!

Hogy így kaffogott rám a ronda török, bennem is felforrzott a vér. Én, tudod mindig úr voltam teljes életemben: nem szoktam meg, hogy egyik gondolatomat a másikkal takargassam.

- Neki-ágaskodtál?

- Nem voltam goromba, csak megmondtam neki, hogy éppen azért értesítettem őket a szultán jövőteléről, mert kímélni akartam a német táborban levő magyarokat.

- Tyűh, ez hiba volt!

- Még akkor szabad voltam.

- Hát aztán mit szólt?

- Semmit. Fel és alá járt előttem. Gondolkodott. Egyszer csak a basájához fordult. Azt mondta neki, hogy vigyen engem egy jó sátorba, ahol meghálhassak: holnap beszélgetünk majd tovább.

- No és mit beszéltek másnap?

- Semmit. Nem is láttam többé. Jókor sátorba szállásoltak, de ki nem eresztettek. Akárhányszor kiléptem, tiz dárda meredt a mellemnek.

- És mikor vertek rád láncot?

- Csak mikor már haza indult a szultán.

- Nekem mingyárást láncot vertek a lábamra, mikor elfogtak. Dühömben sirtam, mint a gyermek.

- Én nem tudok sirni. Nincsenek könnyeim. Nem sirtam én még az apám halálán se.

- Gyermekedet se sirattad?

Török Bálint elhalványult:

- Nem. De valahányszor eszembe jutnak, olyan nekem, mintha tört forgatnának a mellemben. Sóhajtott. A tenyerébe eresztette a homlokát.

- Egy rab jut sokszor az eszembe, - mondotta a fejét rázva, - egy sovány rossz török, akit a Duna partján fogtam el. Évekig ott tartottam a várban. Az egyszer engem szemtől-szembe megátkozott.

A távolból trombita-zene hangzott. Arra füleltek. Aztán megint elmélyedtek a gondolataikba.

Mikor a nap már megvörösítette a felhőket, a várnagy végigballagott a kerten, és hogy hozzájok ért, odaszólt nekik félvállról:

- Uraim, kaput zárunk.

Napnyugta előtt fél órával szokták a kaput bezárni, s akkor minden rabnak a maga szobájában van a helye.

- Kapudsi efendi, - szólott rá Török Bálint, - mi van ma, hogy úgy muzsikálnak.

- Tulipánünnep, - felelte vállról a várnagy, - a szerájban az éjjel nem alszanak.

S odább lépett.

A rabok tudták már, mi az. Tavaly tavasszal is volt olyan ünnep. Olyankor a szultán minden asszonya a szerájkertben vigad.

A szultán áru-bódékat és sátorokat állíttat a tulipánágyak közé. Az árusok az alsórendű háremi nők. Mindenféle csecsebecsét, gyöngyöket, selyemszöveteket, keztyűt, harisnyát, cipőt, fátyolt és más efféléket árulnak.

Az ő egynehány száz asszonya sohase mehet ki a bazárba, hát esztendőben egyszer ott örülnek annak, hogy költekezhetnek.

A kert olyankor zsibong a jókedvtől. A palotabeli papagályok, rigók, fülemilék és kanári madarak kalitkástól fel vannak függesztve a fákra és bokrokra, s versenyt énekelnek a muzsikával.

Este aztán kigyulladnak a Boszporus egy hajóján az illatos fáklyák és tarka papírlámpások, s a harem zeneszóval hajókázik le a Márványtengerig. A két rab kezét fogott a Vértorony alján:

- Jó éjszakát István.

- Jó éjszakát Bálint.

*

Mert nincs ott egyéb öröm, csak a jó éjszaka. Az alvó rab mindig otthon van, minden éjjel. Folytatja a dolgait, mintha nappal volna s mintha a rabsága volt volna az álom.

Azonban Török Bálint nem érzett semmi álmoságot. Ebéd után szokása ellenére lehevert és szunyókált, hát este nem volt álmos. Kitárta az ablakát és odaült.

Nézte a csillagos eget.

A Márványtengeren a Jedikula alatt sétált a hajó. Az ég csillagos volt és holdvilágtalan. A csillagok szinte lobogva ragyogtak, s a tenger tükre is ragyogó ég. A lámpionokkal világító hajó ott sétált a magasság és mélység csillagai között.

A rab szeme elől kőfal takarta a hajót, de behallatszott hozzá a zene. Pengett a török cimbalom: a kánun, és csattogott a csinca. Szívesen hallgatta volna rabsága unalmában, - de gondolatai másfelé kószáltak.

Éjfél felé elcsöndesült a lármás zene. A nők maguk énekeltek. Váltakozó más és más hang, és más zeneszerszám.

De Török Bálint azokat is csak félfüllel hallgatta. Az eget nézte, amely már el volt borítva lassan vándorló sötét és rongyos felhőkkel. A rongyokon áttünedeztek a csillagok.

- Milyen más itt az ég is, - gondolta, - török ég, török felhők.

Aztán, hogy hosszú szünet következett a hajón, folytatta a gondolatait:

- Még a csöndesség is más itten: török csöndesség.

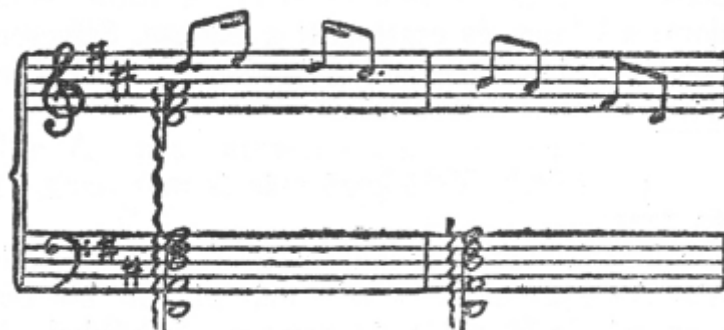
Arra gondolt, hogy lefekszik már, de még nem mozdult rá, hogy felkeljen.

Akkor az éji csendben hárfa szólalt meg ismét, s a lombokon át egyszercsak magyar akkordok szállottak szét a sötétlő török éjszakában:

Török Bálinton valami fájdalmas-édes borzongás ömlött végig a szívétől a sarkáig.

A hárfa elnémult egy percre. Aztán ismét felszálltak a remegő akkordok, és halk zokogásként emelkedtek föl az éjszaka sötétségében:

Török Bálint fölemelte a fejét. Így emel fejet olykor a ketrecben őrzött rab oroszlán a déli szél susogására, és néz elmeredő szemmel a falon át a messzeségbe.

A hárfa akkordjai sóhajjá lágyulva enyésztek bele az éjjeli csöndességbe, aztán ismét össze-
pendültek a húrok, és egy vékonyka bús női hang dala hangzott magyarul.

Ki a Tisza vizét itta...

Vágyik annak szíve vissza...

Hej! Én is ittam... belőle...

Török Bálintnak elállt a lélekzete. Emelt fővel, merő szemekkel nézett a hangok felé. Ősz fürtei szinte szerte borzolódtak. Arca szinte megmárványosodott.

És amint a vén oroszlán szinte elkövülten hallgatta a dalt, szeméből kigyöngyözött két nagy könnycsepp. És lecsordult az orcáján, szakálán.

III.

Éjjel tizenkét óra tájban az inas zörgetett a Török úrfiak ajtaján.

- Gergely úrfi!

- No, mi baj? Bejöhetsz!

Nem aludt még. Gyertyánál olvasta Horáciust.

A másik két ágyban is fölébredtek a Török-fiúk.

- A virrasztó küldött, - jelentette az inas. - Egy úrféle áll a kapun.

- Hogy hívják?

- Valami Kecske vagy micsoda.

- Kecske? Ki a kutya lehet az a Kecske?

- Győrből jött és ide szállana.

Gergely a Győr szó hallatára egyszerre kiugrott az ágyából.

Török Jancsi tünődve nézte.

- Ki az, te Gergely?

- Mecssey! - kiáltotta vígan Gergely. - Ereszszétek be tüstént a vitéz urat.

Az inas elrobogott.

Gergely bakancsot rántott, és köpönyeget kapott a vállára. A két kis fiú is kiszállt az ágyából. (Jancsi tizenhat éves, Feri tizennégy már.) Kíváncsiak voltak a vendégre, akinek csak a nevét ismerték.

- Rendeljetek bort, meg ennivalót! - szólt vissza nekik Gergely az ajtóból.

S lerohant.

Mikorra leért, Mecssey már ott állt az udvaron; mellette a lámpással a virrasztó meg a várnagy.

Az emeletről is levillant egy lámpásnak a fénye. Darabig föl-alá lengett az udvaron, aztán a jövevényen állt meg, aki éppen egy-egy tallérral búcsuzott Dobónak a katonáitól.

- Csakhogy megérkeztem, - hálistenkedett Gergelyt megölelve, - már elaludtam a lovamon. Fáradt vagyok.

- De Pista bátyám, mi van a fejeden?

- Turbán az irgalmát! Nem látod, hogy törökké lettem?

- Ne tréfálgass bátyám! Véres az a kendő!

- No hát csak adj öcsém szobát, meg mosdótálat, aztán majd elmondom, hogy milyen az út Győrtől Debrecenig.

A lépcsőn egy asszonycseléd jelent meg és kérdően nézett a jövevényre.

Gergely nemet intett neki. A cseléd eltűnt.

Gergely magyarázón fordult Mecsseyhez:

- Az asszonyunk nem igen alszik. Éjjel is az urát várja, vagy levelet az urától.

*

Három napi seblázat hever végig Mecnsey a kastélyban. Az ágya mellett mindig ott ültek a Török-fiúk meg Gergely. Itatták a vitézt veres borral. És érdeklődéssel hallgatták az elbeszéléseit.

Az asszony is meg-meglátogatta. Mecnsey még azon betegen elmondta, hogy Gergelyért jött: viszi magával a király seregébe.

A fiúk megdöbbenve néztek Gergelyre, az asszony szemrehányó bús arccal.

- Hát el tudnál minket hagyni? Nem voltam én anyád helyett anyád? És a fiaim nem voltak-e testvéreid?

Gergely lecsüggedt fővel felelte:

- Már tizenkilenc éves vagyok. Itt élőködjek-e, itt haszontalankodjak-e, mikor az országnak katona kell?

A korához képest valóban érett ifjúnak látszott. Leányosan finom barna arcán már a szakál is pelyhedzett. Csillogó fekete szeme csupa értelem és komolyság.

- Te kellesz éppen? - rázta a fejét Törökné. - Nem várhatod-e meg az én fiamat? Mindenki elfordul tőlünk! - s búsan bólogatott, előtolongó könnyeit törölve, - ahonnan Isten elfordul, elfordulnak az emberek is.

Gergely letérdelt az asszony elé, és megcsókolta a kezét:

- Édes jó anyám-asszonyom, ha így érti az én elmeneteletem, maradok.

Tinódy is ott ült a szobában. Aznap érkezett meg Érsekújvárról. Hírt hallani jött az uráról, de persze a kérdés belérekedt, mikor a kastélyt zászló nélkül, az asszonyt gyászban találta.

Az ablaknál ült egy medvebőrös ládán, és kardlapra rajzolt.

Gergely szavára abbahagyta a munkát:

- Nagyságos asszonyom, engedje meg, hogy belekottyanjak ebbe a beszédbe.

- Hát csak kottyanjon, Sebők.

- A madár mindig visszatér a fészkére, akárhova száll is. Gergely is röpdösne egyet. Én is azt mondom, hogy jó lenne, ha forogna a világban. Mert tetszik látni, János úrfi maholnap föl-emberedik, aztán neki is jobb, ha tanult katona lesz mellette.

Nem volt semmi mosolyogni való ezeken a szavakon, de mégis mosolyogtak. Mert Sebők deák mindig tréfás, mikor nem énekel, s ha komolyan beszél, akkor is azt sejtik már, hogy vidámság lappang a szava alatt.

És a deák munkájára fordult a szeme:

- Megvan-e a vers?

- Meg bizony. Nem tudom, tetszik-e nagyságodnak?

Fölvette a kígyós kardot és olvasta róla:

*Aki bátor, az az erős.
Aki erős, könnyen is győz.
S aki győzve megy előre,
A halál is megfut tőle!*

- Ezt írja az én kardomra is, - mondta tetszéssel Török Jancsi.

- Nem, - felelte a fejét rázva Tinódy, - arra más ígét szerzek.

Mekcsey megszólalt az ágyban:

- Dobónak a kardjára a király nevét is szerezz rá valahogy, Sebők bátyám. Valami olyanfélét gondolk, mint *Istenért, hazáért, királyért*.

- Az már avult mondás, - legyintett Tinódy. - Ki is múlik a divatból, mióta német fején a korona. Ha ő ezt akarta volna iratni a kardjára, magával vitte volna és ráíratta volna ő maga.

- Van eszemben valami, - mondta Gergely a homlokára téve az ujját. - Mikor gyerek voltam, hallottam egy mondását. Azt kellene.

- Mi az?

- „Az a fő, hogy ne féljünk sohase.”

Tinódy a fejét rázta:

- A gondolat jó, de nincsen szine. Megálljatok csak...

Az állát a kezére támasztva nézett maga elé. A többiek hallgattak. Egyszer csak megcsillant a szeme:

- *Ha félsz, nem élsz!*

- Így jó! - kiáltotta Gergely.

Tinódy beleütötte a ludtollat a fakalamárisba, és felrajzolta a kardigét.

Még egy kard volt ottan iratlan. Olyan, mint Dobóé. Azt Gergelynek adta Mekcsey.

- Hát erre mit írjunk? - kérdezte Tinódy. Jó lesz-e: *Bornemissza Gergely, szaporábban nyergelj!*

Nevettek. Gergely a fejét rázta:

- Nem. Nekem nem kell vers, csak egy szó. Abban az egy szóban benne van minden vers és minden gondolat. Ezt írja rá Sebők bátyám: *Hazámért!*

*

Az ötödik napon betoppant Dobó. Örömmel fogadták. Mióta a ház ura rabul esett, évek óta akkor történt először, hogy felrakták az asztalra az arany és ezüst edényeket. A házat valami szokatlan derűség sugározta be.

Az asszony mégis a szokott gyászruhájában és ékszer nélkül jelent meg az asztalnál. A szokott helyére ült, az ajtóra néző helyre. Vele szemben is karos-szék és teríték. Dobó azt vélte eleinte, hogy a papé, aki késik valahol, aztán eszmélkedett rá, hogy Török Bálintnak a helye az. Mindig teritenek a ház gazdájának is, mindennap, reggel, délben, este.

Törökné érdeklődéssel hallgatta a híreket, amiket Dobó Bécsből és az országban élő urakról hozott.

Abban az időben nem voltak ujságok, csak levelek útján meg egy-egy vendégtől lehetett megtudni, mi történik a világban? s hogy az úri családok fáján melyik ág törött le, melyik hajtott bimbót?

Csak egy ember neve nem fordult elő sokáig a beszélgetésben: a ház uráé. Gergely figyelmeztette Dobót, hogy ne említse, ne kérdezze.

De mikor a cselédek kitakarodtak az ebédlőből, maga az asszony kezdte:

- Hát az én szerelmes uramról hallott-e valamit kegyelmed?

S egyszerre elborította a könny az orcáját.

Dobó a fejét rázta:

- Mig ez a szultán meg nem hal...

Az asszony feje lekókadott.

Dobó az asztalra csapott.

- Dehát meddig akar élni? Az ilyen tirannusok nem mulnak ki tisztos vénségben. Ezt tanítja a história. Ámbátor... Velném: ha valami nagyboncsokú basa kerülne a markunkba, megcserélnénk érte.

Az asszony szomorún ingatta a fejét:

- Nem hiszem Dobó. Az én uramat nem kincstári szerzeményképpen tartják vasban, hanem mint az oroszánt szokták: mert félnek tőle. Igértem én már érte mindent, - folytatta búsan, - azt mondtam: vegyék el minden jószágunkat; vegyék el minden arany és ezüst marhánkat. A basák zsebreteszik, ami pénzt küldök, a szultán meg nem is felel nekik.

- Vagy hogy elő se mernek vele hozakodni.

Mekcsey az asztalra könyökölt:

- Nem lehetne onnan valahogy másképpen...

Dobó vállat vont:

- A Héttoronyból? Sohse hallottál a Héttoronyról öcsém?

- Hallottam biz én. De azt is hallottam, hogy semmi se lehetetlen, ha valaki erősen akarja.

- Édes Mekcsey öcsém, - szólt fájdalmas mosolygással az asszony, - gondolhatja-e, hogy az én uram, meg az ő árván maradt családja nem akarja erősen? Nem jártam-e érte a király-asszonynál, a barátnál, a budai pasánál? Nem csúsztam-e föl térden még Ferdinánd királyhoz is? Meg se mertem írni ezt az én keserves uramnak.

S hogy az asszony szava könnyekbe fulladt, bús hallgatással néztek reá.

Azonban az asszony letörölte a könnyeit és Tinódyhoz fordult:

- Sebők deák - mondotta mosolygást erőltetve könnyektől nedves arcára, - szomorúsággal vendégeljük-e a házunk barátait? Nosza vegye elő a lantot, és amiket az uram szeretett hallani, csak azokat, Sebők deák. Behunyjuk a szemünket, míg kegyelmed énekel, és azt képzeljük: ő is közöttünk ül.

Három éve nem pendült meg a házban Sebők deáknak a lantja. A fiúk már előre megvidámultak az engedelemtől.

Sebők deák kiment a szobájába, és elővette a gitárforma hangszert.

A *Judit asszony históriáját* mondta el csöndes elbeszélő hangon, miközben a dallamot verte hozzá.

Ez jó vigasztalás volt, Holofernesben mindenki a szultánt értette. De haj, hol van Judit asszony, aki elpusztítaná őt a földszinéről!

Azonban mikor Tinódy az ének közepére ért, egyszercsak megváltozott a dallam az ujjai alatt, s mélyen bűgő lágy hangon más énekbe fogott:

*Sirva veszékel most szegény Magyarország,
Mert tőle távozik hangosság, vigasság.
Belőle kikele sok fényes gazdaság,
És fogságba esék sok fényes uraság.*

Az asztalnál ülőkön fájdalmas borzongás futott végig.

Dobónak is kicsordult a könny a szeméből.

- Folytathatom-e? - kérdezte esdő hangon Tinódy.

Az asszony bólintott.

Tinódy aztán elénekelt, hogyan ejtette hálóba Bálint urat a török, hogyan vitte rabláncon magával először Nándorfehérvárra azután Konstantinápolyba.

A hangja fájdalmas suttogássá változott, mikor az ének végére ért:

*Foházkodik mostan sok gyakor sirással
Asszony-feleségöd az két szép fiaddal,
Mert ők élnek mostan az nagy árvasággal,
Sok szomorúsággal, gyámoltalansággal.
Örömök sehol sincs te jó szolgálidnak,
Kik szívvél szeretnek, gyakran foházkodnak,
Egynéhány közülük tétova bujdosnak,
Ha megszabadulnál, mégis sokan várnak.*

Itt már maga a lantos is elfulladt a sirásban. Mert hiszen ő volt az a tétova bujdosó szolga, aki legjobban siratta az urát.

A két gyermek az anyjára borulva zokogott, s az anya mind a kettőt magához karolta. Tinódy félredobta a lantját s az asztalra borult.

Egynéhány perc telt így el a szomorú házban, aztán Dobó szólalt meg tompán, keserűn:

- Mért nem vagyok én szabad ember! Ha egy esztendőbe kerülne is, lemennék oda abba a városba, legalább megnézném, hogy csakugyan olyan erős-e az a börtön?

Mekcsey felugrott.

- Én szabad ember vagyok! És esküszöm a Mindenhatóra, hogy lemegyek! Le én! És ha lehet, az életem árán is kiszabadítom Török Bálintot!

Gergely is föl pattant:

- Veled megyek! Veled törtetek át minden veszedelmen az én uramért, atyámért!

- Anyám, - szólt megrázkódva az ifju Török János, - itthon maradjak-e, mikor van ember, aki apám szabadítására indul?

- Örültség! - rebegte az özvegy.

- Ha örültség, ha nem örültség! - tüzeskedett Mekcsey, - én amit mondtam megteszem.

Tinódy fölkelt.

- Én is veled megyek! A karom béna, de talán az eszemmel használhatok.

Az asszony a fejét rázta:

- Mit akartok! Amit két király, meg egy királyi gazdagság meg nem tehetett, ti megtehetitek-e?

- Jól beszél asszonyunk önnagysága, - helyeselt Dobó a nyugodtságát visszanyerve, - se pénz, se mesterkedés nem használ, csupán a szultán jóakarata oldhatja meg a bilincset.

- De ha az a jóakarata sohasem jön meg! - pattant vissza Mekcsey.

Másnap reggel Dobó útra kelt. Nem marasztották. Tudták, hogy rövidre van szabva minden ideje. Mekcsey még ott maradt.

Behívta Gergelyt a szobájába:

- Megvártam, hogy alszunk egyet a tegnapesti beszélgetésünkre. Nem magamért, mert én akármennyit alszok is arra, amit gondoltam, én a kutya áldóját, lemegyek arra a törökföldre.

- Én veled tartok! - felelte Gergely.

- Elvégre is itthon nincs most háboru. Aztán ki tudja hátha találunk valami egérlyukat?

- Ha kudarcra járunk is, nem szégyelhetjük. A fő az, hogy megpróbáljuk. Aki próbál, hátha sikerül neki? Aki nem próbál...

- A lehetetlent is meg kell próbálni. Mert hátha!... De azt mondd meg, hogy Tinódyt is elvigyük-e?

- Ahogy gondolod.

- Hát Jancsit?

- Nem ereszti azt el az asszonyunk.

- Hát akkor ketten megyünk. Tinódyt hagyjuk itthon.

- Ahogy gondolod.

- Mink a fejünkkel játszunk. Az öregért kár lenne. Ő a legtöbbet érő emberek közül való most az országban. Isten is azt akarja, hogy kóboroljon, és éleszsze a szivek kialvó tüzét. Ez az ember a nemzet lelkéből kizengő fájdalom.

Az ajtót Török Jancsi nyitotta rájuk. Lovaglós ostor volt a kezében és szarvasbőr salavári sárgállott rajta. A fején széles karimájú debreceni posztósüveg. A lábán sárga saru.

Mekcsey mintha valami elbeszélést folytatna, csak éppen rápillantott Jancsira, mosolyogva legyintett:

- A vörös nyul. És még házasodik!

Jancsihoz fordult. Magyarázta:

- Nem ismered, akiről beszélünk, de talán Gergely már emlegette.

- Kit? - kérdezte Jancsi egykedvűen.

- Fürjes Ádámot.

- És kit vesz el? - nézett Gergely mosolyogva.

- Egy fakezü vén embernek a leányát.

Gergely arcából egyszerre elszállott minden pirosság.

- Cecey Évát?

- Azt, azt. Ismered talán?

Gergely elkövült arccal bámult Mekcseyre.

- Ne komédiázatok tovább! - fakadt ki Jancsi, s a lábaszárára csapott az ostorral. - Nem erről beszéltek ti mostan. Azt gondoljátok: gyermek vagyok? Nem vagyok gyermek többé! Ezen az éjszakán nem aludtam. Van olyan gyümölcs, amelyik egy éjjel érik meg. Én az éjjel férfiúvá érlelődtem.

Mekcsey tetszéssel nézte.

- Hát elbocsát édesanyád?

- Nem is szóltam neki. És nem is szólok. Hunyadon igazítani valók vannak a várban. Azt mondom, hogy bizza énrám.

Mekcsey vállat vont:

- Esszerint indulunk.

- Akár még ma. Én arra öltöztem.

- Megálljatok, - rebegte Gergely még mindig halaványan. - Te valamit említettél az imént Pista. Igaz-e az? Vagy csak úgy vaktában koholtad?

- Amit Fürjesről mondtam?

- Az.

- Igaz. Maga az anyja dicsekedett vele, hogy a királyné hadnagyához adja feleségül.

- Mi lelt? - bámult Gergelyre Jancsi. - Ismered talán?

Gergely a színéből kikelten toppant lábra.

- Hogyne ismerném, hiszen ő az én Évám!

- A te Évádat veszik el?

- Azt, ha igaz. Én nem hiszem.

És dühösen, szinte toporzékolva kiáltotta:

- Megölöm a bitangot!

Mekcsey vállat vont.

- Megölöd. De hátha az a leány szereti?

- Nem szereti!

- Véled tán, hogy kényszerítik?

- Bizonyosan! Bizonyosnál bizonyosabban!

- Neked ígérkezett?

- Kisgyerek-korom óta az én jegyesem!

- Akkor hát... - És felkönyökölve folytatta. - De ha teszünk is valamit, te nem veheted el. És hátha mégis összebarátkoztak?

- Hogy gondolsz ilyet!

Mekcsey vállat vont.

- Messze van.

- Hozzám mindig közel van. A szívemben van.

- Leveleztetek?

- Hogy leveleztünk volna! Nincs énnekem szolgám. Ha volna, örökön lovon ült volna a levelünkkel.

Mekcsey megint vállat vont.

A tornácon szapora kopogás hallatszott.

Török Jancsi az ajtóhoz ugrott, és megfordította benne halkan a kulcsot.

A következő percben csattant a kilincs.

Jancsi csendet intett.

Mert az öcsce volt a kopogó. Nem akarta, hogy tudjon valamit a vállalkozásból.

IV.

Izabella királyné Gyalun telet, s még a tavasz is ott érte.

A két ifjú: Gergely és Mekcsey harmadnapra Gyaluban volt. Török Jancsi nem kísérte el őket, nehogy az anyja megsejtse az összebeszélést.

Törökné mindössze annyit tudott, hogy Gergely elment Mekcseyvel Ferdinánd hadába, és hogy a nyarat a katonák közt tölti. Demeterkor pedig visszatér.

Azonban az ifjak akkor már kieszték: mit hogyan cselekszenek. Gergely mindenekelőtt végére jár, hogy szereti-e Fürjest a leány, vagy nem? Ha szereti, Gergely nem tehet egyebet, csak azt, hogy elbúcsúzik az álmaitól. Ha pedig nem szereti, akkor Gergely, mintha ott se járt volna, eltűnik, Mekcsey pedig megcsúfolja Fürjest, úgy hogy ne legyen Erdélyben leány, aki kedvet kapjon arra, hogy hozzámenjen feleségül.

Ha azután Gyaluban végeztek, a három ifju Hunyadon találkozik, s indulnak Konstantinápolyba.

A határig lóháton mennek. Jancsi magánál tartja azt a pénzt, amit a vár tatározására szántak, s még azonfölül is szerez amennyit lehet, hogy Török Bálint kiszabadításán pénzzel is dolgozhassanak. Azután a határról vagy derviseknek, vagy kereskedőknek, vagy koldusoknak öltözve gyalog utaznak tovább, hogy a rablók és a kóbor török katonai csapatok figyelme mellett elcsuszthassanak. Akár sikerül Bálint úrnak a kiszabadítása, akár nem, két hónap folyamán megfordulnak, de talán előbb is, és Törökné nem nyugtalankodik majd a fia miatt.

*

A két ifjú este érkezett Gyaluba. Egyetlen szolga kísérte őket, akit Mekcsey Debrecenben fogadott fel. Mátyásnak hívták a legényt. Csikós volt azelőtt a Hortobágyon. Azon a kis deres török lovon ült, amelyet Mekcsey megtartott az öt közül.

Mingyárt az első háznál megszólítottak egy oláht, hogy adna-e szállást?

Az oláh értett magyarul. Csodálkozva rázta a fejét, és a fejével együtt nagy fekete süvegét:

- Nem a lakodalomra jöttök-e?

- De éppen arra jöttünk.

- Hát ha arra jöttetek, miért nem szálltok a kastélyba?

A két ifjú összepillantott.

- Én, - mondotta Gergely, - nem szállok oda, mert megbetegedtem az úton.

S valóban halavány volt, mint aki beteg.

- Csak a társam száll oda, - folytatta. - És ha az első szobád üres, megfizetem.

A fizetés szóra megszűnt az oláhban a csodálkozás: készséggel mozdult, hogy sövényből font kapuját eltárja a lovasoknak.

- Hát nem késtünk el a lakodalomból? - tudakolózott tovább Mekksey.
- Hogy késtetek volna el nemzetes úrfiak. Avagy nem tudjátok-e, hogy holnapután lesz az esküvő?
- Nyisd meg az ajtótat barátom: fölösleges szagok ülnek a szobádban, s hagyj magunkra. Gergely feje lecsüggedt.
- Elkéstünk.
- Mekksey gondolkodott. Vont végre vállán.
- Legjobb, ha visszatérünk, Gergely. Egy álommal kevesebb, egy tapasztalással több.
- Gergely fölkelt. A fejét rázta:
- Nem. Az üdvösségemet nem vetem ilyen könnyen a hátam mögé. Egy nap nagy idő. Arra gondoltam, hogy én itt maradok, te pedig fölmegy a kastélyba és belevegyülsz a vendégek közé.
- És ha kérdeznak?
- Nem hívott-e meg Cecey? A fő az, hogy a leánynyal találkozzál, és megtudd, hogy a szive szerint választotta-e Fürjest? De lehetetlen! Lehetetlen! teljességgel lehetetlen!
- Hát jó. Fölmegyek a kastélyba, és beszállok Matyival együtt, ha ugyan elfogadnak.
- Megmondod, hogy Cecey hitt. Az öregnek elvégre az életét mentetted meg.
- Hát biz én az életét mentettem meg. Magam is azt gondolom, hogy akármilyen orcával fogad is, a vége az lesz, hogy beszállok a kastélyba és szólhatok a leánynyal. Ha lehet, még ma, ha nem lehet, akkor holnap. De nem jöhetnél-e te is velem valamiképpen? Talán mintha inasom volnál?
- Nem. Ha a leány azt mondja, hogy erőltették, akkor jobb, ha nem tudják, hogy itt vagyok. Majd én aztán...
- Akkor én Fürjest megpofozom!
- Addig ne cselekedj semmit, míg a lánynyal nem beszéltél. Akkor jer vissza azonnal, és majd meglátjuk...
- Az oláh asszony puha ágyat vetett Gergelynek, és orvossággal, vizes kendővel kínálta. Hanem biz a beteg se le nem feküdt, se virágfőzetet nem ivott, se kendőt nem tett a fejére. Csak föl és alá toppogott a dohos kis földes szobában, és nagyokat ütött az öklével a levegőbe.
- Mekksey reggel visszatért. Gergelyt az asztalnál találta. A mécses égett előtte, s önmaga a két karjára borulva szendergett.
- Miért nem feküdtél le?
- Nem gondoltam, hogy elalszom.
- Hát a leánynyal beszéltem. Jól sejtetted, hogy nem a szive szerint megy Fürjeshez.
- Gergely megrázkódott, mintha vízzel öntötték volna végig. A szemébe visszatért az élet tüze.
- Mondtad, hogy itt vagyok?
- Mondtam. Jött volna hozzád rohanvást. Én tartottam vissza.
- Minek tartottad vissza? - pattant fel Gergely.
- Nono. Bizony még nekem-ugrasz szép köszönetképpen.
- Ne haragudj. Nekem parázs ég a lábam alatt!

- Hát azért nem eresztettem hozzád, mert utána zúdult volna mind az udvar. Öneki szégyene kelt volna, minekünk meg bajunk.

- Hát mit mondtál neki?

- Azt, hogy én megcsúfolom Fürjest, ő meg adja vissza a gyűrűt.

Gergely égő szemmel hallgatta.

- Mit felelt?

- Azt, hogy őt a királyné készítette a menyasszonyságra. A szülői is erőltették. Érthető: ez a vén királyné itt téli nagy unalmában házasságokkal mulatozik. Fürjes meg kap a lányon. A lány meg, hogy kedvében járjon a királynénak, tányérra teszi a szivét, és szép alázatossággal odanyújtja neki.

- De minek nyújtja neki! Oh mégis elfelejtett! Elfelejtett!

- Dehogyan felejtett. Én mondtam rosszul. Tudom is én hogyan volt!

- Hát mit mondott? Mondta-e kereken, hogy nem szereti Fürjest?

- Mondta.

- És beszélni óhajt velem?

- Mindenképpen. Azt mondtam neki, hogy ma este odaviszlek.

Gergely föl-alá kerengett a szobában, mint aki részeg. Aztán megint csüggedten roskadt a rossz szalmaszékre.

- Mi haszna ha ki is vetjük a nyeregből Fürjest? Akkor sem adnák nekem, ha elvehetném. Ki vagyok én? Senki. Sem apám, sem anyám, se födelem nincsen. Törökék igaz, hogy úgy neveltek, mintha saját fiok volnék, de annyira sohase voltam fiok, hogy ekkora kérésre mertem volna nyitni a számat. És éppen most, mikor az ő fészkük is el van dülva!

Mekcsey összefont karra állt háttal az ablaknak.

- Nem tudom mit beszélsz, de látom, hogy meg vagy zavarodva. Elvégre, ha a leányt el akarod venni, nem kell oda sem apa, sem anya, csak egy kis hajlék. Ha éppen akarod, van nekem házikóm Zemplénben. Üresen áll. Lakhatod akár tíz esztendeig.

- Nemcsak igével él az ember...

- Nem vagy-e tudós? Tudósabb akármelyik papnál. Manapság keresve keresik a jó írődeákot.

Gergely újraéledt.

- Köszönöm Pistám.

- A fő most az, hogy Éva ne menjen férjhez. Te a táborba jössz velem, és nem telik bele egy év, lesz annyi fizetésed, hogy eltarthatod őt. Addig meglesz a nénémnél.

Gergely kapkodta magára a köpönyegét, kardját, süvegét.

- Áldjon meg az Ég Pistám! Mentőangyalom vagy. Most pedig megyek apjához, anyjához! Megmondom nekik, hogy istentelenség amit cselekszenek! Hogy...

Mekcsey visszanyomta a szalmaszékre, hogy a szék recsegett belé.

- Még ám a tüzes pokolba! Bezárnának valami tyúkólba, míg az esküvő el nem zajlik. Még az orrod hegyét se lássák, azt mondom!

A ház előtt három lovas robogott el. Érkeztek már a vendégek Kolozsvárról.

*

Mikor a völgyre leszállt az esti sötétség, Gergely is nyeregbe ült: fölment Mecnseyvel a kastélyba.

Nem kérdezte senki, hogy kik és kik. A kastély rajzott a vendégtől. Az ablakok világosak voltak. Az udvaron fáklyák világoltak, a folyosókon viaszgyertyák. Jöttek, mentek, nyüzsgöttek, rangoskodtak az urak, hölgyek, inasok, szolgák. Gergely szíve szorongott: ennyi ember között beszélhet-e a menyasszonnyal? Hiszen az egy percre sincs magára! És ő hivatlan vendég itt. Senki más nem ismeri, csak a vőlegény.

- Gyerünk a konyhaudvarra, - mondta Mecnsey.

A kastélynak a hátulsó részére kerültek. Ott még nagyobb volt a világosság: öles vasnyáron ökröt forgattak a bőrkötényes konyhaszolgák, s bent a konyhán sürgött-forgott a sok fehérkötényes szakácsnép.

- Várj itt, - mondotta Mecnsey, - én betévedek majd valahogy az udvariak folyosójára. Megtudom Évától, hogy hol találkozhattok?

Gergely abba a csoportba vegyült, amelyik az ökrösütést nézte. Jobbára kocsisnép volt biz az, de ott lebzelt köztük egynéhány apród is.

A kíváncsiság vitte oda őket. Királyi konyháról nagyokat álmodik a nép, de a vidéki urak maguk is szívesen hallgatják, hogy mi hogyan készül az ország legnagyobb konyháján?

Gyalun a kastély és a kert között állt a konyhaépület, s az ősz konyhamester rendeleteire tizenegy gyolcszüveges, fehérkötényes szakács, és húsz fehér szakácsinas forgolódott benne. Csak asszony nem mutatkozott egy se.

A konyha udvarán egy nagy hizott ökör forgott a nyáron, s jóízű illattal árasztotta el az udvart.

A sütőmester csupán a botja egy-egy intésével rendelkezett, hogy mikor hol igazítsanak a tűzön. A melegségnek egyenletesnek kell lennie.

A pokoli tűz és hőség mögött mozsarak csengettek, aprító kések kattogtak, húsverő buzogányok duhogtak, közben kásarotyogás és pecsenyesistergés, füst, gőz és ételillatok.

Egy nyúlánk apród, - félrekapott piros posztókalpag a fején, - kiabálva magyarázott a többinek:

- Én itt vagyok elejétől. De még a göbolyt sem úgy sütik itten, mint máshol.

A tűz forró lehelete elárasztotta a kis udvart és megpirosította az arcokat. Gergely is csakhamar kipirultan állt a többi között, és szórakozottan hallgatta az apród elbeszélését:

- Itt ám, - folytatta egyet fujva a fiu, - egy egész borjut varrtak a göbolybe. A borjuba hízott kanpulykát dugtak. A pulykába meg fogolymadarat.

- Hát a fogolyba? - érdeklődött csillogó szemmel egy pirosfülű bamba kis apród.

- Abba öcsém, - felelte vállról a félrekapott kalpagú, - gúnártojást. Azt a legfiatalabb apródnak adják.

Kacagtak. A pirosfülű apród is nevetett. De elvörösödve. Ott is hagyta őket.

Félóra mulván csakugyan nekiáll a sütőmester: kibontja az ökröt, és kihúz belőle egy félig megsült pulykát.

Kellemes majoránna-illat keveredett egyszerre a pecsenyeszagba s étvágyra gerjesztette a nem-éheseket is.

Még nem sült meg. Visszatüzködték az ezüsthorgokat, s visszatolták a parazsat a gőboly alá. Tovább forgatták.

A konyháról hangzó mozsárcsengés, csattogás-kattogás, reszelés, husdögönyözés már olyan lármás volt, hogy a piroskalpagos nem magyarázgatott tovább. De Gergelyt nem is érdekelte. Az urának nagyobb konyhája volt hat is, s az ilyen ökörsütések gyakrabban történtek Bálint úr váraiban, mint az erdélyi királyasszonynál.

A konyhából egy hajdu két most sült cipót emelt ki. Az apródok elkapták tőle és darabokra tépték azon melegen. A piroskalpagos nyulánk ifjú, aki az imént magyarázott, Gergelynek is nyújtott egy darabot. Gergely elfogadta. Éhes volt.

A sütőmester látva az apródok falatozását, megállította a nyársat. Végighuzta kését az övén lógó láncos acélon: lekanyarította nekik az ökörnek a két fülét.

Az apródok vig vivátozással köszönték meg.

Gergely jó étvágygyal falatozott. Oláhéknál bizony nem evett délre egyebet, csak aludttejet fekete kenyérrel. Egy kupa bort is keritettek az apródok. Gergely is ivott. Aztán megtörölte a bajuszkáját s kezet nyújtott az apródnak, aki ismeretlenül megvendégelte.

- Bornemissza Gergely a nevem.

A másik is mondott valami nevet, de egyik sem értette meg a másikat. Közben a kupa visszatért. Gergely szomjas volt még. Jót huzott belőle.

Mikor leveszi a kupát a szájáról, Mekkseyt látja maga előtt.

Mekksey hívón intett.

Lementek a kertbe. Homály ült ott a fák és bokrok között. Az udvari zajgás kevéssé hallatszott oda.

Mekksey megállt egy szilfa alatt.

- Hát beszéltem a lánynyal. A szeme ki van sirva. Könyörgött anyjának, apjának, hogy ne adják férjhez, hanem majd tehozzád. Azok persze el vannak vakulva a fénytől, a királyné jóságától, meg a barát bőkezűségétől. Azzal vigasztalták a leányukat, hogy ők se szerelemből kerültek együvé, mégis megszokták egymást.

Gergely elszorult lélekzettel hallgatott. A szeme szinte szívta a szavakat.

- Hát ezért sírt a leány, - folytatta Mekksey. - Hogy csak téged szeret, az már bizonyos.

- És Fürjessel esküszik?

- Már aligha. Azt mondja, hogy szólni akar veled mindenképpen és szól majd a királynénak is.

- Miért nem szólt neki előbb!?

- Nem kérdezték. Az ilyen királynéféle megszokta, hogy amit ő jónak vél, az másnak is jó, arra senki nemet nem mond. Meg aztán te a füledet se billegtetted feléje. Azt se tudta, élsz-e, vagy meghaltál?

- És ha a királyné megint csak Fürjest véli jó férjnek?

- Akkor holnap az oltárnál mond nemet.

- Lehetetlen!

- Mindenre nemet mond. Szép zavarodás lesz. Dehát akkor legalább megharagszik rá a királyné és hazakerül Budára. Te pedig idővel elveszed.

- Csakhogy akkor meg éppen nem adják hozzám.

- Dehogynem. De most arról ne beszéljünk, mi hogy lesz négy esztendő múlván. A leány, ha előbb nem, éjféltkor idejön. Valami ház van itten, üvegház. Azt mondta, hogy abban várd meg. Addig nem fekszik le, míg veled nem beszélt.

A kertben csakhamar rátaláltak az üvegházra. Fáklya égett benne. Három kertész saláták és póré-hagymák szedésén hajladozott. Egyik-másik fel is tekintett, de egyik se szólt: gondolták érdeklődő idegenek.

Mekcsey körülszemlélődött.

- Hát Gergely, én most itt hagylak. Úgy viselkedj, mintha beteg volnál, vagy ittas. Feküdj be valahová és várd meg a menyasszonyt. Talán én is vele jövök.

S elment.

Gergely valóban úgy érezte, mintha részeg volna. A bor szállott-e a fejébe? vagy az indulat? Forróságot érzett a szívében, fejében egyaránt, valami dühös forróságot, amely a kezét ökölbe szorítja.

Végigsétált az üvegházban a citromfák, múzák, kaktuszok és fügefák között. Nyugtalanul és egyre erősebben toppogott föl és alá. Egyszersak kilódult az üvegházból. A süvegét a szemére vonta, kezét a kardjára szorította és ment, rohant fel a kastélyba.

- Az örömszülők szobája melyik? - kérdezte a folyosókon.

Egy inas, aki zöld vizeskancsóval robogott a fal mellett valami méltóságos rendeletre, eligazította.

- Ahun a: tessék.

Fehérajtós szoba volt az. Rajta, mint minden ajtón fekete táblácska és azon a vendég neve krétairással.

A fakezű öreg az asztal előtt ült ingujjban, négy viaszgyertya közt. A féларca csupa szappanhab. A felesége beretválta. Fazeka előtte az asztalon hevert.

Gergely nem csókolta nekik kezét, csak éppen meghajolt. Állta a két öreg ráfagyott tekintetét.

- Uram-apám, - kezdte Gergely.

Aztán, hogy az apám szót nem érezte alkalmasnak, újra kezdte:

- Nemzetes uram. Ne boszankodjon, hogy itt vagyok. Nem a lakodalomra jöttem. És nem botlik itt belém senki. Még csak azért se jöttem, hogy emlékeztessenem kegyelmeteket egy régi ígéretükre, amikor a kis Évát a törökök kezéből...

- Mit akarsz! - hörkent rá az öreg Cecey.

- Csak azt kérdezném teljes tisztelettel: tudják-e, hogy Vica nem szereti azt a...

- Mi közöd benne! - fortyant rá az öreg. - Mit harsogsz itt! Takarodj innen!

S a szeme égett, mintha agyvelő helyett parázs volna a fejében. Gergely összevonta a karját:

- Boldogtalanná teszi-e a tulajdon édes lányukat?

- Hogy mersz bennünket kérdőre vonni te! Te cenk! Jobbágy kutya! - üvöltött az öreg.

S a szappanhab, mintha a dühe tajtékja volna, úgy röpködött a szájából.

- Takarodj innen!

És felkapta a fakezét az asztalról, hogy Gergelyhez sújtsa.

Az asszony azonban lefogta az öreget és Gergelyhez fordult:

- Eredj fiam innen! Ne rontsd meg a lányunk szerencsáját! Tik gyerekésszszel azt gondoljátok, hogy szeretitek egymást, de látod, az a fiatalember már hadnagy...

- Én is az leszek!

- Az már nem *lesz*, hanem máris az. A királyné akarja ezt a házasságot. Eredj innen, az Isten szerelmére kérlek! Ne bolygasd meg ezt az ünnepet!

- Takarodj! - üvöltött Cecey.

Gergely esdőn nézett az asszonyra.

- Fürjes csak gyáva tányérnyaló! Vica engem szeret. Vica csak velem lehet boldog! Ne törjék össze a szívét! Várjanak rám, míg elvehetem. Esküszöm, hogy érdemes ember lesz belőlem!

És könny csillogott a szemében. Letérdelt eléjük.

Az öreg felpattant a székeről.

- Takarodj, míg ki nem ruglak!

Gergely fölkelt. Megrázta a fejét, mint akit darázs csípett orron.

- Cecey uram, - szólt megkeményülten, komoran, - e pillanattól kezdve nem ismerem kegyelmedet. Csak annyira emlékezek majd, hogy azok az aranyak, amelyeken anyám vére van, kegyelmednél vannak.

- Háromszáztizenöt, - rikácsolta az öreg. - Fizesd meg neki asszony. Ha semmisse marad is, fizesd meg!

Ezt mondva a derekához kapott. Előrántott onnan egy keskeny bőrvet, és kiöntötte az aranyakat Gergely elé.

Az asszony kiolvasta az asztalra Gergelynek az örökségét, jobban mondva: hadi szerzeményét, - olyan arccal, mintha patkányfüleket olvasna. - Gergely berakta a zsebeibe.

Pár pillanatig még állt. Állt sápadtan. Azon gondolkozott tán, hogy van-e valami köszönni valója? Hogy a pénzét őrizték? Nem neki őrizték, hanem a leányuknak. Szótlanul meghajolt és ott-hagyta őket.

*

Alvajáróként andalgott végig a folyosón. A szögleten egy pocakos úrba ütközött.

- Bocsánatot kérek.

A falhoz állott, hogy egy másodmagával közeledő méltóságos nyakú úrnak utat engedjen.

A szeme ekközben az átellenes ajtón Mekksey nevét olvasta.

Benyitott. A szobában nem volt senki. Az asztalon gyertya égett.

Gergely rávetette magát az ágyra, úgy dőlt a könny a szeméből, mintha torma marta volna. Miért sírt? Maga se tudta. A zsebe tele volt pénzzel. Urrá és szabad emberré lett abban az órában. És ő mégis kietlen árvaságot és elhagyottságot érzett. Mennyi sértést, mennyi megvetést kellett eltűnie!

- Te pogány vén ember, fából van neked a szíved is!

A kastély falait víg kúrthang rázta meg. Jel volt az arra, hogy gyülekezzenek a vendégek a vacsorára.

A folyosón mindenfelé nyiladoztak az ajtók, s egyik-másik be is csapódott. A folyosó márvány-kockáin női cipők kopogtak, és sarkantyúk pengettek. Köszöntések is hallatszottak.

- Nini, te is itt vagy?

- Szervusz! Örülök, hogy látlak!

Egy rikácsoló vékony hang *Amáliát* kiáltott. Papagálynak is lehetett vélni.

Aztán szünet következett, s a szünetben benyílt a szobának az ajtaja.

- Mekcsey, - szólt be halkán egy női hang.

Gergely fölugrott.

Éva állt előtte rózsaszínű selyemruhában.

Egy kis megdöbbenés, egy halk sikoltás, aztán a két fiatal egymás karjaiba omlott.

- Évám! Évicám!

- Gergely!

- Eljössz-e velem, Éva?

- A világ végére is, Gergely!

*

Vagy hetvenen ültek a pompás vacsoraasztalnál, a szekérkeréknyi, csilláros, százgyertyás függő világítás fényében. Felében udvari nép. A többi a vőlegénynek meghívott rokonai.

A királyné a fiacskájával együtt az asztalfőn. Mind a ketten zöld bársonyban. Mögöttük koronát ábrázoló virágfüzerek a falon is. A királyné balján Fráter György, a kis király mellett a menyasszony s amellet az örömanya.

A menyasszonynyal szemben ült a vőlegény.

A vacsora csöndesen kezdődött. A vendégek csak susogva beszéltek. A harmadik fogás után felkelt György barát és köszöntőt mondott az új jegyespárra. A köszöntőben a királynét szerencsecsillagnak nevezte, a menyasszonyt liliomnak, a vőlegényt a szerencse kedveltjének. Mindenkinek vetett egy virágot, egy cukrocskát a szavába, s még akik ellenségei voltak is, szívesen hallgatták.

Akkor már, hogy a java borok kerültek az asztalra, megindult a beszélgetés. Persze csak halkán beszélgettek, és kiki csak a szomszédjával.

- Miért nevezik ezt sirató estének? - kérdezte mosolyogva egy pajkosszemű fiatal asszony.

- A menyasszony siratja a leányságát.

- De hiszen nem sír. Olyan jókedvű, mintha örülne, hogy vége a leányságának.

- Csodálom, hogy elbocsátja a királyné.

- Nem bocsátja el. Csakhogy eddig palotás leány volt, ezután meg palotás asszony lesz.

Úgy volt, hogy zene nem szól azon az estén, de a lakodalomra fogtak valahol egy olasz énekest, s a királyné megengedte, hogy izelítőt adjon a művészetéből.

Az olasz jött, - egy tenyeres-talpas rövidnyakú fekete ember, kék és sárga olasz ruhában. Gitárral.

Jó-hangú énekes volt, csak kissé erősen énekelt: *Gono orfanella e vendo i fiori.*

A menyasszony az éneklés közben odaszólt halkán, álmodozó arccal az édesanyjának:

- Anyám, mi lenne, ha én ma meghalnék?

Az asszony megdöbbenve tekintett a leányára, de hogy a leány elmosolyodott, csak feddéssel válaszolt:

- Hogyan beszélhetsz ilyent leányom!

- De mégis...

- Ugyan, ugyan.

- Megsiratna?

- Utánad halnék apáddal együtt.

- De ha én egy hónap múlván feltámadnék, vagy talán kettő multán és betoppannék a budai házunkba.

Az asszony bámulva nézett a leányára.

Éva mosolyogva folytatta:

- Hát lássa, akkor megbánnák a földben, hogy úgy siettek az utánam-halással.

S fölkelt. A királyné mögé került. A füléhez hajolt és valamit sugdosott belé.

A királyné elmosolyodott. Bólintott.

A leány kisietett a szobából.

A vendégek az énekesre figyeltek. Szép bariton hangja kitisztult, szépen csengett a középső fokokon. Tetszett. Tapsoltak.

- Mást, mást is, - mondta a királyné.

S az énekes félóránál is tovább mulattatta a vendégsereget.

Éva távozását csak az anyja látta, és egyre nyugtalanabban forgatta elméjében a leánya szavait.

*

Mikor végre az olasz végezett, az ajtónálló bekiáltotta!

- Uj énekes! Névtelen!

Minden szem az ajtóra fordult, de csak egy karcsú, tizenöt éves forma fiút láttak. Cseresznye-színű atlasz ruhába volt öltözve; köntöse fél combig ért. A derekán kis aranyozott markolatú kard. A fejét lehajtva jött. Hosszú haja elfödte az arcát. A királyné előtt térdet hajtott.

Aztán fölemelkedett s megrázta a haját, hogy az arca kitessék.

A vendégek elhőkölteek meglepődésükben, mert az énekes maga a menyasszony volt.

A királyné egy apródja aranyozott fejű hárfát vitt utána, s a terem közepén odanyújtotta neki. A menyasszony gyakorlott kézzel pengette végig.

S énekelt.

A királyné iránt való figyelemből lengyel dalon kezdte, amit magától a királynétól tanult. Csodás ezüst hang. Még a lélekzet is elállt a hallgatókban.

Fölváltva énekelt azután magyar dalt, oláh kesergőt, olasz, francia, horvát és szerb dalokat.

A vendégek minden dal után lelkesülten tapsoltak. Maga az olasz énekes is.

- Nagy ördög ez! - szólalt meg a Mecnsey szomszédja, ösbajszú udvari méltóság, - meglásd öcsém, még táncol is nekünk.

- És mindig ilyen vig? - kérdezte Mecnsey.

- Mindig. A királyné régen halálra búslakodik, ha ez a lány nincs mellette.

- Jól jár vele az a... Fürjes.

Azt akarta mondani: *veres*.

A beszélő vállat vont:

- Anyámasszony ember. Meglásd, hogy ez megy helyette még a hadba is. Mert ez még a fegyverforgatáshoz is ért.

- Lehetetlen!

- Olasz vívókat győzött le a nyáron. Aztán hogy lő, hogy lovagol! Hét férfi kitelnék ebből, s még mindig maradna benne egy tüzes ördög.

Az így megdícsért menyasszony ismét magyar nótába kezdett, melynek mindig az volt a cifrája:

*Erigy legény szaporán
Daruszörű paripán
Kedvesedhez!*

A vendégek ismerték ezt a dalt, de a várt cifrát így hallották a menyasszonytól:

*Erigy legény szaporán
Daruszörű paripán
Gergelyedhez!*

S hogy a menyasszony ezt énekelte, a tekintete végigsiklott a vendégsoron, és Mecnseyn állapodott meg.

A vendégek nevettek. Azt gondolták, hogy a *Gergelyedhez* tréfás változtatás.

Mecnsey azonban megrezzent. Mikor a menyasszony a második szakasz végén is őrá pillantott, kihörpintette a borát, és elosont.

Lefutott a lépcsőn, és bekiáltott az istállóba:

- Matyi! Balogh Matyi!

Lélek se felelt. Keresnie kellett a szolganép között a konyhaudvaron. Ittak azok fakupából, cserépkantából, süvegéből, csizmából, kürtből két nagy szurokfáklya alatt.

Valahogy ki tudta közülök választani a szolgáját. De haj! milyen állapotban Matyi csak ember volt, míg az asztalnál ült, de amint fölállott, nem volt ember.

Valami tízen heverték már az asztal alatt s a fal mellett. Aki az asztal alatt hevert, azt csak hagyták, de aki kívül bukott a padon, azt egy halomba huzgálták a fal mellé.

Matyi fölkelt, azaz csak kelt volna, amikor megismerte a gazdáját, de csakhamar vissza leült, mert érezte, hogy ő is átbukik a padon, s odakerül a fal mellé.

- Matyi! - ordított rá Mecnsey. - Az apád rózsabokrát! hol a lovam!

Matyi ismét kelt, de csak az asztalra tenyerelt:

- Ott van, vitéz uram... a helyin...

- De hol?

- A lovak közt.

És a szemehéját emelgetve folytatta:

- Lónak lovak közt a helye.

Mekcsey mellen ragadta az embert:

- Beszélj okosan, mert mingyárt kirázom a lelkedet!

Rázhatta azt. Részeg volt annak a lelke is.

Mekcsey odalökte őt a többi közé, azután az istállóba sietett, hogy maga keresse meg a lovát.

Az istálómester is részeg volt, Mekcsey akár valamennyi lovat elvihette volna tőle.

Végigment hát a sötét istálón, és nagyot kiáltott:

- Muszta!

Az egyik sarokból nyerítés felelt a szavára. Ott zabozott a sárga, s mellette Matyi lova is. Mekcsey egy félrészeg szolga segítségével megnyergelte mind a kettőt, s eltávozott annélkül, hogy valaki kérdezte volna, miért megy el ilyen korán, a vacsora vége előtt?

Gergely már az oláh-házban az udvaron várta. Az ő lova is nyergelten kapált már a kerítés mellett.

Az éj hűvös volt. A felhők állani látszottak. A hold azonban mint egy fél-darab ezüst tányér lassan szállt fellegről-fellegre, és halvány világossággal árasztotta el a tájéket.

- Te vagy Gergely? Eljöttem. Úgy értettem, hogy ide rendelt a menyasszony.

- Jól értetted, - felelte vígan Gergely. - Az éjjel megszökünk.

Alig félóra mulván köpönyeges fürge árnyék jelent meg a ház előtt. Gyorsan feltárta az ajtót, és beszökkent.

Vica volt.

Abban a cseresznyeszínű atlaszruhában szökött el, amelyikben énekelt.

V.

A drinápolyi országút csakolyan poros, kerékvágásos országút, akár a gyöngyösi, akár a debreceni. Hanem ha az a sok könny, amely arra az útra lecsöppent, valami gyöngygyé változna, beh sok volna a világon abból a gyöngyből! S neveznék talán magyar gyöngynek!

A városok végén álló vendégfogadó egy-egy kis Bábel. A világ mindenféle nyelvén beszélnek benne a vendégek. De hogy meg is értik-e egymást? az már más kérdés. S főképpen azt nem értik meg, mikor egy-egy úri élethez szokott utas *szobát, ágyat* s másefféle különösségeket kíván.

A fogadó, vagyis amint ott mondják: *karavánszeráj*, egyforma a kelet minden helységében: nagy ólmos-tetejű otromba épület. Tágas udvarát embernyi magas kőfal keríti kereken. A kerítés azonban kettős: a belső kőfal alacsony és szélesebb. Mondanám róla, hogy ágy, de

nem ágy, mert csak egy széles lapos fal. De ha meg azt mondom, hogy fal, akkor mégis csak inkább ágy, mert az utasok arra huzódnak éjjelre, hogy a béka bele ne ugráljon a zsebökbe.

A töröknek azonban olyan nyugvóhely kell. Azon főzi meg a vacsoráját, ahhoz köti a lovát, s azon hál, ha asszonyok és gyermekek is utaznak is vele, vagy ha esső esik, gyékényt vagy ponyvát vet a felső falra, lent meg cövekhez köti: kész a födél. A fő az, hogy a lovával együtt maradhat. Ha netán hozzáüti a ló éjjel a fejét a gazdájához, hát pofon csapja a lovát, de egyuttal megnyugszik, hogy megvan a lova. A másik oldalára fordul és alszik tovább. Hát ez a karaván-szeráj. Szénaszag, trágyaszag, hagymaszag, rothadt gyümölcsszag, - mégis jó szag az elfáradt utasnak.

Egy májusi estén két fiatal lovas török érkezett a drinápolyi karaván-szerájba. Magyaros ruha viritott rajtuk: szűk kék nadrág, kék atilla, sárga kendőöv, az övükben handsár; vállukon bő rozsdaszínű teveszőr-köponyeg, amelynek csuklyája a fejükre volt húzva. Első szempillantásra is látszott, hogy *delik*, akik csak háboruban szolgálják az igaz hit zászlaját, azontúl pedig rablásból élnek. A magyaros ruha csak nekünk magyaros. A töröknek törökös. Keleti nép mind a kettő. A delik mind törökök.

A karaván-szerájba nem gondol velök senki. Legfeljebb a kocsijok érdemes a megnézésre, mert két szép rab ifju ül benne, s két szép vezeték-ló van hozzákötve.

A kocsis is rab, és az is fiatal. A rabok vagy magyarok, vagy horvátok, de hogy ketteje úri nemzetség, az látszik a kezükön, arcukon. No, akárhol zsákmányolt az a két deli, jó pénzelhet a rabokból!

A karaván-szeráj udvarán mindenféle nép sokadozik. Török, bolgár, szerb, albán, görög és oláh; asszonyok, gyerekek, kereskedők és katonák, mind zajos kevergésben. Az az egy országút olyan, mint a Duna: minden abba ömlik. Nem csoda hát, hogy a karaván-szerájok minden este és minden reggel a bábeli nyüzsgésnek és nyelvkavarodásnak a képei.

A nap már leszállóban. Az emberek itatnak. Ki lovat itat, ki tevét. A kőfalon is mindenki siet biztosítani a maga helyét. Gyékényt vagy szőnyeget terít rá. Akinek meg nincs se gyékénye, se szőnyege, szénát, szalmát nyalából oda, hogy a kő fel ne törje a derekát.

Ahogy a két deli megállapodott az udvaron, az egyik - egy alig tizennyolc éves bátor-tekintetű ifju, - a vendéglőért kiáltott:

- Mejhannedsi!

Egy piros sapkás négyszög-ember lépett ki a szóra a tornác alól, s kérdezte unalommal, hogy mi tetszik?

- Van-e szobád mejhannedsi? Megfizetem.

A piros sapkás a fejét rázta:

- Ezelőtt egy órával foglalták el.

- Ki foglalta el? Megfizetek annak is, ha nekem-engedi.

- Annak ugyan bajos megfizetned. A jeles Altin aga szállott belé!

És tisztelettel intett a tornác felé, amelynek kövén kis szőnyegen egy hollóképű fekete török ült. A lábát maga alá vonta törökösen, úgy ült.

Az öltözetéről látszott, hogy csakugyan úr. A turbánján két fehér strucctoll. Mellette szolgál, ki legyezi. Másik szolgál meg, aki italt kever neki. Az udvaron forgott még valami húsz olyan fél-piros, fél-kék katonaféle. Szpáhik, - vagyis lovasok, - széleskardú, ijjas-tegzes harcosai az

igaz hitnek. Ittak, főztek. Egyik az aga fehéreneműjét mosta a kútnál, másik az ágynak való szőnyeget bontotta le a teve hátáról. Vastag és drága gyapjuszőnyeg.

No, ettől csakugyan bajos elkérni a szobát.

A két deli kedvetlenül ballagott vissza a kocsihoz. A kocsis csakhamar leszerszámozott. A rabok kezéről leoldta a bilincset. A lovakat megittatta. Azután ő is tüzet rakott a kőfal tetején, és kondért állított oda, hogy vacsorát főzzön.

A két ifju rabon nem látszik semmi szomorúság. Az igaz, hogy a két török meg is becsüli. Ott esznek együtt a bográcsból, s egy-kobakból is isznak. No nemes házból való rabok lehetnek.

Az aga is vacsorázik már. A rizskásás ürüt ezüstitálban tette eléje a szőnyegre a szakácsa. Csak az ujjával eszik, mert hát késsel és villával enni fölösleges is, illetlen is. Csak a tisztátalan kutyahitű gyaurok esznek szerszámmal és asztalról.

A delik társasága mellett jobbfelől egy görög család vacsorázik. Két férfi, egy öregasszony és két gyermek. Bizonyára sáfrányt szállítanak, mert a két férfinak sárga az ujjá. Másfelől egy félszemű mezitlábás dervis telepedik le a falra. Semmi más ruha nincs rajta, csak egy bokáig érő rozsdaszínű szőr-köponyeg. A köponyeg madzaggal van körülkötve a derekán, s a madzagon olvasó lóg. A fején nincs süveg. Hosszu kócos haja csomóba van kötve. Az a süvege. A kezében rézholdas hosszú bot. Ruhája szürke az utiportól.

A dervis odakutyorodik. Kókuszdióhéjból faragott otromba facsészéből eddegél valami faggyus húst, amelyet bizonyára az utasoktól koldult. Az a facsésze is madzaggal van oda-kötve a derekához.

Hát ül. Eddegél. Közben végigsunyorit a mellette vacsorázó társaságon.

- Nem vagytok-e a próféta hivei? - szól rájuk komoran.

A delik boszusan tekintenek reá.

- Tán jobban is mint te, - feleli a fiatalabbik, egy barna arcbőrű és csillogó fekete szemű ifju, - mert ugyan sok az olyan csavargó dervis, amelyik csak a hasával tiszteli a prófétát.

A dervis vállat von:

- Csak azért kérdem, mert együtt esztek a hitetlenekkel.

- Már ezek is igazhitűek, janicsár, - válaszolja félvállról a deli.

A dervis rábámul a delire. Lebocsátja a csészéjét. Zsiros ujjait beletörli hosszúra nőtt tizenháromszál szakálába.

- Honnan ismer sz engem?

A deli elmosolyodik.

- Honnan ismerlek? Vitéz korodból ismerlek, mikor még a padisah fegyverét viselted.

- Hát olyan régen forogsz te táborban?

- Öt éve.

- Nem emlékszem rád.

- Dehát mért hagytad ott a dicsőség zászlaját?

Mielőtt a dervis felelhetett volna, éktelen nagy rikoltozás hangzott a tornác felől, de olyan, hogy a lovak bokrot ugrottak tőle.

Az aga volt a rikoltó. Az ifjak meghökkenve néztek oda, hogy ölik-e? vagy mi baja? Nem láttak egyebet, csak azt, hogy az aga képe ki van vörösödve és iszik.

- Mi lelte ezt az embert?

A dervis megvetően int a kezével:

- Nem látod-e, hogy bort iszik?

- Hogy látnám? hiszen csutorából issza.

- Te talán nem vagy született muzulmán?

- Bizony barátom én dalmátnak születtem. Csak ezelőtt öt évvel ismertem meg az igazhitet.

- *Jasa*, (helyesen) így már értem, - bólogatott a dervis. - Hát tudd meg, hogy az aga azért rikolt, hogy a lélek lekotródjék a fejéből a lábába, amíg iszik. Mert a lélek a fejben lakik és a másvilágra száll, mikor meghalunk. Ott pedig tudod, hogy a borivásért megbüntetik az igazhívót.

- De ha nem bűnös a lélek?

- Hát ez is azt gondolja, hogy a lelkét nem érinti a bűn, ha elriasztja egy percre. De már én csak azt gondolom, hogy nem jó az efféle mesterkedés. *Stagfir Allah!* (Isten őrizz tőle).

Sóhajtott.

- Az imént azt kérdezted tőlem, hogy miért hagytam oda a szent zászlót?

- Azt ám. Mert hiszen te vitéz katona voltál, és hát fiatal is vagy még: harmincöt éves ha vagy.

A dervis elégedetten pillantott. De aztán megint csak búsa vált az arca. Legyintett.

- A vitézség szerencse nélkül... Én mindaddig vitéz voltam, míg megvolt az amuletem. Egy haldokló öreg bégtől jutott hozzám a csatatéren. Valami hősnek a védelme van benne. Az a hős a próféta mellett harcolt. De a lelke most is harcol azzal, akinél a gyűrűje van. Azután rabul estem és egy pap elvette tőlem. Mig az az amulet velem volt, nem fogott engem se golyó, se kard. Mihelyt az nem volt velem, egyik seb a másik után ért. A tisztjeim gyűlöltek. Apám, a híres Jaja-Oglu Mohamed budai pasa, elkergetett. Bátyám, a híres Arszlán bég, ellenségemmé vált. A társaim megloptak. Rabságba is kerültem egypárszor. Elhagyott engem minden szerencse.

S a feje lecsüggedt.

A deli a dervis balkezére nézett, amelyen a mutatóujj hosszában nagy sebforradás vöröslött. Mintha valamikor levágták volna a mutatóujját, le hosszában csuklóig, s megint visszaforrasztották volna.

- A kezeden is van forradás.

- *Insalláh.* (Ahogy Isten akarja.) Egy évig nem is mozgattam. Végre egy szent dervis azt ajánlotta, hogy forduljak meg Mekkában háromszor. Hát lásd, már az első fordulásnál meggyógyult.

- Esszerint dervis maradsz.

- *Insalláh.* Remélem viszatér mégis a szerencsém. Ha még kétszer megjárom a szent utat, ismét beállhatok a seregbe. De haj, mig az amuletemet meg nem találom, minden bizonytalan.

- Hát reméled, hogy megtalálod?

- Ha kitöltöttem az ezer-egy napot, minden lehetséges.

- Ezer-egy napot vezekelsz?
- Ezer-egy napot.
- És a mecseteket járod.
- Nem, csak az utat Pécsről Mekkáig. És mindennap elmondom az olvasót, s ezeregyszer Allah szent nevét.
- Bámulatos, hogy ilyen okos ember, mint te vagy...
- Allah előtt senki sem okos. Férges vagyunk.

A dervisnek már akkor a kezében volt a hosszú, kilencvenkilenc szemű olvasó. Imádkozásba fogott.

A kocsis eltakarította a vacsorát, és útszőnyegeket szedett elő. Kettőt a falra terített. A harmadikkal a kocsiportát takarta be. A legfiatalabb rab foglalta el ágyának a kocsit. A kocsi rudját felvonták a falra. Az egyik deli oda feküdt a rúd mellé s vánszorgva nyert a feje alá. Örködik, míg a többi alszik.

A hold szinte nappali világossággal árasztotta el a karaván-szerájt. Látni lehetett, mint helyezkednek el az utasok a falon, s mint készülnek az éjjeli nyugovásra. Csak a lószag és hagymaszag összevegyült bűze nem nyugodott el, meg egy denevér, amely nagy vadász kedvvel csapongott az udvar fölött.

Egy vöröshajtokás szolga futott át az udvaron s a nyugodni készülő deli előtt állt meg.

- *Aksaminiz kajr deli.* (Jó estét deli.) Az aga hivat.

A másik deli nyugtalanul emelkedett fel az ágyáról, s hogy a társa szótlanul engedett az aga hívásának, utána nézett. Felkötötte a kardját, amely leoldottan hevert mellette.

Az aga még mindig ott ült a tornácon. De már nem rikoltzott. Vörös képpel bámult a holdvilágra.

A deli meghajolt előtte.

- *Esz-szalám alék, aga efendim.* (Békesség veled aga uram.)
- *U alékum esz-szalám varahmet alláh vabarakátu.* (És veletek is békesség és Isten irgalma és áldása.) Honnan jössz fiam?
- Budáról uram. A pasának mostanában nem kellünk.
- Olyan gyönyörű lovakat hoztál... Eladók?
- Nem, uram.
- Az aga úgy nézett, mintha citromba harapott volna.
- Láttad az én lovaimat?
- Nem néztem, uram.
- Hát holnap nézd meg. Ha valamelyik megtetszik, talán cserélhetünk.
- Lehet uram. Parancsolsz még valamit?
- Mhmm.

És az aga összevont szemöldökkel nézett a deli után.

*

Már mindenki aludt. Az aga is a szobájába tért, és lefeküdt a fehérfátyolos ablakok mögé. A fogadó udvarán csak emberhorkolás és lovak zabropogtatása hallatszott. S minden percben egy-egy lódobbanás. De mindez nem zavarta az alvókat. Az utazók fáradtak, s úgy alszanak, mintha csendben és selyem ágyban aludnának.

A hold lassan emelkedett az égen, mint egy ketté tört aranytálnak a fele. A denevér néha átlibbent rajta.

Az idősebbik deli fölemelte fejét. Körülnézett. A rab ifju is fölmozdult.

És összedugták mind a hárman a fejüket.

- Mit akart az aga? - kérdezte magyarul az idősebbik deli.

- A lovaink tetszettek meg neki.

- Mit mondtál rá?

- Azt, hogy nem eladók.

- Csak nem így mondtad tán? A török nem mondja ki a *nem* szót urral szemben.

- Én bizony kimondtam. Mit nekem...

- No és mivel váltatok el?

- Azzal, hogy holnap cserélünk. Valamelyik lovával elcseréljük a mienket.

A kocsi szőnyege szétvált, és a legfiatalabb rab fehér arca hajolt ki belőle:

- Gergely...

- Pszt, - intett a harmadik deli. - Mi kell Vicuskám? Semmi baj. Aludjál.

- Mit akart az aga?

- Csak a lovunkat kérdezte. Aludjál kedves.

És ahogy közel volt a két arc, halk csókban érintkezett.

Azután a három ifju még egypár szót váltott.

- Nincs mit félnünk, - bizakodott Gergely, - mihelyt virrad, tovább indulunk, és itt hagyjuk az agát a lovaival együtt.

- Hanem én holnap nem leszek rab, - mondta Török Jancsi. - Legyen Mekcsey holnap a rab. Unalmas ez a lánc. Aztán ez a sok arany is nehezít. Mégis okosabb volna a kocsiba rejtenünk.

- Jó, jó, - mosolygott Gergely, - hát leszek én holnap rab szívesen, de mikor cseréljük ruhát? Az éjjel nem lehet, mert hátha az aga mégis korábban ébred.

- Hát akkor holnap Gergely, majd útközben. Az ördög szállásolta ide ezt az agát!

Mekcsey a fejét rázta:

- Nekem se tetszik. Az ilyen urak nem tűrik, hogy holmi rongyos deli megtagadja a kívánságukat.

Gergely az ajkára tette az ujját.

- Ez a dervis ért magyarul.

A dervis mellettük feküdt.

Össze volt zsugorodva, mint a sündisznó.

*

Hajnalban, mikor a nap az első aranynyílát lőtte fel az égre, az aga kilépett az ajtón, és óriási ásitásban eresztette ki a maradék álmod a fejéből.

- Bandsal, - szólt az előtte hajlongó szolgának, - hol az a két deli? - Hivd ide őket.

Az ajtó mellett ott guggolt a dervis. Az aga szavára fölkel a helyéről.

- Elmentek uram.

- Elmentek? - hördült el az aga. - Elmentek?!

- El.

- Hogy mertek elmenni?

- Éppen azért várlak uram. Az a két deli nem rendes-járatú ember.

- Honnan tudod?

- Az éjjel kihallgattam őket.

- Mit beszéltek?

- Mindent össze-vissza. De leginkább azt, hogy a magadfajta emberrel nem jó találkozniok.

Az aga szeme elmeredt.

- Akkor elveszük tőlük a lovakat! A rabokat! A kocsit! Mindent!

És ahogy ezt mondta, a hangja minden szónál emelkedett. Az utolsó szónál már ordított.

- Pénzük is van, - folytatta a dervis. - Az egyik rab azt mondja, hogy az aranyat nem bírja cipelni. Sejttem, hogy nem is igazhitűek.

- Arany? Hé szpáhik! Lóra valamennyien! Utána a két delinek! Ide hozzátok őket akár holtan, akár elevenen! De főképpen a kocsijokat!

A következő percekben huszonkét lovas szipáhi robogott ki a szeráj kapuján.

Az aga utánuk tekintett. Aztán a dervishez fordult:

- Mit beszéltek még?

- Nem értettem mindent. Halkan beszéltek. Annyi bizonyos, hogy magyarul beszéltek, és hogy az egyik rabjok nő.

- Nő? Azt nem is láttam.

- Férfi ruhába öltöztették.

- Szép?

- Szép, fiatal. Sztambulnak mentek.

Az aga szeme kétszer-akkorára nőtt, mint előbb volt.

- A zsákmányból megkapod a részedet.

S befelé indult.

- Aga effendim! - kiáltotta utána a dervis, - én janicsár voltam. Nem engednéd meg, hogy lóra üljek?

- De magam is megyek! Nyergeltess nekem is.

Tüzes két lovukon negyedóra mulván csakhamar nyomában voltak a huszonkét szipáhinak. Az aga már messziről integetett nekik, hogy csak előre!

Az országút fehéren porzott a lovak patkója alatt.

Két óra nem telt belé, a szipáhi ujjongó ordítása hirtelen az agának, hogy látják már a kocsit.

A szipáhi akkor már a dombtetőn jártak, s hogy az országút lejtőre hajlott, eltűntek az aga szeme elől.

Az aga alig várta, hogy ő is felérjen az országút magasára.

Megsarkantyuzta a lovát, és a dús zsákmány érzetétől lobogva vágatott. Mögötte a dervis, mint valami szőrös ördög gubbaszkodott a lovon. Szoritotta és verte a lovát. Nem mintha a ló volt volna rossz, hanem mert mezitláb ült a lovon s a ló sarkantyúhoz volt szokva. De a dervis repülni szeretett volna. Ha a gyanús társaság az ő markába kerül, akkor a szerencse már visszatért hozzá.

- *Ja hú! Dah-dah!*

Hajszolta a lovát. A haja kibomlott a csomóból és olyanná vált a feje, mint valami nagy kócos pemét. Az agától hirtelenében kapott kardot nem is volt még ideje felkötni, csak a kezében tartotta, s azzal zaklatta a lovát, hol elől, hol hátul.

- Dah-dah!

A dombon aztán látta az aga, hogy az üldözöttek még jó távol járnak, de már megügyítették a veszedelmet.

Ime a két rab is lóra pattan, s fegyvert ránt elő a saroglyából. A kocsis a kocsi belsejéből kapkod ki egyetmást: szétszítja a lovasok között. Azok a nyeregkapába és elejébe rakodnak. Azután lekutyorodik a kocsis a kocsi alá. A kocsi alól fehér füst száll fel. Akkor a kocsis is lóra kap, és elvágat a négy lovas után.

Az aga ámuldozik.

- Micsoda rabok ezek? - kiáltja hátra a dervisnek, - hogy nem akarnak megszabadulni?!

- Mondtam, hogy kutyák! - üvölti a dervis.

A tűz már belekap a kocsiba. A szipáhi tanácstalanul állnak körülötte.

A kocsi a fő! - mondta nekik az aga. Hát csak álltak, vagyis hogy lötyögtek az ijedt lovakon a tűz körül.

- Oltsátok! - kiáltja az aga. - Verjétek szét a kocsit!

Aztán ismét kiált:

- Csak három maradjon. A többi utána az ebeknek!

Dehát melyik három? Éshát mért ég ez a kocsi? Ilyen még nem történt mióta ember és kocsi van a világon.

- Még mindig itt málészkodtok! - robban rájuk az aga, - hé lusta kutyák...

Abban a pillanatban vakító nagy lobbanat, és eget-földetrázó dördülés. Tűz veti szét a világot a török szeme előtt.

Nem marad a téren se kocsi, se ember. Csak az egy borzas dervis, aki a levegő rugásától és robbanásától megsiketülve áll, mint a boszorkány-macska a kémény tetején.

*

- Mi volt ez? - bődul fel az aga az országút porába, ahova a lova levetette.

A dervis segítségére szállott volna, azonban az ő lova is meg volt zavarodva. Hátrafelé táncolt, s két lábra állva forgatta ijedt két szemét az égre. Majd örült iramodással vágott neki a mezőnek. A dervist a levegőbe dobálva ugrált árkon bokron át, miközben fehér tajtékot szórt a szájából. De a dervist nem tudta levetni.

Az aga feltápáskodott. Kiköpte a port, és pogány káromkodással mérgelődött.

Körülnézett. Az országút mint valami csatatér: vonagló lovak és heverő szipáhik. A kocsi helyén egy nagy semmi. Az út felett széles diószínű barna felhő, amely az imént a kocsi volt.

Az aga lova is elszaladt. A hollóképű úr azt se tudta mihez kapjon.

Végre megindult sántikálva a katonáihoz.

Hát biz azokat szétvetette a robbanás. Zsákokként heverték a porban. Orrukon, szájukon, fülükön csorgott a vér.

Az aga látta, hogy egyik se mozdul, hát leült az árokpartra, és nézett bután maga elé. Talán azt hallgatta, hogy hol és miért harangoznak olyan nagy zúgással? Persze nem harangoztak sehol, csak a füle zúgott.

Abban a siket tyúk-állapotban találta őt fél óra multán is a dervis, aki a maga vad paripáját habosra nyargalta s visszatért.

Odakötötte a reszkető paripát egy útszéli bükkfához; és az agához sietett.

- Mi bajod uram?

Az aga a fejét rázta:

- Semmi.

- De valamidet csak megütöttem!

- A tomporomat.

- Áldott legyen Allah, aki megszabadított ebből a veszedelemből!

- Legyen áldott! - ismételte gépiesen az aga.

A dervis sorra járta az úton és út mellett heverő lovakat; hogy lábraállíthatná-e még valamelyiket? No nem. Amelyik élt is, úgy meg volt nyomorodva, hogy csak a hollók becsülhették még valamire.

Visszatért az agához.

- Fel tudsz-e kelni uram? Vagy feltegyelek erre a lóra?

Az aga a lábszárát, térdét dörzsölte.

- Megboszulom! Véresen megboszulom! De honnan szerezzek lovat és katonát?

És bután nézett a dervisre.

- Azok az átkozottak bizonyosan Stambulba igyekeztek. Ott megtalálhatjuk őket, - vélekedett a dervis.

Az aga föltápáskodott. Nyögött. Tapogatta a tomporát.

- Gyere. Segits föl a lóra, és vezess vissza a fogadóba. Szegődj mellém szolgának. Te jó lovas vagy.

A dervis megütközve nézett az agára.

- Szolgának?

De aztán alázatosan lehajtotta a fejét:

- Ahogy parancsolod.

- Mi a neved?

- Jumurdsák.

VI.

Az öt magyar lovas messze száguldott a konstantinápolyi országuton.

A robbanás az ő lovaikat is megvadította, de hát annál jobban repültek. Egyik a másikat előzgette a veszett rohanásban s az utonjárók már messziről kitértek nekik. El nem vélhették, hogy versenyt futnak-e, vagy hogy üldözik őket?

De hogyan került közéjük Cecey Éva?

Azon az ünnepi estén, mikor Gergelylyel találkozott, acéllá vált benne a régi érzés: hogy egy ő Gergelylyel. Egy is volt ő mindig, de hogy mindenfelől kényszerítették, nem birt már háritkozni. Gergelynek se háza, se földje, se maga asztala, - gyámság alá kötött fiatal legény. Még csak levelezniök se lehet. Kezdett meghajolni a sorsának.

De Gergely megjelenése minden más erőt lerontott.

- Szivem szava: Isten szava! - mondta Gergelynek, - ha csak annyi hajlékot is tudsz adni, amennyibe esső elől behuzódhatunk, akkor is inkább veled, hogysem mással bárminő palotában.

A gyalui havasokon át menekültek, s a reggeli napfény már az Aranyos vize mellett süttött rájuk.

Az erdő új lombok halvány zöldjében pompázott. Mindenfelé az ibolya nyílt, s a völgyben a pimpó, pitypang és kikirics virága sárgált mindenfelé. A levegő fenyvesek balzsamával teljes.

- Most értem, miért nevezik ezt a patakot Aranyosnak, - mondta Gergely. - Nézd Éva, mintha arannyal volna behintve a partja mindenfelé. De te gondolkodol. Mi búsít angyalom?

Éva szomorkán mosolygott.

- Az, hogy én mégis csak leány vagyok: erkölcstelen ez az én cselekedetem.

Gergely csak nézett.

- Ugyan...

- Ma örülsz annak, hogy a szivem sugallatát követtem, de talán évek multán, talán öregségünkben, eszedbe jut, hogy nem templomból vezettél ki engem, hanem egy vacsorázó szobából.

Mekcsey elől haladt az oláh paraszttal, aki kalauzolta őket a hegyi úton. Ők ketten egymás mellett lovagoltak.

- Te fiatal vagy, - folytatta Éva, - s nincs pap a világon, aki bennünket összeeskethe.

Gergely elkomolyodva rázta a fejét.

- Nem éreztél-e mindig testvérednek, Éva. Nem azt érzed-e most is mellettem? És ha téged a pap hiányzása búsit, nem bízol-e bennem, hogy addig, míg megesküdhettünk, úgy oltalmazlak, hogy galambszárnyu őrangyalod se jobban. Ha akarsz, én a kezedet se fogom meg, én az arcodat se csókolom meg, amíg a pap el nem mondja ránk a szent áldást.

Éva elmosolyodott:

- Fogd meg a kezemet: a tied. Csókold meg az arcomat: a tiéd!

És ahogy ott lovagoltak egymás mellett, odanyújtotta a kezét, és az arcát.

- Beh megijesztettél, - lélekzett nagyot Gergely, - a katekizmus beszélt belőled az imént. Én is pápista vagyok, tudod, de az én tanítómesterem nem a katekizmusból tanított engem Istenismeretre, hanem az ég csillagaiból.

- Gábor pap?

- Ő. Lutheránus volt, de sohasem akart senkit lutheránussá fordítani. Ő azt mondta nekem: Nem az az igazi isten, akiről a képek és írások beszélnek. Nem az a kender-szakálás, vén rabbi, az a felhőkből lefenyegető hisztériás vén zsidó. Az igazi Isten személyéről nekünk gondolatunk sem lehet. Csak az értelmét és szeretetét láthatjuk. Az igazi Isten velünk van, Éva. Az igazi Isten nem haragszik senkire. A bölcsességnek nincs haragja. Ha fölemeled a fejedet az égre, s azt mondod: Istenem, Atyám, én ezt a Gergelyt élettársamnak választom; és ha én is ezt mondom a te neveddel, akkor édes Évám, mi már Isten előtt házastársak vagyunk.

Éva boldogan nézett Gergelyre, míg az halkan a fejét rázogatva beszélt. Oh az árvaság kenyerén korán érik komolylyá a lélek.

A fiu folytatta:

- A templomi esküvő Éva, az már csak az egyház jóváhagyása. Illedelmi ügy. Dokumentálni való a világnak, hogy lelkünk és szívünk szándéka szerint keltünk egybe, s nem ötletesen, időre, alkalomra, mint az állatok. A házasságot édes lelkem mink már kicsikorunkban megkötöttük.

Mekcsey egy füves dombra ért. Megállt és visszafordult. Megvárta őket.

- Egy kis pihenés nem ártana, - mondotta.

- Jó, - felelte Gergely. - Szálljunk le. Látom, amoda lent víz is van. Az oláh itassa meg a lovakat.

Leugrott a lóról, és lesegítette Évát.

Leterítette a köpönyegét a fűre, s leheveredtek.

Mekcsey kibontotta az iszákot. Kenyeret és sót vett elő. Gergely letérdelt és levágta a kenyér szárazát. Odakinálta a kenyeret elsősorban Évának.

De mégis leeresztette a kenyeret és Évára nézett.

- Mielőtt egy-kenyéren lennénk, Vicám, ne kössük-e meg a mi szívünk szövetségét szóval is Isten színe előtt?

Éva is föltérdelt. Nem tudta, hogy Gergely mit akar, de érezte a hangja rezgéséből, hogy a gondolata szent és ünnepies. Odanyújtotta a kezét Gergelynek.

- Én adjalak-e benneteket össze? - képedezett Mekcsey.

- Nem Pista: aki a szívünket teremtette.

Levette a süvegét, és az égre nézett:

- Istenünk, Atyánk. A te templomodban vagyunk! Nem emberkéz rakta tornyos épületben, hanem a te eged boltozata alatt, a te fáid pompás oszlopai között! Az erdőből a te leheleted árad reánk. És a magasságból a te szemed néz bennünket. Ez a leány kicsi koromtól fogva párom nekem, szívemnek legkedvesebbje a föld minden leányai között. Csak őt szeretem. Csak őt mindenkoron, siromig, siromon túl is. Az emberek akarata nem engedte, hogy a szokott formában keljünk egybe, engedd, hogy legyen a feleségem a te áldásoddal. Leány, én ezennel Isten színe előtt feleségemnek nyilvánítalak!

Éva könnyes szemmel rebegte:

- És én férjemnek...

És Gergelynek a vállára hajtotta a fejét.

Gergely fölemelte az ujját:

- Esküszöm, hogy soha el nem hagyalak! Semmi bajodban, semmi nyomorúságodban! Holtodig. Holtomig. Isten engem úgy segítjen!

- Ámen! - dörögte rá Mekksey ünnepélyesen.

Éva is fölemelte a kezét:

- Esküszöm, amire te esküdtél. Holtodig. Holtomig. Isten úgy segítjen!

- Ámen! - szólt ismét Mekksey.

S a fiatal pár összeölelkezett. Megcsókolták egymást olyan áhitattal, mintha Isten áldó kezét éreznék a fejükön.

Mekksey visszaült a kenyér mellé és a fejét rázogatta:

- No, sok esküvőt láttam, de ilyet még nem. Elevenen egyen meg a holló, ha ez nem szentebb és erősebb, mint amit Gyaluban kötött volna kilenc pap előtt a *tekintetes asszony*.

Elmosolyodtak. Leültek, és hozzáláttak a falatozáshoz.

Este Hunyad várába érkeztek. Jancsi vacsorával várta őket. (Mindennap várta őket, hol ebéddel, hol vacsorával.)

A vacsorán ott ült a vár plébánosa is, egy beteges, lógó-bajszú öreg úr, aki ott vénhedett meg a vár csöndességében, mint a hársfák. Hallgatta szótlanul, mosolyogva a fiatal pár szökésének a történetét.

- A tisztelendő urat azért hivattam be, - mondotta aztán Török Jancsi, - hogy összeeskessen benneteket.

- Mi már azon túl vagyunk, - legyintett vígan Gergely.

- Hogy-hogy?

- Fölvettük a házasság szentségét az Isten színe előtt.

- Hol? Mikor?

- Az erdőben.

- Az erdőben?

- Ott. Úgy, ahogy Ádám és Éva. Talán biz az nem volt törvényes házasság?

A pap elszörnyűködve nézett rájuk.

- Per amorem...

- Micsoda? - hörkent rá Mekksey, - ha az Isten áldani akar, pap nélkül is áldhat!

A pap a fejét rázta:

- Lehet. De bizonyítványt nem ad róla.

Gergely vállat vont:

- Tudjuk mi bizonyítvány nélkül is, hogy házasok vagyunk.

- Az is igaz, - bólintott rá a pap. - De majd az *unokáitok* nem tudják.

Éva elpirult.

Gergely vakart a füle tövén.

A pap nevetett.

- Ugye hogy mégis csak jó a pap az asztalvégen?

- Hát összeeskethetne bennünket tisztelendő úr?

- Össze hát.

- Szülői engedelem nélkül?

- Annélkül is. Elvégre a bibliában nincsen benne, hogy szülői engedelem is kell a házasságra. Csak nem vagytok-e rokonok?

- Csak lélekben, ugye Vicám? Hát akkor tegyük meg a *bizonyítványért*, lelkem.

- De mingyárt, - sürgette Jancsi. - A kappanra ugyis várnunk kell.

- Mingyárt is lehet, - mondta a pap.

Átmentek a kápolnába, s egynéhány perc és megtörtént az esküvő. A pap beirta nevöket az egyházi könyvbe. Tanuk: Török János meg Mekksey.

- A szülőknek megküldöm az írást, - mondotta aztán a pap, mikor visszaültek az asztalhoz, - béküljete meg velök.

- Mentől előbb, - felelte Éva, - de mingyárast nem lehet: kell egy-két hónap rá. Hol töltjük azt a két hónapot kedves férjemuram?

- Hát édes feleségem, te itt Hunyadon. Én meg...

- Megmondhatjuk neki, - vont vállat Török Jancsi. - Elvégre is eggyek vagytok s nincs titok ezentúl köztetek. A papunk is jobb ha tudja. Legalább ha valami baj ér bennünket, hát értesíti róla két hónap mulván édesanyám asszonyt is.

- Hát akkor tudd meg édes ifjú párom, - mondta Gergely, - hogy mink már indultunk volna Konstantinápolyba, mikor meghallottam, hogy te menyasszony vagy. Mink hárman megfogadtuk szent erős fogadással, hogy kiszabadítjuk Bálint urat, a mi nagyságos apánkat.

- Ha lehet, - tette hozzá Török Jancsi.

A menyasszony komolyan és figyelemmel hallgatta az urát. Aztán félrebillentette a fejét:

- Bezzeg megjárta velem kegyelmed, édes uram. (Hol tegezte, hol magázta Gergelyt, mióta megesküdtek.) Mert én ugyan szívesen elhüselnék itt két hónapig is ebben a gyönyörű várban, de nem azt fogadtam-e ma két helyen is, hogy soha kegyelmedet el nem hagyom?

- Csak nem tán...

- Nem tudok-e úgy lovagolni, mint akármelyikök?

- De az nemcsak lovaglás lesz angyalom, hanem veszedelmeknek útja is.
 - Vívni is tudok. Olasz mestertől tanultam. Nyíllal lelövöm a nyulat. Puskával is van gyakorlatom.
 - Gyöngy asszony! - lelkesedett Mekksey, s a poharát fölemelte. - Irigyed vagyok Gergely!
 - Jó, jó, - borongott Gergely, - dehát az ilyen asszonyféle csipkés ágyban szokott ám háltni.
 - Az úton nem leszek asszony, - felelte Éva. - Ide is férfiruhában jöttem, oda is férfiruhában megyek. De hamar megbánta kegyelmed, hogy elvett! Tisztelendő atyánk, válaszszon széjjel bennünket üstöllést, mert bizony megcsúfol ez az ember: elhagy mingyárt az első napon!
- A pap azonban inkább a kappan-mellet iparkodott már leválasztani a csontról.
- Az egyház nem bont házasságot.
 - De hát te törökül se tudsz, - nyugtalankodott még mindig Gergely.
 - Majd megtanulok az úton.
 - Mink is tanítjuk, - mondta Jancsi. - Nem is olyan nehéz az, mint sokan vélik. Törökül például: *elma* = *alma*; *benim* = *enyim*; *baba* = *papa*; *pabucs* = *papucs*; *sarampo* = *sorompó*; *daduk* = *duda*; *bságána* =...
 - Csákány! - mondta rá hamar Éva, - nem is gondoltam, hogy tudok törökül is!
- Az inas, aki felszolgált nekik, Mekkseyhez hajolt:
- Egy ember mindenképpen jelentkezni akar itt. Hogy azt mondja: csak annyit mondjak, hogy ő itt van, vagyis-hogy: Mátyás itt van.
 - Mátyás? Micsoda Mátyás?
 - Más nevet nem mondott.
 - Úr, vagy paraszt?
 - Olyan szolgaféle.
- Mekksey nevetésre fakadt.
- Matyi az, hogy az ördög cibálja meg! Hát csak ereszd be: mit akar?
- A megmátyásodott Matyi rákszin-vörös képpel állított be, és Mekkseyre pislogott:
- Itt vagyok hadnagy uram, szolgálatjára.
 - Azt látom. De hol voltál az este?
 - Az este is rendben voltam én mingyárt. De olyan hamar el tetszett sietni, hogy nem értem utól hadnagy uramat.
 - Dehiszen részeg voltál, mint a csap!
 - Nem igen, instálom.
 - És hát hogyan jöttél el? Hiszen én elhoztam a lovadat.
- Matyi megemelgette a vállát, szemöldökét:
- Volt ott ló elég.
 - Loptál, akasztófárávaló.
 - Nem én. Csak ahogy az úrfi elment, feltétettem magamat egy lóra. A lovásztársaim tettek föl, mert magam nem birtam felülni. Hát tehetek én arról, ha nem a magam lovára tettek.

Hogy a társaság ezen felvidámodott, Matyi teljes bocsánatban részesült, s ez a részen történt elszökése, éppen ez tetszett meg Gergelynek.

- Hova való vagy te Matyi? - kérdezte nevetve.

- Keresztesre, - felelte a legény.

- Hol a pokolban van az a Keresztes?

Milyen furcsa volna, ha most a kocsis így felelne a kérdésre: Hej szegény Gergely úrfi, majd megtudja egyszer te-kegyelmed, hogy hol van az a Keresztes. Majd mikor szép szakálas ember lesz kegyelmed, majd mikor nagyságos úr lesz te-kegyelmed, ott ejti törbe a gonosz török, ott verik majd a vasat kezére lábára! S le nem bontja azt a vasat csak a halál...

*

Három nap mulván útra keltek. Matyi volt a kocsis. Ők négyen felváltva rabok és delik. A kocszi egyuttal Évának volt az éjjeli nyugvóhelye.

VII.

Mi füstöl ott lenn a sziklás völgyben? Tábor-e vagy falu? Rablótanya-e, vagy belpoklosok községe? Temetés van-e benne vagy lakodalom?

Hát biz az se nem tábor, se nem falu, se nem rablótanya, sepedig belpoklosok községe, hanem egy cigánykaraván.

A sziklák árnyékán, ciprusok és olajfák között rongyos, füstös sátorok. A tisztáson meg cincog a hegedű és döbög a dob: táncolnak a leányok.

No nem ünnep, se nem lakodalom. Csak már ők ezt így szokták otthon is. Mig leány: táncol. Ha már asszony: jövendöl.

A cigányok egyrésze a táncolók körül ül. A purdék meg azon meztelenen utánozzák a forgásokat. Még a két-három esztendő kis purdék is füstös angyalakként forognak és lejtene a fűben. Tamburin helyett kókuszhejat vernek, és fátyol helyett pókhálót lengetnek a karjukon.

Egyszerre mint a bokorból felburranó verébsereg, úgy röppent fel valamennyi gyerek, és rohan az erdő egy nyílása felé.

A mi öt lovasunk érkezett oda fáradtan, a lovat kantáron vezetve. A purdésereg éktelen nagy csicsergéssel rajozza őket körül. Baksisért nyújtják a tenyéreküket.

- Hol a vajda? - kérdezi Gergely törökül. - Kaptok baksist valamennyien, de csak a vajdának adom oda.

De biz azok nem szaladnak a vajdáért, hanem tovább is ott tolakodnak és visítoznak a lovagok körül.

Éva már benyult a zsebébe, hogy egynehány rézpénzt vessen nekik, azonban Gergely int neki, hogy ne tegye.

- Hájde! - kiált rájuk.

A kardját is kirántotta, hát a verebek ijedten röppentek széjjel.

De az idős cigányok is megrémültek. Ki a sátorba ugrott, ki a bokrok közé. Csak a nők maradtak ott. Várakozóan bámultak az idegenekre.

- Ne féljete, - nyugtatta meg őket Gergely törökül. - Nem bántunk benneteket. Csak épp a gyerekeket riasztottam el, hogy ne lármázzanak. Hol a vajda?

Már ballag eléjük. Török kaftán van rajta és magas perzsa süveg a fején. A dolmányán nagy ezüstgombok. A nyakában aranylánc. A kezében a vajdai nagybot. Csizmát elfelejtett huzni, vagy nem is volt eszében: áll meztláb. S néz aggodalmasan, várakozón, fehér szemöldökét mozgatva csupán. Ezüstgombos mellén egy szem sárga mázzal odaragadt paszuly bizonyítja, hogy megveti a híg reggeliket.

- Mi nyelven beszélsz? - kérdezi Gergely törökül.

A vajda felvonja a vállát.

- Amilyen nyelven kérdeznek, főméltóságú ifju vitéz uram.

- Mitől rémült meg annyira a néped?

- Egy görög rablóbanda garázdálkodik erre. Mondják: ötvenen is vannak. A múlt héten ebben az erdőben öltek meg egy kereskedőt. Szerencse, hogy látták, különben ránk fogták volna.

- Mi nem vagyunk rablók, csak eltévedt utasok. Albániából jövünk. Mi is hallottuk azt a rabló-történetet, s éppen azért tértünk le az országútról. Adj nekünk vezetőt, aki elkísérjen bennünket Stambulba, és néhány napig velünk maradjon. Megfizetjük.

- Akár tizet is, nagyságos ifiurak. Hiszen nincs messze.

- Nekünk csak egy kell: Olyanféle ember, aki ismeri a járást a fővárosban. Lóval is tud bánni, ha kell. De fegyvert is igazít, ha romlik. Kalapácsot, reszelőt is hozzon. Megfizetjük.

A vajda maga elé gondolkodott, aztán egy füstös sátor felé fordult.

- Sárközi!

Az öt lovag szinte megrezzent a magyar név hallatára.

A sátorból egy körülbelül negyvenöt éves szurtos cigány bujt elő. Tehénszőr nadrág volt rajta és kék ing. Az oláh nadrág térde vörös posztóval volt foltozva. A hóna alatt magyar dolmány. Jöttében öltötte magára. Mikorra a vajdához ért, már be is gombolta, a port is leverte a nadrágjáról, még meg is fésülködött a tíz ujjával. Ragyás ábrázata kérdőn és aggodalmasan fordult a vajdára.

- Elkíséred a vitéz urakat a városba, és szolgálsz ott nekik. Kalapácsot, fogót, reszelőt tégy a tarisznyádba.

Gergely egy ezüst tallért vett elő.

- Oszd szét a purdéknak, vajda. Köszönöm a szivességedet.

A vajda zsebrevágta a tallért.

- Majd osztok én ezeknek mingyárt...

A purdék szétrebbentek.

- Mit hozzak magammal? - kérdezte Sárközi törökül és alázatosan.

- Amit a vajda mondott: ha éppen patkó lazulna, vagy a kovatartó a kurtapuskán. Meg valami jó íred is volna embernek és lónak hamar-segítésére.

- Hozom, uraim.

S visszafutott a sátorába.

- Nem vagytok-e fáradtak, méltóságos ifjú uraim - sziveskedett a vajda. - Jertek beljebb és pihenjete le. Ettetek-e ma?

És megindult az idegenek előtt a maga sátora felé, amely a legmagasabb szikla alatt vörösödött ki a többi közül.

A vajdáné három kis tarka szőnyeget terített a fűre. A leánya azon fátyolosan, ahogy előbb táncolt, segítségül szegődött az anyjának.

- Van túrónk, tojásunk, rizsünk, vajunk, kenyérünk, - hajlongott az asszony. - Csirkét is süthetek, ha megvárjátok, szép ifjú vitézlő uraim.

- Megvárjuk, - felelte Gergely. - Mert bizony éhesek vagyunk. Az útunk nem éppen sietős.

Már csak asszonyok környékezték őket. Minden asszony jövődőlátásra kínálkozott. Egy lógókeblű már oda is guggolt, és rázta a tarka babot a rostában.

Gergely a zsebébe nyult:

- Kérlek add nekik ezt a tallért, - mondta a vajdának. - Semmi kedvünk nincs arra, hogy jövődöltessünk.

A vajda zsebrevágta a tallért.

- Majd osztok én ezeknek mingyárt...

S fölemelte a botját.

Rájuk kurjantott:

- Takarodtok innen!

Az öt vándor nyugodtan telepedhetett a gyöpre a sokféle ennivaló mellé, amit a vajdáné eléjük rakott.

- Ti hát vigan éltek, - nyájaskodott Gergely a vajdával, miközben nagyot húzott a vizeskancsóból. Ünnepe van ma, vagy mindig így táncolnak a leányok?

- Holnap péntek, - felelte a vajda, - az Édesvizeknél lesz egy kis keresetük.

Gergely hasznára igyekezett fordítani minden szót.

- Mi még sohasem jártunk Konstantinápolyba, - mondotta. - Most azért megyünk, hogy beálljunk a hadseregbe. Mi az az Édesviz?

- A törökök mulatóhelye, az Aranyzarv-öböl végén. Pénteken oda-csónakázik minden török család. Olyankor cseppen a cigánynak is egynéhány piaszter. A lányok táncolnak. A vénasszonyok szerencsét jóslgatnak. Nekünk olyan jósasszonyaink vannak...

- És nem féltitek a leányaitokat?

- Mitől?

- Hát amitől a leányokat szokás féltetni.

A vajda vállat vont.

- Mi baj érhetné őket?

- Rabság...

- Rabság? Avval csak jól járnánk. Nekünk is fordulna haszna. (Legyintett.) Fehérképű nő kell a töröknek, nem cigány. A leányaink bizony bejárnak olykor a háremek udvarába is. Most is azért táncolnak együttesen, mert bekéredzenek holnap a szerájba.

Éva odaszólt Gergelynek:

- Hogy van törökül viz?

- Szű, lelkem.

Éva bement a sátorba és a vajda leányához fordult:

- Szű, szű, angyalom.

A cigányleány félrevonta a sátor hátulsó lepedőjét. Tágas és hűs barlangocska sötétlett ottan. A sziklából víz szivárgott és cseppekben hullt alá. A vízcseppek medencét vájtak a sziklában.

- Fürödj meg, ha akarsz, - mondta kézmozdulatokkal is a cigányleány.

És egy négyszögletes kis agyagot nyújtott át Évának szappanul.

Éva ránézett. A cigányleány félig lehunytt szemmel nézte vissza. A nézése ezt mondta:

- Te fiu, beh szép vagy!

Éva elmosolyodott és megsimogatta a leány arcát. Sima volt az és forró. A cigányleány elkapta Éva kezét, és megcsókolta. S kifutott.

*

Mikor már jól behaladtak az erdőbe, Gergely megszólította a cigánykovácsot:

- Sárközi barátom! Volt-e valaha tiz aranyad?

A cigány meglepődve nézett a magyar szóra.

- Volt már tebb is. De csak álmomban instálom tistelettel.

- Hát a valóságban?

- Valóságban kettő volt egyszer. Azs egyiket két estendeig tartogattam. Egy kisgyereknek szántam. Azstán lovat vettem rajta. A ló megdeglett. Most se ló, se arany.

- Hát ha nekünk híven szolgálsz, egynéhány nap tíz arany a kereseted.

A cigány arca ragyogott.

Gergely tovább kérdezte:

- Mért jöttél Törökországba?

- Hostak. A terek. Mindenképpen bistatnak, hogy ilyen erős ember csakis hadba való.

- Sohse voltál te erős.

- Hát nem is a termetemre mondom, csókolom kezsit-lábát, hanem a pikulázásra volt nagy erőm. Mert pikulás voltam én, meg lakatos, csókolom kezsit-lábát, astán minduntalan megfogott a terek. Lehozstak ide és műhelybe állítottak. De biz én megsektek.

- Van-e feleséged?

- Hun van, hun nincs. Ma éppen nem igen van.

- Hát akkor, ha akarsz, haza is jöhetsz velünk.

- Minek menjek én haza instálom? Azs én jó gazsdámat úgy se találom meg tebbet. Otthon meg megint csak elfog a terek.

- Hát szolgáltál valakinél?

- Bizsöny salgáltam. Nagy úrnál salgáltam én, a legnagyobb magyarnál. Mindennap pecsenyével tartott, aztán csak úgy barátságosan beszélt velem, hogy ast mondja: Igazítsd meg est a puskát, fistes!

- És ki volt az az úr?

- Ki volt volna más: nagyságos Bálint úr.

- Melyik Bálint? - kérdezte Török Jancsi.

- Melyik Bálint? Hát Terek Bálint nagyságos uram.

Gergely sietett megelőzni Jancsit a kérdésekben.

- Mit tudsz róla?

S intett Jancsinak, hogy óvatos legyen.

A cigány vállat vont.

- Nem levelezsek senkivel.

- Valamit csak tudsz róla?

- Csak ast, hogy rabul esett. Él-e vagy meghalt, nem tudom. Bizsönyosan meghalt, mert hallottam volna hírit.

- Melyik házánál dolgoztál?

- Szigetváron.

A két fiú összenézett. Egyik sem emlékezett a cigányra. Az igaz, hogy ők nem is sokat tartózkodtak a szúnyogos Szigetvárott. Töméntelen sok volt a cselédje, alkalmazottja Bálint úrnak: valamennyit nem ismerhették.

Gergely figyelemmel nézett a cigány arcára, aztán elmosolyodott:

- Emlékszem ám reád. Most már emlékszem. Jumurdsáknak voltál te egyszer a rabja és Dobó szabadított meg tőle.

A cigány Gergelyre bámult. Aztán a fejét rázta:

- Nem Dobó. Egy kis hét éves gyerek. Akár hisik, akár nem hisik, de egy kis hét éves gyerek. Vagy hogy annyi se vót. Isten csudája vót. Gergely vót a neve, arra is emlékszek. Áldja meg a Devla, ahol van, azt a gyereket. Lóhoz, szekérhez is juttatott az engem. Annak tartogattam az aranyamat. De aztán ráeszelkedtem, hogy angyal vót a.

- Hátha én vagyok az az angyal?

A cigány hitetlenül bandsalitott Gergelyre.

- Sohse láttam én bajuszos angyalt.

- Én vagyok pedig, - mosolygott Gergely. - Még arra is emlékszem, hogy megházasodtál aznap. Böske volt a feleséged neve. Erdőn történt, Pécs fölött. Fegyverek is jutottak neked a zsákmányból.

A cigánynak majd kiesett a szeme, akkorát bámult.

- Jaj, hogy a paradicsombeli Devla áldja meg fiatal naccságos uram! Hogy szaporítsa meg minden aranyos ivadékát, mint a kölest! Jaj de micsoda szerencsés nap ez!...

S letérdelt. Átfogta a Gergely lábát, és megcsókolta.

- No most már bízom benne, hogy nem jöttünk hiába, - mondta vígan Gergely.

- Jó jel! - vélte Mekksey is.

- Valami jó angyal jár velünk, - örvendezett Török Jancsi.

A fűbe heveredtek. Gergely elmondta a cigánynak, hogy miért jöttek. Kérdezte: mit gondol, hogyan juthatnának Bálint urhoz?

A cigány hol ragyogó szemmel, hol elcsüggedten hallgatta Gergelyt. Jancsinak kezét csókolt. Aztán elgondolkodva bólogatott:

- Bejutni csak be lehet Stambulba is. Talán a Héttoronyba is. De a nagyságos urat nem fakarddal őrzsik...

És a fejét a kezében ringatva jajongott:

- Hogy itt van a szegény Bálint nagyságos úr! Jaj! ha tudtam volna, bekiáltottam volna azs ablakon is, hogy jónapot kívánok, csókolom kezsit-lábát, még ma vettetek kártyát, hogy mikor szabadulhat nagyságos uram!

Gergelyék megvárták, míg a cigány képzelete elhányja a cigánykerekeit, aztán komoly gondolkozásra fogták őkegyelmét.

- Hát a városba csak bejuthatunk, - vélekedett a cigány, - máma különösen. Mert ma van a perzsa gyászünnepe és ilyenkor annyi itt a búcsújáró, mint otthon Nagyboldogasszonykor. Hanem a Héttoronyba, oda még a madár se mer berepülni.

- No, majd megnézzük azt a hét tornyot, - tüzeskedett Jancsi, - csak egyszer a városba bejuthassunk: ahova be nem repülhet a madár, bebújhat az egér!

*

Az Aranyzarv olyanforma széles víz, mint a Duna. Öble az a tengernek, s kürt alakjában nyulik el Konstantinápoly közepén, még túl is rajta az erdőkig.

Utasainkat egy tágas halászcsonak vitte be az erdőtől azon az öblön. A csónak orrán Gergely ült, akinek a legtörökebb volt a ruhája, középen Mekksey, akiről szintén piroslott a törökség; a többi a csónak belsejében huzódott meg.

A lenyugvó nap fényében aranyoszlopokként nyúltak a magasba a minárek tornyai, s a templomok aranyozott kupolái meg éppenséggel ragyogtak. A tengerben mindez visszatükröződött.

- Álomvilág ez! - ámuldozott Éva, amint ott ült Gergelynek a lábánál.

- Álomnál is szebb, - felelte Gergely. - De olyan ez lelkem, mint a mesebeli kastély: kívül pompás, belül szörnyetegek és elátkozottak lakják.

- Tündérváros! - szólalt meg Mekksey is.

Csak Jancsi ült csendesbúsan a csónakban. Szinte jólesett a szemének, hogy az épületek e rengeteg pompája között valami feketeséget is láthat.

- Micsoda erdő az ott a házak között a hegyoldalban, - kérdezte a cigányt. - Úgy nézem csupa jegenyefa. De milyen feketék erre a jegenyefák! No jól megnőttek.

- Nem jegenyefák azok, nagyságos ifiuram, hanem ciprusok. Nem is erdő azs ott, hanem temető. A pérai törökök fekszenek benne. Bár ott feküdne már valamennyi.

Jancsi behunyta a szemét. Arra gondolt, hogy hátha az ő apja is ott fekszik már valamelyik ciprus alatt.

Gergely a fejét rázta:

- Olyan város ez, mint Buda a Duna partján. Csakhogy itt két Buda van, vagy inkább három.

- Én se gondoltam, hogy ilyen dombos város ez, - felelte rá Mekcsey. - Féltem, hogy olyan sík, mint Szeged, vagy Debrecen.

- Könnyű volt ezeknek ilyen szép várost építeniök, - szólt Éva is. - Rablóváros. Összerabolták ezt a várost a világ minden részéből. Vajjon a mi királynénk butorai melyik házban vannak?

- Mátyás királyét akartad mondani lelkem, - felelt rá Gergely.

Mert nem szerette Izabella királynét. S jól is szólott, hogy azok a butorok, amelyek Buda várában voltak, nem Lengyelországból kerültek oda.

A nap már leszállt, mikor a hídhöz érkeztek. A hidon nagy tolongás, nyüzsgés szünetlenül.

- Ma sokan lesznek a gyászünnepeken, - mondta a kaikos.

- Mink is arra jöttünk, - felelte Gergely.

Jancsi erre megborzongott. Szintelen arccal bámult a kavargó sokaságra, amely a hidon át Stambulba igyekezett.

*

A tolongás segítette be őket is.

A hidon álló örök nem néztek senkit se. A stambuli utcákba besodorta őket a nép-áradat.

Maguk se tudták hova mennek. Az áradat fölfelémenőleg nyomult valami három utcán át. Akkor megállt, mint mikor a zajló Tiszán egy jégtábla megakad, s a következő jégtáblák is megállnak, megtorlódnak. A sokaságot katonák nyomták széjjel. Utat tágitottak a persa bucsújáróknak.

Gergely magához szorította Évát. A többiek egy másik épület falához szorultak. Csupán szemmel vigyázták egymást.

Egyszerre csak megvilágosodik az utca vége, mintha az égi napot akasztották volna le s hoznák lámpásnak: előttük egy óriás-nagy lángoló szikrázó fáklya, egy akóshordónyi vas-abroncskosár. Öles pózna végén tartja a kosarat egy erős persa, s a kosárban emberkarnyi fahasábok lángolnak. Bizonyára naftában ázott fahasábok. A nagy világosságban méltósággal lépdegél valami tiz gyászruhás barna ember. Rövidre nyirt bodros szakáluk és kicsiny álluk vallja, hogy perzsák.

Mögöttük fehér lovat vezet egy gyermek. A ló hátán fehér lepedő. A lepedőn nyereg. A nyergen x alakban keresztbe tett két kard, s két fehér eleven galamb.

A két galamb lába oda van kötve a nyereghez.

És a ló, galamb, kard, lepedő mind be van hintve vérrel.

A ló után megint egy csapat gyászruhás ember. Valami keserves litániát énekelnek, amelynek minden sora ez a két szó:

Husszein! Hasszán! és egy *hul* kiáltás, amely különösen döbörgő ropogással elegyedik.

A menet haladtával nyilvánossá vált, hogy a ropogás honnan ered: Kétsorjában meztelen mellű perzsák következnek. Fekete ing van rajtuk, sarkig érő. A fejük be van kötve fekete kendővel, amelynek a sarka hátul a nyakukon lebeg. Csak a mellök meztelen.

És amint oldalt lépkedve haladnak, a *Husszein-Hasszán* szóra meglóbálják a jobb kezüket, a *hu!* kiáltásra pedig a mellökre csapnak ököllel, a szívök tájékán.

Az éneksorok végén minden handzsár megvillan a fáklyafénynél és megérinti mindenik a saját kopasz fejét.

Ezek már fürdenek a vérben.

Némelyiknek az orra és a füle mellett patakokban csurog a vér, és pirosra festi gyolcsöltözetüket. A fáklyák sercegeve égnek a szellő fuvásától, s olykor essőként hull a szikra a véres fejekre.

- Hasszán! Husszein!...

És a levegőt a vér párája nehezíti meg.

Éva behúnyta a szemét.

- Iszonyodom.

- Mondtam úgy-e, hogy maradj otthon. Nem nőnek való az ilyen út. Húnyd be a szemedet báránykám.

Éva megrázta a fejét, és kinyitotta a szemét:

- Hát csak azért is nézem!

És bár sápadtan, de keményen nézte tovább a véres búcsújárást.

*

Gergely nyugodtabb volt. Ő már gyermekkorában megszokta a vér látását. Nem igen fáj az. Inkább az a megdöbbenő, - gondolta, - hogy ezek az emberek önként ontják a véröket. És ilyen emberek ellen küzd a magyar már több száz esztendejénél, szinte szakadatlanul.

Átpillantott a véres sokaságon az utca tulsó felére.

Milyen különös az, hogy megérezzük, ha valaki szeme erősen ránk szegeződik.

Gergely szinte egyenesen oda tekintett a nyüzsgő sokaságon át. Két embernek a szeme meredt reá.

Az egyik egy örményes arc. A drinápolyi aga az, akinek a katonáit a levegőbe röpitette.

A másik Jumurdsák.

VIII.

Az előbbi nyáron történt még, hogy egy reggel Maylád az ajtó előtt várt Török Bálintra.

- Nagy hír! Az éjjel új rabok érkeztek.

- Magyarok? - döbbent el Bálint ur.

- Nem tudom még. Csak annyit hallottam, hogy reggel, mikor kinyitották a kaput, végigcsörgött a lánc az udvaron. Ismerem minden rabnak a lánc hangját. Mikor az ágyamban fekszem is, mindig tudom ki megy el az ajtóm előtt.

- Én is.

- Reggel új láncsörgést hallottam. De nem egy ember jött. Kettő, három, talán négy is. Végigcsörgögtek az udvaron. De talán csak nem a *Tas-csukuruba* vezették őket!

A *Tas-csukuru* barlangféle börtön a Héttoronyban. Az a siralomház a vértorony alján. Aki odakerül, hamar megismerkedik a csillagos ég felső titkaival.

Leballagtak a kertbe, ahol üldögeálni szoktak. De aznap nem vizsgálták sem a bokrok növést, sem a Magyarország felé vonuló felhőket. Nyugtalanul várták, hogy az új rabokat láthassák.

A lánc már nem volt a lábukon. Az a töméntelen arany, amit Törökné a szultánnak és a basáknak küldött, nem nyitotta meg a kaput, de megoldotta legalább a láncot.

A két ember különben is öreg volt már, s a várat kétszázötven családos katona őrizte. Nem szökött még onnan meg soha senki.

A belső őrség váltakozott. Egy potrohos fiatal bég jelent meg az udvaron, hogy a távozóknak parancsoljon.

- Három a malomba menjen, - lihegte mint a kövér kacska, - három a malomba menjen és követ vágjatok.

Megnevezte: ki legyen az a három?

Aztán két alacsony emberkéhez fordult:

- Ti egy óra múlva visszajöttök. A fegyvertárban takarítottok. Tik meg...

Török Bálint alig várta, hogy a bég végezzen. Eléje sétált.

- Szabahingiz khair olszun efendim. (Jó reggelt.) Veli bég! Hogy aludtál?

- Szükür. (Köszönöm.) Rosszul. Ma reggel korán felzavartak. Három új rab érkezett Magyarországból.

- Csak nem a *barátot* hozták tán ide?

- Nem a barát. Valami erőszakos úr ez. De nem is úr tán, hanem koldus. Inge sincs becsületes. Azt írják, hogy megleszte a budai pasát, és kifosztotta.

- A budai pasát?

- Azt. Vele hozták a két fiát is.

- Mi a neve?

- Én bizony beirtam, de nem tudom. Nektek mind olyan különös a nevetek: ki tarthatja meg az eszében?

S csak épp bólintott: megfordult és talán az ágyába sétált vissza.

Bálint úr megzavarodottan ereszkedett a padra Maylád mellé.

- Elverte a budai pasát? Ki lehet ez?

- Koldus? - tündött Maylád is. - Ha koldus volna, nem hozták volna ide.

- Akárki, de az első dolgom lesz, hogy ruhát adok neki.

Mind délig tündöttek, töprenkedtek. Elsoroltak vagy ezer magyarországi és erdélyi nevet, de egyikben se éreztek olyan embert, aki a budai pasával így el merjen bánni. Hiszen a pasa nagy kísérettel utazik.

- Ki lehet?

Végre délben megjelent az új rab, a közös asztalnál, amelyre a belső udvar árnyékos felén terítették.

Nézik mind a ketten, hogy szinte dagadoz a szemük golyója. Nem is ismerik. Látják rajta, hogy alacsony, de erős ősz barna ember, s fölül a fején kopasz is. Magyar vászonruhában van öltözve, s rongyos. Mellette két jobbanöltözött magyar ifju. Husz-huszonöt évesek. Látszik a vonásaikon, hogy testvérek, s hogy az öregnek a fiai, noha fejjel magasabbak az öregnél.

Az öreg lábaira épp azt a könnyű acél-láncot tették, amelyet Török Bálint viselt vagy két esztendőn át. Fényes volt az a lánc a viseléstől, mint az ezüst.

Maylád eléje sietett a rabnak. Nem tudta kicsoda, csak azt látta, hogy magyar. Bálint is mély megindulással állt az asztalnál, s merően nézett az öregre.

Maylád nem tudott szólni semmit, csak megölelte az öreget.

- Testvérem...

Bálint azonban csak állt. Az izgalomtól szinte reszketve kiáltott rája:

- Ki vagy?

Az öreg lehajtotta a fejét, s alig hallhatóan rebegte:

- Móré László.

Bálintot mintha megütötték volna. Elfordult. Leült.

Mayládnak is leesett az öregről a keze.

A két ifju búsan állt az apja mögött.

- Itt esztek urak, - rendelkezett Veli bég az asztal azon sarkára mutatva, amelyik szemben volt Török Bálintnak a helyével.

Török Bálint fölkel:

- No ha azok itt esznek, akkor én meg nem eszek itten!

És a mögötte álló szolgálóhoz fordult:

- Hozd fel a tányéromat a szobámba.

Maylád darabig habozva állott, azután ő is odaszólt a szolgálójának:

- Hozd az én tányéromat is.

És megindult Bálint úr után.

Veli bég vállat vont. De aztán mégsem állhatta meg szó nélkül. Ránézett Móréra:

- Miért utálnak ezek téged?

Móré sötéten pillantott a két úr után.

- Mert magyarok.

- Nem vagy-e te is magyar?

Móré vállat vont.

- Éppen azért. Két magyar megfér együtt, három már marakodik.

*

Török Bálint két hétig nem mozdult ki a szobájából. Nem ment le az udvarra. Maylád se. Hallgatta a Bálint úr elmélkedéseit az uj hitről, amelyet ama híres Calvinus János terjesztett, meg Luther Márton.

- Igazabban a jézusi hit, mint a latinra változott, elburjánosodott római, - mondogatta Török Bálint.

Végtére Maylád is arra a hitre tért. Meg is írta levélben a fiának Gábornak, s biztatta, hogy ő is gondolja meg otthon.

Dehát igen unták már a szoba négy falát. Bálint úr egy napon megszólalt:

- Gyerünk le tán a kertbe.

- Ott az a haramia.

- Hátha nincs is ottan.

- De hátha ott van!

- Hát ha ott van, hát ott van. Nem szólunk vele. Csakannyi a jogunk, hogy ott sétáljunk, mint neki.

Maylád elmosolyodott:

- *Jogunk*. Hát mégis csak van nekünk valami *jogunk*.

Bálintnak derűtséggel futott át az arcán.

- Van hát, a teremtesít. Mióta vagyunk mink rabok? Hiszen az csak két hete jött.

És lementek a kertbe.

Egy perzsa herceg ült ottan a platánfa alatt, - az is régóta rab mint ők; meg egy másik ázsiai fejedelem, aki szinte megpenészedett már búbánatában meg az unalomban. Sakkoztak. Reggeltől estig sakkoztak esztendő óta, és soha nem szóltak egymáshoz semmit.

Bálinték úgy ismerték már a két sakkozót, mint akár a márványkaput, amely a vértorony és az aranytorony között fehéredik; vagy akár azt az óriás termetű vén kurd méltóságot, aki a császár szidásáért a mázsás bilincset viselte azokban a napokban, s a vas terhétől lankadottan ült vagy feküdt napestig a Vértorony rácsos tömlöcében. Csak a szeme fordult arra, amerre a rabok sétáltak a bokrok között.

Hát a sakkozókra nem is néztek volna, hanem hogy egy új figura ült mögöttük, és nézte a játékukat, az szemökbe ötlött.

- Ki lehet az a sárga-kaftános kis vén török? S mért, hogy hajadon fővel jár. Sohse láttak még törököt turbán nélkül, hacsak nem mosdott vagy beretváltkozott.

A sárga-kaftános a lépéseikre megfordult.

Móré volt.

Fölkelt és otthagya a sakkozókat. Arcáról eltűnt már az a bágyadtság, amely az első napon szinte betegnek láttatta. Apró fekete szeme élénken pislogott, s a járása is erős volt már, szinte fiatalos.

Elébe lépett a két főurnak, és keresztbe fonta a karját:

- Miért gyűlöltök engem? - fakadt rájuk szikrázó szemmel, - mivel vagytok ti különbek nálamnál? Gazdagabbak vagytok? Itt nem gazdag senki. Nemesebbek vagytok? Van olyan régi nemességem, mint akármelyiteké.

- Rabló voltál! - mordult rá Török Bálint.

- Hát ti nem voltatok rablók? Nem ott szereztétek-e a vagyonotokat, ahova a markotok elért? Nem harcoltatok-e egymás ellen is? Nem fordultatok-e mint a szélkakasok hol János felé, hol Ferdinánd felé? Annak a nótáját kukorékoltátok, aki többet adott.

Maylád megfogta Bálint karját.

- Gyerünk innen: hagyjuk itt ezt az embert!

- Dehogyan megyek, - rándult meg Török Bálint. - Sem ebtől, sem embertől nem hátrálok meg.

S leült a padra. Nyugalmat nyomott a haragjára, mert látta, hogy a kapu felől Veli bég közeleg. Egy török pappal jön, meg a két Móré-fiúval. A két kis fiú is török ruhában van már öltözve, de a fejükön még nincs turbán. Hajadon fővel járnak, mint az apjuk.

Maylád is leült Török Bálint mellé.

Móré szétvetett lábbal, egyik kezét csipőre téve állott előttük, és tovább patvarkodott:

- Én ott voltam már abban a harcban, ahol Dózsa Györgyöt levertek. Én ott voltam a mohácsi csatában, ahol huszonnégyezer magyar vére ömlött ki a hazáért.

- Én is ott voltam, - rőffent rá Maylád, - de nem azért, hogy dicsekedjek veled.

- Hát ha ott voltál abban a vérkeresztségben, tudnod kellene, hogy akik onnan megmenekültek, testvérekül becsülik egymást.

- Már engem pedig az ilyen országúti haramia ne valljon testvérenek! - dörgött kivörösödve Maylád. - Tudom én, hogy miért rontották le Palota várát.

- Azt lehet, hogy tudod. De azt nem tudod, hogy Nánát miért rontották le? Azt nem tudod, hogy a budai pasa lába előtt görnyed mind a magyar nemzet, és én, Móré László, én voltam az egyedüli, aki azt kiáltottam neki: *Eb ura kontyos!* Évekig harcoltam az én kis csapatommal a török ellen. Nem Ferdinánd harcolt, se nem a tekintetes magyar nemzet, hanem én: Móré László, én vertem szét tavaly is az ő Belgrádba menő seregét; én Móré László, akit ti rablónak és haramiának tituláltok.

Szusszantott. Aztán az öklével hadonászva folytatta:

- Volt volna annyi pénzem, mint Maylád Istvánnak valaha! Volt volna annyi jószágom, váram és cselédem, mint Török Bálintnak. Vagy annyi katonám, mint annak, aki a koronát csak épp fejdíszül viseli, akkor ma Móré László nevét a nemzet felszabadítójaként ünnepelnék. De mert nem volt se pénzem, se katonám kellőképpen, beszorított a pogány a Nánába, és földig lerontotta a váramat, az átkozott.

Veli bég oda érkezett.

- Nem tudom min feleltek, de Szelim szava az igaz. Mert ő közelebb él az igazság forráshoz, mint ti hitetlenek.

- Micsoda Szelimnek? - hüledezett Török Bálint.

- Szelimnek, - felelte Veli bég, - akit ezelőtt egynéhány nappal Móré Lászlónak neveztek a hitetlenek nyelvén.

Török Bálint hátradőlt és keserűn kacagott:

- Szelim! És ez prédikál nekünk hazafiságról! Coki pogány, az apád dicsőségét!

Bizony megüti, ha Veli bég közibük nem ugrik.

- Hitetlen disznó! - bődült a bég Bálint úrra. - Mingyárt láncba veretlek!

Bálint úr felkapta a fejét, mint az orron ütött paripa. A szeme lángot vetett. Isten tudja mi történik, ha Maylád el nem vonszolja onnan!

A bég megvetően nézett utánok. Bizonyára a zsebével gondolkodott abban a percben, hogy nem gorombáskodott tovább. Móréhoz fordult, és olyan hangosan, hogy amazok is hallják, szólt neki:

- A kegyelmes szultán örömmel értesült arról, hogy az igazhivők seregébe lépsz. Elküldte ezt a tiszteletreméltó papot, hogy megismerd a próféta világosságát, kinek áldott a neve mindörökké.

- Gyerünk vissza a szobánkba, - hörögte Török Bálint. - Gyerünk vissza jó Maylád barátom.

*

Néhány nap mulván kiszabadult a két Móre fiú. Valami tisztségre kapott mind a kettő. Konstantinápolyban.

Csak az öreg Móre maradt a falak között.

Bálinték nem váltottak vele szót többé, de azt nem egyszer hallották, hogy ő is sürgette a szabadságát.

Veli bég egyizben így felelt neki:

- Jártam az ügyedben megint a fényes portán. Megjött már Magyarországból a levél. A budai pasa szépen lepingált mondhatom. Azt írja többek között, hogy mikor Nánát ostromolták, pénzt szórtál mögéd a törökök közé, hogy elvihesd az irhádát.

És a fejét csóválta, nevetett:

- Öreg, öreg, nagy róka vagy te!

*

A töröké volt már akkoriban Székesfejérvár és Esztergom is. A szultán maga vezette a táborát, hogy a Dunántúlra azt a két bástyáját ledöntse.

Tél volt már mikorra hazatért.

A héttoronybeliek hétről-hétre értesültek a hadjáratról, a hazatérésről is. Várták az új rabokat. Isten fel ne rója bűnül: még örültek is, hogy új ismerősök, talán jóbarátok is jelennek meg a héttornyú börtönben. Mennyi ujságot hallanak! Talán a családjokról is.

Egy délelőtt épp erről beszélgetnek, mikor az ajtajuk megnyílik, s Veli bég toppan be. Az arca sietéstől piros. A két kezét a mellére teszi és meghajol Bálint úr előtt mélyen és alázatosan:

- A kegyelmes padisah hivat nagyságos uram. Méltóztassál azonnal öltözködni. S megyünk.

Bálint úr megrázkódott. A tekintete szinte elmeredt.

- Szabad vagy! - rebegte Maylád.

És kapkodták elő a szekrényből a ruhát. Veli bég elfutott, hogy maga is öltözködjön.

- Emlékezzél meg rólam, - könyörgött Maylád. - Emlits meg neki Bálint. Hiszen szemtől-szembe állasz majd vele. Beszélgettek. Megemlithetsz. Kérheted, hogy bocsásson el engem is veled. Oh Istenem, Istenem!... Meg ne feledkezz Bálint a nevemről.

- Nem felejttem el, - rebegte Bálint.

És remegő kézzel gombolta magára a virágos kék atlaszt, amelyben elfogták. A téli szép ruháit elnyütte már. Azt a kék atlaszt nem viselte. Tartogatta. Reménykedett, hogy abban tér majd haza.

Csak kardot nem köthetett.

- Rajtad lesz visszatéret, - biztatta Maylád.

S lekísérte a lépcsőn.

- Meg ne feledkezzél.

Öröm-szemmel nézte, hogyan ülnek hintóba Veli béggel, hogyan burkolódnak bő prémes török bundákba. A bég milyen figyelmesen igazít a bundán, hogy Bálint úr lába meg ne fázzon, s ül alázatosan melléje, baljára Bálint úrnak.

- Az ég angyala a fullajtáraid Bálint!

A hintó elindul. Két lándzsás őr lovagol mögötte.

- Istenem, Istenem, - fohászkodik Bálint úr az úton.

Száz évnyi nagy idő az út, míg végre bekanyarodnak a szeráj kapuján.

A Janicsár-udvaron át gyalog mentek a palotába.

Sok lépcső, de mind fehér márvány; sok délceg testőr, de mind szolga; méltóságos márvány-oszlopok, puha szőnyegek, aranyozások, a keleti művészet minden filigran remeke lépten-nyomon. De Török Bálint nem lát egyebet, csak az előtte siető fehér-kaftános szolga háta közepét, meg egy-egy vastag selyem kárpittal beakasztott ajtót, amelyről vélegette, hogy a szultán ajtaja.

Kis terembe vezették. Nem volt abban egyéb, csak egy szőnyeg, s azon egy vánkös. A vánkös mellett meg terebélyes rézmedence, hasonlatos a budai templom vörösrézből való keresztelő medencéjéhez, csak hogy nem kőlab tartja, hanem egy márványkocka, s nem víz van benne, hanem tűz, parázs-tűz.

Török Bálint ismerte már azt a bútort: *mangál* a neve. Az a kályha télen a török földön.

A szobában nem volt senki, csak a három ajtón a három szerecsen ajtónálló. Szoborként álltak a nagy ezüst alabárdal. Veli bég is ott maradt némán, szinte remegve az ajtó mellett.

Bálint az ablakra nézett. Lelátott a zöldesen hullámozó tengerre, s a tengeren túl Skutariba, mintha csak a budai palotája ablakából nézne le Pest városára.

Talán tojásfőzetnyi ideig álldogált ott, mikor végre az ajtó kárpitját egy szerecsenkéz félrevonta. A következő pillanatban belépett a szultán.

Kiséret sem előtte, sem utána, csak egy tizenhat éves, sovány, szerecsen fiú, aki megállt az őr mellett az ajtónál.

A bég hasra borult a szőnyegen. Bálint összetette a bokáját és meghajolt. Mikor fölemelte a fejét, a szultán ott állt a mangál mellett, és föléje tartotta két sovány tenyerét. Diószin selyemkaftán volt rajta, hermelin-prémmel körülszegzett, és olyan hosszú, hogy csak a két vörös papucsor látszott ki alóla. A fején könnyű patyolat-turbán. Az arca beretvált. Vékony ősz bajusza hosszan leógott az állánál is lejjebb. Egy percig csak álltak szótlanul. A szultán akkor rátekintett a bégre:

- *Szavul.* (Eredj.)

A bég fölkel, meghajolt, az ajtóig hátrált. Ott ismét meghajolt s eltűnt mint az árnyék.

- Régen nem láttalak, - kezdte nyugodtan a szultán, - nem változtál semmit. Csupán hogy megöszültél.

Gondolta Bálint: Hiszen te se fiatalodtál Szolimán. Mert megsoványodott a szultán, mióta nem látta, s nagy birkaszemei körül-ráncosodtak. Meg az orra mintha meghosszabbodott volna. Az arca éktelenül ki volt pirosítva.

De nem szólt Bálint semmit, csak várta, várta szorongó szívvel, hogy mi következik?

A szultán keresztbe fonta a karjait.

- Tudod talán, hogy Magyarország nincs többé.

Bálint úr fakó arca még fakóbbra válik. Ha az ország nincs többé, mit akar ő vele a szultán?

- Az az egynéhány akól, ami még hátra van, - folytatja a szultán, - csak időben van hátra. Ebben az évben az is meghódol. (Bálint úr nagyot lélekzik.) Hát nekem Budára egy jóra való pasa kell. Olyan pasa, aki nem idegen a magyarnak, de nekem se. Te jeles ember vagy. A birtokaidat visszaadom. Minden birtokodat.

Bálint merően néz. Az ajka megmozdul. De hogy még se mond semmit, a szultán folytatja:

- Érted mit beszélek? Hiszen te értesz törökül.

- *Evet*, - bólintott Bálint.

- Hát téged teszek meg budai pasámnak.

Bálint válla megremegett egy pillanatra. Arca azonban komoly és bús maradt. Tekintete lesiklik a szultánról a mangálra, amelynek arabeszkjein átpiroslik a parázs.

A szultán egy percre elhallgatott. Talán azt várta, hogy Bálint törökösen a lábához borul; talán azt, hogy magyarosan kezet csókol, vagy legalább is, hogy hálálkodó szavakat rebeg. De Bálint csak állt. S mintha nem is szultán előtt állana, összefonta ő is a karjait.

A szultán elkomorodott. Fel és alá sétált vagy kétszer a szobában. Aztán megint megállt és Bálintra nézett:

- Talán nem is tetszik?

Bálint fölocsudott.

Mert hol volt az ő lelke e néhány minutányi szünetben. Beszárnyalta minden szép várait, mezeit, erdőit, ölelte a feleségét, csókolta a gyermekeit, gyönyörködött a méneseiben, gulyáiban, nyájaiban, ezernyi cselédségében; ült a kedves paripáin, szivta a magyar föld magyar levegőjét...

Felocsudott a hangra, mint az álomból ébredő.

- Kegyelmes császár, - szólalt meg mély megindulással, - ha jól értem a szavadat, Verbőczynek a helyére méltóztatol rendelni engem.

A szultán a fejét rázta:

- Nem. Verbőczy meghalt. Még abban az évben halt meg, mikor te eljöttél. A helyét nem töltjük be többé. Én téged rendes pasának akarlak. Birodalmam legnagyobb pasaságát adom neked, és a legteljesebb szabadságot.

Bálint úr csak bámult a császárra.

- Dehát hogyan felséges uram? - szólalt meg végre, - magyar pasa...

- Nem: török pasa.

- Török pasa?

- Török pasa. Mondtam, hogy Magyarország nincs többé. Tehát magyar sincs többé. Vélttem, hogy megértetted már.

- Hogy én törökké legyek?

- Pasa.

Török Bálint feje lecsüggedt. Sóhajtott, mintha a lelke szakadt volna ki. Aztán fájdalmas homlokkal nézett a szultán arcára:

- Másképp nem lehet?

- Nem.

Török Bálint behunyta a szemét. A melle nehéz lélekzettől zihált.

- Felséges úr, - szólalt meg végre. - Tudom, hogy nem vagy hozzászokva az egyenes szóhoz. De már én abban vénültem meg... Nem tudok mást mondani, csak amit gondolok.

- Hát mit gondolsz? - szólt fagyosan a szultán.

Bálint úr sápadtan, de méltóságos egyenességgel válaszolt:

- Azt, felséges császár, hogy ha Magyarország egészben is a tiéd, meg ha minden magyarból török lesz is, én nem... Én nem... Én nem!...

IX.

Veli bég elszörnyülködve hallotta visszatéret, hogy mi volt a titkos beszélgetés.

- Micsoda bolond fajzat vagy te! - képedezett a fejét csóválva. - A nyakamat teszem rá, hogy az éjjel már bent hálsz a vértoronyban.

S éjfélig ácsorgott az udvaron: várta a szultán rendeletét.

Azonban a rendelet sem azon éjjel, sem a következő napokon nem érkezett meg. Se levél, se üzenet, semmi, semmi.

Egy hét mulván az öreg sejk-ül-iszlam, a törökök hercegprimása méltóztatott megtisztelni kegyes látogatásával a Jedikulát, és nem is parádéval, csak egyedül, mint valami közpap, - hogy Veli bég majd a földre rogyott bámulatában.

- Valami nevezetes gyaur van itt, - mondta a főpap, - Török Bálint a neve.

- Evet, - hajladozott a bég.

- A padisahnak, (Allah nyújtsa hosszúra életét), kedves gondolata az, hogy ezt a magyar embert magyar tartományunk kormányzójává tegye, s nem akar megtérni a hitetlen eb.

- Kutya.

- Arra kértem őt (Allah nyújtsa hosszúra életét), hogy hadd nézzem meg a foglyot, talán tehetek valamit? Tudod fiam, öreg és tapasztalt ember vagyok.

- Bölcssek bölcse vagy nagytiszteletű sejk, korunk Salamonja.

- Én is azt gondolom, hogy minden csomónak megvan az oldószála, csak nyugalom és okosság. Hátba meglágyítja, hogy én magam hozom el neki a próféta világosságát? Először

csak figyel majd rám, aztán maga se érzi meg, hogyan csöppenik a szívébe az igaz hit első magvacskája.

- Eléggé értelmes ember.

- Aztán látod fiam, ha megtérítjük ezt a gonosz hitetlent, örömet szerzünk vele a paradisahnak.

S egyszerre bókoltak utána:

- Allah nyújtsa hosszúra életét!

*

A napnak nyolcadik órájában, vagyis a mi időszámításunk szerint: délután két órakor, Bálint úr a szobájában aludt, mikor az ajtót rányitotta a bég és betessékelte a főmuftit.

Bálint úr felkönyökölt a diványon és zavarodottan dörzsölte a szemét.

Csak nézett a nagyszakálu bibliai figurára, akit soha sem látott, de akinek papi mivoltát a fekete kaftánról és fehér turbánról egyszerre megösmerte.

- Ébredj Bálint úr, - szólt rá a bég. - Nagy becsület ér téged. Maga a sejk-ül-izlam öméltósága jött el, hogy téged oktasson. Hallgasd őt figyelemmel.

S lekapta a falról az ágymögi szőnyeget s a szoba közepére terítette. Azután a kaftánját vette le, hogy azt meg a szőnyegre terítse, de azt már az öreg nem fogadta el. Leült és keresztbe vont a lábait. Szakála az övébe lógott. Eszes vén szeme vizsgálódva járta végig Bálint urat. Aztán a koránban, - egy pergamenbe kötött tenyérnyi kis vaskos könyvben lapozott.

- Mit akartok? - dörögött Bálint úr. - Hiszen megmondtam a császárnak kereken, hogy nem fordulok törökké.

A bég nem felelt. A főmuftira nézett. A főmufti felelet helyett a szívéhez, homlokához és ajkához emelte a könyvet. Aztán így szólott:

- Allahnak, az irgalmasnak és könyörületesnek nevében. Abdul Kazem Mohamed. Abdallah fia, aki Abd el Motaleb fia: aki Hazem fia, aki Abd Menaf fia, aki Kaszi fia, aki Kaleb fia, aki Morra fia, aki Lova fia, aki Galeb fia...

Bálint úr csak nézett. Fölvette a dolmányát. Leült az öreggel szemben a székre. Várta, hogy mi lesz ebből?

Az öreg nyugodtan folytatta:

- Aki Fer fia, aki Malek fia, aki Madar fia, aki Kenana fia, aki Kamiza fia.

Bálint úr ásitott.

Az öreg folytatta:

- Aki Modreka fia, aki Eliás fia, aki Modar fia, aki Názár fia, aki Moád fia...

S a nevek tengerét sorolta még el, mignem visszakerült Mohamedre és a születésére.

A bég már akkor nem volt a szobában. Nesztelenül kiosont, hogy a dolgait folytassa. A folyosón Mayláddal találkozott, aki szintén alvásból kelt fel. Bálint úrhoz ballagott, hogy felköltse.

A bég utját állta.

- Ne zavard őt, - mondotta az ujját fölemelve, - pap van nála. Az igaz vallásra okosítja.

- A török vallásra?

- Arra.

És a bég ugrálva sietett le a lépcsőkön.

Maylád elképedve bámult utána.

X.

Még a perzsa gyászmenet el se vonult, Gergely megfogta Évának a kezét, és megindult. Belefurakodott a nép közé. Útközben szólt a cigánynak meg Mekkseynek:

- Gyertek! Baj fenyeget!

Akkor aztán Mekksey lépett előre. Széles vállával utat nyomott a sokaság sűrűjében. Jumurdsák meg az aga a tulsó soron szorongott: nem furakodhattak a szent menetben keresztül. A rendtartó katonák sem engedték volna őket. Meg az a sok handsár, amelyet a vallási düh villogtatott, mind ellenök fordult volna.

A mohamedánok meg a szíiták gyűlölik egymást. A szíiták azt tartják, hogy Mohamed mai papjai csak bitangolják a méltóságokat. A törökök meg azt tartják, hogy a perzsa nép eretnek.

Végre kitülekedtek valahogy a sokaságból, s egy keskeny és sötét utcában egyesülhettek.

Gergely csak akkor szólalhatott meg:

- Fussunk! Az agát láttam meg Jumurdsákot! Katonákkal jöttek!

És lódultak a sötétben. Futottak. Legelől a cigány pedig azt se tudta, hogy miért és kitől kell menekülnie.

Bele is bukfacezett egy alvó kutyacsoportba. Egy kutya felsivalkodott, a többi ijedten robbant széjjel.

Mert tudnivaló, hogy Konstantinápoly a kutyák paradicsoma. Ott vagy nincsenek udvarok, vagy ha vannak, a házok tetején vannak; hát a kutya nem fér el sehova. Azok a vörösszőrű rókaformájú ebek százával lepik néhol az utcákat. A török nem bántja őket, sőt mikor egyik-másik kutya kölykezik, a kapuja mellé vet egy rongyot vagy gyékény darabot, hogy segítsen rajta. Azok az ebek takarítják, tisztogatják Konstantinápolyt. A négyszögletes bádoggal szeméttartókat reggelenkint minden török a kapuja mellé üriti. A szemetet a kutyák megeszik. Mindent megesznek, ami nem vas és üveg. És nem is rútak, nem is vadak azok az ebek. Akármelyiknek pattintasz, örömmel csóválja a farkát. Nincs olyan köztük, amelyik nem volna boldog, ha valaki megsimogatja.

A cigány elesésére megállt a társaság. Lihegtek. Gergely nevetett:

- Ördög beléd Sárközi! Minek futsz ilyen bolondul?

- Ha kergetnek, - pihegett a cigány feltápászkodva.

- Nem kerget itt már senki. Hallgatódzunk.

Az utca csendes volt. Csak a távolból hallatszott még a perzsák ájtatos éneke.

Füleltek.

- Én már nem futok tovább! - boszankodott Mekksey, - ha valaki rám támad beleszúrom a dákosomat.

De nem mutatkozott senki.

- Nyomunkat vesztették, - vélekedett Gergely. - Hát Sárközy barátom, hol hálunk?

A cigány az égre nézett:

- A hold mingyárt felkel. Nekem volna egy ismerősöm, akinél meghálhatnánk. Hanem az messzecskén van még: a Jedikula mögött.

Jancsi megélénkült:

- A Jedikula mellett megyünk el?

- Ott, - felelte a cigány. - Csak nyíllövésnyire onnan az a kocsmá.

- És azt mondd: kisüt a holdvilág.

- Kisüt. Nem látja urfi, hogy világosodik az ég alja? Sietnünk kell. Az a kocsmáros görög. Az a mi orgazdánk. Jópénzért ruhát is ad.

- Nem lehetne-e körülnéznünk a Jedikulát? - kérdezte Jancsi, s a hangja remegett, - talán...

- Az éjjel?

- Az éjjel. Jaj úgy szeretném...

- Lehet, ha épen olyan sietős, - vonogatta a vállát a cigány, - csak le ne füleljenek bennünket.

S megindult előttük. Óvatosan lépte át a heverő kutyákat, s hogy a hold elővilágolt, mindenütt azon az oldalon ment, amelyikre árnyék terült.

Alvó házak és alvó utcák. Csak a kutyák csaholnak időnkint. Sehol egy emberi lélek.

A hold apró faházakat világít meg. Mind egyforma ház. Egyemeletes. Két-két rostélyos ablak az emeleten, de csak farostélyos. Azok a háremablakok. Aztán közben egy-egy kőház és megint a faházak végtelen sora.

Egy háznál megáll a cigány, és int, hogy csendesen viselkedjenek. A házban gyermek sir és férfi hang hallatszik. Aztán egy boszús női hang. Persze az ablakon nincs sehol üveg. S ki-hallatszik, ahogy a nő kiáltja:

- *Szeszini kesz! Hunyadi géljor!* (Hallgass el! Hunyadi jön!)

A gyermek elhallgat. Utasaink sietve haladnak tovább.

Még nincs éjfél, mikor a holdvilágos csillagos tenger ragyog fel egy kanyarulatnál a szemök előtt.

A cigány ismét fülel.

- Csónakba kell ülnünk, - tanácsolja halkan, - ha ugyan találunk csónakot, s megkerüljük a Jedikulát. Mert a Jedikula tulsó felén az a kocsmá.

- Hát itt is iszik a török? - mosolyodott el Gergely.

- Abban a kocsmában iszik a török is, - legyintett a cigány. - Van egy belső szoba, ahol csupa török iszik.

Keresgélve járkált a homokos parton, végre egy cölöp mellett csónakot talált. A csónak eleje ki volt huzva a vízből a partra, vagy hogy az apály miatt hagyta el a viz.

Akkor egy kis barnaruhás női alak denevérként suhant ki az utcából. Leiramodott a parton a cigányhoz.

A cigány meglepetten nézett reá.

- Te vagy Cserhán?

A vajda lánya volt.

- Hol vannak a delik? - lehelődzött aggodalmasan.

A cigány a házsor árnyékára mutatott, ahol Gergelyék hallgatódzva állottak.

A leány megfordult. Megragadta Évának a karját:

- Veszedelem fenyeget! Egy hollóképű aga jár a nyomotokban húsz szpáhival.

Éva Gergelyre nézett. Nem értette amit a leány beszél.

- Nálunk járt az aga, - folytatta a leány, - alig hogy ti elmentetek. Felhányták-kutatták a sátrainkat. Karddal verték apámat, hogy mondja meg hol vagytok. A barlangban is kereskedtek.

- És ti a nyomunkba vezettétek őket?

- Hogyisne! Hiszen ha nem is veletek jött volna Sárközi, már csak rá való tekintetből se.

- Egyenes vagy, - mosolygott Gergely, - dehát mink már találkoztunk velök.

- De jönnek! A nyomotokban vannak! Gyertek hamar! Fussatok!

Sárközi már oldozta a csónakot.

- Üljetek be hamar!

- A tengert a hold világítja, aggodalmaskodott a leány.

- Nem baj, - felelte Gergely. - Több csónak itt nincs. Ha meg is látnak, idő telik belé, míg csónakot keritenek.

S lódult a csónaknak.

- Gyertek!

A hold megvilágította a tengert, s a magas bástyafalat, amelynek közepén a tengerre néző négy torony négy hegyeskalapú óriásként sötétlett bele az éji világosságba.

Mikor a csónakhoz értek, robogás és fegyvercsörgés hallatszott az utca felől.

- Jönnek! - riadt meg a leány.

A békák nem ugráltak gyorsabban a vízbe, mint a két cigány a csónakba. De a mieink is sietnek.

- A csónak szűk! - aggodalmaskodott Gergely.

A szava azonban beleveszett abba az üvöltésbe, amely az utca sötétjében felhangzott.

Mekcsey elkapta a cigánytól a két evezőt, s egyetlen roppintással leszakította róluk a szijakat.

- Üljetek le!

- Taszítsd el a csónakot! - kiáltott Gergely.

Mekcsey azonban csak állt, szétvetette lábát, s fölemelt lapáttal várt a törökre, aki a társait száz lépéssel is megelőzve rohant feléjük.

- Gyere csak dervis! - rikoltotta dühösen -, gyere!

Jumurdsák visszahökkent. Csak a leeresztett handsár villogott meg a kezében.

- Gyere no! - biztatta Mekcsey.

S nemhogy eltaszította volna a csónakot, hanem még kiugrott belőle, s nekilódult a lapáttal Jumurdsáknak.

A dervis megfordult és visszainalt.

- Gyere már! - türelmetlenkedett Török Jancsi, - hiszen mingyárt ránk esnek!

Mekcsey nyugodtan ballagott vissza a csónakhoz, s egyetlen lökéssel elválasztotta a parttól.

De odaértek már az üldözők is, és bösz üvöltésük kísérte a csónak lengedezését.

A teher azonban csakugyan nagy volt. A csónak széle alig arasznyira haladta meg a vizet. Mozdulatlanul kellett ülniök, hogy a csónak ne himbálódzzon.

A szpáhik a parton föl-alá futkostak, hogy csónakot kerítsenek.

Mekcsey a cigányhoz fordult:

- *Kaikcsi! Kaikcsi!* (csónakos!) - kiáltották, - *brébré kaikcsi!* (Hé csónakos!)

- Merre?

A cigány a csónak tulsó farán kuporgott s annyira vacogott a foga, hogy alig birt felelni:

- Ke-ke-kerüljük meg a várat, na-na-nagyságos vitézs úr.

- Mi van a váron túl?

- Se-semmi.

- Erdő, mező?

- Ke-ke-kertek, bo-bo-bokros helyek.

Gergely nagyeros kanyarintásokkal mélyítette az evezőlapátokat a vízbe.

A cigányleány megajdult:

- Csónakot találtak.

Csakugyan csónak indult el a partról. Hatan ültek benne, de csak két evezőjük volt nekik is.

A többi török bizonyára szétfutott, hogy másik csónakot is kerítsen.

- Engedj a helyedre, - mondta Gergelynek Mekcsey, - én erősebb vagyok. Hányan vagyunk?

- Jajajaj - vacogott a cigány.

Hallgatva eveztek tovább, keletnek.

A török csónak követte őket.

- Ha többen nem jönnek, - vélekedett Mekcsey, - én majd az evezővel dolgozok, tik meg ahogy lehet.

- Itt ugyan alig harcolhatunk, - mondta Gergely. - Ha utolérnek bennünket, mind a két csónak felfordul. Azt ajánlom, evezz Szkutarinak.

- Hát ki nem tud úszni?

- Én, nagyságos uram, - reszketett a cigány.

- Hát kapaszkodj a csónak orrába, ha éppen felfordul.

- Nem úgy lesz az Pista, - rázta a fejét Gergely, - evez csak a tulsó partnak, hogy ahol már derékig érő víz van, megvethessük a lábunkat. Méregesd a lapáttal a vizet.

- Hát aztán?

- Összecsomóztam itt két font puskaort. Megvizesitem és meggyujtom. Mihelyst utolérnek, odavetem közéjük. Akkor aztán ugorj ki a csónakból. Utánad én, aztán Jancsi, aztán meg Matyi. A törökök megzavarodnak. Elbánhatunk velök egyenkint.

S odanyújtotta a cigánynak a taplót meg az acélt:

- Csiholj Sárközi.

Mekcsey szó nélkül kanyarodott az ázsiai partnak. De messze voltak még: egy óránál is tovább kellett evezniök. Szótlanul ültek a csónakban. Mekcsey Matyival fölváltva evezett. Olykor-olykor mélyen a vízbe nyomta az evezőjét. Könyökig is. Feneket azonban nem birt még tapintani.

A törökök rikoltozva igyekeztek utánok.

- Perzevenk dinini szikeim! - harsogta az egyik, mintha ágyúcső volna a torka.

- Perzevenk batakdsi! - üvöltötte egy másik hang, kisebb tüdejű, de még mérgesebb.

Egyszer Jancsi is visszakiáltott:

- Perzevenk kenef óglu! Hersziz aga! Batakdsi aga!

Még nevettek is rá.

Gergely belenyult a tengerbe, és Sárközi hátán ujjnyi vastagságú fekete tésztává gyúrta a puskaort.

- No most Évám, a közepébe egy kis szárazat.

Éva kicsavarta a portartó szaru dugóját, és száraz puskaort öntött a lepény közepébe.

Gergely behajtotta a lepényt, s gombóccá formálta. Belecsavarta a kendőjébe. Csak egy nyilást hagyott, hogy a puskaorba tüzet gyujthasson.

- Föld, - mondotta egyszerre Mekcsey. Pedig a tengerszoros közepén alig voltak még túl.

Jól dolgozott a fiu. Az a távolság, amely a törökök indulásakor közöttük volt, alig kisebbedett. S a törökök csónakja annyira lehetett, mint amennyire egy erőskarú fiú sző lapos kavicsal a vizen.

- Ég-e a tapló, Sárközi?

- Ég.

- No csak tartsd. Te meg Mekcsey evez most már lassabban. Úgy fordítsd a csónakot, hogy oldalt kerülj. Csak arra vigyázz, hogy belénk ne ütközzenek. Inkább mellettünk rohanjanak el, ha éppen nagyon nekünk jönnek.

- Kanyarítok majd, ne félj.

- Mikor már tiz lépésnyire leszünk, a cigány csusszon le a csónak orráról a vízbe. A cigány-leány is. Te is talán Éva, de csak abban a pillanatban, amint én a tüzet átdobtam. Nekik nem szabad megsejteniök, hogy itt csak derékig ér a víz. Hadd uszszanak!

Egyet szoritott még a kendőn s a fogával is huzott rajta. Aztán folytatta:

- Ha a tűz kiveti őket a csónakból, te Mekcsey mégis maradj itt a csónakban az evező lapáttal. Mink ketten Jancsival a vízbe ugrunk, és az úszókat beretváljuk. Ha nagy lesz a zavarodásuk, akkor te Matyi a csónakjukat iparkodjál megragadni, s amelyik belekapaszkodik, azt vágd.

- Hát én? - kérdezte a cigány.

- Ti hárman a csónakunkat tartsátok, hogy Mekcsey el ne billenjen.

S Éva füléhez hajolt, és belesugta:

- Te a csónak túlsó oldalán ereszkedj a vízbe, s bukj alá, nehogy a puskaapor megüsse az arcodat. Az után kapd el a másik evezőt, és azzal üsd a törököt, amelyik közeledbe ér. Az evező mégis csak hosszabb, mint a kard.

A törökök látták, hogy a két csónak köze fogy. Diadalüvöltésük hirdette, hogy bizonyosnak érzik a győzelmüket.

Mikor már csak harminc lépésnyi volt közöttük a távolság, Mekksey ledugta a lapátot.

- Derékig ér a víz.

- Hát akkor álljunk meg, - mondta Gergely.

S fölkel a padról.

- Add ide a taplót Sárközi.

Átkiáltott a törököknek:

- Mit akartok?

- Mingyárt megtudod! - felelték azok farkasnevetéssel.

Gergely odaadta a taplót és kendőt Évának, s fölvette a csónaknak az ülődeszkáját.

A törökök kezében kard, a foguk között tör. Hallgattak. Az evezőjük nagy loccsanásokkal dolgozott.

Már odaérnek. Gergely a csónakjuk elé veti a deszkát. Toccsan. Az evező török, hogy víz loccsant hátulról a nyakába, abbahagyta az evezést, és visszanézett, hogy mi loccsant?

A csónak magától úszott közelebb.

Mikor már alig tizenöt lépésnyi volt a köz, Gergely odaérintette a puskaorhoz a taplót. A por vörös izzással sistergett.

Gergely csak keveset várt vele. Jól irányzott mozdulattal dobta bele a török csónakba.

A törökök, hogy a tüzes sárkány átrepült, szétretentek. A következő pillanatban mintha tüzi szökőkúttá változott volna a csónak, aztán meg háromöles láng csapott fel nagy puffanással közöttük.

- *Ej váh!* (Jaj!)

A török csónak felfordult.

A hat török hat felé tocsant bele a tengerbe.

- Rajta, - kiáltotta Gergely már ekkor a vízben.

Azonban a szemük káprázott az elillant fénytől.

Egyik se látott semmit. Időbe telt, míg Gergely megpillantotta az első törököt. Az épp a csónakjukba csapott. A nagy rántással Mekkseyt is kilóditotta.

Gergely rácsapott s érezte, hogy a kardja csontot ért.

- Üssétek őket! - kiáltotta.

De társai is csak félvakon dolgoztak.

Mikorra megtért a szemük ereje, Mekkseyt látták, ahogy erősen birkózik a vízben egy vállas törökkel. Gergely nekihuzakodik, jól fejbe méri. Azonban vastag a koponyája a töröknek. Megfordul és úgy üti vállon Gergelyt, hogy majd elesett. De akkor meg Mekksey kapaszkodott a törökbe. Megragadta hátulról a nyakát, és belenyomta a vízbe.

Tartotta míg csak bugyborékol.

XI.

Egy májusi délután három sárga bársonyruhás olasz ifjú, s két rövidszoknyás olasz leány jelent meg a Héttorony kapuja előtt. Az egyik ifjunál koboz volt, az egyik leánynál is. A másik leány csörgős dobot tartott a hóna alatt.

Az őt a kapu árnyékában álldogált, és szunyókált álltában, csak olyankor emelgetve a szemehéját, amikor bakancs kopogott el előtte. Mégishát az idegeneket meglátta: eléjük nyújtotta a lándzsáját.

- Megállj!

- Olasz énekesek vagyunk. A várnagy úrhoz megyünk.

- Nem lehet.

- De kell.

- Nem lehet.

- Miért ne lehetne?

- Hurcolkodik.

Valami hat katona állt és guggolt a fal árnyékában. Öreg cigányasszony jósolt ott nekik rostán rázott tarka babból.

Az egyik leány a kisebbik, bátran odalépett, és megszólította a cigányasszonyt:

- Láláká. Az őt nem ereszt be. Küldj be valakit Veli béghez, hogy ajándékot hoztunk.

A cigányasszony éppen valami érdekes jóslásnál tartott. Őt csoportba osztotta a babot, és csevegett a katonának:

- Most vetődött fel a szerencsédnek a képe. De nem mondom el addig, míg be nem megy a béghez, és meg nem jelented neki, hogy olaszok vannak itt: ajándékot hoztak.

A megszólítottak már vörös volt a képe a kíváncsiságtól. Vakarintott a tarkóján, aztán fölkelt és besietett.

Nem telt belé tíz perc, visszatért. Intett az olaszoknak:

- Kövessetek.

S megindult az olaszok előtt. Átvezette őket egy hideg folyosón, egy meleg kerten, nagy-kerekű malom mellett, majd egy másik kerten is, amelyben nagybokrú saláták zöldültek.

A katona leszakított egy fej salátát, s azon nyersen levelezni kezdte. Megkínálta vele a leányokat is:

- Egyetek maruját.

A cigányleány elfogadott egy levelet, s odakinálta a társának.

- Nem kell, köszönöm Cserhán.

- De egyél! Jó!

- Tudom, hogy jó, de mink nem úgy szoktuk.

- Hát hogyan? Sóval?

- Sóval és sült csirkével.

Az egyik olasz tolmácsolta mindig a beszédüket, - s mivelhogy a két leány mindig beszélgetett, s néhányszor a tolmács elfordult, a leány mindig megszólította.

- Gergely, mit mond Cserhán?

Két magas téglafal között volt az a kert. Mert kettősfalú a vár. Két torony a közepén meg külön is össze van falazva.

- A tornyok is kettősek belől, - magyarázta Gergelynek a cigányleány. - Egy ór beszélt egyszer a kocsmában, hogy ezek a tornyok tömve vannak arannyal, ezüsttel. Ő már söpört ottan, s benézett a kulcslyukon.

- Azért őrizi ezt annyi katona, - felelte búsan Jancsi.

A fiú különösen izgatott volt. Hol elpirult, hol elsápadt, s mindenfelé szemlélődött és fülelt.

Elérték a bég hajlékát. Nem is volt több ház belől a fal mentén, csak a sok vastag ágyú; minden ötven lépésre egy. Mellettök a rozsdás golyók soka, akkorák, mint a közepes görög-dinnye.

A bég udvarán vasalt ládák heverték szanaszét. Egy piros vászonból készült sátor részei is. Fegyverek, tábori butorok és szőnyegek mindenfelé a kavicsoson meg a gondozott virágágyakon. Aki innen elmegy, bizonyára nem találkozik azzal, aki a helyébe költözik.

Tíz-tizenöt katona rakodott a ládába.

A bég ott állt közöttük, és ő is salátázott, csak mint a kecske, sült csirke nélkül.

Intett az olaszoknak s egy kifelé néző vastag ágyúnak a kerekére ült. Ott salátázott tovább.

- No mit akartok? - kérdezte jókedvűen.

Gergely előállt. A kalapját a kezében tartva, szólott törökül:

- Olasz énekesek vagyunk bég uram. Az éjjel itt halásztunk a vár alatt. Tudod uram, szegények vagyunk, hát esténként halásznunk kell. Hanem az éjjel nemcsak halat fogtunk. Ahogy kihúzzuk a hálót, valami megcsillanik benne. Nézzük micsoda, hát egy gyönyörű aranytányér.

- Mi a manó!

- Méltóztassál megtekinteni. Láttál-e valaha szebbet ennél?

A kebelébe nyult, és egy kis aranytányért vett elő, amelynek a közepén remekül kivert női figurák domborodtak, - vizben dévajkodó najádok.

- Masalláh! - rebegte a bég.

S a szeme a gyönyörűségtől elmeredt.

- Magunk se láttunk ehhez hasonlót, - folytatta Gergely. - Azon gondolkodtunk, hogy mihez fogjunk vele? Ha eladjuk, ránk fogják, hogy loptuk, s Isten tudja, micsoda bajba kerülünk! Ha nem adjuk el, mit ér annak a tányér, akinek nincs mit ennie belőle?

A bég forgatta a tányért, s meg is emelgette.

- Nem arany, csak aranyozott ezüst.

- De műremek. És az ilyeneket mindig ezüstből alkotják.

- No, és miért hoztátok éppen nekem?

- Éppen ezt mondanám el bég uram. Ahogy ott tünődünk, eszünkbe jut, hogy raboskodik itt a Héttoronyban egy jótevőnk, valami magyar úr. Kicsi koromban én az öcsémrel együtt rabja voltam annak az úrnak.

A bég mosolyogva szemlélte a tányért.

- És jól bánt veletek?

- Taníttatott bennünket, és úgy szeretett mint a saját fiait. Hát arra gondoltunk, hogy megkérünk téged engedd meg, hogy danolhassunk neki egyet.

- Hát ezért hoztátok nekem a tányért?

- Ezért.

A bég megint a tányérra mosolygott. A kebelébe dugta.

- És jól danoltok? Hadd hallom: hogy danoltok.

Az öt olasz mingyárt körbe állt. Ketten megpenditik a kobozt, s egyszeriben rákezdik:

*Mamma mamma,
Ora muoio, ora muoio!
Desio tal cosa,
Che all orto ci sta.*

A két leány dala mint két hegedűhang. Gergelyé, Jancsié, mint két fuvola. Mekcseyé, mint valami gordonka.

A bég abbahagyta a salátaevést. Szinte nőtt a füle.

- Angyalok vagytok ti, vagy dsinek!

Az énekesek felelet helyett vig táncdalba kezdtek. A cigányleány kiperdült a középére, és a tamburint zörgetve irgett-forgott a bég előtt.

A bég fölkel.

- Elnéznék benneteket három nap, három éjjel. De nekem holnap reggel Magyarországra kell indulnom. Csatlakozzatok hozzám. Akár itt csatlakoztok hozzám, akár az úton, én amig velem lesztek, jóltartalak benneteket. Pénzt is adok. Soha többé semmi gondotok ez életben.

Az öt olasz kérdőn pillantott össze.

- Uram, - mondotta Gergely, - ezen tanácskoznunk kell. De előbb ha megengeded, amit kértünk.

- Szívesen. De kihez is kíváncsítottok?

- Török Bálint úrhoz.

A bég kedvetlenül terjesztette a tenyerét maga elé.

- Törökhöz? Bajos. Ő most a mázsásban van.

- Micsoda mázsásban?

A bég boszusan legyintett.

- Gorombán bánt a főmuftival...

*

Mégishát teljesítette az olaszok kívánságát. Rábizta őket egy katonájára:

- Bálint urat tegyétek ki az udvarra. Ezek az olaszok danolnak neki. Akár van neki kedve a meghallgatásukra, akár nincs, tegyétek ki.

A belső vár kapuja is megnyílt. Annak az udvara már alig nagyobb a pesti Erzsébet-térnél. A két sakkozó akkor is ott ült a platánfa alatt. Móré is ott unatkozott a játékosok mögött. Néhány horvát és albán úr is ott ásitózott. Rá se néztek a sakkra, csak hát mert az ember társas lélek, mint a hangya vagy a lúd, vagy a juh.

Maylád ott üldögélt egy tábori széken a vasrácsos börtön előtt, hogy ha Bálint valamit szólna, felelhessen reá. De nem tudtak ők már egymásnak ujat mondani. Csak hol egyik, hol másik szólalt meg:

- Min gondolkodol?

Az öt olaszt megállították a kapuban, míg Bálint urat előcepelik. Kihozták a vasrács mögül. Két katona a bilincsét emelte, hogy járhasson. Kitétek egy kemény faszéket az udvar közepére, arra ültették. Ott aztán megülhetett az öreg. De nem is tudott volna megmozdulni a karnyi vastag vasláncban.

Hát ült. Nem tudta, miért ültették oda? A nyári kendervászon ruhája volt rajta. A fején nem volt süveg, csak sörénynyé nőtt nagy fehér haja. Két kezét a bilincs lehuzta a szék oldalára. Ötven fontot nyomott az a két bilincs. Erőtlen öreg karjai nem bírták emelni. És fakó volt az arca, mint akit akasztófáról vesznek le.

- Jöhettek, - intett a katona az énekeseknek.

Jönnek is a kapuból. Megállnak sorjában egymás mellett, alig öt lépésnyire Bálint úr előtt.

A rab úr bágyadt egykedvűen nézett: hogy kerülnek ide ezek az idegenek?

Még a sakkozók is abbahagyták a játékot. Mi lesz itt? Hiszen ez pompás mulatság: olasz énekesek a Héttoronyban! Oda sorakoztak Bálint úr mögé, és várták a dalt, s különösen a két leány táncát.

- A fiatalabbik nem olasz, - vélte a herceg.

- Száz közül is megismerni, hogy cigány, - felelte Maylád.

- Hanem a többi, az olasz.

Véletlenül csakugyan barnák voltak valamennyien. Mekcsey a legvállasabb, Gergely a legnyulánkabb, Jancsi a legfeketébb szemű. Éva dióolajjal volt megbarnítva. A haját frigiai piros sapka takarta, mint valamennyiét.

Az öt olasz csak állt.

- No énekeljete hát, - biztatta őket a katona.

Hanem biz azok csak álltak, bután és halaványan.

A legfiatalabb olasz arcán végigcsordult a könny. A másikén is.

- Daloljatok hát ebadta komédiásai! - türelmetlenkedett a török.

A legfiatalabb erre előre tántorodott: oda omlott a láncokon ülő rab elé, és átölelte a lábát:

- Apám! Édesapám!...

XII.

A Jedikulától egy nyíllövésnyire az örmény kórház mögött egy kis napszámos-kocsmá áll egymagában.

Kerti lakás lehetett az valamikor, valami szép márvány nyaraló még abban az időben, mikor Konstantinápolyt Bizáncnak nevezték. De haj! az idő meg a földrengés meglazítja a márványkockákat is. Letördeli a terasszok alabástrom balüsztréit, az ablakok kővirágait. Félremozdítja a lépcsőket, és dudvát ültet az oszlopok hasadékába.

A nyaralóból kurta-kocsmá lett.

Járt oda mindenféle gége. S a gazda, akinek Milciádesz volt a keresztnéve, orgazdasággal is gyarapította a jövedelmét.

Milciádesz adta a mi fiataljainknak az olasz ruhát, aranytányért, persze jópénzen, és hát szállást is.

Hogy a Héttoronyban balul sült el a produkció, csaknem bajba kerültek.

A katona rögtön jelentette a bégnek, hogy az olaszok, valami rokonfélék, mert igen sírnak a rab körül. Azonban a bég nem sokat törődött már akkor a Jedikulával. A magyarországi terület (törökül *vilajet*) foglalkoztatta az eszének minden kerekét. A Jedikulában ő is csak rab volt. Bent kellett laknia a falak között, s évenként csupán egyszer léphetett ki, hogy imádkozhasson az Aja Sofia templomában.

- Esek! (Szamár!) - bődült a katonára. - Azok az olaszok rabjai voltak annak az úrnak, most pedig az én rabjaim.

Éppen a kalamárisát igazította a ládájába, - szép porfir-kalamárist. Kivont a kalamáris oldalából egy nádtollat, és a tintás spongyába nyomta. Egy tenyérnyi kis pergamen darabra egynéhány sort irt, s odanyújtotta a hűledező katonának.

- Nesze. Add az olaszoknak, és kísérd ki őket a kapun. Semmi bántódásuk ne legyen!

Gergely persze elolvasta az írást azonnal, amint a markába nyomták.

Ez volt benne:

Ez az öt olasz énekes az én seregemhez tartozik. Ezt a temesszüket adtam nekik, hogy senki őket ne bántsa, mikor mellettem nincsenek. Veli bég.²

Gergely eltette az írást örömmel.

Ránézett a katonára. Hol látta ezt a bagolypofát? Hol?

Eszébe jutott végre, hogy ott ivott őkegyelme az előbbi estén a görögnél, a mindenféle napszámos és hajós között. Látszik is az orra pirosságán, hogy a vádlottak padjára kerül, ha majdan eljut Mohamed próféta elé.

- Eljössz-e te is a béggel? - kérdezte Gergely amint kifelé mentek a kapun.

S egy ezüst tallért nyomott a markába.

- Nem, - felelte a katona a tallértól megvidámultan, - a bég csak aknafúrókat visz, meg deliket. Az én uram holnaptól fogva Izmail bég.

- De ő még nem lakik itt?

² Temesszük: mentslevél

- Nem; amott lakik abban a vadszölös házban.

S egy vadszölővel befuttatott házra mutatott, amely háttal nekiépül a régi Bizánc várfalának. Talán annak a köveiből is építették.

Estére ott itta már a bagoly az ezüsttallért a görögnél.

A mi ifjaink azon az estén egy csinos kis márványszobában vacsoráztak. Rizskásás ürühúst ettek, s közben tanácskoztak is, hogy a béggel térjenek-e vissza a hazájukba? vagy csak magukban?

Mert hogy a veszedelem a sarkukat tiporja, aggasztóan bizonyos. Hogy Bálint urat meg nem szabadíthatják, az még bizonyosabb.

- A béggel kell visszatérnünk, - vélte Gergely. - Ez a legokosabb amit cselekedhetünk.

- Én ugyan nem danolok neki, - dörmögött Mekcsey. - Danoljon neki a durrogó istennyila!

- Hát akkor rekedtséget színlelsz, - vont a vállán Gergely. - Miért ne danoljak neki? Nem azt mondja-e a közmondás is, hogy akinek a szekeren ül, annak a nótáját fújja!

- Ha ezt megtudják odahaza, hogy mink törököt mulattattunk...

- Miért ne? Itten danolunk neki, otthon meg majd táncoltatjuk.

Jancsi nem elegyedett a beszélgetésükbe. Maga elé bámuldozott, s ki-kigyöngyöztek a könnyei. Gergely a vállára tette a kezét:

- Ne sirj Jancsikám. Hiszen az a nagy lánc nem örökös. Meglehet holnap leveszik róla.

- Nem is beszélhettem apámmal. Csak éppen hogy a Ferkót kérdezte, arra feleltem. Azt mondtam neki: Otthon maradt, hogy ha én elpusztulok az úton, maradjon egy gyermeke anyámnak.

Hallgattak, és sajnálkozva néztek reá.

- De micsoda bolond vagyok én! - rándult meg Jancsi, - maskarának öltözve lopakodok be hozzá, holott rendes úton is meglátogathattam volna. A történetek után bemehetek-e? Hiszen akkor egyszerre tudják, hogy nem olasz énekesek vagyunk. A bégnek a mentslevele nem véd. Legalább a pénzt adtam volna oda neki.

A cigányleány fogta a tálat és kivitte. A szobába besütött a hold, és elhalványította a mécses világát.

- Még egyvalamit próbálhatnánk, - szólalt meg Gergely. - Még ugyszólván minden pénzünk megvan. Nálad van Jancsi ezer arany, énnálam háromszáz. Mekcseynél van annyi, amennyivel hazajuthatunk. Évánál is.

A cigányleány visszatért.

- Nem nézitek-e meg a bagoly-törököt? Olyan részeg már, hogy lefordult a székről. Sárközi a török költségén iszik, de ő még nem részeg. Matyival kockáznak.

Azonban, hogy csak maga nevetett, ő is abbahagyta. Leült a gyékényre a többi közé, és az állát a könyökére támasztotta. Évát bámulta.

- Az új bég - folytatta Gergely - bizonyára kap a pénzen. Csakúgy kap, mint a többi. Hátha az tehetne valamit? A pénz minden lakatnak a kulcsa volt mindenkor.

- Én mindent odaadok, ami nálam van, - készségeskedett Jancsi. - Életemet is odaadnám!

- Hát akkor merészeljünk meg egy utolsó próbát.

- Hogyan juthatnál be éjjel a béghez?

- Letartóztat, - vetette oda Mekcsey. - Meghallgat, el is fogadja a pénzt, de te is ott maradsz.

Gergely mosolygott:

- De nem vagyok én olyan golyhó. Nem a magam bőrében megyek hozzá.

- Hát?

- Felöltözök török katonának.

Jancsi megragadta Gergely kezét:

- Megtennéd, Gergely? Megtennéd?

- Már teszem is, - felelte Gergely.

Fölkelt és beszólította Milciádesz gazdát.

- Gazda, - mondotta, - nekem egy török katonaruha kellene. Olyan, amilyent a Héttorony katonái viselnek.

A görög végigdörzsölte fekete bokros szakálát. Megszokta már, hogy a vendégei álöltözeteket viselnek, de azt is megszokta, hogy mindennap két-három arany pendül tőlük. Ördög beléjük, akár rablók, akár tolvajok, a fő az, hogy jól fizetnek. Ajánlotta is már nekik, hogy lakjanak a föld alatt való teremben.

- Hát olyan ruhám éppen nincsen, - mosolygott hunyorgatva, - de van itt egy részeg török, arról leszedhetjük a turbánt meg a köpönyeget.

- Az is jó lesz. De nekem szakál is kellene.

- Van bőven.

- De nekem éppen olyan szakál kell, mint azé a katonáé.

- Akad olyan is.

S kifordult. Alig öt perc mulván mindenféle kész szakállal, fekete szőrrel és ragasztóval tért vissza.

- Felragasszam?

- Ragaszd fel. Olyanféle képet mesterkélj nekem, mint azé a töröké.

Leült. Milciádesz munkába fogott. Közben beszélgettek.

- Ismered az új béget, aki a Héttoronyba kerül?

- Hogyne ismerném, - legyintett a görög. - Topcsi volt.

- Mit tudsz róla?

- Tuskó. Víz iszik, víz is az esze. Irni se tud.

- A többi tiszt se tud. Legföljebb olvasni ha tudnak.

- De ez úgy hányja-veti magát, mint a szultán lova, noha az is többet tud nálánál. Hanem bezzeg mikor egy magánál nagyobb fát lát, hajlong, mint a kender a szélben.

- Járt már a haddal?

- Tavalý. A császárral. Esztergom alatt meg is botozták.

- Eszerint gyáva?

- Azért tették ide. Gyáva és ostoba. Vizen nőtt ember lehet-e más?

Gergely a ragasztótól jobbra és balra fintorgatta az orcáját.

De ekkor már úgy el volt változva, hogy Mekksey majd felfordult nevében.

A görög előkerítette a turbánt, a handsárt meg a köpönyeget is.

- *Allaha emanet olun*, - hajlongott Gergely tréfásan.

El akarták kísélni, de ő csak Jancsit meg Mekkseyt engedte maga mellé. Jancsi útközben átadta neki aranyait. Gergely egyet gondolt s Jancsit is visszaküldte. Csak Mekksey maradt vele.

- Te is, - mondotta neki, - távolabbról kísérj. Ne sejtsek, hogy összetartozunk.

Félóra nem telt belé, ott állott a bég háza előtt.

Megzördítette a kapu réztányérát.

A kapu nézőlyukán egy vén kappan arca jelent meg.

- Mít akarsz?

- Küld azonnal a béget a Héttoronyba. Baj van!

A kappan eltűnt. Gergely visszavonult. Tudta, hogy a kappan megint meg fog jelenni. De azt is tudta, hogy ha senkit se talál az ajtóban, senkinek se adhatja át a bég kérdéseit. Majd forgolódik, morgolódik, végre is kibúvik. Kénytelen lesz visszatérni a béghez, s megmondani, hogy a katona már eltávozott. A bég majd elindul maga, s megyen a Héttoronyba.

Gergely elsétált a Héttorony felé. A Drinápolyi kapunál - így nevezték a Héttorony északi kapuját, - megállott.

A kapu zárva volt. Az őr a kapukövön guggolt és aludt. A feje fölött hitvány olajlámpás égett a falból kinyúló vasrudon.

Köröskörül csöndesség, és búzaszag. Bizonyára búzát szállítottak a malomba, s valamelyik zsák kiszakadt.

Mekksey harminc-negyven lépésnyire követte Gergelyt s hogy Gergely megállott, ő is megállt. Talán azért is állott Gergely a lámpás világosságába, hogy Mekksey láthassa.

A percek lassan multak. Gergely szidta magában a török időt, hogy milyen lomhán jár.

S mivelhogy ember és bogár mind csak a fényességet nézi a sötétben, Gergely is az olajlámpásra fordította a szemét.

- No megöszülök, mikorra kimászik a bég! - mormogta türelmetlenül.

Szegény jó dalia, te kedves szép csillaga a magyar dicsőségnek, nem öszülsz te meg e földi világon! Vajjon milyen arccal néznél a jövődő tükörébe, ha most előtted föllebbentené valami égi kéz, s te látnád magadat rabbilincsben, épp ezen a helyen; s látnád a török hóhért, amint azon a rozsdás lámpavason neked bokrozza a kötelet!...

*

Az utca csöndjében kapudörrenés hallatszott.

Gergely megrezzent. Elindult sebesen a dörrenés irányába.

A bég jött.

Egymagában jött. Köpenyegébe volt burkolódzva, s a fején magasra kalácsozott turbán fehérlett.

Gergely megállt egy percre. Hallgatódzott, hogy jön-e valaki a béggel?

Nem jött senki.

Akkor eléje sietett a bégnek.

- *Aksaminiz khair olsun bej ofendim* (Jó estét bég uram), - szólalt török katonai szalutálással,
- nem Veli bég hivat téged. Én csaltalak ki egy igen fontos ügyben.

A bég visszahökölt. A kardjához kapott.

- Ki vagy te?

Gergely is a kardjához nyult. Kivonta és fordítva, markolatával nyujtotta oda a bégnek:

- Fogd, ha azt gondolod, hogy tartanod kell tőlem.

A bég visszataszította a kardját a hüvelybe.

Gergely is.

- Több jót hozok neked, mint gondolnád, - mondta Gergely.

Kiemelte a pénzes zacskót a köpönyege belső zsebéből.

S megcsördítette az aranyakat.

- Fogadd bevezetésül.

A bég tenyerébe vette a súlyos zacskót, de aztán visszaadta.

- Előbb tudnom kell: ki vagy? és mit akarsz?

S ő is a ház árnyékába lépett. Kőpad fehérlett ottan. Arra ült, és figyelmesen nézett Gergelynek az arcába.

Gergely szintén a padra ült. Összefonta a karjait, és időnként a csipős álszakált vakargatva beszélt halkán és óvatosan:

- Az én nevem *Százezer Arany*. Vélném, hogy eléggé jóhangzású név.

A bég elmosolyodott:

- De nem álnév-e?

- Hamar megpróbálhatod. A te neved azonban: *Szegény Ember*, bár az kétségtelen, hogy jeles vitéz vagy. Mindenki tudja, hogy Magyarországon is megfordultál a diadalmas hadjáratban.

- Látom, hogy ismersz.

- Hát, hogy röviden végezzünk: te holnap reggeltől kezdve várnagy vagy a Jedikulában. Más szóval: rab leszel te is, csak hogy fizetéses rab. Évenként egyszer kimehetsz a városba. És ha Allah hosszúra nyújtja az életedet, hát életedben összesen huszszor-harmincszor láthatod még Konstantinápolyt. Meghizol szépen mint Veli bég.

- Tovább.

- Rajtad fordul, hogy nagyobb és szabadabb sorsot válassz magadnak.

- Hallgatlak.

- A Jedikulában van egy rab, egy dúsgazdag magyar úr: Török Bálint.

- Azt akarod kiszabadítani?

- Te mondod. Dehát ráhagyom, hogy azt akarom.

- Hallgatlak.

- Veled egynehány új katona is jön. Ha más nem: a szolgálid. Mi történnék, ha te holnap este kihoznád például Bálint urat, mintha a szultán hivatná?

- Naplemente után nem jöhet ki a várnagy se.

- A szultán parancsára kijöhet. Dehát mondjuk: nappal jön ki, veled és két katonával. Az utcák erre már néptelenek. Te a két katonát visszaküldöd, s ballagtok ketten Bálint úrral tovább. De ahelyett, hogy a szerájba mennétek, a nevezett rabot egy hajóra vezeted. Egy hajóra, mely a parton áll, és narancs-szinű zászlót lenget. Lehet az a hajó gabonaszállító hajó is, bárka is, csónak is. Nincs olyan sok erre felé. Hát mondom: legfeljebb ruhát, köpönyeget változtattok és lekanyarodtok ketten a hajóra.

- Ilyen röviden?

- Nem éppen. A hajón, mihelyt elindul, háromszáz arany olvasódik a markodba, törökökül szólva háromezer gurus, vagyis piaszter. Azután akár a vizen, akár a szárazon Tekirdagba megyünk. Ott egy emberünk vár jó lovakkal és ötszáz aranynyal téged. Az ismét ötezer gurus. Lemegyünk Athenbe, onnan Olaszországba, amint az olasz partra lépünk, ott ismét ötszáz arany hull a markodba.

- Ezerháromszáz.

- Eddig. Gondolom tíz évi fizetésed. De gondolkodj te is: az az ember, aki Debrecent, Szigetvárt és Vajda-Hunyad várát mondja magáénak, s aki azokon túl még ura egy királyi birtoknak, csaknem teljesen a Dunántúlnak, az bizony könnyen kifizeti neked még azt a kilencvenkilenc ezer aranyat is, akárha a fele vagyonától kell is megválnia.

- És ha nem látom az első ezrest se?

- Akár most is odaadom, ha kívánod.

A bég gondolkodva nézett maga elé.

Gergely vállat vont:

- Ha azt látnád, hogy megcsalunk, - pedig olyan magyart még nem láttál, aki csalna, - hát akkor mindig lesz időd ráfogni Török Bálintra, hogy megszökött, s hogy te utána mentél egymagad, és a hajón fogtad el. Akár a hajóról hozod vissza, akár a földről, neked hisznek majd, mert visszahoztad.

A bég gondolkodott.

- Hát jó, - szólalt meg végtére. - Holnap alkonyat előtt egy órával legyen az a sárgazászlós hajó egy nyillövésnyire a Héttoronytól. De már a parton várj. Miről ismerlek meg?

- Ha az arcomról nem ismernél, - ámbár hát nézd meg az arcomat, hiszen süt a holdvilág, - a turbánom szintén sárga lesz, kénszinsárga. Megismerhetsz.

- Egy órával naplemente előtt.

- Pont tizenegy órákor, - felelte Gergely.

Mert a török időszámítás szerint napnyugtakor van tizenkét óra.

*

Éjfél volt, mikor Gergely visszatért Mekkseyvel.

- Itt van-e még a bagolyképű török? - kérdezte, hogy a kocsmába belépett.

- Alszik, - felelte Milciádesz.

- Megteheted, hogy holnap tizenegy óráig aludjon?

- Meg, - felelte a korcsmáros.

S poharat vett elő. Vízet töltött bele, és valami port kevert el benne. A por elolvadt, mint a só. S fölrazta a törököt.

- Hé Bajguk! Haza is gondolj.

A török fölemelte a fejét, és zavaros szemekkel nézett maga elé. Ásított.

- No idd meg ezt az egy pohár vizet, aztán lódulj haza.

A török rá se nézett a pohárra, csak kinyújtotta a kezét. Fölhajtotta. Ismét maga elé nézett. Megmozdult, hogy föltápáskodjon, de megint csak visszahanyatlott.

Gergely öt aranyat nyomott a korcsmárosnak a markába.

- Nyugodt lehetsz, - hunyorgatott Milciádesz. - Ez innen el nem mozdul akár holnap estig se.

*

Hajót könnyű volt bérelniök. Egy négyvezős görög-hajót kiválasztottak az aranykürtben s megfogadták Tekirdagig, amely Konstantinápolytól egy napi út. Adtak neki narancsszínű zászlót és két arany foglalt. Délután jókor már ott állt a hajó, ahova Gergely vezette. Nap-nyézet előtt két órával felvonta a zászlót.

Gergely azután a kocsmába sietett. Felzavarták az álmából a törököt. Azt mondták neki, hogy az aga a narancsszínű zászlós hajó elé rendelte. Álljon ott a parton.

A török még mindig kábult volt. Sárközinek kellett vezetnie. Ment a jámbor, tántorgott a sárga turbánban. Azt sem tudta, reggel van-e? este van-e? Csak annyit jegyzett meg, hogy a bég odarendelte a partra valami hajó elé.

Gergelyék szanaszét egymástól távolacsán lappangtak utána.

Ha elfogadta a bég az ajánlatot, akkor amint a hajóra lép, ők is azonnal ott teremnek. Ha pedig a bég nem mer vagy nem tud cselekedni, akkor ám ő lássa, hogyan értik meg egymást a sárga-turbános atyafival.

Az első kérdés az volt, hogy hozza-e a bég Török Bálintot?

Ezt Cserhánra bízták. Nem közölték vele, hogy Bálint úr szökésre indul, csak azt, hogy a szultánhoz vezetődik, s még egyszer látni akarják. A jel az volt, hogy ha megpillantja a béget, a két katonát és Bálint urat, fölnyulláskodik az utcasarkon a vadszőlőre, mintha egy levelet akarna szakítani. Ezt Mekksey körülbelül ezer lépésnyiről megláthatja, s inthet a társainak.

Ők megint ezer lépésnyire járkáltak a part felé. Gergely dervisnek volt öltözve. Éva cigány-leánynak, Jancsi persa kereskedőnek, Matyi kurd percec-árusnak. Mekksey hal-árusnak.

Éva ott guggolt Matyi mellett, és percecet evett.

Pontosan a kitűzött időben fölemelte Mekksey a halas fatálat a fejére, és megindult a part felé.

Ez volt a jel.

Jancsi elsápadt. A szemét örömkönnök árasztották el. Gergely kipirult, szinte az arcán lükkögött a szíve.

S megindultak egymástól száz-kétszáz lépésnyire a part felé.

A hajó ott állott. A szél vigan lobogtatta a narancsszinű zászlót. A hajó tulajdonosa egy fiatal görög hagymakereskedő a hajó kormányrudjánál olvasgatta a napi szerzeményét.

És a hajó előtt ott állott bután a török, a bagolyképű. A fején sárga turbán. Mögötte ott ült a parton Sárközi és mosta a lábát a zöld tenger-vízben.

- Jön! - rebegette Jancsi Gergelynek, mellette elsietve. - Istenem segíts!

És reszketett még a lába is.

Gergely visszapillantott.

Látta a béget, amint gyalog sétálva közeledett a fehérfejű magyar úrral. Mögöttük két dárdás, fehérturbános katona.

A bég visszafordult és valamit mondott a katonáknak. A katonák visszafordultak a Héttorony-nak.

Jancsi megindult sebes lépésekkel a hajó felé, de amint Gergely mellé ért, Gergely megragadta a köpönyegét:

- Várj!

A bég Bálint úrral sétált a parton lefelé nyugodtan.

Elmentek a kurd peremes mellett anélkül, hogy akár arra, akár a mellette ülő cigánylányra pillantást vetettek volna.

Bálint úron látszott, hogy ámul és bámul. A bég vidám volt. Egyre fecsegett.

Elkerültek egy ott-heverő kutyát. Letelepdedtek a parton.

A sárgaturbános haptákba állott.

A bég abban a pillanatban megfordult. A kardja elővillant. Visszafelé intett vele. Azután a hüvelyébe lökte a kardját és sasként csapott a sárgaturbános katonára.

Leteperre a földre. Közben valami ötven katona rohant elő a bokrokból és házakból.

Először is a turbános katonát kötözték meg, aztán a cigányt. Majd a hajóra ugráltak fel, s lekapták a lábáról a fiatal görögöt is.

Mindenkit megkötözték, aki csak a hajón volt.

Cserhán a nagy dübörgés és lárma közepette ott termett és sikoltozva könyörgött Sárköziért. Őt is megfogták és zsinórt kötözték a kezére.

*

A nap éppen leereszkedett a keresztény városrész mögött, mikor Gergely a Konstantin-oszlop mellett visszafordult. A hivei mind ott lihegték a nyomában. Porosak voltak és sápadtak, szinte tántorogtak a fáradságtól.

Gergely megtörölte a homlokát. Ránézett Jancsira:

- No úgy-e, hogy „lassan járj, tovább érsz”?

S elvegyültek az utcai nép közé.

XIII.

Julius közepe táján Veli bég Mohácsra ért szilidárjaival és az ötven aknászával.

Valahányszor török sereg ment Budára vagy a Dunántúlra, Mohács mezeje volt mindig a főállomásuk. Szerették azt a helyet. Szerencse mezejének nevezték. Maga Szulejmán is ott pihent mindig legnagyobbat. Arra a dombra huzatta fel a sátrát, ahol azon az emlékezetes napon állott.

A bég sátra már készen állott, mikor a sereg estefelé nagy fáradtan odaérkezett.

A bég először is megfürdött a Dunában, azután kappant vágatott, és mikor a nap leereszkedett, kiült a sátora elé. Bizony már nagyot apadt a kövérsége, mióta elhagyta a Jedikulát.

A mező még fehérlett a töméntelen sok lócsonttól. A katonák is egy-egy lófejre tették a fátalukat, úgy ettek. Vigak voltak.

Az agák valami tizenöten körülállták a bégét és elmondták a napi jelentésüket. Azután amelyik elvégezte a mondókáját, leült a bég elé a gyékény-szőnyegre. Együtt szokott vacsorázni Mohácson a tisztikar, s ott még a haragosak is összebékültek.

A béghez lovasposta érkezett azon az estén. A szultánhoz indították azzal a hirrel, hogy Visegrád immár a töröké. Nem is harccal jutottak hozzá, hanem a várbeliek vízvezetékét elrontották. Kiszomjajztatták a várat. A benlevők Ferdinándtól vártak segítséget, de bizony az olyan magyar király, hogy Istenre bizza a várait. Amade tehát megadta a kulcsot. Csak arra kötött, hogy békésen elvonulhasson. A budai pasa megesküdt rá, hogy nem lesz bántódásuk. De bezzeg a népe nem esküdt meg. Amint a magyarok lerakták a fegyvert a vár közepén, s megindultak fegyvertelenül kifelé, a törökök rájuk-rohantak és lekoncolták őket.

- No akkor két napot pihenünk itten! - örvendezett Veli bég. - Máma alszunk, holnap mulatunk. Holnapután indulunk Nógrádba.

Mert Visegrád után az volt megjelölve, hogy meg kell szállniok.

A török posta folytatta az útját Konstantinápoly felé. Veli bég serege alvásra dőlt.

Másnap délben egyetlenegy parancsot adott a bég a tisztjeinek:

- Estére mindenötök nálam vacsorázik. Van bor, de jó! Az olaszok danolnak.

Vig ember volt a bég. Szeretett enni, inni. S valahányszor a török magyar földre lépett, rögtön elfelejtette Mohamed prófétának a bor tilalmát.

- Egy közembernek valami titkos jelenteni valója volna, meghallgatod-e - kérdezte az egyik aga.

- Jöhet, - felelte a bég jókedvűen.

Egy alacsony rókaszemű szilidár lépett elő. A ruhája rongyos, mint valamennyié. A turbánja alig nagyobb egy zsebkendőnél. Hajlongott.

- Az olaszokról van jelenteni valója a te szolgádnak.

- Hallgatom, - felelte a bég.

- Régóta gyanus a te lábad porának az az öt ember. Az első gyanum akkor ébredt, mikor láttam, hogy az egyik olasz papirosdarabokkal tisztította a többinek a kardját.

- Szamár vagy, - legyintett a bég. - Tudhatod, hogy azok gyaurok. Mink felszedjük a papirost, mert lehet, hogy Allah neve van valamelyik szeleten, de azok a disznók Allah nélkül élnek, sötét eszüek és alábbvalók az állatnál.

A szilidár rendületlenül állt a helyén.

- A második gyanum Szófia táján ébredt. Emlékezhetsz rá, nagyságos bég, hogy zsákmányos szekerekkel találkoztunk, s az egyik szekér ott hevert feldőlten az út mellett.

- Emlékezem.

- A csirkés ketrec széttörött, és a csirkék szétfutottak. Egy vén asszony egyre hívta őket, hogy *polátyi, polátyi!* Nem hallgattak rá sem a csirkék, sem a tyúkok. Az görög asszony volt. Egy török segíteni akar és szintén kiabál: *gak-gak-gak!* A baromfi erre se fut össze. Akkor az az egyik fiatal olasz, az a leányképű elveszi tőle a búzás kosarat, és azt kiáltja a baromfiaknak: *pi-pi-pi! pitye-pitye-pitye pityikém! pityikém!* Erre minden baromfi öhozzá futott. Még meg is fogott egy tyúkot és összecsókolta.

- Hát mi van ebben?

- Az uram, hogy a tyúk, meg a csirke értett magyarul. De az is ám aki hívta őket.

A bég hümmmentett.

- Hátha olaszul is *pipi* a csirke? Értesz te olaszul?

- Olaszul? nem.

- Hát akkor ne beszélj te teve!

A szilidár alázatos meghajlással fogadta a *teve* címet.

Folytatta nyugodtan:

- Hát mikor Belgrád mellett csikót cserélt az egyik szilidár? - Kereledse a neve. Valami paraszt adta el neki és tiz aspert fizetett rá a te katonád. A csikó azonban oly vad volt, hogy senki se bírta megülni. Akkor az a legvállasabb olasz ráugrott, mint a párduc és megnyargalta. A csikó majd összeesett. Hát honnan tud az ilyen olasz énekes lovagolni?

A bég vállat vont:

- Talán lovász volt gyerekkorában.

- Engedd uram hogy folytassam.

- Folytasd.

- Az este egy aga jött hozzánk, a legnagyobb termetű aga, akit életemben láttam.

- Manda aga.

- Az. Ahogy elmegy az olaszok mellett, megáll a nyulánk előtt és azt mondja neki:

- Nini, te Bornemissza vagy! Amaz összerendül és azt feleli rá: Nem vagyok az. De isten engem az vagy te, - mondja az aga; - Bornemissza Gergely. És tovább beszél hozzá: Hát nem ismered engem? Megvan-e még a szép gyűrűd? Használt ám a tanács, amit adtál. Látod már aga vagyok. Csakhogy nem Hajván a nevem, hanem Manda. Nem fog a golyó.

- És mit felelt az olasz?

- Azt felelte: Nem tudom mit beszélsz. De azt tudom, hogy van egy ember, aki hasonlít rám. Honnan ismered annak a magyarnak a nevét? Budán tudtam meg, - felelte az aga, mikor Török Bálintot elfogták. Az ő kíséretében volt. Ejnye, hogy nem te vagy az. Igen hasonlítasz rá. Tíz aranyat vesztettél vele, hogy nem te vagy.

- Nohát úgye, hogy nem magyar, te elefánt!

- És mégis az! - felelte a szilidár diadalmasan. - Az este megbizonyosodtam róla, hogy nemcsak ő magyar, hanem valamennyi. Amint a vacsorához üstöt állítottak fel, az egyik belemarkolt a bodzába és kihuzta gyökerestől, hogy a tűznek helyet csináljon. A gyökerekkel egy koponya is kifordult a földből. Mind az öten azt nézték és tanakodtak rajta, hogy török-e, vagy magyar? A te szolgád ott feküdt mellettök és aludni látszott. A te szolgád ért magyarul.

A bég meghorkant mint a ló:

- Hát magyarul beszéltek? Mit beszéltek a kutyák?

- Azt mondja az a fiatal nyulánk: - Bizonyosan magyar volt ez, mert a török eltemette a maga halottait. Akkor a másik kezébe vette a koponyát és így szólt: Akárki voltál életedben, a hazáért haltál meg: szent vagy énnekem! És megcsókolta a koponyát. Így ásták el ismét a földbe.

A bég a kardjára csapott:

- Jaramaz gyaur kutyák! Dehát miért nem jelentetted ezt azonnal, te vizi ökör!

- Már aludtál uram.

- Láncot az álnok kémekre! Hozzátok ide őket!

A szilidár örömtől ragyogó arccal rohant el. A bég komor várakozással nézte a dombról, hogyan futkosnak a szilidárok mindenfelé a sátorok között.

Két óra is beletelt, míg a szilidár visszakerült.

A homlokáról csurgott a verejték.

- Uram az olaszok...

- Hát hol vannak?

- Megszöktek a kutyák, megszöktek!

Vége az első kötetnek.

II. KÖTET

NEGYEDIK RÉSZ EGER VESZEDELME

I.

Ha van az égből könyv, amelybe a magyarok történetét írják, a következő nyolc évet így jegyezték bele:

1545: A töröké már Buda, Esztergom, Fejérvár, Szeged, Nógrád, Hatvan, Veszprém, Pécs, - az ország csaknem egészen.

1546: A török 15 szandsákra osztotta Magyarországot. A magyaroké csak a Felföld maradt és egy-két megye Ausztria mellett.

1547: A magyarokat nemcsak a török nyúzza, hanem az osztrák is.

1548: Luther és Kálvin vallása országszerte terjedez. Nemcsak a török és az osztrák az ellenség, hanem egymásnak is ellensége a magyar.

1549: A török mindent szed adó címén, még gyermekeket is.

1550: Erdély ellen oláh és török sereg indult. Fráter György néhány nap folyamán ötvenezer embert állított talpra. Az oláht megverték. A török visszakotródott.

1551: Izabella királyné távozott Erdélyből. Fráter Györgyöt orgyilkosok megölték.

*

És következett az 1552-ik év.

*

Már kéklgett a soproni szilva és nyílt a napraforgó, mikor egy napos, szeles délután ott állt Éva asszony a város egyik házának a tornácán. Valami külföldre utazó ifjunak válogatott az ura ruháiból.

Mióta nem láttuk őt, természetben és tagjaiban megtelt, megasszonyosodott. Arcának gyöngye fehér bársonya még leányos, de a kedves macskaszemekben már nem mosolyog a régi pajkosság. Szelid és nyugodt okosság az arca.

- Hát itt van két ruha is, Miklós, - mondja a diáknak.

És egy viseltes meggyszín kamuka ruhát, meg egy köznapi kenderszövetet terít az asztalra.

- Ez a kamuka még bő magának. De lehet, hogy egypár hónap múlván már belenő.

- Köszönöm, igen köszönöm tekintetes asszonyom, - rebegte a diák.

S arca elvörösödött az örömtől.

- Ez bizony feslett kissé, - szemlélődött a ruhán az asszony. - Node estig úgylis pihen: megvarrom.

Aztán a kenderszövetű ruhát vette föl.

- Ez éppen jó lesz. Az uram akkor viselte ezt, mikor Budán járt. Mikor a török elfoglalta Budát, s mink a királynéval Lippára költöztünk.

- Köszönöm, - örvendezett a diák. - Ebben megyek tovább. Ezt a por se fogja.

Az asszony belenyult minden zsebbe. Üres volt valamennyi. De mégis a mellény csücskében érzett valami keményest.

A zseb lyukas volt. Éva bedugta az ujját s egy sokszorosan összehajtogatott vékony pergaménpapírost talált a bélés között.

Nézi, bontogatja, kiterjeszti. Hát egy ötszögű forma rajz; mindenféle vonalak és pontok.

- Mi lehet ez, Miklós diák? Valami tekenős béka ugye?

Tenyérre veszi a diák. Csakhamar megfordítja, szemléli hosszasan.

- Nem tekenős béka, - rázogatja a fejét, - bár olyanforma.

E pillanatban egy kis hatéves feketeszemű gyerek robog ki a szobából. Az oldalán remek kis aranyozott-markolatu kard. A hüvelye kopottas piros bársony.

- Anyám, - csipogja a gyerek, - azt ígérted, hogy trombitát is veszel, aranyos trombitát.

- Ne háborgass mostan, Jancsikám, - tolta félre az anyja. - Eredj le, kedves, a kertbe, Luczához.

- Aztán megveszed az aranyos trombitát?

- Meg-meg.

A gyerek a lába közé fogta a kardot, s letrappolt az udvarra, onnan meg a kertbe.

- Hát biz ez, - mondja a diák a papírost figyelemmel szemlélve, - egy várnak a rajza, mégpedig Eger váráé.

- Eger váráé?

- Az bizony. Tessék nézni: ez a béka kettős vonallal van körülhúzva. Ez a kettős vonal fal. A béka feje meg a négy lába, öt kiszögellő bástya. A vékonyvonalas négyszögecskék benne az épületek.

- Hát ez a sarló-forma, itt a béka mellett?

- Külső vár. Épület nincs benne, mint már külső várban, csak két bástya, s azon két torony.

- És ez a két fekete kapocs, amelyik a sarló közepét a békához köti?

- Ez a Sötétkapu.

- Miért sötét?

- Mert a föld alatt van.

- És ez itt a kapu mellett?

- Istálló.

- Ilyen nagy istálló?

- Nagy kell oda, tekintetes asszonyom. Aztán bizonyosan itt a kocsiszin is, meg a lovászok lakása. A kulcsár is itt lakik.

- Hát ez a pontozott, itt a kapu mellett?

- Ez templom volt. Az a templom, amelyet Szent István király építtetett. A felét bizony lerombolták nem is olyan régen: éppen tíz esztendeje.

- Beh kár volt.

- Bizony kár volt. De a templom derekán húzták át az új nagy árkot és építették ezt a külső várat. Kellett, mert ez volt a várnak a gyöngye oldala, ez a napkeleti.

- Dehát honnan tudja ezt maga, Miklós?

- Hogyne tudnám. Két esztendeig jártam ott iskolába. Mindenki erről beszélt ottan. Akkor építették a Sötét-kaput is.

- Dehát itt is van egy kapu, a napnyugoti oldalon, a patak mellett.

- Van itt elől is a déli részen. Három kapuja van.

- Hát ezek a mindenféle piros vonások?

A diák nézte, betűzte a jegyeket. A fejét rázta.

- Ezek földalatti utak.

- Ilyen sok földalatti út?

- Sok, de nem mind járható már.

- És ezek a négyszögletű szobafélék?

- Földalatti termek. Ez itten víz-tartó. Emez meg temető.

- Temető? A földalatti utak között?

- Annak kell lennie, mert lám, ide erre a földalatti útra ez van írva: *Halottak útja*.

Az asszony megborzongott.

- Különös, hogy a halottakat ide temetik.

- Csak kolera idején, - felelte a diák. - Most már jut eszembe, hogy hallottam erről.

- Jaj, hogy előbb nem jött Miklós, legalább két héttel?

- Miért, tekintetes asszonyom?

- Ha előbb jön, előbb adom a ruhát. Ha előbb adom a ruhát, előbb megtalálom benne ezt a rajzot. Szegény uram éppen oda ment: Egerbe.

- Hallottam, hogy a török odafordul.

- Hiszen éppen azért ment az uram is Egerbe. Csak szegény apám el ne ment volna vele. Gondolja csak: hetvenesztendős ember. Keze-lába fából. És elment az urammal!

- Harcolni?

- Hát azért is. De meg azért is, hogy van egy öreg jóbarátja: Bálint pap. Ezelőtt egy esztendővel összekaptak valamin. Még akkor szegény anyám is élt. Aztán a pap Egerbe költözött Dobóhoz. Hát azért ment édesapám, hogy megbéküljön vele. Igen szeretik egymást.

Az asszony ekközben felnyitott egy zöldre festett virágos ládát és kivett egy könyvecskét. Az imádságos könyve volt az. Beletette a vár rajzát. S kitekintett a kertbe, a fiára, aki ott futkosott a virágöntöző cseléd mellett.

- Majd csak jön valaki Egerből, - mondotta elgondolkodva. - Pető Gáspárnak a bátyja itt lakik. A király embere. Ő küldött egy szekér puskaport a várba, meg golyót, mivelhogy az öccse ott van. Ha követ jön hozzá Egerből, odaadom neki ezt a rajzot: elküldöm az uramnak.

S tűt és cérnát fogott. A kamuka ruhát az ölébe vette. Amint ott beszélgetnek tovább, a kapun egy sötétkék-mentés ember lép be, s hogy a kaput vissza behajtja, köszön valakinek.

- Ne fáradjon tovább, - mondja, - bent már majd eligazodok.

Éva fölkelt. A hang ismeretlen neki. Az ember is.

A tornác előtt három lépcső. Az idegen ott fölemeli a fejét. Félszemü barna testes ember. A bajusza huszáros. A kezében olyanféle bot van, aminővel a falusi birák járnak.

- Jónapot kívánok! - köszön fel az asszonynak. - Azt mondják, itt lakik tekintetes nemes Bornemissza Gergely hadnagy uram.

- Itt lakik, - feleli az asszony, - de nincs itthon.

- Hát csakugyan elment már?

- El, Egerbe.

- Ejnye, ejnye, - csóváltatja a fejét az ember, - beh igen sajnálom! Beszédem lett volna vele... De talán a felesége is...

- Én vagyok a felesége. Tessék.

Az ember föllép a lépcsőn. Leveszi a süvegét, és mély tisztelettel meghajol.

- Balogh Tamás a nevem, - mondja. - Révfalusi nemes vagyok.

A meghajlásáról látszott, hogy nem paraszt.

Az asszony nyájas arccal vont ki egy széket az asztal alól, s közben bemutatta a diákot:

- Réz Miklós diák. Külsőországi iskolába utazik. A bátyja a király hadában szolgál, és ismeri az uramat, hát erre jött egy vásári kocsin, és betért, hogy megpihenjen.

- Isten éltesen öcsém, - bakkantott félvállról a félszemű.

Leült és megint ejnyézett.

- A lóvásárra jöttem, - mondja a térdére csapva, - és sok mindenféle dolgom lett volna vele. Többek között pénzt is hoztam volna neki.

- Pénzt? - csodálkozott el Éva.

- Azt mondták pénzre van szüksége, hogy Egerbe megy, és eladja egynémely arany- és ezüst-marháját.

- Nem igen van minekünk.

- Én igen szeretem a gyűrűket.

S mutatta a kezét: tiz szebbnél-szebb gyűrű ragyogott a balkezén. A jobb kezén is lehetett, de azt hamvas bőrkeztüü borította.

Folytatta:

- És hogy egy gyönyörű gyűrűje volna többek között.

- Van, - mosolygott az asszony.

- Egy holdas.

- És csillagos.

- A hold topáz.

- A csillagok gyémántok. De honnan tudja ezt bátyám?

- Láthatnám azt a gyűrűt?

S a hangja remegett.

- Nem, - felelte az asszony. - Mindig a zsebében hordozza. Valami szerencse-gyűrű az. Töröké volt.

Jancsika megint ott csörtetett az udvaron. Egy szökkenéssel a lépcsőn termett, s hogy az idegent megpillantotta, a gyermekek szokott bámulásával nézett reá.

- Köszönj szépen a bácsinak, - mosolygott az asszony.

- Tán a hadnagy úr fia? - kérdezte az idegen. - De mit is kérdek, hiszen szakasztott mása!

S magához vonta a gyereket. Megcsókolta.

Éva asszonyon valami kellemetlen érzés vizsgolt át, de csak egy pillanatra. A következő percben már el is feledte.

- Még nem vesszük meg a trombitát? - zaklatolódzott a gyermek.

- Veszek én neki, - készségeskedett a diák, - ugyis fordulok egyet a vásárban. Elviszem Jancsit a szekeresemhez is. Megmutatom neki a kis csikót.

- Jó, - hagyta rá az asszony, - itt egy denár. Vegyen neki egy trombitát. De vigyázzon rá Miklós. Te is Jancsikám... Tudod mit mondott apád!

És Tamás úrhoz fordult. Szomorúan mosolygott.

- Igen meghagyta, hogy a gyerekre vigyázzunk.

Jancsika ugrált örömeiben. S elment a diákkal.

Az anya még utánuk kiáltott:

- A templom közelében járjanak Miklós. Mingyárt kimegyünk mink is.

Mert már előbb is készült, hogy kimegy a vásárba. Holmi apróságokat akart venni a bécsi kereskedőktől, akik a vásárra lejöttek.

Balogh Tamás uram szórakozottan forgatta a süvegét, és kedvetlenül nézett maga elé.

- Mi hirt tud Szolnokról? - kérdezte aggódalmas szemmel az asszony. - Ugy-e nem bir vele a török?

- Magam is azt vélem, - felelte szórakozottan Balogh Tamás.

- Az uram is azzal vált el tőlem, hogy a török aligha kerül az idén Eger alá. Szolnokot igen megerősítették tavaly. Erősebb Egernél.

- Sokkal erősebb.

- S ha elesik is. Egert mind a felső-ország védi.

Balogh Tamás uram fanyaran mosolygott.

- Van-e a tekintetes hadnagy úrnak valami ábrázolatja itthon?

- Van bizony, - felelte az asszony. - Tavaly föstötte le egy német festő.

- Nem mutatná meg a tekintetes asszony? Sok jót hallottam már a vitéz úrról, szeretném ismerni.

- Hát nem ismerik egymást? - csodálkozott el Éva.

- Valamikor, de már régen beszéltem vele.

Az asszony bevezette a vendéget a szobába. A szoba homályos volt, és levendula illatot lehelt. Éva asszony megnyitotta az ablaktáblákat. Látszott, hogy a szoba vendégszoba. A földön törökszőnyegek. A fal mellett medvebőrös divány. Az ablaknál írószekrény, könyveszekrény. Sok pergamen-kötésű könyv, talán száz is. A falon arcképek. Az öreg Cecey sisakos képe, barna korában. Ceceyné kancsalul nézőn, aranyhimzetű fejkötőben. Aztán egy diófarámába foglalt sárga Krisztuskép; egy pajkos leánycarc, amely Bornemisszánéhoz hasonlít, s mellette az ura képe. Fiatal, vékonyképű barna ember, csaknem cigányosan barna. Nyílt szemeiben vidám eszesség. A bajusza pörge. Kerek kis puha szakál köríti az állát. A haja vállig omló.

Tamás úr érdeklődéssel szemlélte a képet. Bólogatott:

- Derék szép ember. Vajjon mennyi idős?

- Huszonhat éves.

- És már ekkora fiok van!

- Nyolcéves házasok vagyunk mink - mosolygott a menyecske. - Gyermek voltunk, mikor összekerültünk.

Tamás úr megint a képre nézett.

- És igaz, hogy Konstantinápolyban is járt a vitéz úr?

- Járt bizony. Én is vele voltam akkor.

- Van egy török ismerősöm, az beszélt róla. Manda bég. Óriási ember. A vitéz úr igen szives volt egyszer iránta.

- Manda bég? Sohasem hallottam ezt a nevet.

- Talán Hajván néven emlegette? Azelőtt Hajván volt a neve.

Éva elmosolyodott:

- Hajván? Hogyne ismernénk! Én is láttam!

Tamás úr még egyszer felnézett a képre, s nézte hosszasan, némán, összevont szemöldökkel. A fejével úgy integetett neki, mintha köszönne, aztán elbókolt, s háttal ment ki az ajtón.

Az asszonyon ismét az a rossz érzés ömlött végig, amely akkor fogta el, mikor Tamás úr a gyermekéhez nyúlt. Mindazonáltal kikísérte a tornác lépcsőjéig.

Az ember mindig a jobbán ment. Ez parasztos volt. Meghajolva köszönt. Ez uras volt. Háttal ment ki az ajtón. Ez törökös volt.

Az asszonyt nyugtalanította valami. De csakhamar korholta érte magát:

- Nem illik rosszat gondolnom a szerencsétlenről. Félszemű ember, azért néz úgy mint a kigyó.

Visszaült a varráshoz és hogy kiűzze a nyugtalanságot az elméjéből, dalba fogott. A cseléd dalolt a kertben, ő is azt dalolta, s gyors ujjal igazgatta fel egymás után a meggyszín kamuka ruhára a megtárgult gombokat. Egy helyen féslés is volt. Arra piros selyem cérnát keresett.

De az eszéből csak nem múlt ki a látogató.

- Ki ez az ember? - tünődött, a ruhát a térdére bocsátva.

A gyűrű... az arcképnézés... Hajván emlegetése... a törökösen volt távozás...

Ki ez az ember?

Szinehagyott arccal bámult a bezárt kapura, s erőlködött, hogy emlékezetében világosság gyuljon. Már ismerős volt neki az arc is, a hang is. De nem tudta honnan? A gyűrű fordult az eszébe. Gergely azt mondta, elviszi. Tréfásan mondta s a hétköznapi mellényébe tette. Elvitte-e a mellényt?

Az asszony a ruhás szekrényhez sietett és kiforgatta, kidobálta a ruhákat. A mellény benne van. Egy tapintás reá: valami keménylik benne. A gyűrű! A gyűrű! Még csak papirosba se takarta.

S akkor, mint a felhőn átcikázó villám, egy név villant el az agyában. A homlokára kapott:

- Jumurdsák!

*

A cseléd akkor tért vissza a kertből. Látja az asszonyát, amint elhanyatlik a szétszórt ruhák között a láda előtt. Az arca sápadt. A szeme ki van karikásodva.

- Tekintetes asszony!

Nem felel.

A cseléd körülnéz. Befut a másik szobába is. Rabló járt-e itt? A mult szombaton rabolták meg fényes nappal Bóta mézeskalácsost. Ma se tudják: kik voltak.

Kapja az ecetes üveget, és dörzsöli, szagoltatja az asszonynyal.

- Az uram veszedelemben van, - ez volt Évának az első lélekzése. - Hol a gyermek? Igaz: elküldtem. Hamar a köpönyegemet, Lucza! Gyerünk Jancsiért!

- De ilyen betegen tekintetes asszony...

- Nem vagyok beteg. Gyerünk.

Pedig olyan sápadt volt, mint egy halott.

S úgy amint öltözve volt, fölkelt és kisietett a kapun.

A veszedelem érzése megacélozta az izmait. Ment, rohant egyenesen a templomnak.

Az utcákon jövő-menő vásári nép nyüzsgött. Kocsik, tehenek, madzagon sántító disznók s az állatok között kádakkal, hordókkal megrakott falusi emberek. Vásári zajgás. Por, hagyma-bűz.

A cseléd már a templomnál érte utól. Ráborította a köpönyegét.

Egyszer csak elővállik a sokadalomból a diák is.

Futva és az embereket lökdösve igyekszik hozzájuk, és kiált:

- Szolnokot elfoglalta a pogány! A templom előtt hirdették. Hogy menjek én most már...

- A gyermekem! - kiáltott rá Éva. - Hol hagyta?

- Balogh úr bevitte a templomba. Azt mondta, hogy míg ő imádkozik, hozzam meg a hirt. Oh Istenem, Istenem! vége az országnak! Ha Szolnok is a töröké már, Eger meg nem állhat!

- A gyermek!... a gyermek! - lihegte Éva. S rohant fel a lépcsőn. Be a sokaság között a főajtón.

- A gyermekem! - kiáltozta fuldokolva. - A gyermekem!

Bent éppen litániáztak, s a környékbeli német parasztok harsogva énekelték a német litániát:

Christus, höre uns! Christus erhöre uns! Herr erbarme Dich unser!

Az asszony sikoltozva rohant át rajtok.

- Jancsi! Jancsi fiam!

De Jancsika nem felelt egyik padból se.

II.

Szeptember ötödik napján Gergely a siroki vár alatt köszönt a fölkelő napnak. A nap a szemébe tűzött neki és kétszázötven vig gyalogosának. S nem is a napnak köszönt ő, hanem, hogy egy másik dandárt látott az úton, azért emelte a szeme elé a süvegét.

A dandár azonban szemben jött.

Csak maga ült lóháton, a katonái előtt, hát ő pillantotta meg leghamarább a kardos dárdás rendetlenül szállingózó csapatot.

- Mi a csuda lehet ez? - mormogott magában. - Töröknek nem török. Magyarnak meg, ha magyar, nem jöhet Eger felől.

S átremegett a szívéen az a gondolat, hogy Dobó otthagya Egert...

Mert hej, az a Ferdinánd király mindig csak szájjal adja a segítséget. Így veszett el Lippa, Temesvár az idén.

Szolnok is, ki tudja megáll-e? Amilyen okos számító ember Dobó, bizony hamar kikétszerkettőzi, hogy egy magyar nem birhat száz törökkel.

Az úton egyebet se láttak, csak kocsikon ülő papokat. Valamennyi Eger felől! S valamennyi nagy ládákkal, szekrényekkel, zsákokkal körülakodottan. Eleinte csak köszöntgetett nekik, de aztán, hogy kedvetlenítette a látásuk, ki se tért már az útból.

Hát megriadt egy pillanatra, hogy Dobó otthagya az egri várat. De csak egy pillanatra. A következő pillanatban elkergette magától ezt a gondolatot. Nem olyan ember az! Bárki jön az úton, nem Dobó. S ha mégis Dobó hada, akkor sincs Dobó vele. Ott marad egymaga és meghal egymaga, de a történelem azt az egyet nem írhatja róla soha, hogy elhagyta a reábizott várat. Hiszen Eger a felvidék kapuja!

Zászló nem látszik a közeledő haddal. Valami kétszáz fő. S apró csoportokban sietést közelednek.

Gergely intett Ceceynek. Az öreg hátul lovagolt a sereg mögött, s egy vén katonával beszélgetett. Mindig beszélgetett az öreg. Hogy a veje intett, odaszöktette hozzá a lovát.

- Kicsit előre nézek, - mondotta Gergely, - legyen addig a vezető, apám.

Megsarkantyuzta a paripáját. Az ismeretlen dandár elé ügetett.

Szeme a vezért kereste. Nincs köztük tollas süvegü. Hát megállt előttük és fölemelte a karját: állót intett nekik.

- Tik kassaiak vagytok!

Nem felelt egyik se. Zavaros szemmel néztek rája. Némelyik el is vörösödött.

- Honnan jöttök?

Erre se felelt egyik se.

- No! - kiáltotta Gergely boszusan, - tán a néma barátok katonái vagytok?

Végre egy nagyállú öles ember fölemeli a fejét és megszólalt savanyu szájjal:

- Hát mink kassaiak vagyunk, hadnagy uram, és onnan jövünk, ahova a tekintetes hadnagy uram megyen.

- Egerből?

- Onnan. De jobb, ha a tekintetes hadnagy úr se fárad oda. Nem érdemes. Ugyis vissza kell fordulnia.

- Hát miért? Mi a baj?

- Mi? Hát csak az, hogy bolond kecske az, amelyik nekiugrik a késnek!

- Micsoda késnek?

- Tetszik-e tudni, hogy mi történt Temesvárral?

- Tudom.

- Tetszik-e tudni, hogy Losoncit levágták, a népét felkoncolták?

- Mondom, hogy tudom.

- Hát azt tetszik-e tudni, hogy kétszázezer a török?

- Azt is tudom.

- Hát azt tetszik-e tudni, hogy Dobó uramnak ezer katonája sincsen.

- Lehet még több is.

- Hát azt tetszik-e tudni, hogy Szolnok tegnapelőtt óta a töröké.

Gergely nézett rá. Elsápadt.

- Most már azt is tudom. És azt is tudom, hogy ha ti voltatok volna ottan, akkor még hamarabb elveszett volna. Hát csak eredjetez haza az anyátok kötényébe. S hogy ne menjetez üresen, hát netek, ez mindnyájatoknak szól, patkányok!

S úgy csapta pofon a nagyállú embert, hogy az neki tántorodott a másiknak.

A következő pillanatban már kirántotta a kardját, s bizony középük szabdal, ha le nem ugranak az útról.

- Tisztelem Serédi Györgyöt! - rúgott utánok. - Különb katonákat kívánok neki, mint ti vagytok. Patkányok!

S köpött utánok.

A kassaiak morogva széledtek le az útról és szét a mezőn. Gergely rájuk se nézett többé. Megindult ismét, s a lova a sarkantyú nyomásából érezte, hogy a gazdája reszket haragjában.

Még jó, hogy egy cigánykaravánt talált ott az országúton. A kassaiak döntötték-e föl az egyik kocsijokat, vagy hogy magától fordult az árokba? - a cigányság annak a kiemelésével vesződött.

Gergely visszapillantott, hogy messze maradoz-e a serege? Azután, hogy megvárja őket, megállt a cigányok előtt. Nézte őket, hogy feledje a boszuságát.

- Nini, - kiáltott egyszerre örömmel, - Sárközi barátom!

Az egyik gubancos cigány meghökkent, aztán elvigyorodott erre a nyájas megszólításra. Levette a süvegét. Hajlongva közeledett, miközben ravasz szemét fürkészőn jártatta Gergely arcán.

- Hát nem ismersz meg?

- Hogyne ismerném nagyságos uram, csókolom kezsit, lábát. Eccerre megismertem. Csak az nem jut eszembe, hogy hogy híjják?

- No majd eszedbe jut. Mit mivelsz itt? Látom rongyos vagy, mint a madárijesztő.

A cigány szinte ijedten tekintett magán végig: csakugyan rongyos volt. Csak ing volt rajta meg egy posztó darabokkal foltozott bőrnadrág, vagy talán inkább bőrdarabokkal foltozott posztónadrág. A lábaszára kivörösödött belőle. A lábán nem volt semmise.

- Hát van-e már lovad?

- Dehogyan van csókolom a csizmája szárát, vitézs uram, dehogyan van. Nem is les tebbet soha!

- Gyere velem Egerbe öreg. Fizetést adok neked, mint akármelyik más puskamivesnek. Lovat is kapsz, ha egy hónapot ott szolgálsz. Meg azonfelül olyan piros nadrágot kapsz tőlem, hogy minden cigányt kitör a nyavalya az irigységtől.

A cigány elvigyorodott. Végigpillantott a saját rongyos öltözetén, majd ismét felnézett a vitéz arcába, és a fejét vakarta.

- Egerbe? Meleg les ott uram.

- Ne félj te attól. A leghűvösebb bástya alatt dolgozhatsz. Te leszel az én fegyverigazítóm.

S törökül folytatta:

- *Alláh isini raszt getirziin!* (Isten segítsen a dolгодban.)

A cigány a levegőbe szökött.

- Bornemissa Gergely, vitézs hadnagy uram! - kiáltotta, hogy szinte szikrázott a szava az örömtől - jaj, csókolom még a lova lábát is! Jaj, nem hiába, hogy sárgarigóval álmodtam az éjjel!...

- No csakhogyan megismertél.

- Meg! Meg! Hogyne ismertem volna meg, csókolom azt a kedves lábát, mingyárt azonnal megismertem, csak azt nem tudtam, hogy kicsoda?

- Hát jössz velem?

A cigány meghökkent. Vakarta a fejét.

- Elmennék, bizony Isten elmennék...

- Hát gyere!

- Csak az a fene terek... - és már két kézzel vakarta a fejét, - hogy az Isten sántítsa meg őket mind a két lábukra!...

- Hiszen még nincsenek ott.

- De ott lesnek a kutyák. Ahun így gyinnek-mennek a katonák, ott nem egészséges az éghajlat.

- Én is ott leszek, Sárközi. Ne félj, míg engem látsz. Aztán ha éppen szorulnánk, van a várnak egerútja is Miskolcig.

Csak úgy találomra mondta ezt Gergely. Merthiszen minden várnak van rejtékútja, de épp azt a rejtékutat keresi először is az ellenség. Eger váráról nem tudott ő egyebet, csak azt, hogy Dobó benne a kapitány, meg hogy Mekcsey a kiskapitány - két olyan ember, akiért ő elmenne a világ végére is.

A földalatti út említése hatott-e a cigányra? vagy a ló? vagy a piros nadrág? vagy ahogy Gergelyt szerette? még egy kicsit vakaródzott, aztán beleegyezett:

- Hát besegődök hadnagy uram, ingyen is besegődnék, de ha egypár sarkantyus sárga csizmát is tetszik adni, bizony megkesenem. Nem baj, ha likas is a talpa, hadnagy uram, csak sarkantyus legyen.

Gergely dandára már akkor ott állt, s nevetve hallgatta ezt a beszélgetést. Még szélesebb lett a derűség, mikor Gergely odanyújtotta a kezét a cigánynak, és az belecsapott.

- No, - azt mondja Gergely a zsebébe nyulva, - itt ez a denár foglalónak. Egerig ráülhetsz a vezetéklovamra. Ott aztán mihelyt lóvakulás lesz, a tiéd az első. A csizma is meglesz, de csak az ostrom után.

A cigány vígan ugrott fel a paripára, s meztelen sarkaival hozzá kalapált a ló oldalához.

A cigánykaraván szerencsét ordított neki. Ő is visszaordított valamit cigányul. Aztán félre-csapta a süvegét s kivetett mellel büszkén lovagolt tovább Gergely mellett.

- Haj de felvitte Devla a dolgomat.

*

Néhány óra mulván a baktai út magasán aombok és dombok között eléjük ragyogtak az egri vár zöldmázas cseréppel fedett óriás tornyai, s a tornyokon a nemzeti színű zászlók, meg a városnak vörös-kék zászlói. Hatalmas fehér falak.

No gyönyörű vár! S körülötte pirosuló sárguló szőlődombok és erdők. Mögötte távolacskán egy magas kék hegy, hatszor akkora, mint a Szent Gellért hegye.

Gergely megemelte a süvegét és a dandárhoz fordult:

- Oda nézzetek fiúk! Mert a jó Isten is oda gyönyörködik most az égből!

S megsarkantyuzta a lovát. Előre vágatott.

A cigány egy percig tűnődött, hogy ott maradjon-e a sereg élén, vagy hogy ő is vele száguldjon a hadnagyával? Egyszerre látta, hogy komikussá válik, ha ő vezeti a sereget, hát jól megcsapkodta a tenyerével a ló tomporát, a sarkával meg a ló hasa alá kalapált.

- Gyi sárga előre!

A ló nagyokat ugrott, s a magasba dobálta a cigányt. De nem hiába kupekedett is a more a mestersége mellett, mindig ügyesen visszahullott a paripára.

A kocsúton fellegző meleg por terjengett. A port menekülők verték. Asszonyok, öregek és gyermekek ültek a kocsikon, vagy ballagtak teheneket is hajtva a butorokkal, baromfival megrakott kocsik és szekerek mellett. Némelyiken meg disznók rőfögtek.

A török nem eszi meg a disznót, de ki tudja, mikor kerülnek vissza!? Egy piros csizmás kisleány cinegét vitt kalitkában a kocsi mellett; egy asszony meg fazékba ültetett virágzó rózsafát puttonban a hátán. Sok kocsi, nagy hurcolkodás. Bizony egyrésztök vissza se tér többé soha. Kivált azok, akik amoda lent a völgyben a Cifrapapun át Felnémet felé takarodnak: a zsellérek, meg az özvegy asszonyok: - azok ott maradnak a Felföldön, ahol török ló még nem hagyott patkónyomot. Különösen Putnok és Kassa a menekülőknél főiránya.

Gergely azonban már nem ügyelt rájuk. Negyedóra nem telt belé, beugratott a baktai kapun, amely a város falának nyugati bejárata. Azután a tekintetét föl-fölemelve nyargalt az egytornyú püspöki templom mellett, át a piacon, s kanyarodott fel a várkapunak.

A fal ott fehér és szinte mészszerű, annyira új.

A híd le van bocsátva. Gergely madárként röppen be a várba. Szeme a kapitányt keresi.

Ott áll a meredek derekú szőke szikár ember a vár piacán egynehány száz katona előtt. Ibolyaszín bársonymente van rajta, szélesvégű kard az oldalán, magas száru piros csizma a lábán, sastollas piros bársonysüveg a kezében. Mellette egy naptól barnult szőke apród, aki két zászlót tartogat a karján: egy nemzeti színűt és egy kék-vörösét. Dobó másik oldalán ott áll az öreg Bálint pap, templomi karing fehérlik széles vállain. A kezében ezüst feszület. Nagy fehér szakállával olyan, mint valami bibliai próféta.

Éppen a katonák esketését végezték el. Dobó valami beszédnek a zárószavait recsegte el nekik, aztán föltette a süvegét. A robogó paripa felé fordult.

Gergely leugrott a paripáról, és ragyogó szemmel villantotta tisztelőre a kardját.

- Jelentem alásan vitéz kapitány uram, megérkeztem.

Dobó csak nézett. Végigsimitotta kerek szőke szakállát, hosszú lengeteg bajuszát, és megint csak nézett.

- Nem ismer meg, úgy-e, kapitány uram? Nyolc esztendeje, hogy nem láttuk egymást. Kegyelmednek én a leghivebb katonája vagyok: Bornemissza Gergely.

- Gergely fiam! - kiáltotta Dobó, s karjait széttárta, - tudtam, hogy te nem hagysz el engemet!

És örömszemmel ölelte és csókolta meg Gergelyt.

- Dehát csak egymagad jöttél-e?

Abban a pillanatban táncolt be Sárközi is a paripáján. A ló félőlnyi magasságra dobálta a rongyos mezitlábás cigányt.

A katonák kacagtak.

Dobó is elmosolyodott.

- Csak nem ez talán a sereged?

- Dehogy, - nevetett Gergely. - Ez csak a puszkasináló cigányom. Jól tettem tán, hogy elhoztam.

- Minden ember aranyat ér itt, fiam.

S elkapta a kezét a cigánytól, nehogy az megcsókolja.

Hanem a cigányon nem lehetett kifogni. A csizmája szárát csókolta meg a kapitánynak.

- Dehát mégis mennyien jöttetek? - tudakolódzott Dobó nyugtalanul.

- Nem sokan, - röstelkedett Gergely. - Mindösszesen kétszázötven drabantot adtak alá.

Dobó szeme ragyogott:

- Kétszázötven? Fiam, ha mindenholnan ennyi katonám jött volna, a maklári mezőn fogadnám a törököt.

- Hát nem jön a segítség!

Dobó felelet helyett a levegőbe legyintett. Aztán a körülötte álló tisztekhez fordult. Bemutatta nekik Gergelyt. A király hadából már ott volt Zoltay, akivel Gergely Budán ismerkedett meg ezelőtt tizenegy esztendővel. Most is olyan szőke és nyulánk, vig ember, és még szakált se visel, tehát nőtlen. Aztán ott volt Pető Gáspár, egy laposra viaszolt szúrom-bököm bajszerű apró ember, szintén a király hadából való, s nagyságos címet visel. Egy farkas-üstökű de kékszemű legény állt Pető mellett. Az is melegen megszorította Gergelynek a kezét:

- Fügedi János vagyok, a káptalan hadnagya.

Gergely ránéz.

- Beh ismerős vagy nekem, kedves öcsém!

Amaz vállat vont, s mosolygott:

- Nem emlékszem...

- Nem te adtál-e nekem ökörfület Erdélyben?

- Ökörfület?

- Azt. Mikor Fürjesnek az esküvője lett volna, hátul a konyhaudvaron.

- Lehet, mert csakugyan én osztogattam ott az apródoknak mindenfélét.

- Remélem, most visszaszolgálom.

- Hogy-hogy?

- Basa-fület adok majd viszonzásul.

Aztán Petőhöz fordult Gergely:

- Hát te mért vagy olyan kókadt?

Pető vállat vont:

- Húsz lovasom elinalt az úton. Deiszen csak még egyszer elém kerüljenek!...

- Sohse bánd, - legyintett Dobó, - a kapu nyitva van. Menjen, aki félti a bőrét. Nekem nem gyíkok kellene ezekre a falakra!

Csak akkor pillantott Bálint papra is Gergely. Már egy esztendeje, hogy nem látta. Megölelte és megcsókolta az öreget.

- Hát nem ment el a papokkal tisztelendő atyám?

- Valakinek csak kell itt is maradnia, - dunogott az öreg. - Cecey mit mível?

- Jön! - felelte szinte kiáltva Gergely. - A fiatalok szöknek, a vének jönnek és kardot hoznak. Meglássátok, hogy az én fakezű apám hogy forgatja a kardot!

Rövidnyakú köpcös ember lépett ki a templom árnyékából. Sötétkék dolmány volt rajta és meggyzín nadrág. Tenyérszerű széles kard verte sárgacsizmás lába szárát. Egy szaporajárású pápaszemű öreg úrral jött, és már messziről integetett és nevetett Gergelyre.

Mekcsey volt.

Mióta Gergely nem látta, megszakélasodott és méginkább hasonlított a bikához. A föld szinte rengett a lépései alatt.

- Hát te megházasodtál? - örvendezett Gergely is, mikor már vagy háromszor megölelte.

- Micsoda? - felelte Mekcsey, - már egy Sárkám is van azóta.

- Kit vettél el?
- Az ég legkékebb szemű angyalát.
- Kit no!
- Szúnyogh Esztert.
- Éljen! Hát a szép kigyófejű kardod?
- Megvan, csak hétköznapi nem koptatom.
- És hol a kedves családot?
- Budetin várába küldtem őket, míg a törököket agyon nem verjük.

Dobóra pillantva folytatta:

- Én ugyan mondtam az öregnek, hogy ne küldjük el a feleségünket, de ő úgy félti az ő Sáráját... Alig egy éve házasodott.

A lapátszakálu és pápaszemes öregúr, aki Mekcseyvel jött, Dobó elé nyitotta a kezében hozott szürke ivpapirost, és a szemüvegétől messzetartva olvasta hangosan:

- Hát van: bárány 8050; ökör, tehén, borju, egyszóval vágómarha: 486; buza, rozs meg liszt összesen 11.671 véka. Árpa meg zab 1540 véka.

Dobó a fejét rázta:

- Kevés lesz, Sukán bácsi.
- Magam is ezt gondoltam, kapitány uram.
- Ha itt szorít a török a télre, mit adunk a lovaknak?

Az öreg vállat vont:

- Hát bizony nagyságos kapitány uram, alighanem cipót, mint a katonáinknak.
- Bor mennyi van?
- 2215 köből.³
- Az is kevés lesz.
- De legalább ó-bor. Az idén már megette a kutya a szüretet. Sör is van egynéhány hordóval.
- Disznó?
- 139 élő. Szalonna 215 oldal.

Bornemissza csak akkor tekintett jobban körül. Északnak paloták sora, keletnek egy klastromforma terebélyes épület, - most bizonyára kaszárnya. Mellette templomforma épület, de a négyszögletű zömök toronynak lapos a teteje, s ágyuvédő kasok barnállnak rajta. Mindenfelé nagy sürgés-forgás: kőmivesek, ácsok, talyigák, napszámosféle munkások, duhogás, kopácsolás.

Érdeklődéssel hallgatta volna tovább is az öreg számtartó jelentését, de a dandárjára gondolt. Visszaült a lovára, és kiugratott a kapun, hogy bevezesse őket.

Bevezette, sorakoztatta. Dobó kezét szorította a zászlótartóval. Rábízta Mekcseyre, hogy mondassa el velük az esküt, mutasson nekik helyet, s adasson nekik reggelit.

³ Egy köből bor 16 pint, vagyis félakó = 22½ liter.

- Eridj be te is a házamba. Amott az a sárga emeletes. Harapj valamit.

Gergely meg is indult az eskütétel után, de mégis jobban érdekelte a vár: benyargalta lóháton!

- Gyönyörű vár! - örvendezett Dobóhoz visszatérve. - Ha valaha vártiszt leszek, itt engedjen az Isten letelepednem.

Dobó elégedetten mosolygott.

- Még semmit se láttál. Jer, majd én mutatom meg neked.

S hogy Bornemissza leszállt a lováról, intett a szőke apródnak:

- Hozd Kristóf a lovat utánunk.

Karonfogta Gergelyt, és a déli kapuhoz vezette. Erős cölöppalánk vonult el ott hosszan jobbra és balra, utcává formálva a fal alsó részét. Érthető volt, hogy Dobó a fal mellett járókat védte vele az északról várható golyóhullástól.

- Hát látod, - mondotta ott megállva. - Hogy hamarosan tájékozni tudd magadat, képzelj egy nagy tekenős békát, amely délre néz, Füzes-Abonyra. Ez ahol most vagyunk, ez a feje. A négy lába meg a farka, - a bástyák. A két oldala két gyalogkapu.

És közben felszólt a kapu tornyába:

- Vigyáztok-e ott fenn?

Az őt kihajolt a torony ablakán, s az oldalán függő kürtöt hátrataszitotta.

- Vigyázunk ketten is kapitány uram.

- Gyerünk fel, - intett Gergelynek Dobó. - Erről felől jön ma vagy holnap a török, hát ezt is nézd meg.

Egy kézmozdulattal előre tessékelte Gergelyt, de az meghátrált:

- Már beesküdtem kapitány uram.

Ez azt jelentette: Nem vagyok vendég.

Dobó hát elől ment.

A toronyban négy őr ült. Tisztelegtek.

- Ismerjétek Bornemissza Gergely főhadnagy urat, - mondotta Dobó.

Az örök erre ismét tisztelegtek. Gergely hasonlóképpen a süvegéhez emelte a kezét.

A torony erkélyéről két kis falu meg egy malom látszott délnek, jó nyíllövésnyire a vár előtt az egyik, s onnan megint nyíllövésnyire a másik. A két falun túl pedig két szétágazó domb-lánc között vörhenyeges-zöld síkság.

- Itt kezdődik az Alföld, - magyarázta a tájat Dobó.

- És ez a két kis falu alattunk?

- Az innenső, az az öt ház Almagyar. A túlsó, az a 30-35 ház Tihamér.

- És ez a patak?

- Eger patak.

- Amott egy tavacska.

- Csak melegvíz a neve.

- Jobbra a tótul az a kapu kőfal és sok fa...

- Vadaskert. A püspök vadaskertje.
- Ezek a falak ujak itt a kapu körül?
- Ujak. Én építtetem.
- Jó magasak. A török itt aligha próbálkozik.
- Hát azért építtetem. Bal felől amint látod ágyú védi a kaput, és lövőrések fölülről.
- Minden várban bal felől védi: a szembe jövőnek nem a jobb karján a pajzsa.
- Itt jobbról nem is lehetett volna. Amint látod, a patak itt folyik a vár nyugati oldalán. A zsilipeket lezárattam amott a malomnál, hogy legyen vizünk. Földdel is magasítottuk ott a medret.

A vár nyugati oldalára kerültek, a városra néző oldalra.

- Szédítő magas fal, - álmélkodott Gergely, - van ez tiz öl is.
- Még tán több is. Ezen az oldalon igazán nem próbálhat a török semmit. Kivül kő; belül föld. De most ülünk lóra. Ezen az oldalon aligha lesz bajunk a törökkel.

Lóra ültek és lovon haladtak tovább.

Lenn a város csendes és néptelen volt. A házak közül kimagaslott a püspöki templom, és a püspöki palota. A tulsó hegyoldalban napnyugat felé a Szent Miklós temploma, aggastyán (agusztinus) barátoké.⁴ A várost nyugatról vastag egyenletes hegy keríti, túl rajta Mátra ormai kéklenek.

A nyugati oldalon is két bástya, s középen egy kis erős kapu. A patakhoz éppen lovakat vezettek le a katonák.

A patakon túl a város piacán egynéhány ember ácsorgott egy falka disznó körül.

- Itt még vannak? - csodálkozott el Gergely.
- Vannak, - felelte Dobó. - Pedig mindennap leizenek, hogy takarodjanak már. Mindenik el akarja adni a disznáját, aprómarháit.

A kapu előtt benn a várban egy csontos arcú és szurós szemű hadnagy oktatott valami ötven katonát.

Kard volt náluk; a fejükön leeresztett rostélyú rozsdás sisak; a vállukon vas. Kettő a közepén áll. A hadnagy rikkantgatott:

- Vissza! Vissza! Vissza! Mondom számár, hogy amint vágta, kapd vissza a kardodat!

A tanítványon látszott, hogy sohase volt katona. Markos kis erős parasztfiú volt, s Dobó csak azért tette a kassai csapatba, mert a fiatal erő kár az ágyúhoz.

- Hegedüs, - felelte Dobó, - a kassaiak hadnagya. Derék eszes ember.

S leszólt a csoporthoz:

- Ha valamit nem értetek, kérdezzétek meg a hadnagy úrtól.

A legény erre leeresztette a kardját, és Dobóra tekintett:

- Azt nem értem kapitány uram, hogy mért kell nekem a kardot visszakapnom?
- A hadnagy úr megmondja.

⁴ Ma rác templom.

- Azért te, bagariacsizma, - mérgelődött rá a hadnagy, - hogy védd is magad vele, meg megint ütésre készen légy.

- Dejszen hadnagy uram, - s a legény oldalt pökött, - akit én egyszer meglegyintek, nem vág az nekem vissza!

Dobó rápöccentett a lovára, s elmosolyodott:

- Egri gyerek. Jól beszél.

Végignyargaltak a fal alatt északnak. Két palota áll ott, fazsindelyes, de a zsindelyek zöldre vannak festve. A kisebbik diszesebb, üvegablakos, ónkarikás persze. A nagyobbik, - olyanféle épület, mint az uradalmi magtárak, - monostor a neve. Dobó idejében valamikor a várbeli káptalané, vártisztek lakása, csak lantornás ablakú. A kisebbik palota mögött zöldrácsozatú virágos kert. Benne padok és szőlősátor. Egy kései rókapillangó kereng az őszi rózsák fölött.

Hogy Gergely a rózsákon felejtette a szemét, Dobó is odanézett:

- Szegény feleségem ugyan hiába ültette ezt a sok virágot.

- Hol van a nagyságos asszony?

- Haza küldtem a testvéreimhez. Az asszonyi szem gyöngíti az embert.

A kerten át a napnyugoti oldal sarkára értek.

A fal ott is éktelen magas. Alatta kiálló köves dombrész. Az le van faragva a város földszíneig meredekre.

- No nézd, - mondotta Dobó. - Ez itt a földbástya. Ez csak arra való, hogy ezt a sarkot a lövéstől védje, meg azt a másik bástyát ott, oltalmazza. Az ott a tömlöcbástya.

És a vár hátán magasló bástyára mutatott: a tekenősbéka farkára.

Onnan megint szép panoráma nyílt a városra, és a patak mentén északfelé nyúló jegenye-fás völgyre. A völgy vége egy szép fás falu: Felnémet. Nagy falu. Azontúl már erdős hegyek torlaszolják el a széles völgyet mindenfelől.

De Gergely nem sokáig gyönyörködött a képben. Figyelmét a vár háta költötte fel. Ott magas dombok emelkednek a vár mögött, s a dombokat csak egy mély ásott árok választja el a vártól.

- A támadás innen várható, - mondotta a dombokat szemlélve.

- Innen, - felelte Dobó, - meg kelet felől, - de itt legerősebb is a fal, s a legnagyobb ágyúkból négy erre szolgál.

A tömlöcbástyánál leszállt a lováról, és odavetette a kantárt Kristóf apródnak.

- Bevezetheted az istállóba.

Fölmentek a tömlöcbástyára, ahol egy nagy ágyú, négy mozsár és valami húsz szakálás ágyú ásított a domb felé.

Az ágyúk mellett egy göndörhajú szőke német pattantyús oktatta a parasztokat.

- Mikor én mondok *bor!* akkor adjál *bor!* Mikor én mondok *düssz!* akkor adjál *düssz!*

A parasztok komoly arccal hallgatták a tűzmestert.

Dobó elmosolyodott:

- Kuntág majszter Fáyrich! Venn szi szangz *bor*, dann bekommen szi keine pulver, veil dasz *bor* keine pulver iszt, szondern vein.

Épp oly rosszul beszélt németül, mint a pattantyús magyarul, de azért megértették egymást. S a tűzmester újra kezdte:

- Mikor én mondom *par*, akkor nekem ne hozz *bar!* hanem pulver, krucifiksz donnervetter!

Végre is a parasztnak kellett megmagyarázni, hogy mikor Fayrich mester bort kér, akkor puskaaporos zacskót kell nyitni neki, mikor pedig port kér, bort adjanak.

Öt olyan német pattantyús volt a várban. Dobó Bécsből hozatta őket.

- Nézd ezt a gyönyörű ágyút, - mondotta Dobó az ágyút megsimítva. - Béka a neve. Mikor ez kuruttyol, a török megérzi az essőt!

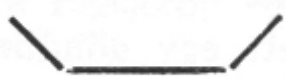
Az ágyú bronzból volt. Ki volt fényesítve ragyogóra. S vasazott erős tölgyfa-ágyával együtt, valóban olyan volt, mint egy ülő béka.

Tovább sétáltak kelet felé, ahol a sarkon megint egy kiszögellő erős bástya magaslott. Az volt a tekenős békának a hátulsó ballába.

- Ez a Sándor-bástya, - mondotta Dobó.

Gergely bámulva állott meg.

A bástyától kezdve a vár keleti részén egy erős magas falkaraj három-darabra tört sarlóként övezte a vár keleti oldalát. Így:

Kivül árok, belül árok. Tíz-tizenkét ölnyi mélység. Csupán a középen át magaslott egy keskeny töltés, amely láthatólag azért volt hányva, hogy a katonák átjárhassanak rajta.

- Ez a külső vár, - magyarázta Dobó. - Láthatod, hogy napkelet felől hegynek beillő nagy domb magaslik mellette. Ez a Királyszéke. Azért hívják így, mert Szent István király innen nézte a sátora előtt üldögélve a templom épülését.⁵ Ezt a dombot itt lent ketté kellett választani.

- Értem, - bicegetett Gergely, - okos ember volt aki cselekedte.

- Perényi cselekedte ezelőtt tíz évvel. A túlsó végén is áll egy bástya, az a Bebek-bástya. Az a torony meg ott a szegleten arra való, hogy le a kapuig, meg idáig láthassuk az ellenséget, no meg lőhessük is.

A fal ott is mint köröskörül öles vesszőpalánkkal volt magasítva. Néhol még nedves volt rajta a sár. Az a palánk azért kellett, hogy ha a fal tetején járnak a védők, kívülről ne láthassák őket.

- Hát most gyerünk a templombástyára, - mondta Dobó, Gergelyt ismét karon öltve.

⁵ A történetírók Királyszekének a mai pástot vélik, ahol a dézsmaház áll. Tinódy az oka, aki az ostrom után járt Egerben, s életében akkor először. Nem jól tájékozódott. Az énekét így kezdi:

*Csuda szép helyön Eger vára vagyon
Az völgyre fekszik egy hegy oromzaton.
Északra ellenben Királyszéki vagyon
Délről fekszik város, egy völgybe vagyon.*

A város sohse állt délről, hanem nyugatról. Délről Almagyar falu állt. Valamennyi régi térkép a bizonyosságom rá. A város kerítés-fala hozzá volt építve a várhegyhez. A pástról (akárki meggyőződhetik egy pillantással) nem lehetett a templom építését nézni. A király a mai sánci iskola tájékán ülhetett. Esszerint ha Tinódy délre mondta a várost, az ő déli irányának az északja a Királyszéke, vagyis a mai sánci iskola tájéka.

Csak néhány lépés a Sándorbástyától, s Gergely előtt két óriás épület állott. Egy klastromféle s hozzáépítve egy rengeteg nagyságú templomnak a fele. Az egyik tornya is megvan. (Azelőtt négy tornya volt.) Az ajtón faragványok, az ajtófölött kőből faragott óriás virágok, csorba orcájú kőszentek. De micsoda templom az, amely hivek helyett földdel van megtömve; harangok helyett ágyuk ülnek a tetején, s orgona helyett ágyuk dörgése szól belőle: a halál orgonája.

A templom oldala be van dombozva. A dombon kecske legel. Oldalt egy boltozott bejárás. A kövei kormosak.

- Itt talán a puskaport tartják? - kérdezi Gergely.

- Azt. Jer és nézd meg, mennyi erő van itt összehalmozva!

- Sekrestye volt ez.

- Az. Jó száraz hely a puskapornak.

- No nagy vétek volt ezt a templomot...

- Magam is sajnálom. De lehet, hogy éppen ezzel mentjük meg a várat. Inkább így legyen, hogysen Allahot dicsérik benne.

Beléptek. A hely inkább boros pincéhez hasonlított, mint sekrestyéhez: telides tele volt fekete hordóval.

- Mennyi? - ámuldozott Gergely.

- Sok, - mosolygott Dobó. - Kétszáz hordónál több. Itt tartom minden puskaaporomat.

- Egy helyen? Hátha felrobban?

- Az lehetetlen. Az ajtó előtt őr áll. Kulcsa nincs hozzá másnak, csak nekem. Be nem mehet más, csak Mekcsey vagy az öreg Sukán. Napnyugta után napfelkeltéig meg nem adom oda a kulcsot senkinek.

Gergely fölpillantott az ablakra. Üvegből volt az ablak, ólomba foglalt apró karika-üvegből, s háromszoros vasrostély védte az ablakot.

Az ajtóval szemben, ahova rézsut szolgált a világosság, nagy kerek kád áll. Szinig meg van töltve puskaporral.

Gergely belemarkol, s visszapörgeti.

- Ez, - úgymond, - ágyúba való. Jó száraz.

- A puskába valót apró-tonnáknak tartom, feleli Dobó.

- Itt gyártották, vagy Bécsben?

- Itt is, Bécsben is.

- S milyen vegyitékű az idevaló?

- Három negyede salétrom, a negyedik negyed kén és szén.

- Puha faszén vagy kemény?

- Puha.

- Az a legjobb. Hanem én egy-két kanállal többet keverek a szénből, mint mások szoktak.

A kád fölött a fekete falon egy nagy elpiszkosodott és elrongyolódott festmény látszott. Csak két fejet lehetett rajta látni. Az egyik szakálas szomorú arcú férfié. A másik: egy ifjúé, aki a férfinak a mellére hajol.

A két alaknak fénykör sárgállik a fején. A nyaktól kezdve le van repítve a vászon, úgy hogy a fal fehérlik alóla.

- Ez vélhetőleg oltárképe volt a templomnak, - mondotta Dobó. - Talán még Szent István pingáltatta.

A sekrestye előtt két száraz malom forgott.

Ló húzta mind a kettőt. A templom oldalán egy boltozat alatt kézi bombákat gyártottak a katonák. Két tűzmester vigyázott a munkájokra.

Gergely megállt. Megnézte a puskaort és a kanócot, s a fejét rázta.

- Talán nem jó? - kérdezte Dobó.

- Jónak elég jó, - vont a vállán Gergely, - de én engedelmet kérek, hogy azon a bástyán, amelyiken leszek, magam készíttethessem a bombákat.

- Mondd meg, ha jobbat tudsz. Te tudós ember vagy, és itt a vár védelme a fő, nem a mellékes tekintetek.

- Hát én jobbat tudok. Ezek a régi bombák sustorognak, ugrálnak, elpukkannak, aztán végők. Én magot teszek beléjük.

- Micsoda magot?

- Kis bombát, rézporba kevert olajos csepüt, vasport és egy darab ként. Az én bombám csak akkor kezdi a munkát, mikor elsült.

Dobó visszakiáltott a bombakészítőknek:

- Hagyjátok abba a munkát! Bornemissza főhadnagy úr visszatér ide és asszerint dolgozzatok, amint ő parancsolja.

Fölmentek a bástyának változtatott templom tetejére.

Körül van az kerítve fönny vesszőből font és földdel töltött kasokkal. A kasok között kőboltozatu fülkékben ágyúk. A középen golyóhalom és puskaaporos gödör.

Onnan egészben lehet látni a külső várat, amint óriási karéj alakban kerítette a vár napkeleti oldalát. Rajta két bástya s a két bástyán két kerek torony.

De lehetett látni a fallal szemben a nagy földemelkedést is, amely félannyi olyan magas, mint maga a vár.

- Hát itt a napkeleti részen erős lesz az ostrom, - vélekedett Gergely. - A nap is szembesüt reggelenként. Ide ember kell.

- Rád gondoltam.

- Köszönöm. Megállom majd a helyemet.

És a két ember kezét szorított.

Az ágyúk között ott egy nagy testes bronzágyú guggolt. Öblös torkába emberfej nagyságú golyó való. A betűk és cifrázatok aranyként ragyogtak rajta.

- Ez a *Baba*, - mondotta Dobó. - Olvasd a feliratát.

Az ágyú derekán koszorúba hajló két pálmalevél között ez a mondat ragyogott:

Erős várunk nekünk az Isten!

III.

Szeptember kilencedikén nem sütött fel a nap. Az eget szürke felhők takarták. A Mátra ormai is mintha elvesztek volna. Az idő olyan volt, mint a kényes gyermek arca, aki sirni akar, csak azt kell még kitalálnia, hogy miért sirjon?

A várban élénk nyüzsgés, kopácsolás. Az ácsok az alsó piacon félöles karók végét csapkodják laposra. Mellettök egy-egy katona lyukat fur a laposított végbe s keresztet formál belőlök. A harmadik csoport katona olajos szurkos csepüt kötöz a kereszttekre. A keresztnek neve *furkó*. Már van egy halommal.

A sekrestye mellett az öreg Sukán vékával méri a puskaport. Paraszt emberek apró bőrzacskába tömik. Hordják a pattantyusokhoz.

Ugyancsak a sekrestye mellett János tűzmester cserépből készült golyókat tömet puskaporral. Azok a *labdák*. Arasznyi puskaporos kanóc fityeg ki belőlük. Mikor meg akarják gyujtani, olyanféle drótos szerszámba teszik, mint az angol labdaütők. De dobják kézzel is, s a füles golyókat kópjával is. Készen van azokból is valami ezer.

Az ókapu felé, ahol az alsó piaccal elválasztott két hosszú ház sor a kaszárnya, köszörüsök sirikelnék és lakatosok kopácsolnak. Mindenkinek a fegyverét meg kell igazítaniok, aki hozzájuk viszi.

A Sötét-kapu mellett tágas földalatti istállóban szénáznak a marhák. A mészárosok ott vágják a fal mellett. A vér egy lyukon az árokba csurog. Négy-öt marhát vágják mindennap a vár népének.

Gergely éppen a Sándor-bástyán állott. Gerendákból és deszkákból emelvényt ácsoltak ottan, hogy csapatosan is föl lehessen járni belülről a falakra. A bástyák kölépcsői nem alkalmasak arra, hogy a védők egyszerre fennteremjenek, ha sürgetős a hívás.

Minden bástyánál van már olyan emelvény, de a Sándor-bástyán újra kell csinálniok, mert nem jól ástak le egy cölöpöt és mozog.

Dobó fölment rajta a tisztjeivel, s meg-megrázogatta az oszlopokat.

- Úgy kell ennek állania, - mondotta, - hogy akkor is megtartsen száz embert, ha minden oszlopát ellövik. Támasztékot szegezzenek minden oszlophoz. És bemeszeljük vastagon.

Az apródhoz fordult:

- Eredj az asszonyokhoz: hozzanak meszet, meszelőt.

A templom tornyán a kürtös hosszún-erősen rikoltott.

- No mi az - kiáltott fel Mekksey. - Itt vagyunk!

- Jönnék!

Ebből az egy szóból nagyot értettek a tisztek.

- Az előőrség jön!

Maklárig az öröknek hosszú láncolata állott már napok óta. Eleven teleszkop, amely kinyúlt az abonyi mezőig s éjjel-nappal a török megérkezését vigyázta. Jártak továbbra is kémek, polgári ruhások, Vámosgyörkig, Hatvanig. Meg is hírték már Dobónak a török indulását. Nagy Lukács hadnagy meg éppenséggel azért kéredzett ki huszonnégy jó lovasával, hogy az előjárázó törököket zavargassa. Dehát az előcsapat Abony alá érkezése csak most vált közhirrre. Most bizonyos, hogy ide jönnek és nem máshova.

Ezeket jelentette a: *jönnék*.

Mekcsey fölugrott a fal tetejére, és sietve lódult a déli kapunak. Maga Dobó is. A tisztek követték. A déli bástyán aztán megálltak, és ernyőzött szemmel néztek arra az útra, amely a kis Almagyar és Tihamér falvakon át a messze síkságból vonul egyenesen a várkapuig.

Az almagyari úton egy sebesen vágató lovas közeledett, magával húzva a porfelleget, amelyet a lova vert. Süveg nélkül jött. Piros dolmánya szíjjon röpdösött utána.

- Az én katonám! - vélekedett Gergely, - Bakocsei!

Mert hogy az a Bakocsei kitűnő lovas volt, és a sors gyalogossá tette, mindig azon rimánkodott, hogy lóra ülhesse. Így jutott ezen a napon őrszemnek is.

Ahogy a vár alá érkezett, látszott, hogy az arca merő egy vér, s hogy a lova oldalán valami dinnye forma gömbölyűség lődörög.

- Az én katonám! - dobbantott Gergely örömmel, - Bakocsei. Az a: Bakocsei.

- Verekedett! - vélte hümmelve Dobó.

- Egri gyerek, - dicsérte Mekksey.

- De az én katonám, - ellenkezett vidáman Gergely, - az én tanítványom!

A hírhozó nyomában még három ór rugtatta az út porát. A többi tán levágták.

Hát itt a török!

Mit érezhetett Dobó e hírnék hallatára? Az a török had jön, amelyik a nyáron az ország két legerősebb várát döntötte meg: Temesvárt és Szolnokot, s elfoglalta Drégelyt, Hollókőt, Salgót, Bujákot, Ságot, Balassa-Gyarmatot, - mindent, amit akart. Mert úgy indult el a török had, hogy ami még hátra van Magyarországból, beleigazza a szultán hatalmába.

Hát már itt tartanak. Jönnek mint dübörgő istenitélet, világromboló tűz- és vérvihar. Százötvenezer emberarcú tigris, pusztító fenevad. Van tán kétszáz ezer is. Nagyobb részüket a zsenge gyermekkortól nyilazásra, lövésre, falmászásra, tábori életre nevelték. Kardjuk Damaszkuszban készült, vértjük derbendi acél: lándsájuk hindosztáni mesterkovácsoktól való; ágyúikat Európa legjobb öntői alkotják meg; puskaporuk, golyójuk, ágyújuk, fegyverük mérhetetlen és megszámlálhatatlan. Vérszomjuk ördögi.

S velük szemben?

Itt áll ez a kis vár, s alig hat régi, hitvány ágyú, meg holmi lyukas vasrudak: ágyúnak nevezett szakálás pusák.

Mit érezhetett Dobó?

A hírhozó Bakocsei István felszánguldott a várba, és leugrott a lóról. Megállt, véresen izzadtan, porosan Dobó előtt. A nyerge szíjján egy göndörbajuszú barna törökfej: öneki magának a bal arca végig fekete az aludt vértől.

- Jelentem alásan vitézlő kapitány uram, - szólt a bokáját összeütve, - itt a török az istenfáját!

- Csak az előcsapat, - mondta nyugodtan Dobó.

- Az eleje, kapitány uram! A derékhadat nem láthattuk az abonyi erdő miatt, de igen igyekeznek az istenfáját! Ahogy bennünket megneszeltek, mingyárt elkaptak kettőt belőlünk, oszt még engem is hajszoltak valameddig; legutóbb ez a füstös, az istenfáját neki!

- Hát a társaid hol vannak?

A vitéz a kapu felé tekintett.

- Mosakodnak a patakban, az istenfáját!

- No, azt mondja Dobó, - mától fogva tizedes vagy. Erigy és igyál egy icce bort, - az istenfáját! - tette hozzá mosolyogva.

A vár udvarán mindenki odatolongott, hogy a levágott fejet megnézzék. A beretvált fejnek egy hosszú fürtje volt középen. Annál fogva tartotta Bakocsi, s büszkén mutogatta.

*

A török megérkezésének hírére olyanná vált a vár, mint a zajgó méhkas.

Mindenki Bakocsi köré csoportosult, hogy szavát hallja s a fejet lássa. Még az asszonyok is odafutottak a sütőházakból és konyhákból. Lábujjhegyre ágaskodva hallgatták a csoport mögött a vitéz beszédeit és szörnyedeztek a pogányfejen, melyből csepegett még a vér.

De ez persze csak akkor történt, mikor Dobó otthagyta a piacot és a főtisztekkel a palota felé vonult. Megálltak: tanácskoztak.

A vitéz fölakasztotta a török fejet egy hársfára, s ő maga székre ült, hogy a borbélynak engedje a fejét.

Tizenhárom borbély volt a várban: négy mester és kilenc legény. No nem azért, hogy beretváljanak és haját nyirjanak. Sebet mosnak ők majd, timsóznak és varrnak. Orvos? Széles ez országban sincs annyi, mint ma csak egy megyei városkában is. A borbély az orvos is mindenfelé, no meg a jó Isten.

Hát a borbélyok mind a tizenhárman ráestek Bakocsaira, csak hogy közel lehessenek a szavához. Legelsőbben is a dolmányát húzták le, meg az ingét.

Péter mester volt a legöregebb köztük, hát az fogta mosásba legelőször. Egy nagy cseréptálat eléje tartottak, egy fazék vizet meg föléje.

Mosták magyarosan.

A mosásnak csak hajolt a vitéz, még a timsózásnak is, de mikor a hosszú fejsebet varrni kezdték, szétrúgta a széket, tálat, borbélyt és borbélylegényt, s rettentő istenfájások között bement a kaszárnyába.

- Nem vagyok én nadrág, az istenfáját!

Lekapott egy nagy pókhálót az ablakszéléről és a fejére tette. Bekötötte a fejét maga. Leült, jól beszalonnázott, beborozott, aztán ledült a szalmazsákra, s mingyárt el is aludt.

*

A vitézzel csaknem egyidőben egy lovas parasztember is érkezett a várba. Szűr volt rajta és felgyűrt szélű fekete kalap. A kezében zöld furkósbót, akkora mint ő maga.

Mikor Dobó végzett a vitézzel, az ember leszólt a lováról egy asszonynak:

- Melyik a kapitány úr?

- Az ott ni, - mondja az asszony, - az a nagy szál úr, aki ott megyen a borbélyok előtt. Láthatja kend a süvege tolláról, hogy melyik.

Az ember a mutatott irányba tekintett. Mingyárt meglátta a borbélyokat. Mind a tizenhárom borbély haját nyírt. A tisztek nyiratták le a hajukat szinte fejbőrig, csak úgy öt ujjas fésűvel egy-két ollócsattintásra. Vállig omló hajba könnyen belekaphat a tűz. Fésülni nem érnek majd rá ostrom idején.

Az ember leszállt a lováról. Hozzákötötte egy fához. A tarisznyájába nyult. Kivett belőle egy nagy pecsétetes levelet.

Utána futott Dobónak:

- Levelet hoztam, kapitány uram.

- Kitől?

- A töröktől.

Dobó arca elsötétült.

- Hogy merete kend elhozni! - dobbant az emberre. - Vagy török kend?

Az ember megroggyant.

- Dehogya is könyörgöm. Kálba való vagyok én.

- Tudja-e azt kend, hogy magyar embernek bűn az ellenség levelét hordoznia?

És a katonákhoz fordult:

- Fogjátok fegyver közé!

Két dárdás katona a paraszt mellé lépett.

- Uram! - esdeklett az ember, - kényszerítettek!

- Csak arra kényszerítettek, hogy a kezébe vedd. Arra nem, hogy ide behozd.

És a katonákra nézett:

- Itt álljatok!

Összetrombitáltatta a vár népét, s összefont karral várta a hársfánál, amelyen a török fej lógott.

Három perc nem telt belé, együtt volt a vár népe mind. A tisztek Dobó körül. A katonák sorrendben. Leghátról a parasztok meg az asszonyok.

Akkor Dobó megszólalt:

- Azért hívtam össze a vár népét, mert a török levelet küldött. Én az ellenséggel nem levelezek. Ha az ellenség levelet ír, visszavetem. Vagy pedig a torkába verem annak, aki elém meri hozni. Csak ezt az első levelet olvastatom el, s küldöm azonnal a királynak. Tulajdon szemével láthassa, hogy itt a török: kell a segítség. Én annélkül is tudom, hogy mi van a levélben: fenyegetés és alku. A fenyegetéstől nem ijedünk meg. Alkuba nem bocsátkozunk. A haza nem eladó semmi pénzben! Dehát hogy tulajdon fületekkel halljátok, hogyan szokott az ellenség beszélni, elolvastatom.

Odanyújtotta a levelet Gergelynek. Tudta már róla, hogy akármilyen írást is elolvas első tekintetre - legtudósabb a vár népe között.

- Olvasd el hangosan.

Gergely köre állott. Feltörte a pecsétet s kirázta a porzót a papirosból. A levél aljára pillantott, s hangosan olvasta:

Küldi Ahmed pasa Kaálból.

Dobó István egri kapitánynak üdvözlét.

Én, aki vagyok az anatóliai Ahmed basa, a hatalmas, legyőzhetetlen császár főtanácsosa, megszámálhatatlan és minden erőit letipró hadának főkapitánya, izenem és irom, hogy a hatalmas császár ezen a tavaszon két sereget küldött Magyarországra. Az egyik sereg elfoglalta Lippát, Temesvárt, Csanádot és Szolnokot s minden várat és vár-

kastélyt, amely a Kőrös, Maros, Tisza és Duna vidékén áll. A másik sereg elfoglalta Veszprémet, Drégelyt, Szécsént s mind az Ipoly mentét, s közben leverte két magyar sereget. Nincs erő, amely ellenünk megállhatna!

És most ez a két diadalmas sereg Eger vára alatt egyesül.

A hatalmas és legyőzhetetlen császár akaratából intelek titeket, hogy őfelségének ellene szegülni ti se merjete, hanem engedelemre hajoljatok, s amely basát én küldök, be-eresszétek, Eger várát és városát neki megadjátok.

- Hogy a fenébe ne! - zúgták minden felől. - Ne olvasd tovább! Eb hallgassa!

Dobó azonban csendességre intette őket.

- Csak hallgassátok a török muzsikát. Igen szép, mikor ilyen fenn szól. Olvasd csak tovább.

Ha engedelmesek lesztek, hitemre mondom, hogy se magatoknak, se jószágotoknak bántódása nem lesz. A császártól minden jót nyertek, s olyan szabadságban tartalak benneteket, mint régi királyaitok alatt voltatok.

- Nem kell török szabadság! - rikoltott közbe Cecey. - Jó nekünk a magyar is!

Amire mindenki elmosolyodott.

Gergely folytatta:

És minden bajtól megoltalmazlak benneteket...

- Azért gyűnnek, hogy oltalmazzanak! - rikoltott Pető Gáspár.

Mindenki nevetett, maga a levél-olvasó is.

A köznép is tudta már, hogyan viselkednek a törökök, ha valamely vár meghódol nekik. Csak Dobó állott komoran.

Gergely tovább olvasott:

- Erre adom hiteles pecsétemet. Ha pedig nem engedelmeskedtek, a hatalmas császár haragját vonjátok fejetekre, s akkor mind magatok, mind gyermekeitek valamennyien halállal pusztultok el. Azért hát nekem azonnal feleljetek!

Haragos zúgás volt a felelet.

- A teremtsit a hatalmas császárának! Iszen csak ide gyűjön!...

Az arcok megvörösödtek. A legjámborabb embernek a szeme is kitüzesedett.

Gergely visszanyújtotta a levelet a kapitánynak. A zajgás elcsöndesült.

Dobónak nem volt szükséges köre állnia, hogy kilássék a csoportból. Ellátott mindenkinek a feje fölé.

- Ime, - mondotta acélosan, de keserűn, - ez az első és utolsó levél, amely töröktől jött ebbe a várba, s el is olvasódott. Megérthettétek belőle, hogy mért jön. Szabadságot hoz karddal és ágyúval. A keresztény vérben fürdő pogány császár hozza ránk ezt a szabadságot. Nem kell? Ha nem kell szabadság, levágja a fejünket! Hát erre válaszoljunk. Ez a válaszom!

Összegyűrte a levelet, és a parasztnak az arcába csapta.

- Hogy merted idehozni, gazember!

És a katonákhoz fordult:

- Vasat a lábára! Tömlöcbe az alávalót.

IV.

A mindeneket fölizgató török levél után Dobó a palotába szólitotta a tisztjeit.

- Félóra mulván mindenki ott legyen.

A terem hamarabb is megtelt. Aki még késett, csak azért késett, hogy az ünneplőjét vegye magára. Mindenki érezte, hogy a levél a vészharang első megkondulása volt.

Dobó még csak Bakocsainak a társait várta. De Nagy Lukácsot is a huszonnégy lovasával. Talán csak nem kerítették be őket a törökök? No kutya rossz csüggesztő hír lenne...

Összefont karral állott az ablaknál, s az alatt elterülő városon bolygott a tekintete. Milyen szép épületek, milyen szép fehér házak! S a város üres. Csak a palota alatt a patakon nyüzsög a vár népe. Lóitató katonák, vízhordó emberek; lejjebb a városban egy sárgakendős asszony most lép ki a kapun. A hátán nagy batyu. S két kis gyermeket futtatva maga mellett siet a vár felé.

- Ez is a várba jön, - mormogta Dobó kedvetlenül.

Az apród ott állt Dobó mellett. Lenvirágszin bársony dolmány volt rajta. Hosszu hajával, leányos arcával olyan volt, mintha fiu ruhába öltözött leány volna. De ha a kezére pillantott valaki, erőt látott abban. Mindennap hányta a kópját a fiu.

Dobó hozzá-fordult. Végigsimogatta a fiu vállig érő haját:

- Mit álmodtál, Kristóf? Nem álmodtad-e haza magadat?

A fiu pislogott:

- Szégyelném, ha olyat álmodnék, kapitány uram.

- Jó lesz, ha lenyíratod a hajadat.

Az az egy apród maradt a várban. Az az egy is csak azért, mert az apja írt a kapitánynak, hogy a fiút ne küldje haza. Mostoha anyja volt a fiúnak. Nem nézett rá szíves szemmel. Dobó a maga fiának tekintette.

A többi apródot mind hazaküldte Dobó. 14-16 éves fiúk voltak. Vitézi iskola volt nekik Dobó udvara. Próbára nem engedte még Dobó őket.

Még egy kedves apródja volt köztük. *Balogh Balázs*, az előbbi évben megölt György barát egyik hadnagyának a fia. Az még Kristófnál is fiatalabb egy esztendővel, s kitűnő lovas. Sírva ment el augusztusban. Fájt neki, hogy Kristóf a várban maradhat, ő meg nem.

- Elcsapnak mint valami vargainast, - kesergett. - Mivel vagy te külön, - böszült Kristófra, - hogy te maradhatsz? Megállj iszen, ha visszatérek kopját török veled.

- Csak nem gondolod, hogy én küldetlek el? - kedvetlenkedett Kristóf.

És maga is könyörgött Dobónak:

- Hadd maradjon itt Balázs is, kapitány uram.

Dobó elintette.

- Nem maradhat. Özvegyasszony fia. Egyetlen gyermek. A diófára se szabad felmásznia. Takarodj.

Nagy Lukács vitte el magával, hogy útközben visszaadja az anyjának.

- No az a Lukács sokáig odamarad! - tekintett Mekcseyre Dobó. - Attól tartok, valami bajba keveredett.

S a fejét csóválta.

- Nem hiszem, - mosolyodott el Mekksey. - Az apró embereket nem féltém. Valami különös babonám van rá, hogy az apró emberek szerencsések a hadban.

- Éppen fordítva! - vélte vidáman Gergely, - az apró ember sohse ül oly bizton a lován, mint a hosszú. Az aprót a ló viszi a harcban, a hosszú meg a lovat.

- Persze, mert te is hosszú vagy.

Az ajtónálló jelentette, hogy az örök megérkeztek.

Dobó elkomolyodott.

- Ereszd be őket.

Hét sárgacsizmás sarkantyus legény csapta össze a bokáját a terem közepén. Kettőnek vizes a haja. Hát csakugyan mosakodtak.

Az egyik vizeshaju előlép:

- Jelentem alásan, kapitány uram, itt az ellenség, Abony alatt.

- Tudom, - feleli Dobó, - az első török is itt van már. Elhozta Bakocsa.

Ez megrovó hangon volt mondva. A vitéz a város kék-vörös színét viseli. Egyet szuszszan és egyet húz a nyakán:

- Kapitány uram hozhattam volna én is, akár hármat is.

- Hát mért nem hoztál?

- Hát csak azért, mert én szétvágtam a fejét mind a háromnak.

A teremben nagy derűtség áradt el. A hét katona közül négy be is volt kötve. Dobó maga is elmosolyodott.

- Hát Komlósi fiam, - mondotta, - nem a törökfej itt a hiba, hanem a ti fejetek. Nektek nem az volt a kötelességetek, hogy verekedjete, hanem az, hogy hírt hozzatok. Bornemissza hadnagy úrnak a katonája hozta meg a hírt. Nektek azonban előbbre való volt, hogy mosakodjatok, meg fésülködjete, inget váltsatok meg bajuszt pödörjete. Micsoda katona vagy te Komlósi Antal!

Komlósi elszontyolodva nézett maga elé. Érezte, hogy Dobónak igaz a szava. Azonban fölemelte a fejét:

- Hát majd meglátja kapitány uram, hogy micsoda katona vagyok.

Még két őrnök kellett volna jelentkeznie, dehát azok elmaradtak: a török elkapta őket, már csak a másvilágon jelentkezhetek.

Dobó új őrséget rendelt, s megparancsolta, hogy ne csapjanak össze a török őrséggel, csak jelentsék óránként a közeledést az ügyeletes tisztnek. Azután kiküldte őket, és az asztalhoz ült.

Már akkor ott csoportoztak a teremben mind a hadnagyok, mind a vártisztek. Az öt német tűzmester is. Ott állt a pap is, meg az öreg Cecey. Halkan beszélgettek. Némelyek még a képeket szemlélték: Oláh Miklós püspök képét, amint a homlokát felrándolva néz oldalt nagy két bagolyszemével. A kezében könyvecske, mögötte az egi vár még mikor csak egy tornya volt. Az árnyékos falon János király képe, de csak a szakála sárgállik. A másik kép meg teljesen elfeketült, csak az orr és az arc egyik fele világoslik valahogy, s rajta a név: *Perényi*.

- Barátaim, - kezdte végre Dobó az ünnepi csöndben, - hallottátok, hogy ránnkövetkezett, amit évek óta vártunk.

A hangja olyan volt, mint a nagyharangé. Egy percre elhallgatott. Talán egy gondolatát hallgatta el. Aztán mintha rövidre akarná fogni a mondanivalóját, köznapi hangon folytatta:

- Mekksey kapitánytársam az imént adta át teljes jegyzékét a vár erejének. Körülbelül ismeritek ugyan, de én mégis szükségesnek látom, hogy fölolvassuk: halljátok, tudjátok. Kérlek Gergely öcsém.

Nyújtotta az írást Gergelynek, aki könnyebben és gyorsabban bírta az effélét, mint Sukán bácsi. Gergely készséggel olvasott.

- Az egri vár ereje 1552. szeptember 9-én.

- Vagyis ma, - szólott Dobó.

- A várnak van ma belső lovasa kétszáz, belső gyalogosa ugyanannyi, behívott egri és környékbeli puskás 875. Nagyságos Perényi Ferenc úr küldött 25 embert; Serédy György úr küldött vagy kétszázat.

Mekksey a fejét rázta.

- Abból nincs több, csak valami ötven.

És egy sunyorgó szemű, arcbán erősen csontos hadnagyra pillantott.

- Nem tehetek róla, - mordult fel az. - Én itt vagyok.

És a kardját megzörrentette.

Dobó békítően szólt reá:

- Hegedüs barátom, ki beszél itt rólad? Hunyadinak is voltak hitvány katonái. Igaz, hogy azok oláhok voltak.

Gergely tovább olvasott:

- Megint csak Kassáról jött kétszázttíz fölkelő. Nohát itt van, - pillantott Hegedüstre, - Kassán is vannak vitézek.

És folytatta:

- A néma barátok négy drabantot küldtek. Az egri káptalan kilencet.

- Kilencet? - mordult föl Bolyky Tamás, a borsodi puskások hadnagya, - hiszen azoknak száznál is több a katonájuk.

- Fizetésre se adták, - felelte röviden Dobó.

Fügedi, a káptalan hadnagya fölkel. Dobó azonban leintette:

- Kérlek öcsém, majd máskor. Az ördög se bántja a káptalant. Eger város Hevesben van, a vár Borsodban. A patakon túl Heves, a patakon innen Borsod. Folytasd Gergely öcsém csak röviden és hamar.

Gergely hát szaporán, barátságosan olvasott tovább. Jó hosszú volt a vitéz-lajstrom. Sáros, Gömör, Szepes, Ung, a szabad városok mind küldtek egy-egy kis csapat drabantot. A jászai prépost negyven embert küldött egymaga. Meg is éljeneztek.

Végül Gergely ismét fölemelte a hangját:

- Vagyunk tehát összesen száz ember hiján kétezren.

Dobó végigpillantott az asztalnál ülőkön, és a tekintete Hegedüsön állott meg. A kassai hadnagyra nézve folytatta:

- Ehhez még hozzászámíthatjuk azokat az embereket, akiket várbeli szolgálatra hívtam be: a tizenhárom borbélyt, nyolc mészároost, három lakatost, négy kovácsot, öt ácsot, kilenc molnárt és harmincnégy parasztembert, akik majd az ágyúknál segítenek. Ostrom idején ez mind fegyvert ragadhat. Azután számítsuk még Nagy Lukácsot, akit Szent János fejevétele napján Szolnok alá elküldtem huszonnégy lovassal. Minden órában megérkezhetnek, - szólt Mekcseyre fordítva a tekintetét.

És folytatta:

- Hát volnánk így is meglehetősen, de én király öfelségétől várom a legfőbb segítséget.

Az öreg Cecey a levegőbe csapott és hümmögött.

- Nono Cecey bátyám, - pillantott Dobó. - Nem úgy van már, mint volt régen. A király igen tudja, hogy ha Eger elesik, hát beteheti a szent koronát a kamarájába.

- És akkor nincs többé Magyarország, - toldotta hozzá sötéten Mekcsey, aki Dobó mellett állott.

- Lesz német, - duhogta az öreg.

- A király hada két nagy seregbe jön, - folytatta Dobó, - ötven-hatvanezer, talán százezer jól táplált és jól fizetett katona. Egyiket vezeti Móric szász herceg, a másikat Miksa herceg. A király bizonyára ízen nekik, hogy ne vesztegessék az időt, hanem siessenek. S ma már annak a két tábornak a kürtje szava Eger.

- Hiszi a miskolci pék! - morgott Cecey.

- Hát hiszem én is, - mordult rá Dobó. - És ezennel megkérem kegyelmedet, hogy a szavamba ne kapdosson. Az én követem Vass Miklós még ma ismétlen elindul Bécsbe, és ha nem találja útban a király hadát, értesítést viszen a török megérkezéséről.

Gergelyhez fordult:

- A gyűlés után rögtön megírod a kérelmet öfelségének, s mellékeled a török levelét. Úgy megírd, hogy még a kösziklák is idehengergőzzenek Eger alá.

- Megírom, - felelte Gergely.

- Semmi okunk sincs arra, hogy nehéz szívvel várjuk a törököt. A falak erősek. Puskaapor, meg élelem van bőven. A tizedbárányokból négyezer van a várban, nagyobb része már fel is füstölve. Vágómarha meg 456. Az is nagyobb részt már füstön. Gabona van 835 véka, nagyobb része már liszt. Minden-minden van bőven: akár esztendeig is bírjuk. A király, hacsak az erdélyi hadát ideküldi is, minden török Mohamedhez költözik Eger alól. Dehát olvasd most már a második számú jegyzéket is, - szólt Gergelynek.

Gergely olvasta:

- Nagy bomba-ágyú egy, másik nagy bombaágyú, Béka nevű és Baba nevű kettő: A királytól három ágyú. Perényi Gábortól négy ágyú. Serédy Benedektől egy ágyú.

- A puskaport nem mértük meg, mert nem is lehet, - szólt közbe Dobó. - Tavalyról is maradt, a királytól is érkezett. A sekrestye aljába szinig áll a kész puskaapor. Még aztán hát van salétromunk és malmunk is, hogy ha kell magunk is őrletünk puskaport. Folytasd.

Gergely olvasta:

- Öreg réztarack, faltörő: öt. Vastarack ugyanilyen: öt, Öfelségétől réz-faltörő: négy. Golyó-öntő a faltörőkhöz és szakálasokhoz: huszonöt. Dupla prágai szakálas ágyú: kettő. Seregbontó szakálas ágyú: öt.

- Felelhetünk a töröknek. De ez még semmi. Olvasd tovább.

- Prágai és csetneki réz és vas szakálás: háromszáz. Kézi puska: kilencvenhárom. Német kézi puska: százkilencvennégy.

- Nem ér semmit! - rikkantott Cecey. - A jó íjj többet ér minden puskánál.

Ezen egy kis feleselés keletkezett. Az öregek Cecey szavát helyeselték. A fiatalok a puska pártján voltak.

Végre is Dobó azzal vágta ketté a csatát, hogy a puska is jó, az íj is jó, de legjobb az ágyú.

Kristóf apród egy remek-míves aranyos sisakot és egy kis ezüst feszületet tett az asztalra. A karján meg egy palást-féle köpönyeg is volt. Dobó háta mögé állt. Tartotta szótlanul.

Gergely még jó rendet olvasott. Benne volt a jegyzékben minden fegyver: kópja, gerely, paizs, mindenféle golyó, csáklya, csákány, buzogány, kanóc, dárda és minden harci készség, amit nem a segítség hozott magával.

Akkor aztán Dobó fölkel.

Az aranyos sisakot a fejére tette, a vörös bársony, kapitányi palástot a vállára. És balkezét a kardján nyugtatva szólott:

- Kedves barátaim és védő társaim, a falakat láttátok, most már a falakon belől való erőt is ismeritek. Ebben a várban van most a maradék ország sorsa.

A teremben csend volt. Minden szem Dobón függött.

- Ha Eger elesik, utána nem állhat meg se Miskolc, se Kassa. Az apró várakat lerázza a török, mint a diót. Nincs többé ellenállás. És akkor Magyarországot beirhatja a történelem a halottak könyvébe.

Komor szemmel pillantott körül és folytatta:

- Az egri vár erős, de ott a szolnoki példa, hogy a falak ereje nem a kőben van hanem a védők lelkében. Ott pénzen fogadott idegen zsoldosok voltak. Nem a várat mentek védeni, hanem, hogy zsoldot kapjanak. Itt csak az öt pattantyus a német, de ezek is derék emberek. Itt mindenki a hazát védi. Ha vér kell, vérrel. Ha élet kell, élettel. De ne mondhasa azt ránk a jövő nemzedék, hogy azok a magyarok, akik 1552-ben itt éltek, nem érdekelték meg a magyar nevet.

Az ablakon beereszkedett a nap és rásugárzott a falon függő fegyverekre s a falak mellett rudakon álló páncélokra. Tündöklött tőle a kapitány aranyos sisakja is. Gergely mellette állott. Az ablakra pillantott, aztán a szeméhez emelte a tenyerét, hogy a vezérre nézhessen.

- Azért hívtam össze kegyelmeteket, - folytatta Dobó, - hogy mindenki számot vethessen magával. Aki többre becsüli a bőrét, mint a nemzet jövőjét, nyitva még a kapu. Nekem férfiak kellenek. Inkább kevés oroszán, mint sok nyúl. Akinek reszket az ína a közelgő zivatartól, hagyja el a termet, mielőtt tovább szólnék, mert meg kell esküdünk a vár védelmére olyan esküvel, hogy ha azt megszegi valaki, meg ne állhasson holta után az örök Isten szeme előtt.

Félre nézett és várt, hogy mozdul-e valaki?

A teremben csend volt.

Nem mozdult senki.

A feszület mellett két viaszgyertya állott. Az apród meggyújtotta.

Dobó tovább beszélt:

- Meg kell esküdünk egymásnak az örök Isten szent nevével ezekre a pontokra...

Egy ív papirost vett fel az asztalról és olvasta:

- Először: akármiféle levél jön a töröktől, el nem fogadjuk, hanem a vár népe előtt olvasatlanul megégetjük.

- Így legyen! - hangzott a teremben. - Elfogadjuk!

- Másodszor: mihelyt a török megszállja a várat, senki neki ki ne üvöltsön; bármit kiáltozónak is be, arra semminemű felelet ne hangozzék, - se jó, se rossz.

- Elfogadjuk!

- Harmadszor: a várban a megszállás után semmiféle beszélgető csoportosulás se kint, se bent ne legyen. Se ketten, se hárman ne suttogjanak.

- Elfogadjuk!

- Negyedszer: az altisztek a hadnagyok tudta nélkül, a hadnagyok a két kapitány intézkedése nélkül a csapatokon nem rendelkeznek.

- Elfogadjuk!

Egy érdes hang szólalt meg Fügedy mellett:

- Valamit ide szeretnék betoldani.

A szóló Hegedüs volt, Serédynek a hadnagya. Az arca ki volt vörösödve.

- Halljuk, - szóltak az asztalnál.

- Azt ajánlom, hogy a két kapitány viszont a hadnagyokkal mindig egyértelemben intézkedjen valahányszor úgy fordul a sor, hogy akár a védelemben, akár más fontos intézkedésben, a hadnagyok közül csak egy is tanácskozást kíván.

- Az ostrom szünetében elfogadom, - szólott Dobó.

- Elfogadjuk! - zúgták rá mindannyian.

Dobó folytatta:

- Utolsó pont: aki a vár megadásáról beszél, kérdez, felel, vagy bármiképp is a vár megadását akarja, halál fia legyen!

- Haljon meg! - kiáltották égő szemmel. - Nem adjuk meg a várat! Nem vagyunk zsoldosok! Nem vagyunk szolnokiak! - hangzott mindenfelől.

Dobó levette az aranyos sisakot. Hosszú szürke haját végigsimította. Intett a papnak.

Bálint pap fölkelt. Fölvette az asztalon álló kis ezüst feszületet.

- Esküdjetek velem, - mondotta Dobó.

A teremben mindenki a feszület felé nyújtotta esküre emelt kezét.

- Esküszöm az egy élő Istenre...

- Esküszöm az egy élő Istenre, - hangzott az ünnepi mormolás.

- Hogy véremet és életemet a hazáért és királyért, az egri vár védelmére szentelem. Sem erő, sem fortély meg nem félemlit. Sem pénz, sem ígélet meg nem tántorít. A vár feladásáról sem szót nem ejtek, sem szót nem hallgatok. Magamat élve sem a váron belül, sem a váron kívül

meg nem adom. A vár védelmében elejétől végéig alávetem akaratomat a nálamnál feljebbvaló parancsolatának. Isten engem úgy segéljen!

- Ugy segéljen! - zúgták egyhanggal.

- És most magam esküszöm, - harsogta Dobó kigyulladó szemmel, s két ujját a feszületre emelte, - esküszöm, hogy a vár és az ország védelmére fordítom minden erőmet! minden gondolatomat! minden csepp véremet! Esküszöm, hogy ott leszek minden veszedelemben veletek! Esküszöm, hogy a várat pogány kezére jutni nem engedem! Sem a várat, sem magamat élve meg nem adom! Föld úgy fogadja be testemet, Ég a lelkemet! Az örök Isten taszítson el, ha eskümet meg nem állanám.

Minden kard villant. Egy-lélekkel kiáltották:

- Esküszünk! Esküszünk! Mink is így esküszünk.

Dobó ismét föltette a sisakját, és leült.

- Hát testvéreim, - mondotta egy árkus papirost véve a kezébe, - most még azt beszéljük meg, hogy a falak őrségét hogyan helyezzük el? A falak védelmére nem egyforma beosztás kell, mert a város felől meg az új bástya felől sík a föld és völgyes. A keleti meg az északi bástyák felől vannak a dombok meg a hegyek. Bizonyos, hogy oda állítják az ágyúkat, és ott törik majd a falat, hogy beronthassanak.

- Nem törik azt át sohase, - legyintett Cecey.

- Nono, - felelte Dobó.

S folytatta:

- Ácsot meg kőművest azért rendeltem jó számmal a várba, hogy amit a török ront, éjjel berakják. Hát ott lesz a legnagyobb munka. És ha az őrséget most el is osztjuk, az majd az ostrom szerint változik.

- Csak intézze kegyelmed kapitány uram, mi elfogadjuk, - kiáltották többfelől.

- Hát én azt gondolom: négy seregre oszszuk a védelmet. Egyik sereg legyen a főkapunál; a másik a szeglettoronyig való részen; harmadik a külső várban; negyedik a tömlőcbástya körül északon. A négy csoportnak megfelelően, négy részre oszlik bent az álló sereg is. Az álló sereggel Mekcsey kapitány-társam rendelkezik majd. Ostrom idején az ő rendelkezése szerint történik majd a katonák váltakozása, valamint a belső vár védelme is.

- Hát a város felőli oldal? - kérdezte Hegedüs.

- Oda csak egyes erőket állítunk. A kapunál elég ha husz ember lesz. Az úgyis szűk gyalogkapu, s onnan nem is próbálhat a török támadást.

És egy másik ív papirost vett fel.

- A legények számát hozzávetőleg így osztottam el. Az ó-kapunál, vagyis főkapunál az új bástyáig álljon mindenkor száz drabant. A tömlőcbástyán száznegyven, a tiszttel száznegyvenegy. A Sándor-bástya mentén százhusz a kapu nélkül. Onnan vissza a kapuig százöt.

- Ez négyszázhatvanhat, - mondotta Gergely.

- A templom két tornyán tíz-tíz drabant. Ez a belső vár védelme.

- Négyszáznyolcvanhat, - számította hangosan Gergely.

Dobó folytatta:

- Most következik a külső vár. A Csabi-bástyán legyen kilencven ember a Bebek-bástyáig. Onnan a szeglettoronyig százharminc. Az ó-kaputól a szegletig ötvennyolc. Ott még egy keskeny kőfal van, amely összeköti a belső várat a külsővel. Ott inkább szemmel kell őrködni, mint fegyverrel. Hát oda elég harmincnyolc drabant.

Mekcseyre pillantva folytatta:

- Oda majd a gyöngéket állítjuk, és ostromok napján a könnyű sebesülteket is.

- Egy híján nyolcszáz, - mondotta Gergely.

- Mármost hogyan osszuk szét a tiszteket? Hogy magamon kezdjem, én ott akarok lenni mindenütt.

Lelkes éljenzés.

- Mekcsey társam dolgát már tudjuk. A négy főhadnagy úr közül egy az ó-kapunál lesz. Oda erő kell, és rettenthetetlen lélek. Mert hogy a török azon a kapun be akar majd törni, előre látható. Ott a halállal farkasszemet kell nézni, erősen.

Pető Gáspár fölkel és mellére csapott:

- Kérem azt a helyet!

Az éljenzésben csak Dobó beleegyező fejmozdulatát lehetett látni. Az öreg Cecey átnyújtotta Petőnek a balkezét.

- Ezenkívül, - mondotta, - a külső vár a legveszedelmesebb oldal. A török ott az árok betemetésén erőlködik majd. Oda is a főtisztek bátorsága, hazaszeretete és halálmegvetése kell.

Három főhadnagy volt még Petőn kívül, mind a három fölugrott:

- Itt vagyok, - mondotta Bornemissza.

- Itt vagyok, - mondotta Fügedy.

- Itt vagyok, - mondotta Zoltay.

- Hát hogy össze ne vesszetek, - mosolyodott el Dobó, - ott lesztek mind a hárman.

A tűzmesterek már előbb el voltak osztva. Dobó azonban még egy főágyú mestert akart. Ki legyen az?

Senki se volt értője az ágyúnak, csak Dobó. Hát Dobó magára vállalta.

Hogy erre újabb éljen-harsogás rázta meg a terem falait, s hogy a pattantyusokra is néztek, azok nyugtalanul kérdezték:

- Was ist das? Wast sagt er?

Bornemissza hozzájuk fordult és így magyarázta meg az öt németnek:

- Meine herrn. Kapitány Dobó wird zein der haupt bum-bum! Ferstanden?

Dobó ezután összetrombitáltatta a katonaságot. A vár terén azoknak is elmondta az öt eskü-pontot, amire odabent megesküdtek. Megmondta nekik, hogy amelyikök félelmet érez, tegye le inkább a kardot, hogysem meggyöngítse a többit is. Mert - úgymond, - a félelem olyan ragadós nyavalya, mint a pestis. Sőt még ragadósabb. Mert pillanatban átszáll a másikra. Hát itt a ránk következő nehéz napokban, erőslélkü emberek kellene.

Azután kibontotta a vár kékvörös zászlaját, és összefogta a nemzeti színüvel.

- Esküdjetek!

Erre a szóra a várbeli székesegyház harangja megkondult.

Csak egyet kondult, többet nem.

Mindenki a város felé tekintett. A kondulás olyan volt, mint egy jajkiáltás. Csak egy. S utána figyelő csöndesség áll a váron, városon és tájon.

V.

Azon az estén Dobó vendégül látta mindazokat, akik vele délelőtt a teremben megesküdtek.

Az asztal egyik végén Dobó ült, másik végén Mekcsey. Dobó mellett jobbfelől *Bálint pap* ült, balfelől *Cecey*. A pap mellett *Pető*, szinte laposra viaszolt szúrom-bököm bajszú, hej-az-apja-teremtésit ember. - Petőt különben is meg kellett becsülni azzal a helylyel. A bátyja, *Pető János* udvari méltóság volt: a király főpoharasa. Annak a révén jutott a várba, a puskaport meg az öt tűzmestert is ő küldte Bécsből. Csak aztán következett vagy kor vagy rang szerint részint Mekcseytől, részint Dobótól számítva a sort: *Zoltay*, - a szőke nyúlánk ember, szeme afféle dárdadobásra célzó, de az ajka mindig-mosolyog. *Bornemissza, Fügedy*, - a farkas-üstökű zömök ember. Aztán *Koron Farkas*, - az abaujmegyei gyalogosok hadnagya, fiatal vasrágó-állú barna ember. *Kendy Bálint* és *Hegedüs István*, *Serédy György* hadnagyai, akik ötven drabantot hoztak; *Fekete Lőrinc*, aki Regécből jött tizenötöd magával, - piros arcú nyalka ember, a borbély rútul rövidre nyirta korán-szürkülő haját. *Lőkös Mihály*, akit száz gyaloggal küldtek a szabad városok, - gyermekies tekintetű tagos nagy ember. *Nagy Pál* Bátori György harminc drabantjának hadnagya, bikaerejű merész ember; *Jászay Márton*, a jászai prépost negyven drabantjának hadnagya, - kétfelé fésült fekete hajával inkább valami csendes íródeáknak látszik. *Szency Márton*, szepesi hadnagy, - aki negyven gyalogost hozott, - kissé pocakos vastagnyakú ur kék mentében, de afféle öklelő szemű. *Bor Mihály*, kitünő puskás, Sárosmegye küldte hetvenhat gyaloggal, - ritkás-szőke bajszú mélázó arc, mintha a cimerében holdvilág és zenélő óra volna. Ugocsából ott volt *Szalacszy György*, - vastag-lábú tokás ember, a tekintete szigorú és *Nagy Imre*, kedves-udvarias fiatal ember, mindenkire tisztelettel néz. Őt Homonnay Gáborné küldte tizennyolc gyaloggal. Eperjesről *Blaskó Antal* jött el, - egy harapós tekintetű, göndörszakálú, erős ember kék mentében, nehéz nagy kard az oldalán.

A nevezettek mind hadnagyok. Az utánok való rendben ült *Paksy Jób*, a legszálasabb tiszt a király seregéből, - világszerető meleg szemével, keményre sodrott hosszú bajuszával, s *Bolyky Tamás*, a borsodi ötven puskás hadnagya, - már szürke hajú és szürke szakálú de fiatalosan eleven ember. Ezek később jöttek, hát oda ültették a vártisztek közé, akik voltak: *Sukán János*, az öreg számtartó; *Imre deák* kulcsár, a boros pince felügyelője; *Mihály deák* éllemező-tiszt, vagy mint akkor mondták: *cipóosztó*; *Gyöngyösy Mátyás* deák, a püspök deákja, (a vár a püspök földbirtoka volt); *Boldizsár deák* irnok s még egynéhányan. Mert Dobó nemcsak a tiszteket hívta meg, hanem hogy a vár minden népét megbecsülje, egy tizedest, egy közembert, egy egri nemest és egy egri parasztot is felhívott.

Az ételhordás a Dobó négy-öt szolgáljának a dolga volt volna. De hogy a munkájokat megkönnyítsék, a főtisztek is beállították a szolgálikat.

Dobó mögött Tarjáni Kristóf állott, az apród. Dobónak ő szolgált. Ő nyújtotta eléje az ételt, ő töltötte mindig tele a poharát, valahányszor megürült.

Péntek volt aznap, hát a vacsorát tormás csukán kezdték, rántott süllővel, harcsával és kecsagével folytatták, s túrós csuszával és fahéjas főtt aszalt gyümölccsel végezték. De volt az asztalon tehénsajt is, szőlő is, alma, körte és dinnye is bőven.

Mért adta a takarékos Dobó ezt a vacsorát? Az esküvő gyűlés befejezéseül? Vagy hogy az egymásnak ismeretlen tisztek összeleledjenek? Vagy tán a bor világításánál a lelkek erejét vizsgálta? A levegő kezdetben ünnepi volt, szinte templomi. Az eskütétel nagy-szent komolysága borongott még a homlokokon. A hófehér abroszok, a Dobó címerével vésett ezüst evőeszközök, az asztal fölött láncon függő faragott hordó, az őszi virágokból készült bokréta, - csak fokozták az ünnepi érzéseket.

Még akkor se melegedett meg a keze senkinek, mikor a csuka után a szép hordóból gránátszín bor ömlött a poharakba. Dobó magasztos beszéde rezgett még a lelkeken, mint ahogy a harangszó után elmélázva hallgatjuk a harang után sokáig bűgő csöndességet.

A sülték után a szolgák tányért váltottak. Mindenki azt várta, hogy Dobó megköszönti a vendégeit.

Dobó azonban fáradt arccal ült barna bőrrel bevont karosszékében. Talán azt gondolta, hogy nem névnap ez, se nem lakodalom: ő most már az eskü után mindenkinek főkapitánya: szimpla vacsorán ül a tisztjeivel.

Mégis hát várták, hogy mond valamit.

A nagy csöndességben egyszercsak fölhallatszik a sütőasszonyok vidám dalolása:

*Csak azért szeretek falu végén lakni;
Erre jár a rózsám a lovát itatni.
A lovát itatni, magát fitogtatni,
Piros két orcáját velem csókoltatni.*

Egyszerre eltűntek a felhők. Az ég kiderült. Hát komolykodjanak-e a férfiak, mikor az asszonyok a veszedelem bevonulását nótával várják?

Mekcsey fölvette az előtte álló ezüst serleget, és fölkel.

- Tisztelt barátaim! - mondotta. - Nagy napok előtt állunk. Maga a jó Isten is az ég ablakában ül és nézi, hogyan küzd itt majd meg kétezer ember kétszáz ezerrel. És én mégse csüggedek. Gyáva ember nincs közöttünk egy se; hiszen még az asszonyok is, amint halljuk, vígan dalolnak odalent. De ha nem így volna is, van közöttünk két ember, aki mellett csüggednie vaknak, bénának sem lehet. Ismerem mind a kettőt kora ifjúságotól. Az egyiket azért teremtette az Isten, hogy példája legyen a magyar bátorságnak. A vas ereje van benne. Olyan, mint az aranynyal zománcozott kard. Csupa erő és nemesség. A másik meg, akit szintén ifjúságotól ismerek, ésszel és vitézségnek, lélekjelenlétnek, és minden találékonyságnak a mestere. Ahol ez a két ember jelen van, vagy az erő, vagy a furfang bizonyosságában érzem magamat. Ahol ők vannak, ott jelen van a magyar bátorság, magyar ész, magyar dicsőség! Nem lehet veszedelemtől tartani. Azt kívánom, hogy úgy ismerjétek őket, mint én: Dobó Istvánt, a mi kapitányunkat, és Bornemissza Gergelyt, a mi főhadnagyunkat.

Dobó állva fogadta a kocintásokat, aztán állton is maradt.

És így felelt:

- Kedves véreim! Ha olyan ijedős volnék is, mint a szarvas, hogy akármiféle ebfalka csaholása megremegtetne, mikor nemzetem sorsáról van szó, megállok és ellenszegülök. Jurisicsnak a példája bizonyítja, hogy micsoda erősség a leghitványabb vár is, ha férfiak vannak benne. A mi várunk erősebb, mint Kőszeg volt, s nekünk is erősebbeknek kell lennünk. Én ismerem a török hadat. Még a bajuszom is alig ütközött, mikor már ott álltam a mohácsi mezőn, és

láttam Szulejmán vad hadát. Elhigyjétek nekem, hogy az a huszonnyolcezer magyar összegázolta volna azt a százezernyi csöcseléket, ha csak egy ember is van, aki a csatát vezetni tudja. Nem vezetett, nem rendezett ott senki. A csapatok nem az ellenség állása szerint bontakoztak széjjel, hanem csak úgy gondolom-formán. Tomory szegény, dicső-émlékű nagy hős volt, de nem vezérnek való. Azt gondolta, hogy a vezérség tudománya csak ez az egy szó: *Utánam!* Hát egyet imádkozott, aztán meg egyet káromkodott, és azt mondta: *Utánam!* Azzal megindult a seregünk, mint vihar, neki a török közepének. A török úgy széledt előttünk, mint a lúd-falka. Mink meg rohantunk vakon, szilaj paripákon, a régi magyar tüzzel neki az ágyúsornak. Persze az ágyúk, a láncos golyók megtették, amit emberi erő nem tehetett. Négyezren maradtunk a huszonnyolcezerből. De ennek a rettenetes szerencsétlenségnek két nagy tanulsága volt. Az egyik az, hogy a török tábor nem vitézek sokasága, hanem mindenféle gyülevész népe. Összeszednek mindenféle embert és állatot, csak hogy a sokaságukkal el-
rémítsék a tyúkszívű embert. A másik tanulság az, hogy a magyar akármilyen kevés is, megzavarhatja és meggyőzheti a törököt, ha a bátorsága mellé okosságot viszen magával paizsul.

Az asztalnál ülők feszült szemöldökkel hallgatták a főkapitányt.

Dobó folytatta:

- A mi állapotunkban azt parancsolja az okosság, hogy vasból legyen a lábunk, míg a király serege meg nem érkezik. A várát lövi és rombolja majd a török, s meglehet, hogy le is döntik a falat, amely valameddig véd majd bennünket. De akkor aztán nekünk kell előállanunk. S ahogy falak védtek bennünket, úgy kell nekünk védenünk a falakat. A falra hágó ellenség ott talál bennünket minden résen. A magyar nemzet sorsát nem engedjük kicsavarni a kezünkől soha!

- Soha! Nem! Nem! Nem engedjük! - kiáltották valamennyien fölpattanva.

- Köszönöm, hogy eljöttetek, - folytatta Dobó. - Köszönöm, hogy elhoztátok kardotokat és sziveket a haza oltalmára. Valami erős érzés él bennem, hogy az Isten Eger vára fölé nyújtja a kezét, és azt mondja a pogány tengernek: *Eddig és ne tovább!* Ez az érzés erősítsen benneteket is, s akkor bizton hiszem, hogy ezen a helyen vígan üljük majd meg a győzelem torát is.

- Úgy legyen! - kiáltottak mindenfelől, s összecsörrentek az ezüstpoharak és cinpoharak.

Dobó után Pető állott fel, a gyorsmozgású hadnagy.

Jobbra balra rántott a nyakán, pödört a bajuszán. Bele mosolygott a poharába, aztán megint elkomolyodott. Végre megszólalt:

- Mekksey uram bizik Dobóban meg Bornemisszában. Ezek meg biznak mibennünk meg a falakban. Hát én is megmondom, miben bizok.

- Halljuk! Halljuk!

- Két erős vár esett el az idén a többi között: Temesvár meg Szolnok.

- Veszprém?

- Veszprémben nem volt ember. Miért esett el ez a két erős vár? Azt mondják majd idő multával, hogy azért esett el, mert a török erősebb volt. Nem úgy van pedig. Azért esett el, mert Temesvárt spanyol zsoldosok védték. Szolnokot meg spanyolok, csehek meg németek. Hát most megmondom, miben bizom. Abban, hogy Egert nem védi se spanyol, se német, se cseh. Itt az öt pattantyúst nem számítva mindenki magyar, s főképpen egri. Saját fészüket védő oroszlánok! Én a magyar vérben bizok!

Itt már kimelegedett minden arc, fölemelkedtek a poharak. Pető be is fejezhette volna a beszédét, de a népszónokok bőségével folytatta:

- A magyar pedig olyan, mint a kova. Mentül jobban ütik, antul jobban szikrázik. Hát azt a kontyos irgalmát annak a Mohamed putrijaiban szedett, fügefáról szakadt, ringyes-rongyos vizivójának, nem birna-e velők ez a kétezer, magyar anyától, vitéznek született, lóháton nevelkedett, magyar búzán erősödött egri bikavérivő katona!

Elnyomta az éljenzés, a kardcsörgés és kacagás a szavát, de ő megint csak sodort egyet a bajuszán, egyet nézett oldalt, és így fejezte be:

- Eger eddig csak derék város volt, a hevesi és borsodi magyarság városa. Adja Isten, hogy ezentul a magyar dicsőség városa legyen! Pogányvérrel írjuk a falra: *Ne bánts a magyart!* S ha majdan századok multával az örök földi béke mohája zöldellik e vár maradványain, levett kalappal járhasson majd itt az utánunk jövő századok fia, s büszke érzéssel mondhassa: a mi apáink küzdöttek itten, áldott legyen a poruk is!

De már erre olyan riadalom támadt, úgy összezsúkolták a szónokot, hogy nem lehetett tovább beszélnie.

De nem is akart.

Leült és átnyújtotta a kezét Bolyki Tamásnak, a borsodi legények hadnagyának.

- Tamás, - mondotta, - ahol mi ketten leszünk, zápuljon a feje a töröknek!

- Olyan szépen beszéltél, - billentett a fején Tamás, - hogy akár most rohannék száznak ellenébe!

Pető után már senkise érzett magában erőt, hogy köszöntőt mondjon. Gergelyt szölongatták, de ő mint afféle tudós ember, nem szokott szónokolni. Hát mindenki csak a szomszédjával beszélt, s a vacsora vidám zsongása töltötte be a termet.

Dobó is fölmelegedett, hol az egyik szomszédjának, hol a másiknak nyújtotta kocintásra a poharát.

Egyszer Gergelynek is átnyújtotta, s hogy a pap Pető mellé ült beszélgetni, átintette Gergelyt maga mellé.

- Kerülj csak ide, fiam.

Aztán, hogy Gergely melléje ült, folytatta:

- A Török fiúkról akarok beszélni veled. Irtam nekik is, de ugy-e hiába?

- Bizony, - felelte Gergely, a poharát maga elé téve, - nem hiszem, hogy látjuk őket. Jancsi jobb szeret a szabad mezőn viaskodni a törökkel. Feri meg nem jön ennyire el. Nem hagyja ott a Dunántult.

- Igaz, hogy Bálint úr meghalt?

- Az bizony szegény, már egypár hónapja. A bilincseit csak a halál oldotta le.

- Mennyivel élte túl az asszonyt?

- Jó egynéhány esztendővel. Az asszony, tetszik tán tudni, akkor halt meg, mikor mink Konstantinápolyból hazajöttünk. Éppen temették, mikor Debrecenbe érkeztünk.

- Jó asszony volt, - bólogatott Dobó elgondolkodva.

S a poharáért nyúlt, mintha érte akarna inni.

- Bizony olyan nem sok terem a földön, - sóhajtott Gergely.

És ő is a pohárért nyúlt. Némán kocintottak. Talán mind a kettőnek az volt a gondolata, hogy a jóságos asszony látja odafenn az érette emelt poharat.

- Hát Zrinyi? - kezdte ismét Dobó. - Annak is irtam, hogy Egerbe jőjjön.

- Az el is jött volna, de már hónapok óta hallja azt a hirt, hogy a bosnya pasa ellene készülődik. Én februárban beszéltem Miklós bácsival Csáktornyan. Ő már akkor tudta, hogy a török nagy haddal jön Temesvárra, Szolnokra, Egerre. Még velem iratta meg a levelet a királynak.

- Azt a Lukácsot sem értem. Már itt kellene lennie! - s az arca elborult, - aztán Varsányi is, a kémem... Már jelentést kellett volna hoznia...

Az ajtó előtt sipok és trombiták zenéje szólalt meg:

*Sárga csizmás Miska sárban jár,
Panni a pataknál rája vár.*

Mintha új vért öntöttek volna mindenkibe. Dobó intésére az apród bebocsátotta a siposokat. Három sipos és két trombitás. Köztük a cigány is. Nagy rozsdás sisak a fején s benne három kakastoll. Az oldalán hüvelytelen kard madzagon. Meztelen két lábán óriás sarkantyuk. Dagadozó pofával pikogtatja a kalanétját.

Mindenki tetszéssel fülelt rájuk. Mikor megismételték a nótát, mély bariton szólalt meg a hadnagyok sorában:

*Zöldítések egek hamar a fűzfákat!
Hadd nyergelem ismét kesely paripámat,
Hadd próbálom ismét pihent fegyveremet,
Sirva emlegesse török a nevemet.*

A hadnagy természetes, kisodrott bajszú legény. A bajusza örökké úgy állt keresztben az orra alatt, hogy hátulról is meg lehet ismerni.

- Ki ez a hadnagy? - kérdezte Gergely Dobóhoz hajolva.

- A komáromi kapitánynak az öccse: Paksy Jób.

- Jó dalos.

- És bizonyára vitéz fiú. A dalos kedvü ember mind jó vitéz.

- Hát az a karikás-bajszu tüzes-szemü fiatal ember?

- Budaházy Pista, hatlovas tisztünk.

- Harcra születettnek látszik. Hát az a tömött-szakálu amott lejjebb. Most nyul a poharáért.

- Bay Ferenc ötlovas tiszt. Szintén jó vér.

- És az a nyalka selyemnyakkendős fiatal ott az egri polgár mellett.

- Fekete Pista, hatlovas tiszt.

- Igaz, iszen beszélgettem is vele.

Paksy hadnagy még egy másik rendet is akart a nótából, de nem jutott eszébe.

A siposok is vártak, hogy mikor kezdi.

Ebben a percnyi szünetben valaki nagyot rikkant:

- Éljen a papunk!

- Éljen a hadunk véne! - kiáltott Zoltay.

Cecey vidáman felelte:

- Vén az öregapátok!

- Éljen a vár legfiatalabb védője! - kiáltotta Pető.

Erre már Tarjáni Kristóf is pohárért nyult, és elpirultan kocintgatott a vendégekkel.

- Éljen az a török, - kiáltott Gergely, - akinek először ütjük ki a fogát!

Erre nem volt kivel kocintani. Mindenki nevetett és csak a szomszédjával kocintott.

A piros arcú egri nemes ember kelt fel a helyéről. Galléros kék köpönyegét a jobb vállán hátra vetette. Jobbra-balra törült egyet a bajuszán; aztán meg hátra az üstökén. És szólott:

- Éljen az az ember, aki elsőnek fog meghalni Egerért!

Szénézett büszkén és komolyan s annélkül, hogy kocintott volna valakivel, fenéig üritette a poharát.

Aligha vélte, hogy magára ivott.

*

A nagy lábas-óra mutatója tizenegyen állott, mikor belépett egy űr, és az ajtóban megállva jelentette:

- Kapitány uram, a török már Makláron van.

- Csak az eleje, fiam.

- Több, kapitány uram. A holdvilágnál úgy jönnek, mint az árvíz. Sok sátor és sok tűz látszik.

- Akkor holnap már itt lesznek, - bólintott Dobó.

És elbocsátotta az őrt azzal, hogy reggelig már nem szükséges jelentéseket hozniok.

S föl is kelt. Jel volt ez az oszlásra.

Mekcsey a terem egy sarkába vonta Gergelyt, Fügedyt, Petőt és Zoltayt. Egypár szót szólott nekik, aztán Dobóhoz sietett. Összepöndítette a sarkantyuját.

- Kapitány uram, vagy kétszázan kimennénk az éjjel.

- Hova a pokolba?

- Maklárra.

- Maklárra?

- Jóestét mondani a töröknek.

Dobó jókedvűen simított egyet a bajuszán. Aztán az ablakzugba lépett. Mekcseynek utána kellett lépnie.

- Hát nem bánom Pista. A vár népére biztató az efféle kiruccanás.

- Éppen azért gondoltam magam is.

- Ha nagy a harci kedv, jól fog a kard. De téged nem eresztelek el.

Mekcsey elkedvetlenült.

Dobó nyugodtan nézett rá.

- Te olyan vagy, mint a bika. Bele-öklelsz minden fába, és egyszer csak majd nem tudod kihuzni a szarvadat. Pedig neked vigyáznod kell a fejedre, hogy ha az enyém leesik, a tied megmaradjon. Ezt csak neked mondom. Hanem Bornemissza meg a többi kimehet. Gergely óvatosabb ember, hadd rezzentsen ő a török előhadon. Hivd csak ide.

Gergely ott-termett.

- Hát kimehetsz, Gergely, - mondotta Dobó, - de nem kétszáz emberrel, hanem csak nyolcvan-kilencvennel. Elég annyi. Rájok csaptok. Kissé megzavargatjátok őket. S visszafordultok. Emberéletben pedig kár ne essék.

De már akkor ott állt a többi tiszt is.

- Hadd menjek én is kapitány uram.

- Valamennyien csak nem mentek. Az ügyet Bornemisszára bízom. Hármat választhat közületek. Akit nem választ, gondoljon az esküjére: pontos engedelmesség!

- Pető, Zoltay, Fügedy, - sorolta el rendelkezőn Gergely.

A selyemnyakkendő Fekete Pista olyan esennen nézett, hogy Gergely őt is megszerezte még.

- Fekete Pistának már előbb szóltam.

- Kapitány uram, - esdekelt a kis Tarjáni - hadd menjek én is velök.

Dobó megint simított egyet a bajuszán.

- No nem bánom. De mindig csak mögötte Gergely hadnagy úrnak! Ha agyon találunk ütni, elém ne kerülj többet, azt megmondom.

VI.

Gergely szinte futva sietett a monostorba, a lovas legények tanyájára. Trombitaszó helyett, egyet lőtt a széles folyosón a pisztolyával.

A legények egyszerre kirugaszkodtak az ágyukból.

- Ide hozzám! - kiáltotta Gergely.

A legfürgébbeket választotta ki a maga százának.

- Egy-kettő! Öltözzetek! Mikorra hármat pillantok, lent legyetek kardosan, lóháton a kapunál. Te, fuss az alkapitány úrhoz, és kérj egy emberfogót. Magaddal hozod. Apró-puska legyen mindeniteknek a nyergekápáján!

Még akkor a pisztolyt apró-puskának nevezték.

Gergely lefutott a lépcsőn, és le az istálónak sietett. Az egyik boltozatból kisugárzó vörös lámpafénynél egy sárgadolmányos sisakos embert pillantott meg. Az ember egy felfordított dézsán ült, és görögdinnyét tartott a térdén. Azt kanalazta.

Az ember meztláb volt.

Gergely rákiáltott:

- Sárközi!

- Tessen parancsolni, - készségeskedett a cigány.

- Ha velem jössz, lovat szerezhetsz ma, pompásat.

A cigány letette a dinnyét a földre.

- Megyek. Hova?

- A törökre, - felelte vigan Gergely. - Alszanak most. Meglepjük őket.

A cigány a fejét vakarta. Nézett a dinnyére. Visszaült a dézsára.

- Mégse lehet, - mondotta komolyan.
 - Miért ne lehetne?
 - Megesküdtem ma a tebbivel, hogy nem hagyom el a várat.
 - Dehiszen nem arra esküdtünk. Arra esküdtünk, hogy megvédelmezzük.
 - Lehet, hogy a tebbi arra esküdözsött, - felelte a cigány, a vállát csaknem a füléig vonogatva,
 - én arra esküdöztem, hogy degeljek meg, ha kimegyek a várból, Isten engem úgy segéljen!
- S megint fölvette az ölébe a görögdinnyét. A fejét csóváltatta és tovább falatozott.

*

Gergely csakhamar kint lovagolt Petővel, Fügedyvel, Zoltayval a maklári úton, a holdas csillagos éjszakában.

Előttük vagy ötven lépésnyire Fekete Pista altiszt és Bódogfalvi Péter egri közember, aki ismerte a járást. A Melegvizen túl lekanyarodtak a rétre. Ott már a lovak dobogását elnyelte a puha föld. A száz lovas, száz lengő árnyékhoz hasonlított.

Az andornaki füzesben megpillantották az első őrtüzet.

Péter megállt.

A többi is.

A hold sarlója a fellegek között csak éppen annyit világított, hogy a fák és emberek alakja fekete árnyékként rajzolódott elő az éjszakából.

Gergely odaugratott Bódogfalvihoz.

- Szállj le. Eredj lappangva, csúszva mint a kigyó az első őrig. Ha kutya van vele és ugat rád, térj vissza épp oly csendesen és lappangva, mint ahogy odamentél. De ha nincs kutya vele, lopóddz a háta mögé, és szúrd le. Azután nézd meg a tüzet. Ha nincs mellette más őr, vess rá falevélben vagy lapuban egycsipet puskaport. De abban a pillanatban lebukjál ám, nehogy valaki meglásson.

- És a lovam?

- A lovat idekötöd ehhez a fához. Itt megtalálod, mikor visszatérünk.

- És ha vannak a tűznél?

- Körülnézel gondosan, hogy hol és miképpen fekszenek és hol vannak legtöbben? Aztán gyorsan visszatérsz.

Jó félóráig állongtak a patak partján a fűzbokrok mellett. Gergely tanácsokat osztott:

- Ameddig futást láttok, üssétek, vágjátok őket. Senki száz lépésnél tovább ne táguljon a társaitól, nehogy elvágódják. Mihelyt a kürtöt halljátok, rögtön visszafordulunk és haza vágatunk. Ameddig a kürt nem szól, szabad a multság.

A legények körben álltak, és minden szót a fülökbe szedtek.

Gergely folytatta:

- Megriadnak azok és nem is gondolnak szembeszállásra. Ha így történik, addig vágjátok a sűrűjét, mígcsak szét nem esnek. Tanuljátok meg egyszer s mindenkorra, hogy aki lovon hadakozik, olyan sebesen csapkodjon, hogy az ellenfélnek ne legyen ideje visszavágásra. Mint a záporesső, úgy hulljon a vágás.

- Mint a menydörgős istennyila, - tette hozzá Pető.

Gergely elhallgatott. A törökök felé fülelt.

Aztán ismét a legényekhez fordult:

- Hol az emberfogó?

- Itt vagyok hadnagy uram, - felelt egy vidám hang a sorban.

S egy szálas legény mozdult elő.

- Nálad a szerszám?

- Nálam, hadnagy uram.

S egy villaforma hosszú szerszámot emelt a magasba.

- Tudsz vele bánni?

- A kapitány úr megtanított rá.

- Hát csak kapd el vele a nyakát valamelyiknek, s gyüörd le a kutyát. Az lenne csak a dicső, fiúk, ha főtisztet foghatnánk. A legszebb sátorban szokott lenni az olyan. S bizonyosan egyingben aluszik. Azt fogjuk meg, ha lehet.

Ismét fülelt. Ismét folytatta:

- A foglyot meg kell kötni, de csak a kezén. Hátra a kezét. Ha szerzünk lovat is, arra ültetjük. S akkor te Kristóf, meg te másik kis ember közre-fogjátok s a lova kantárát a magatok lovához kötve hozzátok. Ha szökni próbál, vagy beszél, vagy kiált, vagy hátrafelé lecsúszni próbál, azonnal üssétek!

- Hátha nem fogunk lovat? - kérdezte Kristóf.

- Akkor futnia kell a lovak mellett, s tük csak siessetek haza. Minket ne is várjatok.

Hallgattak. Az éj csendes volt. Csak az őszi bogár panaszos zengése hallatszott a szőlő-hegyekről, s egy-egy ló halk dobbanata.

- Lobbant, - hallatszott végre egy hang.

Mindnyájan látták a tűz lobbanását.

- Jön! - hallatszottak halk hangok kisvártatva.

S minden kéz a kantárba markolt.

A bokrok sötétjéből elővált Péter alakja. Futva jött.

- Az őrt leszúrtam, - lihegte. - Meg se jaidult, csak eldőlt, mint a zsák. A tűz a sátorok között ég. Egy török szolgáló ül mellette. Sárga papucs a kezében, sárga festék a térdén.

- Tiszti szolga, - mosolygott Gergely. - Tovább.

- A többi százával ott hever a gyepen, holmi pokrócon, a tűztől balra egyfalkában.

- Alszanak?

- Mint a medvék.

Gergely az álla alá igazította a süvege sziját.

- Nohát fiuk lehetőleg széjjel, egymástól tíz lépésnyire. Kanyarítsunk. Amint elsütöm a puskámat minden puska közibük roppanjon, s essetek rájuk, mint a farkasok. Ordítsatok, üvöltsetek, és üsd vágd, nem apád!

- Mintha ezren volnánk, úgy ordítsatok! - tette hozzá Pető.

Közben Bódogfalvi is lóra ült. Széttágultak napkelet felé.

A legszélső Pető. A sisakjába tüzött három sastollról megismerhető már messziről. Bekanyarítja a lovas láncot félhold alakban, s Gergelynek az ügetéséhez szabja a magáét.

Most már Gergely vezet.

Darabig még csendesen ügetve halad a bokrok oldalában, aztán egyszerre sebes vágatást kezd.

Az első török vad üvöltése hangzik fel az éjszakában. Gergelyre süti a pisztolyát. Gergely visszalő. A következő pillanatban minden pisztoly eldurran, s a száz lovas *haj a kutya pogány istállóját!* pokol-fergetegként robog rá az alvó török hadra.

A sátorok erdeje abban a pillanatban ropogva, burrogva elevenedik meg. Török és magyar ordítás keveredik egy-hangviharrá. A földön-alvók eszüket vesztve riadnak fel, s ugrál, szökdel, tolong a sok török keresztül-kasul egymáson a sátorok között.

- Rajta! Rajta! - harsogja Gergely.

- Allah! Allah akbár! - üvölti a török.

- Hej az apád!... - kiált egy rikácsoló hang.

- Üsd a kutyát! - bömböli Pető Gáspár valahol a sátorok között.

Török üvöltözés, magyar káromkodás. Árnyékok bukdosnak, szökellnek, kavarognak. Kardok suhognak, fokosok zuhognak, lovak dühörögnek, fortyognak, sátorok recsegnek, kutyák visitanak. A föld is reng a száz lovas robogása alatt.

Gergely két sátor között egy falka összeszorult pogányra ugrat. Vágja őket jobbra-balra. Érzí, hogy a kardja mindig testbe csap s hullnak előtte és dőlnek, mint a juniusi búza, mikor az agár benne nyargal.

- Alláh! Alláh!

- Krisztusod ne legyen! Ne pogány kutya!

A törökök minden lova egy-csoporton legel. A menekülők jatagánnal metélik a békót s felkapnak a lovakra.

- Utánam fiúk! - kiáltja Gergely.

S megrohanják a lovasokat is. Vágnak, szurnak, embert, lovat egyaránt. Csörög a kard, ropog a dárda.

- Alláh! Alláh!

- Krisztus segíts! Ne kutya!

Zuhog a csákány is. A török rémülten ugrál lóra. Némelyik lóra kettő is kapna. Aki teheti, lovon menekül. Aki lóra nem tud kapni, gyalog iszkol el a sötétségben.

Gergely azonban nem üldözi őket. Megáll és gyülekezőt fuvat.

A sátorok közein át mindenfelől ugrálnak hozzá az emberei.

- A török fut! - kiáltja Gergely. - Kapkodjatok össze minden elhozhatót! Lovát a kezéről senki el ne hagyja! Amelyik sátor előtt tűz ég, rugjátok a tüzet a sátorra!

A legények megint szétoszlanak. Gergely lesuhintja a vért a kardjáról, és beleszurkál valami háromszor egy sátor ponyvájába, hogy letisztítsa.

- Pfuj, micsoda utálatos munka! - lihegi Zoltaynak, aki hasonlóképpen törülgeti a kardját.

Aztán hogy a török már seholyse ugrált, maga mellé szólította Fügedyt:

- Nézzük sorra a sátorokat!

A hold gyöngé világánál nem lehetett látni, hogy melyik sátor a főtiszté? A sátorok nem voltak egyformák. Egyik kerek volt, a másik négyszögű. S amelyik sátor díszesebb volt is, mint a többi, az csak előre küldött sátor volt. Közemberek háltak benne.

Gergely az egyik sátorról lekapott egy lófarkas zászlót, és hogy Kristófot meglátta, rákiáltott:

- No fiu, vágta-e?

- Kettőt, - zihált az apród.

- Csak kettőt?

- A többi elfutott előlem!

A legények egypár kocsit és szekeret is kerítettek. Feldobálták, ami már a lovukra nem fért: a szőnyeget, aranyos boncsokokat, drágaköves kutaszokat (lófarku lónyakdisz), lószerszámokat, ruhásládákat, sisakokat, fegyvereket, főzőedényeket és mindent, ami a kezükbe akadt. Még egypár sátort is széjjel-szedtek és szekerre dobáltak.

Hajnaldobott mikor visszaérkeztek a várba.

Dobó már nyugtalanul várta őket a bástyán. Ha a kirohanás kudarcra jár, a vár népe megcsügged. S különösen nyugtalanította, hogy Gergely éppen a főtisztékből vitt hármat magával.

Hanem ahogy meglátta az előre száguldó apródot, s kisvártatva a megrakott lovakat, kocsikat, és szekereket s Gergelyt amint már messziről felmutatta a lófarkas török zászlót, kigyulladt az arca az örömtől.

Mikor a vitézek berobogtak a kapun, a vár népe már ott várta őket, s öröm-kiáltásokkal éljeneztek.

A katonák nemhogy vesztek volna, hanem inkább szaporodtak. A hosszú legény egy betömött szájú törököt hozott. Rövid kék-lajbis, sárganadrágos, bocskoros török. Turbánja nincs a fején. Hát látni, hogy a feje beretvált, lombos ősz bajusza eltakarta a száját. Véres két szeme még most is dühösen forog. Egyenesen Dobó elé cipelte. Ott aztán kirántotta a szájából a turbányolcsót.

- Jelentem alássan vitézlő kapitány uram, nyelvet is hoztunk.

- Marha! - bődült rá a török tigris-mérgeken a vitéz szeme közé.

Dobó nem szokott nevetni, de akkor olyan jóízűt nevetett, hogy a könny is kicsordult a szeméből.

- Varsányi, - mondotta a fogolynak, - te hát jól játszod a törököt.

És a vitézhez fordult:

- Ugyan oldozd fel. Hiszen ez a mi kémünk.

- Mondani akartam a butának, hogy magyar vagyok, - kesergett Varsányi, - de mindig fejbe ütött, ahányszor megszólaltam, aztán meg betömte a száját is.

S pofonra emelte a tenyerét.

A vitéz röstelkedve húzódott félre.

*

Dobó magához intette Gergelyt meg Mekkseyt. És a kémnek is szólott:

- Jer.

Bement a belső kapun álló tornyos, emeletes épületbe, és a kapus szobájába lépett.

Leült egy gyökérből font karosszékbe, s intett Varsányinak, hogy beszéljen.

- Hát kapitány uram, - kezdte a kém a kezeszárát dörzsölgetve, - jön az egész had. Ahmed pasa jön elől. Az éjjel a tábor Abonyban hált. Az elejét felküldték Manda béggel Maklárig. Az irgalmát!... - tette hozzá megváltozott hangon.

Ez az *irgalmát* a vitéznek szólott, aki Egerbe hurcolta. A kezén mély árkokat hagyott a zsinór; meg egy pár ütés is sajgott a feje búbján.

- Hát bég is volt veletek? - riadt fel Gergely. - Azt bezzeg megfoghattuk volna!

- Alig, - felelte a kém. - Kövér az mint a barátok disznaja. Van három mázsa, ha nem több.

- Hogy mondtad a nevét?

- Manda. Azt nem fogja a golyó. Nem régi bég. Csak most a nyáron kapott a bégségre a temesvári csata után. A katonák különben is úgy hívják, hogy *Hajván*.

Gergely elmosolyodva rázta a fejét.

- Ez az, - mondotta a két kapitánynak, - akiről a minap este beszéltem. No majd fogja itt a golyó.

- Beszélj tovább, - szólt Dobó a kémnek.

- Jön aztán Szokolovics Mehmed beglerbég. Az jó lövő. Az ágyúkat ő állítja fel és sütteti el először. Azt mondják, hogy olyan a szeme, hogy a falon is átlát vele. Ezt én nem hiszem.

- Ágyújok mennyi van?

- Faltörő öreg ágyújok van tizenhat. Más nagy ágyújok van nyolcvanöt. Kisebb golyólövő ágyújok százötven. Mozsárágyú igen sok. Golyót hoznak száznegyven szekérrel, puskaporos tevét kétszázat láttam. Egy négyökrös szekéren egyebet se hoznak csak márványgolyót, akkorákat mint a legnagyobb görögdinnye.

- Van élelme a hadnak?

- Rizsük nincs bőven. Már csak a tiszteknek osztanak rizst. De lisztet meg juhot, marhát rabolnak mindenütt, amerre csak jönnek.

- Betegség nincs a táborban?

- Nincs. Csak Kászon bég betegedett Hatvanban, az is csak uborkától.

- Ki jön még?

- Arszlán bég.

- A volt budai pasa fia?

- Az.

- Hát még?

- Musztafa bég, Kamber bég, a nándorfejevári bég, a szendrői bég, Dervis bég, Veli bég...

- Az irgalmát annak a Veli bégnek! - mordult el Mekksey, - azt megdanoltatom!

- De meg is táncoltatjuk, - mondotta Gergely.

- Hát az a Dervis bég? - kérdezett tovább Dobó, - az miféle szerzet?

Varsányi a fejét rázta.

- Igen különös. Rendes bég, mint a többi, hanem mikor csatázik, leveti a bég-ruhát és szőr-csuhát ölt. Azért hívják Dervis bégnek.

És kedvetlenül pillogott Dobóra, mert a kérdésből látta, hogy Dobónak más kéme megelőzte őt.

- Milyen ember? - faggatta tovább Dobó. - Melyik had élén áll?

- Én a lovasoknál láttam. Félszemű ember. Azelőtt jancsár aga volt és Jumurdsák az igazi neve.

Gergelynek erre a névre megmozdult a keze, és a kardjára csuszott.

- Jumurdsák, - ismételte, - nem emlékezik rá kapitány uram? Hiszen ettől szabadultam én meg gyermekkoromban.

Dobó a fejét rázta:

- Annyi törökkel volt már életemben bajom, hogy biz én, nem csuda, ha egyiket-másikat elfelejtem.

A homlokához kapott:

- Hogyne ismerném. Az öccse ez Arszlán bégnek. Kutya kegyetlen ember!

És ismét a kémhez fordult:

- Mi voltál a táborban?

- Manda bég szolgája voltam már legutóbb, ördög abba a tulokba! (aki elfogott), minden szándékukról hirt hozhattam volna.

- És hogyan jutottál a bég mellé?

- Összebarátkoztam a szolgájával, és mindig a sátoránál lődörögtem. Hatvan alatt a bég megharagudott rája, és elverte. Engem meg hogy már sokszor látott, csak magához szólított, mert én is tudtam már téntát főzni.

- Mit?

- Téntát. Úgy issza a téntát, mint mink a bort, kapitány uram. Reggel, délben, este csak téntát iszik.

- Nem ténta lesz az te.

- De bizony ténta, kapitány uram, valóságos jó fekete ténta. Valami babból főződik, oszt olyan keserű, hogy még másnap is pöktem tőle, mikor megkóstoltam. A babot úgy híjják törökül hogy *kávė*.

A vezérek egymásra néztek. Egyik se hallotta még közülok a kávét.

- Hát az jó, hogy odajutottál, - gondolkodott maga elé Dobó, - a had mit beszél Egerről? Erősnek beszél-e, vagy könnyű munkának gondolják?

A kém vállat vont.

- Szolnok eleste óta, azt hiszik, kapitány uram, hogy övék mind a világ. Beszélnek, hogy Ali pasa azt írta Ahmednek, Eger csak rozzant akol.

- Hát még nem egyesültek?

- Még nem.

Dobó ránézett Mekcseyre. Mekcsey mosolyogva vont vállat.

- No majd meglátják, micsoda harapós birkák várnak rájuk ebben a rozzant akolban.

A kém folytatta:

- A táborban sok a csőcselék. A hadat mindenféle görög kereskedő, kötélzáncos, örmény, lókupec és cigány kíséri. Rabok is vannak egynéhány százan. Többnyire temesvári nők. Azok széjjel vannak osztva a tisztek között.

- Gazemberek, - mordult el Mekcsey.

A kém folytatta:

- Férfi rabot csak fiúkat láttam, nomet a szekereket, akik a golyót hozzák. Arszlán bég egy nap tizszer is elmondja, hogy az egriek, mielőtt a töméntelen hadat meglátják, azonnal kiszöknek, mint a szolnokiak.

- Mi a had főereje?

- A sok janicsár, meg a még több lovas műszellem. Aknászok is jönnek. Azokat lagumdsiknak hívják. Meg jönnek kumbaradsik is, akik kópjával meg parittyával vetik a várba a cserép-bombát.

Dobó fölkel.

- Hát csak eredj most már: pihenj. A vár népének mutogasd meg magad, de különösen a toronyőröknek, hogy ismerjenek, akik még nem ismernek. Éjjel visszatérsz a táborba. Ha valami jelenteni valód lesz, csak jér ide a város felől a fal alá, és sipolj. Hiszen a kapu-őrség ismeri már a sipodat.

VII.

A piacon mingyárt megkezdődött a kótyavetye. Öt megrakott szekér és nyolc apró török ló.

A cipóosztó deákot kihúzták az ágyból. Egy asztalt eléje, egy dobost melléje. Kikiáltónak megtették Bódogfalvit.

- Kezdjük a lovakon, - mondotta Pető.

- Egy gyönyörű arabus ló, - kezdte Bódogfalvi.

- Vedd össze a kettőt, - szólt Mekcsey.

Mert két egyforma kis pejló volt a zsákmányban.

No azokra senkise ígért, de azért elkeltek. Dobó megbizta Mekcseyt, hogy a két szép lovat vegye meg az apródoknak. Hát Mekcsey megvárta, szól-e valaki?

De mindenki a fegyverekre és a ruhafélékre tartogatta a pénzét: Mekcsey megvette négy forinton mind a nyolc lovat és bevezette az istállóba.⁶

⁶ Éppen nem potom áron vette, hiszen abban az időben egy jó szántóökörnek az ára alig 5 forint volt, egy disznóé 2 forint. Egy forinton négy bárányt lehetett venni és Sarudról hat szekér szénát hoztak be összesen 5 forintért.

A szekerek következtek. Azokból már bőven fordult ki a sok szép fegyver. Egy-két dénáron ékköves kardot, elefántcsontnyelű puskát lehetett venni. Az asszonyok a ruhaféléért verse-nyeztek. Fügedy egy huszfontos buzogányt vett, Paksy Jób bársony csótárt, Zoltay ezüst-sisakot, amelynek orrvédő pecke volt. Hullt a pénz Mihály deák elé, s a deák szorgalmasan jegyezte, hogy ki mit vett és mennyit adott érte.

Mikor az első szekérnek a fenekére értek, Bódogfalvi vidáman kiáltott:

- Most pedig következik ama híres Dárius királynak a kincses ládája!

S egy nagytenyerű katona segítségével szép borjubőrös ládát emelt a saroglyára.

A láda be volt csukva, de zár vagy lakat nem látszott rajta. Balta kellett, hogy felszakíthassák.

A vár népe szinte nyomta egymást kíváncsiságában. Ha Dárius kincse nincs is a ládában, bizonyosan értékes holmi van benne.

Még a két kocsmáros is ott állt: Nagy Laci és Debrőy Gyuri, mind a kettő melles kék kötényben.

- Én egypár ezüst kupát szeretnék venni, - mondta Debrőy, - hogy ha urak térnek be hozzám, kedvvel ihassanak.

- Én egy szép selyem kendőt, - szólt egy cipóképű piroscsizmás menyecske.

És egy fiatal barna drabantra pillantott. A legény legott belenyult a zsebébe.

Mert hogy már egy csomó női ruhát meg egy néhány virágcserepet dobtak le a szekérről, nyilvánvaló volt, hogy némelyik török tiszt elhozta a feleségét is.

- Én csak egypár papucsot szeretnék, - áhítkozott egy öreges asszony. - Mindig hallottam, hogy a török jó papucsot varr.

A láda felpattant. A nézők nem csekély meglepődésére egy 6-7 éves fiucska emelkedett ki belőle.

Egy fehérarcú, őz-szemű, ijedt kis török gyermek. A haja rövidre nyírt. A testén ingecske. A nyakán egy kis aranypénz.

Bódogfalvi káromkodott:

- Tyhű, azt a rusnya békafejű teremtsit annak a fügefán termett kontyos öregapádnak!

S tréfás utálattal fintorgatta az orcáját.

Nevették.

- Csapd agyon a porontyát! - rikoltott át a másik kocsiról egy katona.

- El kell pusztítani még a magát is, - keseredett rá egy másik.

A gyermek sirva fakadt.

- Lépj hát ki, az apád sarkantyuját, - ordított rá Bódogfalvi.

S megfogta a vállánál. Kiemelte a ládából, s ledobta a gyepre, úgy hogy elbukott.

A gyerek sikoltott.

Mindenki úgy nézett rá, mint valami varangyos békára.

- Jaj de csúf! - mondotta egy asszony.

- Nem is csúf, - felelte egy másik.

A gyerek pedig könnyes ijedt szemmel és görbe szájjal állott a földön is. Minden pillanatban törölt egyet a szemén. Rémulten tekintett hol egyik asszonyra, hol a másikra. Hangosan nem mert sirni, csak szepegett.

- Üssétek mán agyon! - rántott az öklén a sátorbontó katona.

A gyermek a hangtól megriadt és egy asszonyhoz bújt: belerejtette az arcát a szoknyájába. Véletlenül az az asszony volt az, amelyik azt mondta, hogy csúf a gyerek. A sütőasszonyok közül való sovány sasorru vénasszony. A karja akkor is fel volt gyűrve; a fején hátrakötött kékkendő.

- Oh, hogysisne! - szólalt meg akkor a gyermek fejére téve a kezét. - Hátha nem is török? Ugye fiam, nem vagy török?

A gyermek fölemelte az arcát, de nem felelt.

- Hát mi volna? - szólott Bódogfalvi. - Itt vannak a ruhái is. Itt a sapkája, piros; itt a dolmánya, ez is piros! Ki látott már ilyen bugyogót? Madzag van az alján; össze lehet húzni, mint a zacskót szokás.

S ledobálta a gyermeknek a ruháit.

- *Annem!* - szólalt meg a gyermek, - *nerede?*

- No úgy-e hogy magyar! - kiáltott az asszony diadalmasan. - Azt mondja: *anyám gyeride!*

- Dehogya magyar az Vasné, - mosolyodott el Pető, - nem azt mondja az, hogy *jer ide*, hanem azt, hogy *nerede*. Azt kérdezi, hol az anyja?

És a gyermekhez fordult:

- *Jok burda anang!* (Nincs itt az anyád.)

A gyermek megint sírva fakadt:

- *Meded, meded!* (jaj-jaj)

Vasné letérdelt és szóltalanul öltöztette a gyereket. Piros bugyogó, piros sapka, piros sarú, violaszín bársony-dolmány. Bizony foltos a dolmányka, fakó a piros sarú. Megtörölte a kötényében a fiunak az arcát.

- Vissza kell eresztetni, - mondta aztán vélekedésképpen.

Pető maga se tudta mit tegyen.

- Ej! - ordította Bódogfalvi a kardját kirántva, - hát a mi gyerekeinket nem öldösik-e meg a kutyák? Még a csecsemőnek se kegyelmeznek!

- Szúrd le! - kiáltotta a sátorbontó.

Vasné elrántotta a gyermeket, a karját tartotta, hogy a katona meg ne üsse.

- Ne bánts!d!

S már akkor három asszony is fogta a gyermeket.

Mikorra a katona visszadugta a kardját, a gyermek úgy eltűnt a szoknyák és kötények között, hogy kopóval se lehetett volna megtalálni.

*

Gergely az éjszakai harc után leugratott a Melegvizre.

Megfürdött. Azután gyorsan visszatért.

A palota előtt egy kéklajbis, vastagderekű legénnyel találkozott.

A legény ágyútömő vaspálcát, vagy amint akkor mondták: *döröklőt* vitt a vállán. A pálca végén kormos csöpű feketéllett. Köszönt Gergelynek.

Amint így odafordult arccal, Gergely megdöbbenve állt meg.

- Ez a kéklajbis szőke legény, ez a gyermekes kis orr, a két merész szem között...

Vannak olyan arcok, amelyek úgy megmaradnak bennünk, mint az olajfestmények a falon. Nem változnak. Gergelyben él ez az arc és ez a termet. Mikor gyermekkorában rab volt és a kocsin ült a parasztleány ölében, akkor látta ezt az arcot. A legény meg volt láncolva és a törököt szidta.

Gergely rákiáltott:

- Gáspár!

- Az a nevem, - csodálkozott rá a legény, - honnan tetszik engem ismerni, hadnagy uram?

S levette a kalapját.

Gergely csak bámulta.

- Ez mégis bolond valami, - tűnődött. - Hiszen *ez* még se lehet *az*. Húsz esztendeje, hogy láttam. Hogy hívják apádat?

- Úgy mint engem hadnagy uram: Kocsis Gáspárnak.

- Az anyád meg valami Margit, ugye?

- Az.

- Nem Baranyában kerültek azok össze?

- Debizony.

- Török rabságban voltak?

- Csak vitték őket.

- De kiszabadultak.

- Úgy volt.

- Dobó szabadította ki őket.

- Meg egy kisfiu.

Gergelynek elfutotta a láng az arcát.

- Itt van-e anyád?

- Ide húzódott. Mert apám is itt van, hadnagy uram. Velem van apám: egy-ágyút gondozunk.

- Hol van édes anyád?

- Ahun gyün a!

Egy kereképű vastag asszony ballagott a kapu felől. Két tejes kupa a kezében. A hátán putton. A köténye is tele sárgarépával.

Gergely hozzá-sietett:

- Kedves Margit néném! Kedves jó Margit néném! Hadd csókoljam képen.

S mielőtt az asszony magához térne, csakugyan meg is cuppantja mind a két orcáját.

Az asszony csak hüledezve néz rá.

- Én vagyok lelkem az a kis fiu, - áradozik Gergely - akit kend az ölében vitt a pécsi uton.

- Né, - hőkölt el az asszony, - kegyelmed volna vitéz uram?

Olyan vastag hangja volt, mint a fatrombitának.

- Én, lelkem, - feleli örömmel Gergely. - Beh sokszor eszembe jutott az a jóságos leánykori képe! Meg ahogy bennünket ott anyált, dajkált, a szekér tetején.

Margit asszonynak megvizesedett a szeme az örömtől.

- Fogd ezt a kupát, - mondja a fiának, - mert bizonyisten kiesik a kezemből! Hát az a csepp lány? Él-e még?

- De él ám. Az most a feleségem. Odahaza van Sopronban. Kisfiam is van: Jancsi a neve. Megirom neki, hogy a jó Margit nénit láttam. Megirom nekik.

*

Hej Gergely vitéz, hol a te kis fiad? Hol a te szépasszony feleséged?

VIII.

Gergely azon a napon ugyancsak megheverte a medvebőrt. Arra ébredt fel, hogy valami éktelen nagy zuhogás, csattogás a világ. Mintha ezernyi ajtót szaggatnának be a várban.

Nyújtózkodott és fölkel. Kinyitotta az ablak fatábláit. Hát lángban a város. A gyönyörű nagy székesegyház, a püspöki palota, a Miklós-templom, a kanonokok cseréptetős háza, a Ciframalom. Cifra-kapu két tornya meg a sok mindenféle ház, lobogó lángözönben, felkanyargó füstben. A zuhogás meg a feje fölött s mindenfelé a várban, pokoli!

Nyitja a belső ablakot, hát csak úgy röpköd a zszindely az orra előtt. A monostor tetejét is szaggatják, a templom szép új födelét is. Repül a sok zöld cserépszindely, fazszindely, lécszelemenfa mindenfelől.

Nyitja a harmadik ablakot, arról se lát egyebet, csak tetőszaggatást. Az udvaron meg a házak között senki, hanem a falak tele néppel.

Nézi a nap állását. Dél elmúlt. Kiált a szolgájának. Nincs. Kapja a vizet. Mosdik nagysebesen. A következő percben már rajta a ruha, a kard, a sastollas süveg. Lódul le a lépcsőn. Felkap egy pajzsot és azzal boritkozva siet a zszindelyhullás alatt a bástyára.

Hát mint világot elnyelő tarka vizáradat omlik a török a völgyből. Jön nagy csengéssel-bongással, dobpergéssel, trombitamuzsikával. A vörös, fehér, és kék színek egymásba hullámozva közelednek.

Almagyar, Tihamér a szép két fis falu a Melegviz körül, ég. Minden háza ég.

A maklári úton végtelenségbe vesző hosszú sora az ökröknek és a bivalyoknak. Az mind ágyút vontat.

A hegyoldalban a ragyogó vértetű dsebedsik, s lent a vadaskert felé a piros-sapkás lovas akindsik nagy sokasága. Mi minden jön még utánok!

- Hol a főkapitány úr?

- A templom tornyán.

Gergely odatekint. A torony teteje lapos. Ott áll Dobó a hétköznapi galambszin posztósüvegében. Mellette a vastagnyakú Mekksey, a szőke Zoltay, Pető, a pap, Cecey meg az öreg Sukán.

Gergely odasiet.

A toronyba falépcső visz fel. Hármasával ugrálja át. Egy fordulónál Fügedybe ütközik.

- Mért ég a város? - kérdezi lihegve.

- A kapitány úr gyújtatta fel.

- Hát itt, micsoda bontás ez?

- Leverjük a tetőket, hogy a töröknek ne legyen mit gyujtania, meg, hogy ne takarja őket.

- Hova mégy?

- Vízet hordatok még a medencébe. Erigy csak fel: Dobó már kérdezett.

A toronyból mégjobban lehetett látni a török hadat. Abonyig tarkállott a had, mint valami mozgó erdő.

- Hát, Gergely! - fogadja a tornyon Mekksey, - éppen most kérdeztem Kristófot, hogy így vertétek-e agyon a törököt az éjjel?

- Feltámadtak a kutyák! - fogadta a tréfát Gergely. - Ahol jön az is, akinek Bakocsay a fejét elhozta.

Dobó a fejét rázogatta.

- Nagy Lukács elveszett, - mondta Ceceynek, - ejnye beh sajnálom. A legjobb huszonöt lovasom.

Gergely egy kézmozdulattal a süvegéhez Dobót üdvözölte.

- Nem lövünk-e elejbök egy jó magvas köszöntést?

Dobó fejét rázta.

- Nem.

Aztán, hogy Gergely kérdőn nézett rá, a fejével a török felé intett:

- Aki jön, az mondjon előbb jónapot.

A város falkerítése alatt elszéledt a had a vadaskert felé, éppen mint az árvíz, mikor követ talál s körülfolyja.

IX.

Azon az éjszakán megint eltűnt egynehány felvidéki ember. Jött helyettük más. Felnémetről valami harminc parasztember jött be. Kiegyenesített kaszával jöttek. Az egyik meg csépet hozott. A cséphadaró persze ki volt verve szöggel. Egy bőrkötényes vállas ember vezette őket. A vállán pöröly.

Mikor Dobó előtt megálltak, leemelte a pörölyt és leeresztette a földre. A süvegét levette.

- Felnémetiek vagyunk. Bejöttünk. Az én nevem Gergely. Kovács vagyok. Ha kell, vasat ütök, ha kell törököt.

Dobó kezét nyújtott neki.

Jöttek aznap almagyariak, tihamériak, abonyiak is, többnyire parasztok feleséggestül. Az asszonyok bugyrosan. A férfiak jól feltarisznyázva, s lóval, kocsival is.

Egy ökrös szekér is kanyarodott fel a várba. A szekéren harang volt, akkora a harang, hogy két oldalt a kerekek súrolták.

A szekér előtt egy öreges, úrféle ballagott. Mellette két úri fiu, kék posztó dolmányban, piros csizmában. Az egyik húsz éves, felkunkorított bajuszú, a másik tizenhat éves - még gyerek.

Egyforma kerek és barna az arcuk. A nyakuk is egyforma rövid. Csak épp, hogy az öregnek gondráncok barázdázzák a homlokát. Az öreg oldalán széles kard fekete bársony hüvelyben: két fiu oldalán vörös-bársony hüvelyű vékony kard. Mind a háromnak vörös az arca a napfényes melegtől.

Az öregén fekete ruha van. Csizmája is fekete.

Dobónak már távolról feltűnt az a gyászruha. De hogy a felnémietiek foglalkoztatták, csak akkor látta megint az embert, mikor odaért.

Az egri bíró volt.⁷

- Nini András deák! - üdvözölte Dobó a kezét nyújtva.

- Én vagyok, - felelte az egri bíró. - Itt hozom az öregharangot. A többit elásattam.

- És ez a két derék fiu?

- Az én fiaim.

Dobó kezét nyújtott azoknak is.

És az ökrök vezetőjéhez fordult:

- Tegyétek le a harangot a templom-bástya mellé. Kristóf, - intett az apródjának, - mondd meg Mekcsey úrnak, hogy a harangot ásassa el, hogy golyó ne érje.

Tekintete a bíró fekete csizmáján akadt meg.

- Kit gyászol bátyám?

Az egri bíró a földre nézett.

- A városomat.

És ahogy fölemelte a fejét, tele volt a szeme könnyel.

Aztán egy hamuszín posztó-ruhás ember jött, meg két nő. Mind a két nő egy-egy gyermeket vezetett.

Az emberre szíves szemmel nézett Dobó, s meg is szólította:

- Molnár ugye?

- Maklári molnár vagyok, - felelte örömmel fénylő szemmel a barátságos szótól, - Bódy János a nevem, szolgálatjára kapitány úrnak. Itt hálтам az éjjel a Cifra-malomban.

- Hát ez a két nő?

- Egyik a feleségem, másik a leányom. Az a kettő meg a két kisfiam. Nem akartak elhagyni, hát mondok talán csak megférnek itt velem.

⁷ Még akkor nem polgármesternek nevezték a város fejét, csak bírónak.

- Hiszen hely van, arról szó sincs, de sokallom már az asszonynépet.

És Sukánhoz fordult:

- Hány asszony van a várban?

- Idáig negyvenöt, - felelte Sukán.

Dobó a fejét csóválta.

Aztán megint három ember érkezett, meg egy pap is velök, egy sovány beesett-képű pap. Kard nem volt nála, csak bot, s rókabőrből varrt tarisznya a vállán.

No annak Dobó megörült. Pap mindenképpen kellett volna a várba több is. Kellott, hogy Isten közellétét érezzék mindig a harcosok, meg hogy prédikáljanak. De meg azért is, hogy a haldoklókat az utolsó szentséggel ellássák. No meg, hogy *temessenek*.

- Isten hozta, - nyújtotta kezét Dobó, - nem kértem a nevét se, mert Istentől jön, Isten küldötte hozzánk.

- Van pap varba? - kérdezte az egyház embere. - Hany pap megvan?

- Csak egy, - szomorodott el Dobó.

Mert a pap kiejtéséből látta, hogy az se prédikál majd a vitézeknek.

*

S ahogy a török ömlött délfelől, s patkó alakban terjedt el a város körül, a város maradék lakossága felhúzódott a várba, mind. Jobbára parasztok és iparosok voltak, s velük az asszonyaik, gyermekeik is.

Minden megszállott városban maradnak kételkedők, akik azt mondják:

- Nem igaz az, hogy jön a török. Minden esztendőben rémítik vele a világot, aztán meg is vénülünk, meg is halunk, de a törökkel annyi bajunk sincs, mint a cserebogárral.

Az ilyeneket önti el az árvíz, pusztítja legjobban a háború. A *Ráériünk*-család soha ki nem haló ivadékai ők.

Dobó nem bánta, hogy jönnek. Minél több az ember annál jobb. Az asszony és a gyermek ugyan nem szívesen látott vendég a várban, de nem zavarhatja most már el őket. Meg hát ennyi katonára kell is az asszonykéz. Hát csak hadd jöjjenek.

Az asszonyokat elosztották a konyhák, sütőkemencék közé. Sukán bácsi helyet mutatott minden családnak. Némelyik szobában tizével-huszával is meg kellett férniök. Elvégre is csak éjjeli szállás kell, meg hogy a motyójukat lerakhassák.

A férfiakat azonban Mekcsey betereteltette a kapubástya szögletébe, s addig nem volt szabad beljebb menniök, míg meg nem esküdtek, mint a katonák.

- Ej, - mondta egy egri szőlős gazda az esküvés után, - hiszen éppen azért jöttünk mink ide, hogy védelmezzük a várat.

Mire egy másik ráduplázott:

- Mán a szülővárosunkat nem engedjük a töröknek.

Mecsey ott mingyárt fegyvert is osztatott nekik. Halommal hevert a kard, a dárda, a paizs, a sisak a bástya bolthajtásaiban. Persze nem damaskusi, hindosztáni és derbendi remekek, csak afféle rozsdás köznapi készségek, amik századról-századra maradnak a várban. Választhatott kiki magának olyat, amilyet akart.

Egy vastagbajuszu varga, akinek a szemöldöke is beillett volna bajusznak, nagy magabizással szólott:

- Hát jó ez a sok fegyver kapitány uram, de én ám elhoztam a dikicsemet is.

S fényes dikicset vont elő a köténye melledzőjéből.

- Ha énnekem török jön, hát evvel hasítom ki a hasát!

A sisakot is felpróbálták egypáran, de mert nehéz szer a vaskalap, meg jobban hasonlít a fazékhoz, mint a szép fényes vitézi sisakhoz, csak otthagyták.

- Minek-e?

No majd megtudjátok, hogy minek?

Alkonyatkor jelentették a toronyőrök, hogy Felnémet felől egy négylovas úri kocsi jön nagy porral, sebesen.

Senki el nem vélhette: ki lehet? Négylovas kocsiban a püspök szokott járni. Más úri ember csak akkor ül kocsiba, ha beteg.

De ide beteg ember nem jön.

A kapitányok maguk is a bástyára álltak s vizsgálták a sárkányként repülő négyes fogatot.

- Meglássák kegyelmetek, hogy a püspök jön, - örvendezett Fügedy, a káptalan hadnagya.

S hogy ezt senki el nem hitte neki, példákat szedett a történelemből:

- Nem voltak-e eddig minden csatában jelen? Nem voltak-e ott Mohácsnál csaknem valamennyien? Hiszen a püspökség nemcsak egyházi tisztség, hanem katonai is. Minden püspöknek megvan a maga katonasága. Minden püspök kapitány is egyuttal.

- Bár minden kapitány is püspök lehetne, - felelte Dobó.

Talán arra gondolt, hogy akkor több katonát állíthatott volna a török ellen.

- Hátha valami kengyelfutó jön a királytól, csakhogy megbetegedett az úton! - vélekedett Mekcsey.

Dobónak kiderült az arca.

- A király nem hagyhat el bennünket!

S türelmetlenségében megindult le a lépcsőn, a piacon át az ókapuhoz, ahol a kocsifeljárója volt a várnak.

A kocsi bőrfödeles sárgára festett úri kocsi. Felkanyarodott a déli kapunak, s behajtatott a kapu alatt a vár piacára.

Akkor aztán kiszállt belőle egy fekete ruhába öltözött magas termetű asszonyság.

- A főkapitány úr? - ez volt az első szava.

Hogy Dobót meglátta, fölvetette a fátylát. Körülbelül negyven esztendőss asszony. A ruhájáról látszik, hogy özvegy.

- Baloghné asszony! - döbönt el Dobó.

S leemelte a süvegét. Meghajolt.

Annak az apródnak az anyja volt az érkezett, akit Nagy Lukácsal küldött haza Dobó.

- A fiam... - szólt remegő ajakkal az asszony, - hol van Balázs?

- Haza küldtem, - csodálkozott el Dobó. - Több egy hónapjánál, hogy hazaküldtem.

- Tudom. De visszatért ide.

- Nem tért vissza.

- Levelet hagyott hátra, hogy idejön.

- Nem jött.

- Utána szökött Nagy Lukácsnak.

- Az se jött vissza.

Az özvegy a homlokára nyomta a kezét.

- Oh! Az én egyetlen fiam... Hát ez is elveszett!

- Még nem bizonyos.

- Az uramnak a halálos ágyánál esküdtem meg, hogy amíg meg nem házasodik, veszedelembe nem eresztlem. Ő a családnak az utolsó sarjadéka.

Dobó felvonta a vállát:

- Tudom tekintetes asszonyom. Hiszen éppen azért küldöttem haza. Most már csak forduljon vissza, míg a török had gyűrűje össze nem ér.

És egy század lovast rendelt az asszony elkísérésére.

Az asszony összekulcsolt kézzel könnyörgőn nézett Dobóra.

- Ha visszajönne...

- Már nem jöhet vissza. A város az éjjel már körülzáródik. Ide csak a király serege törhet be.

- Hát ha azzal jön vissza...

- Bezárom a házamba a lurkót!

Az asszony a kocsijába ült.

Előtte-utána ötven-ötven lovas. A négy ló pehelyként ragadta vissza a kocsit a Cifrakapu felé.

Már csak az az egy kapu volt nyitva a négy közül. Csak azon lehetett kimenni Szarvaskő vagy Tárkány felé.

Negyedóra mulván jelentették a toronyőrök, hogy a török sereg felső karéja a Cifrakapuhoz ért.

Egy száguldó lovas jött vissza az asszony kíséretéből.

- Fekete hadnagy úr kérdezteti, hogy átvágja-e az asszonyságot a törökön?

Dobó felhágott a bástyára. Láta a török vértések sokaságát a kapu körül, s a vértések mögé kanyarodó aszabokat.

- Ne!

S ott maradt a bástyán. Kezét a szeme fölé ernyőzve nézett észak felé.

- Fiúk, - mondotta a bástyán álló katonáknak. - Melyiteknek van jó szeme? Nézzetek csak arra Felnémet felé!

- Egynehány lovas jön ott, - felelte az egyik legény.

- Husz, - véli a másik.

- Huszonöt, - szólt ismét az előbbi.

- Nagy Lukács jön! - kiáltotta Mekcsey a templombástyáról.

Valóban Nagy Lukács volt, a törökök után csellengő hadnagy. Hol a manóban járt ennyi ideig? és hogyan jön be?

Mintha sebes szél hozná őket, úgy vágatnak. Késő már Nagy Lukács! A török elállta a kaput!

Nagy Lukács még nem tud erről semmit. Lekanyarodik a dombról a Cifrapapunak. Ott megpillantja a török lovasságot. Nagyot ránt a lova zabláján, és fordul a kis csapat gyors kanyarodással a baktai kapunak.

Ott még több a török.

- Bezzeg vakarhatod most Lukács, ahol nem is viszket! - neveti Zoltay.

- De csak éppen lovasság ne volna a kapunál, - dobbant Dobó, szikrázó szemmel, - Lukács átvagdalkozna rajtok.

Áll Lukács és néz a vár felé. Vakaródzik.

Integtetnek neki sűrűn a süveggel a falon álló vitézek.

- Gyere Lukács, ha mersz!

A török lovak a messzeségben hirtelen megtarkulnak. Valami száz akindsi fordul fel a lóra. Üzöbe kapja Nagy Lukácsot.

Nagy Lukács se rest: megindul a maga huszonnégy lovasával, s kezdődik a verseny. Eleinte lehet látni a lovakat is, később csak két porfelhőt, amely felszáll a jegenyefák tetejéig, s terjed sebesen Felnémet felé.

X.

Másnap vasárnap volt, de nem szóltak az egri harangok.

A vár és a város körül volt folyva törökkel.

A hegyeken és dombokon mindenfelé sátorok ezrei tarkállottak. Vörös és fehér sátorok, helyenkint zöld, kék, sárga és piros sátorok. A közemberek sátorai, mint a kettéhajtott kártyalap. A tisztek sátorai nyolcszegletű magas és díszes alkotmányok. A tiszt sátorokon arany gombos boncsokokon szikrázik a nap és holdas zászlókat lenget a szellő. A felnémeti réten és a kistályai mezőn, s mindenütt, ahol gyepp van, a paripák ezrei legelnek. A patakban végighosszat fürödnek a bivalyok és emberek. A csengő-bongó néparadatból ki-kiemeli a nyakát egy-egy teve, s ki-kifehérlik egy-egy lovon ülő tisztnek a turbánja.

A színeknek ebből a hullámozó özönéből szigetként magaslik ki az egri vár, s a cölöppalánkkal kerített kis Egerváros, meg a Királyszéke, az a napkeleti domboldal, amelylyel szemben a legmagasabb falat építették.

Dobó a tisztjeivel megint a tetőtlen tornyon állott. Milyen jó, hogy építtette azt a két tornyot Szent István király: látni lehet róla, hogyan állít ágyut a török.

A vár háta mögött kereklik egy nagy gyeppes térség, akkora, mint a budai vérmező fele. Azon túl meg piroslik egy szép kis szőlődomb. Ime arra a dombra huzatott fel a török három öreg ágyut.

Mégcsak kasokat sem állítanak mellé. A harminc bivalyt se hajtották messze, csak a domb alá, a pázsitra. Ott legelnek. Most már csak a tevék láthatók az ágyúk mellett. Azoknak a háta fekete zsákokkal van megrakva.

- Bőrzsákok, - magyarázza Dobó, - azokban tartják a puskaort.

Ott forgolódnak az apró-termetű vörös-turbános topcsik a várbeliek szeme előtt. Az ágyúk fekete szája most még némán tátog a vár felé. A topcsi-basa le-leguggol és végignézi rajtok. Igazgatja jobbra-balra, följebb-lejebb.

Az egyik ágyú a tornyot célozza, a másik nekiirányul a középső északi bástyának, amely a palotákat takarja.

- Látjátok, hogyan céloz? - mondja Dobó. - Nem az ágyú tetejével céloz, hanem a hátuljával.

Egy pattantyus legény dugja föl a fejét a torony ajtaján és szól:

- Kapitány uram!

- Gyere ide, - feleli Dobó.

A legény felmászik. Aggodalmasan tekint a török ágyúk felé és megáll katonásan.

- Kapitány uram, - mondja, - Balázs mester kérdezteti, hogy ne lőjön-e vissza?

- Mondd, hogy ne lőjön addig, míg én nem rendelem. Azután visszajössz ide.

A topcsik tovább tömték a három zarbuzánt. Bunkós végű vasdöröklővel verték a hasába a puskaort.

- Kedvem volna pedig közibük durrantani, - tüzeskedett Mekcsey. - Mikorra elkészülnének, éppen szétvetődnének.

- Hadd mulassanak, - felelte nyugodtan Dobó.

- Csak legalább rájuk üthetnénk, - fészkelődött Paksy Jób, a komáromi kapitány öccse.

- Nekem is visket a markom, - mormogta Bornemissza.

Dobó mosolygott.

- Hadd lássuk, hogyan lőnek?

A topcsik már a fojtást gyömöszölték a zarbuzán torkába. A döröklő-rudat már négyen fogták és jelszóra verték az ágyúba.

- A pogány irgalmát, - pattog Cecey is. - Kapitány öcsém, hát minek az ágyú?

- Kedves öregem, még kegyelmed is pözsög ellenem. Hát majd holnap megtudja, hogy miért nem lövök?

A topcsik bőroket szednek elő egy másik zsákból. Kettő fogja, egy keni faggyúval. Azután megfordítják és a faggyatlan felébe beletakarják a golyót.

- Ezek tán tojással lőnek! - gúnyolódik Zoltay.

Akkor érkezik vissza a pattantyus legény.

- Állj ide elé, - mondja Dobó. - Az előbb láttam, hogy félsz. Hát nézd: ide lőnek, énram. Ide állsz elibém!

A legény elvörösödve állt Dobó elé.

Dobó lenézett a toronyból, s hogy Petőt meglátta, leszólt neki:

- Gáspár fiam! Neked jó torkod van: kurjants egyet, hogy a török mingyárt lő: senki meg ne rettenjen. Az asszonyok, ha éppen félnek, a verőfényes oldalon járjanak.

A topcsik már mind a három ágyúba belenyomták a golyót. A három pattantyúsuk lángoló kanócot tartott a kezében. Egy topcsi mögötte megköpködte a tenyerét, s a tarkóját fölfelé simogatva nézett a vár felé.

A puskaapor lobbort vetett, az ágyú füstöt és lángot, s földet rázó kilenc *bum-bum* hangzott el egymásután.

A vár megreszketett a dördüléstől. Aztán csend következett utána.

- Semmi, - legyintett Dobó, mosolyogva.

És akkor lekergette a legényt.

A füst lomhán szállt az ágyúkból fölfelé.

De hogy a manóba lehet három ágyúnak kilenc dördülése?

Ugy, hogy az Eger-körüli hegyek nyomban ismétlik az ágyúlövés hangját, s minden ágyúszót háromszor.

No lesz itt muzsika, ha majd a töröknek három-négyszáz ágyúja egyszerre megszólal!

Negyedóra mulván Pető futott fel a toronyba. Egy mészáros legény is cammogott utána. Két erős karján egy büdösen gőzölgő golyót cipelt Dobó elé.

- Jelentem alásan itt a golyó, - mondotta Pető. - A patakba esett. A vízholdó emberek hozták fel puttonban.

- Mondd nekik, hogy hordják a vizet tovább. A várkaput nem csukjuk be.

- Mink nem lövünk? - kérdezte Pető is.

- Vasárnap van, - mosolygott Dobó, - hogy lőnénk?

És tovább nézte, hogyan hütik az ágyút, és hogyan töltenek ismét a topcsik?

XI.

Másnap reggel már ott guggolt a három falrontó ágyú feleközelségre a gyep közepén. Meg is szaporodott másik hárommal.

Az előbbi nap kilenc lövése ugyan kárba vészett. A várból még csak nem is feleltek rá. Hát közelebb állították az ágyúkat, olyan közelre, hogy egy jó nyíllövés is elhatna hozzájuk a várból.

Tudta Dobó, hogy így lesz. Minek rezzentette volna el őket? S minek ingatta volna meg a vár népe bizalmát holmi üres viszontpuffogással.

Már virradatkor talpon volt, és maga készítette minden arra szolgáló ágyúját a feleletre. Ő bizony nem csavarta bőrbe a golyókat, csak éppen megfaggyasztotta. A puskaport is maga mérte ki gondosan a mérőkanállal.

- No most elő a fojtást. Verd rá legény jól a döröklővel. Bele a golyót...

S irányzott hosszan, gondosan.

Megvárta míg a török is elkészül a kasok mögött. Aztán mikor az első török ágyú eldördült, kiáltott:

- Isten nevében: *tűz!*

Egyszerre emelkedett a tizenkét magyar ágyúhoz a kanóc, s egyszerre dördült el mind a tizenkettő.

A török kasok és laféták dőltek és szakadtak. Két török ágyú felfordult. Egy darabokra szakadt. A topcsik dühös ordítása és futkosása a kasok mögött nevetésre fakasztotta a várbelieket.

- No bátyám, - mondta vígan Dobó az öreg Ceceynek, - érti-e már, hogy tegnap miért nem lőttünk?

És a lábát szétvetve állott a falon. Két kézzel pödörte hosszú bajuszát.

*

A várbeliek nem ijedtek meg annyira, mint Dobó aggódva gondolta. Eger mióta a puskaport feltalálták, a világ leglövődözőbb városa. Itt ma se képzelhető majális, tűzoltóvigalom, választás, dalkörünnep, kerti multság, műkedvelői előadás, hogy előtte ne ágyúznának. Az ágyú helyettesíti a plakátot. Néha plakát is van, de azért az ágyút nem engedik el. A várban mindig ott hever a fűben egynehány mozsárágyú. Az lö vele, aki akar. Hát hogy is ijedtek volna meg az egriek?

Csupáncsak egy ember volt a várban, aki az első ágyúlövésre leesett a székről, és jajt kiáltott.

Ha nem is mondom, könnyű kitalálni, hogy kiről van szó.

De bezzeg kaptak rajta a katonák, kihúzták őkegyelmét a zugból. Azon sárgadolmányosan, pirosnadrágosan, sisakosan és mezitlábosan, felvonszolták a bástyára.

Ott fogta kettő a két széjjelterjesztett kezénél fogva, kettő a lábánál, egy meg a hátával támasztotta a hátát. S kiabáltak a törököknek:

- Ide lőjjetek!

A cigány csak állta, míg töltöttek, de mikor az ágyú megint elsült, kirándult a kezükből s egy hajmeresztő kétöles ugrással lenn termett az állványok alatt. Ott legelőször is összetapogatta magát, hogy nem sodorta-e el valamijét az ágyúgolyó, aztán futott, mint az agár az ókapunak.

- Jaj, jaj, jaj! - kiabálta, a fejét a két markába fogva, - hogy a görcs állott vóna a lábamba, mikor ideindultam! Jaj, jaj, jaj! Hogy vakult vóna meg az a bides ló, mikor ide hozott!

*

A királyszéki ágyúkat azon a napon mind szétlőtte Dobó.

A topcsik ordítózva és dühöngve futkároztak széjjel. Két topcsi aga meghalt. A harmadik tisztet ponyvában vitték el az ágyú mellől. A téren nem maradt egyéb, csak a feldőlt és szét-tört kasok, három holt teve, nyomorékká lőtt ágyúk, ládák, és darabokban heverő ágyú-kerekek.

S mintha ez nem lett volna elég, Gergely éjfélkor még ki is csapott rájuk és húsz paripát és egy öszvért ragadott be magával.

Dehát annyi lova volt a töröknek, meg annyi embere, meg annyi ágyúja, hogy virradóra megint álltak a vesszőből font és földdel töltött kasok. Persze hátrább vetettek ágyást valamivel s jókora földhányást emeltek az ágyúk elé. A kasok hézagaiban új tizenkét ágyú. Az ágyúk körül új topcsik és új agák.

A nap még alig kelt, megrázkódott a vár a szörnyű dörgésektől, s tompa dobbanások éreztették, hogy a golyók a falat döngetik.

Dobó ismét kisütötte a maga ágyúit, s ismét felforgatta a kasokat, s ágyúkat, de a feldőlt kasok mögött új kasok emelkedtek, s azok mellett új ágyúk. A topcsik pedig nem futottak széjjel. Szöges korbáccsal ült mögöttük egy dandár vértess dsebedsi.

- Itt csak löni lehet és meghalni!

- Hát csak löjjenek, - vont a vállán Dobó. - Nekünk kimélnünk kell a puskaport.

És csak a szakálasokból pukkantott olykor közibük, hogy a munkájukat zavargassa.

Azon a napon még nem szállta meg a várost a török. A magyar gyalogság a vár kapuit őrizte, a lovasság a város kapuit.

A török nem kezdett még velök harcot. Nem sürgős neki a város! Az üres házakban nincs rabolni való. Az idő meg olyan nyárias még, hogy sátorban meg csak úgy az ég alatt szivesebben aluszik mindenki.

A török főtisztek már két napja lóháton járnak a halmokat, hegyeket, hogy a vár belsejébe beláthassanak. De nem lát oda be, csak a madár. A tornyok látszanak csak ki. A falak és bástyák tetején vesszőből font s földdel tapasztott palánk is takarja a belsőséget.

Hát hova löjjenek?

Lőtték a falat, meg a palánkot.

Belől pedig rejtőzött egynehány szép épület. A rengeteg nagytemplom, a megmaradt felével is remeke az építő művészetnek. A régi monostor mellette, szintén faragott kőből épült. (Azóta se volt olyan szép kaszárnyája magyar katonának!) A várnagyi palotát meg Dobó csinosította ki, mikor megházasodott. Olasz építőmester faragta, rakta össze. S üvegből vannak az ablakai, míg lent a városban bizony csak lantornások az ablakai a püspöknek is. Ott áll továbbá a püspök palotája, abból az időből, mikor még a várbeli templom volt a székesegyház. Ott állt az alkapitány (Mekcsey) háza, azt is palotának nevezték akkoriban. A vártisztek (királyi ellenőr, számtartó, püspöki ügyész) házsora, valamennyi az északi fal hosszában.

A török hát csak lőtt és lőtt. Böfögött-bufogott az ágyuja virradattól napszállatig. Törte a falat és szaggatta a falon a fonott palánkot. Mikor aztán leereszkedett a nap a baktai hegy mögé, valamennyi ágyujokat egyszerre kilőtték, s a tábori papok ájtatos *Alláhu akbár...* éneke hangzott a táborban mindenfelé.

A török tábor mind imádkozásra borult. A topcsik is.

Dobónak a kőművesei meg előszedték a vakoló kanalakat és még világossal megkezdték a munkát: berakták a töréseket kővel.

XII.

A két pasa a fejét csóválta. Háboruban vénült ember mind a kettő. Ahol ők jártak, omladékok maradtak utánok, és a szultán birodalma nyúlladt.

- Hatoljunk be a városba is: ágyuzzuk a falakat onnan is.

A negyedik napon hát betörték a városba. Gyerekjáték volt az a hadnak. Ezer létra és ezer fiatal harcos, és csak sárral tapasztott cölöppalánk...

A mi kapu-őreinknek meg volt hagyva, hogy azonnal visszavonuljanak, mihelyt a török a falon megjelenik. Hát el is hagyták a kapukat. Szép rendben, dobszóval visszatértek a várba.

Akkor Arszlán bég a Boldogasszony klastroma mellé húzatott négy nagy falrontó ágyút, és azokra a bástyákra irányozta, ahol a magyarok néma ágyúi állottak.

Arszlán már jobban lőtt.

Golyói a város felől való oldalon törték a falakat meg a palánkot. Különösen a Földbástyát lőtte. Egy-egy golyója bezúdult a várba is, és némi zavarodást okozott, míg ki nem tapasztalták mely falak mellett járjanak, hogy az ágyuk irányát kerüljék.

Azon a napon a városbeli két templom tornyáról leszedte a török a keresztet, s holdat tett a helyére. Az oltárokat kiszórták. A képeket elégették. S délben már a tornyok ablakából énekeltek a müezzinek hosszú vontatott üvöltéssel: *Alláhu ákbár! Ashádu anna la ilaha ill Alláh! Ashádu anna Mahammed arrászulu Allah! Heija alassaláh! Heija alalfaláh! Allahu akbár. La ilaha ill Alláh!* (Isten a legmagasztosabb! Bizony nincs isten az Istenen kívül! Bizony Mohamed az ő prófétája! Jertek imádkozásra! Jertek Isten tiszteletére! Isten a legmagasztosabb! Nincs isten az Istenen kívül!)

Délben hogy együtt ebédeltek, Dobó szótlan volt és komoly.

A királytól nem jött még üzenet. Az egri püspöktől éjjel tért vissza a kém. Azt felelte a püspök, hogy nincs pénze, se katonasága, de imádkozik a várbeliekért.

Dobó arcán egy izom se rándult meg erre az izenetre. Csak a szemöldöke vonódott összebb.

Nagy Lukács is búsította. Vitéz tisztje volt az az ember. Mindig a török körül szeretett lappangani. Belekapdosott a nagy török hadba, meg elillant. Most bezzeg hogyan tér vissza, mikor körül van fogva a vár, s Felnémetig tarkállanak a sátorok! Vagy talán utól is érték!...

Az ebédnél jelentették, hogy Nagy Antalt ellőtte egy ágyúgolyó.

Bornemissza fölpattant:

- Kapitány uram, hadd üssek ki a törökre! Röstellem, hogy a város kapuit kardvágás nélkül hagytuk el.

Budaházy a karikás bajszu tiszt is megszólalt:

- Hadd lássa a török, kapitány uram, hogy nemcsak éccaka merünk rája csapni, hanem nappal is.

Pető is kidomborította a mellét:

- Ha kevesen vagyunk is, neki vágunk százan százezernek.

Dobó szeme megvidámult.

- Nem ellenzem. Dehát azért nem érdemes itt-hagynotok az ebédet.

Aztán nem is beszélt a törökről, csak ebéd után:

- Kicsaptok a gyaloghadra a nagytemplom mellett. Keresztül rontotok rajta egy kanyarodással, és vissza nyargaltok azonnal. De azonnal. Harc csak annyi legyen, amennyire kinek-kinek alkalmá kerül. Semmi jelszó, semmi várakozás a főtiszt rendelkezéseire a kicsapás közben, mert akkor ott hagyjátok a fogatokat. Csak csihi-puhi és vissza! Százan mehettek.

Nosza a tisztek kapják a fegyvert, páncélinget. Fel a lóra! A legénység mind velök tartana, de Gergely elhárítja őket:

- Most csak az jöhet, akit én választok.

Az aszabok, lagumdsik, piadok ott ebédelnek a földön a templom előtt a pázsiton. Ma csupán leves az ebédjük s a kanalat már visszadugták az övszíjokba, övkendőjükbe. Most vörös-hagymát esznek rá kenyérrel. Némelyik dinnyézik, némelyik uborkát, zöld egyebet falatoz a leves után. Mindezt jól látják a várból. Csak a patak meg a város piaca választja el őket. A piac házai mellé egy falka janicsár is telepedett. Azok most éppen vígan vannak. Egy ürge legény handsárt és sárgadinnyét dob fel a magasba. Először elkapja a handsárt, utána meg a handsár hegyén a dinnyét.

Látható, hogy fogadásból játszik. Mert ime egy janicsár görögdinnyét visz hozzá. Darabig beszélnek, aztán a janicsár feldobja a görögdinnyét, a másik meg a kardot.

Egy harmadik janicsár megrántja hátul az ügyeskedőt. A dinnye a földre hull és a katonák nagy mulatságára szétfeccsen. Röhögnek, vakaródnak, dinnyéznek.

A vár kapuja meg nyitva van, s a várbeli parasztok javában hordják fel a vizet. Tegnap még lehajtották a barmokat, juhokat, ma már csak a lovakat. Mit nyernének a törökök, ha hidat vetnének a vízre s a kapunak rohannának? Egypár golyót az oldalukba. Tudja azt a török, hogy a kapu, ha nyitva van is, olyan mint az oroszlán nyitott szája: fogak vannak benne. Éshát ha lövik őket? nem-fegyveres emberekre nem szokás löni, ha mégis lőnének, akkor a várbeliek is lőnek felülről a pataokban itató emberekre, és lovakra, tevékre is.

A janicsárok félre-figyelmében egyszercsak megszűnik az itatás a pataokban, megáll a víz-hordás.

Csak két-három percnyi szünet ez, hát hogy fogna szemet. Még azt se ügyelik meg, hogy a falakon szaporodik az ember, kivált a nyilas, meg a puskás. De már arra bezzeg megrándulnak, hogy valami nagy robogás támad. Amint a várra fordul a szemök, megdördülnek a falon a tarackok és mindenfelé szöget, golyót, vasszemetet pöknek a szemök közé. A várkapukon a lovak és lovasok hosszú vonala robog elő. Bornemissza, - csak úgy könnyedén, alig hogy egy vékony bőrmellény van rajta; Zoltay már előre fenyegető ökölrázással; Pető a lovát sarkantyúzva; Budaházy a süvege a félfülén. De Fügedy is ott roptat farkasüstökű fejével s mind a legtüzesebbek.

Mint a fergeteg ugratnak át a patakon s mikorra ők parancsszót hallanának, csíhi-puhi! már csapkodják, vagdalják őket.

- Allah! Allah!

Keresztül-át rajtok ott-teremnek a nagy porcfüves téren is, amelyre a püspöki templom vet délutánonkint árnyékot.

A gyalog törökök ijedten ugranak fel, s néznek a piac felé. Némelyik fut, némelyik megáll és kardot ránt.

A robogó lovasság ime ott terem. Tüzes sárkányok a megsarkantyuzott paripák. Fut a sok ezer török mint a farkasoktól megriasztott nyáj. A magyar a hátukon.

- Hej! az apátok teremtésit!

De az utcákból felzúg a segítség: lovas akindsik és gönöllük, puskás és dárdás janicsárok.

Ime Gergelynek is dárdát feszít egy fehérsapkás janicsár. Le akarja szűrni a lováról.

Gergelynek kettőt villan a kardja. Az egyik villanás után ketté törik a dárda, a másik villanás után, hanyatt vágódik a török.

- Jézus! Jézus - kiáltják a bástyákról is, - Jézus segits!

- Allah! Allah! - üvöltött a török.

A magyarok mindinkább széjjelugratva forgolódnak közöttük. Csillog-villog a kardjok. Horváth Mihálynak a lovát mégis szügyön döfi egy janicsár. A ló ledől. Horváth leugrik róla és agyonvágja a janicsárt, meg még egyet. Azon eltörik a kardja. A harmadikat már csak az öklével üti orrba, s megindul futva, gyalog a lovasok nyomában maradt üres téren vissza a vár felé.

A többi még mindig előre tör. A lovak lába is embert tipor. Budaházy éppen iszonyú vágásra emeli kardját, mikor a ház oldalába szorult janicsárok puskát sütögetnek rájuk. A kard kihull Budaházy kezéből. Négy janicsár is ront rá egyszerre karddal, dárdával. Egy kékmentés vitézünk legott védelmére csapkod. De leszurják.

- Ki az? - kérdik egymást a várfalon állók.

- Oroszy Gábor, - mondja Mekcsey sajnálkozón.

Budaházy azonban teret talál a menekülésre: megfordítja a lovát, s a lova nyakára borulva vágat visszafelé.

Erre a többi is megfordul.

A főutcán ezer akindsi robog alá segítő fergetegként.

- Allah! Allah! Jazik szána!

Gergely idejében kikerüli őket. Nagy s-betűt kanyarodik a káptalan utca felé. Abban az utcában is török nyüzsg. De több a gyalog benne, mint a lovas, s ahogy a gyalog eszeveszetten menekül, csak zavarja a török lovasokat, akiknek a saját katonáikra is kell ügyelniök. Mindazonáltal félelmes sokasággal robognak szembe a perzsa gurebák. De hiába zúdulnak a mi bőszülten nekikrontó századunknak! Véres utca nyílik rajtok, jobbra-balra hupognak, mint a szélvészről szétszórt kepék.

Most látszik csak, hogy a testes erős magyar ló mellett micsoda gyöngye az apró keleti ló. Tíz magyar lovas szétnyom száz török lovas, ha neki rohan. S amelyik magyar nekihúzakodik a töröknek, hát abból a törökből se lesz nagyságos úr soha az egri várban.

Robognak már visszafelé.

- El a kapuból!

A vár falán ujjongó nép kiáltozása összevegyül a visszafelé harcolók lármájával.

Dobó aggódva látja, hogy a kis-utcákból hogyan rohannak még mindig az akindsik és dsebedsik a többi török segítségére. Tüzet kiált. A falon megdördülnek a puskák és megpendülnek az ijjak. A török csapat eleje visszatorpan s megtorlódik.

E percben éktelen állati üvöltés hangzik a várfalon, - éktelen mint a számár-ordítás. Mindenki odapillant. Hát a cigány üvölt ottan. Dühösen ugrálva rázza a kardját a török felé:

- Vaj szána! (Jaj neked) gazs kutya terek!

A mi lovasaink a törököknek ebből a megzavarodásából vigan iklatnak fel, s habos, véres, izzadt paripáikon a várbeliek diadalkiáltásai között robognak be a várkapun.

Negyedórás sem volt a viadal. De a templomtér, a piac és a káptalan-utca holtakkal, sebesültekkel és sántító lovakkal maradt tele. A megzavart törökök tajtékzó dühvel kotródnak visszafelé, s a távolban meg-megfordulva rázzák az öklüket.

*

A patakra nyíló kaput még azon a napon se csukatta be Dobó. Hadd járjon ki a vár népe reggeltől estig. Hadd lássa a török, hogy Eger nyugodtan néz eléje az ostromnak.

Tárott a kapu. Még csak fegyveres őrt se lehet látni körülötte. Az igaz, hogy beljebb százhusz drabant áll. Az is igaz, hogy a toronyőr ott ül az ablakban s egy mozdulatára lezuhan az orgona, vagyis azok a vasrudak, amelyek a kapu alját orgonasípok alakjában védik. Egy mozsárágyú is vigyáz beljebb a kapu alatt. A hidat meg akkor is fel lehet húzni, mikor tele van emberrel.

Hát csak jöttek-mentek a lovas-katonák, meg a vízfordó emberek. A lovas-katonák a lovukat itatták. A vízfordó emberek a várbeli kőmedencébe hordták a vizet. Van ugyan kút is a várban, de a kétezer embert, meg azt a sok lovat, marhát, juhot egy kút nem látja el vízzel. Hát csak fel a vizet amennyit csak lehet.

A patak tulsó partján meg törökök itattak. A gyalog törökök közül is mentek oda, s ittak a patakból.

A patak vize bő, hogy Dobó elrekesztette. Középen derékig érő. A török is hagyta a gátat, neki még több víz kell, s mindennap kell. Nemcsak a rengeteg sok állatnak, hanem a sok embernek is. Kút nincs a városban, csak két csorgó a hegyek oldalán.

Hogy im a vízfordó egri paraszt megszokta a törököt, meg azt is látta délben, hogyan meghajszolta, meggázolta őket a várbeli katona, hát amint ott meregeti-töltögeti a vizet a lajtba, meg nem állja, hogy oda ne szóljon a töröknek:

- Gyere át koma, ha mersz.

A török ha nem is érti a szót, látja a fej mozdulatát. Hát ő is int:

- Gyere át te!

A másik török is elmosolyodik, az is hívogat. A következő percben már öt-hat török, meg ugyanannyi magyar hívogatja egymást.

Egy szennyes turbánú óriás kurd a sebes lábát mossa a tulsó parton. Térdig fel van gyürkőzve. Fölkel és belép a patakba. Odatolja nagy szőkebajszos pofáját a magyarnak:

- Hát itt vagyok: mi kell no?

A mi parasztjaink azonban nem ugranak el. Ők is övbegyűrt gatyaszárral állnak a vízben. Az egyik mint a villám elkapja a török karját, s átrántja maguk közé.

Mikorra a többi török észhez kap, már ott lökdösi, vonszolja négy paraszt a kurdot a lajtos taligák közt. A többi meg dárdát tart a vízbe ugráló pogányok felé.

A kurd ordít. Rángatódzik. De erős markok tartják. Szakad róla dolmány, gomb és zsinór. A turbánja lefordul a fejéről. Az orra vérzik. *Jetisint* kiabál és leveti magát a földre. A segítség nem jön. Huzzák a lábánál fogva oly sebesen, hogy föl se kelhet, míg csak be nem szánkázott a várkapun.

Állítják Dobó elé.

A török már nem olyan büszke. Leveri magáról a port, és keresztbe illeszti a mellén a kezét. Mélyen meghajol. De reszket a lába.

Dobó a várnagyi terembe vezetteti. Hivatja tolmácsnak Bornemisszát. Egy rúdon lógó páncél mellé ül. A törököt még csak meg se láncoltatja.

- Hogy hívnak?

- Dsekids, - lihegi a török vérben pislogó szemekkel.

- Kinek a hadából való vagy?

- Ahmed pasáéból.

- Mi vagy?

- Piad.

- Esszerint gyalogos?

- Az uram.

- Ott voltál Temesvár ostrománál?

A török a lábára mutat, amelynek ikráján négy ujjnyi seb vöröslík.

- Ott voltam uram.

- Miért veszett el az a várunk?

- Allah akarta.

- Ugy beszélj nekem, hogy ha egy hazug szón kaplak, véget érsz.

És fölemeli pisztolyát.

A török meghajol. Látszik a szemén, hogy megértette.

Dobónak nem volt teljes értesülése Temesvár ostromáról. Csak annyit tudott, hogy Temesvár jobban meg volt erősítve, mint Eger, s hogy a vár alá gyűlt tábornak csak a fele volt ott, és mégis elfoglalták.

A teremben ott volt a kihallgatáson néhány tiszt is, aki abban az órában vártát pihent: Pető, Zoltay, Hegedüs, Bolyky Tamás, Kristóf apród meg András, az egri bíró.

Ott ültek Dobó körül. Csak az apród állott Dobó mögött a karosszék hátára könyökölve; meg a rab állott meztláb, kopaszán négylépésnyire Dobó előtt.

S a rab mögött két dárdás.

- Mikor érkeztetek Temesvár alá?

- Redseb havának ötödik napján. (Juni 27-én.)

- Hány faltörő ágyútok volt?

- Tizenkét zarbuzánt hozott a nagyságos pasa.

Bolyky elmordult:

- Hazudik!

- Nem hazudik, - felelte Dobó, - hiszen Ali a felvidéken járt a többivel.

S tovább kérdezte a pogányt.

- Ali pasa hány zarbuzánnal csatlakozott hozzátok?

- Négygyel, - felelte a török.

- Tizenhat faltörő ágyút mondott az én kémem is.

És ismét a törökhöz fordult:

- Mondd el nekem, micsoda rendben történt annak a várnak az ostroma. Nem titkolom előtted, hogy a magunk védelméért kérdezem. Ha csak egy szóval is meg akarsz tévesztetni, halál fia vagy. Ha igazat beszélsz, az ostrom után békén elbocsátalak.

Ez olyan határozott hangon volt mondva, hogy akár minden szót vasba lehetett volna önteni.

- Nagyságos uram! - szólt a török a hála felörvendő hangján. - Lelkem üdvössége legyen a nyelvemen.

És akkor már bátran és folyékonyan beszélt:

- A nagyságos pasa ott éppenúgy mint itten, kinézte a vár leggyöngébb falait, részeit, és addig lövette, rontatta, mígcsak alkalmasakká nem lettek a meghágásra.

- Mi volt ott az a leggyöngébb rész?

- A viztorony, uram. Nagy küzdelemmel foglalhattuk csak el. Úgy hullt az ember, mint a fű a sarló alatt. Nekem is ott csapott a nyíl a lábamba. A viztorony eleste után a németek és spanyolok kiizentek a várból, hogy megadják magukat, ha békén elmehetnek. Hát a pasa becsületszóra ígerte, hogy nem lesz bántódásuk.

A kurd beszéde közben szünetlenül dörgött kint az ágyú, s hogy a kurd odaért a szóval, rettenetes csattanással-ropogással szakadt át a palota mennyezete. Egy emberfejnagyságu ágyúgolyó mész- és vakolathulladékkal együtt odazuhant Dobó és a török közé.

S forgott.

A török visszahőkölt. Dobó azonban rápillantott a puskaapor-búzt lehelő golyóra, és mintha mi se történt volna, nyugodtan intett:

- Folytasd.

- A városbeli nép, - folytatta a török, - a városbeli nép...

A lélekzete úgy elakadt, hogy nem bírta folytatni.

Kristóf apród himzett szegélyű kendőt vett elő a zsebéből és levergette a mészport a főkapitány arcáról, süvegéről és ruhájáról. A török ezalatt levegőzhetett.

- Folytasd! - szólt Dobó.

- A nép mindenét el akarta vinni. És az volt a hiba. Losonczy egy napot kért a készülődésre. A katonaság látta, hogy megfosztják a zsákmányolástól, s másnap reggel, mikor megindult a gyaurok kivonulása, boszusan nézték. Ezért küzdöttünk-e itt huszonöt napot, - mondták, hogy most mindent elvigyenek? És oda-odakapdostak a szekerekhez. A keresztények nem védekeztek, hát egyre mohóbbá vált a kapdosás. Különösen a gyermekeket kapdosták, meg a fiatal nőket. Stambulban sem árulnak szebb lányokat uram, mint azok között voltak.

- Dehát nem állított a pasa védelmet?

- Állított, de hiába. Mikor a keresztény katonák sora következett, azokból is elragadtak egyet: Losonczynak egy szép fiatal apródját. Az apród kiáltott. Losonczy megmérgezt. A magyarok mind megdühödtek. Kardot rántottak és nekünk rontottak. Az volt a szerencsénk, hogy éppen a vértés dsebedsik állottak ottan, különben átvagdalkoztak volna mind a seregen.

Dobó vállat vont:

- A dsebedsik? Azt hiszed, hogy akin egy kis bádog van, mingyárt győzhetetlen? Nem a bádog tette, hanem hogy kevesen voltak.

Egy másik ágyúgolyó zuhant be a terembe. A falat diszitő régi fakó zászlókon rontott át, s a padlót is beszakította.

Az ülők mindnyájan fölkeltek. Hegedüs elment. A többi, hogy Dobó ülve maradt, várakozott.

- Hol sátorozik Ahmed pasa? - kérdezte a töröktől.

- A Melegviz mellett, a vadaskertben.

- Gondoltam, - biccentett Dobó a tisztjeire tekintve.

És ismét a törökhöz fordult:

- Azt mondd meg, mi ennek a hadnak a legnagyobb ereje?

A szemébe nézett erősen.

- A janicsárság, a tüzéség, a sokaság. Nagyságos Ali pasa tanult vezér. Egyik kezében dús jutalom. Másikban szöges ostor. Mert aki nem megy előre, mikor ő parancsolja, hátul a jaszaulok szöges ostorral verik őket.

- És mi a gyöngéje?

A kurd gondolkozva vont vállat.

Dobónak a szeme két tőrként hegyeződött reá.

- Hát, - mondotta a kurd, - én nem felelhetek mást, ha lelkemet nyitott irásként teritem is a lábad elé, nagyságos uram, csak azt mondhatom, hogy addig is erős volt ez a had, míg ketté oszolva járt. Hiszen valami harminc erősséget rombolt el ez a had, nagyságos uram, és sehol sem győzték meg, hát mit mondjak gyöngéjének?

Dobó intett a rab mögött álló két legénynek.

- Kössétek meg, és vessétek a tömlöcbe.

S fölkelt maga is.

A harmadik ágyúgolyó a helyére zuhant be. Rapottyára törte a szép-faragású karosszéket, s ott forgott tovább az oszlop mellett.

Dobó meg se fordult. Elvette Kristóftól a hétköznapi acélsisakját és a fejére tette.

Kiment a tömlöcbástya tetejére, s onnan nézte, melyik ágyú töri a palotát?

Csakhamar meglátta. Neki irányozta három ágyúját. És egyszerre sütötte el.

A kasok felfordultak. A topcsik zavartan futkostak. Az ágyú elhallgatott. Dobó nem pazarolta a puskaporát.

- Dicső lövés! - ujjongott Gergely is.

S hogy lefelé mentek a bástya lépcsőjén, rámosolygott Dobóra, és félrevonta a lépcső zugába:

- A törököt csak megeskette kegyelmed, kapitány uram, de ám a tolmácsot elfelejtette megesketni.

- Csak nem görbitetted tán el a vallomását?

- El biz én. Mikor azt kérdezte kapitány uram, hogy mi a török legnagyobb ereje? valamit kihagytam. Azt mondta a török, hogy Ali a maga négy ágyújával többet tudott rontani, mint Ahmet a tizenkettővel. Hát előre látható, hogy Ali addig ágyúztatja a várat, migcsak minden fal le nem omlik.

Dobó vállat vont.

- Tessék neki.

- Hát csak ezt hallgattam el, - fejezte be Bornemissza. - Ha jónak látja kapitány uram, ám közölje a többi tiszttel is.

Dobó kezét nyújtott:

- Jól tetted. A vár népét nem szabad aggodalmakkal nehezíteni. De mármost én is megmondom neked, amit a kurd piad se tudott: hogy mi a seregnek a gyöngéje?

Neki-támaszkodott háttal a bástya falának, és összevonta a karjait.

- A tizenhat zarbuzán, - folytatta, - talán már holnap egyszerre dolgozik. S lőnek egyszerre száz-kétszáz ágyúval. A falakon kapukat törnek és a tornyokat ledöntik. De ez időbe kerül: hetekbe. Mindaddig ezt a rengeteg hadat etetni kell. Gondolod, hogy hozhattak annyi élelmet, amennyi ennek a hadnak bőven elég? Gondolod, hogy ami még kell, mindig elő tudják teremteni? És ha itt éri őket az októberi dér, gondolod, hogy ez a meleg földön nőtt nép éhes gyomorral és fázó bőrrel mászik majd ezekre a falakra?

Egy ágyúgolyó csapódott le mellettük s lyukat vágott a földbe.

Dobó csak épp hogy föltekintett a pattantyúsokra, folytatta:

- A nép mindaddig bátor, míg minket bátraknak lát. Az a fő, hogy tartsuk a várat, migcsak van mit enniök, migcsak az idő meg nem rokkan, migcsak a király hada meg nem érkezik.

- És ha lesz mit enniök? És ha nem lesz dér októberben? És ha a király hada Győr alatt marad?

Ha Gergely ezeket a kérdéseket valami olyan nyomatékkal mondja, hogy még egy negyedik kérdést is lehet utána gondolni, Dobó talán egyenesen láncba vetette volna érte. De Gergely nyílt arccal, szinte mosolyogva szólt. Talán nem is azért, hogy Dobó feleljen, hanem hogy bizalmasan beszélgettek, vélte hogy Dobónak még a mondottakon is túl van még valamiben bizakodása.

Dobó vállat vont:

- Nem megizente-e az egri püspök, hogy misézük érettünk?

*

Aznap alkonyat felé egy fekete feredsébe burkolt nő sietett át a piacon. Nem kísérte más, csak egy tizenöt éves forma szerecsen fiú, meg egy nagy tarka tábori eb.

Az eb a pataknál lefutott a vízre, a nő pedig a kezét tördelve járt föl s alá a parton. A kapu felé nézegetett. A kaput alkonyatkor fel szokták vonni, be szokták lakatolni belülről, s elreteszelni karnyi vastagságú vasrudakkal. A nő talán arra várt. És hogy a kaput felvonták, átgázolt a patakon annélkül, hogy a ruháját megemelte volna!

- Fiam! - kiáltott szinte sikoltva a kapu előtt, - *enim fiam!*

Dobónak jelentették, hogy a kis török fiúnak az anyja van a kapun.

- Ereszszétek be, ha éppen bekiváncozik, - felelte Dobó.

A felvonó hidon, amely egyuttal kapu is, keskeny kis vasajtó van. Megnyitják a nőnek.

A nő azonban rémülten hátrált.

A kutya ugatott.

- Enim fiam! - esdekelt a nő ismét.

S valami erszény-félét emelgetett. Csörgette belőle a másik tenyerébe hullatva az aranyakat.

Az ajtó ismét bezárult.

A nő a kezét tördelve járt föl és alá a kapu előtt. A fátyolát fölvette és fehér kendővel törülgette a leomló könnyeit.

S közben folyton sikoltozott:

- Szelim, Enim fiam!

Végre megzörgette a vasajtót is.

Az ajtó ismét kinyílt, de a nő ismét hátrált.

Akkor Gergely megjelent a bástyán a kapu fölött, s a kezénél fogva föl vonta a gyermeket.

- Szelim! - sikoltott a török nő, mintha a lelke szakadt volna ki a kiáltással. Két karját a gyermek felé nyújtogatta, - Szelim! Szelim!

- *Anam!* - sirta a gyermek is.

A kutya nyihogva ugrált, s ugatozott.

Gergely nem szólhatott ki a várból, de a gyermek kiszólhatott. És a gyermek ezt kiáltotta le az anyjának:

- Keresztény rabbal kicserélhetsz anyám. Az ostrom után.

A nő letérdelt, és mintha a levegőn át akarná megölelni, kinyújtotta a két kezét, s hogy a gyermek eltűnt, csókokat hintett utána.

*

Azon az éjjelen sötétség borította a várat, a várost, a hegyeket, az eget, mind a világot.

Dobó későn feküdt le, de éjfélkor ismét végigbolygott a bástyákon. Vastag posztójú hosszú mente volt rajta, s a fején fekete bársonykalpag. Kezében az őrségek jegyzéke.

A virrasztó főhadnagy abban az órában Zoltay. Az is mentét vett magára, mert az éj hűvös volt. Amint Dobót megpillantotta a Sándorbástyán, szótlánul üdvözölte a kardjával.

- Van valami mondani valód? - kérdezte Dobó.

- Az előbb néztem körül, - felelte Zoltay, - minden ember a helyén van.

- A kőművesek?

- Dolgoznak.

- Jer velem. Megbizok benned, de az őrségnek látnia kell, hogy én is vigyázok. Fogd ezt a jegyzéket.

Megindultak a bástyákra. Zoltay felolvasta a neveket mindenütt. Az ágyúkat minden bástyán sötétség takarja. Az ágyúörök fekete árnyékok. A bástyák és falak boltozatai előtt minden őrségnél tűz ég. A váltásra várakozók ott melegszenek.

A várban csend van, csak a kőművesek halk kalapálása, csattogása hallatszik, amint vakolnak.

Dobó a bástya szélére áll. Minden öt percben lámpás villanik ki a lövőrésekből. A lámpás dárdára van tűzve és husz-öles fényszárnyat röpít szét a falon és az árkon túl.

Aztán a dárdát ismét bevonják, és a fényszárny a másik bástyánál lövell ki az éjszakába.

Dobó a nyugati kapunál megáll. Az őr tiszteleg. Dobó elveszi a dárdát, és küldi az embert a kapusért.

Az őr felrobog a lépcsőn. Lehallatszik, amint költi a kapust.

- Mihály bá!

- No.

- Gyűjjék kend üstöllést!

- Minek?

- Itt a kapitány úr.

Egy dobbanás. (Most ugrott ki az ágyból.) Két koppanás. (Most rántja a csizmát.) Egy csörrenés. (Most kapja a kardot.) Robogás. (Fut le a falépcsőn.)

S megáll a szikszai szürbe burkolódzott nagybajuszú ember Dobó előtt. Az egyik fél bajsza felfelé, a másik lefelé.

- Hát először is, - mondja Dobó az őrnek a dárdát visszaadva, - ha te katona vagy, ne mondd a tizedesnek, hogy *Mihály bá!* se pedig hogy *gyűjjék üstöllést*: hanem ezt mondd: *Tizedes uram a kapitány úr hívja*. Ez a rend. De ostrom idején hagyjád. Nagyobb baj az, hogy igaz a szavad. Aki ingre-gatyára vetkezetten alszik, az nem *tizedes úr*, hanem csak *Mihály bá*. Azt a hetvenhét fontos ágyúgolyó alá való heverő irgalmát az ilyen kapuőrző tizedesnek! hát lehet a megszállott várban levetkőzötten is aludni!

Erre a haragos kérdésre Mihálynak még a felfelé álló bajsza is lekonyult.

Dobó folytatta:

- Mától kezdve itt hál kend minden éjjel a földön a kapu alatt. Értette kend?

- Értettem alázatosan.

- A másik, amit mondani akarok, az, hogy a kaput nem eresztjük le többé reggelenkint, ellenben az orgonát leeresztjük, egy rúd híján s mihelyt ostrom történik, leereszti kend azt is, külön parancs nélkül.

- Értettem.

Nem telt belé öt perc, egyenkint zuhantak le a karnyi vastagságú hegyes vasrudak a kapualja belső felében, s orgona sipokként zárták el a kapualját is. Csupán egy rúd maradt függőn. Éppen annyi, hogy egy ember ki- és bejárhatott.

Dobó a templombástyára hágdosott föl. Megnézte ott is az ágyúkat, s az alvó és örködő pattantyusokat. Aztán összefonta a karját, és körülnézett az éjszaka messzeségében.

Az ég sötét, de a föld, amerre csak a szem lát, piros csillagok ezreivel tündöklő. A török tábori tüzek azok.

Állt és nézett.

És ekkor a csendes éjszakában napkelet felől átható férfi-kiáltás hangzik fel a vár közelében a sötétség mélyéből:

- Bornemissza Gergely! Te, király hadnagya! Hallod-e?

Csend, hosszú csend.

A kiáltó szó ismét:

- Nálad van egy török gyűrű. Énnálam van egy magyar gyermek. Az a gyűrű az enyém. Ez a gyermek a tiéd.

Csend.

A kiáltás ismét hangzik:

- Ha akarod a gyermekedet, jer a piaci kapuhoz. Add ide a gyűrűmet. Odaadom a gyermekedet. Felelj nekem Bornemissza Gergely.

Dobó látta, hogy az örök arca mind a kiáltó felé fordul, noha a várat környező sötétségben senki se láthat semmit se.

- Zárva legyen a szátok! - morogta a kardját megcsörrentve.

Nem is felelt senki.

A kiáltó folytatta:

- Ha a szavamnak nem hiszel, majd hiszel akkor, ha a gyermeked fejét bedobatom hozzád.

Dobó jobbra-balra tekintett, és ismét csörrent a kardja:

- Meg ne merjétek mondani Bornemissza úrnak! Aki szót mer róla szólani, akár neki, akár másnak, Istenemre mondom huszonötöt vágatok reá.

- Köszönöm kapitány uram, - felelt egy rekedt hang Dobó háta mögött.

Bornemissza volt.

Nyilvesszőre fekete csepüt kötözött, és azt szurkozva folytatta:

- Minden éjjel kiabálnak ilyen ostobaságot. A mult éjjel Mekcseynek kiabálták, hogy tiszteli a felesége: Arszlán bégnek a sátorából.

Belemártotta a nyilat egy olajos kantába, és folytatta:

- Az én feleségem, gyermekem Sopronban van. Onnan ők el nem mozdulnak se télen, se nyáron.

A kiáltó ismét megszólalt:

- Hallod-e Bornemissza! Itt a fiad velem. Jer a kapuhoz egy óra mulván megláthatod.

Gergely ijra tette a nyilat. Hozzáértette a tüzhöz és felkapta: ellötte a kiáltó felé.

A tüzes nyil üstökös csillagként szállt át a sötétségen, és megvilágította egy pillanatra azt a dombot, amelyik mögött a nap szokott fölkelni.

A dombon két kaftános török állt. Az egyiknek szócső volt a kezében. A másiknak a félszemét fehér kendő takarta.

Gyermek nem volt velök.

*

Azon az éjszakán más is történt.

Varsányi kéredzkedett be a kapun. Az örök tudták már, hogy Dobót fel kell költeniök, ha bármelyik kém is jelentkezik.

Dobó még ott állt akkor a templombástyán. A kezét melengette a tűznél.

- No: mi ujság?

- Jelentem alásan már minden zarbuzán föl van állítva. Hécey udvarára is állítottak hármat. S valamennyi más ágyú és tarack is megszólal. A város felől két helyről, a dombokon három helyről török majd a falat a zarbuzánok, és ötven felől is ontják a golyót más ágyúk. A déli imádkozáskor meg kirohannak a kumbaradsik, és kópjákön, parittyákon szórják ezrével a tüzes bombát. Jajajaj! - ingatta a fejét csaknem sírva.

- Esszerint, - mondotta Dobó nyugodtan, - lövik a tömlöcbástyát, a külső várat, meg az ókaput, hát még?

- Mindent kapitány uram!

- Van még valami mondanivalód?

- Nincs uram más, csak az, hogy nem jobb lenne-e... ha már ilyen kevesen vagyunk... s ekkora veszedelem...

Nem fejezhette be, mert Zoltay úgy csapta arcul, hogy az orra vére a falra feccsent.

Dobó közibük nyújtotta a kezét.

- Ne bánts!d.

S hogy Varsányi az orrát törülgette és elfancsalodott arccal nézett Zoltayra, Dobó csillapítón szólott:

- Nem tudod-e, hogy a halál fia, aki a vár feladását csak említeni meri?

- Én kém vagyok, - dobogott Varsányi, - engem azért fizetnek, hogy mindent megmondjak.

- Elég, - mondotta Dobó. - Még ma éjjel megesküszöl te is. Aztán lesz gondom rád, hogy aranyba törülhesd az orrodat. Jer velem.

A kút mellett haladtak el, ahol Gergely a cigánynyal és négy paraszttal bombákat töltött. Éjjel nappal öt ember gyártotta ott a bombát Gergely tanította be őket, s azért kellett éjjel is dolgozniuk, hogy váratlan ostromban ne legyen kapdosás.

Dobó magához szólította Gergelyt. Fölmentek mind a hárman a palotába.

Ott Dobó kivonta az íróasztala fiókját, és Gergelyhez fordult:

- Írj levelet Szalkaynak, hogy a királytól és püspöktől eddig semmi segítség nem érkezett, s hogy a vármegyéket és városokat segítségre sűrgesse.

Míg Gergely a levelet írta, Dobó a szomszéd-szobában megeskette Varsányit is.

- Uram, - mondotta az eskü után Varsányi, - tudom én azt, hogy kinek szolgállok. Ha ez a vár megmarad, nem kell énnekem többé ezt a maskarát öltennem.

- Jól beszélsz, - felelte Dobó. - De ha semmi jutalmat sem várnál, akkor is csakigy kellene szolgálnod a hazáért.

Egy kancsó bor állott az asztalon. Odatette a kém elé.

- Igyál Imre.

A kém szomjas volt. Fölhajtotta a kancsót.

Mikor a bajuszát megtörölte, látszott a szeme járásán, hogy hálálkodó szavak mozognak a mellében. Dobó azonban megelőzte:

- A törökhöz most nem szükség visszatérned. El kell vinned ezt a levelet Szarvaskőre még az éjjel. Aztán ott vársz, micsak Vas Miklós vissza nem érkezik a királytól meg a püspöktől. Ha lehet, behozod őt is. Ha nem lehet, akkor csak magad jössz. Szokott lenni jelszó a török táborban?

- Dehogyan szokott uram. Ha valaki török ruhában van, meg egy-két szót tud törökül is, úgy járhat-kelhet köztük, mintha velük jött volna. De csak úgy pofon ne vágta volna engem!...

A szomszéd-szobában megpendült Gergely sarkantyúja. Dobó fölkelt, hogy a levelet meghallgassa.

XIII.

És másnap szeptember 16-án a nap az ágyúk dörgésére, bömbölésére emelkedett elő a hegyek mögül.

A föld rengett. Az ágyútelepekről a füst barna föllegekben szállt az égi felhők közé, s már az első órában eltakarta a napot, s az égnek kék tengerét.

A bástyák és a falak duhogtak, ropogtak. A belső várban vegyesen csapkodott a nehéz és apró golyó. Hullt a tüzes nyíl, és a tüzes lapda. Mindenfelé zuhant és hentergett az ágyúgolyó. Ember és állat élete nem volt többé biztonságban.

De ezt a veszedelmet is készen várták a várbeliek. Dobó már éjjel felkürtöltette a katonaságot. Egy részök a palánkot magasította azokban az irányokban, ahonnan várták másnapra a golyóhullást. S különösen a Hécey prépost házának irányában. Más részökkel előhordatta az ostrom előtti vagy vágatásból maradt állatbőröket, s vizes kádakba hordatta.

Ismét mások gerendákat, hordókat és földdel megtöltött zsákokat hordtak a külső várba, a tömlőcbástyához és a kapukhoz, hogy a törésnél minden tömő-szer idején készen legyen.

Amennyi üres csőbör s fazék csak volt a várban, azt mind meg kellett tölteni vízzel. A földszinti és földalatti helyiségekből minden fölöslegest kihordtak, s ágyakat raktak be. A répa, tök, káposzta, só, - minden olyan, aminek a golyó nem ártott, felülre került s a helyét a dolgozó és pihenő ember foglalta el.

A lovakat, teheneket beljebb való földalatti nagy termekbe kötötték be.

A házak északi és keleti oldalát behányták földdel. Ahol a piacra hullt a golyó, oda árkot ástak és földhányást emeltek eléje. A golyók behuppantak a földhányásba.

A várban már nem volt más éghető, csak a békebeli baromistáló teteje, meg az istáló előtt egy kazal széna, egy kis kazal búza, meg egy boglya alomnak való szalma.

Dobó lehányatta az istáló tetejét is. A két kazalt betakartatta vizes tehénbőrökkel, a szalmára is jutott bőr bőven.

Ami még gyulékony valami volt, mint a házak padlása, meg az ostrom-állások, azok oltására széthordatta a vizes bőröket.

Az ágyúk megdördülése ebben a munkában találta még a várat. Az első félmászás golyó a konyhán ütött be, s összetört egy csomó edényt.

Az asszonyok éppen akkor raktak tüzet, s készítették a lisztet, a zsirt, a szalonnát, hogy a katonáknak főzzenek.

A nagy golyó beütésére megrettentek. Egymás hegyén-hátán rohantak ki a konyhából, - Jézus Mária! Jajajaj! - s aki nem fért az ajtón, mászott az ablakon.

A golyó pedig ott irgett-forgott tovább egy halom tört edény, fatál és zúzott cserép között.

Mekcsey az istalóból látta a beütést. Odafutott.

- Mi az? - dördült rájuk a kezét széttárva, hogy feltartóztassa őket.

- Becsapott a golyó.

- Vissza! Vissza! Gyöjjenek utánam!

S besiet a konyhába. Kap egy dézsát a két fülénél. Önti a golyóra.

- No, - mondja a golyót a sarokba rugva, - főzzenek tovább. A golyó balról ütött be, hát a konyha bal felében dolgozzanak. A másik oldalról szedjenek át minden edényt, és senki azon a részen ne járjon, itt a konyha balfelén nincs veszedelem.

- Jaj, kapitány uram, - sápítózott egy ráncos homloku asszony, - a tyúkom az éjjel kukorékol. Itt a vég!

- Kakas volt az, - legyintett Mekksey.

- Debizony tyúk volt, kapitány uram.

- No ha tyúk volt, hát délre azt főzzék meg nekem, akkor majd nem kukorékol!

Az asszonyok még néhány percig hányták magukra a keresztet. De aztán mikor a második golyó szakadt át a tetőn, maguk öntötték le vízzel és gurították a másik mellé.

- Phü, de bűdös!

S dolgoztak tovább.

No a golyózáportól a vár népe mégiscsak megzavarodott. Addig csak egy helyen duhogott az ágyú s ha a golyó be is csapott olykor, tudták már, hogy azokat a falakat kerüljék, amelyekre csak a reggeli nap süt, és azokat a falakat, melyekre sohse süt a nap. Azonban hogy már mindenfelől görgött, süvöltött, csattogott, pattogott, ugrált a golyó, s nagyságra a görögdinnye és dió között váltakozott, nem tudták hol vannak biztonságban.

Bezzeg lett kelete minden rossz sisaknak, minden páncélnak. Eddig csak a cigány viselte a sisakot és mellvértet, ha mezitláb volt is, most azonban, hogy a golyó mindenfelé pattogott, kopogott, s a borbélyoknak mingyárt az első órában tiz sebesültet kellett varrniok és timsóznio, mindenki a fegyverrakásokhoz sietett, hogy mentől vastagabb vasruhát ölthessen magára.

A két kapitány meg a hat főhadnagy az első negyedórában a vár minden részét bejárta.

- Ne féljete! - mennydörgött Dobó.

S a hadnagyok szava visszhangként kiáltozta mindenfelé:

- Ne féljete! A golyóesés nem váltakozik. Ahova egyszer golyó hullt, ott ne járjate!

De ők maguk csak jártak mindenfelé.

És csakugyan nem telt belé egy óra, maguk a golyók mutatták meg, hogy mely épületek, mely falak a veszedelmesek. A golyók leverték a vakolatot, s ahol homokkő volt az épület, annyi golyó állott bele, hogy a fal feketélt tőle.

Viszont voltak olyan falak, hogy sértetlenül, fehérén maradtak. Ha az olyan helyre esett is a golyó, csak úgy esett, hogy a másik falról pattant oda.

Minden olyan fal védőfal volt egyuttal, ahol a mesteremberek dolgozhattak; a katonák pihenhettek.

Nem sok fal volt olyan a várban, az is igaz.

*

És a halálnak ebben a dörgedelmes zivatarában, Dobó hol az egyik bástyán jelent meg, hol a másikon.

A fején ragyogó acélsisak volt már, a mellén vért, a karján és lábán védővasak. A kezén vaskeztyü.

Itt az ágyúvédő kasokat igazította, amott magát az ágyút.

- Csak arra lövünk, - harsogta, - amelyik bizonyos. Kiméljük a puskaport emberek!

Ezt az egyet nem értették a várban.

- A Jankóját ennek a puskapornak, - morgadoztak a parasztok, - hát nem arravaló-e hogy lőjünk vele?

S nem volt ember a várban, akinek a marka lövésre ne viszketett volna. Hiszen látnivaló, hogy itt a török az orrunk alatt: irtani való a gonosz zsványait, vagy legalább is elijeszteni a vártól.

Azonban Dobónak nem mertek szólani. Minél viharzóbbá vált az ostrom, annál jobban a maga markába szedett minden intézkedést.

A török akkor már Királyszéket is előzőnlötte. Sátorok és boncsokok, s közte a tarka hadi nép bözsgött-nyüzsgött mindenfelé a vár körül.

A török tábori zene hol itt szólamlott meg, hol amott, s a sipok, trombiták és rézcsincsák zenéje kísért az ágyúk szakadatlan mennydörgését.

Ahol meg a falat nem törte az ágyú, a kumburadsik dobták ott a bombát, s az ijjas janicsárok lőtték a tüzes nyilat.

Golyózapor és tűzesső.

Persze a nyilaktól és robbanó bombáktól még jobban megzavarodott a nép, mint a golyótól.

Azonban a gyakorlott hadnagyok abban is megoktatták a vár népét.

Amint az első bombák behulltak és susterogva, ugrálva okádták a vörösen szikrázó tüzet, maga Dobó is vizes bőrt ragadott és ráborult a bőrrel együtt egy olyan bombára.

A nép bámulva látta, hogy a bomba nem hogy szétvetné a kapitányt, hanem egy kicsit dibegdobog, aztán elalszik a bőr alatt.

A következő bombákat már a katonák fülelték le.

Cserépből meg üvegből voltak azok a bombák.

- Majd mutatunk mi különbet a töröknek! - kiáltotta Gergely.

S előhozatta a maga bombáit, amelyekkel egy héten át foglalkozott.

Dobó rátette a kezét Gergely vállára.

- Még ne!

*

S reggeltől estig szakadatlanul dörögtek az ágyúk, és szakadt a halál essője.

A zarbuzánok félmázsás golyói kapu nagyságu szakadékokat rontottak a falakon. A szakálasok és tarackok nehéz apró golyói letördelték a templom gyönyörű faragványait, s beszaggatták a várnagyi palota hátulsó falát. A palotákat északról hosszú egyenes fal védi. Azon a falon szaggat legtöbbet az ágyú.

- Földet oda! - rendelkezik Dobó, - kívül is, belül is a paloták hátulsó szobáiba.

De Mekksey már hordatja is nagy kerülőkkel taligákban, talicskákban. Hordókkal és földdel töltött kasokkal torlaszolja el az utak és kanyarodók veszedelmes részeit.

- Emide egy nagy hordót! - kiáltotta Nagy Balázs hadnagy.

S mintha elrántották volna, lehempereedett a földhányásról. Ágyúgolyó csapta el.

A hadnagyok aztán a vár többi részein is ásattak, töltettek, kasokat, hordókat állítottak oltalmul golyók ellen. Különösen az Ókapu nagybátyájánál kellett sok földdel töltött kast állítaniok.

Mikor az őrálló katonaság a Sándorbástyán hajnalban elhelyezkedett a palánk mögött, a török szakálás ágyúkból jégessőként hullott rájuk hátulról a golyó.

- Arcra! - kiáltotta Gergely.

A százötven katona a földre hasalt.

Gergely a fal mellé húzódott.

A golyók a fejük fölött süvöltöttek el, s belecsapódtak a vár falába.

Olyan lett a palánk a falon, mint a rosta.

Szünet következett azon az ágyútelepen. A török kilőtte minden ágyúját, hát töltött.

- Fel! - kiáltotta Gergely.

Öt ember fekvé maradt.

- Ezeket vigyétek a templom elé - mondta a fejét rázva Gergely. - Van-e köztetek sebesült is?

Tizenöt véres ember lépett elő szótlanul a sorból.

- Hát ti meg menjetek a borbélyokhoz.

Összeszorította az öklét. Teremtettézett.

- Fiúk, - mondotta aztán, - nem hasalhatunk itt napestig. Hozzatok ást, és ássunk árkot.

Vagy tizen ásóért futottak, s csakhamar minden katona ást.

Egy óra nem telt belé, olyan árkot hánytak a katonák, hogy mellig állhattak benne.

Gergely megvárta, míg a törökök megint lőttek, aztán kiugrott az árokból s a belső várba sietett, hogy Dobónak az árokását megjelentse.

A monostor mellett ott találta a kis török fiút, amint az ereszet szárazán játszott. Füstölgő ágyúgolyót ást ki kanállal a falból. A gyerek bizonyosan a konyhából szökött meg, s olyan helyen állott, ahol egyre hullt a golyó.

- *Hajde!* (Takarodj innen!) - rikoltott rá Gergely.

A gyerek megrettent, és Gergely felé fordult. A falhoz támaszkodva sápadtan és félő szemmel nézett reá, míg a két tenyerét a falhoz tette, mintha az anyja szoknyáját keresné.

Új golyók csaptak a falba s verték a vakolatot. Egy ökölnyi nagyságu fekete golyó a gyermek válla fölött csapott a falba, s piszkos karikát hagyott maga körül.

Gergely odaugrott. Elrántotta a gyermeket, és bevitte az ölében a palotába.

*

A nap azon az estén hamvas föllegek mögött ereszkedett le Bakta felé. Csak egy percre villantott ki egy ég közepéig ragyogó aranydeszkat, aztán vérszinü felhők között tűnt el, hogy világítson egy boldogabb földrész embereinek, akik ezen az estén az őszibogár békés zengése mellett hajtják párnára a fejüket.

Az egri várban csak most kezdődik a munka.

Amint a topcsik utolsó lövése is elmorajlott, a kőmivesek fogják a vakoló kanalat, a parasztok hordják a követ, a földet, a gerendát, a vizet, a homokot, s megkezdődik a tört rések betömése,

de csákányok is csattognak mindenfelé. A tornyok kiálló kőfokait, peremeit töreti Dobó. Mert az ágyúgolyók sokat leütöttek a kiálló kövekből, s azok is sebesültek a kövektől, akik védett helyen jártak, vagy állottak.

Hát folyik a munka éjjel is. A falak szélén hasrafektetett pusokások, a réseken dolgozó munkások.

Időnkint egy mozsárlövés hangzik el, hol az egyik, hol a másik bástyán. A golyó, amely felszáll, szétpattanik a magasban, s egy pillanatra vörös világossággal lobbantja be a vár előtt a teret.

Világító golyók azok. Kellenek most már. A törökcselt vigyázzák.

- Dolgozzatok emberek, dolgozzatok! - hangzik hol itt, hol amott a tisztek nógatása.

Egy kőmives kötélén bocsátkozik le kívülre a magasból, hogy a törésbe tett gerendát kívülről vaskapocscsal erősítse a falba.

Alulról puskatüzelés lobbanik el. A munkásokra golyózápor hull. S utána még sok puska tüze lobban és ropog.

A török pusokák lángja két század hason fekvő janicsárt világít meg.

Sortűz felel nekik a falakról.

De a kőmives aláhull a külső mélységbe.

- Csak belől dolgozzatok! - hangzik Pető szava.

S a munkások a tüfencsiknek meg-megujuló pusokázása között dolgoznak tovább.

Éjfélkor a kapuőr szólal meg.

Dobó a pusokaporos ládán ül. Fölkapja a fejét.

- No, itt a király levele, - dobban fel Pető.

Valóban öt perc nem telik bele, két lihegő véres ember áll Dobó előtt.

Mind a kettő török-ruhás. A kezökben lógó véres kard tanusítja, hogy Eger várába nem könnyű bejutni.

- No, - mondja Dobó, - szóljatok hát.

Varsányi az egyik, aki a mult éjjel ment ki. A másik Vas Miklós, aki a királynak vitte el Ahmed pasának a levelét.

Varsányi zihál.

- Majd megöltek!

Vas Miklós hüvelybe taszítja a véres kardot és leül a köporos földre. Sárga csizma van a lábán. Lehuzza. Bicskát vesz elő. Fölfejt a talpát. Levél van benne. Nyújtja Dobónak.

És csak akkor bir megszólalni:

- Szemben voltam a püspökkel. Tiszteli szépen a nagyságos kapitány urat. A püspök úr maga vitte a levelet a királyhoz. Itt a felelet.

- A harmadikat megölték, - mondja Varsányi.

- Micsoda harmadikat? - mordul rá Pető.

- Szürszabó Istvánt, a mi katonánkat. Az is kiszorult a várból. Velünk jött. Dárdával szurták le itt a kapu előtt.

Nagyot lélekzett és folytatta:

- Nem is gondoltuk, hogy itt is találunk törököt a kapuban. Ahogy ideérünk, megfújom a sipomat, ránk esik ám tíz török is a kapu mellett. Csihi-puhi! Még szerencse, hogy setét volt, meg hogy a kaput mingyárt kinyitották. Istvánt előttem szurták le, alig hogy beugorhattunk.

Dobó már feltörte a pecsétet, amely különben is porrá vált már a csizmában, és egy lámpáshoz hajolt. Olvasta a levelet.

Az arca egyre sötétebb. A két szemöldöke már összeér. Mikor a végére jut a levélnek, egyet ránt a fején, és zsebreaszítja a levelet.

Pető szeretné megkérdezni, mit irt a király? Azonban Dobó komoran tekint maga körül, s Varsányihoz fordul:

- Odaadtad a levelet Szalkay úrnak?

- Odaadtam uram. Tiszteletét küldi. Délelőtt szüntelenül irt, és ahány levél, annyi lovas postát futtatott széjjel még délelőtt.

- Van még valami mondani-valótok?

- Nekem nincs, - mondja Vas Miklós. - A püspök úr igen kegyesen fogadott. Király öfelségénél is szívesen fogadott mindenki, de nekem vágás van a fejemen. A borbélyhoz mennék most mán...

- Pető fiam, - mondotta Dobó, - el ne felejtsd holnap: mondd meg Sukánnak, hogy ennek a két emberemnek a nevét azok közé írja be, akiknek majd az ostrom után jutalmat kérünk a királytól.

- Uram, - mondja a tarkóját vakarva Varsányi, - nekem még volna jelentenivalóm.

Dobó ránézett:

- Hát az, - folytatta Varsányi, - hogy Nagy Lukács kéreti nagyságodat, tartasson egynehány fáklyást a főkapunál. Haza jönné az éjjel...

- Jönné ugye? - toppant haragosan Dobó. - Majd megtanítom én őt, mi a rend!

Egy puttonos ember sietett föl mellettök a kőmivesehabarccsal. Dobó félreállt, s fölkiáltott a kőmiveseknek:

- Keresztbe azt a boronát, ne hosszába!

A *gerenda* neve volt akkor *borona*.

És Dobó ismét Varsányihoz fordult:

- Azt hiszi talán az a Lukács... No de csak kerüljön a szemem elé!

És fujt dühében, mint az öklelésre készülő bika.

Varsányi az állát vakarta és esennen nézett Dobóra:

- Igen bánkódik az uram, hogy kiszorult. Nem is tud hova lenni bújában.

Dobó fel és alá járt a lámpás alatt!

- Bolondság volna! Mit gondol az az ember? Különben akármit izenget, a büntetést el nem kerül. Még az éjjel vissza kell fordulnotok. Levelet visztek ismét a püspökhöz, királyhoz. Vissza birsz menni, Miklós?

Miklós kendőt tartott a fején. Fiatal arcán balfelől patakként csurgott a vér, s a kendője piros volt már a vértől.

- Vissza, - felelte készségesen. - Akkor majd Szarvaskőn varratom be a fejemet.

XIV.

A romlás napról-napra terjed a falakon. Kőművesmunkával már többen is foglalkoznak. Az őr is több éjszakánként. Másnap, mikor ismét megböffenek a török ágyúk, tiz öl magasan föccsenik ki a habarcs a falakból, s az odalőtt ágyúgolyó bennmarad a falban.

- Csak löjjetek! - rikoltja a vén Cecey. - Erősítsétek a falunkat vassal.

De a tizedik napon már berakatlan romlásokra is virrad a török. Nem bírják éjjel megjavítani valamennyit.

A második hét végén ugyancsak elhallgat minden török ágyu. Nézelődnek a várbeliek: mi történt? Semmi.

- Egy falusi ember jön, - mondják a piaci kapunál, - no furcsa.

Hát csakugyan egy szűrös vén paraszt ballag és jelentkezik. Nem hevesi szűr van rajta. De azért beeresztik.

Dobó a piacon fogadta. Tudta, hogy megint levelet küldött a török.

- Hová való kend? - mordult reá.

- Csábrági lakos vagyok, uram.

- Mit keres Egerben Csábrág?

- Hát... lisztet hoztam uram, a töröknek.

- Mennyit?

- Hát... tizenhat szekérrel.

- Ki küldte kendet?

- A tiszttartó úr.

- Nem tiszttartó az, hanem alávaló pribék!

- Hát uram... meg kellett hódolnunk. Nehogy úgy járjunk, mint a szomszéd.

- Ki az a szomszéd?

- Drégely vára, uram.

- Levelet hozott kend úgy-e?

- Hát... azt hoztam vóna...

- A töröktől?

- Onnan uram.

- Mondta-e kendnek a lelkiismerete, hogy bűnt cselekszik, mikor a levelet elhozza?

- Hát... tudom is én, mi van a levélben.

- Lehet-e jó abban, ami töröktől jön?

Az ember nem felelt.

- Tud-e kend olvasni?

- Nem.

Dobó az asszonyokhoz fordult:

- Hozzatok ki egy fazék parazsat.

Hozták. Kifordították a földre.

Dobó rávetette a levelet.

- Fogjátok meg ezt a vén hazaárulót és tartsátok a füstbe. Szagold hitvány, ha olvasni nem tudod!

Aztán kalodába verette és ott hagyta a piacon: lássa a vár népe, hogyan jár, aki a töröktől levelet fogad el.

*

A jelenetnek tanui voltak a hadnagyok is. A nép is odacsoportozott. Nevették és bámulták az embert, aki könnyezett a füsttől és elkeseredéstől.

- Látod bibást! - mondotta neki a cigány. - Minek álltál be postásnak?

A levél hol vörös, hol fekete lemezekre bomlott a parázson. Mikor vörös volt, a betűsorok fekete cifraságokként jelentek meg rajta. Mikor meg elszenesedtek a lapok, akkor a betűk egy percig izzó vörösen kacskaringóztak rajtuk.

Gergely is ott állt.

Mikor a paraszt ember belépett a kapun, minden ágyú elhallgatott.

A török várta a választ.

- Kapitány uram, - mondotta Gergely, mikor kiléptek a csoportból, - én akaratlanul is elolvastam egy sort a levélből.

Dobó vállat vont.

- Minek olvastad el? Én nem olvastam el, mégis tudom.

- Hát nem volna érdemes róla beszélni, - folytatta Gergely, - de hogy az az egy sor olyan igazi pogányos volt, nem állhatom meg, hogy kegyelmednek meg ne mondjam.

Dobó sem azt nem mondta: mondd; sem azt hogy - ne mondd.

Hát Gergely folytatta:

- Ez volt a sor: *Vagypedig kész-e a koporsód Dobó István?*

Dobó hümmmentett:

- Hát kész. S ha ezzel azt akarja kérdezni, hogy elkészültem-e a halálra? hát erre az egyre megfelelek neki.

Negyedóra mulván fekete koporsó jelent meg a várfalon. A két sarkánál, két vasláncon, két kópja tartotta. A vitézek letűzték a két kópja nyelét a kőrészekbe.

A török ágyúk erre ismét megdördültek.

XV.

Szent Mihály nap estéjén már körülbelül tizenöt nagy szakadék tátongott a falakon.

A külső vár falán volt a legtöbb. A másik nagy törés délkeleten a szeglettoronynál. A harmadik és negyedik dél felől, ahol a kaput beszakították. A magas őrtornyot úgy összelövdözték, úgy elfaragták derékon, hogy szinte érthetetlen volt; mi tartja? miért nem dől le?

A vár népe már nem győzte a tömést, faljavítást. Előre látható volt, hogy ha valamennyien azon dolgoznak is, fele a rombolásoknak betöltetlen marad.

- Dehát csak dolgozzunk emberek!

Dobó éjjélkor felhívta tisztjeit a templombástyára, és világító golyókat lövetett napkeletnek a magasba.

- Nézzétek, - mondotta, - azok az erre vonuló földhányások, mint a vakondok, mikor néha a föld színe alatt túr, azok az árkok mind tele vannak törökkel.

A törökök valóban azon az éjjelen mind lehúzódtak a hegyekről a falak közelébe. A világító golyók egy-egy kis lobbanatára elétárukt a sátorok közeli sokasága. Látni lehetett mindenfelé a közelben a janicsárok sárga-piros zászlóit, a sátorok között elnyúló ostrom-létrákat, és a zsákvászon janicsár-sátorokat, amelyekben talán tíz-húsz ember is hált. Az ostromgyűrű belső vonala összébbhúzódtott a vár körül.

- Fiaim, - mondotta Dobó, - holnap ostromot kezdenek. Háljon mindenki idekűnn.

A romlásokba tarackokat és puskásokat állított. Az ágyúkat is a romlások irányába igazította. A falak mellé köröskörül oda volt támasztva minden kópja, lándsa, bomba, csáklya, furkó, ami csak fegyverkészlet volt a várban.

S kezet nyújtott minden tisztjének.

- Fiaim, tudja már mindenitek a tennivalóját. Aludjatok, amennyit lehet. Az ostromot vissza kell vernünk.

Még az ajkán volt a szó, de a feje már a város felé fordult. Valami különös morajlás hallatszott alulról. Egyre növekvő dübörgés.

Valamennyien arra néztek.

A patak felőli kapunál Varsányinak a sípja szólal meg élesen.

- Kaput nyissatok! - kiáltja Dobó.

Növekvő zúgás lenn a városban. Lódobogás. Fegyverropogás, csattogás. Sürgető kiáltozás a falakon.

- Kaput nyiss! Lukács jön!

A kapu őrsegen Vajda János hadnagy mingyárt fáklyát gyújtat, s kitartatja. Hát ott törtet hosszú vonalban Nagy Lukácsnak a lovascsapata, a piacon éjszakázó dsebedsiken keresztül-át a vár felé.

- Le a fáklyát! - kiáltja Vajda, - a kapu alá!

Mert rögtön látta, hogy jobb azoknak sötétben jönniök.

A hidat azonnal lebecsátották, s az orgonát is felvonták.

- Puskások, mind a kapu fölé! Dárdások a kapuhoz!

A mi vitézeink egyik a másik nyomán ugratnak be. Nyomukban szökdel és tolong az üvöltöző török.

- Allah! Szára jezik! Vaj szana! Allah! Allah!

S véres dulakodás kezdődik a kapu alatt.

Egy mezitlábás piad macskaként fut fel a hid láncán. A szájában keresztbe fogott handsár. Azt a fáklyatartó őr megpillantja. Egy percig farkasszemet néznek. Az őr aztán úgy vágja a pofájába a fáklya tüzes végét, hogy a török hanyatt esik vissza a sötétségbe.

A többi török szakadatlanul Allah akbárt és szána jazikot üvöltve, egymás hegyin hátán verekedik be a kapu alatt.

- A hidat fel! - kiáltja Dobó.

A puskások lövése dörgi el a hangját.

- Nem lehet felhúzni a hidat! - harsogja le a kapus.

Látszik is, hogy tele van törökkel.

Gergely akkor ér oda. Elkapja a fáklyát egy őrtől, s a mozsárhoz törtet vele. A következő pillanatban lángot okádva dördül el a mozsár, s utcát söpör a hidon rajzó törökök között.

A hid ropogva és nyikorogva emelkedik a taligakeréknyi csigákon. A törököket is emeli fölfelé.

Innen az orgona oszlopai hullanak le, túlhan a hid záródik fel szinte visitva s végül tompán csattan.

Valami ötven török reked benn a kapu-közben. Azok dühösen forognak, csapkodnak mindenfelé, mignem rakásra hullanak a lövéstől, és a dárda-szurásoktól.

Egynehány perc mulván hörgő és vonagló emberdomb marad a sötét kapu alatt.

Dobó már a piacon áll.

A fáklyavilágnál huszonkét süvegetlen lovas száll le a lováról és a lovat kantáron tartva sorakozik vonalban előtte. A lovakon fehér és piros tajték. A lovasok zihálnak. Némelyiknek véres az arca. Egyiknek kifehérlík az inge a ketté hasított dolmány vállából.

Egy vállas kis ember előlép és megáll Dobó előtt.

- Jelentem alásan, - lihegi, - megérkeztem.

- Lukács fiam! - feleli megindultan Dobó, - láncot érdemelsz a lábadra gézengúz csavargó! Aranyláncot a nyakadra, derék jó vitézem!

S megöleli a katonáját.

- Hát hogy jöttetek be?

- Várnunk kellett kapitány uram, mig annyi törököt tudtunk levágni, hogy mindenikünknek jusson turbán meg köpönyeg. Ki-kirontottunk Szarvaskőből, s ma este már csak két turbán hiányzott. Varsányi ideadta a sipját. És bejöhettünk volna gyöngyen, kapitány uram, ha a piacon is lovasság van. De a gyalogság megneszelte, hogy nem hozzájuk tartozunk: ránk-támadtak.

- Kik hiányzanak?

A katonák egymásra tekintettek. Az éjjeli világosság csak a fél arcukat világította meg. Valamennyi vérzett. Ruhán, lovon egyaránt piroslott a vér.

- Gábor, - hangzott a szó csendesen.

- Bicskey, - hangzott megint.

- Balkányi...

- Soós Gyuri...

Dobónak a szeme megakadt egy leányhajú kis legényen, aki a sorban hátrahúzódva áll, s a lova nyaka mellé rejti az arcát.

- Balázs! - kiált rá szivdöbbenettel, - te vagy?

A fiú előlép. Féltérdre ereszkedik. Dobó lábához teszi a kezében levő véres kardot, és lehajtja a fejét szótlanul.

Balogh Balázs volt, az ő legkisebb apródja.

XVI.

Azon az éjszakán nyolcvan puskás hiján minden katona alhatott. A falak mellett, csak úgy köpönyegben és az árkokban háltak. Rajtok és mellettük a fegyver: kard, dárda. Fenn a sövény mellett a puskásoknál a puska a falra fektetve, fölporozva, lövésre peckelve, rongygyal, csepüvel takarva, hogy harmat ne érje.

Minden tíz-husz lépésnyire őr állott az alvók között. Az ágyúknál is, a tornyokban is. A város felől való oldalon álltak a legkevesebben.

Aki pedig nem volt katona, az mind fenn volt és dolgozott.

A kőmivesek mellé Dobó odarendelt minden parasztot, aki csak a várban volt, a mészárosokat, molnárokat, lakatosokat, ácsokat, a négy kovácsot, a két pecért, de még a cigányt is.

A törésekbe a leghosszabb szálfákat állíttatta be. Föld, deszka és habarcs s amennyi kő csak lehetett a hiedelmes munka össze-visszaságában, került a törésekre. A bedöntött kaput meg kell hordani földdel, kővel, homokkal, töltött hordóval. Mozsarat eléje, föléje; oldalt tarackot, szakálás ágyút, amennyi jut.

A tüfenkcsik mély árkokban állanak lent, és fel-feltüzelnek, valahányszor a munkások közül valaki a romlásban előötlik. S bizony elő-előötlik akárhogyan takarják is a fellátást vesszőkassokkal.

A szeglettoronynál Bolyky Tamás tömeti az omladékat. Ott hogy az omladék háromöles, a gerendákat kötelekkel, láncokkal szoríttatja össze a borsodi hadnagy. Bajos munka. Ki is kell néha fordulni, s lent a janicsárok mindannyiszor lőnek.

Hiába lőnek vissza rájuk, hiába szórnak le bombát, azok úgy elburkolták a helyüket a földhányással és sövénynyel, hogy csak a hegye lesködik ki a puskájuknak.

És hát a kőmivesek mozgó lámpása világít nekik a célpontokhoz.

- Fel a boronákat! - kiáltja Bolyky Tamás.

A parasztok ott állnak a gerendákkal, de azon az éjszakán közülök is hárman kerültek a sebesültek közé.

- Fel a boronákat! - ismétli Bolyky Tamás.

A parasztok habozva állnak.

A hadnagy föllép a szakadék közelébe, és ismét kiált:

- Mozduljatok hát a teremtésit! Ide! Ide!

S a boronák vagyis gerendák sebesen szállnak fölfelé. Alul ropog a török fegyver. Fent kopog a kalapács és zörög, csattog a láncokon az arasznyi hosszú vasszeg, amelylyel összeerősítik a láncot a gerendákon.

- Ne féljete! - biztatja őket a borsodi hadnagy.

S nem mer félni senki.

Egy golyó elcsattan a hadnagy sisakján, s leüti róla a forgót tartó ezüst díszet.

- Gyorsan, gyorsan!

Megragad egy szálfat: maga is láncolja a másik gerendához.

- Tamás! - kiáltja föl Mekksey, - gyere onnan!

Mert a golyó sűrűn kopog a tornyon, s lent egyre ropog a török puska.

- Azonnal, - feleli Bolyky Tamás.

A másik gerendáért hajolt le, hogy fölsegítse.

- Kötelet ide!

Marad, meghajoltan, mintha kővé vált volna.

- Tamás! - kiáltja Mekksey megrendülve.

Tamás marad féltérden. A sisak lehull a fejről, hosszú szürke haja előre omlik.

Mekksey fölrohan, s leöleli Tamást a romladék nyílásából. Fekteti a bástyafal belső szögletébe.

- Lámpást ide!

Bolyky Tamásnak viaszszin-fehér az arca. Szürke szakálán vér csordul végig, s csöpög a földön fehérítő mézporba.

- Tamás! - rendül rá Mekksey, - tudsz-e szólni?

- Tudok, - rebegi Tamás. - Küzdjetek... a hazáért...

*

A várban szanaszét lámpások és szögre akasztott szurokfáklyák égnek. Dobó lóháton jár egyik töréstől a másikhoz.

Az ókapu fölött álló torony komolyítja leginkább. A török ágyúk a kaput is bezúzták, a tornyot is megrongálták. A délfelőli oldalon kifelétől belőle a csigalépcső, s annak is el van törve négy foka.

A kaput csak be tudják rakni, de már a torony megépítésére nincs idő. Mi lesz ha a tornyot holnap is lövik? Az a torony vigyázó és puskázó hely a déli irányba. Ha ledől, nagy erőssége vesz el a várnak.

Negyven jó puskás darabontot rendel oda. Ott kell hálniok felporozott puskával, harcra készen.

- Aludjatok! - kiált fel hozzájuk. - Elég, ha két ember virraszt a külső ablakoknál!

S megfordítja a lovát. A szeglet-toronyhoz rugtat.

- Mi az itt? Mért nem dolgoztok?

- Uram, - mondja remegő hangon egy munkás, - ebben a percben lőtték el Bolyky hadnagy uramat.

A lépcsőn akkor hozták lefelé egy kőhordó saroglyán. A lába lelógott. Két keze keztyütlenül összekulcsoltan a mellvérten. Mekksey a sisakját vitte utána.

Az árnyékuk felóriásulva mozgott gyászosan a bástyafalon.

Dobó eldőbbent.

- Meghalt?

- Meg, - felelte Mekcsey szomorún.

- Dolgozzatok tovább! - kiáltotta fel Dobó a bástyára.

S leszállott a lováról. Levette a süvegét. Hozzá lépett a halotthoz és szótlanul, búsan nézett reá.

- Jó Bolyky Tamásom... Állj meg az Isten előtt: mutass rá vérző sebedre és mutass le erre a várra is.

Hajadonfővel, búsan nézett utánok, míg csak a lámpás el nem tűnt az istálók szögleténél. Aztán ismét a lovára ült, és a másik töréshez sietett a palota mögé.

Ott Zoltay egy nagy kötétekercscsel bajlódik, hogy gerendát gerendához erősítve építse be a romlást. Ő maga is segít a kötelet húzni, s közben-közben rákiáltoz az emberekre:

- Ne féltsd a kötelet: nem kolbász! Fogd meg Jancsi az irgalmát! Úgy húzd, mintha a török császárt húznád az akasztófára!

S a gerendák ropogva feszülnek egymáshoz. Az ácsok, a kovácsok, fölverik a foglaló-vasakat, s föld, kő és habarcs szaporán hull, hogy töltse a rést, amelyet a török ágyúk szaggattak.

Dobó felszól Zoltaynak:

- Gyere le!

Zoltay elereszti a kötelet, de mégegyszer visszakiált:

- Vaskapcsot rá, mentül többet!

Dobó a vállára teszi a kezét.

- Eredj aludni fiam. Holnapra erő kell!

- Csak még egypár hordót...

- Aludni takarodj! - dördült rá Dobó. - Egy! kettő!

Zoltay a süvegéhez emeli a kezét, és szótlanul ellép.

Dobó nem ismer ellentmondást.

Még Fügedyt és Petőt zavarta be Dobó, aztán maga is leszállt a palota előtt. A lovát rábizta az ajtónálló őrre. Bement a szobájába.

A kis földszinti szoba, ahova az ágyúzás óta helyezkedett, zöld cserép függő-lámpással volt megvilágítva. Az asztalon hideg hús, bor és kenyér. Dobó csak úgy állva fölvette a kenyeret és tört belőle.

A szomszéd szobából őszhajú gyászruhás asszony nyitotta Dobóra az ajtót. A kezében gyertya.

Hogy Dobót meglátta, belépett a szobába.

Baloghné volt, a Balázs apród anyja.

A derék kis úri asszony a bentrekedésekor mingyárt beleilleszkedett a helyzetbe. A kulcsárné dolgát vette át, s ő főzött Dobónak, ő gondoskodott mindenről.

- Hogy van a fia? - kérdezte Dobó.

- Alszik már, - felelte az asszony. - Hat seb is van rajta. A mellén, a fején, karján. De kapitány úr, kegyelmed nappal nem eszik, éjjel nem alszik. Ez nem lehet így tovább. Hogyha holnap se jön ebédelni, én magam hordom utána, ameddig el nem költi.

- Nem értem rá, - felelte Dobó a poharát fölhörpintve. - Az ágyam meg van-e bontva?

- Három napja úgy van éjjel nappal.

- No akkor ma lefekszek. (S valóban le is ült.) Nagy sérülése nincs tán a fiunak?

- Bizony a fején hosszú a vágás. A többi a bőrdolmánya valamennyire felfogta, hála Istennek. Minden tagját könnyen mozgatja.

- Budaházy hogy van?

- A borbély öt darabban vette ki a csontját a vállából.

- Megmarad?

- Azt mondja a borbély, hogy meg.

- Feküdjön most már maga is tekintetes asszony. Én is úgy cselekszek ma. Pihennem kell. Jóéjszakát.

A levegőbe nézett, és megint kisietett a szobából.

Az előszobában függött az éjjeli hosszú mentéje. Fölkapta. Útközben gombolta be. A Sándor-bástyára sietett. Gergelyt ott találta, amint egy legénnyel nagy bőrzacskót vitetett felfelé.

- Mi az? - szólt rá haragosan, - hát te ébren vagy? Nem megparancsoltam, hogy aludjál!

- Már teljesítettem a parancsolatot, kapitány uram, - felelte Gergely, - aludtam. De eszembe jutott, hogy a harmat rászáll az ágyúkra. Száraz port hordatok mindenüvé.

Dobó leszólt a világító mozsárhoz:

- Tűz!

A mozsár sistergett és eldördült. A golyó lángot hányt a száz ölnyi magasban és pattogott és megvilágította a vár körületét.

A török tábor mozdulatlan a vár körül. Csak az örök ülnek helyenkint fülig begallérozottan a csapatok előtt.

Dobó követte Bornemisszát a templombástyára s nézte hogyan fujja ki a nedves port a gyújtólyukakból, és hogyan hint mindenhova gondosan szárazat. Hogyan nézi meg, helyén-e a kanóc? a döröklő-rúd? a porkanál? a golyó? A pattantyusok ott aludtak az ágyú mellett, subában.

- Eredj és aludj, - mondta Dobó.

Őmaga ott-maradt. Állt összefont karral a bástya ormán a Baba-ágyú mellett. S a körülötte hallgató nagy csöndességben fölemelte a szemét az égre.

Holdatlan felhős hideg ég. Csak egy kis tisztáson ragyog egynéhány fehér csillag.

Dobó levette a süvegét és térdre ereszkedett. Az égre fordította a szemét.

- Istenem! - mormolta, a kezét imádkozásra illesztve, - látod ezt a rengeteg rablót, gyilkos hadat. Látod a mi kis romladozó várunkat, s benne ezt a maroknyi elszánt népet... A te nagy mindenségben kicsi semmiség ez a földi világ. Óh, de minekünk ez a mindenségünk! Ha kell a mi életünk, vedd el uram tőlünk! Hulljunk el, mint a fűszál a kaszás vágása alatt! Csak ez az ország maradjon meg... ez a kis Magyarország...

Az arca halvány volt. Szeméből kicsordult a könny. És könnyes arccal folytatta:

- Mária, Jézus anyja, Magyarország védő asszonya! A te képedet hordozzuk a zászlóinkon! A te nevedet milliók ajka énekli magyarul! Könyörögj érettünk!

És ismét folytatta:

- Szent István király! Nézz alá az égből! Nézd pusztuló országodat, veszendő nemzetedet! Nézd Egert, ahol még állnak a te templomod falai, és ahol még a te nyelveden, a te vallásodon dicséri a nép a Mindenhatót. Mozdulj meg mennyei sátorodban. Szent István király, óh borulj az Isten lába elé! Isten, Isten! Legyen a szived a miénk!

Az a kis tisztás az égen mintha az ég ablaka volna, s benne a csillagok, fehér gyertyalángok...

Dobó megtörülte a szemét s az ágyú fájára ült. Nézett mély gondban, mozdulatlanul a vár alatti sötétségbe.

A török tábor halk morajlással aludt. Százezer ember lélekzetéből remegett a levegő.

Dobó háttal az ágyúcsőre könyökölt. A feje lekókadott. A karjára hajlott: elaludt.

XVII.

Az istálók táján egy éretlen vékony kakaskikirikelés, nyomban egy vastag kukorikú. A fekete eget halvány szürke szalag választja el kelet felől a domboktól.

Virrad.

Mintha a föld rögei mozdulnának lent. Széles messzeségben halk csörgés támad. Fekete hullámokként mozog a föld színe, s a csörgés, morajlás egyre hangosabb. Már egy-egy csengetyűszó is belekeveredik a csörgésbe, egy-egy halk sipszó is. A szürke szalag az éghatár alján egyre szélesebb, az éji homály az ég mennyezetén már átlátszó fátyol.

Már látni a zászlók mozgását odalenn. Már látni a turbánok fehéres csoportjait, az égnek meredő vékony létrákat, amelyek imbolyogva közelednek a vár felé.

A keleti ég gyorsan világosodik. A szürkesség helyét rózsaszín foglalja el, s az oszladozó hideg homályból előmerednek már a vár tetőtlen tornyai és romlott falai.

- Uram! - szól Bornemissza.

S Dobó vállára teszi a kezét.

Dobó fölserken.

- Te vagy Gergely?

S letekint a hullámozó török sokaságra.

- Ébresztőt fuvass!

A bástyakürt megharsan. Nyolc kürt felel azonnal reá. Fegyverek zördülnek. Dobogás és emberszó hangzik egyszerre mindenfelé. A külső vár árcai is megelevenülnek. A bástyákon és falakon felsorakozik a katonaság.

Dobó lóra pattan, s a virradat világosságánál vizsgálja, melyik részen, hogy állanak a török dandárok?

Hátul a paloták felől áll a legtöbb.

- Amint a falra rohannak, a laptákat vessétek alá! - rendelkezik Dobó mindenütt.

Kristóf apród a piacon találkozik a kapitánnyal.

Szürke kis török lovon ül, és sötétkék meleg mente takarja.

- Jóreggelt kapitány uram. A páncélt kihozzam-e?

- Ne. Azonnal bemegyek.

De nem megy be: bástyától bástyához száguld, hogy lássa mint készülnek.

- Csak a sűrűjére lőjjetek majd, - mondja a pattantyusoknak. - A fő most a tüzes laptá.

Aztán ismét kiált:

- Addig a falakra ne hágjatok, míg a török az ágyúkat ki nem sütötte.

A lapták nagy gulákban állnak a romlások közelében. Hetekig készültek azok. Bornemissza Gergely még egy kis belső töltést is rakatott beléjük. A lapták azzal kétszeres erejűvé váltak. Először akkor sülték el, mikor levetették őket; másodszor, mikor kiesett a magvok. Azután percekig égő nagy fehér szikrák szökeltek belőle széjjel - vélhetőleg porrá tört porcelán volt bennök, - akinek a ruhájára, arcára pattantak, bezzeg ugrott tőle.

A török olyat nem tudott gyártani.

Kristóf apród darabig várt a palota ajtaja előtt az urára, azután mikor látta, hogy az egyre sebesebben száguld egyik bástyáról a másikra, bement a terembe és kihozta, a lovára rakta a mellvértet, karvasat, combvasat, hóna alá fogta a sisakot, és a szeglet-toronynál eléje került Dobónak.

Dobó csakúgy lóháton szedte magára a vasruhát. Kristóf lóháton ülve adta rá a mellvértet, a karvasat, a vaskeztüket. Azután leugrott a lováról s a lábvasakat szíjjazta fel az urának. Végül az aranyos sisakot nyújtotta föl neki.

- A másikat hozd ki, - felelte Dobó, - az acélsisakot.

Már akkor olyan világos volt, hogy lent a törökcsapatokat tisztán lehetett látni. Északról és keletről a falak alatt az árkokban ezernyi turbán fehérlett és ezüstösen fénylő sisakok is hullámozgottak. De még csak álltak. A jelet várták, hogy az ostromot megkezdjék.

Nem sokáig kellett várniok. Amint a világosság annyira megnőtt, hogy a rontások fokait, a kiálló köveket s gerendasorokat meg lehetett látni, a török táborban a müezzinek ájtatos ezán-énekzése hangzott egyszerre száz helyen is a vár körül. A rengeteg tábor messzeterjedő zörgéssel borult arcra, s emelkedett vissza térdre.

Mint mikor közelgő zivatar mormol, úgy mormolta a nagy pogány tábor az imádságot:

...Allah... prófétánk Mahammed... bátorítsd meg a szivünket... Terjeszd ki győzhetetlen karjaidat... Dugd be tüzet-okádó szereiknek torkát... Változtasd ebekké a hitetlen eszteleneket, hogy egymást mardossák halálra... Küldj forgószelet földjökre, hogy szemök elteljen porral, s földhöz veressenek... Törd össze lábuknak csontját, hogy előttünk meg ne állhassanak... Szégyenítsd meg őket dicsőséges prófétánk, hogy fölöttük tündökölhessünk, és a te országod örökké virágozzon!

S nagy zörgéssel fölpattantak.

- Bismillah! (Isten nevében!)

A török ágyúk és puskák egyszerre megdörögnek. A vár falai megrendülnek, töltések szerteszakadoznak az odarobbanó töméntelen ágyúgolyótól. A bástyák sövényére záporként hull a

nyíl és a puszkagolyó. A levegő puszkaporbűdösséggel telik meg. Az eget-földet reszkettető dörgése a dobok, kürtök, trombiták lármája, százezernyi török *Allah!*-üvöltése viharzik.

Az árkokból sáskák sokaságaként ugrálnak elő a gomolygó puszkaporfüstben az aszabok, jani-csárok, delik, dsebedsik, s mindenféle gyalogtörök. Az ostromlétráknak erdeje száll a megrombolt falak és bástyák felé, s a létrák mögül a nyilak zápora suhog magas ívekben a falakra.

És harsog mindenfelől a török tábori zenekar.

De fölülről is lezúdul a felelet. A lefelé irányzott ágyúk lángot, vasat, ólmot és üvegcserepet okádnak oda, ahol a legsűrűbben sokadozik a török. Százak borulnak vérbe, s ingadoznak, dőlnek. De százak tolongnak ugyanabban a percben az elesettek fölé.

A kénbűz gomolygó füstben terjedez a várban is.

A vashorgas török ostromlétrák belecsattannak a kőbe, a vasba, a gerendába és szinte futva emelkedik fölfelé a falakon a sokaság. A fejeken paizs. Az egyik kézben szakálas lándzsa, a szájban keresztbe fogott tör.

Huszonhét vörös török zászló leng-lobog, vezeti a hadat a létrán fölfelé a paloták mögött a romlásokon.

- *Allah akbár! La illa Allah! Ja kerim! Ja rahim! Ja fettah!* - viharzik szüntelen az ordítás.

- Falra! Falra! - hangzik fenn mindenfelől.

S a falak megnépesülnek. Csak most indul meg a bomba-hullás. Csak úgy kézzel dobálják alá a sistergő, aztán lángoló s végül durrogó bombákat. Ezernyi hulló dörgő pattogó villám. Rikoltások, ordítások, füst, durrogás, kénbűz, pokol. A létrák horogvasán csattog a szekerce, a csákány, a fejsze. Némelyik létrán húsz ember is kapaszkodik, mikor leszakad.

- Allah! Ja kerim!

Egymást törve zuhognak alá, s utcát csapnak a lent nyüzsgőkön.

- Ja rahim! Alláh!

Azonban a helyükbe egy perc múlva új hulláma torlódik a fegyveres sokaságnak, s a felkapcsolt létrák mellé új létrák emelkednek.

- *Alláh! Alláh akbár! Alláh!*

A szeglet-bástyán, amelynek tegnap este óta Bolyky-bástyája a neve, Gergely deák meg Zoltay rendelkezik. Gergely mindenfelé ügyelve, Zoltay a falon.

Az ostrom vihara ott még erősebben zúg, mint a másik három törésnél. Mert a szakadék nagyobb. A feltörekvők is többen erőlködnek.

- Alláh akbár! - üvölt egy minden más hangot elnyomó érces hang, mintha óriás rézüstből bődülne.

A bombák százával verik le a mászókat, s oldalt is lőnek rájuk. De nem drága a töröknek semmi élet, mikor annyi van. Csak egyszer be tudjon törni tíz! A nyomában már egymást tolvá óriási folyamként dőlne be mind a had.

Hát ember kell a gátra!

A bombák már egy órája verik vissza a szakadatlanul fölfelé erőlködőket. A duplán sülő bombák szokatlanok a töröknek. Egy-egy szétpattanó bomba körül jajtáncok keletkeznek, de a ritkulást egy-két percre rá összenyomja a tolongás. Új létrák, új harcosok lesik a falat. A tűz akárhogy seprí őket, mindig marad létra és a létrán ember, s amint a nagy első létra megfe-

szült a kőben, a kisebb létrákat egymásnak adogatják fel és kapogatják el, hogy a szakadékba s a felső párkányra akasszák.

- Kapjátok fel a létrát! - kurjant rájuk Gergely.

S a török nagy elképedésére nem hogy szaggatnák a létrát, hanem amint felnyujtogatják, odafenn szépen elkapják és felrántják.

Már valami öt létrát elrántottak tőlük, mikor egy sárgarézbe öltözött török tiszt úgy kapcsolja fel a magáét, hogy azonnal rá is nehezedik.

- Huzzátok! - kiáltja Gergely.

S belelőki a létra fokai közé a kopjája végét. Feszíti.

- Segitsetek!

A létra hidként mered el a faltól. A végén lóg a sárgarézes török. A kezében bojtos hosszú lándzsa. De hogy a levegőbe került, kiejti a pajzsot és lándzsát, s két kézzel kapaszkodik az alsó fokba.

Lóg a levegőben.

Alant a sereg üvöltöz.

- Alláh! Alláh!

Gergely szeretné berántani a törököt. Nincs idő rá. Egy prémes sapkájú aszab szökik fel a másik létrán, azzal kell elbánnia.

- Fordítsátok le! - kiáltja verejtékes arccal a létrát húzó négy legénynek.

Egy vitéze esik össze előtte: Gyulai Gyuri. Gergely átugrik rajta a kopjájával: vállon döfi az aszabot. Az aszab egy minutumot ingadozik, miközben a karját végig-pirosítja a vére. Aztán hanyatt homlok zuhan le, s magával sodor valami tizet a feltörekvőkől.

Most már a legények is megfogadják a szót: egyet fordítanak a létrán. A rézpáncélos töröknek választania kell: a karficamodás, vagy a levegőben való húsz-öles repülés között.

Az utóbbit választja.

Egy török dobos, aki cipó forma dobot zörget lenn, valami tíz ölnyire a faltól, éppen a fejére kapja a rézembert, s vele együtt terül a holtak közé.

De mi ez az ezrek között!

Egy krokodilus-bőr paizs emelkedik futva fölfelé, mintha szárnyas ember hozná. Alatta a török nem látható. A sima paizson elcsuszlik a kopja hegye. A ravasz török bizonyára a sisakja hegyéhez kapcsolta a paizs közepét. Akármerről szúrják, csak elbillen a paizs, s levegőt szúr a kopja.

Gergely egy hoppra ott-terem.

- Így kell azt!

A vastag végét fordítja előre a kopjának, s végig reccsent vele a krokodilus törökön. A török fejével hanyatlik vissza.

S közben szüntelen hangzik az üvöltés:

- Allah akbar! Ja kerim! Ja fettah!

Olykor magyarul is:

- Adjátok meg a várat!

- Nesze! - rikoltja Zoltay.

S rettentő csákányütéssel lyukaszt át pajzsot, sisakot és koponyát.

Ő a falszakadék tulsó végén csak csákánnyal dolgozik. A fal derékig takarja. A kopjával való munkát a legényeinek engedte át. Ő maga ott áll egy gerendafal fölött, ahova könnyű létrát akasztani, ahol létra létra mellett áll, és sűrűn nyüzsög fel a fegyveres sokaság.

Egy-két létrát eltöretett, de aztán nagyot kurjant:

- Csak a fejire fiúk!

S ő maga is legelőbbre állt, hogy személyesen fogadja az érkezőket. A páncélja acélból való. A csákánya nyele olyan hosszú, mint a bot. Az arca csupa verejték, de azért eleven mint a csikó. Meg-megpöködi a két markát s kiált:

- Gyere csak, füstös, gyere, egyem azt a szép bornyuszájú pofádat! - biztat egy feketeképű szerecsent, aki nádból font könnyű kerek paizsszal rugtat fölfelé a bombák gomolygó füstjébe, s a paizs mögül ki-kivillantja a szeme fehérét.

Amint egy ölnyire ér, golyóként összeguborodva halad tovább. Az a szándéka, hogy a létra felső fokán hirtelen kirugódva, belevágja a lándsát Zoltayba, s fenn teremjen az ormon.

Az egri pasaság annak van ígérve, aki elsőül tűzi ki a diadal zászlaját. Tudják ezt a várbeliek is.

Hát szökdécsel fölfelé a fekete párdúc. A nyomában egy nagyszakálú dsebedsi tajtékszó szájjal üvölti az Allah akbárt. Az övszíjában hátul rövidnyelű lófarkas zászló. A szájában keresztbe illeszti a széles meztelen jataágant.

- Allah akbár! Ja kerim! Ja rahim!

Zoltay lerántja a sisakja rostélyát. Éppen jókor. A szerecsen egyenesre rugódva döfi fel a lándsát, s beletöri a hegyét a sisak álladzó gombjába.

Abban a pillanatban rácsattan a csákány, s a szerecsen a létráról a levegőbe dőlve fejjel hull alá.

Ott a szakálás, aki alatta volt. Annak nem lándsá van a kezében, hanem láncra kötött szöges buzogány. A buzogány feje láncon lóg. Liheg mint a kovácsfujtató.

Zoltay elkapja a fejét az ütéstől, s úgy vág vissza a csákánynyal, hogy a szakálás török keze eltörik, félreletyen.

A török darabig félkézen lógva bög egy Alláhot, de egy második ütés elnémítja. S a nagy test az élőket söpörve hömpölyög le a létrán.

- Tisztelem a prófétádat! - kiáltja utána Zoltay.

S oldalt tekint a füstben.

- Üsd fiam János! - kiáltja egy vitézének, - üsd mintha tüzes mennykő volnál. Puff! Ez se lesz egri basa.

- Mit vársz! - kurjint a másiknak. - Talán azt várod, hogy megcsókoljon! Puff! az apja irgalmát!

Aztán, hogy ő eléje tolakodik nagysebesen egy acélinges turbános gureba, odakiált a mellette állóknak:

- Így tapintsatok rá!

A nyakát találta. A vér fölpreckel a falra, s a gureba oldalt forogva hull lefelé.

- Hullj a pokol fenekéig! - kacagja vigan.

De aztán csodálkozva tekint a lábára: a nadrágján két arasznyi hosszan szakadás lefeg, hogy a combja is kivöröslik belőle. Azonban nincs idő mégcsak a csodálkozásra se: megint közelbe jut egy pogány...

- Gyere koma.

A nap már kisütött, amennyire az ágyuk és bombák füstjén át látható. De olykor, hogy a szellő félrekapja a füstöt, látni amint vakító csillogással özönlik a sok acélpaizsos, aranygombos zászlókat hozó ellenség. S nincs szünet a dörgésben, puffogásban, zuhogásban, remegésben, Jézus és Allah üvöltésekben, pokoli lármában.

Dobó lóháton nyargal egyik ostromlott helyről a másikhoz. Itt ágyút irányoz, amott a sebe-sülteket hordatja. Tömet, lövést sürget. Kopját, lándsát hordat oda, ahol a fegyver fogytán van. Biztat, dicsér, korhol, káromkodik, két apródját minduntalan futtatja az álló sereghez, amelylyel Mekcsey rendelkezik a belső várban.

- Száz embert a palotákhoz! Ötvenet a Bolyky-bástyára! Ötvenet az ókapuhoz!

S a csapatok félórai harc után felváltódnak. Izzadtan, piszkosan, puskaportól bűdösen, de lelkesülten vonulnak be pihenni a vár két kocsmája elé, s dicsekedve beszélnek a még nem harcoltaknak a hőstetteiket.

Azok pedig szinte toporzékolva égnék a harci vágytól. Mekcsey titkon maga is dühöng, hogy nem harcolhat, hanem ott kell ácsorognia a vár udvarán, s meg kell elégednie azzal, hogy Dobó üzeneteire fel-felmozdít egy-egy csapatot, s biztató szóval látja el őket:

- Vitézül fiaim! Minden fegyver az országot is védi!

S azok kipirult arccal, lódulnak a zúgó zivatarba.

Már izmosak az ostromlétrák a vértől. A létrák körületén biborszínű a fal. Lent a halottak és haldoklók vonagló véres dombok. De lent új meg új ezrek hágnak-szökellnek üvöltve a halottakra. Szólnak a kürtök, ropognak a dobok, harsog a tábori zenekar, s a szakadatlan Allah üvöltésbe belevegyül fent a harci rikoltás, lent a lóháton nyargalászó jaszaulok parancsosztó kiáltozása, az ágyúbömbölés, a puskadörgés, bombaropogás, paripák nyerítése, haldoklók hörgése, létrák recsegése-ropogása.

- Gyere basa, gyere! Püff!...

- Mondd meg a prófétádnak, hogy ezt Zoltay vágta! - hangzik a bástya füst-fellegéből másik kiáltás.

Állati üvöltés és mozsárdörgés nyomja el a vitéz kiáltásait. De a körülötte nyüzsgő alakok és fegyverek gyors forgása láttatja, hogy a legénység ott serényen dolgozik.

A napot füst homályosítja el. A vár körülete is gomolygó füst, amelyből ki-kitündöklük egy-egy sisakos török hadtest, előbarnálk egy-egy sor puskaport hozott teve, s fel-fellobognak a zászlók és boncsokok.

Az ókapu bástyájánál váltakozik a legtöbb ember. Pető Gáspár intézkedik ottan. Mázsás kögolyókkal szaggatja ott a török a falat és a palánkot, valahányszor a létrák erdeje megritkul.

A betömött kaput csákllyákkal és ásókkal rontja a török, s az orgona oszlopaiból már hármat kitört.

- Ötszáz - kiáltja Dobó Kristófnak.

S Kristóf fordítja a lovát: száguld ötszáz emberért.

Ez csaknem mind a tartalék.

Mekcsey fölcsatolja a sisakját, s tizedmagával fut az ókapunak. Ha betörnek, megkezdődik az ő munkája is; a belső vár védelme.

S a kapu alatt, meg a kapu bástyán úgy hull a török, mint a légy. A toronyból a mi puskásaink szaporán lövöldözve rogyasztják őket halomra. Pető Gáspár mennydörgő szava hangzik minduntalan:

- Utánam fiúk! Ne hátrálj! Két kézzel, a teremtsit neki!

S ő maga immár derékig véresen, nagy sujtásokkal forgatja hol a csákányát, hol a kopjáját.

- Jézus segits!

- Alláh! Alláh!

Mikor meggyérül helyenként a létrák népe, *vízet! vizet!* - kiáltozás hangzik mindenfelől.

Az asszonyok ott hordják a vizet a bástya alatt korsókban és fakupákban.

Pető felkap egy fakupát. A sisakja rostélyát feltaszítja. Iszik oly mohón, hogy kétfelől patak-ként csurog a páncéljára a víz; csurog tovább ki a páncélból a könyökén, térdén, sarkain, mint a kútcsőből. De gondol is ő ezzel dühében és szomjában.

Ahogy leveszi a kupát lihegő szájáról, látja, hogy egy török fenn ugrál a falon. Egyik kezében boncsokat tart. A másikkal vagdal veszettül. S utána fellökken a másik török fej, meg a harmadik.

- Haj! az apátok irgalmát!

S berántja a boncsokos törököt a lábaszáránál fogva. Lehempereg vele a lépcsőn. Fogja a nyakát, mikor megakaszkodnak. Veri arcba a vaskeztyüs öklével.

- Ne kutya!

Azután ismét felugrik. Lihegve hagyja ott a félig megfojtott törököt a lent forgolódó paraszt népnek. Ő maga visszahamarkodik a bástyára. Űt, vág gyors kézzel egy pillanatban hatfelé is.

- Alláh akbár!

Hemzseg a török a falon. Már a mieink is dőlnek, esnek el véresen. Egy akindsi macskaként szökdel fel a toronyra. Feljutott! Kitűzi a zászlót. Lenn a török had viharos diadalordítása üdvözlí.

- Jézus segits!

No nem leng azt ott két percre se. Odarohanó vitézeink a további feltolakodókat agyalják. Egy rozsdás-sisakú magyar vitéz már szökdelve kúszik az akindsi után az oromra. Megveti a sarkát egy kőben s irtózatos csapást mér rá. A török karja a zászlóval együtt hull le a magasból.

- Ki vagy? - üvölti Pető örömmel a fal alatt.

A vitéz megfordul és büszkén kiáltja vissza.

- Komlói Antal!

A paloták felől nyargalva jön a kis Balázs apród. A fél feje be van kötve fehér kendővel. De azért csakúgy röpköd, mintha semmi baja se volna.

- A palotánál kiszakadt a tömés! - kiáltja.

- Száz embert! - parancsol Dobó.

S mig a fiu Mekcseyhez nyargal, ő maga a lován előre hajolva száguld a palotákhoz.

A török kiszakította a tömést! A gerendák úgy állnak ki a falból, mint a sült halból a gerinc. A falon mászó török nép sűrűsége, mint a veres hangyáké. Dobó felugrik a fal tetejére. Egy török fejét kettéhasítja. Egyet lábbal rúg vissza le. És lekiált:

- Döntsétek ki a gerendát!

Addig befelé huzták csáklyákkal. Dobó szavára kifelé lódítják egyszerre.

A gerendák magukkal söprik létrástól az üvöltő pogányokat. Az öreg Cecey visítása repíti át a lármát.

- Krisztusa ne legyen.

A pogányok lesöprése után nagy lyuk tátong a falon. Csakegy: egy-két öllel feljebb vagy lejjebb, küzdeni kell a feltolakodók ellen.

A magyar zászlót leüti egy golyó a falról. Kihull a törökök közé. Ime mire jó a nagy fal-szakadék: egy magyar katona kiugrik rajta: szembe csap egy törököt, s beragadja a zászlót, mielőtt hozzá vághatnának.

- Látlak fiam Török László! - kiáltja örömmel Dobó.

Ágyúgolyó csap a falba, s kőporral veti tele a katonák szemét. Dobó előtt egy testes ősz ember hanyatlik a falhoz, s dől el a fal hosszában. A sisak leesik a fejéről, s Dobó lábához gurul.

Dobó kitörli a szemét, s ránéz: András fekszik ott, a gondoktól ráncos homlokú egri bíró. Kezében görcsösen szorítja a kardot. S a nyakából mintha kioldódott nyakkendője volna hosszú vonalban fut a vére.

De im mind a két apródja fut az ó-kapu felől. Egy pillantás az ó-kapu tornyára: ott leng a magasban a lófarkas török zászló! egy, kettő, öt, tíz is, egyre több!

És a torony réseiből befelé ropog a puska a várvédőkre. A janicsárok meg kívülről másszák a tornyot. Nagy lengő piros zászlót visz az egyik a foga között, hogy a torony ormára kitűzze.

A vár belsején rémület morajlik át. A vár körül százezer török diadalüvöltése reszketteti meg a levegőt.

- Alláh! Ja kerim!

A magyar arcok elsápadnak. Kardok lebocsátkoznak, mintha megbénult volna minden kar.

Dobó lóra ugrik, s a templom-bástyára szöktet. Az ágyúkat a torony derekának irányozza. S mig a janicsárok valami háromezrét, diadallal rajzanak a tornyon, három ágyút egyszerre eldördít.

A torony meginog, mint valami részeg óriás. S dől. Nagy robbanással esik hosszan a földre. A mészpor fellepként csap fel az omladékokból; s a kövekből csordul a török vér, mint szüreti sajtóból a bor.

A többi, aki betolongott a kapun meg a falakon, ez égszakadás-földindulásra rémulten fordít hátat, s nem telik belé öt perc, üresek ott az ostromlétrák.

Csak a holtak és haldoklók véres sokasága borítja kívül-belül, az ókaput és a környékét.

Dél felé a többi helyeken is csendesül lassankint a harc. Oszlik a füst. Előtör a napfény. A falak alatt ezrével hever a kormos-véres holt és sebesült török, s a levegő részeg a sebesültek *ej vál és meded!* kiáltozásától. Mint a birkabőgés.

A jaszauloknak nincs semmi hatalmuk többé, hogy aznapon rábirják a katonaságot az ostromlásra.

De a vár piaca is tele van véresen álló, ülő, heverő sebesültekkel.

A borbélyok és asszonyok ott forgolódnak valamennyien vizes tállal, gyolcscsal, tépéssel, timsóval és árnikával a sebesült vitézek körül. Némelyek nyöszörögnek, mások rázonkodnak, fogukat csikorgatják.

S még mindig hoznak egyet-egyet a torony omladékaik közül. Kit targoncán, kit lepedőben.

Olyankor valamennyi arc arra fordul: kit hoznak. S a név szájról-szájra jön előre.

- Görgey Péter... Pozsgay Jancsi... Zirkó Jakab... Urbán Gyuri...

- Él-e?

- Él még. A vállát lötték át.

Akinek keze vagy lába van ellőve, a borbélyok azt kapják először munkába. Bekötik úgy ahogy tudják. A többinek ideiglen meg kell elégednie azzal, hogy az asszonyok mossák a sebüket. Nagyobb része némán tűri a szenvedést, s várja míg sorra kerül. De némelyek keservesen nyögve fájlalják a bajukat.

- Istenem! Istenem! - sirja egy fiatal katona, Arany Mihály nevű egri puskás, - a félszemem kilőtték.

S véres arcára szorítja égett szélű inge ujját.

Pető ott ül egy paraszt-szűrrel letakart szalmaszéken a többi között. A lábaikráján akkora a seb, hogy tócsába gyülik a szék alatt a vére. S nem is fegyvertől, hanem egy lepattant kő sebezte meg.

- Ne óbégass Miska! - szól vállról a katonára. - Inkább félszemmel élj az egri várban, mintsem, hogy két szemmel akasszon fel a török!

S a fogát összeszorítva tűri, hogy a borbély árnikával mossa az iszonyu sebet a lábán.

Az apróbb sebek szenvedői oda se néznek a borbélyoknak: megmosakodnak maguk. Sokan inget váltanak ott a piacon, mert a sebesüléseknél is kellemetlenebb nekik a csupa verejték ing. S vigan beszélnek:

- Hát én meg...

- Hát nekem meg...

A holtak ott hevernek már rendben a templom ajtajában. Véresek, rongyosak, kormosak, pörkölteket, mozdulatlanok. Egy fejetlen is van köztük. Egy kar is hever ott, még a dolmányujj is rajta, - vállban szakadt le valahogy.

Egy asszony jajgató sirással megy a piac felől a templomnak.

Dobó leszáll a lováról és leveszi a sisakját, úgy megy végig komor-bágyadtan a halottak előtt.

Az egri bíró is ott fekszik. Ősz haja be van pirosodva vérrel. Portól lepott fekete csizmáján is látszik egy lövés vérfoltja. A két fia ott térdel mellette.

Dobó odaszól Balázs apródnak:

- Hozd ide a város lobogóját!

S a város kékvörös zászlóját leszakítja a nyeléről, s ráteríti az egri bíróra - szemfedőnek.

ÖTÖDIK RÉSZ HOLD-FOGYATKOZÁS

I.

Szarvaskő kapitánya ott állt napestig a vára tornyában, és hallgatta hogyan dörög az ágyú Eger felől.

Szarvaskőn szépen sütött az őszi nap. Az erdő alig egypár napja indult sárgulásnak, s hogy eddig mindennap esett az eső, s minden éjjel tiszta volt az ég, a fák alja és a patak mente újra kizöldült. Mintha nem is őszt volna, hanem tavaszt.

Szarvaskő annyira van Egertől, mint Isaszeg Gödöllőtől, vagy Siófoktól Füred a vizen át. Csak hogy hegyek között áll; hegy hegyen Felnémettől felfele egyre sűrűbben, mintha egy nagy kéz egymásra tolta volna a hegyeket, - akkoraforma hegyeket, mint a Szent Gellért hegye Budán. Csak egy keskeny kanyargó mély út viszen Szarvaskőre.

Mikor reggelenként az ágyúk megdördültek, a felhő megsokasodott, megsötétedett az égen, s egy óra nem telt belé, hullt az eső. Néha szennyes eső is hullott. Odáig elvitte a szél a felhőbe belekeveredett füstöt, s mintha a mennybéli kéményseprők mosdóvizét öntenék alá, úgy bemocskolta olykor az eső a szarvaskői falakat, az udvart, a sziklákat, és a várkapitány úr őszirózsáit.

Szarvaskő olyanféle kis vár, mint Drégely volt. Magas palakő-sziklán épült. S mintha a feltornyosult sziklák tetejét faragták volna ki várnak, olybá tünt fel annak, aki először látta. Dehát kicsiny volt. Csupáncsak három épület fért el rajta, s udvara csak annyi, hogy egy kocsi megfordulhatott benne. Hát inkább vadászkastély volt az. Menedéknek csak abban az időben lehetett használni, mikor még az ágyút nem ismerték. Történetünk idejében már legfeljebb arra jó, hogy pihenője legyen az Egerbe vonuló csapatoknak, s hogy postaállomás legyen, mikor Egert ellenség szállja meg.

Ha Eger megdől, Szalkay Balázs uram lóra ülhet a maga negyvenkilenc katonájával és mehet az északi megyékbe a rokonaihoz, - hacsak úgy nem akar tenni, mint a haragos Szondy, vagy mint Nyáry Lőrinc a szolnoki kapitány, aki ennek a hónapnak a negyedikén, egymaga állott ki a százezernyi török ellen a vár kapujába.

- Gyertek hát: én nem szöktem el!

Hát ott állongott a jó Szalkay Balázs a toronyban. Sarkig érő, vargányaszínű galléros őszi mente volt rajta, s rókaprémes kucsma a fején. Aggodalommal meresztette nedves kék szemét arra a magas hegyre, amely az Eger felé való látást elfödte előle. Egert nem láthatta, hát nézte a hegyet. Ha másfelé nézett volna, akkor is hegyet látott volna, mert a hegyek olyan közel vannak, hogy egy jó puskával akármelyik hegyoldalban legelő őzre rálőhetne.

A vár alatt egynéhány házacska, s az Eger patak.⁸ A patak mentén köves kocsíút.

Hát állt Szalkay uram a toronyban és nézte a semmit.

Csöndesség környékezte. Nem csoda, hogy Balázs uram majdnem hanyatt is esett, mikor egyszerre a háta mögött álló őr belerikoltott a kürtjébe.

⁸ Ma kicsike falu áll a jobbágyházak helyén s a falu arról nevezetes, hogy télen egy napra sem láthatja az égi napot.

- Jönnék, - mentegetődzik az őr, mikor látja, hogy az ura megrettent a váratlan kürtszótól, s a kezét pofonra emeli.

- Bivaly! - ordít reá Balázs úr, - mit kürtölsz a fülembe, ha itt vagyok! Tulok!

Lepillant a sziklákon fölkanarodó ösvényre, hát két lovat lát maga alatt. Úrfélék. A kisebbik talán apród. Messziről jöhetnek, mert mögöttük a nyereg motyóval van megrakva. A vállukon kurta puskák. Mind a kettőn kengyelig érő diószínű menték.

- Ezek nem Egerből jönnek, - tűnődik fennhangon Szalkay.

- Talán Vas Miklós, - véli a toronyőr.

Kap az ura szaván, hogy az előbbi ostobaságot feledtesse. Azonban rossz napja van: Balázs urat megint ellobbantja a boszúság.

- Már hogy jönne Vas Miklós te toklyó! te bivalybornyú! Azt hiszed, hogy annyira van Bécs mint Apátfalva! Apád csutorája, te öszvér!

Mióta Egert vívta a török, mindig ingerült volt a jó ember. Most meg hogy a kürtszótól való megrettenését szégyelte a szolgája előtt, majd felfalta.

Az őr vörösre izzadt röstelkedésében. Nem mert többet szólni. Szalkay uram fogta a kardja közepét, s leindult a csigalépcsőn, hogy megnézzék miféle madár jött? Mert két nap óta mindig csak mentek innen. Jönni nem jött senki.

A vár udvarán egy fiatal merész-tekintetű s halvány arcú legény állott. Se bajusza, se szakála. A két lovat mögötte az apródféle fiú fogta. A legény ahogy meglátta, a gazdát, eléje lépett. A süvegét nagy lendítéssel levette s meghajolt:

- Bornemissza egri főhadnagynak az öcsce vagyok. A nevem János. Ez a fiú meg Réz Miklós diák. A várban van az ő bátyja is.

Szalkay kezét nyújtott Bornemissza Jánosnak. A másiknak nem. Gyakorlott szeme megismerte, hogy amaz nem úr.

- Isten hozott, - mondotta egykedvűen. - A bátyádat nem ismerem. De ha találkozok vele, megcsókolom. Kedves vendégem vagy.

Egy tekintettel a kezére csodálkozott a jövevénynek, hogy keztyű van rajta, - micsoda asszonyos fiatalember ez! - és szíves kézmozdulattal intett az ajtó felé.

- Köszönöm, - bókkolt az ifjú. - Nem vendégül jöttem, csak egypár kérdésre. Azt szeretném tudni, mi a hír Egerben?

Szalkay vállat vont és Eger felé intett:

- Hallhatod!

- Hallom, hogy ágyúznak.

- Már tizenkilencedik napja.

- Erős a vár?

Szalkay megint vállat vont:

- Erős a török is.

- Van elég katona?

- Ezer kilencszáz harmincöten voltak tizedikén. Azóta folyton lövik őket.

- A király nem küldött segítséget?

- Eddig nem.

- De a püspök?

- Az se.

- De várnak?

- Várni várnak. De ne beszéljünk olyan sokat öcsém. Jer és pihend ki a fáradságodat. A lovadról látom, hogy kora hajnalban indultál.

Látszott Balázs úron, hogy az érkezettnek szapora kérdései ott a vár udvarán állva, nem kedvesek neki. Ő maga is rég az asztalhoz kíváncszott már, és csak az ostrom morajlása tartotta odakünn. Az idő már délfelé jár, és még nem is reggelizett.

- Uram, - mondotta kérlelőn a jövevény az ajtóban, - az a fiú, aki velem jött, teológus diák.

- Diák? Hát akkor... Hé diák! - kiáltott félvállról.

Szobát adott a vendégeinek, s illatos mosdóvizet. (Varsányi hozott neki a török táborból holmi rózsasajtot. Azzal akart dicsekedni.)

Mikor a vendégei bekerültek az ebédlőbe, már meg is volt terítve, sőt a sült nyúl is ott párolgott az asztalon.

- Megint nyúl? - förmedt Balázs úr a szakácsasszonyra.

S hogy a két ifju belépett, mentegetődzött:

- Mink most mindig nyúllal élünk. Az egri nyulak mind felhúzódtak errefelé a lárma elől.

Bornemissza, hogy levetette a mentéjét, testhez álló meggyoszint kamukában jelent meg az ebédlőben. A diákon csak kenderszövetű ruha volt. Mind a kettőjük derekán egyforma szíjöv, s az övön hajlott magyar kard.

Az asztalon nem volt más evőszer, csak kanál. Abban az időben mindenki a maga késével evett. A villát csak kint a konyhában ismerték.

A két vendég is a derekához nyult. Ott függött mind a kettőnél a zsebkész. Az idősebbiké gyöngyházaz nyelű, aranyos. A diáké csak afféle fejevári fanyelű bicska.

- Én bizony szeretem a nyulat, - mosolyodott el Bornemissza János. - És ez remekül van megkészítve. Nálunk másképpen csinálják. Vajjon az én bátyámról tud-e valamit kapitány uram?

- Másképpen? - érdeklődött Szalkay, - másképpen?

- Másképpen, - felelte Bornemissza János, - nálunk borban mossák meg a nyulat, aztán egy kis vízzel teszik fel a tűzre. Kenyérszeletet is raknak belé, s azzal főzik. De vigyáznak rá, hogy a lé el ne sutorogjon. Mikor a lé forr, elveszik a tűzről, kiveszik a húst, és a levét megsűrik. Következik a megsűrt lébe a szegfű, a bors, a sáfrány, meg a gyömbér. De vajjon megtudjuk-e még ma, hogy a várban mi történt? Vajjon az én szegény bátyám nem halt-e meg?

S a szeme könnybe lábadt.

- Hát ecetet nem teszték bele a lébe? - csodálkozott Szalkay.

S a beszélőnek a kezére nézett.

- Dehogynem, - felelt készséggel Bornemissza János, - de csak a végén, mikor másodszor kerül a nyúl a lébe. Nekünk még ma Egerbe kell jutnunk.

Szalkay végig leszopta a nyulcomb csontját, aztán koccintott a vendégeivel.

Azok nem ittak bort.

- Hm, - mondotta Szalkay.

Megtörölte a bajsát az asztalkendőbe, és rájuk nézett s megint azt mondta:

- Hm.

Darabig hallgatott. Egyszer aztán felkönyököl az asztalra, és megszólal.

- Az egri várba?

- Oda, oda, - nyugtalankodik szintelen arccal Bornemissza János. - Még ma este.

- Hm. Azt szeretném tudni, hogyan? Ugy-e mint a madár? Vagy úgy mint a kísértetek: kulcslyukon?

- Mint a vakondok édes bátyám.

- Vakondok?

- A várnak földalatti útjai is vannak.

- Földalatti útjai?

A fejét rázta.

Bornemissza János a kebelébe nyult, és kivett egy pergamen-lapot. Letette Szalkay elé.

- Ihol van: ezek a vörös vonalak.

- Tudom, - biccentett Szalkay a rajzra pillantva. - Ezek ugyan itt vannak, de ottan nincsenek ám ott. Még Perényi idejében belőtték valamennyit.

- Belőtték?

- De be ám. Mikor Perényi ketté szakította a Szent-Istvánkirály templomát, ráakadtak az alagutakra, s valamennyibe beleágyúztak. Beomlott mind. Nem magyar fúrta azokat az utakat. Magyar ember nem gondol szökésre, mikor várat épít.

- Bizonyos ez?

- Olyan bizonyos, mint az, hogy itt ülünk.

- Dehát teljességesen bizonyos? Honnan tudja kegyelmed, hogy olyan nagyon bizonyos?

Szalkay vállat vont.

- Dobónak a követei hozzám járnak. A török táboron keresztül jönnek-mennek. Persze török ruhában. A minap egyet le is szurtak közülök. Ha volna csak egy út is, gondolod, hogy nem azon jönnének?

Az ifju Bornemissza elgondolkodva hallgatott. Végre fölemelte a fejét:

- És mikor jön a követ, vagy mikor megy?

- Hát most is van kint kettő! Vas Miklós az egyik, Szabó Imre a másik. Bécsbe küldötte őket Dobó a királyhoz.

- És mikor térnek vissza! Mikor mennek be a várba?

- Vas Miklós talán egy hét mulván itt lesz. Szabó talán két hét mulván. Minden héten megy innen a követ.

A kérdező szemét elborította a könny. Sápadtan és könnyes szemmel nézett maga elé.

Szalkay felhörpintette a poharát. Megint hümmentett egyet. Aztán hátrahanyatlott a karosszékekben, és a szeme szögletéből nézve szólt csöndesen:

- Hallod-e te Bornemissza János! Ugy nem vagy te János, mint ahogy én nem vagyok Ábrahám. És úgy nem vagy te az öcsöce Bornemisszának, mint ahogy én nem vagyok az egri püspöknek. Asszony vagy te húgom, akármilyen dolmány is van rajtad; az én szememet meg nem csalod!

A jövevény fölkel.

- Bocsásson meg Szalkay uram: nem azért titkolom kegyelmed előtt, hogy megtévesszem, vagy mintha nem biznék meg mint tulajdon apámban, hanem hogy ne tartóztasson az utamban. Én Bornemissza Gergelynek a felesége vagyok.

Szalkay fölkel és meghajolt:

- Szolgálatára állok hugomasszony.

- Köszönöm. Hát most már elmondom, miért jöttem? Az én jó uramnak van egy török talizmánja. Az, akié volt, ellopta a mi kis fiunkat, s idehozta Egerbe. Azt gondolta, hogy a talizmán az uramnál van. Nézze, ez az.

S az asszony a kebelébe nyult, és kivette a zsinóron függő remek török gyűrűt.

Szalkay a gyűrűre bámult.

Az asszony folytatta:

- Darabig a soproni katonákkal kerestettem a törököt, de hogy azok nem találták, magam jöttem utána. A török babonás. Az a talizmán mindene. Ha lehet, megöli az uramat. Ha nem lehet, megöli a fiamat. Hiszen ha az uramnál volna a gyűrű, akkor talán még beszélhetnének egymással. Az uram kiadná a gyűrűt, a török beadná a gyermeket.

Szalkay a fejét rázta:

- Kedves hugomasszony: az egriek megesküdtek, hogy a törökkel szót nem váltanak, semmiféle üzenetet tőlük el nem fogadnak. Aki pedig törökkel szól, vagy velök üzenetet vált, az akár tiszt, akár közember, halál fia.

A fejét vakarva folytatta:

- Ha csak tegnap ért volna ide hugomasszony. De ki tudja, bejutottak-e?

Nagy Lukácsra gondolt a kapitány.

- Hát pedig, - felelte az asszony, - nekem be kell jutnom még ma! Én nem esküdtem meg, hogy a törökkel nem beszélek.

- Dehát hogyan gondolja? Hiszen csak nem verekednek át ketten a táboron?

- Álruhában megyünk.

- Ha álruhában mennek, a várból lövik agyon.

- Felkiáltunk.

- Akkor meg a váron kívül esnek a török kezébe. A kapuk be vannak ott rakva. Lehet, hogy már kövel is be vannak falazva.

- Hát Dobó követe hogy megy be öt nap múlván?

- Életveszedelemmel. Az bizonyára tudja: melyik kapun várják. Annak van sípja, jelszava. Az tud törökök. Azt meg kell várniok, ha éppen mindenképpen bele akarnak rohanni a veszedelembe.

- És ha én fehér kendővel megyek! Ha azt mondom, hogy egy Jumurdsák nevű tisztet keresek?

- Kegyelmed szép és fiatal. Ha fiúnak nézik is, épp olyan értékes, mintha nőnek ismerik. Az első katona, aki megfogja, beköti a maga sátorába.

- De ha én egy jeles tisztre hivatkozom.

- Kétszázezer ember van ott. Nem ismeri az mindenik névről is a tiszteket. Nem is egynyelvűek. Perzsák, arabok, egyiptomiak, kurdok, tatárok, szerbek, albánok, horvátok, görögök, örmények, - ezerféle népség. A tisztjeiket is csak a maguk dandárában ismerik névszerint. De az a név is nem a tiszteké, hanem maguk csinálják. Ha például nagyorru a tiszt, akár Ahmed annak a neve, akár Hasszán, azt ők maguk között Nagyorrunak vagy Elefántnak hívják. Ha vereshaju, akkor Mókus a neve, vagy vörösréz. Ha sovány és hosszulábu, Gólyának mondják. És másefféleképpen. Mindenkinek az a neve ottan, amiről testileg legkönnyebben megismerhetők. Egy tisztjüknek Böffencs a neve, mert böfögve beszél.

A nő lecsüggesztette a fejét.

- Hát tanácsoljon valamit Szalkay bátyám.

- Az én tanácsom az, hogy várjunk meg egy bemenőt. Akár Vas Miklós lesz az, akár más, kegyelmed odaadja neki a gyűrűt és az beviszi. Akkor Bornemissza uram majd kitalálja, hogy beszéljen a törökkel?

Ez valóban bölcs tanács volt. De haj, a vergődő anyai szív nem ismeri a *majd* szót. Ő csak a gyilkot látja, amely a szerettei fölött lebeg. Az elé kell pajzsot tartania mielőbb!

Éva kiterjesztette a vár rajzát, és hosszan belemerült a szemlélésébe.

- Ha a várat még a magyarok bejövetele előtt építették, - szólt aztán a fejét fölemelve, - mostaniak nem is tudhatják, mi van alatta. Ime itt a templom s innen ágazódik széjjel három földalatti út. Ezeket csakugyan belőhették. De itt a negyedik út, ez a mostani palota alá viszen, s messze van a többitől. Ezt nem találhatták meg akkor, mikor a Sándorbástyát építették. Vagy tudták, vagy nem. Hol ennek a bejárata, Miklós?

S a fiú elé tolta a papirost.

- A tégláégető kemencéknél, - felelte a fiú egy percnyi szemlélet után.

- Van efféle ottan? - kérdezte az asszony Szalkayt.

- Van, - felelte Szalkay. - Északkeletre van a vártól.

A fiú olvasta a mákszemnyi apró írást:

Északkeleten téglakemence. Lapos kerek kő; diófától tíz lépés délre. Ez a bejárat.

- Van ott diófa? - kérdezte ismét az asszony.

- Én bizony nem emlékszem, - felelte Szalkay. - Életemben egyszer jártam ottan, még Perényi idejében.

- És a tégláégető messzire van a vártól?

- Nincs messzire. Negyedóra talán, vagy annyi se.

- Akkor ott is van török.

- Bizonyosan van. Ha egyéb nem, a had kíséző népe: a pásztorok s máseffélék.
 - Adhat valami török ruhát kegyelmed?
 - Van.
 - Deli-köponyege is van?
 - Az is van, de csak egy. Hanem biz az végig van hasítva.
 - Összevarrom - felelte az asszony. - Egyszer már utaztam delinek öltözötten. Nem gondoltam, hogy valaha hasznát látom.
- Homlokát a tenyerén nyugtatva gondolkodott.
- Nem bizonyos, hogy öt nap múlva itt lesz az a kém. Hátha késik? Hátha megölik?
 - Bizony a kémféle mindig a halál árnyékában jár-kel.
- Az asszony felpattant.
- Nem, nem maradok addig se, míg bevarrom a köponyeget. Még így jobb lesz. Köszönöm a szives vendéglátást.
- S odanyújtotta a kezét a kapitánynak.
- Dehát csak nem...
 - Indulunk azonnal.
- A kapitány fölkel és elállta az ajtót.
- Nem engedhetem! Ilyen vaktában csak légy meg a veszedelemnek... Örökre vádolnám érte magamat.
- Éva visszaroskadt a székére.
- Jól beszél, - sóhajtott. - Másképpen kell mennünk. Valamit ki kell eszelnünk, hogy el ne fogjanak.
 - Éppen ez az, - felelte Balázs úr, és szintén leült, - ha csak egy hajszálnyi lehetőség is mutatkozik, elbocsátom kegyelmedet.

II.

Az egri vártól északkeletnek áll egy magas hegy, az Eged. Voltaképpen Szent Egid, vagy Szent Egyed volna az igazi neve, de hogy az *Egyed* nevet be nem vette soha a magyar gyomor, ma is csak *Eged* annak a hegynek a neve. Annyira van az Egertől, mint a Szentgellérthegy Kőbányától. De sokkalta magasabb és testesebb.

Ha annak a hegynek az irányában valami erős kezű ember kilőne az egri várból egy ludtollal szárnyazott nyilat, az a nyíl átrepülne azon a dombon, ahol a török ágyúk egyik falkája dörög, és abba a völgybe hullana, ahol a tábori gyűlevésznép tartózkodik. A kereskedők, a lócsiszárok, a borbélyok, a dervisek, a kuruzslók, köszörüsök, szörbet- és halve-árulók, a kötél-táncosok, a rabszolgakereskedők, zsibárosok, cigányok s másefféle népé most az a völgy. Onnan járnak nappal a táborba kalmárkodni, csereberélni, hulladékot lesni, népet mulattatni, kuruzsolni, lopni, csalni, egy szóval: *élni* a katonák közé.

Október másodikán, a Szent Mihály napi ostrom után harmadnapra egy fiatal deli érkezett oda a tárkányi erdő felől. Lóháton ült. Atilla, szűknadrág, sárga bakancs és teveszörköpönyeg volt rajta. Turbán helyett a delik szokása szerint a köpönyeg csuklyája fődte a fejét. Az öve körül handsárok. A vállán ijj és puzdra. Egy megláncolt lábú magyar fiút hajtott maga előtt. A fiu meg egy ökröt. Ökör és fiu láthatóképpen a deli zsákmánya volt.

Azon a tájon szőlőültetvények vannak. A magyar nem szüretelt az idén. De tele is van a szőlő törökkel. Akármerre nézünk, turbános vagy prémsapkás törökök bukdácsolnak a szőlők között.

Némelyik rákiált a fiatal delire:

- Hol szedted azt a gyönyörű zsákmányt?

De azok éppen akkor hajtják legdühösebben az ökröt. Nem felelnek.

A deli: Éva.

A rab: Miklós.

Őrök nincsenek arra. Vagy ha vannak is, azok is böngésznek a szőlőben. Minek az őr, ha nincs ellenség? Bornemisszáné feltartóztatás nélkül jut a tégláégető völgybe, ahol a szennyes és diszes sátorok össze-visszasága, az ebek és cigánypurdék sokasága lármázza őket körül. Aztán a kalmárok áttörnek a népen:

- Hogy adod a fiut?

- Én adok érte ötven piasztert.

- Én adok érte hatvan gurust.

- Én hetvenet.

- Az ökörért adok husz piasztert!

- Én harmincat.

- Negyvenet.

A deli nem áll szóba velök.

Dárdájával vigyáz hol az ökörre, hol a rabra. A rab kezében ostor pattog.

Lekanyarodnak a szőlőhegyről a téglakemencéhez. Ott mégtarkább a világ képe. A téglákból a cigányság házakat hevenyészett. Tető helyett galylyal vagy ponyvával fődte be. A kemen-cékben is tanyát vert egynehány cigány család. Sütnek, főznek, heverésznek az őszi napon.

A vén diófa áll és él. Alája valami lócsiszár telepedett. Éva csak a dél felé való tizedik lépést nézi. Ott van a lovak állása. Mellette a csiszár négy-rudu sátora, s kiirva reá török betűvel a koránból vett idézet:

Fakri, fakhiri. (Szegénységem, büszkeségem.)

Mert a török kalmár sohasem a maga nevét írja a boltjára, hanem csak egy-két szót a koránból.

Éva meglátta a követ. Valamikor malomkő volt az. Régen ott heverhet. Úgy bele van süpped-ve a földbe, hogy csak a félkaréja áll ki. A közepéből magasra nőtt a fű, s rajta moha és kövi-rózsa vert tanyát.

Éva behajtotta az ökrét és rabját a lovak közé. A dárdáját beleszúrta a malomkő közepébe.

A kereskedő hajlongva jött elő.

- Hogy adod a rabot? - kérdezte a szakálát simogatva.

Éva játszott a némát. Az ajkára mutatott és nemet intett.

A néma katona nem ritkaság. Ha néma is valaki és szakála, bajusza sincs, a török egyszerre megérti, hogy olyanféle istenteremtése áll előtte, aki mikor nem deli, az a kenyérkeresete, hogy abból él, amije nincsen.

Hát a görög beszélt:

- Otéz gurus. (Harminc piaszter.)

Éva intett, hogy csak az ökör eladó.

A görög megnézte az ökröt elől-hátul. Megbecsülte egy emelő mozdulattal a szügyét, s új árat kínált:

- Jirmi gurus. (Husz piaszter.)

Éva a fejét rázta.

A kereskedő harminc, harmincöt piasztert ígért.

Éva ekközben leült a kőre, s a lábaszárát fájdalmasan tapogatta. Nyers hus volt odakötve. Át is ütődött a leve a kékpasztón.

Mikor a görög harmincöt piasztert ígért, Éva jelekkel s dárdahegygyel mutatta, hogy sátor kellene neki, mégpedig azon a helyen.

A görög látta, hogy a deli sebesült, halavány és halálosan fáradt. Megértette, hogy a deli pihenni óhajt míg a sebe meg nem gyógyul. A sátor is bizonyára azért kell neki. Három-négy rongyosnál rongyosabb sátort is hozatott elő a szolgájával.

- Tessék: válassz.

Éva kiválasztotta a legnagyobbat, amelyik a legfoltosabb volt, s rámutatott az ökre, hogy elvihető. A kereskedő keveselte érte az ökröt. Éva odaadta a lovát is, dehát állítsa előbb össze a sátort, oda a kő fölé.

A kereskedő bele-egyezett. Két szerecsen szolgájával kifeszítette a sátort. Éva fölé.

No ez simán csúszott.

- Isten segít bennünket! - susogta Éva, mikor Miklóssal a sátor belsejébe magára maradt.

Mármost csak az volt a kérdés: hogyan és mikor emeljék el a követ? Csak rudat kell még valahogy szerezniök. Azt beleállítják a malomkő lyukába, s felbillentik a követ.

Rúdat szerezni pedig nem is olyan nehéz. Csak a lovak korláfájából kell egyet elvenniök. Éjjel megcselekszik.

Az ágyú szakadatlanul dörög a dombon túl, és sűrűn pukkognak közbe a várbeli vékony szakálás ágyúk. A füst büze is odaverődik néha. A lombok között a várnak egy tornyát is látják. Romlott már, mint az egérrágta gyertya. De ők mégis örömmel nézik. Azt a helyet mutatta a torony, ahova eljutnak még ezen az éjszakán.

A mindenféle nép ott zsi bong körülöttük. Olykor katonák is jelennek meg köztük. Többnyire lovat vesznek, vagy a kuruzslókat keresik. A cigánytalizmánoknak is nagy a kelete. Nem igen biznak bennök, de azért veszik. Egy szőrös mellű aszab mellén koszoruként függ a sok apró talizmán.

Éva végigdölt a köpönyegén.

- Mit gondol Miklós: nem lehetne-e nekem a fiamat megkeresnem? Ahogy idáig eljutottam, beljebb is eljuthatok.

- Már megint ezen töprenkedik a tekintetes asszony?

- Nem tartóztat engem fel senki ebben a ruhában. Megkereshetem, megtalálhatom a seregben is. Eléje állok Jumurdsáknak, és azt mondom neki: Itt a gyűrű, add ide a fiamat!

- Erre ő elveszi a gyűrűt, és nem adja ki a fiut.

- Oh, istentelen vadállat!

- Hiszen ha nem az volna... De ha becsületes volna is, mi lenne, ha a táborban valamelyik tiszt parancsot kiáltana kegyelmednek? Lehetnek olyan csapatok, amelyek közé delinek nem szabad keverednie. Az ágyúk környéke is bizonyynyal olyan tilalmas hely. Mingyárt megösmernék, hogy kegyelmed idegen a táborban.

- Elfognának...

- S ha nem fognák is el, Jumurdsák ki nem eresztené a markából.

Éva sóhajtott. Kibontotta a tarisznyáját. Kenyeret és hideg csirkét vett elő. Kirakta a malomkőre.

- Együnk, Miklós.

Végre alkonyodott. Az ágyúdörgés megszűnt. A sötétségben csakhamar aludni tért mindenki.

Éva egy tekercs gyertyát vett elő a tarisznyából. Tüzes taplóval meggyújtották.

Éjfél tájban Miklós kilopódzott a sátorból, s néhány perc múlva egy karnyi vastag rúddal tért vissza.

Beledugták a malomkőbe.

- No Isten segíts!

A kő mozdult.

A kő alatt nem volt más, csak a nedves fekete agyagföld, meg egypár fekete bogár.

Éva odatoppantott a lábával a kő helyére.

A toppantás kérdés volt a földhöz: üres vagy-e?

A föld tompán dobbant:

- Üres vagyok.

Éva a tarisznyából ásót vett elő. Rászorította a dárdája nyelére és ásott. Miklós kézzel kaparta a földet.

A második arasznyi mélységben az ásó deszkára koppant.

Arasznyi vastag tölgyfa deszka volt az, de már korhadt. Kiásták, kiemelték. Azon alól már ott tátongott egy emberderéknyi bőségű sötét kőlyuk.

Valami tiz kis lépcsőn kellett lemenniük. A lyuk ottan kiszélesedett. Rakott volt, mint a pince. Állva járhattak benne.

A levegő nehéz volt. Az alagút sötét. A falakat helyenkint salétrom fehérítette. A kövek nyirkos hideget leheltek.

Miklós haladt elől. Vitte a gyertyát. Helyenkint bokáig érő vízben jártak, néha kőbe akadtak, amely a boltozattól vált el.

Olyankor Miklós hátraszólt:

- Vigyázzon: kő van az útban.

A föld néhol dobogott a lépéseik alatt. Ott bizonyosan másik alagút is van. Micsoda nép építhette? Még akkor nem irtak történelmet, mikor a vár épült. Ki tudja micsoda népfajok éltek már ezen a földön mielőttünk?

Miklós ismét visszaszólt:

- Vigyázzunk: hajolni kell!

Az út még jóideig lejtős volt, a boltozat egyre alacsonyodott, aztán az út emelkedett, de a boltozat nem.

Miklós már négykézláb ment. Éva megállt.

- Menjen csak előbbre Miklós, - mondotta. - Ha az alagút betömődött, vissza kell térnünk az ásóért.

Miklós tovább mászott. A gyertyafény egyre keskenyedett, végre eltűnt. Éva magára maradt a sötétségben.

Letérdelt és imádkozott:

- Oh én Istenem... szegény bolyongó lelkemnek atyja! Látsz-e engemet itt e vak mélységben is?... Csak egy pár lépés választ el az én Gergelyemtől... Azért adtál-e össze minket, hogy ily szerencsétlen módon legyünk eltérve egymástól?... Hozzád fordítom arcomat, remegő szívemet... Istenem, itt az ellenség lába alatt, a föld fekete mélységében kérlek: engedj hozzám jutnom!

A fény ismét elővöröslött. Miklós is csakhamar előbukkant. Hason csúszott, aztán meg-görnyedve jött elő a sötétségből.

Az alagút husz lépésnyire szűkül, aztán megint tágas tíz lépésen át. Ott az út kétfelé válik. De mind a kettő be van omolva.

- Menjen vissza az ásóért, Miklós. Ásnunk kell reggelig. De minden órában meg kell jelennie Miklós a sátor előtt, hogy gyanút ne keltsünk.

A fiu szótlánul engedelmeskedett.

- Ha az uramhoz jutok Miklós, - mondotta Éva, - megháláljuk a maga jóságát. Az uramat Dobó öccseként szereti. Beszerzi magát íródeáknak Dobó mellé.

- Nem fogadom el, - felelte Miklós. - A gyermek az én hibámból vészett el, az én segítségemmel kell megkerülnie. Mihelyst megkerül, fogom a vándorbotot, s megyek az iskolába.

Szegény jó Miklós te! Nem mégy te az iskolába többé soha!

III.

A Szent Mihálynap i ostrom délig zúgott. Délután hűlt az ágyú mind a két részen. A várban a *circumdederunt* zsoltár siralmas éneke hangzott. Lent a vár körül a tábori dervisek és papok szedték szekerekre a holtakat, meg azokat a sebesülteket, akik a maguk erejéből nem kelhet-tek lábra.

A vár kívül-belül feketéllett a vértől. A bástyákon és az ostrom négy helyén az asszonyok hamut és kőport hintettek a vértócsákra. A szeglettoronnyal leomlott janicsárokat a várbeli hóhér dobálta le. Zászlóikat behordták a lovagterembe. Fegyvereiket odaszórták a katonáknak: kinek mi tetszik, válogathat belőle ingyen.

A vitézek kaptak is rajta, de legbecsesebb fegyverré a csákány vált.

Százával csoportosultak a kovácsműhely elé.

- Csákányt nekem is. Csákányt!

Mekcsey mingyárt rendelkezett, hogy a kovácsok csákányokat verjenek. Arasznyi darabokat vágtak hát a kovácsok a vasrudakból. Vetették a tűzbe. Verték az egyik végét hegyesre, másik végét laposra, középen átlukasztották. Amelyik katona még egy-két denárral is támogatta az óhajtását, annak a csákányát meg is reszelgették, vércsatornának nevezett mélyedéseket is reszeltek a hegyes felébe. Nyelet aztán maguk a katonák faragtak bele.

- No most gyere kontyos!

Dobó azokat a katonákat, akik legkevesebb ideig küzdöttek, mingyárt ebéd után a falak javítására rendelte. Legelsőbben is a ledöntött torony köveit hordták az omlásokhoz. Estig húzgálták a kövek közül az odasajtoltt török halottakat. Bizony volt közöttük magyar is.

Dehát dolgozzunk, dolgozzunk! Még a gyermekeknek is jutott tennivaló:

- Szedjétek össze gyerekek az ágyúgolyót, ami szanaszét hever. Hordjátok a nagyját a nagy ágyúk alá, az apraját a kis ágyúk alá a bástyák aljába!

Azon az éjjelen Hegedüs hadnagy künn hált a Sándor-bástyán Gergelylyel.

Az éj hűvös volt. A hold széles sarlója féhéren ragyogott a csillagok között. A vár fáradt népe szanaszét hevert belül a piacon és piac körül. Az örök is álmosan ballagdáltak. Amelyik megállt, álltában elaludt.

Gergely egy boltozat alá szalmazsákot hozatott magának és két hadnagy társának. A boltozat előtt tűz égett.

És amint ott fekszenek a tűz langyos leheletében, megszólal Hegedüs:

- Te tudós ember vagy Gergely. Én is papnak készültem, de elcsaptak. Negyven törököt vertem el ma evvel az egy kezemmel. Közöttük volt egy, amelyik kétszer rám csapott. Hát nem mondhatod azt, hogy nincs bennem bátorság.

Gergely fáradt volt, álmos volt. De Hegedüsnek a hangja oly szokatlanul rezgett.

Ránézett.

A hadnagy ült a szalmazsákon. A tűz megvilágította az arcát, bokáig érő kék köpönyegét.

Folytatta:

- Mégis sokszor eltűnődöm, hogy az ember csak ember, akár le van borotválva a feje, akár nincs. És hát mi... gyilkolunk.

- Hát bizony... - dünnyögte Gergely álmosan.

- És azok is ölnek minket.

- Persze hogy ölnek. Ha azok fegyver helyett csutorával másznának a falra, mink is csutorával fogadnánk őket. Bor folya vér helyett. De most már aludjunk.

Hegedüs oldalt nézett a tűzbe, mint aki habozik, hogy szóljon-e vagy se? Végre azt mondja:

- Mi a bátorság?

- Az imént mondtad, hogy magad levertél negyven törököt, s te kérdezed-e mi a bátorság? Feküdj, aludj! Te is fáradt vagy.

Hegedüs vállat vont:

- Ha egy olyan okos ember volna közöttünk, akinek annyi esze volna, mint mindnyájunknak, vagy mondjuk: annyi esze volna, mint minden embernek egybefogva a világon, vélem hogy az nem volna bátor.

Ránézett Gergelyre. A tűzfény Gergelynek szembe sütött, neki csak az arca kidudorodó csontjait vonalozta körül.

Gergely behuntya a szemét, s álmosan felelt:

- Sőt éppen az volna a legbátrabb.

- Deiszen Gergely, az jobban meg tudná becsülni az életnek az értékét. Mert hogy mink itt vagyunk ezen a Földön, az bizonyos, de hogyha fejünket veszi a török, nem bizonyos, hogy élünk-e tovább? Ami megvan, azt az olyan nagyeszű ember nem veti el olyan könnyen magától csupán azért, hogy azt mondják: derék ember volt!

Gergely ásított. Felelt:

- Filozofálsz? A gyöngé elméjű ember azért bátor, mert nem érti a halált. Az erős elméjű ember meg azért bátor, mert érti.

- A halált?

Gergely oldalt fordult. A szemét már alvásra huntya. Dünnyögve felelt:

- Azt. A gyöngé elméjű ember állati életet él. Az állat nem ismeri a halált. Nézd a tyúkot: mennyire védi a csirkéit. Mihelyt azonban felfordul a csirke, sajnálkozás nélkül ott-hagyja. Ha úgy értené a halált, mint a középrendű ember, úgynevezett sajnálná, siratná? Tudná, hogy a gyermeke elvesztette az életét. De akinek a halálról nincsen fogalma, annak az életről sincsen. De nézd a világos elméjű embert. Éppen azért bátor, mert érzi, hogy a test nem mindene. Azt érzi, hogy lélek ő, nem test. Minél lelkibb az ember, annál kisebb érték neki a test. A hősök, a világtörténelem nagy hősei mind lelki emberek voltak. Mind egyszálalig. No de most már aludjunk.

Mégis hogy megnyugtassa Hegedüst, elgondolkodva folytatta:

- Hogy hol voltunk, mielőtt éltünk volna, hova leszünk, mikor már nem élünk? azt ebben a földi testben nem tudjuk. De mi is lenne belőlünk, ha tudnánk? Hiszen akkor nem a mostani dolgokról gondolkoznánk, hanem arról, hogy ez meg az az ismerősünk mit csinál a más-világon, meg hogy ott azok az ügyek, amelyeknek a folyásából kiszakadtunk, hogy folynak tovább?

- Jójó! - felelte Hegedüs, - a papoktól sokszor hallok ilyenféle beszédet. De ennek a földi életnek bizonyára van értéke, s nem arra való, hogy egy-egy gyött-ment pogánynak legyen kit levágnia.

A tűz pattogva égett, s aranynyá változtatta a szalmazsák mellett heverő vérteteket és kardokat. Gergelynek egy bőrpaizs volt a párnája. Igazította a feje aljára, és álmosan felelt:

- Bolondokat beszélsz jó Hegedüs. Az állati ember vakon cselekszi néha a jót, az értelmi ember mindig tudva. Tudod te azt, hogy nagy és szent dolog a haza védelme, épp olyan, mint mikor az édesanyját védi a gyermeke.

S a köpönyegét a fülére vonta:

- Hol van az megírva, melyik törvényben, hogy védje valaki az anyját? védje ha kell az élete árán is? Az állat bizony nem is védi. De az ember, a legbutább épp úgy, mint a legértelme-sebb, neki rohan az anyja megtámadójának, s ha meghal is, érzi, hogy másképp nem cselekedhetett.

S álmos hangon folytatta:

- Isteni törvény mozgatja néha az akaratot. A szeretet isteni törvény. Az anya-szeretet, a haza-szeretet egy. A lelket nem ölheti meg a török. No de a Ponciusodat, engedj már aludnom! Ilyenkor filozofálsz? Mingyárt hozzád vágom ezt a rossz pajzsot.

Hegedüs nem szólt többet. Ő is végigdőlt az ágyon. A várban nem hallatszott más, csak az örök egyforma sétálása, egy távoli kopácsolás, - vasat vassal ver valaki - meg az egyik malom csöndes morgása, s a ló dobogó lépései a malom előtt.

*

Másnap reggel nem szólt az ágyú. A török földsáncok mögött azonban zsibajgott a tábor.

- A török megint levelet ír, - mondotta Dobó.

Egy iv fehér papiros volt a kezében. Megfuvatta a gyülekező jelet. A pihenő katonák két perc mulván ott álltak hadi rendben. Sok bekötött fej, bekötött félszem, bekötött kéz. Dehát állnak vigan.

Dobó szól:

- Vitézek! - Azért hivattalak benneteket össze, hogy megdicsérjelek. A vár első ostromát olyan keményen vertétek vissza, ahogyan magyar katonákhoz illett. Nem láttam köztetek gyávát egyet se. Megérdemlitek a hősi nevet! A török eltakarodása után magam megyek fel király őfelségéhez, és magam kérek nektek jutalmat. De addig is, míg ezt megtehetem, külön is megbecsüljük azt a nagy vitézt, aki a maga élete veszedelmét nem nézve jeleskedett az ostrom visszaverésében. Álljon elő Bakocsay István, Török László, Komlós Antal, Soncy Szaniszló.

A négy vitéz kilépett a sorból és Dobó elé állott. Mind a négynek be volt kötve a feje. Dobó folytatta:

- A külső vár falára felhatolt az ellenség és kitűzte az első zászlót. Bakocsay István közvitéz egymaga rohant a janicsárok dandára közé. Kiteperzte a zászlót a török kezéből és vissza ledobta. Addig is, míg király őfelsége elé terjeszthetem a nevét, tizedessé emelem, s ötven ezüst denár és egy öltözet új ruha a jutalma.

Sukán számtartó beleolvasta a vár népének éljenzése közben az ötven ezüstpénzecskét a vitéznek a markába.

Dobó folytatta:

- A vár zászlaját a fallal együtt ágyúgolyó sodorta le. Kiesett a törökök közé. Török László egymaga kiugrott a résen és ezer halál veszedelmében visszahozta. Addig is, míg a királyi jutalom elkövetkezik, kap a vár pénzéből egy forintot és egy öltözet purgomál-posztóruhát.

A vitéz diadalmasan tekintett körül az éljenzőkön. Sukán a jutalmat a markába olvasta.

Dobó folytatta:

- Az ókapunál is kitűztek egy zászlót: Komlósy Antal a falra rohant s a török jobb kezével együtt levágta. Addig is, míg királyi jutalomra ajánlhatom, két forint és egy öltözet ruha a jutalma.

A negyedik vitéz volt még hátra.

- Soncy Szaniszló - mondotta Dobó -, mikor a tömés kiszakadt és százával dőlt volna befelé a török, te egymagad ugrottál oda és nem nézve, hányan vannak, agyba-főbe verted a betolakodókat, mígnem segítség érkezett. Jutalmad a királyén kívül most még csak két rőf stametposztó és egy forint.⁹

Dobó még ezt mondta:

- Nem a vitézségtekhez szabtam ezt a jutalmat, hanem a vár erszényéhez. Kívületek sokan vannak a seregben, akiknek érdeme alig kevesebb. Magam láttam, hogy egy-némelyik ötven törököt is agyonvert. Hogy többet ne említsek, itt van Nagy Lukács, meg a serege. Tudjátok, mit cselekedett! Most hát értsétek meg: csak a legislegkiválóbbakat akartam megdícsérni, akik az életüket a hazáért a bizonyos halál veszedelmében forgatták.

A kapu felől kürt szólalt meg, s rá mingyárt egy idegen paraszt ember ballagott a piacon Dobó felé.

A kezében levél volt. A süvegét előre levette.

- Menjetek a dolgotokra - mondotta Dobó a katonáinak.

Egy szót szólt még Mekcseynek, s mikor a parasztember hozzáért, megvetéssel pillantott rajta végig. Lóra ült. Ellovagolt.

A parasztot a tisztek fogadták.

No az hát nem volt szerencsés. A levelet fel se bontották: kétfelé szakították. Felét a tűzre dobták, felét a szájába nyomták:

- Edd meg amit hoztál, kutya!

Azután ő is bekerült a tömlöcbe, s gondolkodhatott arról, hogy nem jó a törököknek szolgálni semmiféleképpen se.

Sári Andrásnak hívták azt az embert. Fejérvárról hozta magával a török.

Egy órahosszáig várt a pogány had, hogy kijön-e az ember megint a kapun vagy sem? Mikor látták, hogy az egriek nem leveleznek, ismét megdördült minden ágyújuk a falak körül. S a vár alatt ásott árkok megteltek török harcosokkal.

De míg eddig csak az Alláh-kiáltások s gúnyos megjegyzések hangzottak a török táborból, most minden oldalon magyarul szólt a kiáltás:

- Adjátok meg magatokat! Csúfos végetek lesz, ha nem engedtek!

⁹ A posztónak abban az időben nagy volt az ára s csak Bécsben lehetett venni. Egyenruhát a katonák nem viseltek, egy öltözet posztóruha bizony élethossziglan elszolgált. Ami meg a pénzt illeti, azt nézzük, hogy Dobónak a főkapitányi évi fizetése hatszáz forint volt. Sukán Jánosé 50 forint, Boldizsár deák irnoké meg csak 20 forint, Dobó szakácsáé 10 forint, a kertészéé meg csak 6 forint, - egy egész esztendőre! Amit Dobó a vár pénzének emlegetett, az bizony akkor az ő erszénye volt.

Másik hang:

- Azt gondoljátok, mindig visszaverhetitek az ostromot? Ez csak próba volt! A csecsemőnek se kegyelmeztünk!

Ismét másik:

- Hagyjátok ott Dobót! Dobó bolond! Ha meg akar halni, haljon meg maga! Aki kijön a várkapun, semmi bántódása nem lesz! Elviheti magával pénzét, fegyverét!

- Aki ki akar jönni, csak fehér kendőt tűzzön a dárdájára! - ordította fel az árokból egy hegyes sisakú szpáhi.

- Ezer aranyat kap, aki bennünket beereszt! - bögte egy strucc tollas janicsár aga.

Erre valami hárman rálöttek, de ő idejében lebukott.

- Dobó megbolondult! - hangzott ismét másik oldalról a kiáltás. - Ti ne legyetek bolondok! Az első, aki kijön a várból, száz arany a jutalma, az utána való húsz kijövő tíz-tíz aranyat, s békén elmehettek!

- A többi nyársra húzzuk! - toldta hozzá egy másik rikoltás.

A magyarul tudó török katonák kiáltoztak így az ellenséges táborból. De kiáltoztak tótul is, németül is, spanyolul, olaszul is.

A várbeliek pedig nem feleltek nekik se magyarul, se tótul, se németül, se spanyolul, se pedig olaszul.

A kiáltozás mindinkább megújult. Az ígélet egyre biztatóbb, a fenyegetés egyre borzalmasabb. Végre Gergely a maga falán nekiállította a maga dobosait, trombitásait, kürtöseit s valahányszor lenn valamelyik török kiáltozásba kezdett, megperdült a dob, és gúnyosan rikoltozott a kürt, vagy leharsogta a trombita.

A vár népe ezen földerült. A többi oldalon is kiállították a dobosokat, kürtösöket, a három várbeli sípos is megtalálta a maga dolgát. A vitézek közül meg akinek vaspajzsa volt, azt csattogtatta. Pokoli lármát fojtott el minden további bekiáltást.

Paksy Jób lovashadnagy engedelmet kért Dobótól, hogy hadd üssön ki a kiáltozókra.

A jó dalos hadnagy volt az, a komáromi kapitány öccse. Herkulesi erejű, szép szálas legény. A bajusza, mikor reggelenként kihúzta, a két füléig ért. Az ostromban pallossal dolgozott. Egyetlen vágással ketté hasított egy sisakos törökfejet, úgyhogy az erős sisak is ketté esett.

Csak száz embert kért.

- Ne okoskodj, Jób öcsém - csóválta a fejét Dobó, - hátha valami baj ér.

De Paksy Jób izgett-mozgott, mintha egy tál paraszt reggelizett volna. Lefelé licitált, mint Ábrahám a sodomai úton:

- Csak ötvenet. Csak huszat.

Utoljára már csak tíz embert kért, hogy egyet fordulhasson.

Dobó talán azt sem engedte volna meg, hanem akkor már csoportosan sorakozott Paksy mellé a sok viszkető markú katona. Kipirosodott arccal kiáltozták:

- Nagyságos kapitány úr!...

Dobó attól tartott, hogy ha még tovább is ellenkezik, nem az ő okos óvatosságának értik, hanem, hogy kevesli már a várbeli erőt. Hát rájuk legyintett:

- Ha éppen kedvetek van elpusztulni, csak menjetek.

- Hányan? - rikoltotta Paksy örömmel.

- Kétszázan - felelte Dobó.

A patakra nyíló kapu még ép volt. Paksy kiválasztotta a maga kétszáz emberét, s kiment.

Déltájban történt ez.

A patakon végighosszat lóitató és teveitató török nép nyüzsgött. A kapu előtt jobbra akindsik itattak.

A kétszáz katona fergetegként zúdult rájuk. Hullott az akindsi, mint a répa. Paksy ahogy előlment, utcát rombolt rajtok, s páncélja, lova piroslott a jobboldalán a vértől.

A többi is követte a példát, s az akindsi-had az ijedelem kiáltozásaival, egymást törve fordított hátat, míg kétfelől a janicsárok ezrével rohantak reájok.

Dobó visszavonuló jelet fuvatott.

De azok lenn nem hallották. A verekezésbe beledühödve ölték, vágták a janicsárokat.

Paksynak a lova egyszer csak megriad egy tevétől, s oldalt ugrik. Paksy éppen abban a pillanatban mért iszonyú vágást egy drótinges szpáhira. Lelődult az oldalt ugró lóról. A lovát szügyön döfték. A ló ledőlt, Paksy is ott maradt.

A többi legény ezt látva odacsoportozik Paksy köré, s vagdalózik, hogy a hadnagynak ideje legyen felkelni.

Paksy azonban nem kel föl. Kificamodott a lába, vagy eltört. Ültében is bősziúten forgatja a kardot. Szúr-vág maga körül. A sisak leesett a fejéről. Egy janicsár a fejére vág.

A várfalakon erősen harsognak a kürtök: *vissza! vissza!* A legénység megfordul s áttörtet a török sokaságon. Csak tiz legény maradt ottan Paksy körül. Azokat egyszercsak dárdaerdő környékezi.

- Adjátok meg magatokat! - kiáltozzák nekik a törökök.

A tiz legény, egyik a másik után bocsátja le a kardját.

- Gyávák! - kiáltozzák haraggal a várból.

Mekcseyt alig lehetett visszatartani, hogy ki ne rontson.

*

Egy óra mulván magas tányéralakú emelvényt ácsoltak a Király-széken.

A török hóhér ott a dombon a várbeliek szemeláttára azon az emelvényen törte vaskerékkel össze a sebesült egri vitézeket, Paksy hijján valamennyit.

IV.

Az egriek addig csak gyüüölték a törököt, attól fogva már utálták is. Az asszonyok sirtak. A katonák már engedelem nélkül is kizúdultak volna valamennyien. De Dobó lezártatta a kaput.

Ali pasa a gyalázatos kegyetlenség után bekiálttatta a várba:

- Tudjátok meg, hogy a segítségtekre jött királyi hadat széjjelvertük! Nincs kegyelem többé! Ha meg nem adjátok magatokat, valamennyien így jártok mint ezek itten.

A nép sápadtan hallgatta ezt a bekiáltást. A török gattette annyira megdermesztette a dobosokat is, hogy elfelejtettek beledobolni a kiáltásba.

- Hazudnak az alávalók! - mondta Gergely megvetően a körülötte álló katonáknak. - Úgy hazudnak, mint ahogy nekünk kiabálják minden éjszakán, hogy a feleségünk, menyasszonyunk, gyermekünk fogva van. A király hada jön. Minden órában várhatjuk.

- De hátha nem hazudnak? - szólt egy nyers hang a háta mögött.

Gergely amúgy is szintelen volt. Erre a felszólalásra úgy elfehéredett, hogy a szakálát, bajuszát szinte szálszankint meg lehetett volna olvasni.

Hegedüs hadnagy volt a szóló. Gergely ránézett, - szinte keresztül-nyársalta a szeme. A kardja markolatát megnyomva felelte:

- Ejnye hadnagy uram! Kellene annyit tudnia a hadak szokásából, hogy a szétvert had zászlóit el szokta venni az ellenség. Ha csakugyan megverték volna őket, nem mutogatták volna-e fel a zászlókat?

S végig nézett rajta.

A templombástyán történt ez. A bástyán távolabb ott állt Dobó is. Mellette Cecey botra támaszkodva. Ott állt Zoltay is, Fügedy is meg Márton pap. A pap fehér ingben, stólában. (Most végezte egy súlyos sebben meghaltnak temetését.)

Dobó csak Gergely szavára lett figyelmessé. Elképedve nézett Hegedüstre.

Cecey is megfordult:

- Ostoba beszéd! - rikácsolt Hegedüstre. - Meg akarod-e félemlíteni az embereinket?

Hegedüs dühösen nézett vissza Gergelyre:

- Idősebb katona vagyok mint te, tacsó! Hogy mersz engem oktatni! Hogy mersz engem végignézni!

S a kardja egyszerre kiszottyant a hüvelyéből.

Gergely is kardot rántott.

Dobó közéjük lépett:

- Az ostrom után elvégezhetitek. Mig a vár meg van szállva, egymásra kardot huzni ne merjete.

A két összeháborodott hadnagy visszadugta a kardját. Dobó hideg szóval rendelkezett, hogy Hegedüs az ókapunál teljesítsen szolgálatot Mekcseynek seregében, Gergely pedig fontos ok nélkül el ne hagyja a külső várat.

- Az ostrom után!... - szólt még egyszer Hegedüs, fenyegető szempillantással.

- Nem búvok el, - felelte Gergely megvetően.

*

Dobót elkedvetlenítette ez az összeszólalkozás.

Ahogy a két tiszt két különböző irányban eltávozott, odafordult Ceceyhez:

- Mi lesz velünk, - mondotta, - ha a tisztek egymásban is ellenséget látnak? Hogyan harcolnak ezek együtt! össze kell őket békíteni.

- Ördög ezekbe a kassaiakba! - mérgelődött Cecey, - az én fiam jól beszélt.

Kisérté Dobót gyalog a piacon. A kocsmából nótázás hallatszott, s éppen mikor odaértek, kidülöngélt az ajtón három katona. Egymás nyakába kapaszkodva, Laokon-mozdulatokkal dallikóztak a kaszárnya-házsor felé.

A középső Bakocsay volt. Az a nóta végén nagyot kurjantott:

- Saóse halunk meg!

Mikor a jókedvűek meglátták Dobót, eleresztették egymást, s álltak mint a pizai torony! Pislogva hallgattak.

Dobó elment mellettük szótlankul, s a kocsmajtó előtt megállt.

Bent is danoltak. Török László a sebre való kendőjét lobogtatta. Komlóssy az asztalt verte a bádoggal. Soncy Szaniszló a siposokért ordított nagyvigan. Mellettük még három közvitéz segített a bátorság jutalmának elivásában.

Dobó az apródjához fordult:

- Hivd ide a két kocsmáros.

Egy perc múlva ott állt a két ember: Debrőy György felgyürt ujju ingben, Nagy László melledzős kék kötényben. A két ember zavarodottan állt a főkapitány haragos szeme előtt.

- Kocsmárosok! - harsogott rájuk Dobó. - Ha még egyszer részeg katonát látok a várban, azt a kocsmáros, akinél az ember megrészegedett, felakasztatom!

S megfordult és tovább ment.

*

Éjjel ismét rakták, tömtek a nappal leágyúzott falakat. Dobó csak egy-két órát aludt. Éjjel-nappal lehetett látni hol itt, hol amott, s lehetett hallani nyugodt acélos hangját, amint intézkedett.

Az ostrom után való harmadik éjjelen a keleti dombról ismét hangzott egy erős kiáltó szó:

- Hallod-e Dobó István! Régi ellenfeled köszönt: Arslán bég. Becsületed tiszta mint a kardom. Nevemről rosszat nem hallhattál soha.

Egy percnél szünet után:

- Jó Losoncy István halálát példának ne forgassátok! Ő maga volt az oka! De ha éppen nem hisztek nekünk, én magam ajánlkozom tuszul! Nem félek hozzád bemenni egymagam, ha a fehér zászlót kitűződ! Tartsatok engem fogva, míg a várból kivonultok, s öljetek meg tüstént, ha a kivonulók közül valamelyiknek csak egy hajszála is elvész. Én kiáltom ezt: Arslán bég, ama híres Jahja pasa oglu Mohammed fia.

Csend következett, mintha a kiáltó feleletet várta.

De Dobó már az első szavaknál lóra ült, és a másik bástyához lovagolt. Így mutatta meg, mennyire siket, mikor a törökkel beszél.

Csak a katonák hallották a beszéd folytatását:

- Tudom, hogy az én személyem neked elég biztosíték. De ha népednek nem elég, azt is megteesszük, hogy a hadunkat egy szálra visszavonultatjuk három mérföldnyire. Elő nem jön egy török se, míg csak ti is három mérföldre nem lesztek az ellenkező irányban. Felelj nekem vitéz Dobó István!

A vár hallgatott.

V.

Éjfélkor Dobó a puskaporos ajtó előtt egy legényt pillantott meg, amint egy rakás nagy tálat vitt a fején. Vagy tiz paraszttálat.

- Mi az?

- Gergely főhadnagy úr parancsolta, hogy tálakat vigyek a konyhából.

- Hol a főhadnagy úr?

- Bolyky bástyáján.

Dobó odalovagolt. Leszállt a lováról. Fölsietett a lámpások halvány világosságában. Gergelyt ott találta a fal alatt, egy lámpással. Nagy vizes tál fölé hajolva mozdulatlanul, fakón, komoran.

- Gergely!

Gergely fölkel.

- Nem tudtam, hogy még fenn van, kapitány uram. Különben Mekcseynek jelentettem, hogy tálakat vigyáztatok.

- Aknáznak?

- Csak gondolom. Hogy az ostromot visszavertük, most már bizonyos, hogy aknákat ásnak.

- Jó, - felelte Dobó. - A dobosok is rakják le a dobokat a földre, s borsót reá.

- És apró sörétet.

Dobó leszólt a bástyáról Kristóf apródnak:

- Járd be az öröket és mondd meg nekik, hogy a dobokat és tálakat minden fordulónál vizsgálják. Mihelyt a víz remeg, vagy a dobon a borsók, sörétek rezegnek, azonnal jelentsék.

S Gergelyt karonfogta, a vár belsejébe vonta.

- Édes Gergely fiam, - mondotta neki atyai hangon, aminővel csak az apródjait szokta megszólítani. - Már egy hete figyellek téged. Mi bajod? Nem ilyen szoktál te lenni.

- Uram, - felelte Gergely, s a hangja remegett, - nem akartam terhelni vele kegyelmedet. De ha már kérdezi, megmondom. Mióta a várat megszállták, minden éjjel bekiáltják, hogy nálok van a kisfiam.

- Hazug beszéd!

- Én is azt gondoltam! Eleinte rá se hederitettem. De ma egy hete bedobtak a várba egy kis kardot. Az az én fiamé!

Ezt mondva, egy kis bársonyhüvelyű kardot vett elő a dolmánya alól.

- Ez az kapitány uram. Tudom, hogy nem emlékezik reá. Pedig ezt a kardot kegyelmed adta nekem, mikor először találkoztunk. Aztán én adtam a fiamnak, mikor most elváltam tőle. Hogyan került ez a töröknek a kezébe?

Dobó a kardra bámult.

Gergely folytatta:

- Én a feleségemet, fiamat Sopronban hagytam. Arra semmiféle török nem jár. Ha járna, agyonvernék. Az én feleségem pedig onnan el nem mozdul, mert nincs is kihez mennie.

Dobó a fejét rázta.

- Érthetetlen. Talán ellopták a kardot? Ócskáshoz, katonákhoz került?

- Hogy tudják akkor, hogy az én fiamé? És van valami kapcsolatosság is az ügyben, ami kigyóként marcangolja a szívemet. Ennek a Jumurdsáknak, áliász Dervis-bégnek volt egy talizmánja. Azt elvette tőle az én Istenben boldogult tanítóm: Gábor pap. És nekem hagyta. Azóta az a bolond török mindig azt keresi. Hogyan tudta meg, hogy nálam van? meg nem érthetem. De megtudta, az bizonyos, mert kéri tőlem.

- És azt gondolod, hogy a fiad csakugyan nála van? Hát ördög abba a gyűrűbe, vedd ki neki.

- Hiszen épp ez a különös, - felelte a sisakját levéve Gergely, - hogy nincs nálam a gyűrű. Otthon hagytam.

Dobó hümmmentett:

- Megáll az eszem. Ha arra gondolok is, hogy némely törökök talán Sopronban kalandoznak... hm... A bég a gyűrűt ragadta volna el és nem a gyermeket.

- Én is ezen bolondulok meg, - felelte Gergely.

- És gondolod, hogy a gyermeked csakugyan itt van?

- Ahogy a kardocska idejutott Sopronból, most már azt kell gondolnom, hogy az én kisfiam is ide-kerülhetett.

A palotához értek. Dobó leült a palota előtt a márványpadra, a palota lámpása alá.

- Ülj le te is, - mondotta.

A két térdére könyökölve nézett maga elé.

Hallgattak.

Dobó végre a térdére csapott, megszólalt:

- Hát még ma éjjel megtudhatjuk, hogy igaz-e vagy nem a török szava?

Odaszólt a palota előtt járó őrnek:

- Miska. Eredj a tömlöcbe. Vezesd ide azt a kurdot, akit a patakban fogtak az emberek.

Az ablakon Baloghné szólott ki:

- Kapitány uram, a hosszú mentéjét...

Mert csak dolmány volt Dobón, sűrű szarvasbőr dolmány, s az éji levegő ugyancsak fázlaló volt.

- Köszönöm, - felelte Dobó. - Mingyárt ágyba térek. Pető hogy van?

- Félrebeszél és nyöszörög.

- Ki virraszt mellette?

- Kocsis Gáspárnak a feleségét hívtam be. De amíg el nem csendesül, magam is virrasztok.

- Nincs ok rá, - felelte Dobó. - Láttam a sebet. Begyógyul. Nyugodjon le kegyelmed!

Az őr toppogott oda a kurddal.

- Vedd le róla a láncot! - szólt neki Dobó.

A kurd a kezét a mellén keresztbe téve, mély meghajlással várakozott.

- Hallod-e pogány, - mondotta Dobó (Gergely tolmácsolt minden mondatot), - ismered Dervis bégét?

- Ismerem.

- Milyen formájú ember?

- Félszemű. Dervisruhában jár, de alatta páncélt visel.

- Az az. Hová való vagy te?

- Bitliszbe uram.

- Él anyád?

- Él uram.

- Családod?

- Két gyermekem van.

És elnedvesült a szeme.

Dobó folytatta:

- Kibocsátalak a várból. De egy megbízásomat kell hiven teljesítened.

- Rabszolgád vagyok uram holtomig.

- Elmegy Dervis béghez. Annál a bégnél egy kis rab-fiu van. Megmondod a bégnek, hogy azt a kis fiút holnap reggel idehozza a patakra nyíló kapuhoz, ahol te rabul estél, megkapja érte amit kíván. Fehér kendővel jőjjetek.

- Értem uram.

- Egy ember kimegy a kapun tőlünk a fiuért, és magával viszi a bég talizmánját. Te pedig elvezeted a bégtől a fiút és átadod a mi emberünknek. Gondoskodtok róla, hogy a mi emberünknek bántódása ne legyen.

- Életemmel felelek érte uram.

- Nem elég: meg kell esküdnöd itt anyád szívére és gyermekeid boldogságára, hogy amit kívánunk, megteszed.

- Megesküszöm uram, - felelte a kurd.

Kristóf már ott állt mellettük. Dobó hozzáfordult:

- Menj be Kristófom a lovagterembe. A sarokban hever egy rakás török holmi, s azok között egy kis török könyv. Hozd ki azt a könyvet.

Az a könyv a *korán* volt, amit az olvasni tudó török harcosok maguknál hordoznak. Pergamenbe volt kötve, és acélkarika volt a sarkán. Abban a karikában zsinór volt. Így szokták az olvasni tudó törökök a mellükön hordozni. A kurd rátette az ujját a koránra, és megesküdött. Azután Dobó lábához borult. Megcsókolta a földet és örömtől elevenen távozott.

- De uram, - mondotta remegő hangon Gergely, - ha a török látja, hogy megcsaljuk...

Dobó nyugodtan felelt:

- Ha nála volna a gyermek, már megmutatta volna. Hazug minden török. Én csak téged akarlak megnyugtatni.

Gergely dobogó szívvel sietett a bástyára, hogy pihenjen valamelyest hajnalig.

Mikor a malmok mellett lépked, az árnyékból egy *pszt* szó hallatszik, jobban mondva egy *pst*. Gergely odanéz. A cigányt látja. Szalmán térdel a cigány, és integet neki.

- No mit akarsz? - kérdezi Gergely kedvetlenül.

A cigány fölkel és susog:

- Kutya van a kertben, nagyságos Gergely uram!

- No.

- Az este az ókapunál egy kassai katonának a sisakja álladzóját reperáltam. Hegedüs hadnagy úr arról beszélt, hogy mikor ostrom van, duplán járna a fizetség. A katonák morognak Dobó nagyságos úrra. Azt mondják, hogy a török minden jót ígér, ő meg semmit.

Gergelynek elakadt a lélekzete.

- S előtted beszéltek így?

- Minden katona előtt. Én meg nem mondtam volna. De ha már félni kell, jobban félek a terektől, mint a kassai hadnagy úrtól.

- Jer velem, - mondotta Gergely.

Megkereste Mekkseyt. A töltéscsinálóknál rendelkezett.

- Pista, - mondotta, - hallgasd meg Sárközit.

S ott hagyta őket.

VI.

Reggel mikor Dobó kilépett a palotából, Hegedüs már az ajtóban várta.

- Uram, - szólt tisztelgőre emelve a kezét, - jelenteni valóm volna.

- Fontos?

- Nem éppen.

- Jer velem. Mondd el majd fent a kapunál.

A kapu fölött már ott állt Gergely, s vele Mekksey, Fügedy. A vesszőpalánk takarta őket a patakon nyüzsgő töröktől.

Dobó letekintett a palánk fonatán át, aztán Gergelyhez fordult:

- Még senki?

- Senki, - felelte Gergely.

S Hegedüsre pillantott.

Hegedüs a süvegéhez emelintette az ujját. Gergely hasonlóképpen. De hidegen tekintettek egymásra.

Dobó Hegedüsre nézett. Várta a jelentését.

- Uram, - szólt Hegedüs - meg kell mondanom, hogy a katonák közt némi elégedetlenségfélét tapasztalok.

Dobó szeme kikerekedett.

- Sajnos, - vont a vállán Hegedüs, félrepislogva - vannak öreg katonák köztük, akik ismerik az izét... az ostrompénzt. Tegnap mind azt várták, hogy megkapják, mint máskor, máshol szokás volt. Este már duzzogtak. Gondoltam: tovább-mérgezedik a baj, ha leszidom őket. Hát engedtem, hogy beszéljenek. Arra kértek: mondjam meg kapitány úrnak, hogy mi a kívánságuk.

Dobó arca elszigorodott.

- Hát először is, nem lett volna szabad elfelejtenie hadnagy úr, hogy a várban semmiféle settegetésnek-sugdosódásnak helye nincsen. Másodszor, ami az ostrompénzt illeti, aki nem a hazáért harcol itten, hanem az ostrompénzért, hát csak jelentkezzék, - megkapja.

S ellépett a hadnagytól. Áthajolt a palánkon.

- Jön, - szólalt meg Gergely, mintha a szive dobbant volna ki a száján.

A törökök közül elővált a kurd. Már fel volt fegyverkezve. Két magyar gyermeket vezetett. Mind a kettő lajbis, gatyás, mezitlábás parasztgyermek. Hogy a kurd nagyokat lépett, a két gyermek futva haladt mellette.

Tőlük valami százlépésnyire látni lehetett a félszemű dervist. Lovon ülve követte a kurdot, de lövésnyi távolságban megállt, és a kengyelben főlegyenesedve nézett a vár felé.

- Egyik sem az enyém, - örvendezett Gergely.

S valóban mind a két gyermek idősebb volt az ő Jancsikájánál. Az egyik gyermek körülbelül tiz éves, a másik tizenkettő.

A kurd megállt a kapu előtt, és fölkiáltott:

- A bég egy gyermek helyett kettőt küld. Adjátok ki a gyűrűt, akkor elküldi a harmadik gyermeket is.

Dobó felszólt a toronyőrnek:

- Hajoljon ki, kend! Intsen a kezével, annak a kurdnak, hogy elmehet.

*

Azon a napon is csakúgy törte-rontotta a török a falat, mint előbb. A nagyorku zarbuzánok lassan dolgoztak, de borzasztó erővel. Minden dördüléssel egyidejűleg ropogott a fal, s olykor egy-egy omlás mordulása volt hallható.

Hanem azon a napon mégis történt valami változás, amit az örök már korán reggel jelentettek.

A lovasság elhúzódott a vártól. Sehol nem lehetett látni a piros-sapkás akindsiket, a páncélban ragyogó szpáhikat, az össze-vissza ruházkodó besliket, kámzsás deliket, aprólovu günyüllüket, gurebákat, műszellemeket és szilidárokat. De még a kilencszáz tábori teve is hiányzott.

Mi történt?

A várbeliek örömtől derült arccal jártak-keltek. A köszörűs parasztnál a cigány is megjelent, s fényesre köszörültetett egy hosszú rozsdás kardot. A sütő kemencéknél felhangzott az asszonyok dala. A gyermekek a kemencék mellett a domb gypén játszottak: a fiúk háborusdit, leányok körbe-keringőt:

*Ujváriék Katókája,
aranyprémes a szoknyája.
Zibet-zabot a lovának,
gyingyet-gyöngyöt asszonyának.
Gyöngykoszorút a lányának!*

Balogné cselédje odavezette a kis török fiút is.

Nézte az a játékot bámulva.

- Vegyétek be ezt is, - kérlelte a cseléd a fiúkat.

- Nem vesszük be, - felelték azok.

A leányok bevették.

A kis török fiú nem értette mit dalolnak, de olyan áhitattal forgott velök, mintha tudj Isten, micsoda szent dologban volna része.

De hát mi volt az oka a vidámságnak, örömnnek?

A török lovasok eltűntek. Bizonyos, hogy a felmentő had közeledik. A király hada? Hova ment volna a török lovasság, ha nem az elé?

S a dobosok mégvigabban zörgették el a be-bekiáltó hangokat. A vár nagydobosa fel-felugrott a falra, amerről kurjongattak, s elbumbumozta a kiáltó szavat.

De cédulák is hulltak a várba. Nyilakon röpitették be. Nem olvasta senki. Aki érte, az dobta a tűzbe. A nyilat meg vitték Ceceynek.

Az öreg napestig a tömlöcbástyán ült, és ahányszor a közelben török bukkant fel, rányilazott.

Csak Dobónak az arca volt változatlanul komoly.

Hol az egyik, hol a másik toronyba hágott fel, és kémlelte az ellenséget. Olykor sokáig nézett az Eged-hegy felé. Olykor a fejét rázta.

Egyszer csak beszélítja Mekkseyt a palotába.

- Kedves Pistám, - mondja székébe ereszkedve, - az a Hegedüs nem tetszik nekem. Vigyáztasd.

- Már vigyázatom.

- Akivel beszél, ahová néz, ahová lép, tudnom kell minden órában.

- Tudni fogjuk.

- De neki nem szabad ezt megorrintania, mert akkor meglep valamivel.

- Nem tudja meg.

- Ha lázadás lenne a várban, akkor végünk. Megtehetném azt, hogy elzáratom, de nekünk tudnunk kell, hogy hányan és kik tartanak vele? Úgy kell kívágnunk a rothadt részt, hogy semmi ne maradjon. Kivel vigyáztatod?

- A cigánynyal.

- Megbízható?

- Nagyobb biztonságban érzi a bőrét itt közöttünk az ostrom visszaverése óta, mint a török ígéreteiben. Tegnap a kassaiak között dolgozott, ma megint ott talál majd dolgot. Megmondtam neki, hogy egy teljesen ép felszerszámozott pompás lovat kap, ha a szolgálata ebben az ügyben hasznos lesz. Inkább szinlelje, hogy velök tart.

- Más megbízható embered nincsen?

- Nekem volna, de a kassaiak nem biznának benne. A cigányt sokkal inkább csekélylik, hogysem előtte tartózkodnának.

- Csak azt kell megtudnia, kik a kolomposok!

- Így mondtam neki én is.

- Hát akkor jó. Mehetünk.

- Főkapitány uram, - szólott megmelegült más hangon Meczsey, - a jelek arra vallanak, hogy a király hada jön.

Dobó vállat vont:

- Lehet, hogy jön, - felelte szomorún. - De azok a jelek, amelyek nektek erre vallanak, nekem nem a király hadát jelentik.

Meczsey szinte megtoppanva állt meg.

Dobó a kezét terjegette:

- A jászauk (hadrendezők) mind itt vannak. A két vezért együtt láttam lóháton az Almagyaron. Az ágyúk közül egyet se vittek el. A két bandájuk is itthon van.

- Hát mi volna? - pillogott Meczsey röstelkedve.

Dobó ismét vállat vont.

- Nem lehet egyéb öcsém, csak az, hogy az erdőre mentek ki.

- Az erdőre?

- Oda, meg a szőlőkbe. Rőzsét és földet hordatnak. Betömik az árkunkat, és dombot emelnek a romlásoknál. Hanem édes Pistám, ezt csak neked mondom. A várbeliek hadd örvendezzenek annak, hogy jön a fölmentő had.

A kezét nyújtotta a kapitánytársának és bizalommal nézett reá.

Aztán abba a szobába fordult, ahol Pető feküdt Budaházyval.

*

Amint bealkonyodott, előcsenegtek a török lovasok.

Egy világító golyónál látni lehetett, hogy mindenik lovas a kantáránál fogva vezeti a lovát, s minden ló meg van rakva rőzsével, venyige-nyalábokkal.

A tevék hosszú sora meg tömött zsákokat hozott. Amint lekanyarodtak a Bajuszhegyről, egyenkint csenegtek elő a tevék.

Dobó lefelé fordította a szakálasok és mozsarak száját, s közéjük lövetett.

De az éj mindinkább sötétedett s a lovasok száma nem ritkult. Dobó abbahagyta az ágyúzást és csak a puskásokkal lövetett olykor közéjük.

A török pedig nyüzsgöve dolgozott alatt. Ropogott az egymásra szórt rőzse, s venyige. Közben-közben hangzott a rendelkező jászauk kiáltása.

Dobó a várbeli lámpások nagyrészét a falak réseibe és tört lyukaiba hordatta. Úgy rakták le a lámpásokat, hogy kifelé világítsanak, de alulról se nyíllal, se golyóval ne lőhessék könnyen.

A vár belülről sötét volt. Csak helylyel-közzel égett egy lámpás. Az ókapu körületét a sütő-kemencéből kiáramló fény világította meg. Az asszonyok akkor is dalolva dolgoztak.

- Csak hadd daloljanak, - mondotta Dobó. - Ahol dalolnak, onnan nem távozik a jószerencse.

Meczsey éjfél tájban a Bolyky-bástya tornyából vigyázta, hogy mozgolódik-e valahol a török: nem kerekedik-e hirtelen való éjjeli ostromra?

A tisztek nagyobb része is szanaszét osztoltan virrasztott.

Mekcsey a két kezét a füléhez tölcsezve hajolt alá, s a tekintete áthatolni iparkodott a sötétségben.

Valaki megrántotta hátulról a dolmányát.

A cigány volt.

Janicsár-bakancsban jött fel. A fején kakastollal körülütködött sisak. Az egyik oldalán kard, a másik oldalán fehér markolatu török jatagán.

- Pst... mondotta titokzatosan. - Pst!...

- Mi kell?

- Nagyságos kapitány vitézs uram, a markomba érzsem már a jó ló kantársárát.

- Tudsz valamit?

- Haj-haj!

- Van bizonyítékod is?

- Van, csak meg kell fagni.

- Hát fogd meg ebadta.

- Én fagjam meg? Tessék velem jönni ost megvan. De tisztédes tisztént.

- Hova?

- A vizstartóho. Oda ereskedett le Hegedüs. Hajhaj!

- Egyedül?

- Három katonája strázsál a vizstartó ajtajában.

Mekcsey szinte bukdácsolva sietett le a lépcsőn.

A torony aljában hat katonát szólított magához.

- Fegyvertelenül jöjjetek! A csizmátokat vessétek le! Szíjjat, vagy kötelet hozzatok!

A katonák szótlánul engedelmeskedtek.

Mikor leértek a bástyáról, Mekcsey megint megállította őket:

- A viztartóhoz megyünk. Három katona ül ottan, vagy hogy áll; vagy hogy fekszik. Hátulról megrohanjátok őket és megkötöztitek. Elvezetitek a tömlöcbe és be adjátok a tömlöctartónak, hogy zárja be őket. Semmi kiáltás! Semmi hang!

A viztartó tájéka sötét volt, csak egy rossz cölöpnek a tetejét érte világosság. A katonák onnantól négykézláb haladtak tovább. A cigány hányta magára a keresztet.

Néhány perc múlva csörömpölés, huppanások, káromkodások hangzottak a viztartó tájékán.

Arra Mekcsey is ott-termett.

A három katona le volt gyürve.

A viztartónak mind a két ajtaja ki volt tárva, Mekcsey belehajolt. Lenn csendes sötétség.

Visszafordult.

- Itt van? - kérdezte halkán a cigánytól.

- Magam láttam, mikor lement.

- Hegedüs hadnagy? Nem tévedtél?

- Az, az!

- Fuss a főkapitány úrhoz. Az új-bátyán keresd. Kéretem jöjjön ide. Útközben mondd Gergely főhadnagy úrnak, hogy küldjön azonnal öt drabantot.

A cigány elnyargalt.

Mekcsey kivonta a kardját, és a vitzartóból felvezető lépcsőhöz ült.

Lent ekkor mintha hangok hallatszottak volna.

Mekcsey fölkel és leeresztette a csapóajtónak azt a szárnyát, amelyik a lépcsőt takarta.

Fönt hallatszott, hogyan érkezik az öt drabant, s velük csaknem egyidőben Dobó és Kristóf apród.

Az apród lámpást lógatott a kezében, s világított vele Dobónak.

Mekcsey intett, hogy siessenek. A hangok lenn a vitzartóban már akkor erősödtek.

- Erre, erre! - hangzott egy tompa hang a mélységben.

Dobó felvonatta a drabantok puskáját. A vitzartó szélén kellett tartaniok csővel lefelé.

- Kristóf, - mondotta aztán, - még húsz embert hozz Gergely úrtól.

A lámpást elvette tőle, s letette a cölöp mellé, de úgy, hogy a vitzartóba nem világított bele.

A mélységben fegyvercsörgés, léptek ropogása.

- Erre, erre! - hangzik erősebben.

Egy nagy csobbanás... Nyomban egy másik csobbanás... *Ej vá! meded!* kiáltások... Újabb csobbanások...

A lépcsőtakaró ajtó megkoppan. Valaki felbukkan. Dobó felkapja a lámpást. Belevilágít az arcába.

Hegedüs hadnagy az, ólomszin sápadtan.

Mekcsey galléron ragadja.

- Fogjátok meg! - kiáltja Dobó.

A hadnagyot erős kezek kapják meg. Kirántják a mélységből.

- Vegyétek el tőle a fegyvert!

Lent még egyre hangzik a csobogás, a zürzavaros kiáltozás:

- *Jetisin! Jetisin!* (Segítség!)

Dobó lenéz a lámpással. Hát ott kepickél a sok fegyveres, turbános török a nagy fekete viz-medencében, míg egy oldallyukon egymást nyomva özönlik a többi.

- Tűz! - kiáltja Dobó.

Az öt puskás a lyukba tüzel.

A vitzartó ürege akkorát szól, mint valami zarbuzán. Böszült ordítás rá a felelet.

- Maradj itt, - mondja Dobó Mekcseynek. - Alagut van itt: nem is tudtam róla. Járasd be. Vizsgáld meg magad is. Menjetek el ameddig csak lehet. Ha tulterjed a váron, beomlasztjuk, be is falazzuk. Egy ór mindig ott álljon lenn a fal mellett.

S a katonákhoz fordult. Rámutatott Hegedűsre és a társaira:

- Vasat rájok! Külön-külön zárjátok el őket!

S visszatért a bástyára.

Mekcsey a mélységből magyar hangot hallott:

- Segítség! Emberek!

Letartotta a lámpást. A fulladtakon ott vergődött egy børsapkás török: az kiabált.

- Vessetek alá köteleket, - mondotta, - hátha ez is a várból való.

A vödörhuzó kötél ott hevert. Aláeresztették vödörstül. A fuldokló belekapott a vödörbe. Három katona fölhozta.

Mikor az ember följutott, úgy tádogott, mint a partra rántott harcsa.

Mekcsey az arcához tartotta a lámpást. Nagybajuszu akindsi volt. A víz csurgott a bajuszáról és ruhájáról.

- Magyar vagy? - kérdezte Mekcsey.

Az ember térdre borulva könyörgött:

- Kegyelmezz uram!

Hogy így tegezte Mekcseyt, török mivolta ebből kitetszett.

Mekcsey majdnem visszalökte. De mégis meggondolta, hogy jó lesz tanunak.

- Szedjétek el tőle a fegyvert, - parancsolta a katonáknak, - és zárjátok be a levélhozó parasztok közé.

VII.

A vár körületén másnap október negyedikén friss-hányású töltést világított meg a fölkelő nap.

Az a mély árok, amely északról kerítette a várat, helyenkint be volt töltve.

A törések átellenében emelkedtek a friss hányású dombok. Alul rőzse, erdei haraszt, nyalábba kötött venyige; - fölül föld. Ezt a munkát bizonyára folytatja a török: magasítja is majd egy-két helyen annyira, hogy el is ágyuzhat fölötte, be is ronthat majd rajta a várba, létrák nélkül.

Dobó megszemlélte a munkájokat. Megszemlélte mindenfelől, szótlanul, nyugodt arccal. Aztán Guthay számórhöz fordult, aki jelentkezésre várt. Őrá bizta Dobó, hogy Hegedűst és a társait megvallassa. Merthiszen sok időt nem fordíthatott a tárgyalásra.

- Végeztünk, kapitány uram. A legények vallottak, hogy be akarták eresztetni a törököt. Hegedűst azonban meg kellett csepegtetnünk. De még akkor is azt kiabálta: Vallok, vallok, de majd Dobó előtt megmondom, hogy kinoztatok, azért vallottam igennel.

Dobó a tisztekért küldött. Behívatta a lovagterembe a négy főhadnagyot, meg behívatott egy hadnagyot, egy őrmestert, egy tizedest, és egy közlegényt. Mihály deákot is, a cipóosztót.

Az asztal zöld posztóval volt bevonva. Rajta feszület, és két égő gyertya a feszület mellett. A terem sarkában a vörös posztóba öltözött hóhér. Mellette egy serpenyőben égő szén. A kezében fújtató. A serpenyő mellett ólomdarabok és harapófogó.

Dobó fekete posztó ruhába volt öltözve. A sisakja csúcsán kapitányi sastoll. Előtte egy ív tiszta papiros.

- Társaim, - mondotta komoran, - azért jöttünk össze, hogy Hegedüs hadnagynak és társainak az ügyét megvizsgáljuk. A cselekedeteik arra vallanak, hogy árulók.

S intett, hogy a rabokat vezessék elő.

Gergely fölkelt.

- Uraim, - mondotta, - én ebben az ügyben bíró nem lehetek. Haragosa vagyok a vádlottnak. Mentsenek föl a bíraskodástól.

Mekcsey is fölkelt.

- Én csak tanu lehetek, - mondotta. - Bíró és tanu egy személyben senkise lehet.

- Legyen tanu, - felelték az asztalnál ülők.

Gergely távozott.

Mekcsey kiment az előcsarnokba.

Az örök bevezették Hegedüst, meg a három társát. És a törököt is.

Hegedüs sápadt volt. A szemét kék gyűrűk környezték. Nem merte fölemelni a tekintetét.

Dobó csak őt hagyta bent. A többi kiküldötte.

- Halljuk, - mondotta. - Mi volt az a törökvezetés?

Hegedüs összeszedelőzködött, és szaggatottan mentegetődzött:

- Én a törököt csak a viztartóba akartam becsalni. A várat feladni nem akartam. A viztartó nagy. Keskeny bejáratot találtunk rajta. Gondoltam az én érdemem lesz, ha magam pusztítok el ezernyi törököt.

Dobó végighallgatta nyugodtan. A tisztek se kérdeztek tőle semmit. Mikor már nem szólt többet, Dobó félreállította, s behívatta egyenkint a legényeket.

- Mink, - vonogatta a vállát, az első, (fakóarcu negyvenéves forma ember, a kabátja csupa sár), - nem tehattünk egyebet, csak amit a hadnagy úr parancsolt. Nekünk engedelmeskednünk kell, ha parancsolnak.

- Mit parancsolt?

- Azt parancsolta, hogy álljunk a viztartó szélén, ő egypár törököt hoz be.

- Mit mondott, hogy minek?

- Hogy a vár megadását megbeszéljük.

Dobó a hadnagyra nézett.

Hegedüs a fejét rázta:

- Nem igaz. Hazudik.

- Én-e? - vonaglott meg sértődve a legény. - Hát nem azt mondta-e a hadnagy úr, hogy a török minden jót beszél, Dobó uram meg semmi jót se, mégcsak ostrompénzt se...

- Hazudik, - ismételte Hegedüs.

Bevezették a másik legényt. Ijedt az is. Hosszu fekete haján sárfoltok. Pillogva áll meg.

- Miért voltatok a kútnál?

- Törököt vártunk, - feleli pillogva, - azt mondta Hegedüs hadnagy úr, hogy a vár előbb-utóbb a török kezébe kerül, hát bizonyos, hogy meghalunk, ha nem adjuk meg a várat.

Dobó behozatta a harmadik legényt is. Csaknem tejesképű fiatal kamasz. Fakó veres nadrágja a térdén ki van szakadva.

- Én nem tudok semmit, - hebegi. - Csak oda voltam rendelve a kúthoz, de hogy miért, azt nem tudom.

- Nem mondta-e Hegedüs hadnagy úr, hogy jó lesz megegyezni a törökkel?

- De mondta.

- Mikor mondta először?

- A nagy ostrom után való estén.

- És hogyan mondta?

- Hát úgy mondta, hogy izé... hogy aszongya: mink kevesen vagyunk, azok meg sokan vannak s hogy lám a többi várat se lehetett megtartani, pedig akkor kétfelé járt a török.

- Ostrompénzről szólt-e valamit Hegedüs hadnagy úr?

- Szólt. Azt mondta, hogy dupla zsoldot fizetnek ilyenkor más várban...

- Hát a vármegadásról mit mondott?

- Azt, hogy izé... hogy aszongya: a török így is, úgy is megkapja, hát jobb ha még fizet is, mintsemhogy a nyakunk is odaszakadjon.

- És a legénység mit mondott rá?

- Semmit. Csakúgy tűz mellett beszélgettünk, mikor már a török bekiabált.

- Tik nem kiáltottatok-e vissza?

- Nem. Csak a hadnagy úr beszélt velük éjjel.

- Hogyan beszélt velük?

- Egy hasadékon át az ókapunál. Odament és beszélt három izromba is.

- Törökkel?

- Törökkel.

- És mit mondott, mikor visszatért?

- Azt, hogy a török mindenkit bántatlanul elbocsát, senkit se vág le. A kassaiaknak még rá tiz-tiz aranyat ad, és hogy a két basa pecsétet levelet küld, hogy szavának áll.

- Hányan hallották ezt a legények közül?

- Valami tizen.

- Hát miért nem jelentettétek nekem? Nem megesküdtetek-e, hogy a vár megadásáról nem beszéltek?

A legény hallgatott.

Dobó folytatta:

- Nem az lett volna-e a kötelességetek, hogy azonnal jelentsétek a hadnagy úr beszédét!

- Nem mertük.

- Eszerint elszántátok, hogy a várat török kézre játszsátok. Kik egyeztek bele ebbe?

A legény még hét nevet szedett valahogy ki az emlékezetéből. Aztán mentegetődzött:

- Mink nagyságos kapitány uram nem egyezkedtünk, mink csak engedelmeskedtünk. Csak a hadnagy úr beszélt, meg ő parancsolt.

A fal egy ágyúgolyó ütődésétől dobbant meg. A rudakra függesztett páncélok megzördültek. A falról egy csomó vakolat omlott a padlóra.

Dobó a birákra nézett:

- Van-e valakinek valami kérdezni valója?

A birák szinte dermedten ültek az asztalnál. Végre a közlegény bíró szólalt meg:

- A tiz legény beleegyezett-e abba, hogy a vár a töröké legyen?

A legény sápadtan vonogatta a vállát:

- A közlegény nem akarhat mást, csak azt, amit a tisztje.

Több kérdés nem volt.

- Még a török van hátra, - mondotta Dobó. - Vezessétek be.

A török háromszor hajolt meg, míg az asztal elé ért. Ott meghajoltan maradt. Keze a mellén keresztben.

- Értesz magyarul?

- Értek uram.

- Mi a neved? - kérdezte Dobó.

- Juszuf.

- Juszuf, vagyis magyarul József. Állj egyenesen!

A török fölegyenesedett. Körülbelül harminc éves akindsi volt. Zömök, izmos ember. Belapított orra, s a fején vöröslő sebforradás tanúskodott arról, hogy forgott már csatákban. A szemén látszott, hogy semmitsem aludt az éjjel.

A kérdésekre elmondta, hogy tiz éve jár Magyarországra, s hogy ott volt a falnál, mikor Hegedüs kiszólt a résen: - Hé törökök? Melyitek ért magyarul?

- Hazudik, - morgott Hegedüs, és sápadt volt mint a fal, - Zoltay is beszélt mindig a törökkel.

- Én? - hörkent fel Zoltay.

- Igenis beszéltél. Valahányszor ostrom van, mindig kiabálsz nekik.

Zoltay dühében elhalványodva ugrott fel a székéről:

- Vizsgálatot kérek magam ellen, - mondotta. - Nem ülhetek tovább a birói székben. Hogy én mindig kiáltok egyet, amikor ütök, az meglehet. De az csak káromkodás. Az nem vétek! Micsoda beszéd ez!?

Dobó csitította:

- Mindnyájan ismerjük ezt a szokásodat. Mások is káromkodnak az ostrom hevében. De mert harag ébredt benned a vádlott iránt, fölmentünk a biráskodás alól.

Zoltay meghajolt és kiment.

Dobó ismét a törökre nézett:

Az aztán tört magyarsággal elmondta, hogy Hegedüs az ókapunál beszélt egy agával, azután Arszlán béggel. A bégől becsületszót kért biztosítékul és száz aranyat. Azt mondta, bebocsátja éjjel a török sereget a várba, csak ott ásasson a kapu mellett, ahol a nagy rézdobot szokták verni. Ő (Hegedüsre mutatott) azt mondja, járt egy éjjel a víztartóban s alagútra akadt, amely azonban a kapunál be van omolva. Az omlásnál a feje fölött hallotta a rézdobot szólani, s a katonák lépését is hallotta, hát sokat ásatni nem kell. Ő éjjel pont tizenkét órakor várja őket. De arról is kezeskedniök kell, hogy az ókapunál álló kassai katonákat nem bántják. Meg-egyezték. Éjfélkor Hegedüs lámpással vezette őket. A janicsárok, aszabok és piadok keverten jöttek. Háromezren indultak a földalatti útra. A had többi része, Isten tudja hány ezer, a két kapu kinyitását várta. Hanem az történt, hogy Hegedüsnek a lámpása a víztartó sarkánál a falba ütődött és elaludt. Sötéttségben vezette az előcsapatot tovább. Ő tudta a járást, de a nagy vízmedence széle keskeny. Ott ő a sötétben is boldogult, de az előcsapat hogy egymásután tolongott, a vízbe csuszamodott.

- Nem tudsz-e arról, - kérdezte Dobó, - hogy Dervis bég elrabolta az egyik hadnagyunk fiát?
- De tudok, - felelte a török. - Vagy két hete minden sátorban keresik a gyermeket. A bég keresteti. Ellopták tőle, vagy elszökött az ideérkezése után harmadnapra.

Dobó Hegedüsre nézett.

- Nyomorult! - mondotta.

Hegedüs térdre borult:

- Irgalmazzanak! könyörüljenek rajtam! - sirta, - megtévedtem, elvesztettem az eszemet.

- Megvallod-e magad is, hogy a várat az ellenség kezére akartad juttatni?

- Megvallom. Csak könyörüljenek. Gyermekeim vannak: érthető...

S a szava elcsuklott.

A tárgyalás nem folyt tovább egy óránál.

A következő órában már ott függött Hegedüs hadnagy a vár piacán, egy gerendából hevenyészett akasztófán. S Fügedy kikiáltotta a vár népének:

- Így hal meg minden esküszegő, akár közember, akár tiszt, aki a várat a török kezére akarja juttatni!

A három közlegénynek a fülét csapták el, az akasztófa alatt. A többi hetet megláncolt lábbal belső munkára rendelték.

A törököt úgy kidobták a várból a magas nyugoti falon, hogy nyakaszegetten hullt a társai közé.

A vár népe láthatta, hogy Dobó nem tréfál.

VIII.

Minden erőnél erősebb erő: anyai szeretet! Emberi testbe öltözött napfény! Isten szívéből leszállott szent láng, haláltól nem félő erős gyöngeség! Te aki ott-hagyod biztos hajlékodat, puha párnádat, minden kincsedet, hogy a halál erdején alakoskodjál át veszendő szeretteidhez! te aki lebocsátkozol a föld mélységébe, te aki gyöngé karoddal akarsz áttörni a falon, amelyre fegyveres fenevadak százezre üvölt tehetetlenül! te aki nem ismered a lehetetlent, ha arról van szó, akit szeretsz, ha együtt kell szenvedned, meghalnod is vele, - csodállak téged asszonyi szív!

*

Két éjen és két napon át ásták magukat által meg által az alagút omladékain, a nyirkos hidegben, a laza boltozatok alatt. Néhol csak egypár lépés volt az omladék; egy órai munkával átvergődtek rajta. De néhol kövekkel is kellett bajlódniuk, és sem az erőtlenség asszonyi kar, sem a tizenöt éves különben is fejletlen ifjú karja nem volt hozzászokva az ilyen munkához.

Október harmadika estéjén alig hogy álomra csendesült a tábor, magukhoz szedték minden élelmiszerüket.

A vártól már számításuk szerint csak száz lépés választotta el őket. Azt remélték, hogy nem kell többé visszatérniök.

S mind-éjtenál dolgoztak.

A föld alatt nem tudták, mikor virrad, mikor kél fel a nap. A földet és rőzsét hordó paripák dobogását hallották csupán s a várbeli ágyúk és mozsarak dörgését is. Azt gondolták odalenn: éjjeli ostrom, s még buzgóbban dolgoztak, hogy bejuthassanak.

Kint azonban virradt, hajnalodott, reggeledett, s a nap fölszállt a borsodi hegyek mögül. A török lócsiszár szolgálói, látva a sátor elhagyottságát, benéztek. A félremozdított kő, a széles lyuk elképtette őket. Hogy a lovasok ismét rőzsét szedtek mindenfelé, a kalmár maga sietett egy deli-agához, és az örömtől szinte reszketve jelentette:

- Uram! A várat én juttatom a had kezébe! Alagutat fedeztem föl az éjszaka!

A sok deli, akindsi, besli gönüllű és gureba egyszerre otthagya a rőzsét, lovat a szabadban. Sipok és trombiták rikoltnak gyülekezőt. Mindenféle katona összekeveredve, zörögve, zsidongva tolong a bejárat torkán a mélységbe.

Vezeti őket fáklyával a kalmár.

*

A két szegény lélek ekközben bujkálva, ázva, köveket hányva törekedett előre.

Az út egy helyen ismét lejtőssé vált. A kövek ott szárazak voltak, s az út megszélesedett.

Egy háromszögletű nagy földalatti nyirkos terembe jutottak.

- A vár árka alatt kell lennünk, - vélekedett Miklós.

- Nem, ez már belől van a falon: istálló lehetett valamikor, vagy gabona-tár, - vélekedett Bornemisszáné.

Azonban a terem két sarkán két omladék van. Melyik az út a kettő közül?

Az egyik omladék nyerges. A tetején kis omlott lyuk, amelybe egy emberököl ha belefér.

A másik omladékon oldalt feketélt valami keskeny nyílás.

- Itt az út kétfelé válik, - mondotta Miklós. - Most az a kérdés, melyiket bontsuk?

Föllépett a kövekre, s a lyukakhoz tartotta a gyertyáját.

A láng lobogott.

A baloldali nyílást is megpróbálta.

A láng ott csak állott.

A süvege szélébe tűzte a gyertyát, s belekapaszkodott a legfelsőbb kőbe. Éva segített. A kő robogva gurult át a többin.

- Mégegyet! - mondotta Miklós.

Ismét nekifeszültek mind a ketten. Az a kő nem engedett.

- Az aprókat kell körüle kiszednünk.

Fogta az ásót, és körülszurkálta vele a követ. Aztán ismét belekapaszkodott.

A kő ingadozott.

Miklós nagyot lélekzett, s megtörülte az arcát.

- Fáradt vagyok.

- Pihenjünk, - zihálta Éva.

S leültek egy kőre.

Miklós a falhoz hanyatlott, s abban a percben elaludt.

Éva maga is kábult volt, és halálra fáradt. A ruhája térdig vizes, sáros; a kezei véresek. Haja a sok hajladozásban kibomlott s félig a dolmányba kötötte, félig azon kívül hullámozott a nyaka körül.

Fogta a gyertyát és benézett mind a két üregbe.

Akármelyiken mehetnek most már tovább, csak át kell itt bujniok.

- Kicsit megpihenünk, - mondotta, s a gyertyát a kőre ragasztotta - de nem alszom el, nem, csak pihenek.

S amint hátradőlt, halk dübörgést hallott azon tájról, amelyen jöttek.

A szemöldökét összevonva fülelt: fönt dübörögnek-e vagy idelent?

Az alagút mélyéből vörös fényszál röppent elő.

- Miklós! - sikoltotta Éva.

S a fiút megrázta.

- Jönnék!

A fiú bágyadtan emelte föl a szemepilláit.

- Jönnék! - ismételte Éva kétségbeesetten. S a kardjához kapott.

A kardnak csak a hüvelye volt meg. Ott maradt valamelyik omladéknál, hol követ feszítettek. Az övében volt jatagánokat is mind eltörték már a munkában, a zsebkést is. Nem volt náluk semmi.

A fény erősödve közeledett.

Éva minden erejét összeszedve kapott a kőhöz. Miklós is. A gyertyájuk elaludt. A kő mozdult, de nem engedett.

A rémület dermedtségével nézték, hogyan válik ki a sötétségből a fáklyát tartó kalmár, s mellette a lógó bajuszú természetes aga, akinek övében csillogtak a handsárok.

A következő percben kezek emelkedtek rájuk, s ők fogva voltak.

Az aga egy tekintettel rávizsgálgódott a megkezdett munkára, s gyorsan határozott.

- Fogd a fáklyát kölyök! - parancsolt Miklósnak, - te már ösmered itt az utat.

Miklós nem értette a szavakat, csak azt látta, hogy a fáklyát a kezébe nyomják.

A katonák, egy perc, és szétszedték a nehéz köveket.

Az út két embernyi szélességben szabad.

Az üreg már akkor megtelt fegyveresekkel.

- Te vezetsz, - mondotta az aga Miklósnak, - az a másik pedig, - folytatta Évára mutatva - itt marad. Ha rosszul vezetsz bennünket, azt a nőt a közlegények közé vetem.

Egy janicsár tolmácsolta a szavait.

Éva behúnyta a szemét.

Az aga visszapillantott:

- Egy deli őrizze!

S meglökte Miklóst, hogy induljon előre.

A deli Éva mellé állott. A többi megindult. Hogy azonban az aga nem mondta, hogy ki őrizze a foglyot, a deli csakhamar átadta egy másik delinek.

- Őrizd te!

Az is állt valameddig, de talán eszébe jutott, hogy akik elsőkül jutnak a várba, holtig nagyságos urak lesznek, átkínálta a foglyot egy műszellemnek.

- Nem őrzöm én, - legyintett a műszellem.

S odább lépett.

- Majd én megőrzöm, csak eredj, - szólt ekkor egy görényprémes süvegű öreges aszab.

S kivonta a handsárját. Az asszony mellé állott.

Éva holtra váltan támaszkodott a falhoz. Mellette sűrűn lépkedtek el a különféle öltözetű, puskaporszagú és izzadtságzagú mocskos katonák. Valamennyi meztelen kardot tartott már a kezében, s valamennyinek a szeme lángolt a gyönyörű reménységtől, hogy az elsők között lehet.

Olykor egy fáklyás jött, s világított egy-egy csoport előtt. Olykor csak a sötétben toppogva jöttek. Zörgött-csörgött rajtok a fegyver. Egyik egy összegöngyölt vörös zászlót hozott a vállán.

Egyszer csak tompa mély dörgés hallatszik, mintha a föld belsejében dörögne az ég. A terem bejáratától visszafelé az alagút hosszan beomlik. A dübörgés percekig hallik. Kövek omlanak, s tompán buffannak alá. Az előlmenők után nem jöhet többé senki.

Az omlás irányából tompa jaj és hörgés. A másik irányban az elhaladó fegyverek halk zörgése.

Az asszony öre megszólal magyarul:

- Ne féljen!

És megfogja az asszonynak a kezét:

- Kicsoda maga?

Az asszony nem birt megszólalni.

- Magyar?

Az asszony bólintott.

- Jöjjön, - mondta az aszab. - Az út itt kétfelé válik. Ha ki tudom bontani a másik nyílást, megszabadultunk. De ha itt is beomlik...

Éva az élet áramlatát érezte újra az ereiben.

- Kicsoda kegyelmed? - kérdezte felocsulva.

- Varsányi a nevem. Javát akarom.

Acélt és kovát vett elő az övéből és kicsiholt.

A tapló csakhamar égett. Illatos füst vegyült az alagút fojtott levegőjébe. Viaszgyertyához tartotta és fújta.

A gyertya lángra lobbant.

- Fogja húgom ezt a gyertyát.

A baloldali omladékhoz lépett, s egy-két rántással meglazította a köveket.

Kis ember volt, de erős. A nagy kockakövek egymásután gurultak, hol kifelé, hol befelé. Csakhamar akkora nyílás tágult, hogy egy ember átbujhatott.

Elvette a gyertyát az asszonytól és előre bujt. A tenyerét a gyertya elé tartotta. Annyira sietett, hogy Éva alig bírta követni.

Az út ott már tisztább volt, de még mindig lefelé kellett menniök.

Varsányi egyszer visszafordult.

- Maga talán asszony-kém? Talán a királytól küldenek izenetet?

- Attól, - hagyta rá Éva, mintha álomban beszélne.

- Jön a király hada?

- Nem tudom.

- No nem baj. Csak tudnám hol vagyunk? De siessünk, hogy a törököt megelőzzük.

Az út már emelkedett. Oldalt egy-egy fülke feketélt. A kövek barnák voltak és a nyirok harmatként csillogott a köveken.

- Siessünk! siessünk! - mondotta ismét Varsányi. - Alighanem a víztartónál lyukadunk ki.

Fehér vakolathalom zárta el az utat. Azon át erős mészszag érződött.

Varsányi a fejét vakarta:

- Tyűh, azt a purgatóriumát ennek a keserves világnak!

- Mi az?

- Semmi no. Majd én előre mászok. Fogja ezt a gyertyát.

Ráhasalt a halomra. Átmászott. Éva benyújtotta a gyertyát.

Varsányi állt már odabent. Fogta a gyertyát és hümmögött. A kezét nyújtotta Évának: segített neki, hogy a halmon átcúszhasson, s megálljon.

Egy tág és homályában is fehérítő üregben voltak. Felülről gyászének hangzott: az *In paradisum deducant te angeli*. A magasból nappali világosság szűrődött alá.

Az üreg telve volt egymáson keresztül szanaszét heverő fehér koporsóval, s köröskörül hig mészszel. A koporsók szélén rojtokba száradt a mész. Oldalt a koporsók mellett egy félig eldőlt inges, bajszos, csontos képű halott meredt ki a mésztóból. A felülről ömlő világosság megvilágította az arcát. A nyakán kötél lógott.

Varsányi bámulva nézett arra a halottra. Aztán visszatekintett.

Éva ott hevert mögötte a földön, ájultan.

*

Ekközben a fiu is vezette a török hadat.

Eleinte ólmos volt az ijedelemtől, de aztán arra gondolt, hogy ha kibukkannak a várba, majd kiált ő akkorát...

Ez a gondolat megerősítette. Ingadozás nélkül vitte a fáklyát hol az aga előtt, hol mellette.

Csakhamar ők is fölfelé kanyarodtak. Föl, föl egyre feljebb. Végre megakadtak egy falnál, amely az Egerben mindenütt azonos homokkőből épült, s amelynek vakolata arra vallott, hogy régideje rakták.

- Bontsatok! - parancsolta az aga.

A vakolat csakhamar hullott a jatagánok és dárdák vasa alatt. Csak az első két-három követ volt nehéz kibontaniok, a többi már könnyebben mozdult az acélizmu kezek erejétől.

De mégis tovább dolgoztak egy óránál.

Mikor már emberfértényire bővült a nyílás, az aga átléptette Miklóst.

Tágas pinceféle helyre jutottak. Mindenfelé hordók és hordók. Csak az volt a különös, hogy az a hely inkább teremhez hasonlított, mint pincéhez. A falon is egy rongyos nagy kép, s alatta kerek kád. A képen két fej látható. Az egyik szakálas szomorú arc. A másik egy szintén szomorú ifjú, amint a szakálasnak a mellére hajol. A fejük fölött fénykör. Az ifjú feje alatt kifehérlik a fal a vászon rongyai közül.

S hallatszik a várbeliek járása-kelése.

- Fegyvert a kézbe! - szólt hátra halkan az aga. - Csendesen gyülekezzetek. Csend! Csend!... Amint az ajtót felszakítjuk, nem szabad ordítani! Ha senkit se látunk, összevárjuk a hátul jövőket! A zászlósok azonnal a falra szökelljenek.

Két zászlós lépett előbbre.

Az aga folytatta:

- A kapu felé a többi, énvelem. Nincs kegyelem! Az ott álló őrség lefegyverezése az első, és a kapu gyors kibontása. Értettétek?

- Értettük, - hangzott a katonák halk morgása feleletül.

Az aga előbbre lépett, s megpillantotta a vasajtó előtt a nagy puskaaporos kádat. Meghökkent.

A puskaaporos kamrában voltak. A hordókban nem bor volt, hanem puskaapor.

De Miklós is tudta már, hogy hova jutottak.

Amint ott állott a nagy kádnál, visszafordult. Végigpillantott az egymásra tolongó fegyveres sokaságon. Arca sápadt volt és lélekké magasztosult. Fölemelte az égő fáklyát: belecsapta a puskaaporba.

IX.

Mikor a koporsót leeresztették, Varsányi felkiáltott az embereknek:

- Hé emberek!

A kiáltásra elképedt arcok jelentek meg fenn a temetőüreg ajtajában. Az egyik hajadonfővel, a másik rozsdás disztelen sisakban, mely szíjjal volt az állához erősítve.

Varsányi ismét felkiáltott:

- Én vagyok itt, Varsányi! Huzzatok fel!

A karjába emelte Évát, és koporsóról-koporsóra lépkedett vele a kötelekig. A két kötelet összefogta és beleült.

Az emberek felhúzták.

A sirüregnél nem volt más, csak a két pap meg a két kötélerezető paraszt. Azok csak bámultak Évára, aki halottként feküdt a gyepen, ahova Varsányi lebocsátotta.

- Hozzatok vizet, - mondotta Varsányi a parasztoknak.

Ebben a pillanatban világot rendítő dördülés és pokoltűz siketít és vakít el mindent: vörös lángtorony lövődik fel a templombástyából. Fellövődik az égig, s fekete deszkák, gerendák, kövek, fadarabok, emberek kerengnek benne.

A dördülés úgy megrázza a várat, hogy mindenki megtántorodik s elrogyik, mintha egy láthatatlan nagy-erős kéz csapott volna rá.

A levegőből kőzárpor, vér, fegyver, fa és donga hull alá.

Minutáig tartó halotti csend követte ezt a robbanást.

Halotti csend a várban és a váron kívül a török táborban is.

Mindenki kábultan bámult.

Az ég szakadt-e le? Vagy a föld nyilott meg, hogy tűzokádó pokollá válva itéletnap borzalmas lángözönbe borítsa a világot? - nem értette senki.

Török csel! - Ez volt az egyetlen első gondolat a várban, mindenkin.

A vár elveszett! - Ez volt az egyetlen érzés, amely a dobbanásban megállt sziveket kővé dermedtette.

Gergely a Sándor-bástya alján pokol-szerrel telt bögréket kötözött. A robbanás szele neki taszította őt a pajzsoknak, amelyek szögeken függve borították a falat.

Ahogy fölemelte a fejét, a lángoszlop fölül kitölcséresedve vöröslött az égen, s benne egy fekete malomkerék, a kerék körül hanyatt fekvő lefelé szálló kerengő ember és külön egy combtól-egész emberláb.

Volt annyi jelenléte, hogy a bástya boltozata alá ugrott, de ő is gondolata-szakadt siket arccal nézett az első percben maga elé.

A következő percben azonban megmozdult a vár népe. Fel-alá futkosó emberek, fegyvereiket elhanyagoló katonák, jajgató asszonyok, fékeiket elszakított megvadult paripák kavargtak mindenfelé.

Lent a török táborban diadalmas üvöltés, ostrom-létrák emelkedése, s a vár felé hullámozó fegyveres ezrek.

- Végünk! - hangzott a várban nyögő jajok közt mindenfelé.

Asszonyok a gyermekeiket kézen ragadva és ölbe kapva futkostak a kormos köveken és a kormos gerendákon, tüzes üszkőkön át összevissza. Mindenki menekült, és senki se tudta hova?

S a világzavarodásba mintha az ég is beleszólna: sűrű fekete hó hull. Fekete hó! Hull-hullong. Oly sűrű, hogy tiz lépésnyire nem lehet benne látni.

A pörnye volt az. Beszállingózta a várat, mintha gyászba akarná takarni.

S eléktelenedett holttestek, és vérző emberi tagok heverték a szétszórt köveken és gerendákon.

Dobó hajadon fővel, a paripáját rángatva, száguldott a robbanás helyére, s a katonákat a falra parancsolta.

- Nem történt semmi! - kiáltozta jobbra-balra. - Csak huszonnégy tonna puskaapor volt a sekrestyében!

A tisztek is mind lóra kaptak, és a Dobó szavával csillapították a népet mindenfelé.

- Vissza mindenki a helyére! Csak huszonnégy tonna puskaapor...

Mekcsey dühében egy eltört lándzsa-nyéllel püfölte a kábult és engedetlen katonákat.

- Fegyvert fogj, a kutya Heródesedet! Falra!

S maga is leugrott a lóról. Öles kópját kapott a kezébe, s a fal tetejére rohant.

- Utánam fiúk! Utánam, aki ember!

A falramászó törököket hosszú sor tüzelés fogadta. A katonák a belső térről, vezérlet nélkül is a falra futottak, s dolgozott a kópja, a kard, a csákány.

A török szintén rendezetlenül egymást nyomta előre hátra, s kint a falak körül épp akkora volt a zavarodás, mint bent a várban.

Legtöbben a robbanás helyére tólultak.

Gergely látta a maga bástyájáról, hogyan ömlik a már ritkuló fekete pernyehullásban a tarka török had, a templombástya felé.

- Itt maradj! - kiáltotta Zoltaynak, s ő maga a kardját kivonva szaladt a templombástyára.

- Korcsolás! - kiáltott egy befelé ballagó tizedesre, - gyere velem.

Az ember öt lépésnyire volt csak tőle. Rá se nézett.

- Korcsolás Máté! az apád irgalmát.

Az ember maga elé bámulva ballagott nyugodtan.

Gergely utána ugrott. Megkapta a vállát.

- Hát nem hallod!

Az ember mintha álomból rettenne fel, néz Bornemisszára.

Gergely akkor látja, hogy a két füléből folyik a vér. Az bizony csakugyan megsiketült.

Gergely otthagyja: tovább siet.

Utközben az üstökre tekint. Azoknak a levese fő ott, akik délben vártán voltak, s most kerül-nének ebédhez. A nyolc nagy üstben apróra vágott hús forró leve gőzöl és rotyog.

Gergely megáll. Felkapja az ebédhordó rudat. Áttaszítja az egyik üst fülén, s odakiált a tálás parasztnak:

- Fogja kend! A többit is hozzátok a bástyára!

S mikor fölérték, lezuditotta a forró levest a létrákon sokadozó törökökre.

Varsányi mikor felocsudott, az asszonyt látta maga előtt a földön. A két pap azon ingesen stólásan a falakra futott és fegyvert kapott, a két paraszt meg kétfelé, vélhetőleg az ágyúkhoz sietett.

Varsányi fölemelte Évát a vállára, mint valami zsákot, és a palotába vitte. Gondolta: ha királyi kém, odavaló: bizonyosan levelet hozott.

S bízta Baloghnéra, hogy locsolja fel.

*

Csak az ostrom visszaverése után szemlélték meg, hogy a robbanás micsoda kárt okozott.

A templombástya jobb oldala a sekrestyével együtt fekete tátongó üredék volt. A várfal az éjjeli építéssel együtt ledőlt azon a helyen, s a két száraz malomnak, amelyik ott dolgozott, csak a düledéke volt meg. A sekrestye oldalában harminc vágni való marha állt lent. Azok vérükben dögölten heverték.

A vártán állt nyolc legényt darabokra tépetten találták meg. Odaveszett egy hadnagy is, Nagy Pál, akit Báthory György küldött harminc darabanttal Erdőd várából.

S a közelben állott katonák közül is sokan megsebesültek. Egy Horváth Gergely nevű vitéznek vállban szakította le a karját a robbanás valami köve. Még aznap meghalt, s még aznap lebocsátották a temetőbe.

A várbeliek csak akkor tértek teljesen észhez, mikor látták, hogy a török nem birt a várba felhatolni.

- Az Isten is védi Egert! - kiáltotta Dobó a haját hátrasimitva és az égre pillantva. - Bizzatok vitézek az Istenben.

Az ostromot voltaképpen a leves verte vissza. A török hozzá volt szokva tűzhöz, kardhoz, kopjához, de a forró levest csak kanálban ismerte. Amint az első létrán végigömlött a forró paprikás lé, az embereket mintha lesöpörték volna. A létrák alján tolongó had is szerte ugrott. Ki a kezéhez kapott, ki a nyakához, ki az arcához. A fejüket pajzsokkal takarva káromkodtak el a falak alól.

A várbeliek könnyebben lélekzettek.

Dobó a molnárokat és ácsokat hívatta.

- Szedjétek össze hamar a malom részeit. A kettőből csináljatok egy portörő külyös malmot. Ami hiányzik, azt az ácsok azonnal faragják!

S körülpillantott:

- Hol a számtartó?

Egy kormos fekete alak lépett elő a monostor falaiból. A bajuszára szállt kormot fujva, szakálát ütögetve állt Dobó elé.

Az öreg Sukán volt.

- Sukán bácsi, - mondotta Dobó, - adjon ki a pincéből salétromot, ként és szenet. Mihelyt a malom elkészült, a molnárok puskaortörtetnek.

Csak akkor gondolt arra, hogy maga is mosakodni menjen. Olyan volt ő is, mint a kéményseprő.

*

A palota ajtajában egy kormos ember ült. Félig törökösen volt öltözve. A kezében egy nagy sült tök. Azt ette kanállal.

Amint Dobót meglátta, fölkel.

- Te vagy Varsányi?

- Én vagyok uram.

- Mi hirt hoztál?

- A királyi követet hoztam uram a várba. Asszonyféle.

Dobó nagy lépésekkel sietett Baloghnéhoz.

- Hol a követ?

Az asszony Pető ágya mellett ült. Sisakot bélelt piros selyemmel, - a fia sisakját.

- Követ? - bámult Dobóra. - Ide csak egy asszonyt hoztak.

- Hát az az asszony?

Baloghné benyitott a szomszédszobába, s megint bevonta az ajtót.

- Alszik - mondotta, - ne háborgassuk. Igen el van csigázódva, szegény.

Dobó benyitott.

Éva az ágyban feküdt, fehér tiszta ágyban. Csak a feje látszott, amint halványan szétomló barnahajával környezetben, be volt süppedve a párnába.

Dobó elámulva nézte azt az aludva is szenvedő halottszin női arcot. Nem ismerte.

Visszavonult.

- Valami levelet nem hozott?

- Nem.

- Kérem a nőnek a ruháit. Ki ez a nő?

Baloghné vállat vont, majd kérlelően nézett Dobóra.

- Azt mondta, hogy a nevét ne kérdezzük. Attól tart, hogy kegyelmed nem szívesen látja.

- Kérem a nőnek a ruháit!

Baloghné egy sáros, meszes török katonai ruhát emelt be a folyosóról. A kis szattyáncsizmák kénszin-sárgák, rajtok sarkantyú. Az övben ötven és egynéhány magyar arany; egy kardnak a hüvelye és két török jatagán.

- Tapogassa össze a zsebeket.

Az egyik zsebben papiros zörgött.

- Ez az, - kapott rajta Dobó.

S azon kormos kézzel fölbontotta az összehajtott pergamenpapirost.

A vár rajza volt rajta.

Semmi más nem volt a zsebekben, csak egy zsebkendő meg egy pár összegyűrt keztyű. A ruha varratait is összetapogatták, fölfejtették.

A csizmáit is szétbontották.

Semmi.

- Nincs-e nála az ágyban?

- Nincs, - felelte Baloghné, - én adtam szegénykének inget is. Oh, hogy el van csigázva... Régen nem alhatott. A föld alatt jött be, a Halottak útján át.

Dobó behívatta Varsányit.

- Azt mondtad: követ.

- Úgy értettem.

- Hát nem mondta tisztán?

- Nem beszéltünk mink uram. Az alaguton jöttünk be csaknem futvást.

- Micsoda alaguton?

- A temetőn át.

- Hát ott is van alagut?

- Már nincs uram.

- A töröknek van-e élelme?

- Jön néha tíz-húsz szekér liszt, meg egy-egy nyáj birka. Isten tudja, hol szerzik! A rizsük régen elfogyott.

- Esszerint nem éheznek még?

- Eddig nem igen.

- Mit tudsz még a táborból?

- Csak azt, hogy Királyszéke felől aknát ásnak.

- A várba?

- Bizonyosan, mert a lagundsik dolgoznak.

- Miért nem jöttél be? A rőzsehordásról hirt kellett volna hoznod.

- Nem lehetett. A kapuk elé a legerősebb janicsárokat tették, s nem volt janicsár-ruhám. Gyanut keltett volna, ha át akarok rajtuk jönni.

- Hát most már maradj a várban. Jelentkezzél Bornemissza Gergely úrnál, és jelentsd meg neki, hogy az aknát merről ássák. Azután visszatérsz. Itt tartózkodj az ajtó körül.

Az írás még a kezében volt. Hivatta Mekkseyt.

- Fogd ezt a rajzot, - mondta neki. - A földalatti utak vannak rajta. Nem is tudtam, hogy ilyen rajz is van a világon. Szólítsd azonnal a kőműveseket, és rakasd be, ha van még berakatlan. Legelőször is a temetőgödörnél falaztasd be azt az alsó utat.

Még a két apródnak osztott néhány megbízást, aztán két vödör vizet kért a kádjába. Fürdés után más ruhát öltött. A lábszár-vasat is felkapcsolta, s végigdőlt a medvebőrös lócán.

Igy aludt mindig, ahol elnyomta az álom a napnak és éjnek egy-egy órájában. A várbeli katonák azt beszéltek róla, hogy sohasem alszik.

X.

Dobó csak este szólhatott Évával.

Bornemisszáné már akkor fölkelt. Könnyű otthonkába volt öltözködve. Bizonyosan azokból a női ruhákból szedett valamit magára, amelyek az első kicsapáskor jutottak az ura kezébe zsákmányképpen.

Azokat a női ruhákat nem tudták a kótyavetyén eladni, hát beakasztották a palota egy üres szobájába. Jó lesz a szegényeknek az ostrom után.

Dobó a vacsorájánál hívatta be.

- Kicsoda kegyed? - ez volt az első szava hozzá.

Mert azt mingyárt látta, hogy úri nő.

Balázs apród Dobó mögött állt. Baloghné is bent forgolódott a szobában. A birkapecsenye mellé akkor tett vörös bort. A két viaszgyertya mellé mégegyet gyújtott.

- Nem tudom megmondhatom-e másképpen mint négyszem között, - felelte bágyadtan Éva. - Nem Baloghné miatt, hanem mert nem tudom, hogy főkapitány úr megengedi-e, hogy a nevem tudva legyen.

Az apród Dobó intésére távozott.

Baloghné is kiment.

Éva megszólalt:

- Bornemissza Gergelynek a felesége vagyok.

És könny gördült le az arcán.

Dobónak kiesett a kés a kezéből.

Éva aggódó szemmel folytatta:

- Tudom, hogy az ilyen helyen, az ilyen munkában nem jó, ha asszony van jelen. De higgye meg kegyelmed, nem nyügül jöttem, sem azért, hogy az uramat a harctól eljajgassam.

- Tessék, - intett a székre Dobó. - Engedelmet kérek, hogy evés közben fogadom. Tessék az ételből...

De ezek csak hideg szavak voltak.

- Köszönöm, - háritotta el Éva a kínálást.

S bágyadtan leült.

Hallgattak néhány percet. Aztán Dobó szólalt meg:

- Gergely tudja-e, hogy itt van?

- Nem. S bizonyára jó is, hogy nem tudja.

- Hát hugomasszony, - szólt Dobó erre már nyájas tekintettel, - jól tette kegyelmed, hogy elhallgatta a nevét. Gergelynek nem szabad tudnia, hogy kegyelmed itt van. Ebben kérlelhetetlen vagyok. Az ostrom már nem húzódhatik soká: a fölmentő seregnek meg kell érkeznie. Miért jött kegyelmed ide?

Éva szeme könnybe lábadt.

- A gyermekemet...

- Hát csakugyan elrabolták?

- El.

- És a gyűrű?

- Itt van, - felelte Éva s elővonta a nyakán függő zsinórt.

Dobó csak épp hogy rápillantott a gyűrűre. Ivott egy korty bort, s fölkel.

- Mivel biztosít kegyelmed arról, hogy Gergelylyel nem beszél?

- Minden parancsának engedelmeskedem, főkapitány uram. Tudom, hogy...

- Megérti azt kegyelmed, hogy miért nem szabad Gergelylyel beszélnie?

- Gondolom.

- Gergely a várnak az esze. Az ő elméjét nem szabad elvonni a vár védelmétől egy percre se. Kit ismer még itt kegyed?

- Mekkseyt, Fügedyt, Zoltayt. Apám is itt van, Bálint bácsi is, a papunk.

- Nem szabad mutatkoznia kegyednek kívül. Bent kell rejtőznie Baloghnének a szobájában. Igérje meg ezt becsületére.

- Igérem.

- Esküdjön meg!

- Esküszöm.

- Ott a falon a feszület. Kérem hozza ide: esküdjön meg szent erős esküvel.

Éva leakasztotta a feszületet:

- Esküszöm a fiam életére, az uram életére, apám életére.

- Köszönöm. Én viszont ígérem, hogy a gyermeke előkerítésére mindent megteszek. Kérem azt a talizmánt.

Éva odanyújtotta.

Dobó felcsatolta a sisakját, s mielőtt keztyűt huzott volna, odanyújtotta a kezét az asszonynak.

- Bocsásson meg, hogy ilyen nyers vagyok. Nem lehet másképpen. Tekintse a feleségem szobáit, itt hagyott holmiját a magáénak.

- Még egy szót, kapitány úr: Baloghné asszonynak mit mondjak: ki vagyok?

- Mondjon amit akar, csak Gergely meg ne tudja.

- Nem tudja meg.

Dobó köszönt, kilépett az ajtón, és a lováért kiáltott.

*

Estefelé szél kerekedett. Kifujta a kormot, pörnyét a várból. Bizony már nem söpört ottan az ostrom óta. Mindenfelé szemét és dögszag. Hát még kívül a váron!

Dobó a robbanás omladékaira szólitotta a kőmivéseket és parasztokat.

- Szedjétek össze a szanaszét heverő köveket! Úgy rakjátok a falat, hogy a kő mindig takarjon benneteket.

Aztán az apródjához fordult:

- Eredj csak Balázs: hozd ki a spanyol viaszt. Gyertyát is.

Fölment a Baba-ágyúhoz, leült az ágyúra s önnel egy szelet papirosra irt.

Hallod-e Dervis bég! Bornemissza gyereket mihelyt megtalálod, tudasd kékvörös zászlóval azon a jegenyefán, amelyik a patak mellett a vártól északra áll. Gyűrűd lenyomata a levélen van. A gyermeket fehérzászlós küldött hozhatja. Nemcsak a gyűrűt adom ki érte, hanem egy nálunk rab török gyermeket is.

Mekcseyt szólította.

Eltakarta az írást a kezével s azt mondta neki:

- Ird ide Pista a nevedet.

Mekcsey szótlánul aláírta.

Balázs már ott állt a pecséttel és a gyertyával.

Dobó elhajolt az ágyútól s úgy csöppentette a viaszt a levél belsejébe Mekcseynek a neve mellé. Mekcsey rányomta a gyűrűjét a pecsétre, aztán anélkül, hogy kérdezte volna: kinek? minek? - tova-sietett.

Dobó összehajtogatta a levelet, s kívül a török gyűrűjével pecsételte le.

A félhold és a csillagok tisztán látszottak a pecséten.

S hivatta Varsányit.

- Varsányi barátom, - mosolyodott reá, - most tudom már én, hogy miért nem jössz te a várba? Minek is jönnél, mikor úgyis mindig kiküldünk. Ismered-e Dervis béget?

- Mint a csizmám szárát, - felelte vigan Varsányi.

- Hát ihol ez a levél. Ezt belopod a sátorába, vagy a ruhájába, vagy az ivópoharába, ahogyan lehet.

- Értem.

- Aztán elmegy Szarvaskőre, s megvárod Vas Miklóst. Most már jönnie kell.

- S hogy jutunk be a várba?

- Mondd meg a kapuőröknek, hogy minden éjjel zsineget lógassanak le. Kitapogathatod. A zsineg csengőt rántson fenn.

Varsányi kendőbe takarta a levelet, s a kebelébe rejtette.

A Sándor-bátyán szaporán duhogott az ágyúgolyó. Dobó látta, hogy zavarodás van ott. A katonák rendetlenül ugrálnak el onnan.

A török valahogy tudomást szerzett arról, hogy a külső várfalat egy kis kapu köti össze a belsővel. (Olyan az átjáró a két fal között, mint a csaton a pecek.) Hogy tudhatta ezt meg a török? Két magas létráját összetette, összekötötte derékon: állt a kettős létra, a Királyszéke hegyén, mint a fordított V betű, így Λ. Egy török felfutott reá. Meglátta, hogy a kiskapun ki- és bejárnak a vitézek. Nosza ágyút vontatnak a hegyre, s erősen golyózzák a kaput.

Egy óra nem telik belé, rakásra sebesül a magyar a kapu táján, s vagy ötven el is dőlnek.

- Deszkát fel! - kiáltotta Dobó. - A palánkot emeljétek magasabbra!

De hiába emelték a takarót oda. A török ágyúk már úgy feküdtek, hogy rászórták a golyót a deszkán, palánkon át is a kapura.

- Ez egy mázsa puszkaporomba kerül! - morgott Dobó. - Éppen most!

Gergely futva jött a szeglettoronyból.

- Kapitány uram, - lihegte - így nem maradhat a kapu! A legjobb katonáimat ellövik!

- Teszünk róla, - felelte Dobó.

S halkán folytatta:

- Várnunk kell. Mig a porcsinálást meg nem kezdik, nem löhetünk.

A golyó hullt a kapura, mint a mennykő.

- Engedje meg, kapitány uram, hogy másutt törjünk kijáró nyilást, vagy hogy alól ássunk kijárót.

- Neked nem kell külön engedelmet kérned Gergely. Cselekedd!

Gergely lyukat vágatott a falon, s azon át járatta a katonáit.

A török pedig szórt tovább is a golyót az üres kapura, úgy, hogy söpörni lehetett a golyót a kapu alján.

*

Éjjel ismét hordta a török a földet, a rőzsét.

A hold valamennyire világított nekik. A várból ki-kilóttek rájuk.

- Ne löjjetek! - mondotta Dobó.

Hogy a várbeliek elcsöndesedtek, a török zsibajgás, dobogás, ropogás hangja egyre erősödött. Szaporodtak.

Dobó a négy romláshoz rendelte valamennyi puskás katonáját. Egy sor fekvő fölött egy sor térdelő. A térdelők fölött egy sor előre hajló.

A lámpások elsötétedtek.

A török mindegyre több és födetlenebb. Apró kézilámpások világítanak nekik a munkában.

Mikor a csoport följobb-följobb hágva ott turbánzik már a romlás előtt, Dobó tüzet kiált.

Orditás és megzavarodás követte a lövését. A futó és elnyargaló csoportok bizonyították, hogy a lövés nem esett hiába. Egynéhány tüfenksi visszapuskázott, de senkit se talált. A munkát csak a fal tövében folytatták, s óvatosan, mindig takarva magukat.

XI.

A malom éjjel-nappal duhogott. Tizenkét külyü törte a salétromot és szemet szorgalmas sietéssel. A friss puszkapor feketén pergett a teknőbe. A várbeliek bizalma visszatért.

A török új sáncot vetett, s alighogy megvirradt, a nagy prépost házánál három zarbuzán dördült meg. Az északnyugoti torony volt az új cél. Onnan ugyan bajos ostromot kezdeni, de talán el akarták vonni az erőt a többi vároldaltól.

A nagy fekete ágyúgolyók a tornyot közelgették.

A lövés irányában állt a gyalog-katonák lakóházának a sora, a városra néző várfal hosszában. Azokra hullt a faltörő golyók közül, amelyik gyengébb erővel indult.

A várnagyi palota nyugoti oldala kezdett szakadozni.

Baloghné rémülten esett be abba a szobába, ahol Dobónak ágyat vetett.

A kapitány az ágy mellett ült a karosszékében, vasban, ahogy künn szokott járni. Csak éppen, hogy a sisak nem volt a fején. A két kezét a szék két karján pihentetve aludt édesen. Előtte égő gyertya. A feje fölött elbarnult olajfestmény: Szent István király képe, amint a koronát Máriának nyújtja. A bástyává alakított templomból tette oda valami katolikus kéz, noha már olyan fakó volt, hogy az alakok szeme csak barna foltnak látszott.

Dobó ott szokott aludni.

Csak virradat felé tért azon a napon haza. A hajnali órára hirtelen való ostromot várt talán, hogy nem vetkezett le.

Azt az oldalt lőtték, amelyekben aludt. A golyók úgy rázták a házat, hogy a gerendák recsegttek. A szoba egyik falán négy-ujjnyi széles repedés. Ki lehet rajta látni a palánkra.

- Kapitány úr! - rikoltott Baloghné.

A vakolat egy újabb lövéstől a fejére hullt az asszonynak.

Odaugrott a kapitányhoz és megrázta.

- No mi az? - tekintett föl Dobó.

- A palotát lövik! Keljen fel az Isten szerelmére!

Dobó körülnézett. Láta a szakadást. Fölkelt.

- Az ágyamat hát akkor levitetjük, - szólt, - valamelyik alsó szobába, amelyik közel az ajtóhoz. Mingyárt visszajövök.

Ez a *Mingyárt visszajövök*, - olyan soha nem teljesített mondása volt Dobónak, hogy Baloghné még abban a veszedelemben is elmosolyodott.

- Legalább azt várja meg, míg egy kis bort forralok.

- Az jó lesz. Köszönöm, - felelte Dobó, s a vakolatport levergette a hajáról, - a gyomrom alélt. Néhány szem szegfűszeget is kérek bele.

- Hova küldjem?

- Majd beugrok érte.

- Dehogy ugrik, kapitány úr. Kiküldöm a fiamtól.

Egy felkantározott ló mindig ott állt az ajtó előtt, s a ló mellett hol az egyik, hol a másik apród a maga kis lovával. Dobó ráfordult és megindult, hogy a várat bejárja.

A katonák egyrésze öltözetlenül tolongott ki az apró kaszárnya-házakból. A fegyver a felsőruhával a vállukon, vagy a hónuk alatt. Némelyiknek a nadrág is a nyaka között. Káromkodnak.

- Menjetek a monostorba, - mondotta Dobó. - Azt nem lövik. Hordjátok át a szalmazsákokat is. A folyosókon van hely.

Egy másik csoporttal Meczsey sietett át a piacon. Ásó, kapa és csákány van a katonáknál. Meczsey egy nagy kovás puskát tart a kezében.

Hogy Dobót meglátja, fölemeli a puskáját, s feléje int. Dobó odaszókteti a paripáját.

- A Királység felől aknát ásnak, - jelenti Mekksey, - azok ellen megyünk.

- Jó, - helyeselt Dobó, - hát csak vezesd munkára őket. Ássanak. Azután azonnal keress meg.

A Bolyky bástyára sietett. Annak az alján lent az istállók előtt öt ember ült. A fejükön sisak. Az arcuk piros a tüzfénytől. Apró szalmakoszorukat kötöttek. Mellettük üstökben főtt a szurok.

A bástya alatt Gergelyt látja, amint a dob fölé hajol. Nézi a borsót. Hogy Dobót meglátja, fölkel:

- A törökök aknába fogtak. Ma már megneszeltünk egyet. Mekksey maga ment rájuk.

- Tudom, - felelte Dobó.

- A dobok mind meglágyultak, használhatatlanok, de a víz rezgése elárulja őket.

Dobó a palánkhöz állt, és egy hézagon kivizsgálódott.

A töréseknél körülbelül egy ölet emelkedett a törökök töltése. Egy holt akindsit akkor vittek el a dervisek két kópján a rőzse közül.

Az még az éjjeli lövésben esett el.

Szemben a falakkal már mindenfelé látszott a sok árok és deszka-sövény. A török is takarta magát.

- Valami készül megint, - rázogatta a fejét Dobó, - a jaszaulok és janicsárok nem mutatkoznak semerre se.

Mekksey akkor ért föl a bástyára.

- Ásnak, - jelentette röviden.

Az arcán látszott, hogy azon éjjel semmit sem aludt. A szeme vörös volt, és szintelen. A haja kócos. A dolmánya vállon meszes és sáros. Bizonyosan a kőmiveseknél segített a gerendák emelgetésében.

- Kapitánytársam, - szólt reá rendelkezően Dobó, - azonnal aludni menj!

A lépcsőn akkor hágott fel Balázs apród. A kezében ezüstpálca, s a tálcán ezüstpohár. Fehéren párolgott a pohár a hajnali hideg levegőben.

Mekksey köszönt és leindult.

Dobó szelidre változott hangon szólt utána:

- Pista!

Mekksey megfordult.

- Vedd el Balázstól a poharat, és idd meg kedves öcsém.

XII.

A következő éjjelen megtudták, hogy mit műveltek aznap a janicsárok?

Hát biz ők olyforma készségeket szereztek, mint amilyenek alatt a papok viszik a szentséget a körmeneteken. Csakhogy a mennyezet teteje erős deszka, a négy rudja meg négy kópja.

Ilyen mozgó tetők alatt hordták aznapról éjjelenként a földet, meg a rőzsét.

Magyarul ezt *tárgy*-nak nevezték akkoriban.

A főtiszték délután nagyot aludtak. Többnyire délután aludtak, mert az ostromtól csak reggel lehetett tartani, s délelőtt a török aznapi szándéka már kitudódott. Éjjel megint talpon voltak, s olyankor a legénység fele tért nyugovóra. Dobó úgy egyezett meg Mekcseyvel, hogy nem osztanak rendes időt az alvásra, hanem amint az egyik pihen valamelyest, a másik tér azonnal egy kis pihenőre.

Bizony nem aludt az egyik se. Csak itten-ottan a bástyazugban, földhányáson, ha aludtak ültön egy-egy órát, néha délután kettőt is. Dobónak már mintha vörös pántlikával szegték volna be a szeme körületét.

Hej mérgelődtek a puskások, hogy a törököt a tárgyak sokasága takarja. Ami deszka csak maradt a városi házak mennyezetében, kerítésekben, disznóólakon, ezt a török mind összeszedte. Látta, hogy másképpen nem boldogul, csak ha maga is falat emel.

A Sándor bástyán már annyira felmagasították a töltést, hogy a romlásig ért, vagyis a várbeli falnak ágyúgolyóktól leromlott szakadékanak az aljáig.

A tárgyak fedték a törököt, a rőzsék fedték a feltoló fejét. A romlás körül mindig húsz puskásunk őrködött, meg egy töltött mozsár. A falon is odavigyázó fegyverek. Dehát hiába: a homály is takarójuk volt az éjjeli munkában a törököknek.

Gergely maga is ott éberkedett legjobban a legnagyobb romlás mellett.

Egyszer csak valami húsz török törekedik elő. Mindenik fején venyige csomó. Persze csak árnyékok az éji homályban.

Gergely leszól a falról:

- Gasparics!
- Tessék, - hangzik egy férfihang.
- Nem viszket a markotok?
- Dehogynem az áldóját! Hadd üssünk ki rájok hadnagy uram!
- Üssetek ki a pogány teremtésit! Csak arra vigyázzatok hogy amint szúrtatok, azonnal ugorjatok vissza.
- Értem hadnagy uram.

A romláson dolgoztak a kőmivesek, de még akkora volt a rés, hogy akár szekér is bemehetett volna rajta.

Gergely szavára kiszökken Gasparics, mellbeszúr egy jatagánokkal körülfegyveres törököt. S visszaugrik.

A török összeesik. A többi hord tovább.

Gasparics hőstettét látva, három ember ugrik ki a résen. Lándsával leteritenek ugyanannyi törököt. Megint ugranak vissza.

A török káromkodik, megzavarodik. De alulról tolong a többi.

A résen most már tiz ember rugaszkodik ki. Ki karddal, ki lándsával. Szúrnak, vágják a rőzsehordókat. Aztán visszafordulnak és beugrálnak a résen egymásután.

A török elhányja a rőzsét, harmincan is neki a három hátulmaradtnak.

- Vaj basína kenef oglu!...

Gergely lövet a falról. A török egyik a másikra bukfacezik, hanem Kálmán tizedes nagy lándsaszúrást hoz vissza a mellébe.

- Lőjjetek tik is! - kiált le Gergely.

A többi törökre már az alsó nyílásból villámlik a halál.

Ennél a villámlásnál látszik, hogy valami negyven török hever véresen a rés előtt. A többi török egy csoportban lándsával, karddal rohan a résnek.

- Lőjj! - kiáltja Gergely a falon fent állóknak.

Akkor érkezik oda Dobó.

A rés előtt fekszik hanyatt a vérében Kálmán. A résen beszúr egy janicsár, s hogy senkit sem talál, egy kurjantással beugrik.

Dobó épp a rés mellett áll. Úgy üti orrba meztelen ököllel, hogy a vér szétpreckel belőle. Ugyanabban a pillanatban Gasparics lándsát vet beléje.

A többi török nem meri követni. Hátat fordítanak, és széjjelugrálnak a rőzsehányásban.

- Dobjátok ki a kutyát! - mondja Dobó a kőműveseknek.

S fölmege a falra.

- Az aknázást abba hagyta a török, - mondja Gergelynek.

- Gondoltam, - feleli Gergely.

- Van valami mondani-valód?

- Tessék megnézni a bögréinket.

A bástya alsó boltozatában függő olajlámpásnál öt legény dolgozik, s köztük a cigány is.

Egynéhány száz cserép-bögre hever ott. Azokat töltögetik.

Az egyik puskaort tesz bele egy marokkal. A másik rongyot és követ gyömöszöl rá. A harmadik ismét egy marok puskaort tesz a bögrébe. A negyedik egy halom arasznyira vagdalt rozsdás puska-cső-darabok mellett ül, s azokat töltögeti puskaorttal. Kétfelől fával veri be. Az ötödik dróttal szorítja a két dugót a csőhöz. A cigány besározza.

- Már háromszáz bögrénk van készen, - jelenti Gergely.

- Tegyetek közéje ként is, - mondja Dobó, - jó nagy darabokat.

- Az bizony jó lesz, - feleli Gergely.

Balázs apród futott a kénért.

Dobó kiséideig elégedett arccal nézte ezt a mesterkedést, aztán körülpillantott:

- Itt van Gasparics?

- Itt vagyok, - felelte a legény alulról.

- Gyere fel.

A legény felugrott, és összecsapta Dobó előtt a bokáját.

- Te voltál az első, aki a résen kiugrottál?

- Én, kapitány uram.

- Mától fogva tizedes vagy!

*

Hogy a tárgyak jó védelemnek bizonyultak az első éjjelen, látják ám másnap a várbeliek, hogy Hécey prépost házától kezdve nagy földhányás túródzik a vár délnyugati faláig, vagyis a mostani kapujáig.

A falnál csakhamar hordók tolódtak fel az árokból, s ezer meg ezer kéz hordja és rakja az üres hordót.

A török feltörte a városbeli pincéket. Kieresztette a bort a hordókból, s hordta a hordót és taposó-káákat a vár alá.

Hát bizony azon az oldalon nagy hordófal épül. Kézből-kézbe száll a hordó, s fordul fenékkal talpra valamennyi.

Még aznap fölépül a hordóhegy. Támasztéka a várfal. Túlfelől földdel töltött zsákok a lépcső.

A várból napestig puskáznak rájuk, de a hordó is védi őket. Dolgoznak serényen.

S még éjjel is döng és duhog a sok hordó és szüreti kád.

A puskások java-része odakerül most arra az oldalra. A mozsarak is ott guggolnak a falon. Egypár szakálás ágyú oldalt a hordóhalomra céloz.

- Bolond a török, - mondja Fügedy.

De nem bolond az. Lám kora hajnalban még sötéttel előmozdul a hordók alján egypár nagy széles tárgy. Nyolc kópja tartja. Husz-harminc török is elfér egy-egy tárgy alatt.

- Tüzet és vizet! - rendelkezik Dobó. - Hozzatok szalmát, vasmacskát, horgot és csáklyát, sokat!

Mert nemcsak a tárgyak mozgását látta, hanem azt is, hogy lent az árokban fáklyákat gyújtanak a törökök.

A Bebek-bástyát is lőtték tegnap, és ott is zsákokba kötött föld volt a lépcsőjük.

Dobó arra is elszemlélődik.

Gergelyt készen találja mindenféle láncra kötött vasmacskával és csáklyával. A bástyán tűz ég. A tűz mellett üstökben faggyú olvad. A szurkos szalmakoszorúk rakásokban rendezve feketéllettek a tűz körül. A török ott is nagy tárgyak alá huzódva indul a vár ellen.

Mekcsey az ókapunál tömet. Onnan is ostromol majd a török.

A veszedelem mégis legfenyegetőbb a délnyugati sarkon, a hordó hegynél, ahol Fügedy áll.

Dobó fölnyomta az acélsisakját, és Balázs apród kíséretében odanyargalt.

Hát már akkor nagy lánggal ég a palánk. A török valahogy meggyújtotta.

A török most nem orditoz. Óvatosan a tárgyak alá huzódva puskáz a várbeliekre.

Felülről nem lehet lőni őket. Az égő palánk aljából lövöldöznek rájuk, s lyukat vágnak a csákánynyal a kő között, hogy azokon a réseken is lőhessenek a tárgyak alá.

- Szalmát rájuk! - harsogja Dobó. Egyfelől a víz locsog a fent égő palánkra, másfelől olajba és faggyuba mártott tüzes szalmakoszorúk repülnek a tárgyak fölé.

Amelyik tárgy a falig jutott, azt a csáklyákkal fölfordítják, vagy ellökik. Amelyiknek a teteje tüzet fogott, azt csak engedik sorsára. A török egymásután hányja el az égő fedelet, és ordítva menekül a tüzessőből.

A hordók inognak alattuk. Egy vörös dolmányos a hátán viszi a lángoló tüzet. A védők kacagnak.

- Szalmát, csak szalmát! - kiáltotta Dobó. Az olajba mártott szalmakoszorú lángoló rongyokban repül a tárgyak födelére. A kopjatartók eldobják a szerszámukat, s hanyatt-homlok rohannak le a golyózáporból.

- Szerencsés utat! - kiáltozzák a várbeliek.

De ez csak szünet volt. Amint az első támadókat visszaverték, a török ágyuk a palánk szaggatásába fogtak.

Dobó hasra fektette a népét, hogy a golyók ne találják. A palánk-cölöpök közül kettőt sikerült a török ágyúknak ellőniök. A palánk megingott, és negyven öl hosszan ropogva, recsegeve hajolt kifelé.

Még egy cölöprántás, és leszakad teljes hosszában.

- Csáklyát elő! - kiált Fügedy. - És láncokat! Kötelet!

Ötven csáklya kap a kifelé hajló palánkba.

Vasláncok és kötelek, új cölöpök és karók kerülnek elő. A palánk csakhamar ismét az előbbi állásába igazodik.

Dobó már akkor a Bolyky-toronymál járt, ahol a szurok, puska és égett faggyú egybekeveredett bűdösségében Gergely fogadta az ostromot.

Az a derékban romlott szeglettorny nagy bizalma lett a töröknek. Hogy Temesvár is egy torony miatt jutott török kézre, azt vélték a szerencse sarkának, habár az első ostromban nem is sikerült az erejüket megvetniök benne.

Ott hogy csupa földet hordtak a torony fala mellé, belülről nem lehet ártani rajtok.

- Jönnék már! Jönnék! - hallik a védők izgalma.

A törökök egymást nyomva tolnak a széles tárgyak alatt fel. Hull rájuk az égő szurkos és faggyús koszorú, mégis csak sikerül végre feltolakodniok a toronyba.

- Allah akbar!

- Üsd! vágd!

S a Királyszéke oldalán ezernyi ezer fegyveres török tolong a falhágásra.

A torony alján a falon csáklyák és kópják nyulakodnak alá. Taszigálják, kaparják, vágják, horgolják a tárgyakat.

De a török is dolgozik. A tárgyak alól a tüfenksik puskáznak. Lándsák és gránátok és nyilak röpülnek alulról a védőkre.

Egy páncélos szpáhi halálmegvetéssel ugrik a falra, s a két vasas kezével malmozva veri szét a csáklyákat és kópjakat. A másik, harmadik nyomában.

Míg azt a hármat leagyalják csákánnyal, szeges buzogánnyal, a többi a hátukon előnyomakodik.

- Allah! Aferin!

Egy perc nem telik belé, már feltoltak egy tehénbőrrel bevont tárgyat a torony tetejére, s az alatt harminc-negyven janicsár térdelve és hasalva lövi a bástyán küzdő katonákat.

- Alláh! Alláh! - üvölti nagy lelkesedéssel ezer torok alant.

- A diadal közel! - ordították a jaszaulok.

Dobó fejről leesett a sisak. Hajadonfővel rohan az ágyúkhöz.

A torony belsejében álló magyar katonák még csak nem is árthattak a föléjük toladott janicsárságnak, mert a torony teteje be van már deszkázva, s a deszkákat nem lehet lelökni a rajtok tiprongó janicsárok miatt.

- Gyertek ki! - rikoltja Gergely, amint meglátta, hogy Dobó az ágyúkat forgatja.

S a janicsárok puskáival mit se törődve, maga is csáklyát ragad. Beleakasztja az egyik tárgytartó kópjába s elrántja azt.

A bástyán állók megdöbbenve látják a torony elfoglalását. Mind a tüzes szerszámhoz kapnak, s a falon felnyomakodó janicsárokat elborítják tüzzel.

Dobó látja, hogy a janicsárok kapcsolata megszakadt.

- Lefelé az ágyút! Tüzet rájuk!

Az ágyú fordul: láng és dördülés a töltésen sokadozó janicsárookra.

A janicsárféle katona nem igen tart az ágyútól. Két ágyúnak két magva nem sokat árt. A dörgést meg megszokták. Csakhogy Dobónak az ágyúi apró maggal vannak töltve. Közelről tizével-huszával dől tőle a török.

A janicsárok írtózva hátrálnak.

- Tüzet rájuk! Tüzet! - hangzik fent is Gergely szava.

S a torony-tetőn rekedt janicsárookra repül a szurok-koszoru. A török jobbra-balra kapkod, de hogy a puskáját már kilőtte, nincs ideje újra tölteni. A tűz és láng egyre több. Ordítva vetik alá magukat a toronyból. S még jól járt az, aki kívül esett. Az egy-roppanással kitörte a nyakát. No dehát aki a várba ugrott, az se táncol soká: úgy agyon verik, hogy csontja se marad épen.

*

A török azon az estén és éjjelen a földbástyánál folytatta a harcot.

A földbástya a város északnyugati szegletén folytatása a kőbástyának. A földet össze-vissza turkálták, hogy a bástya alá lyukat szerezzenek, de a vár fala nem földre épült a hegyen. Fal falon áll le húsz ölnyi mélységig, mintha az ismeretlen időkben a völgyből építették volna a várat, s a következő kor népe meghordta volna a régi várat földdel, s föléje építette volna a maga várát, míg végre jött Szent István királynak a népe, s váron vár fölé fölfalazta a mai várat.

Dobó csakhamar ráeszmélt, hogy a törökök éjjeli ostrom-lármája csak arravaló, hogy elvonja a figyelmet a fa-töltéstől.

Odarendelt a földbástyára egy hadnagyot kétszáz emberrel, s a többi népet meghagyta a rendes számban a vártákon.

A török lovasság sem a hordóhegyen, sem a torony ostrománál nem mutatkozott. Előre látható volt, hogy éjjel folytatja a fahordást.

Most azt találták ki, hogy rőzse helyett vastag fát hordanak. Amennyi teve, ló, ökör, bivaly és öszvér van a táborban, az alkonyatra mind hasábfával és dorongfával megrakodottan tér vissza a falak alá. Szekerek és kocsik végtelen sora nyikorog fával Almagyar felől s az Eged felől.

A falakkal szemben ásott földsáncokból először csak találmra dobálták ki a fát, azután mikor a fahalom eléggé takarta már őket, rendezésbe fogtak.

Ezer meg ezer kéz mozgatta, hányta a hasábfát és dorongfát egymásra. Az előbbi éjszakák csendes munkája helyett, csupa zuhogást és kopácsolást lehetett hallani mindenfelől.

A fát vaskapcsokkal és láncokkal erősítették össze.

Gergelynek a bástyája előtt készült pedig az a nagy fabástya, s alig három öl távolságra a teteje.

A török okosan dolgozott: a fát úgy rakta, hogy mindig takarva legyen, s az egy öl magas takaró mögül átdobálták a vastag dorongfákat az üres térbe is. A köz szemlátomást temetődőtt be és nőtt a fahegy a kőfal mellett.

És egyre közelebb a várfalhoz! Előre látható, hogy ha még magasíthatják, a maga súlyától dől majd a falnak.

Gergely hol az egyik lövőrésen, hol a másikon nézett ki, hogy vizsgálja az ellenséges munkát. Utóljára fölment a palánkhöz.

Ott találta Dobót Balázs őrökkel. A kapitány a szokott térdig érő mentében állott. A fején könnyű fekete acélsisak. Hallgatta félfüllel az őröknek valami panaszát.

- Uram, - mondotta Gergely, - kérem azokat a zsindelyrakásokat, amiket a tetőkről leverettünk.

- Hordathatod.

- Aztán kérek faggyut, szurkot és olajat.

- Amennyi kell, rendeld. Faggyu mennyi van Balázs?

- Van vagy tíz mázsa.

- Kérem mind, - mondotta Gergely, - ha még több volna. De talán szalonnával pótolhatjuk. Hát szalonnát is kérek, sokat.

- Szalonnát?

- Amennyit csak lehet.

Dobó hátraszólt Kristófnak:

- Eredj költesd fel Sukánt. Adjon az élestarból faggyut és negyven oldal szalonnát. Hozzák azonnal ide!

És csak azután kérdezte, hogy minek?

Hát bizony Gergely azt eszelte ki, hogy amint a török ott hányta rakásra a fát, ő meg szalonnát, faggyut meg szindelyt hányatott a hasábfá és a rőzse közé.

A török nem ügyelt rá. A várból mindig dobáltak rájuk. Kő, csont, repedt fazék, döglött macska s miefféle repült közékük minden percben. A két-három ujjnyi széles szalonnadarabok a sok minden között fel se ötlöttek. Ha éppen meg is nézte valamelyik, vagy nem ismerte mire való, vagy ha ismerte, utálattal nézte.

Gergely mind szeletekre vágatta a szalonnát és időnkint odadobatta a fa közé. S hullt közben az olajfestékes szindely, a faggyú, a szalma. Időnkint meg ledobott egy-egy szalmába pólyált cserépbögrét.

A bögrék sárral voltak betapasztva, dróttal meg körülfonva.

A belsejökben puskapor volt, meg töltött csődarabok s ujjnyi darabokban kén.

Dobó levizsgálódott.

- Mikorra elkészülnek, - mondotta, - reggel lesz. Kristóf, nézd meg Mekcsejt, ébren van-e? Ha ébren van, mondd neki, hogy én lefekszek. Ha nincs ébren, hagyjátok aludni. Azután az

őrségeket járod be. Megmondod, hogy mihelyt ostromra való mozgolódást látnak, a szeglet-toronyhoz jőjjenek jelenteni. Te nem fekszel le Gergely?

Gergely a fejét rázta:

- Megvárom a reggelt.
- És Zoltay?
- Aludni küldtem, hogy reggel erő is legyen a bástyán.
- Amint a fabástya fölépült, költess fel!

Fölment a szeglettoronyba, s egy katonai nyoszolyára dőlt. Kristóf apród ott állt kivont karddal a torony ajtaja előtt.

Apródi kötelessége volt ez. Őrizte az alvó oroszánt.

XIII.

Hajnalra már csaknem olyan magas volt a török fabástyája, mint a vár fala. Másfél öl hiányzott csak, hogy olyan magas legyen.

Gergely még két meszes ágyúcső-darabot tömetett meg. Beverette fával keményen.

- No ez az ágyú se hitte, hogy mégegyszer löni fog! - mondotta a cigány.
- Régi ágyúból új, - felelte az egyik katona.
- Hát ha új, adjunk neki nevet is, - mondta a cigány. Legyen az egyik *Rajkó*, a másik *Galamb*. Mert minden ágyúnak megvolt a maga neve. Gergely ólomgolyót vett ki a zsebéből és ráírta a kisebbik ágyúdarabra:

János.

A nagyobbikra:

Éva.

Hóna alá vette a két ágyúdarabot, és fölhágott a bástyára.

A hajnal gyorsan öntötte szét az égen a világosságot. Lenn mozgolódott a tábor: csapatok zörgése közeledett mindenünnen.

Gergely felé egy legény futott:

- Jönnek hadnagy uram!
- Látom fiam. Fuss a kapitány úrhoz a szeglettoronyba. Mondd az apródjának: költse fel.

Az emberei már kopjákkal és csáklyákkal álltak a falon. A puskások a dértől fehér köveken frissen porozott csöveket tartottak. A bástya három ágyúja lefelé volt irányozva, a sötétkapu két ágyúja meg fölfelé a falakra.

- Gyujsátok meg a szurok-koszorukat, meg a furkókat! - parancsolta Gergely, - és dobjátok ki!

Az emberek egyszerre munkában voltak.

Mikorra Dobó odaért, már úgy özönlött a dombokra a török, mint a hangya. A fát még mindig rakták és kopácsolták. Már olyan magas volt, mint a belső bástya. Időnkint át is löktek a

hasábfából, hogy a két fal között való hézagot mindenütt kitöltse. Rengeteg sok fa volt ott. Egy egész erdő. S a favár erős. A tetején vizes tehénbőrrel gondosan beborított tárgyak inogtak.

Az égő koszoruk nem ártanak a nedves tehénbőrnek, ami meg máshova hull, lábbal löki a török odább.

Egy éles siphangra ezernyi ezrek *Bismillah!* ordítása rázza meg a levegőt. A török muzsika harsogva szólal meg. S az óriás faépület dörg a felrohanó lábak robogásától.

- Alláh! Alláh!

- Jézus! Mária!

A tárgyak alól gyorsan tolódnak elő a rövid ostromlétrák, hogy áthidalják a fabástyát a kőbástyával.

De a várbeliek is fenn állnak már. Egyszerre százával repül a törökre a tüzes koszoru. Égő szalmakéve és kén borítja el a létrákat, s a szalmára hull a szurkos zsindely.

Az első törökcsoporthoz, amelyik az égő tüzön át akar berohanni, a csáklyák és kópják hegyével találkozik. A többi már kard, csákány, tüzes furkó és láncos buzogány fogadja.

Egy telt-képű török, zöld turbán a fején, hatalmas boncsokot emelve bukkant fel a farakáson három ölnyire Gergelytől. Amint az Allah ordításában a feje szinte szájja változott, Gergely kapja a kisebbik ágyúdarabot, és belevágja annak a töröknek a pofájába. A nagyobbik ágyúdarabot a lent égő tűzbe veti.

- Alláh! Alláh! Bismillah! Iléri!

S a nagy faalkotmányt úgy bözsgi be a török, mint a hangya, ha a fészkére ütnek, s bizonynyal át is rohannának az égő tüzön is, ha egyszer csak az a feneség nem történik, hogy alulról fölfelé is megszólal a puska meg az ágyú.

A cserépbögrék pukkadozni kezdtek és szerteszét dobálták az égő ként. Mintha tűzokádó hegy nyílt volna meg alattuk.

- *Ja kerim! Ja rahim! Meded! Ej vá! Jetisin!* - ordítazzák megzavarodva.

S ugrálnak összevissza.

Hanem a jaszaulok nem bocsátják le őket.

- Győzünk! A diadal órája ez! - kiáltozzák feleletül.

S az alatt maradtakat küldik vizért.

- Víz! Víz! Vedrekbe!

S vízzel, fegyverrel, ruhákkal próbálják megmenteni a napok és éjek során készült rengeteg faalkotmányt.

De akkor már a faggyú és szalonna is olvadásnak indult a fahasábok között. A bögrék mindegyre szaporábban lövöldözik széjjel a ként, s gyújtogatják az ölfahasábokat.

- *Ja kerim! ja rahim!* Be a várba a tüzön át!

Sehogy nem hitték, hogy azok a nagy fadarabok mindenfelé meggyulladnak.

Már szaporán hordják a vizet bővedrekben, és csöbrökben és mindenféle rudas edényekben. Rohannak vele mindenüvé, ahol a tűz egy-egy fölfelé csapó lófark alakjában lángol ki a farakásból. Böszülten és rémulten ugrándozva oltanak.

- Bre-bre! Ja hú! - hangzik folytonosan az üvöltésük a vizhordókhoz.

De az emelvény már óriás máglyává változott. A puskacsövek csak most kezdenek széjjel-durrogni. A zsír kék lánggal sercegeve fecskend az oltók szeme közé. A két ágyúdarab hatalmas dördüléssel sül el egymás után és ott ahol elsült, szétvetette a fát s a törököt.

Pokoli rémület, harag és ordítás! Az ostromlétrák hidján át ujjal meg ujjal erőfeszítéssel nyomakodnak a füsttengerből, lángszigetek közt azok a janicsárok, akik a mögöttük durrogó tűzön nem bírnak visszavonulni. Egyik-másik kétségbeesett ugrással rugaszkodik a kőfalra, s ugyanabban a pillanatban véres fejjel hull alá. A többi a máglyarakás tetején táncol dühében, s fegyverrel csapkodja a gyulladozó favégeket.

De micsoda hiábavaló munka! Lángvihar az, amely a fal mellett keletkezett, s vihar dörgése benne a sok robbanás. A lángokban szanaszéjjel szökellő ördögi árnyékok a törökök. A ruhájuk is lángol, a szakáluk is lángol, a turbánjuk is ég. Ezek a pokol irtózatain át jajgatva jutnak Mohamednek a paradicsomába.

A hőség oly nagy a vár-falon is, hogy az ágyúkat el kell vontatniok, s a vitézeknek az ostrom-állásokat kell locsolniok, hogy a fa belől is meg ne gyulladjon.

S a pokoli tűzben ott üvöltenek a menthetetlen török sebesültek, túlhan a lángon meg hangzik a jászauk bős ordítása, s látszik a fel-felpuskázó gőz, amint az oltások utolsó kísérletein vesződnek.

A két hadat égig lobogó láng és füst-tenger választja el egymástól.

XIV.

Ha fával nem boldogulunk, boldogulunk földdel! - gondolta a török.

Ágyúzásba fogta a hordásra veszedelmes külső várat, és nappal duhogtatta, lövöldöztette, éjjel pedig hordatta a rőzsét meg a földet. Meg is öntöztette.

Gergely aggodalommal látta, mint növekedik napról-napra a meggyujthatatlan ujjal út a bástya felé. Azon jönnek majd fel százával ezrével, mind az egész tábor.

Gondolkodva járt-kelt a várban.

Szemlélődött, pislogott minden romhalmon, kőrakáson, istálókön, vermeken, a halmokba rakott ágyúgolyókon. S vakarta, rázogatta a fejét.

A sekrestye omladékai között is megfordult. Végre a lakatosok zugánál állt meg. Ott a halomra hányt töméntelen sok magyar és török fegyver előtt valami nagy fakerék feketéllett. Gergely megismerte, hogy az egyik szétvetett malomnak a kereke az.

A cigány a keréken ült, s egy nagy cseréptálból nagy étvágygyal kanalazta a főtt hust. Rettegetesen fel volt fegyverkezve. A lábán piros karmazsin janicsár-bakancs. Az övében fényes jatagánok. A fején lyukas réz-sisak, amely szintén töröké lehetett.

A cigány hogy katonának érezte magát, fölkel. A tálat a balkarja alá fogta. A jobbjaival szalutált.

Azután ismét nekiült a husevésnek.

- Kelj fel csak koma, - mondja neki Gergely. - Hadd lássam azt a kereket.

A cigány félreállt.

A kerék bizony zuzódott. Gergely rááll, és egyenkint megnyomogatja a küllőket. Csak egy reccsen ki.

- Hm, - mondja az ujját az állára téve.

A cigány megszólal:

- Tán tereket őrlötünk nagyságos hadnagy uram?

- Azt, - feleli Gergely, - szegezzétek meg szaporán, ahol laza.

A lakatosok letették a tálat, s kalapácsot fogtak. Gergely Dobót tudakolta: merre látták?

- Járt ma erre tizszer is, - felelte az egyik lakatos - de már van félórája, hogy nem láttuk...

Gergely indul hogy megkeresse. De közben csak nézgelődik szanaszét a földön a szerte heverő mindenfélén.

Megy a Földbástyának. Amint ott járkál tétován, a palota egyik nyitott ablakában női szempárt pillant meg. A szoba homályából néz rá az a szempár.

Megdöbben.

Megáll.

Pislog, mint aki erősebben akar látni.

De a női szempár eltűnt.

Gergely megkövülten mered az ablaknyílásra. Valami különös meleg érzés futott rajta végig, mikor azt a két szemet megpillantotta, úgy hogy egy percig meg nem mozdulhatott.

- Eh bolondság! - mormolta aztán a fejét megrázva, - hogy gondolhatok ilyet!

De megint fölnézett mégis. Akkor már a kis török fiu arcát látta az ablakban.

A Földbástya felől Dobó jött.

Gergely eléje sietett.

- Azt a malomkereket kérem kapitány úr.

S a kezét a sisakjához emelte.

- Vidd, - felelte röviden Dobó.

S befordult a palotába.

Gergely a konyhák elé sietett, ahol nagy ecetszagban a katonák hosszú sora ült a földön. Lencsefőzeléket ebédeltek. Hús bőven. Bor azonban csak vizes bor. Dobó nem ad mást.

Elszólított közülök tizet. A kereket a maga bástyája elé gurította.

*

Rozsdás és tört puskacső volt a várban bőven. Azokat tömte ismét. Belekötöztette dróttal a kerékbe, úgy, hogy véggel kifelé álljanak. A csöveik közeit megtömte forgácssal, kénnel, faggyúval, szurokkal. Két oldalt beszögeztette deszkával. Végül széles deszkatalpat csináltatott a keréknek köröskörül, hogy el ne dőljön.

Csodájára járt annak a pokolgépnek mind a vár népe.

Maga Dobó is megnézte egynehányszor. A közepébe egy mozsarat adott.

- Ezt úgy igazítsd belé Gergely, hogy legislegutóljára süljön el.

- Úgy lesz kapitány uram.

- Kell-e valami Gergely fiam?
- Hát ha lehet, az üres hordókat kérem.
- A pincéből?
- Onnan.
- Van bőven, csak hozasd.

Lent egyre növekedett a halom. Bent többültön-többült a forgácscsal, kénnel, faggyuval, szurommal töltött hordó. Olyan mesterséggel töltötték meg azokat is, mint a kereket. Követ is illesztettek beléjük alul, fölül, oldalt. Befenekelték erősen, csak a lyukon hagyták ki a gyújtó-zsinórt.

Dobónak volt szakálás ágyúja sok, - háromszáz. A szakálás ágyú voltaképpen falba fektetett nagy puska volt, s diónál nagyobb golyó nem fért bele. Szakálásnak a külső végén lehorgadó vasnyulványról nevezték. Azért kellett az a vasszakál, hogy legyen ami megtartsa az ágyút, mikor elsütéskor visszarugódik.

Hát a nagy hordókba a régi rozsdás szakálásokból is adott Dobó.

Valami ötven olyan hordót készítettek el. Jól megabrancsolták, körül is drótozták, - mert hiszen a vasabroncs ismeretlen volt még abban az időben, - hát drótozták, szögezték. Mosolyogtak rája, mint anya a csecsemőjére.

A török pedig buzgón építette, rakta éjszakánként a szép meneteles utat a falnak fölfelé.

XV.

Gergely egy délelőtti órában az emberei között aludt, mikor egyszercsak jelentik Zoltaynak, hogy a legalsó istálló sarkában remeg a víz, a borsó pedig rezeg.

Hát lám a gonosz török nemcsak tölt, hanem ás is!

Zoltay nem engedte Gergelyt fölkelteni. Mekcseyért küldött.

Mecsey csakhamar ott-terem.

Ide-oda teteti a tálat meg a dobót, míg végre megtalálja azt a helyet, ahol ásasson.

Tíz legény nekifog az ásásnak. Időnkint szünetelnek s letevegetik a tálat: szemlélik.

Déltájban felébredt Gergely is, s legott az ásáshoz lódult.

Fojtott trágyaszag. A legények már három öl mélységben dolgoznak. A lagumdsik tompa dobbanásai éreztetik, hogy közelednek.

- Hohó kapitány uram, - mondja Mekcseynek. - Ez az én bástyám! Itt te nem parancsolsz.
- Hát tán nem jól rendelkeztem?
- Az ásást abba-hagyjuk.
- Hogy felvessék a falat!
- Hogy meg ne neszeljék a mi munkánkat.

Mecsey csak akkor eszmélkedik.

- Hát csak rendelkez.

Gergely egy nagy mordály-puskát hozat. Maga illeszti belé a kovát, maga porozza fel. Tiz puskást szólít maga elé. A lámpásokat elfujatja.

Sötétben maradnak.

A duhogás egyre erősebb. Már a vezető tiszt szava is hallatszik olykor.

Gergely a tenyerét időnkint a falra tapasztja. Érzi: hol reng a föld legjobban.

- Pszt, - mondja halkan a legényeknek. - Mingyárt beütnek.

S a szeme ragyog.

Abban a pillanatban beüt az egyik csákány, s a föld peregve omlik le Gergelynek a lábához.

Emberderéknyi lyuk szakadt.

A lagumdsi megáll és beszimatol.

A sötétségben nem lát semmit. Ahogy megfordul, a lyukon tulnan két török lámpás virít, s a lámpások közt egy fehérturbános, aranypaszomántos nagyhasu aga áll.

A lagumdsi kiált, hogy lyukat ért.

Az aga arra fordul.

Gergely céloz. A mordálya ellobban, eldördül.

Az aga a hasához kap. Összerogyik.

Gergely visszaugrik:

- Tüzelj!

A tiz legény a lyukba veti a puskát. Dirr-durr! - lövik az egymás hátán menekülő lagumdsikat.

A legények harminc csákánynyal és az aga holttestével térnek vissza. Csak egy marad ottan felvont fegyverrel meg egy előbbre helyezett lámpással, amely az út torkát bevilágítja.

*

Az agát leterítették a vár piacára. Nem valami szépen terítették le, mert a feje a kövezethez koppant, s a turbánja legurult, mikor letették.

De jó annak már így is.

Szürke-szakálú tokás ember. Kopasz fején három hosszú sebforradás bizonyítja, hogy rászolgált az agaságra. Gergely lövése a töltéssel együtt belement a hasába. Egy kisebb golyó a mellén érte, - bizonyára mikor a legények lőttek.

Sukán számtartó összevizsgáltatta a turbánját, övét, zsebét, s följegyezte mennyi pénz, gyűrű és fegyver van nála. Ezek az értékek azoknak a közkatonáknak jutnak, akik az ásásnál foglalkoztak.

Azután odaengedte a halottat a kíváncsiak szemléletének.

Először persze az asszonyok állták körül.

- Ilyen piros papucsba járnak ezek?

- Fűzővel kötik a bugyogójuk alját.

- Valami gazdag úr lehetett.

- Hadnagy vagy kapitány.

- Vajjon volt-e felesége?

- Tíz is talán.

- Nem is volt csúnya ember, - sajnálkozik Bódyné, a maklári molnár felesége, - kár hogy török volt.

Zoltay is odament: megnézte.

- Ez az egy aga mégis csak bejutott a várba!

Egyszer csak a kis török gyerek bebúvik az asszonyok szoknyáján át, és örvendő kiáltással hajlik a halotthoz:

- *Baba! Babadsizim! Baba! tatli babadsizi!* (Apa! Apácskám! Apa! Édes apácska!)

És a mellére borul. Öleli, csókolja. Arcát arcához fekteti. Rázza. Nevet rá.

- Baba, babadsizim!

Az asszonyok szeme megtelik könnyel. Baloghné kézen fogja a gyermeket:

- Jer Szelim! Baba alszik!

XVI.

Mikor hajnalban ismét ostromra indul a rengeteg török had a völgyben, a legénység a jól elkészültség dühös gyönyörűségével nézi a mozgásukat. A boszu izgalma felhuzott rugóként feszül az izmaikban. Már nem is tudnak várni. Egy kis köpcös legény kiugrik a résen a földhányásra, az ordítóva ömlő törökséggel szembe, s megfenyegeti őket a kardjával.

A legények kacagnak persze a falon.

- Ki az? - neveti Zoltay maga is.

- A kis Varga, - mondják, - Varga János.

A legény visszaugrott, de ahogy a nagy nevetést látja, másodszor is kipattan a résen, és megfenyegeti a rengeteg török hadat.

Már akkor puskáznak rá a tüfenkcsik, s ő a puskalövéstől méggyorsabban ugrik vissza, mint az előbb. Erre mégjobban kacagnak.

Ezt már Dobó is látja. Dicsérően int neki a fejével.

Varga János, hogy a Dobó tetszését megpillantja, uccu neki: kipattan harmadszor is, és a golyókkal mitsem törődve, emberül ráfenyeget a bőszültén fölfelé törekvő törökökre.

- Itt döglötök kutyák valamennyien! Csak gyertek!

Repül rá golyó, bomba, és dárda. Nem találja egyik se. Ugrál csufolódva, s rájuk nyújtja a nyelvét. Sőt meg is fordul nagyfürgén, és igen illetlen, de akkor mégis alkalomhoz illő veregetést mivel magán. Aztán megint beugrik a résen.

És ez ott a török orra előtt! Százezernyi fegyveres török előtt!

- Ember vagy Varga! - kiáltja le Dobó. - Jutalmat érdemelsz!

S látva, hogy ott rendben van minden, a lovához siet. Az ókapuhoz vágat. Mert a török a keleti és déli oldalon kanyarítja be a várat. Két helyre irányul az ostromnak minden ereje.

Gergely páncélba öltözötten áll a bástyáján. Még sövény takarja, s mögötte a hordókat is meg az óriás kereket.

Áll nyugodtan, mint a szikla a háborgó tenger partján.

Lenn hát ostromra zúdul a török. Minden ágyuját rásüti a várra. Ordító pokol-fergeteg:

- *Bismilláh! Bismilláh!*

A harci ordítás elnyomja néhány percre a tábori zenekar harsogó csincsázó muzsikáját. De aztán a zenekar megáll a Királyszékén egy árokban és szól szakadatlanul.

- Majd táncoltok is mingyárt! - kiáltja Zoltay.

Nyüzsög a török had. Lobognak a lófarkas holdas zászlók. Elöl a janicsárok sárga-piros zászlaja. Hátrább az ulefedszik fehér-csikos zöld lobogója. Térdig érő pajzsokkal takartan, vasba öltözötten dübörögnek elő a szpáhik.

- Allah! Allah!

A kezökben lándsa vagy kopja. A csuklójukon szijon lógó meztelen kard. A derekukon másik kard. Futva indulnak az árkokból sűrűn a bástyának.

- *Allah akbár! La illáh! il Alláh! Ja fettah!*

Feleletül lezuhan egy fekete hordó, s tüzet pökdösve, ugrálva gurul nekik. Egy szpáhi eléje szurja a kopjáját a földbe, a másik, harmadik melléje.

- *Allah! Allah!*

A negyedik megragadja, hogy ledobja az árokba. Abban a pillanatban eldurran a hordó, s lángokadékkal veti szét az előcsapatot.

- Allah akbár!

Mikor fel tudnának nézni, már köztük a másik hordó is. Pöködi, lövi a tüzet százfelé. Megáll a vasba öltözött emberek között, s veti őket széjjel.

- Allah! Allah!

De azok nem fordulhatnak vissza. Alulról ezernyi ezer feltörekvő nyomja őket. Csak a nagy ugrosás látszik, a falhoz lapulás, a hátrább állók visszahőkölése, meg a tíz ölre kilövellő tűz. A pajzsosok leguggolva iszonyodnak el az erejétől.

- Előre pogányság, előre! Tüzön át is!

S özönlik felfelé a szpáhik sűrű csapata.

De a tüzes hordó is gurul ám egymásután.

- *Iléri! Iléri! Allah! Allah!*

S neki a pokolnak is a török ember-özön.

De ime megnyílik a bástyán a palánk s egy óriási füstös deszkakerék jelenik meg a magasban.

A kerék közepe füstöl; füstöl és sistereg. Lefordul, lezuhan a kőfalról. Megindul a tömött ezrek seregének.

- *Iléri, iléri!* (Előre!) - harsog mindenfelől az agák és jaszaulok szava.

De a kerék megjelenése mást mond az elől jövő vakmerőknek.

Még oda se ér jóformán közérjük, kidurran belőle az első villám s egy ötven-öles tűzfecskendés, amelynek minden cseppje kék lánggal ég tovább a kilövellés után, akár előre, akár holtra esett.

- *Gözönü acs! Szakin!* (Vigyázz! Vigyázz!)

A török had eleje rémülten vágódik arcra, hogy azt az ördögkerek a hátán engedje legurulni. De az már szikrás tűzkerékké változik közöttük. Lángot lő, égő olajat pökdös, violaszínű tüztulipánokat szór a tar fejekre, harci köntösökre. Sisteregve, pattogva, dirregve-durrogva ugrál rajtok tovább. Küllőiből kigyódzó sugarakban szórja, fecskendezi, lövi a vörös, kék és sárga csillagokat.

- *Meded Alláh!*

A legvitézebb csapatok is rémülten hátrálnak, egymás hegyén-hátán menekülnek e pokoli vészcsoda előtt.

S a keréknek mintha esze és akarata volna, nyomon követi a futókat, leüti lábukról, befecskendezi őket eleven tűzzel: égő olajjal, égő kénnel. Elsüti a puskájukat úgy, hogy egymást lövik. Teleköpi tűzzel szemüket, szájukat, fülüket, nyakukat, úgy hogy bukfencet vet tőle még a haldokló is. S gurul a tűzkerék tovább. Hosszu, tüzes mennykövek szállnak belőle s leütik a jaszaulokat a lovukkal együtt. A hosszú lángok csontig égetnek, a füstje fojt. A durrogás megsiketít. Lángokba öltözteti a csapatokat, amelyek mellett elrohan. S nyomában nem maradnak mások, csak tűzkínban fetrengő, égő halottak százai, örülteként ugrándozó, rángatózó, égő elevenek.

S immár felhőbe öltözötten gurul a kerék tovább, százával löveli a villámokat.

- *Jetisin! Jetisin! Alláh! Meded!... Váj!*

Hiábavaló a jaszaulok tombolása, a szeges ostor, a futók arcbaverése, nincs többé ember, hogy a külvárat ostromolja.

S a magyarok még rá kirotnak a romláson s aki a kerék útján fektében vagy a rémület dermedtségében ott maradt, ütik, vágják, kaszabolják oroszlán-dühvel, irgalmatlanul.

- Vissza! Vissza! - hangzik belülről a kürtszó.

Gergely alig bírja a legényeit visszaparancsolni.

- Hordót a falra! hordót!

S gurítják, állítják a hordót. De a török tábor maradéka is nagy zörgéssel, zúgással oszlik el onnan. Csak az ágyúk maradnak, meg az ijedten ugráló tevék, meg az elképedt ágyús topcsik.

*

Mekcseynek jó volt ott hagynia az aknát, mert három helyen törtek volna be a föld alatt az ő állomásán: az ókapunál.

Mig emitt a tüzes kerék dolgozott, az ókapunál a föld alatt folyt a viaskodás.

Ott a fal már oly romlott volt, hogy a török a kövek között szurkált be, a magyar meg ki, míg Mekcsey a föld alatt reájok szembe ásva, három helyen futamította meg őket egymásután.

A török utoljára felgyújtotta a kaput, s azon akart betörni, de persze vastag, erős falat talált a kapu mögött. Idejekorán berakatta azt Mekcsey.

Gergely amint a maga bástyája környékén a legények kirontását és az örült futást látta, vizes bőrökkel terített le az ágyúkat és puskaaporos ládákat: tíz embert az őrségen hagyott, a többi az ókapuhoz vitte, hogy Mekcseynek segítsen.

Nem volt mit segíteni. A török had réműlete a kapu környékére is elhatott. Az odavezetett dandárok közül csak a tüfencsik állták meg a helyüket. Azok ott rajzottak a kapu körül s lőttek és töltöttek, s megint lőttek szakadatlanul.

A falak tetején a palánk alá huzódva örök álltak, csupán a fal tövében, a boltozatok alatt hajladozott egy csoport katona. Ki-kiszurkáltak a fal hasadékaiban.

Gergely felfut a falra. Egy paizs védelme alatt lenéz. Látja, hogy egy csapat török mozgolódik a fal tövében, és se felülről, se oldalt nem löhetik őket.

A magyarok kiszurkálnak rájuk. De ők vagy a lyukatlan helyekhez lapulnak, vagy guggolnak. Némelyiknél zsák van, némelyiknél kő.

A zsákkal, kővel a puska-réseket iparkodnak begyömöszölni, hogy a magyarok ne lőhessenek. Hát az efféle töméseket lökdösik ki belülről. Ki-kiszúrnak a törökre is.

A török meg, ahogy a magyar lándsza kilökken a falból, elkapják. Belekapaszkodnak ketten hárman is. Darabig fűrészelnek vele, aztán kirántják a lándsát.

A magyar káromkodik.

- Ejnye! - kiált le Gergely a legényeknek. - Ott a tűz! Tartsátok bele a lándsát!

A tűz ott ég a fal mellett. Húsz katona is odaugrik s tartja a lándsza végét a parázs közé. Pirosra tüzesítik.

A török kapásra készen, vigyorogva lesi az új lándsákat.

Hát egyszerre húsz lándsza is kilöködik a falból.

Uccu elkapja a török! De bezzeg odasül a tenyere. Dühös szitkozódásukra bent a magyar katonák kacagása a felelet.

XVII.

Október 12. Szerda.

Ezen a napon már olyan a vár, mint a rosta.

Harminckét napja, hogy lövik szünettelen, hol elől, hol hátul, hol az egyik oldalon, hol a másikon.

A török ágyúgolyó annyi már a várban, hogy úton-útfélen botlanak benne. A parasztok nyírfaseprővel verik félre az apraját az útból, nehogy az ostrom folyamán bukdossanak rajtok. A nagyját az ágyúkhöz, meg a falakra hordják.

Az újbástya és a földbástya között V-betű alakú nyílás tátong a falon. A tömlőcbástya oldalának egy nagy darabja leomlott a mélybe. A földbástya csupa lyuk, mint a darázsészek. A Bolyky-torony csak két fala áll. A szeglettorony olyan, mint a fölülről földig odvas fa. Palánk csak tél-tul egy darab. A belső épületek is kidőlt-bedőlt tetőtlen falak. A palotában csak épp három szoba lakható még, azokba is beesik az eső. A piac is elmásodott. Öles mély árkok szelik keresztül. Azokban járnak, mikor lő a török. Máskor a rájuk tett hidakon, pallókon.

S kívül tutulnak a bőszen farkasok.

A faltoldozó munkán már nappal is dolgoznak. Gerendák és deszkák toldozzák a lyukakat. Amennyire lehet.

A kő már csak támaszték mögöttük.

Az ókapunál Mekcsey maga is hordja a követ. A fáradtakat biztatja, az Istent segítségre emlegeti. Előre látható: hogy ott dühös lesz az ostrom. A falat hol Dobó, hol Gergely, hol Mekcsey vizsgálja. Mind a hárman azt látják hogy a szeglettorony nem védi többé a kaput; kézi bombákra van szükség. A faállványokat hát bombával hordják meg. A résekre gyakorlott puskásokat állítanak.

Gergely a szurok-koszorúkat, tüzes labdákat, furkókat, gyártja és hordatja sürgősen mindenfelé.

Zoltay a Sándor-bástyán épít.

Fügedy az új-bástya töréseit láncokkal kötteti be.

Dobó lóháton száguldoz. A lovának hely van hagyva köröskörül a vár fala mellett, az állványok alatt. De bizony mégis gyakorta kell járnia a röpködő golyók között. Ügyel és rendelkezik, hogy a munka haladása egyforma legyen. Az utolsó kis török lovon követi Balázs apród, hogy hordja a kapitány rendeleteit. A többi hét lovat már ellőtték a két apród alól.

Azon a napon Pető is lóra ült. A lába be van pólyázva térdig. Sápadt, de a bajusza ki van huzva. Mekcsey őhelyette dolgozik az ókapunál, ő most a Mekcsey helyén áll a belső haddal.

Érces mély hangon lelkesíti a népét:

- Harminckét napja erőlködik itt a török! De bár mind itt volna, míg az utolsót is a pokolba nem röpitjük! A király hada késik, de nem marad el! A mi bátorságunkról beszél mind a világ! Még száz esztendő múlva is azt mondják majd a *bátor* szó helyett, hogy *egri*.

Hogy nagy a csoportosulás a szónokló vitéz körül, Dobó is megáll egy percre, hogy hallgassa, mi az?

Az utolsó mondatra elmosolyodik, azt mondja a mellette szintén megálló Ceceynek:

- Száz esztendő múlván? Gondol is ránk a világ, hogy milyen volt az orrunk!

Inkább magának mondja ezt, mint Ceceynek. S mintha megrestelné, hogy fennhangon beszélt, vállat von:

- Nem az orr a fő, hanem a lélek. És nem a jutalom, hanem a kötelesség a nemzet iránt.

S elugrat a Sándor-bástya felé.

A vitézek tovább élednek a sok jóízű szótól. A helyüket megállották volna annélkül is. De a szép szó olyan, mint a jó bor.

Pető félreacsapja a sisakját, és folytatja:

- Eljön ide maga a király is. Sorba állittatja az egri vitézeket, s mindenikkel kezét fog. - - Hogy hívják: - aszongya. - Nagy János a nevem, felséges uram. - Szabó Nagy Mihály a nevem, felséges uram. - Isten éltesse fiam. Így beszél a király örömmel, szívesen. De meg is érdemlítek. Azt is hallottam, hogy csupa itt vitézlett közkatonákból szedi ezentúl a tisztjeit. Minden közkatona hadnagy lesz az ostrom után, - így hallottam. Lehet aztán kapitány is! Elvégre neki is olyan katona a legjobb, amelyik megállja a sarat.

Oldalt pillant, s meglátja a cigányt, ki kecskeként ugrik a levegőbe egy előtte elcsapó golyótól.

- No cigány, hány törököt ütöttél agyon?

- Hát a csóka egye meg, - feleli a cigány, - egy se mer oda gyünni, ahun én állok, nagyságos vitézs úr!

*

Az esti homályban egy fehérkendős török jelent meg az egyik résnél.

Megismerték, hogy Vas Miklós.

Egyszerre berántották. Ragadták Dobóhoz.

Útközben száz meg száz ajak kérdezte tőle:

- Mi a hír?

- Jön a had! - kiáltotta Miklós mindenfelé.

Zúgásként terjed el a várban az örömhír:

- Jön a király hada!

Pedighát Dobó rendelte, hogy Vas Miklós ezt mondja, mikor megérkezik.

Hát jön a had! Mégis csak igazat beszél Pető főhadnagy úr!

Vas Miklós levette Dobó előtt a turbánját, s kibontotta a patyolatból a levelet. Nyujtotta.

Dobó megnézte a pecsétet. A püspöktől jött. A pecsét mellett tépte fel, s nyugodt kézzel bontotta szét a levelet.

Lóháton ült. Köréje odacsődült a nép. Mig ő a levelet olvasta, a nép az arcán iparkodott olvasni a levél tartalmát.

De olyan volt ez az arc, mint a vas. Mikor elkezdte olvasni a levelet, éppen olyan volt az arca, mint mikor elvégezte.

Összehajtotta a levelet és zsebébe tette, aztán körülpillantott, mintha bámulna azon, hogy olyan sokan állnak ottan.

A főhadnagyközül csak Pető állt ott. Oda szólt neki, hogy más is hallhatta:

- A hadnagy urakat este hivatom majd. Örömdetes hirt közölök velök.

S bement a szobájába. Bevonta maga után az ajtót.

Lezötytyent a székre. Vasnyugalmu vonásai szomorúkká változtak. Keserűen és reménytelenül nézett maga elé.

*

Azon a napon más levél is érkezett Dobóhoz a várba. Egy paraszt ember hozta. A kezében fehérlelvélről látszott, hogy török küldi.

Az volt Ali pasának a negyedik követe.

A várbeliek már tudták, hogy Dobó kurtán bánik el a török postásaival, hát hadd fogadja a piacon. Az embert odaállították.

Az esték hidegek voltak, s a pihenő katonák ott a piacon tüzeltek. Szalonnát is piritott némelyik, s egy-egy pohár vizes bort ittak reá.

- Jobb lesz, ha elégeti kend, mielőtt a kapitány úr meglátná, - szólt jószíviűen egy vitéz. Istenuccse ebül jár kend!

- Mán hogy eegetneem el, - felelte az ember, - nem az enyeem.

- De az ellenségtől hozza kend.

- Attaól hozom a ki küedte.

- Felakasztik kendet.

- Engem?

- Kendet ám. Egy hadnagyunkat is felakasztatta a kapitány úr. Az pedig úr volt ám, nemes ember, nem afféle zsiros paraszt, mint kend.

Az akasztófa még ott állt a piacon. A katona rámutatott:

- Ahun a: ott az akasztófa is még.

Az ember megszeppent. Egyszerre kiverte az izzadság. Körülvakarta a fejét. Belenyult a tarisznyájába.

Akkor robogott oda Dobó.

- Mi az? - kérdezte. - Ki ez az ember? Mit akar?

A paraszt a szüre alá tolta a tarisznyáját.

- Kovács Esvány vagyok, csókolom a kezeet, - felelte a süvegét zavartan forgatva.

- Mit akar kend?

- Een? De semmit.

- Hát akkor minek jött be?

- Hát... Csak éppen bejöttem, hogy mondok beneezek mán: mit csinaálnak ebbe a veszedelmbe?

- Kend levelet hozott?

- Een-e? Nem hoztam een egy csepp levelet se.

S hogy erre Dobó szinte átszegezte a tekintetével, a homlokát törülgetve ismételte:

- Istenuccse nem hoztam!

- Motozzátok meg!

Az ember sápadtan engedett. A tarisznyából előkerült a nagypecsétes pergamen-levél.

- Tűzbe! - kiáltotta Dobó.

A katona tűzbe dobta a levelet.

Az ember reszketett.

- Een nem tudom hogy került hozzám, - mentegetődzött a fejét vakarva. - Valaki beletette...

- Vasba! - mondta Dobó. - Aztán be a többi közé a gazembert!

XVIII.

A sok ágyúzás miatt azon a napon is (okt. 12.) esett az eső. Csak este húzódtak szét a fellegek, amikor a fogas őszi szél végigsüvöltött a tájékon.

A várbeliek látták, hogy a török a sáncokba gyülekezik. Dobó csak háromszáz katonát hagyott pihenni. A többinek a törékek körül készen kellett állania.

Tizenegy óra felé az utolsó felhőt is elfújta a szél az égről. A telt hold szinte nappali fénynyel árasztotta el Egert.

- Fegyverre emberek! - hangzott egyszerre mindenfelé a várban. - Fegyverre azok is, akik nem katonák!

S pergett a dobokban a riadó. Harsogtak a kürtök.

- Éjjeli ostrom jön ránk! Talpra mindenki, aki eleven!

S a holdvilágos romladékok közül mindenfelől sisakos, lándsás alakok bujtak elő.

Bálint pap is fegyverbe öltözötten ballag a piaci tartalékosok közé. A kezében akkora kópja, hogy vendégoldálnak is beillenék. A két kocsmáros is odasorakozik. A molnárok, az ácsok, a mészárosok, a belső munkás parasztok, mind fegyveresen várják a parancsot.

A vár népe érzi, hogy az utolsó próba következik.

- Istenem, csak most segíts meg! - fohászkodik némelyik.

Kivül a török-rézdobok is peregnek. A sáncok árkaiba úgy ömlik a török had, mint a felhőszakadás után a rohanó víz. Az emberáradat fölött lófarkas zászlók lebegnek. A sáncokon túl a csúcsos-süvegű tisztek is elő-előötlenek fürge paripáikon. A holdfénynél villog a lószerszámon az ékkő és ezüstkarika. Soknak a turbán-patyolata ragyogó sisak köré van csavarva.

A tornyos turbánu jaszaulok nyargalászva rendezik a támadó csapatokat.

Éjfélkor meglobbannak a vár körül a török ágyúk, s öt percig tartó dörgés között okádják a várra a golyót. Azután fölhangzik köröskörül a százezernyi torokból a *Bismillah* és az *Allah-üvöltés* és a lófarkas zászlók szinte röpülnek a falakra.

Az ókapu előtt, s a fal tetején harminc helyen is ég a tűz. A bombák, kalácsok és koszorúk sercegve fognak lángot. Nagy szikrázó iverben száz meg száz tüzes szivárvány.

De az ostromlók elszántan törtetnek, kapaszkodnak, erőlködnek, tolakodnak fel a falakra. Az ostromlétrák gyorsan kapcsolódnak. A létrákon mókusokként szöknek fölfelé a janicsárok, az aszabok, és a gyalogsággá vált lovasság.

Csattog fenn a csákány a létrák kapcsán. S hull a tűz, és a kő.

- *Alláh Akbár! Ja kerim! Ja fettáh!*

A lófarkas boncsokok vissza-visszahanyatlanak, de új meg új kezek ragadják fel. A letört létrák helyét jók foglalják el. A lehullt emberek vonagló testén át új csapatok özönlenek a létrákra.

Oly sűrűn rajzanak a falon, hogy eltakarják a testökkel. Ahol a résen kiszúr a magyar lándsá, ott lehull a létráról a török, de nyomban ott a másik. Ki se kerüli a veszedelmes fokot, csak a szerencsére bizza, hogy a hasába megy-e az új lándsaszúrás, vagy elsiklik a hóna alatt a levegőbe.

Kapu már nincs a váron. A falnak begerendázott szakadékait létrákon álló török fejszések bontják sűrű zuhogással. A felülről leesők magukkal rántják olykor a fejszéseket is, s tűzben s vérben hempergőzve fetrengenek, míg a következő percben, a tolongók teste elfödi őket.

- *Allah akbar! Ja kerim! Ja rahim!*

- Jézus segits!

S hull a tüzes szerszám; csattog a csákány; durrog a bomba; recseg a létra, zuhog a fejsze; dübörög, tombol a vérzivatar.

A palánkgig inakodott föl egyszerre valami ötven ostromló. A palánk recsegve hajol kifelé. Mekksey elkapja egy legénytől a harci bárdot, s a palánk egy kötelére vág.

A palánk a beléje kapaszkodó török páncélosokkal együtt lefordul, lezuhan és százával söpri le a falról a többi.

- Falra! Falra! - kiáltja Meczsey, és egy másfélöles kopjával maga is a falra ugrik.

Nagy négyszögek s a zarbuzánokból belőtt félmázsás vasgolyók zuhognak le a földön összekeveredten hempergő törökökre.

De alulról is száll a nyíl fölfelé, meg a kő. Meczsey sisakrostélyán pirosan ömlik a vér.

- Kapitány ur! - kiáltják neki figyelmeztetően.

- Tüzet! Tüzet! - üvölti Meczsey.

S vascsizmás lábával lesöpri egy tűzrakás paraszát a földön fetrengőkre.

A magyar is hull a falon. Egyik ki, a másik be. De nem nézik mostan ki a halott? Az elesett helyére új harcos ugrik a falra és leduhintja a követ, az ágyúgolyót kézzel, mignem újra megtelnek az ostromlétrák, s a falig ért törököt csákánnyal és kopjával fogadják az elkese-redett várvédők.

A földbástyán is épp olyan ádáz a viaskodás. Ott Dobó vezeti a védelmet. Mikor már a bombák és tüzes koszorúk poklán is áttört a török had, gerendákat hozat. Fekteti a falra. Azokkal söpreti a törököt.

A kis szünetet, amely így keletkezik, arra használja fel, hogy lóra kap és az ókapuhoz száguld, hogy lássa, mennyire birják ott a harcot. Majd ahogy a tömlöcbástya felől visszatér, látja, hogy ott szünetel az ostrom. Odakiáltja a Földbástyára a tömlöcbástya népét.

A bástya népének már amugy is oda volt a figyelme. Valamennyi izgatottan várta már, hogy forgathassa a fegyverét. A palánkra állva, falra hajolva, ágyúra ágaskodva nézték, mint dula-kodnak a szomszéd bástyán. Hát Dobó szavára szinte ugrálva rohantak át a Földbástyához.

Történik azonban, hogy a török a tömlöcbástyának is megint neki-veti a létrát. Először csak kettő, három, azután tíz, tizenöt.

Hogy onnan nem hull sem a tűz, sem a kő, megindulnak nagysebesen fölfelé.

Mikorra az öreg Sukán a falon álltában visszafordul, már fel is lükkent egy sisakos töröknek lihegő feje.

- Tyhü! az apádat! - rikoltja az öreg.

Odahirtelenkedik a kopjával, s annak a bunkós végét égne kanyarítva csap reá. A török tizedmagával hull le a létráról.

- Ide, ide! Hé emberek! - rikoltja Sukán, a másik létrának a népét döfölvé.

Pribék János az első, aki melléje futamodik, s az ágyúmester csizmadiaszékét egy fellépő zászlós töröknek a szeme közé vágja.

A lent őrködő várbeli katona segítségért fut. Két perc nem telik belé ott terem Pető a pihent nép egy csapatával, s ott is száll a tüzes kalács, furkó, kő és bomba az ostromlókra.

Dobónak is oda fordul a figyelme.

Látja, hogy a nemzeti színű zászlót golyó töri nyélben. Elhóztatja az álló sereg zászlaját. Adja Nagy Istvánnak.

Már akkor hajnalodik.

Nagy István a hajnali piros világosságban fut fel a zászlóval. Nincs rajta páncél, se sisak, mégis felhág a bástya kiálló ormára, és keresi a vasfogót, ahová a zászlót betűzni kellene.

- Ne tüzsd ki! - kiáltja Dobó. - Elragadhatnák.

Abban a pillanatban Nagy István a szívéhez kap. Egyet fordul s elhanyatlik a falon, az ágyú mellett, mint a zsák.

Dobó elkapja a madárként feléje szálló zászlót, s Bocskaynak adja.

- Tartsd fiam!

A hajnali világosságnál a Bolyky-bástyánál is megkezdődik az ostrom.

Oda nyolc zászlóval igyekeznek. A biborban kelő nap fénye égő rubintgombokká változtatja a boncsokok aranydiszét.

Már annyiszor megjárták annál a bástyánál, hogy csak a janicsárság merészkedik ismét: a hadak legvénebb és legpróbáltabb tigrisei. A fejükön sisak; az arcukon, nyakukon acéldrót-fátyol; mellükön, karjukon vas; a lábukon könnyű szattyáncsizma.

Gergely és Zoltay vigyázza ott a veszedelmet. Mind éjten át tétlenül kellett virrasztaniok, s hallgatniok mozdulatlanul a három másik bástya tüzes lármás nagy ostromát.

No, de annál jobb, ha világosodik.

Valami kétszáz aszab vízzel telt tömlőkkel sorakozik a bástya elé. Csak jöjjenek: szórni kell a tüzet, mihelyt fejet ér!

A török ott nem az ostromló létrákkal kezdi. Amint a védők felgyülemlettek a falra, egyszerre ezer kéz mozdul meg alatta, s a védőket kő és nyilzápor borítja el.

Zoltayt egy kő fejen találta. Szerencse, hogy rajta volt a sisak. Csak az álladzójának a forgószögét törte el.

Zoltay káromkodik.

- No megálljatok kutyák! - rikoltja az álladzót letörve. - Ezért ma száz fejet likasztok be a tietek közül.

S nem is tellett bele egy negyed óra, már fel-felhangzott a kiáltása:

- Nesze pogány a sisakomért!

S egy másiknak:

- Nesze kóstoló Egerből!

Egy nagy tehénbőrös tárgy emelkedett ki a török táborból, hogy csuda volt nézni. Ötven aszab volt csak a hordozója. Alája befért kétszáz janicsár.

Gergely tüzes hordóért kiáltott, s meggyújtotta a vasvesszőre csavart olajos csepüt.

Az óriás földel teknős-békeként közeledett a falhoz. Ha a bőrt le is szedik róla csáklyával, mikorra meggyújtják, följut a falra.

S még kérdés, hogy meggyújthatják-e? Nemcsak a bőr csepegett a víztől, hanem a fa is. A török okult.

A nap kibukkant a keleti hegyek mögül, és szembe sütött a Sándor-bástya védőivel. A nap is a töröknek segített.

Amint az ostromföldel a bástya lejtőjére ért, Gergely nagyot kurjant:

- Hasra!

A legények el nem tudták gondolni miért? A nagy puskaropogás megérttette velök.

A török azt eszelte ki, hogy a nagy tárgy tetejét puskacsövekkel rakta körül. Orgona-sipokként álltak a csövek a védők felé. Azt pillantotta meg Gergely.

- Talpra! - kiáltotta a sorlövés után. - Hordót!

Legurította a tüzes hordót.

A török nem borult már a földre a hordó előtt, hanem vagy félreugrott, vagy átugrotta, s törtetett tovább előre.

- Két hordót! - kiáltotta Gergely.

A harmadikat maga igazította lökésre, s maga emelte a kanócot, hogy meggyújtsa.

A két tüzes hordó megint utcát söpört a lent nyüzsgő sokaságban. A harmadikat egy vastag-derekú janicsár elfogta, s az út gödrébe lökte. Behányta földdel.

Mikor rátaposott a földre, a hordó szétdurrant, s az égbe vetette a janicsárt a földdel együtt, s a körülállókból még valami húsz embert elcsapott.

Ez meghököltette a feltörekvő hadat. De hátul hangzott a jaszaulok *iléri!* és *szavul!* kiáltása s a vizes tömlők sustorgása, amelyek a széthulló tüzet nagy gőzzel oltották.

- Most csak követ rájuk! - kiáltotta Gergely.

Meg akarta várni, míg sűrűn lepik az utat s a falakat.

S az Alah-üvöltés, mint százezer tigrisordítás, trombitaharsogás és dobpergés között elő is tört ismét a had. A létrák erdeje közeledett a falhoz.

Egy janicsár horgas-végű kötelet dobott a falra, s a jatagánt a foga közé szorítva, majomi ügyességgel mászta meg a kötelet.

A fejére kő hullott, és leütötte róla a sisakot. Kopasz feje olyan volt, mint a sárga dinnye a beforrott kardvágásoktól.

Mászott tovább.

Gergely lándsát kapott, hogy leszurja.

Mikor a török már csak egy ölnyre van Gergelytől, fölemeli az arcát.

Izzadt volt az az arc, a száj pedig lihegő.

Gergelyt mintha mellbe csapták volna, úgy megdőbbent.

Ez az arc! Ez Gábor pap, az ő néhai mestere! Ugyanazok a szürke szemek; ugyanaz a vékony bajusz; ugyanazok a kiálló szemöldökcsontok!

- Te a Gábor pap öccse vagy! - kiált a törökre.

Az értetlenül mereszti rá a szemét.

- Üssétek agyon! - kiáltja Gergely elfordulva. - Már magyarul se tud!

Alkonyatig viharzott a nagyküzdelmű ostrom. Akkor a török minden oldalon fáradtan vonult el a falak alól.

A vár körül ezrével hevert a török holttest és török sebesült. A csontjaikban törött vonagló *ej vá! jetisin!* és *meded Allah!* (jaj Istenem) kiáltozása, nyöszörgése hallatszott mindenfelől.

De a vár is halottakkal és sebesültekkel volt tele, s a falak és állványok belől is pirosak voltak a vértől. Mindenki véres, verejtékes, piszkos, rongyos, véres-szemű. Bágyadt asszonyok hordják össze a sebesülteket és halottakat.

A tisztek mosakodni mentek. Dobó maga is olyan kormos volt, szakála, bajusza pörzsölt, hogy ha a kapitányi acélsisakja nincs a fején, ember meg nem ismeri az orcájáról.

S azon kormosan fogadta még a Baba ágyú mellett a jelentéseket.

- Nálam hatvanöt halott van, és hetvennyolc nehéz sebesült. Öt mázsa puskaapor fogyott el, - jelentette Mekcsey.

- Harminc halott és száztíz sebesült. Puskaapor nyolc mázsa, - jelentette Bornemissza Gergely.

- A törés javításán még az éjjel kell dolgoztatnunk.

- Három mázsa puskaapor, huszonöt halott, valami ötven sebesült, - jelentette Fügedy.

S az arcára tette a kezét.

- Te is megsebesültél? - kérdezte Dobó.

- Nem, - felelte Fügedy. - Hanem olyan fogfájás jött rám, mintha tüzes lándsát forgatnának az arcomban.

A jelentést mondók között Dobó megpillantotta Varsányit is.

A kém dervis-ruhában volt, s mintha piros kötény volna előtte, véres a mellén le a lábafejéig.

- Varsányi, - szólt Dobó a jelentéseket félbeszakítva, - jer ide! Sebesült vagy?

- Nem, - felelte Varsányi, - a halottakat kellett hordanom lenn a törökök közt, míg be nem juthattam.

- Hát mi ujság?

- Szalkay uram írt mindenfelé a vármegyéknek meg a városoknak másodízben is.

- És nem jött még eddig senki?

- Jött innen-onnan, - felelte Varsányi vontatottan, - de összevárják egymást, hogy nekivághassanak a töröknek.

Dobó megértette, hogy Szalkaynak sehonnan se válaszoltak.

- Mit tudsz a törökről?

- Négy napja lődörgök közöttük, hát tudom, hogy borzasztóan el vannak keseredve.

- Hangosabban! - szólt felragyogó szemmel Dobó.

S a kém oly hangosan ismételte, hogy a körülállók is hallhatták:

- A török borzasztóan el van keseredve kapitány uram. Az idő hideg nekik. Élelmiszerük nincsen. Magam láttam, a tulajdon élő szememmel, mikor egy nógrádi ember öt szekér lisztet hozott tegnap. Tálakban és süvegekben kapkodták széjjel. Még csak azt se várták, hogy tészta legyen belőle: ették marokkal, úgy nyersen, ahogy a zsákokból kiszedték. De mi volt az annyi embernek?

- Kristóf, - szólt Dobó az apródnak. - Eredj a mészárosokhoz. A legénységnek a legszebb marhákból vágjanak. Minden ember pecsenyét egyék.

És ismét a kémhez fordult:

- A janicsárok már tegnap erősen morogtak, - folytatta a kém.

- Hangosan!

- A janicsárok morogtak, - folytatta kiáltva Varsányi. - Azt mondták, hogy Isten a magyarokkal van. Meg azt is, hogy ők hozzá vannak szokva minden hadi szerszámmal, de pokol-tűzhöz

nincsenek hozzászokva. Ilyen tüzes csodákat, mint amilyenek ellen ők harcolnak, még nem láttak.

Dobó egy percig szótlánul nézett maga elé.

- Egy óra mulván, - mondotta, - légy a palota előtt. Vas Miklóst kíséred el ismét Szarvasköre.

Azután Sukánhoz fordult.

Az öregnek be volt pólyázva a feje, orra úgy, hogy csak a két szemüvege, meg a bajusza látszott ki az arcából. Mindazonáltal kemény recsegő hangon jelentette:

- A ma napon húsz mázsa porunk fogyott el.

XIX.

A fölkelő nap egy vérbe és koromba pizskolódtott ringyes-rongyos várra nézhetett alá, mikor föléje került a ködnek. Helyenkint még füstölgött az égő gerenda, az olajos kénes hordók egy-egy dongája. Dögbűz és emberbűz és szemét mindenfelé.

A falakról és törésekből le-levizsgálódnak. De csak a halottakat összeszedő derviseket látják. Annyi ott a holttest, hogy a dervisek nem győzik hordani.

Az ágyúk hallgatnak. Maga az égi nap is dideregve kelt a hidegben, s a város a völgyekkel együtt toronyig érő ködben ült.

A köd csak nyolc óra tájban oszlott el. Akkor a nap, mintha mégegyszer vissza akarná varázsolni a tavaszt, derült kék égből enyhén süttött alá.

A várbeliek is takarították a halottaikat. A parasztok és az asszonyok saroglyákon és az ókaputól szekéren hordták őket össze. Bálint pap temetett. Márton pap a haldoklókat látta el utolsó kenettel.

De mégis mozgolódik a török: gyülekeznek a vár felé. A távoli hegyekről is jönnek megint a különféle török dandárok.

Nyilvánvaló, hogy egybe-vonnak most minden hadi népet. Mihelyt valamennyien együtt lesznek, a teljes hadi erővel rohanják meg a mindenfelől romlott várat.

A vitézek az éjjel a hosszú harc után mély és hosszú álmodt aludtak. Dobó engedte őket, csak-hogy a bástyák körül kellett hálgniok. A bástyákon csupán egy-egy őr vigyázott. S a tisztek is halálhoz hasonló mély alvásba pihentek. Bornemissza még nyolc órákor is úgy aludt a Béka ágyú alatt, hogy sem trombitaszó, sem a jövő-menők zaja nem ébresztette föl. Egy vastag gyapjú pokrócba volt bele csavarodva, s hosszú barna haja a dértől fehér lett. Az arca csupa korom.

Mekcsey kendőt terített a fejére s a maga köpenyegét is reátakarta.

Dobó az öblös ágyúkat és a mozsarakat apró vasszeggel töltötte meg. A romlások elé néhol kövel megrakott kocsikat vonatott, másutt hordóval, gerendával, bőrrel, s máseffélével tömetett. A falak párkányát a kőművesek némely helyen lefaragták, hogy az ostromlétrák ne kapcsolódjanak. A falak tetejét meghordták kövel. A konyháról minden üstöt és kondért kihordtak, és megtöltötték vízzel. A bástyára az üstök mellé minden szurkot kihordtak, ami csak a várban található volt. A palotán volt óncsatornát darabokra tördelték és széjjel osztották az ágyukhoz. A mészárosoknak délre ökröt kellett sütniök nyárson. A kenyeret kihordták a piacra, ahova a várakozók és pihenők szoktak összegyűlni. Össze rakták halmokba. Mihály a cipós deák nem

bánta már, akárki akármennyit falatoz belőle. Szép barna dolmányba, sárga csizmába öltözve jelent meg a piacon a sütőknél, s csak ennyit jegyzett be a papirosába: *Okt. 14. Hétszáz tzipó.*

A török gyűltön gyűl. A hegyekről és dombokról tarka néparadat ereszkedik lefelé.

Tíz órakor a vár-piac trombitása összehívót fuj. A vár népe egybegyülekezik. Csupa bekötött fejű, bekötött kezű ember. Ha egyéb nem, egy ujj a jobb kézen be van kötve. De hát aki mozogni tud, a falon kell mozognia.

A piac közepén templomi selyemzászlók lobognak. Egyiken Mária képe, másikon Szent István király, a harmadikon Szent János. Kopott fakó zászlók. A templomból valók. A papok egy asztalból hevenyészett oltárnál állnak. Violaszínű miseruha van rajtuk. Az asztalon szentségtartó.

A várbeliek tudták már, hogy mise lesz. Kellett volna az előbbi ostromok előtt. De Dobó nem engedte, hogy a halottak szentségét emlegessék.

- Csak próbálkozások ezek! - szokta mondani. - Mikorra a teljes ostromra kerülne a sor, itt lesz a király hada.

De most már nyilvánvaló, hogy itt a vég!

Mindenki kimosdva, kikeféltedve, a legszebb ruhájában. A tiszték a virágok minden színében, piros-csizmásan, sarkantyusan; a bajuszuk kipödörve, a sisakjukon toll. Mekcseyn testhez simuló új acéling ragyog. Az oldalán két kard: az egyik a kigyós kard, amelylyel csak ünnepen szokott járni.

Bornemissza Gergely hegyes acélsisakban jön elő. A sisak ellenzójén három fehér darutoll. Ezüst madárláb tartja azt a három tollat. A mellén is vas. A karjain piros bőrdolmány. A kezén selyemkeztű, amely kívül apró acélláncszemekkel van borítva. A nyakán aranyhimzetű kihajtott gallér.

Zoltay nem is állja meg megjegyzés nélkül.

- Beh vőlegényes a gallérod!

- A feleségem munkája, - feleli komolyan Gergely. - Nem is a török tiszteletére vettem fel...

Érthető volt amit elhallgatott: a halál tiszteletére.

Zoltayn is halvány bőrdolmány barnállik s két kard is csörög az oldalán. Sisakjának nincs rostély, hanem egy acélrudacska nyúlik le belőle az orra hegyéig. Köröskörül drótfátyol hull a nyakára. Valami szpáhi-tiszté lehetett az a sisak. A várbeli kótyavetyén vette, mikor az első kiütésük volt.

Fügedy sarkig vasban. A szeme zavaros. Fogfájásról panaszkodik.

- Igazán szégyellem, de pokoli kin.

- Annál jobban ütöd a törököt! - vigasztalja Zoltay. - Jó ha a vitéz ilyenkor mérges.

- Mérges vagyok én ennélkül is! - morogja Fügedy.

Petőn csak sisak van és szarvasbőrdolmány. Lóháton ült, mert még mindig nem bír járni. Az egybegyültek hátamögé áll és onnan int a kardjával üdvözlést a főtiszteknek.

A többi is a legjobb ruhába öltözött. Nem a misére öltöztek, mert még akkor nem is tudták valamennyien, hogy mise lesz, csak épp mindenki érezte, hogy ez a nap az utolsó. S a halál akármilyen csunyára festik is, nagytiszteletű nagy úr! Akinek nem volt más ruhája csak a mindennapos, az is kipödörte, kiviaszkozta legalább a bajuszát. De szinte minden szem vörös

az éjjeli álmatlanságoktól és füstök marásától. És minden arc fakó. Sebes arcok, - friss sebek, varadzók vagy már gyógyultak is az arcokon és kezeken.

Már csak Dobó hiányzik.

Ragyogó páncélöltözetben lépked elő. A fején aranyos sisak. A sisakja csúcsán hosszú sastoll. Az oldalán széles ékköves kard. A kezén félig lemezes, félig ezürtláncszemekből alkotott vaskeзtyű. A kezében aranyozott végű, vörös bársony-markolatú lánsa.

A két apród mögötte hasonlóképpen lábfejig vasban. Az oldalukon rövid kard. A hajuk a sisakból kihullámozva omlik a vállukra.

Dobó megáll az oltár előtt és leveszi a sisakját.

A két pap nem tud beszélni, Mekksey szól hát a népnek.

- Testvéreim, - mondja a sisakját a karjára véve. - A tegnapi ostrom után látjuk, hogy a török minden hadát összevonja. A mai napon minden ellenséges erő összepróbálkozik a mi erőnkkel. De ahol az Isten van, az ő akarata ellen hiába tör akár a világ minden pogánya is. A szentségben, mit itt látunk, tudjuk, hogy az élő Jézus van jelen. Velünk van! Boruljunk le és imádkozzunk!

Fegyvercsördülés: a vár népe egyszerre letérdel.

Mekksey a pap helyett kezdi az imádságot:

- Miatyánk Isten...

Halkan rebegték, mondatonkint.

Mikor az Ament is elmondták, hosszú ünnepi csönd szakadt utána.

Márton pap Mekkseyhez hajol, s elmondta neki mit szóljon tovább.

Mekksey fölkel és szól ismét:

- Istennek ez a két hű szolgája most azért emeli fel a szentséget, hogy mindnyájunknak teljes bűnbocsánatot adjon. Az óra szorosabb, hogysem meggyógnunk lehetne. Ilyen órában az egyház megadja a feloldozást gyónás nélkül is. Csak magatokban bánjátok bűneiteket.

S ismét letérdel.

A minisztráló fiu csenget. Bálint pap fölemeli a szentséget. A nép lehajolt arccal hallgatja, amint az agg pap a feloldozás szavait rebegi.

Mikor ismét felemelik az arcukat, a szentség már vissza van téve az asztalra, s a pap a két kezét áldásra kiterjesztve, könnyes szemmel mozdulatlanul néz a tiszta ég magasába.

A szertartás végeztével Dobó föltette ismét a sisakját. Fölállott egy köre, és szólott ünnepiesen:

- Isten után nekem van szavam hozzátok. Ezelőtt harmincnégy nappal megesküdtünk, hogy a várat meg nem adjuk. Eskünket megállottuk. Ugy dacolt a vár eddig az ostrommal, mint világgóttépő viharvészszel a kőszikla. Most az utolsó próba következik. Istent hívtuk segítségül. Büntelen lélekkel, halálra készen küzdünk a várnak és hazánknak megmaradásáért. Példátlan az a vitészség, amelylyel addig is megtartottátok a várat, s példátlan az a kudarc, amely itt a törököt eddig is érte. Bízom a fegyverünkben! bízom a lelkünk erejében! bízom Szűz Máriában! aki Magyarország patronája; bízom Szent István királyban, akinek a lelke vele van mindig a magyar nemzettel! és legjobban bízom magában Istenben! Induljunk testvéreim minden erőnkkel, halálig elszántan!

Megperdült a dob, és megharsant a kürt.

A vitézek elkeseredett erővel ragadták föl a lándzsáikat és csoportokban oszlottak széjjel. Dobó lóra ült. Két apródja szintén lovon követte.

Dobó fenn körülnézett mindenfelé. Láta, hogy a török lovak nagy csoportokban katonák nélkül legelnek a réteken s a távoli dombokon. Köröskörül mozgó lándsa-erdő. A török tengerként özönli körül a várat.

S látni már a Királyszéke-dombon a két pasát is. Ali pasa rengeteg sárgadinnyeformájú turbánban, sárgás vénasszony arc. A másik pasa nagy őrszakálú óriás. Kék selyemkaftán van mind a kettőn, de Alié világosabb. Az övükbe tűzött fegyverek gyémántja fehér szikrákat ver minden mozdulatuknál.

A bégek pompás lovakon ülve vezetik a hadakat. Csak még az agák meg a jaszaulok ülnek lovon. A többi mind gyalog. A török hadi zászlók között feltűnő egy nagy fekete lobogó. Azt még nem látták a várbeliek. Csak a tiszték értik, mit jelent az a fekete lobogó: *Nincs kegyelem! Halál fia minden teremtet lélek a várban!*

Déltájban megdördülnek a török ágyúk, s megharsan a két török tábori zenekar.

A vár körülete csupa füstfelhő. A falak is megremegnek az *Allah akbár* kiáltásától.

Bent is meggyújtják a tüzeket.

*

A parasztokat, asszonyokat s egyéb bemenekült népet Dobó mind az üstök, és falak mellé rendelte. De még a betegek is kívánszorogtak. Aki csak meg birt a lábán állni, az is elhagyta a fekvő helyét, hogy ha egyébképp nem segíthet, a rendelkező kiáltást vagy hívást kiáltja tovább. Volt olyan, akinek mind a két karja fel volt kötve, s mégis előballagott. Odaállt egy tűzrakáshoz, hogy a lábával tologassa az üst alá időnkint a fadarabokat.

A belső házakban nem maradt senki, csak a gyermekek, meg a palotában a két asszony.

Baloghné... Szegény Baloghné... A fiát vitézi iskolába adta: nem merte kérni Dobót, hogy ne szolgáltatson vele az ostromban. Gyöngé még a gyerek: hogy áll meg a pogány fenevadak fegyvere előtt? De csak a sápadozása árulta el, hogy félti a gyermeket. Dobó vasakarata még az ő aggodalmát is lekapcsolta. Nem mert lélekzeni, ha Dobóra ránézett. Úgy volt mint a katonák: Dobó szavára gépies engedelmességgel mozdult minden. Az ő akarata szállt meg mindenkit. Szava se kellett, csak intése, s az emberek tagjai asszerint mozdultak.

Mi lett volna a várból, ha Dobónak csak egy hajaszála is félelemtől rezdül? Óvatosságra intett mindenkit; páncélt, vértet, sisakot öltetett mindenkivel; de mikor a halál megjelent a falon, személyválogatás nélkül vezette ellene a vár népét.

Senkise becsesebb a hazánál!

A szegény asszonynak az ostrom napjai gyötrelmesek voltak. Reszketett minden reggel, mikor a fia Dobó mellé csatlakozott! Aggodalommal leste minden órában, hogy nem éri-e golyó? Micsoda öröm volt neki, valahányszor Kristóf apród felváltotta a szolgálatban, s a fia fáradtan és puskaportól szennyesen lépett a palotába!

Mindig tárt karokkal és csókkal fogadta. Mintha távoli útból tért volna haza. Mosdatta, fűrösztötte. Selymes hosszú haját fésülte, kefélt. S eléje adott minden jót, ami csak a konyhán találkozott.

- Ki halt meg? Ki sebesült meg a *tiszték közül*? - ez volt mindég a két asszony első kérdése.

A fiú nem tudta, hogy Éva kicsoda? Vélté, hogy valami egri uriasszony, s hogy az anyja a palotába vette segítségnek. Hát csak elmondta a híreket. A hírek mindig a halottak felsoro-

lásával kezdődtek, s Gergely bácsi dicséretével végződtek. Hogy az a Gergely bácsi miket ki nem talál. Tele volt a lelke Gergely bácsinak a csodálatával. Elmondta hogyan, hány törökkel látta küzdelemben, s micsoda fortélyokkal vert le külön minden törököt.

Éva nyilongó szemmel, sápadtan és büszkén hallgatta. Csak akkor mosolyodott el, mikor a fiú oda ért az elbeszélésben, hogy a török nem birt azzal a csodálatos Gergely bácsival.

A két asszony az ostromok vihara alatt sirva remegve állongott az ablaknál. Egy kis nyílason át nem láthattak egyebet, csak a fel-alá futkosó népet, a füstöt, a fel-fel pirosuló tüzet, azután amint a borbélyok kihordják a vizes tálakat, - megtöltik tiszta vízzel. Aztán egyszer csak hozzák a sebesülteket egyenkint, egyre sűrűbben és véresebben.

És akkor minden figyelmök a sebesültekre fordult. Jaj, ismét hoznak valakit! Nem Balázs. Nem Gergely. Hála Istennek. Ismét hoznak... De hátha azért nem hozzák egyiket se, mert a temető gödörhöz vitték... Vagy talán gázolnak rajta a küzdők.

És Évának az agg félnyomorék apja is itt van. Sokszor látja őt végigbaktatni a palota útján. A vállán akkora íjj, mint ő maga. A puzdrája hol üres, hol tele van nyíllal. Úgy szeretne kikiáltani:

- Apám! Édes apám! Vigyázzon magára jó kegyelmed.

Mikor az ágyúk ezen a napon megdördültek, a két asszony könnyezve borult egymás nyakába:

- Imádkozzunk hugom!

- Imádkozzunk néném!

S letérdeltek, arccal a földre borúltak. Imádkoztak.

S velük együtt imádkozott a távolban szanaszét Felső-Magyarország minden vidékén más-félezer asszony, minden nap, minden éjjel. És kicsiny gyermeki kezek kapcsolódtak össze a távol menedékein: imádkoztak az ártatlanok, édes apáért, aki Egerben van:

- Jó Isten tartsd meg az életét édesapának! Hozd vissza nekünk édesapát!

Pokoli dörgés-düörgés, ágyuduhhanások, kúrtharsogás, Jézus kiáltozás, Allah ordítózás. Befelé terjengő nehéz füstfelhők.

Már hozzák az első sebesülteket. Vértől fekete saroglyán az első. Fiatal sápadt katona. A lába térdben van ellőve. A borbélyok nagyjából bekötik. Minek vesződnének vele, csak egy-két órai reménységnek kötik be a lábát, aztán ugys elvérzik.

S hozzák a másodikat, a harmadikat és negyediket. Az egyiknek az arca éktelen véres hús. A két szeme hiányzik. Fogai kilátszanak az arcából. A másiknak a nyakába nyilvessző áll. Azt kell kimetszeni. A harmadik a jobb oldalára tapasztja a kezét. Csupa vér a keze, mintha piros keztyű volna rajta. Ujjain át vastag zsinórokban bugyog a vére. Leül a földre és vár hangtalanul, mignem ráhomályzik a szemére a halál.

Dobó száguldó paripán rohan el a palota előtt. Nyomában messze elmaradva fut Kristóf apród.

- Hol a másik? - kérdezi az anya szenvedő tekintete.

- Amott fut az is a Sándor-bástya felé: bizonyosan izenetet visz. *Hála Istennek!* és jaj!...

Már annyi a sebesült, hogy mind a tizenhárom borbély sürgölődik. Már három török zászlót is hoztak a sebesültekkel. A török kiáltozás egyre üvöltőbb; a puskaapor füstje elhomályosítja a keleti és északi bástyák körületét, s rászáll a palotára is. Mint mikor oly sűrű a köd télen, hogy három lépésnyire nem lehet benne látni.

- Irgalom Istene! - fohászkodik Balogné, - mi lesz velünk, ha a török betör!?

- Akkor én meghalok! - feleli Éva a falnál sápadtabban.

S bemegy a fegyverszobába. Kardot hoz ki onnan, Dobónak a hétköznapi kardját. Teszi elgondolkodó arccal az asztalra.

A nyitott ablakon át behallatszik a sebesültek nyöszörgése és jajgatása.

- Jaj a szemem, a szemem! - sirja az egyik. - Soha nem látom többé Isten szép világát.

- Koldus vagyok! - nyögi a másik. - Mind a két kezem levágták.

A borbélyok körül már annyi a sebesült, hogy nem győzik kötni. Pedig asszonyok is segítenek már, sápadt arccal sürgölődnek, mosnak, timsóznak, kötöznek, mint a borbélyok.

- Csak az Isten megtartsen bennünket! - fohászkodott egy fiatal legény, ahogy ott ül véres ingében, két kezét a gyomrán tartva.

A gyomrát hasította fel egy fölfelé szúrt lándsza.

Baloghné remeg.

- Ki kell mennünk! - mondja gyötrődő arccal, - segítenünk kell a borbélyoknak.

- Én is kimenjek-e? Én is kimegyek! Érzem, hogy a sebesültek ápolását se becsületszó, se parancs nem tilthatja meg.

A füstöt szellő fujja el. Baloghné nyitja az ajtót s a távolba néz a Tömlöcbástya felé. Dobót látja ott egy füstfelhőben, amint iszonyú kardvágást mér a falra fellépő török fejére, s amint a holtat visszalöki.

Balázs apród ott áll mögötte, leeresztett rostélyu acélsisakban. Az urának a lándsáját, buzogányát, s egy másik kardját tartja a hóna alatt.

A nap ki-kisüt a felhőkből és füstből. Az idő borzongató őszi hűvös volna, hej de kánikula mégis a küzdőknek! Dobó egy rántással kicsatolja sisakját, és odaveti Balázsnak. Azután zsebkendőt ránt elő az övéből, és törli a verejtéket az arcáról.

Küzd tovább hajadonfőtt.

Balázs apród nem tudja hova fogni az aranyos sisakot: a maga fejére teszi.

Füst borítja el őket.

Szállj el füst, szállj el!

A füstgomolyag mintha hallaná az anya szívének kiáltását, elritkul. Balázs áll, áll a falon, Dobó küzdelmeit ügyelve.

Az anya kiált:

- Hátrább állj! lejjebb.

Mintha meghallhatná a fiú abban a pokoli tombolásban.

S amint fölemeli a kezét, hogy fiának intsen, a fiú elejti Dobó fegyvereit. Bágyadt mozdulattal nyul a nyakához. Megtántorodik, egyet fordul. Fejéről az aranyos sisak lehull és elgurul. A fiú elhanyatlik, nem is mozditja a kezét tartózásra a föld felé.

Az anya egethasító sikoltással üti el az ajtót. Rohan oda. Felöleli fiát. Jajgatja. Ráborul. Ölelgeti.

- Balázs! Balázs!

Dobó rájuk pillant s fölveszi az elgurult sisakot. Egy katonának int, s a fiúra mutat.

A katona felfogja a fiút: beviszi a palotába, az anyja szobájába.

A fiú fekszik véres nyakkal, mint a meglőtt galamb, élettelenül.

- Oh nincs már nekem fiam! - sikongja az ősz özvegyasszony.

- Talán csak elájult, - véli a katona, - de nekem mennem kell.

- Szegény Balázs, - könnyezi Éva is.

És lecsatolja az apród fejéről a rostélyos sisakot, mellvértet és egyéb vasakat.

A fiú nyakán azonban nagy lőtt seb tátong. Nem is a nyakán, hanem a derekán ment be a golyó. A nyakán csak kijött.

Az özvegy arca eltorzul a fájdalomtól. Szeme vérbe borul. Felkapja az asztalon heverő kardot, amelyet az imént Éva hozott ki a szobából, s kirohan vele a füstbe, az emberzivatarba, fel a tömlőcbástyára.

Forgolódik ott már több asszony is.

Lent főzik a vizet, a szurkot, az ólmot. Hordják szaporán, amelyik forr: adják a katonáknak.

- Hideg vizet is hozzatok, innivalót! - kiáltják a katonák, mikor egy-egy kis szünet szakad az ostromban, - vizet! vizet!

- A pincéhez asszonyok, - harsogja le Dobó. - Csapra minden hordót! Hordjátok kupákban a katonáknak!

Az asszonyok egyrésze, amelyik a kiáltást meghallotta, lobogó szoknyával fut a borért.

Imre deák ott jár fegyveresen fel és alá a pince előtt.

Hogy a sok asszony odarohan, beletaszítja a kulcsot a pinceajtóba.

- A tiszteknek ugy-e? - kérdezi Kocsisné.

- Mindenkinek, deák uram, mindenkinek! A kapitány ur mondta.

Imre deák belöki a pinceajtót:

- Hátul a java!

S leereszti a sisak-rostélyt, és a kardját kirántja. Fut ő is a tömlőcbástya megszakgatott falaira.

A török egyre nagyobb és nagyobb sokaságban tör fel a bástyán. Már fel is ugrálnak. Gyilkos birokra kelnek a vitézekkel. Maga Dobó is torkon markol egyet, egy óriást, akinek csak a csontja van egy mázsa. Próbálja visszalökni. A török megveti a lábát. Egy percre mind a kettő meredt szemmel liheg. Akkor Dobó összeszedi az erejét, és egy csavarintással berántja. Leveti az állvány magasából az udvarra.

A töröknek leesett a sisakja, s ő maga kövek közé huppant. De megint feltápáskodik, s visszafordítja a fejét, hogy jönnek-e a társai?

Akkor ér oda Baloghné. Visítva suhintja meg a kardját a levegőben, s a török feje vállban szakadt el iszonyu csapása alatt.

A többi asszony is fenn forog már a bástyán. A katonák a viaskodásban nem veszik már el tőlük az égő szurkot, a követ, az ólmot, hát felhordják ők maguk, s a füstben, a porban: a lángban le-lezuditják a felkapaszkodó törökre.

Hull a halott és szaporodik az élő. Egy-egy köhengerítés, szurok és ólomöntés ösvényt tisztít az ellepett falon, de a holtak halma csak a pihent dandárok feljutását könnyíti meg. Az élők

elkapják a visszahulló halottól a boncsokokat, s a lófarkas zászló megintcsak ott táncol a létrán.

- Alláh! Alláh! Győzünk! Már győzünk!

- Jézus segits!

Dobó csodálkozóan pillant a mellette viaskodó Baloghnéra, de nincs ideje szólani. Ő maga is küzd. Ragyogó páncéljáról vállától sarkáig csurog a vér.

Az asszony csapást csapás után mér a felnyomakodó törökre, míg végre lándzsaszúrás találja, s elhanyatlik le a bástyáról az állványra.

Nincs már aki elrántsa. A küzdelem a fal tetejére csap. A holtakra, haldoklókra rágázolnak az élők. Dobó egy kiálló oromra ugrik és lenéz.

Már az agák is a faltövében vannak. Veli bég egy nagy vörösbársony lobogót hoz lóháton. A török harcosok a lobogó láttára új üvöltésben törnek ki.

- Allah segít! A diadal perce itt van!

A lobogó Ali pasának a győzelmi lobogója. Harminc vár és várkastély ormán hirdette már azon a nyáron az a lobogó a török erő diadalát. Soha nem érte más, csak a dicsőség sugara!

Veli bég a Földbástyához hatol a lobogóval. Ott legfáradtabbnak látszik a védelem, mert már asszonyok is harcolnak.

Dobó megpillantja az aranytól ragyogó betűs széles ünnepi zászlót. Petőhöz izen, s önmaga a Földbástyára fut.

Ember ember ellen küzd ott. Meg-megjelenik egy-egy zászlós török, meg visszatűnik a mélybe. A harcosok a felszálló por és füst fátyolába burkoltan viaskodnak. A szurokkoszoruk és tüzes kalácsok üstökös csillagként röpködnek a füstfelhők között.

- Jézus segits! - sikoltja egy asszony.

Dobó abban a pillanatban ér oda, amint egy felülről befelé leeső kő esik Szőr Mátyásnak a mamlúk másik molnárnak a fejére. A molnár megrogyik, de még el se dőlhetett, egy felhágó széles török a mellébe meríti markolatig a jatatánját. Egy asszony ront a törökre sikoltva. Az ura kardját kapta fel... Dobó felint:

- Rajta! Rajta! Itt a segítség!

A katonákat e hangra új erő szállja meg. A falra tolazkodókat bűnnek soha fel nem róható káromkodások között öldöklük tovább.

Két török is verekedik oldalt. Dobó megismeri a páncélos törököt, a molnár gyilkosát: annak fordul. Látja, hogy a török talpig derbendi acélba van öltözve. Az olyanról lesiklik a kard. Gyors elhatározással veti magát reá, és nyomja le a megölt molnárra.

De a török vállas izmos ember. Ugy vergődik Dobó alatt, mint valami embernyi harcsa. Tehetetlen dühében a vasat harapja Dobó karján, aztán hirtelen a földre csap és arccal fordul fölfelé. De ez a halála. Dobó megtalálja a meztelen nyakat s beleszorítja a lelket irgalmatlanul.

Még föl sem emelkedett, egy magasból lehulló töröklánda csattan a lábába, s végighasítja a bőrszíjat, megáll a lábikrájában.

Dobó fájdalmában felordít, mint az oroszlán. A térdére rogyva kap a lábához, és szemét a kín könnyei vizesítik meg.

- Uram! - mondja rémulten Kristóf apród. - Megsebesült?

Dobó nem felel, kirántja a lándsát a lábából és elveti. Egy percig összeszorított ököllel áll és szivja a fogát, míg a kín első mérge szétmúlik. Azután egyet rug; próbálja, hogy eltörött-e a lába? Nem törött el csak vérzik. Ahogy a fájás kiszáll belőle, ismét felragadja a kardját, s reáveti magát tigrisként a résen benyomakodó törökre. Jaj annak, aki most eléje kerül!

Mig ott már csaknem foggal is marják egymást, alig tizölnyre onnan a másik résnél is megsűrűdik az ellenség.

A rés gerendái beszakadnak a százak nyomásától, s a török győzelmi orditással ront be, hogy falat se kell már másznia.

Egyik a másikat tolja, taszítja. Fegyver a jobb kézben, a balban boncsok. Az elől jöttek a bástyára ugranak a boncsokkal. A később jövők az állványok alatt várakozó sebesülteket s asszonyokat rohanják meg.

Közben az egyik vasazott lábával odarugja a tüzet és a tűzben égő fahasábokat az állvány oszlopához. A tűz magas lángnyelvekkel kezdi nyaldosni az oszlopot.

A sebesültekkel csak könnyen boldogulnak, de az asszonyok dühös rikoltással ragadja fel az üstöket és a kondérokat.

A vastagderekű Kocsis Gáspárné úgy loccsantja forró vízzel szembe az egyik nagyszakálú agát, hogy amint az aga a szakálához kap, ott marad a diszes szakál a markában.

Egy másik asszony a másik tűznél lángoló hasábfát ragad fel, s azzal üti arcba a törököt, úgy hogy a fa szikrái csillagokként csapnak széjjel. A többi asszony már fegyverrel száll szembe a pogányokkal.

- Jézus segits!

- Üssétek! Üssétek! - bömböl a felnémeti kovács.

Odarohan a pörölyével az asszonyok közé. Három pogány hadakozik ott egymásnak vetett háttal. Az egyiket úgy sujtja fejbe, hogy a töröknek orrán, fülén feccsen ki az agyveleje.

A másik török féltérdre esik valami ütéstől, de azért a kezében megvillan a jatagán, s markolatig merül a kovács hasába.

- Velem jösz a másvilágra kutya! - ordítja a kovács.

S még egyszer meglóditja a feje fölött félmázsás pörölyét, s csak azután ül le a földre, s teszi a tenyerét a hasára, mikor már látja, hogy az ellenfele az iszonyu csapástól pogácsává lapított sisakkal rogyik a holtak közé.

Az asszonyok már akkor mind felragadták a heverő fegyvereket, s ádáz-dühös sikításokkal viaskodnak a törökkel. A kendőjük leesett. A hajuk kibomlott. Szoknyájuk libeg-lobog csavarog a küzdelemben. De ők nem gondolnak immár asszonyi voltukra: rikoltozva esnek a töröknek. Kardjuk nem fog fel semmi csapást. Ami rájuk hull, az az övék. De amit ők adnak, az meg a töröké.

- Éljenek az asszonyok! - hangzik mögöttük Pető kiáltása.

S hogy megpillantja az állványt nyaldosó tüzet, vödörhöz kap, és végigönti az oszlopon.

A főhadnagy pihent csapatot hozott. Maga is kardot villogtatva esik egy macskaként fel-szökkenő akindsinak. Leteríti a gerendák közé.

A katonái polyvaként szórják szét a betolakodott törököt. Sőt még a lyukon is kirontanak.

Dobó a falra térdelve, ziháló mellel és meredt szemmel néz alá, míg kardjáról és szakáláról csöpög a vér.

A nekibőszült egriek egyre többen rontanak ki a résen a várból, s ott verik már a törököt a holtak között, bástya alatt.

- Vissza! - harsogja Dobó a torka minden erejéből - vissza!

De a harci zivatarban nem hallják azok a maguk szavát se.

Egy Tóth László nevű közvitéz megpillantja a piros bársony lobogós béget. Neki ugrik. A kezében mordály van. A bég mellére süti. Egy kapás a lobogóhoz. A másik mozdulata, hogy az üres mordályt egy török szeme közé vágja. Aztán visszaugrik a zsákmánnyal, míg vele kijutott öt társát összekoncolják a janicsárok.

Dobó csak azt látja, hogy Veli bég lefordul a lóról, s hogy a basa győzelmi zászlóját magyar ragadta el. Int a pihent csapatnak: merre küzdjenek. Balkarjának véres rongyain egyet csavar, s le a réshez rohan. Pető ott áll már gyalog, s a rés előtt álló mozsárágyúhoz emel egy lángoló fahasábot.

A lobogó után tóduló janicsárokat ez a lövés rugja vissza.

- Tölts! - kiáltja Dobó Fayrich pattantyusnak. - Négyen itt maradjatok. Követ! gerendát ide! Ha van idő!

S a tüzes fergeteg ujult erővel tombol tovább a bástyákon.

XX.

Éva maga maradt a halottal.

Gondolkodva meredt reá a szeme. Azután megmozdult: a fejére föltette a sisakot; a derekára a páncélt; a karjára a karvértet. A fiú akkoraforma mint ő. Beleöltözött a ruhájába.

A fiú kardját rövidelte. Bement Dobó szobájába, és leemelt a falról egy egyenes hosszú olasz tört. Ráöltötte a markolat szíjját a csuklóra.

A hüvelyt ott-hagyta.

Kilódult az ajtón a meztelen törrel. Futásnak. Maga se tudva hova. Csak annyit tudott, hogy az ura Zoltayval együtt a külső várat védelmezi. De hogy a palotából merre a külső vár?, azt nem tudta.

A nap már leszállóban volt akkor, de a körös-körül gomolygó füstön át az is csak olyan volt, mint egy tüzes ágyú-golyó, amely függve maradt a levegőben.

A vár térképéről emlékezett, hogy a külső vár keletről sarló alakjában vonul a teknősbéka mellett.

A nap jobb kézt nyugszik, annak hát balra kell lennie.

Tíz szurtos, füstös várbeli katona csörömpölt vele szemben. Futva jöttek. Elöl egy tizedes. A katonák jobb karja és jobb oldala fekete a vértől. A vállukon lándsa. A tömlőc-bástya felé rohannak. Aztán egy tántorgó katona... Az arcából csurgott a vér. Bizonyosan a borbélyokhoz menne. Még egypár bizonytalan lépés, aztán elterül a földön.

Éva arra mozdul, hogy fölemelje. De egy második és harmadik halott vagy ájult is hever ottan. Az a harmadik, az egri bíró nagyobbik fia. Az ablakból ismerte. A mellében nyilvessző áll.

Asszonyok futnak lihegve a pince felől. A fejükön fakupák, a kezükben sajtár vagy füles fazék.

Azok is kelet felé tartanak. Éva hozzájuk csatlakozik. Ahogy az istálók mellett elfutnak, egy kis lefelé lejtős alagutban tűnnek el. Az alagutban két lámpás ég.

Az a Sötét-kapu. Az köti össze a külső-várkaréjt a felső fallal.

Éva a nyomukban.

Egyre sűrűbb a por és bűdös füst. Egyre pokolibb a nyüzsgés, ordítózás, török, magyar vegyesen. Holtak hevernek szanaszét, többnyire arccal a földön, fenn a lépcsőn, az állványokon. Az egyikben Éva megismeri Bálint papot. Hanyatt fekszik a pap. A sisak nincs a fején. Nagy fehér szakála piros a vértől. A kezében most is ott a kardja.

Éva egy hosszunyelű buzogányba botlik. Fölkapja, és felrohan a lépcsőn. A viadal szinte birokkal dübörög már. A katonák a falon állva taszigálják vissza a törököt. Egy asszony égő gerendavéget sujt le a magasból. Egy másik tüzes furkót lóbál meg, és csapja a török nyaka közé. Káromkodás, Jézus-kiáltás, Alláh-üvöltés, lábak dobogása, zuhogás, csattogás mindenfelé.

A bástyán két ágyú dördül el egymásután.

Éva a lövésre odapillant. Az urát látja, amint a füstölgő kanócot tartja, s lefelé mereszti a szemét, hogy a lövésének a hordását nézze.

Öt vagy hat török a párkányon marad. Leverik. Egy percnyi szünet következik. A katonák valamennyien hátrafordulnak, és torkuk szakadtából kiáltozzák:

- Víz! Víz!

Egy sisakos vén katona éppen Éva mellett kiált a falomladék egy kiálló kövéről. Az arcán véres verejtek csorog. A szeme alig látszik ki a vérből.

Éva megismeri az apját.

Elkapja a kupát az egyik asszonytól, és odanyújtja neki. Tartja, segít neki.

Az öreg issza mohón. Piros egri óbor van abban, nem víz.

Az öreg nagyot húz belőle. A bajuszáról csurog a bor, mikor elveszi a szájától, s utána szakad egyet a lélekzete.

Éva látja, hogy a jobb keze lángol az öregnek. Nem csoda: fából van csuklóig; bizonyosan a szurkos szalma kapott belé. Az öreg nem is látta.

Éva elveti a kupát és buzogányt, és az öreg karjához kap. Tudja, hogy hol van felcsatolva a fakéz. Gyors ujjal oldja fel a csattot, s a fakéz repül a török közé.

Az öreg pedig fogja a kardját, és a bástyán kihajolva sujt ismét balkézzel egy rézholdakkal kivert nádpaizsra.

Éva tovább rohan az ura felé. Át-átugrik egy-egy halotton. Egy-egy égő csóva repül el a szeme előtt. Egy-egy golyó csattan előtte-mögötte a falba. A vitézek azonban mind isznak. Csak vizet kérnek, s az is nektár lett volna nekik. A bor? mintha isteni erőt innának magukba!

A lent kavargó üvöltöző törökök zajába belerecseng Zoltaynak a kiáltása:

- Gyertek kutyák! Gyertek! Hadd izenek Mohamednek a paradicsomba!

S rá egy perc múlva csak ennyi:

- Jóéjszakát!

A török, akinek ez szólt, bizonyosan elfelejtett neki visszaköszönni.

- Iléri! Iléri! - ordítanak a jaszaulok szakadatlanul. - Győztünk! Győztünk!

S új sokaság, új létrák, új pajzsok nyüzsögnek a holtak dombján.

- Alláh! Alláh!

Éva megtalálja végre Gergelyt, amint egy puskaporral töltött hordócskát gyujt meg, s vettet le a magasból.

Aztán a sisakját a földre csapja. Ugrik egy asszony elé. A kupát elragadja tőle, s iszik oly mohón, hogy két oldalt kétfelé locsog a száján a piros bor.

Éva a maga borát egy másik katonának nyújtja. Ott is hagyja a kezében. A sisakért fordul, de amint lehajlik érte, szurokfüst csap a szemébe. Mikorra kikönnyezi, Gergelyt nem látja sehol.

Ahogy jobbra-balra néz, körülötte a katonák hirtelen leguggolnak.

Lent a tüfenkcsik sortüze dördül el, alig tiz ölnyire a faltól. Éva sisakját megcsapta egy golyó, meg is repesztette.

Éva megtántorodik. Idő mulik belé míg erőhöz tér ismét.

Lent pokoli zene-harsogás, s dobok duhogása, bergése, trombiták riogása.

Egy hosszunyakú jaszaul éles torokkal üvölti a fal alatt:

- *Já ájjuhá!* (Ide! Ide!)

A had kevert már odalenn. A janicsárok helyére a bőrsapkás aszabokat és piros-sapkás akindsiket hajtották.

Egy fehér-ruhás dervis, aki azonban sisakot visel a teveször süveg helyett, lobogót ragad a kezébe, és *iléri! iléri!* - üvöltéssel indul közöttük, tiz öreg janicsártól környezve, a falak ellen.

A derviseket nem szokták lőni a miéink, de hogy annak sisak van a fején, s kard a kezében, lőnek reá. Magára vonja Éva figyelmét is.

Szellő fujja el egy percre a füstöt s lobogtatja a háromgombos boncsokat a dervis kezében. Amint a vár felé fordult, Éva látja, hogy a dervis félszeme be van kötve.

- Jumurdsák! - sikoltja tigrisharaggal.

S a buzogányát sárga villámként röpíti le a magasból.

A buzogány túlrepül a dervis fején, és mellen talál egy janicsárt. A dervis meghallotta a sikoltást, és fölpillantott. Ugyanekkor a bástyáról beledördül az ágyú a török katonaságba, s a dervist a csoportjával lángsugár és füst borítja el.

Mikorra a füst eloszlik az árokból, a dervisnek nyoma sincs ott. De azért a falak megteltek a fölfelé regaszkodók új csapataival.

Már nemcsak létrán jönnek. Egy fehérsapkás janicsár megindul csak úgy létra nélkül a várfal megszaggatott kövein fölfelé. Kőről-kőre! A keze mindenütt talál kapaszkodót, a lába mindenütt rést, ahova bedughatja. A gerendák közt meg éppen könnyű fölfelé jutnia. Követi a másik, harmadik, tíz, husz, száz vállalkozó. Mint a bodobács bogarak tavasszal, mikor el-lepik a falak napos oldalát. S végig-hosszat a külső vár falán kapaszkodnak, másznak villogó szemmel, lihegő szájjal fölfelé. Egyik-másik kötél-létrát is visz. Bekapcsolja egy-egy alkalmas kőbe, s az alatt állók azonnal megindulnak rajta.

Gergely a bástyáról a romlásba fut.

Hajadonfővel van. A kezében lándsa. Az arca puskaportól fekete.

- Sukán! - kurjant egy vértől lepett kopjával küzdőnek, - van-e még szurok a pincében?

A hangja rekedtes. Az öregnek csaknem a füléhez hajol a kérdéssel.

- Nincs! - feleli Sukán. - Egy hordó gyanta van ott még.

- Hozassa tüstént a Perényi-ágyúhoz!

Az öreg mellett ott küzd Imre deák, a cipóosztó. Leteszi a kópját és elrohan.

- Vitézek! - kiáltja Gergely, - szedjük össze az erőnket!

Tulnan visszhangként csap át Zoltay szava:

- Nem gyönnnek többé, ha most visszaverjük őket!

- Tüzet! tüzet! - kiáltják másfelől.

Az asszonyok rúdra öltött üstökben cipelik a forró ólmot, forró olajat és forró vizet.

Vas Ferencné egy nagy vas-lapát parázsszal fut fel a falra, s aláfordítja a törökre. De ugyanekkor a lapát is kiesik a kezéből: golyótól elcsapott kődarab ütötte halántékon. Neki esik háttal egy oszlopnak s elrogyik.

Egy csupa-füst testes asszony lehajol érte. Egy szempillantással látja, hogy vége van. A másik pillantása a Vas Ferencné mellett heverő bástyakőre esik. Felkapja a követ, és a falhoz siet vele. Egy golyó mellbe találja. Elbukik.

- Anyám! - sikoltja egy pirosszoknyás leány.

De nem borul az anyjára, hanem előbb fölkapja a követ, amit az elejtett, és lezudítja ugyanott, ahol az anyja akarta.

A kő két törököt sújtott agyon. Csak mikor ezt látja, fordul vissza az anyjához, és felöleli, jajgatja, lecipeli az állás lépcsőin.

A füsttengerben lent egy csapat teknős-béka paizs közeledik. A paizsok alatt nem lehet látni az akindsikat, olyan szorosan jönnek egymás mellett.

- Vigyázzunk vitézek! - hangzik Gergelynek a szava.

- Vízet! Tüzet! - kiáltja Zoltay. - Amott, amott! A falon is másznak létra nélkül!

Egy bádoggal bevont tárgy emelkedik ki a sáncból. Négy piad szalad vele a falhoz. A létrán állók elkapják s a fejük fölé vonják. Aztán jön a többi tárgy. Valamennyi bádoggal van bevonva, hogy a védők csáklával le ne szaggathassák a tetejét.

- Forró vizet! - kiáltja hátra Gergely. - Sokat!

Éva hozzáugrik, és a fejére nyomja a sisakot.

- Köszönöm Balázs! - szól Gergely. - Dobó küldött?

Éva nem felel. Lerohan a bástyáról forró vizért.

- Vízet! Forró vizet asszonyok! - kiáltja torka erejéből.

Ezalatt fenn a bádoggal bevont tárgyak egymáshoz csatlakoztak. Alája ugráltak a könnyű ruhájú falmászók. Némelyik félig meztelen, de így is csurog róla a verejték. A fejüket nem nehezíti sisak. Az övükből kidobáltak minden nehéz fegyvert. Csak a karjukon lóg szíjjon a görbe éles kard.

Széles vastetőzetté vált a sok összezatlakozott tárgy. Az agák közül is ugráltak alája. Dervis bég is átszökken az árkon, s hozza a félholdas boncsokat.

Mikorra Éva visszatért, hogy Gergely mellett legyen, a nagy füstben embert se lát, csak röpködő piros nagy lángnyelveket, s a lángban és füstben a kardok fehér megvillanását.

- *Alláh! Alláh!*

- *Bum, bum, bum!* - a belső ágyuk.

A füst még sűrűbb, de hirtelen felszáll a védők feje fölé, mint a gömbölyded hullámokba szedett fehér ágymennyezet. S tisztán látni, hogyan villognak fölfelé a török fegyverek, lefelé a magyar fegyverek.

- Vízet, vizet! - kiáltja Gergely.

Látni, hogy lent az ércfödél emelkedik. Mázsás kövek zuhognak le a falról. Az ércfödél elnyilik és elnyeli a követ. Aztán ismét összeáll.

- Forró vizet! - kiáltja Zoltay is odarohanva.

Gergely ahogy meglátta Zoltayt, le az ágyuhoz ugrál.

A gyanta már ott várja egy félfenekü hordóban.

Gergely feldönti a hordót, és szól a pattantyusoknak:

- Tömjétek be az ágyúdba, puskapor fölé! Amennyi beléjük fér! Verjétek be, hogy porrá zuzódjék! Kevés fojtást rá!

A falról akkor zuditották le a forró vizet!

Ahova a kő nem tud eljutni, a forró víz eljutott. A tárgyak egyszerre meginognak, és szétlazulnak. Alólok *ej vá!* és *meded!* vonítással ugrálnak ki a törökök.

A bodobácsok a falon maradtak. Azokra Gergely rálő egy mozsár-ágyúval. De még mindig maradnak a falon. Gergely feléjük rohan az ágyú-döröklővel.

- Gergely! - hangzik Petőnek szava.

- Itt vagyok, - feleli Gergely rekedten.

- Ötven embert hoztam. Elég?

- Hozz még amennyit lehet! Rakasd lent a tüzet, és hordass csak forró vizet.

A tüfenkcsik újabb lövése a mozsár-ágyú füstjével egybekavarodik s elfátyolozza a falat egy percre. Ezt a percet a könnyű öltözetű falmászók arra használják fel, hogy ismét elborítják a létrákat.

Gergely visszarohan az ágyuhoz.

- Meg van már töltve? - kérdezi.

- Meg, - feleli az öreg Kocsis Gáspár.

- Tűz!

Az ágyú lobbort vet, eldurran.

A gyanta hús-öles lángoszlopként lövellik lefelé belőle. Még azok a törökök is leugrálnak a falról, akiket az ágyúnak csak a szele ért.

A fal letisztulását a jaszaulok és tisztek dühös ordítása követte.

A bástyáról jól látható, hogy fut el a faltól minden katona. Aszab, piad, müszellem, deli szpáhi, gureba, akindsi, mind összekeveredve rémülettel fut a sáncok felé. Ki a kezét rázza, ki a lábát. Véresek, dühösek, emberképükből kifordultak. Csak nagy ordítózással tartóztathatja fel őket a sok jaszaul, a sok aga. Már nem is korbácscsal, hanem karddal verik vissza a futásnak indult sokaságot.

- Utánam aki hős! - üvöltözi nekik Dervis bég.

S a véres csapatot új lélek szállja meg: véres fejvel, dühtől tajtékozva kapják fel ismét az ostromlétrákat, s most már egyenesen a magyar ágyúk falára rohannak.

A dervis vezeti őket. Ő lobog elől. Fehér csuhája vörös már a vértől. A drága boncsokat a foga közé szorítva, paizs nélkül rohan fölfelé.

A szomszéd létrán is egy aga mászik elől, egy nagy testű óriás. Turbánja akkora, mint a gólyafészek. Kardja akkora, mint a hóhérbárd.

Gergely körülpillant, s megint ott látja maga mellett a dühösen fürgélkedő követ emelő apródot. Egy nagy épület-követ emel föl az apród, s lezudítja.

- Balázs! - toppant rá Gergely, - eredj innen!

S rekedt hangja a két utolsó szóban csengővé válik.

Balázs nem felel. Az az olasz kard van kezében, amelyet a szobából kihozott. Oda hirtelen-kedik vele a létrához, amelyen a dervis jön fölfelé.

Gergely lepillant.

- Hajván! - kiáltja a felbukkanó ziháló mellű óriásra. - Óh te barom! te bivaly! - folytatja törökül. - Hát te azt hiszed, hogy nem fog a fegyver.

A török megdöbben. Széles nagy ábrázata megkövülten mered Gergelyre.

Ezt a pillanatot használja fel Gergely. Lándsáját a töröknek a szügyébe veti.

A török egyik kézzel a lándsába markol, másikkal iszonyu csapást mér Gergelyre. De a csapás csak a levegőt szeli, s a nagy test hanyatt-zuhanással esik egy bádog tárgyra.

A dervis ekközben följutott.

Lándsaszúrását fejének félrekapásával kerüli el Éva. A következő pillanatban végig vág a dervisen, s a kapaszkodó balkart találja el.

A dervis karján kétfelé esik a gyapjuköntös, de kivillanik alóla a ragyogó dróting.

Egy szökemléssel a falon terem. A szíjjon lógó kardot a markába kapva, rohan Évára bösz lihegéssel.

Éva hátrább ugrik két lépést. A kardot mereven maga elé tartja. Kikerekedett szemmel várja a rohanást.

De a török régen járja a halál iskoláját: látja, hogy törrel s nem karddal áll szemben. Tudja, hogy a kinyújtott hosszú törbe nem jó belerohanni. Egy toppanással megállítja magát, s a törre sujt, hogy félrecsapja, s hogy egy másik vágással az apródféle legénykét küldje a lelkek világába.

De Éva is ismeri ezt a vágást. Gyors kört villant alólról fölfelé a töre s elkerüli vele a török kardot. Mikorra a török másodikat sujtana, már becsuszott Éva töre a hóna alá.

A dróting mentette meg a törököt. Az acél szemek ropogtak, de a dervis ugyanekkor vágott, s a kardja fejen találta Évát.

Éva úgy érzi, mintha szétroppant volna a feje. Szeme előtt megsötétül a világ. Lába alól mintha elhúznák a földet. Karját a szeme elé emeli, és zsákként dől el oldalt az ágyú mellett.

XXI.

Mikor Éva felocsudott a kábulatából, csend volt körülötte. Hol van? - nem tudta. Néz. Eszmélkedik. Dűledezett gerenda-épület... A gerendák között tiszta holdas ég, s fehérén ragyogó csillagok... A derekát fájón nyomja valami kemény. A feje is valami hideg nedvességben...

Fásult kézzel nyúl a dereka alá. Kőporra tapint, s egy almányi hideg vasgolyóra.

Akkor egyszerre megtisztázódott előtte minden.

Csend van, tehát vége a harcnak. Vajjon ki az úr a várban? A török-e vagy a magyar? Az emelvényen egy őrnek egyforma dobbanású, lassu járása hallatszik: egy, kettő, három, négy...

Éva fölkelne, de mintha ólomból volna a feje. Annyit mégis lát a felmozdulásában, hogy a bástya közelében van, s hogy mellette egy asszony fekszik hason, s egy kék mentés katona, akinek nincsen feje.

Irgalom Istene, ha a török az úr...

A gerendákon át lámpafény vöröslik. Emberi lépések közelednek. Rekedt férfihang hallatszik:

- Az apródot vigyük-e előbb, vagy az asszonyt?

Oh hála Istennek: magyar a beszéd.

- Mind a kettőt, - feleli a másik.

- Mégis az apród...

- Vigyük hát az apródot. A kapitány úr még fenn van.

S megállnak Évánál.

- A palotához vigyük, vagy a többi közé?

- A többi közé. Halottnak ez is olyan halott, mint a többi.

Megfogja egyik lábtul, másik a hóna alatt és ráemelik a saroglyára.

Éva megszólal:

- Emberek.

- Nini, hát él az ifiúr? Hálaistennek Balázs úrfi! Akkor a palotába vigyük.

- Emberek, - rebegi Éva, - él-e az uram?

- Él-e? hát hogyan élne! Most kötik a borbélyok a lábát a kapitány úrnak.

- Gergely hadnagyot kérdem én.

- Gergely deák urat?

És meglöki a társát.

- Félrebeszél.

Az ember a markába köp. Megfogják a saroglya két végét, és fölemelik.

- Emberek! - szól Éva szinte kiáltva, - feleljetek nekem: Él-e Bornemissza Gergely főhadnagy úr?

Hogy ilyen parancsoló hangon szólott, a két ember csaknem egyszerre felel:

- Él hát.

- Sebesült-e?

- Keze, lába.

- Vigyetek hozzá!

A két paraszt megáll.

- Hozzá?

Az egyik fölkiált az őrnek:

- Hé, vitéz! Gergely hadnagy úr merre van?

- Mit akartok? - hangzik alá Gergelynek a hangja.

- Balázs ifiúr van itt tekintetes uram. Szólani szeretne valamit.

A lépcsőn közeledő lassu lépések hangja. Gergely jön sántikálva. Lámpás a kezében. A lámpásban gyertya ég.

A lépcsők alján megáll és szól valakinek:

- Lehetetlen! Annyi a halott, hogy két nap se takaríthatják el.

- Még négy nap se, - véli egy rekedt hang.

A lámpás közeledik.

- Vegyéték le a sisakomat, - mondja Éva.

A paraszt a csathoz nyúl az asszony álla alatt.

Gergely akkor ér oda.

- Szegény Balázskám, - mondja. - Node csakhogy élsz.

A paraszt lecsatolja, levonja a sisakot. Éva fejébe égető fájdalom nyilalik belé.

- Jaj! - kiáltja majdnem sikoltva.

Mert beleragadt a sisak bélése a vérbe, és a hajba, s a paraszt bizony nem tudta, hogy a fején a seb a fekvőnek.

Gergely letette a lámpást. Az asszony föléje hajol.

Az asszony látja, hogy még most is olyan kormos a Gergely arca, mint volt. A bajusza, szakála, szemöldöke lepörkölődött. A jobb keze vastag kötésben.

De az ő arca is megismerhetetlen. Annyi a vér és annyi a korom rajta. Csak a szemefehére látszik ki a véres, füstös arcból.

Gergely idegein ugyanaz a meleg áramlás fut végig, amit akkor érzett, mikor a kerék dorgásában járt, s a palota ablakában ugyanezeket a szemeket látta.

S a két szempár egy pillanatig egymásra irányul.

- Gergely! - szólal meg ekkor az asszony.

- Éva! Éva! Hogy kerülsz te ide!

S mivelhogy abban a percben összecikázott az agyában mindaz, amit a gyermekéről hallott, s mindaz, amit az apródnak vélt asszony magaviseletében látott, megértette a legkeserűbbet a kérdés pillanatában. A könny kicsordult mind a két szeméből, és végigfutott puskaporfüstös orcáján.

XXII.

Arra a borzalmas ostromra háromnapig halotthordás következett. A dervisek és fegyvertelen aszabok hordták a halottakat.

Halott halotton hevert a falak alján. Az árkokban a vértől akkora volt a sár, hogy néhol gerendapallót tettek át rajta, hogy járhasanak. S a holtak körül szétszórta és darabokra tört pajzsok, boncsokok, kardok, dárdák, ijjak, puskák mindenfelé. S iszonyú dögszag.

Éjjel-nappal hordta a török a halottait. Csupán a külső vár falai alól nyolcezer halottat kellett elvinniök. Csak harmadnapra tisztult el az utolsó halott is, amikor már a hollók le-leszálló csoportjait puskával kellett elriasztgatni.

De bent is nagy volt a veszteség. Márton pap, az ostrom után való délelőttön egyszerre háromszáz halott fölött énekelte el az *Absolve Dominet*.

A háromszáz halott ott feküdt hosszú sorokban a közös sirgödör körül. Középen Bálint pap egyházi ingben, feszülettel, stólában. Mellette Cecey fejtetlenül. Nyolc hadnagy. Balázs apród az anyjával, Szőr Máté a maktári molnár, Gergely a felnémeti kovács, Gasparics, Vas Ferencné, Baloghné, asszonyok, leányok, megismerhetetlen arcu, csonka és véres halottaknak nagy és csendes sokasága. Néhol csak egy fej. Néhol csak egy kar. Néhol csak egy véres ruha s benne egy csizmás láb.

A temetésen ott voltak a megmaradt tiszték. Maga Dobó is hajadonfővel, kezében tartva a vár zászlaját.

Mikor a pap beszántelte a halottakat, Dobó megszólalt, s beszélt el-elcsukló hangon szomorún.

- Levett sisakkal állok előttetek, vérben és tűzben, szent halállal meghalt vitéztársaim. Lelketek már ott van a csillagokon túl az örök hazában; porotokat áldja a jelen és a jövő. Meghajtom a vár zászlaját előttetek ti megdicsőült hősök. A hazáért haltatok meg. Istentől várjátok jutalmatokat. Isten veletek! Az örökkévalóság világosságában, Szent István királyunk orcája előtt találkozunk.

Csak egy csuszató deszkán, koporsó nélkül bocsátották alá a halottakat, a közös sirverembe.

Az égből fehér pelyhekben szállingózott a hó.

*

Vasárnap, október 16-án Dobó délután aludt egy órát, s amint kidörzsölte az álmat a szeméből, lóra ült, és a Sándor-bástyára lovagolt.

A várbeliek már akkor nem is építettek, csak a réseken álltak, üldögéltek.

Hideg őszi borult idő.

A török ágyúk szakadatlanul dörögnek.

- Eredj Kristóf fiam, - mondja Dobó az apródjának, - nézd meg a Bolyky-bástyát, mit mivelnek ott? Én innen az ókapuhoz megyek.

Kristóf - a félszemén neki is fehér-kendős kötés, - lóra ült. A sötétkapunál oszlophoz kötötte a lovát, s gyalog futott be. Aztán végig a falon Bornemisszához.

Az egyik szakadékon át puskagolyó csapta meg. Csak lefordult a falról a kötörmelékes deszkára.

Az őr kiáltott Zoltaynak:

- Főhadnagy úr! A kis apród elesett.

Zoltay megdöbbenve hágott fel a falra. Láta a fiú mellén a nagy véres foltot. A katona mellette térdelt, s hogy a fiú feje a mellére hanyatlott, lecsatolta a fejéről a sisakot.

- Eredj tüstént a főkapitány úrhoz, - mondotta Zoltay a fiút magához ölelve. - Jelentsd neki.

A fiú még élt. Arca fehér volt, mint a viasz. Bágyadt szemmel nézett Zoltayra, s rebegett:

- Jelentse, hogy meghaltam.

Sóhajtott és csakugyan meghalt.¹⁰

*

A következő napon nem ágyúszóra virradtak. A sátorok ott fehérlettek a halmokon és hegyoldalokban, de törököt nem lehetett látni.

- Vigyázzunk! - aggodalmaskodott Dobó, - nehogy valami csel érjen bennünket!

S a föld színe alatt az üregekhez, fenn meg a szakadékokhoz állította az őrségeket.

Mert nem igen lehetett már a fal tetején állni sehol. A vár olyan volt, mint az egér-rágta mandula-torta. Magától is omlott már néhol a fal, ha fölül ráléptek.

Ahogy nézegetik a török sátorok különös csendességét és népességét, egyszer csak azt mondja valaki, úgy vélekedésképpen:

- Elmentek...

Mint a sebesen harapódzó tűz a száraz avaron, ismétlődik a szó szanaszét a várban:

- Elmentek! Elmentek!

S egyre hangosabb örömmel:

- Elmentek! Elmentek!

Azonban a tisztek senkit sem eresztettek ki a falak közül.

Napfölkelte után negyedórával egy asszonyt jelentettek az őrök. A fejére borított fekete selyem feredéséről látszott, hogy török asszony.

Maklár felől jött. Őszvéren ült. A magas kápája nyeregben előtte egy kis magyar gyermek. Az őszvért a kantárnál fogva egy tizenöt éves szerezsen fiú vezette.

Kaput nem nyitottak az asszony előtt. De hogy is nyitottak volna, hiszen kapu már nem volt?

Az asszony belovagolt a kapu mellett a szakadékon. Magyarul nem tudott, hát csak ezt a szót kiáltozta:

- Dobó! Dobó!

Dobó a kapuomladék tetején állva nézgelődött Füzes-Abony felé. A török nőt látta jönni. S azt is mingyárt gondolta, hogy az asszony a kis Szelimnek az anyja. Mégis, hogy a nő az ő nevét kiáltotta, lesántikált az omladékról.

¹⁰ Istvánffy és az ő nyomán a történetírók hibásan írják, hogy Tarjáni Kristóf fejéről lőtték le az aranyos sisakot. Tinódi a két apródot világosan megkülönbözteti, s megírja, hogy Kristóf apród futtában esett el, mikor a Bolyky-bástyához igyekezett, - 1566-71 verssor.

Az asszony leborult a lábához. Azután ismét fölemelte a fejét, s térden maradva nyujtotta feléje a magyar gyermeket.

- Szelim! Szelim! - könyörgött a két kezét összetéve.

A magyar gyermek hat éves forma volt. Barna arcu kis okos-szemű fiú. A kezében fából faragott lovacsát tartott.

Dobó rátette a kezét a fiú fejére.

- Hogy hínak fiam?

- Jancsinak.

- Hát a másik neved?

- Bojnemissza.

Dobó az örömtől megrezzenve fordult a Sándor-bástya felé.

- Gergely! Gergely! - kiáltotta. - Fussatok hamar Gergely hadnagy úrhoz.

De már akkor Gergely rohanvást rohant a bástyáról.

- Jancsikám! Jancsikám! - kiáltotta könnyes szemmel.

S majd megette a gyermeket.

- Jer, anyádhoz!

A török asszony tiz körömmel ragadta meg a fiucsát. Megragadta mint sas a bárányt.

- Szelim! - kiáltotta karikásodott szemmel, - Szelim!

Látszott rajta, hogy kész széttépni a gyermeket, ha a magáét meg nem kapja.

Egy perc mulván lobogó alsószoknyában sietett Éva a palotából. A feje a homlokán be volt kötve fehér kendővel, de az arca örömtől piroslott. Kézen futtatta maga mellett a kis török gyermeket. A kis Szelim a szokott török ruhájában volt, s nagy karaj kalácsal futott Éva mellett.

Mind a két anya kitárt karokkal röppent a maga gyermekéhez.

Az egyik azt kiáltotta:

- Szelim!

A másik azt kiáltotta:

- Jancsikám!

S letérdeltek a gyermekükhöz. Ölelték, csókolták, ették.

S amint a két asszony ott térdelt egymással szemben, egyszercsak összepillantottak, s kezet nyujtottak egymásnak.

*

A török csakugyan megszökött.

Varsányi, aki mingyárt az asszony után jelent meg a várban, elmondta, hogy a basák még egy ostromot akartak, de a janicsárok mikor ezt tudatták velök, a basák sátora elé csapkodták le a fegyvereiket. S dühösen kiáltozták:

- Nem harcolunk tovább! Ha mindnyájunkat felakasztatok is, nem harcolunk! Allah a magyarokkal van! Isten ellen nem harcolunk!

Ahmed pasa ott a sereg színe előtt sirva és a szakálát tépve szidta Ali pasát:

- Alávaló nyomorult! - üvöltötte a szeme közé, - rossz akolnak mondtad Eger várát, juhoknak a bennök levő népet! Most vidd a császár elé ezt a gyalázatot magad!

És csak a bégek közbevetődésén mult, hogy a két pasa össze nem verekedett a hadsereg színe előtt.

A tiszték között is nagy volt a hiány. Veli béget ágyon vitték el a harcterről. Dervis béget is félig agyonverten találták meg éjjel a falak alatt.

Olyan elkeseredés vett erőt a török hadon, annyi volt a fegyvertől sebesült, hogy a pasák még ki sem adták a parancsot a visszavonulásra, a had már megkezdte. Akik Felnémet alatt táboroztak, még felgyújtották a falut, a tűz világosságánál indultak útnak. A többi se várta meg a reggelt. Otthagyták a sátrukat, podgyászukat s útnak eredtek.

Varsányi szavára mennyországi öröm szállotta meg a várbelieket. Az emberek táncoltak. A süvegüket a földhöz csapkodták. A török lobogókat kitűzték. Az ágyúkat kilőtték. Márton pap a mindig nála levő feszületet az égnek emelte, s az öröm őrzöngő hangján üvöltötte:

- Te Deum laudamus!

S térdre csuklott, földre borult; csókolta a keresztet. Sirt.

A harangot kiemelték a földből. A gerendát, amelyen függött, két oszlopra tették. A harangot megkondították.

Bim-bam-bim-bam!... szólt vigan a harang, s ahogy Márton pap a piac közepén a keresztet tartva énekelt, köréje térdelt a nép, maga Dobó is.

Még a sebesültek is elővánszorogtak a zugokból és földalatti termekből, s odatérdeltek a többi mögé.

Azonban Nagy Lukács egyszercsak nagyot ordit:

- Utánok! azt a kutya irgalmát Mahomednek!

A fegyveres népek Dobóra villan a szeme. Dobó beleegyezően bólint.

Nosza, ahány ló van a várban, arra mind katona ugrik. Ki a várból. Elrugtatnak Maklár felé, a török után.

A gyalogosok is ki a várból: a gazdátlanul maradt sátorokba. S hordják be szekereken.

Estére valamennyi lovas zsákmánnyal megrakodottan tért vissza a várba.

A vár népéből háromszáz halott pihent már lenn a közös sirban, s kétszáz olyan sebesült feküdt még szanaszét szénán szalmán a vár belsejében, akikről nem tudták, hogy kiheverik-e iszonyu csonkulásaikat.

A főtiszték is mind sebesültek. Dobó, Bornemissza, kezén lábán; Zoltay fekszik; Mekksey tetőtől talpig a sebek és ütések gyűjteménye, - haja, szakála, bajusza, szemöldöke neki is le van pörköelve, mint Dobónak, Bornemisszának, s a küzdők nagyobb részének, - Fügedy feje úgy be van pólyázva, hogy csak a szeme, meg a két füle látszik ki. Három foga is hiányzik. Buzogánnyal ütötte ki valamelyik török. De vigan szenved a baját, mert a fájósát is ki-ütötték.

És seb nélkül nincs a vár népe között se férfi, se asszony. Azaz hogy mégis van: a cigány.

Sukánnak az utolsó jelentése így hangzott:

- Nagyságos főkapitány uram, jelentem, hogy a várba lőtt nagyobbfajta ágyúgolyókat mind összeszedtük, és megolvastuk.

- Mennyi?

- Hát ha azt a sok százat nem számítjuk, ami még a falakban van, öt híján tizenkétezer.

Befejezés.

Aki érdeklődik még, hogy mi hogyan történt az ostrom után? - a történelmi könyveinkben megolvashatja. Magam is onnan jegyzem még ide röviden:

Mikor az ostrom előtt Dobó segítséget kért a szikszai gyűléstől, ezt felelték neki, illetőleg Mécseynek, aki Dobó képében járt ott:

- Ha elegenden nem voltatok, minek maradtatok a tisztségben! Ha megettétek a koncát, igyátok meg a levét is!

A két kapitánynak erre az volt a válasza, hogy az ostrom után mind a kettő letette a tisztségét.

A győzelem híre gyorsan szállt nyugatnak. Európa tapsolt és ujjongott. Rómában a pápa Tedeumot misézett. A királyt mindenfelől üdvözlő levelek magasztalták. A töröktől elfoglalt és Bécsbe küldött zászlóknak csodájára jártak a bécsiek. (Ali pasának a bársonylobogója bizonyára ma is ott látható a Habsburgok egyéb győzelmi jelvényei között.)

A király leküldötte Egerbe Sforzia Mátyás főkapitányt, hogy Dobót és Mécseyt maradásra bírja. De biz ők hajthatatlanok maradtak.

- Kötelességünket teljesítettük, - felelte Dobó. - bár *mások* is teljesítették volna! Vigye meg őfelségének tiszteletünk és hódolatunk kifejezését.

A király azután Bornemissza Gergelyt nevezte ki Dobó helyére Egervár főkapitányának.

Vége.

AZ EGRI HŐSÖK.

Abádi Varga Imre, faljavítás közben ágyugolyó ütötte el.

Affra Jakab, puskaportól súlyos égést szenvedett.

András diák, egri bíró, meghalt ágyugolyótól szeptember 30-án. Két árvája maradt.

Arany Mihály, egri puskás-katona, sok sebet kapott, s a fején oly súlyosat, hogy az elméjében megzavarodott.

Ardai Nagy Antal hadnagy. (Tinódi róla kiemelően szól.)

Bakocsi István tizedes, szeptember 17-én a feltűzött török zászlót az ostrom viharában letépte, miért is Dobótól külön jutalmat kapott.

Baksa Benedek, kő ütötte agyon.

Baksay Tamás hatlovas tiszt. A lábán bombától ütött fadarab sebezte meg.

Balázs diák egri irnok, mindig fegyverben állt, éjjelenként a faljavításokban buzgólkodott.

Bálint pap, elesett az október 13-iki harcban.

Balogh András, Szirmai Pállal vívőkedett. (Nézd Szirmai.) Fél szemét veszítette.

Balogh Antal egri puskás, ágyugolyótól nyomorodott meg.

Balogh Bálint.

Balogh Dénes tizedes a Bornemissza csapatában. Mind a két lábán megsebesült.

Balogh György, kőomlásban a lábán sebesült.

Balogh György (másik) egri, az oldalán ágyugolyótól, karján és arcán kövektől sérült meg.

Balogh Mihály (egri), a karján nyíl és lándzsa ment át.

Baranyai György ötlovas tiszt. A karját bomba törte el.

Baranyai György altiszt.

Baranyai István, a karját puska golyó törte össze. Testében golyók maradtak.

Barát Miklós.

Bartha Pál várbeli tizedes, csipejébe golyót kapott.

Bay András altiszt.

Bay Ferenc ötlovas tiszt, vitézül harcolt, mikor a várból szeptember 14-én ebéd után kirohantak a városban sokadozó törökre. A lábát később kőomlás törte össze.

Benedek egri várbeli kovács.

Benedek Istók (felnémeti). Míg ő a várban küzdött, a török a házat eldulta, s a feleségét elrabolta.

Bereczky György, Vajda János szolgája, agyonlőtték.

.... Bertalan várbeli puskás, agyonlőtték.

Blaskó Antal, eperjesi hadnagy.

Bodó Demeter (felnémeti), bombától a fején sebesült.

Bódogfalvi Péter (egri), várbeli puskás, a mellébe és a karjába két nyíl hatolt be.

Bódy János, maklári molnár.

Bolyky Tamás, a borsodi ötven puskás hadnagya, a janicsárok agyonlőtték szeptember 28-án este.

Borbély János, hadnagy.

Borbély Péter, Borbély János szolgája, félszemére megvakult.

Bordács Bálint (ceglédi), golyóktól arcban sebesült, s két fogát kilőtték.

Bornemissza Gergely deák, királyi hadnagy, 250 gyalogossal küldte a király.

Bor Mihály, a sárosiak hetvenhat gyalogosának hadnagya.

Bozy Tamás (felsőtárkányi), jobb kezét vesztette.

Brum János mester, bécsi pattantyus.

Budaházy István hatlovas tiszt. A szeptember 12-iki kirohanásban a török vállon lőtte. A sebész öt darabban vette ki a válla csontját.

Csapy Mihály várbeli tizedes, súlyosan sebesült. (Pixide sanciatu ambo testiculos amittit et est perpetuus castratus.) Dobó egy levelével átlopódzott a Szolnok körül levő nagy török táboron s vissza is tért elképzelhető mennyi veszedelem között!

Czeredy Lénárd egri puskás, golyóktól sebesült. Egy a térdében maradt.

Cserney Benedek pattantyús, az ágyu mellett állt. Török golyótól szétlőtt fadarabok sebesítették meg a torkán és a karján.

Cseh Péter várbeli puskás. Vitézsége külön ki van emelve. Janicsárok lőtték agyon. Három árvája maradt.

Cseh János pattantyus (kisbesztercei).

Czirják Mihály (egri), a karját ágyugolyó szakította el.

Dobó István, a vár főkapitánya.

Deli Balázs főlegény.

Dormán György főlegény.

Döngelegi Gáspár.

Debrői György várbeli kocsmáros.

Dersy Ferenc, püspöki ügyész.

.... Dömötör, egri mészáros mester.

Deli Pál várbeli puskás, agyonlőtték.

Eperjesi Janicskó.

Endorfer Lajos pattantyús (Innsbruckból).

Erdélyi Jakab egri puskás, arcban és nyakban golyó érte. A nyakában benn is maradt.

Erdélyi Mihály, mellén golyó ment át.

Egres Mátyás (felnémeti), mind a két térdén bombától sebesült.

Fekete Lőrinc, a regéci csapat (13 ember) vezetője.

Fügedy János, lovas hadnagy.

Fülöp Dömötör, főlegény.

Fülöp András, főlegény.

Farkas János, főlegény.

Fekete István hatlovas tisz. Részt vett az első kicsapásban, midőn Pető, Zoltai, Bornemissza kiment éjjel a török elé Abonyig, s mikor a törökök október 17-én eltakarodtak, egy kis csapattal utánuk rohant, és a törökök utóhadát megvagdalta. Bombától és kardoktól sebesült meg.

Fayrich mester pattantyus (laibachi).

Fejérváry Pál tizedes, lábára sebesült meg.

Fürjes Dömötör várbeli katona, térden lőtték s lábát le kellett vágni.

.... Ferenc egri mészároslegény.

.... Ferenc egri molnár.

Garai Farkas főlegény.

Gusztovics György főlegény.

Gyulai György hatlovas tisz. A szentmihálynap i ostromnak egyik súlyos sebesültje. Jobb kezét és lábát lőtték meg. Teste más részében golyó maradt.

Gyulai György (másik), ágyugolyótól halt meg a Bolyky-bástyán a szeptember 29-iki ostromban.

Gasparics Mihály főlegény, elesett.

Gersei Benedek, főlegény.

Gálházi Miklós ötlovas tisz, nyíllal átlőtték az arcát.

Gallus (Galyas? vagy Kallós?) tihaméri molnár.

Gyurkovics (Mekcsey szolgája). Elesett, özvegye, árvája maradt.

.... György kovács. Felnémétről önként bement a várba és vitézül harcolt.

.... György, molnár és ácsmester. Éjjel-nappal dolgozott. Ő ácsolta össze a robbanás után a puska poros malmot.

.... György kovács (egri).

.... György kovács (nagytályai).

György mester pattantyus, trencsényi ember.

Guthay Péter ellenőr.

.... Gáspár borbélymester.

.... Gáspár borbélylegény.

Görgey Péter egri munkás katona. Köömlásban vesztette épségét, úgy hogy holtáig ágyban kellett feküdnie.

Gyöngyösy Mátyás deák, a tüzes szerszámok őre és rendezője, vitéz küzdő, ki sok sebet kapott.

.... Gáspár, egri mészároslegény.

Haranghy Miklós egri puskás katona, ágyugolyó érte térden és falomlásban is sebesült.

Harsányi Ferenc (egri). Agyonlőtték.

Halmi Miklós.

Hős Péter.

Horváth Gergely. Az október 4-iki robbanás egyik áldozata. A karja szakadt el s abban halt meg.

Horváth György várbeli lovasvitéz. Elesett.

Horváth Mihály altiszt, résztvett a szeptember 21-iki kirohanásban, amikor is a lovát átlőtték.

Iváni György.

Istenmezei Sándor.

.... Imre kulcsár. Négy szolgájával együtt éjjel-nappal híven őrködött.

.... Imre (Budaházy István szolgája). Kövektől sérült meg.

.... István egri mészároslegény.

.... János kovács.

.... József mester, pattantyus, Prágából.

.... János mester, pattantyus, a szepességből.

.... János borbélymester.

.... János a Kamonyay Imre szolgája, a golyó az állát szakította el.

.... Jakab borbélylegény.

.... Jakab egri puskamíves.

.... Jakab felnémeti kovácsmester. Vitézsége külön dicsérettel van említve, a király elé ment jelentésben. „Valahányszor ostrom volt, a falakra futott és a törökökből sokat agyonlőtt”.

.... Jakab, egri kovács.

.... Jakab egri mészároslegény.

Janicskó hadnagy.

Jászhai Márton, a jászói prépost negyvenegy gyalogosának hadnagya.

.... János ispán.

Józsa János.

.... Józsa borbélylegény.

Kassika Tamás (felnémeti). Elesett. Özvegye maradt.

Koron vagy Choron Farkas, az abauji ötven gyalogos hadnagya.

Kendi Bálint, az ötven regéci drabant hadnagya, Serédi György küldöttei.

Kispéter Antal, a gömöriek ötven puskásának hadnagya.

Kusztovics Horváth György altiszt.

Kis Dénes, főlegény.

Kis Jakab, kassai puskás. Jobb kezére kőütéstől megnyomorodott.

Kovács Ferenc (egri). A puskapor valószínűleg a robbanáskor arcát és karját összeégette, félszemét kisütötte.

Kovács Antal, elesett.

Komlósi Antal, a szeptember 29-iki rohamnál egy török zászlóvivőt akkor vágott le, amikor a zászlót kitűzte. A töröknek a zászlaja a török jobb karjával együtt lehullott a vár sáncába. Dobó 2 frt jutalmat adott neki.

Kassay György, meghalt kőomlásban.

Kassay Lukács, egri tizedes, megcsonkult.

Korcsolás Máté, egri tizedes, a fején sebesült; más sebeket is kapott és meg is siketült.

Kocsis Gáspár, golyók és kövek sebesültje.

Kusztos Balázs főlegény.

Kóródi Máté, főlegény.

Kamuthy Balázs, háromlovas tiszt, kövektől sebesült.

Kamonyay Imre (úriember, ki szolgálval jött.)

Körmendi Máté.

Kamorai Gábor.

Kádas Péter, a karthausi barátok 4 katonájának vezetője. A fején érte súlyos sebesülés.

Kulcsár Imre.

Kálmán porkoláb. Tinódi így említi: „Szegény Kálmán porkoláb.” Megsebesült a sötét kapu mellett ásott kijárónál, s meg is halt.

Kőszegi Albert.

Lőkös Mihály, a szabadvárosok száz gyalogosának hadnagya.

Liszkai (Horváth) György, altiszt.

.... Lőrinc, kovács.

.... Lőrinc borbélylegény.

.... Lőrinc, másik borbélylegény.

Landó Benedek (felnémeti). Kövektől súlyosan sebesült.

Liptói János, egri puskás. Lövés érte a lábát.

.... László, egri mészároslegény.

Lengyel Miklós (tihaméri). Agyonlőtték.

Lengyel István, egri puskás. Félkarját vesztette el.

Miskolczy János egri puskás. Átlőtték mellben, de életben maradt.

Máday György, egri várbeli. A karján kapott súlyos sebet s az oldalát átlőtték.

Margit asszony, Kocsis Gáspárné. Golyóktól és kövektől sebesült. A neve a súlyosan sebesült katonák között van felsorolva az ostrom utáni januáriusban készült jelentésben.

Major Ferenc, egri puskás. Arcát és kezét puskapor égette össze.

.... Máté, egri mészároslegény.

.... Márton pap.

.... Mátyás, egri lakatos és puskamives.

.... Mátyás, felnémeti molnár.

.... Márton, borbélylegény.

.... Márton, egri mészároslegény.

Molnár János, egri. Ágyu ölte meg. Árvái maradtak.

Molnár Ambrus, ács. Elesett. Három árvája maradt.

Mekcsey István, alkapitány.

Nágoli Urbán, főlegény.

Nagy András, puskás a Bornemissza csapatában. Karjára megbénult.

Nagy Antal, hadnagy. Térdét és bordáit golyó törte össze. Egy golyó benn is maradt.

Nagy Antal, főlegény. Az első halottak közé jutott.

Nagy Bereck, egri tizedes. Jobb vállát átlőtték.

Nagy Barnabás, egri tizedes. Szakálás ágyu a kezét szakította el.

Nagy Barnabás, a Bornemissza hadából. Ágyúgolyó a váll-lapockáját roncsolta szét.

Nagy Barabás, Perényi 25 katonájának vezetője.

Nagy Pál, Báthory György harminc gyalogosának hadnagya. Meghalt október 4-én, a puskaporraktár robbanásakor.

Nagy Pál (felnémeti). Míg ő a várban harcolt, a török feldúlta a házát s elvitte a feleségét.

Nagy Pál, egri puskás. Kövektől sebesült.

Nagy Imre, az ungmegyei 18 gyalogosának egyik vezetője.

Nagy Imre (másik), Homonnay Gáborné gyalogosainak egyik vezetője. Meghalt a Szent Mihály-napi ostromban.

Nagy Tamás, főlegény. Jobb kezét bomba törte össze.

Nagy Bálint, főlegény.

Nagy János, főlegény.

Nagy Mihály, főlegény.

Nagy Balázs gyaloghadnagy. Ágyúgolyó találta szept. 16-án, hogy a paloták hátulsó falát földdel töltött kasok és hordók felállogatásával iparkodtak megvédeni az ágyulövésektől.

Nagy Bertalan, vice porkoláb.

Nagy Gábor.

Nagy László, várbeli másik kocsmáros.

Nagy Lukács, egri gyalog-tizedes. Huszonnegyed magával Vác felé portyázván, kirekedt a várból. Már körülvette a török a várat s ő Szarvaskőn búsult. „Tisztességében fél, megfogatkozik. Vagy meghal vagy bemegyén, ő esküszik.” S keresztül is ment a rengeteg török táboron, be a körülfalozott várba. A fején sulyos sebet kapott.

Nagy Lukács, várbeli közember. Agyonlőtték.

Nagy István, Dobónak zászlótartója. Elesett az október 12-iki ostromban.

Nagy Péter, tizedes (egri). Homlokán és két lábán az első ostromban sebesült. Egyik lábát elvesztette, másikban a golyó bennmaradt.

Nagy Miklós, egri tizedes. Kőomlaskor a fején és hátán sebesült.

Naszáros János, Gergely diák tizedese. Szakálás ágyutól vállban sebesült.

Orbonáz (Orgonás?) György, főlegény.

Onori Gábor, egri lovasvitéz. Elesett.

Oroszi Gábor, a szept. 12-iki kicsapásban halt meg, hogy Budaházyt védte, mikor már Budaházy megsebesült.

Ormándy János, részt vett a szeptember 14-iki nappali kirohanásban is és vitézül harcolt. Később a kezét bomba szakította el.

Ország Imre, elesett.

Paksy Jób, tiszt a komáromi kapitány öccse.

Pestyéni János hadnagy.

Pozsgai János, főlegény. Meghalt a Szent Mihály-napi ostromban.

Pozsgai Miklós.

Pribék Imre, Serédi György 40 katonájának vezetője, az áruló Hegedüs hadnagy felakasztása után őrá bízta Dobó a kassai csapat vezetését. Tinódi dicsérettel említi.

Pribék Józsa.

Pribék János, (Nézd Sukánnál).

Paksi Borbás, vice udvar-bíró. Ágyú és puska három helyen sebezte meg.

Papa vagy Pápay Valentin harcolás közben halt meg, összerogyott.

Platkó Antal, a kassai 210 önkéntes egyik vezetője.

.... Péter, borbélymester.

.... Péter, borbélylegény.

Puska Pál, (egri). Jobb kezét és jobb lábát vesztette.

Perényi Benedek, (egri) puskás. Jobb kezét átlőtték. Megbénult.

Putnoky Tamás, (egri). A fején kőtől sebesült.

Pap Máté. (felnémeti). Kövektől súlyosan sebesült.

Porkoláb Kálmán, ötlovas tiszt. Csipőcsontját bomba törte össze.

.... Pál, egri mészárosmester.

.... Pál, várbeli kovács.

Prini Ferenc.

Prini Mihály.

Pető Gáspár, főhadnagy a királyi seregben, negyven lovas vitézzel küldték Eger védelmére. Részes a szept. 9. első kicsapásban. A szentmihály napi ostromban egyik lábára megsebesült, összeesett fájdalmában.

Rhédey Ferenc, főlegény. (Az angol királyi családdal rokonságba került Rhédey grófi család elődje.)

Rácz Farkas.

Ráskai Péter.

Rahóy Miklós. A kezén golyó ment át. Megbénult.

Rigó János (felnémeti ember), kőomlásban vállon sebesült.

Somogyi András, Pető hadnagya.

Sukán János számtartó, külön is kitüntette magát, mikor egy törésen Pribék Jánossal visszaverte a törököt.

Sáfár István.

Sánta Márton, molnár.

Sáray András.

Sárközi Balázs, puskás, mindkét lábát ellőtték.

Sipos Dénes (egri). Várbeli puskás. Kőpattanástól fél szemét elvesztette.

Somogyi Ferenc, Homonnay Gáborné 24 drabantjának vezetője.

Soklyosi Nagy Albert hadnagy, kit Tinódi *vitész* jelzővel említ.

Sonczy Szaniszló. A földbástyán való vitézkedésért Dobó külön jutalommal tüntette ki.

Szabó Tamás (felnémeti ember). Kövek sebesítették meg.

Szabó Ádám, elesett.

Szabó Imre, Dobónak harmadik követe, aki a várból kilopózkodott s visszatért.

Szabó Márton.

Szirmai Pál, Tinódi *vitész* jelzővel említi. Nyílt ütközetbe rohant ki egy kis ajtón a várból október első napjaiban kevesed magával, a „kőfal mellett sok török levágaték.”

Szatai Imre.

Szakács Balázs.

Szalay Mihály, pelsőci pattantyus. Arcán, fején, kezén és hátán sebesült meg.

Szalay Tamás, egri. A lábán, golyótól pattant kő sebezte meg súlyosan, hogy megbénult.

Szaniszló (de Craccovia), kassai puskáskatona. A lábát ágyugolyó szakította el.

Szilágyi Pál, egri puskáskatona. A fején kötől sebesült.

Szalánky György, az ungmegyei 18 katona egyik vezetője.

Szijgyártó János, az egri káptalan kilenc drabantjának vezetője.

Szücs János vagy (Szöcs) egri. A karján sebesült meg.

Székely Tamás, egri puskáskatona. Mind a két lapockáját átlőtték.

Ször Mátyás maklári molnár. Kő ütötte agyon. Három árvája s özvegye maradt.

Szörné, Katalin asszony, a molnár felesége.

Szenczi Márton, a szepesi negyven drabant hadnagya.

Szalacscai György. Homonnay Györgyné tizennyolc gyalogosának egyik vezetője.

Szólláti György, főlegény.

Szabolcska Mihály, főlegény.

Szőke András, főlegény.

Székely Kálmán, főlegény.

Székely György.

Szikszay Deák János, egri provizor. A vár védelmében való kitünéséért nemességet kapott. Címere a saját képe, amint törököt fog a nyakánál és oldalba szurja.

Tamás, egri puskamives.

Trencsényi Péter.

Tarjáni Kristóf, Dobó apródja. A törökök ellőtték október 16-án, mikor Dobó a Bolyki-bástyára küldte, hogy onnan hírt hozzon.

Tegnyei Péter, főlegény.

Tardi Péter, főlegény.

Tetétleni Pál, főlegény.

Török János (egri). Elesett.

Török János (bácsmegyei), főlegény. A hátán ágyúgolyó érte.

Török Dömötör, Tinódi *vitész* jelzővel említi.

Török László. Azzal is kitüntette magát, hogy a külső kapu tornyán lengett, de az ágyuzástól fallal együtt leomló magyar zászlóért kiugrott a várból s visszahozta... (itt két szó hiányzik a kéziratból) és egy öltözetnek való purgomal posztóval jutalmazta meg.

Török Imre, egri puskás. A kezét puskaapor égette össze.

Tátorján György, egri puskás. Kövektől sebesült és másféle sok sebet is kapott.

Temesváry Gáspár, a kardját bomba törte el s így sebesült meg súlyosan a lábán a saját kardjától.

Tóth Máté, Pető Gáspár szolgálja. Csipején golyó érte s benmaradt.

Tóth Endre Vass Miklós (Nézd ott.) utitársa. Dobó egy forinttal jutalmazta meg.

Tóth László. Ez a *vitész* ragadta el az Ali basa bársonyzászlóját az utolsó ostrom alatt.

Tamás Lőrinc (egri). Fél lábán megnyomorodott.

Urbán György egri puskás. Vállát átlőtték.

Vince borbélylegény.

Vámos Mihály deák, cipőosztó. Ostromkor *vitész*ül harcolt a többivel.

Varga János Bolyky Tamás csapatából való. Háromszor kiugrott az ágyúgolyótól megrongált falnak egy részén csupa *vitézi* tréfából, és az ostromlásra gyűlő török hadat a kardjával fenyegette. Dobó egy forintot adott neki jutalmul.

Vitéz György. *Vitézsége*ért megjutalmazták. (De hogy ki, mikor, mennyivel, nincs rá adat.)

Vitéz István, főlegény.

Vitéz János, főlegény, szept. 30. Pető Gáspár csapatában harcolt.

.... Vince, ispán.

Vajda János, várbeli lovashadnagy. Tinódi *vitéz* jelzővel említi. Az ostrom után ő vitte el Bécsbe Dobó jelentését és Ali pasa bársony lobogóját, Iványi György, Somogyi András és Kőszegi Albert vitéztársával együtt.

Vitéz Ferenc, vice porkoláb.

Varsányi János, Dobó kéme és levélhordója.

Vas Miklós, Dobónak egyik megbízottja, ki a török táboron át hordott ki levelet a püspökhöz és tért vissza mindig élete veszélyeztetésével. Egyszer meg is támadták s a társát megölték a törökök, de ő elmenekült. Háromszor ment ki és be. Megsebesült arcan.

Vas Ferenc anyósa, elesett.

Zádornik Ambrus, gyaloghadnagy, a kassai önkéntesek egyik vezetője.

Zoltai István, főhadnagy, 40 lovasával a király hadából. A szept. 9-iki ütközet egyik vitéze.

Zsigmond Benedek, ács. Reá bizta Dobó a robbanás után a törések beépítésének vezetését.

Zirkó Jakab, ágyugolyó ölte meg.

Kétszázkilencvenhárom név. A többi feledésbe ment.

*

EGYES NÉVTELENEK.

1. Egy várbeli katona. A febr. 20-án kelt előterjesztés azt mondja róla, hogy Nagy Lukácsal ment ki és tért vissza a várba. A sebesült nemesek között ajánlják a király kegyeibe. Nevéről az előterjesztés csak azt mondja: cuius nomen non succurrit, - nem jut az eszébe.

(A kéziratnak itt végeszakadt. Hogy kik voltak még Eger védői, a történelembúvárok kiderítik majd. Az elhunyt szerző utolsó óhajlásának egyike volt, hogy e névsor regényéhez kerüljön. Kívánsága íme teljesült. - *G. J. dr.*)
